

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS VIII. VOLUM. II.

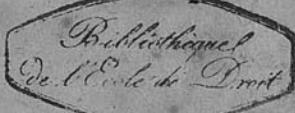
RECITATIONES QUOTIDIANÆ

in varias partes digestorum & codicis.

CURA ET SUMTIBUS

MICHAELIS MAROTTA

Jurisconsulti & in supremis Neapolitanis tribunalibus
causarum patroni.

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA. M DCC LXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

10619

ВЪДЪРЪЛІА АЛІДІА ДІАСІА
СІДІДІА СІДІДІА СІДІДІА
СІДІДІА СІДІДІА СІДІДІА
СІДІДІА СІДІДІА СІДІДІА

INTERVIEW WITH AFRICAN AMERICAN AIRBORNE

21259 140829-1948 1630

LUDOVICO

XIV.

REGI

CHRISTIANISSIMO.

EX CHRISTIANISSIME,

Primum lectionum juris civilis tomum vestrae Majestati nuper obruli. Modo secundum, jam octogenario major, offerendum mitto. Nimium felix si illum eadem comitate, qua priorem, excipias. Quam dulce laboris praemium placere Principi, & in ejus conspectum non vacuis manibus venire! Opportune incidi in diem quo, restitutis fere Galliarum finibus, jus civile Romanum restituisti, tam celeri successu, ut numquam exulasse videatur, tantum potest nutus Magni Principis! Audiuntur leges etiam in urbe regia, non tanquam peregrinæ, immo tanquam propriae, vel saltem renatae in meliori solo. Explosus error veterum, regiam Majestatem offendit, si lex aliena admittatur. Rectior insedit sententia, patrum & suum esse quidquid prodest reipublicæ; & legem Romanam accipi non quasi legem, sed quasi rationem scriptam, quæ communis est omnibus mortalibus, quæ non iubet, sed suadet. Per vos feliciter instauratus modus docendi jus & xætæ ποδα a Justiniano impositus, quem semper secutus sum, qua religione par erat, rejecta mole commentariorum, qui magis ingenium obruunt quam sublevant, & magis tenebras legibus quam lucem offendunt. Miramur hæc omnia, REX CHRISTIA-

A ij

E P I S T O L A.

NISSIME; in his maxime, quod inter bellicos tumultus pacis &
discipline studia concepisti, ea magnitudine animi qua praesas.
L. 2. C. de **Justianum emulatus, qui confecto bello Persico & Vandalico,**
vet. jur. enu- **recepta Carthagine, magnum juris civilis opus condidit. Nec non**
cleand. **inter haec de profliganda haeresi, & reconciliandis hereticis labo-**
rasti, ut lethalem luem tolleres, salvis subditis. Tandem ubi-
que victor hostium te ipsum vicisti, tot victoriis modum impo-
suisti, ne his fruarentur barbari, data occasione insultandi fide-
libus. Tot nominibus de republica Christiana, ac de litteris opti-
me merito Principi quidnam reponi potest? Res, fateor, excedit
repensam. Votis & laudibus tanrum locus datur. Inter omnes
grati animi desiderio certans vestrae Majestati longos annos ac
aeternam regnaturam prolem intimis votis exoptat.

Vestræ Majestati,

Addictissimus & Observantissimus Subditus
ANT. DADINUS ALTESERRA, U. J. Professor
& decanus universitatis Tolosanæ.

Tolose 30. jul. 1682.

AD

A D T I T U L U M

D E U S U R I S

D I G.

L. I.

N bona fidei judiciis usuræ debentur ex mora officio judicis, & usurarum modus constituitur ex consuetudine regionis, ubi contractum est, ita tamen ut legem non offendat, ex init. b. l. l. mora, §. in bona fidei, infr. b. tit. in actione contraria negotiorum gestorum, quæ est bona fidei, si quis pro absente pecuniam mutuam acceperit, ut pro eo urgens æs alienum exolveret vel de suo ad hoc pecuniam impenderit, ei debentur usuræ, quæ in regione frequentantur; l. & in contraria, infr. b. tit. Usurarum

modus est varius, modo gravior, modo levior pro consuetudine regionum; l. 3. supr. de eo quod cert. loc. & in actione tutelæ, quæ est bona fidei, tutor qui pecuniam pupillarem in suos usus convertit, præstat legitimas usuras, pro more regionis, aut quincunes, aut trientes, vel leviores; l. tutor qui reperitorium, §. + quæ autem, vers. ex ceteris, de adm. tutor. in bona fidei judiciis usuræ præstantur pro consuetudine regionis, ita ut legem non offendat, id est modo non excedant legitimum modum usurarum, quæ sunt centesimæ; l. eos qui, §. super, l. ult. C. b. tit. in bona fidei judiciis usuræ non sunt in obligatione, debentur ex mora officio judicis: in strictis judiciis usuræ non debentur, nisi ex stipulatione: puta in mutuo usuræ non debentur, nisi in stipulatum deductæ sint; l. quamvis 3. C. b. tit. l. + idemque, §. si quis Titio, mandat. l. si pro patre, §. sed utrum, de in rem vers. l. Titius, de prescript. verb. l. *) 3. C. de nautic. fœn. Plaut. in Asinari. (i. 3. 95.) Nam si mu-
tuas non potero, certum est sumam fœnore. In actionibus bona fidei, tantum

valet officium judicis, quantum stipulatio in strictis judiciis; *l. + quia tantumdem, de negot. gest.* in bonæ fidei judiciis, usuræ præstantur pro confusitudine regionis, ita ut legem non offendat, id est modo non excedat legitimum modum usurarum, qui est centesimalum, quia non tanta eit auctoritas consuetudinis, ut rationem vincat, aut legem; *l. 2. C. quæ sit long. consuetud.*

§. *socius.*

IN bonæ fidei judiciis usuræ debentur ex mora officio judicis. Hujus regulæ sunt exceptiones nonnullæ: prior quæ proponitur in *l. or. §.* est in actione pro socio. Si socius pecuniam communem invaserit, hoc eit in ulius suos converterit, etiam mora non interveniente, ea sc. quæ fit per interpellationem congruo loco & tempore, præstat usuras, quia mora contrahitur re, id est *+ De his, facto sine interpellatione; l. ult. C. + quod, met. caus. l. ult. C. de condic.* quæ vi me- ob turp. causam. Furtum rei communis committitur, & ejus nomine cum furtu. caus. ciō furti agi potest; *l. rei communis, & sequ. pro soc.* & fur semper est in Et v. si fa- mora; *l. in re furtiva, §. pen. de condic. furtiv.* Socius, qui in re communii reddenda moram fecit, usuras præstat, non quasi usuras, sed quasi interesse, quod socii intersit; *l. socium, pro soc.* Depositarius etiam præstat usuras ex mora, quia sibi gratulari debet, quod furti cum eo non agatur; *l. Quintus, de-* *posit. l. 3. C. eod. l. inficiando, de furt.*

§. *nec tamen.*

IN bonæ fidei judiciis usuræ debentur ex mora officio judicis; tamen judex addictus judicio bonæ fidei, non potest jubere, id est pronuntiare, reum caverre datis fidejussoribus, de solvendis usuris futuris, id est futuri temporis, post tempus, quod datur condemnatis judicati faciendi causa, quod est duorum vel quatuor mensium, non solum ea ratione, quam adducit Papinianus, quia actori sufficit actio judicati, ut hic *& l. ult. C. de re judic.* sed & alia, quæ est Pauli, quia nihil pertinet ad officium judicis tractatus futuri temporis, ex h. §. judex datus non potest cognoscere de his quæ contingunt post sententiam, quia statim atque sententiam pronuntiavit functus est officio suo, id est desinit esse judex; *l. judex posteaquam, de re judic.* *l. non quemadmodum, de judic.* *l. adles. 25. §. item sciendum, de adil. edict.* Opponitur *l. 1. C. de sentent.* quæ sine certa quantit. prof. quæ ait, sententiam non esse contra jus seu contra juris formam, qua judex legem dicit de usuris dependendis quoad pecunia condemnationis soluta sit, statuit ergo judex de futuris usuris quoad judicato satisfiat. Verum species est de actione judicati, cui judex addictus est: judex addictus actioni judicati statuit de usuris præstandis quoad sors solvatur, juxta sententiam, de cuius executione agitur: judex nihil statuit de usuris futuris, sed de usuris, quæ currunt post tempus quod datur a lege judicati faciendi causa. Rursus opponitur *l. pro socio, supr. pro soc. l. in omnibus, de judic.* & similes, quibus dicitur, in bonæ fidei judiciis sèpius judicem solvere jubere, cautionem interponi de futuro, ut si debeatur in diem, ante diem postulante creditore, judex jubet caveri de solvenda pecunia ad diem, si forte debitor non sit solvendo: sed hoc ita fit, judex jubet interponi cautionem de præstando damno futuro, damni vitandi causa, ut consulatur partibus, si agatur de pecunia, quæ facile interverti potest; sed si agatur alia de re, judex non pronuntiat de futuro post condemnationem. In bonæ fidei judiciis usuræ debentur non tantum ex mora, sed etiam ex pacto; *l. cum quidam, §. ex locato, infr. h. tit. l. Publia, §. 1. l. Lucius, 24. in fin. deposit.* *l. + qui negotia, mandat. l. Titius, de prescript. verb.* in strictis judiciis non debentur ex pacto, nisi ex stipulatione; *l. quamvis 3. C. h. tit.*

§. *Pa-*

§. Papinianus, alias circa.

Hujus regulæ altera exceptio est, in actione tutelæ, quæ est bonæ fidei; *l. pro socio*, supr. *pro soc.* in judicio tutelæ tutor, qui pecuniam pupillarem administravit, præstat usuras a die suscepæ tutelæ, in diem sententiae, ex hoc §. quod probatur etiam *l. Lucius*, §. *quesitum*, de *adm. tutor.* quæ ait, finita tutela, tutorem eas usuras præstare, quæ in tutelæ judicio computantur, id est præstare usuras, non solum in diem judicij accepti, sed etiam in diem sententiae. Et si sine judice tutela restituatur, id est tutelæ rationes reddantur sine judice, præstat usuras in diem quo tutelam restituit, id est quo rationes reddidit & reliqua præstitit. Quod si tutor paratus sit rationes reddere, & pupillus nolit, tutor oblato pretio & obsignato, ab eo tempore non præstat usuras, ex h. §. & *l. tutor t. pro pupillo*, in fin. de *adm. tutor.* quia oblatio & obsignatio pecuniae habet vim solutionis, & sicut cursum usurarum; *l. acceptam*, *C. h. tit. l. obsignatione*, *C. de solut.* lex ait usque in diem sententiae, quia in actione tutelæ mora re contrahitur, in minoribus mora re contrahitur ex solo tempore tardioris pretii solutionis; *l. in t. minorum*, *C. in quibus causis in integr. rest. non est necess.* *l. cum vero*, §. *apparet*, infr. de *fideic. libertat.* ut quadrimestre tempus, quod datur condemnatis judicati faciendi causa, est liberum & solutum ab usuris; *l. ult.* *C. de usur. rei judicat.*

L. 2.

Non tantum in actione in rem, sed etiam in actione in personam, puta in actione ex stipulatu, post litem contestatam omnis causa præstatur, quoniam quale est quid cum petitur, id est tempore litis contestatae, tale dari debet: ideoque etiam in actione in personam, fructus percepti partusque editi post litem contestatam restituuntur, ut hic, & *l. videamus* 38. §. *si actionem*, *instr. h. tit. l. illud*, *de hered. petit.* *l. preterea*, *de rei vindic.* *l. cum fundus*, *de reb. credit.* *l. si fundus*, §. *interdum*, *de pignor.* etiam in actionibus in personam, post litem contestatam omnis causa præstatur. Causa est rei, quæ petitur, utilitas omnis, quæ circa eam versatur.

L. 3.

In fideicommissi persecutione, id est in actione fideicommissi, quia fideicommissum petitur extra ordinem officio judicis; *l. t. pecunie*, §. *actionis*, de *V. S.* si heres post judicis sententiam moram fecerit in restituendo fideicommissio, ex decreto D. Marci Antonini, intermissio legitimo tempore, id est quadrimestri, quod datur condemnatis judicati faciendi causa, omnia commoda, id est fructus & usuras, fideicommissario præstat a lite contestata usque ad sententiam: quod ita accipendum est, si ante judicis sententiam heres moram non fecit in restituendo fideicommissio: puta si ineunda sic ratio legis falcidæ, quæ nonnumquam totum relictum absorbet; *l. i. §. hac verba*, infr. *si cui plusq. per leg. falcid.* Extra hunc casum non facile id est vix evenire potest, ut mora noui præcedente perveniat ad judicem, quia plerumque litem morari, antequam res deduceretur ad judicem, reos conveniebant per jurisperitum, vel amicum, eumque monebant de solvendo, vel satisfaciendo; *l. quidam*, de *servit. urban.* Ceterum si antequam ad judicem perveniretur, heres fuerit in mora restituendi fideicommissi, ex tempore moræ fructus & omnia commoda præstat fideicommissario, nec legitimi temporis, quod datur condemnatis judicati faciendi causa, fructibus liberatur, quia, ut ait Papinianus, illa temporis

intercapedo, condemnato dilationem afferre debet, judicati faciendi causā, non lucrum afferre, id est lucrum fructuum, qui interim percipiuntur. Tempus, quod post sententiam judicatis datur a lege, non est liberum ab usuris; *l. ult.* *C. de usur. rei judic.* nisi in ipsa sententia nihil dictum sit de usuris; *l. in bona fidei, C. t de usur.* quia beneficium legis non debet porrigi in alterius injuriam; *l. impuberi, de adm. tutor.* & tempus illud humanitatis gratia debitoribus indulgetur; *l. cum militi, §. ult. de compensat.* Tempus a creditore datum ad solvendum est liberum ab usuris, quia dies adjectus est debitoris gratia; *l. cum tempus, de R. J.*

§. in his quoque.

IN bonae fidei judiciis, ut in actione empti venditi, veniunt usuræ ex mora, si mora præcessit litem contestatam; *l. mora, t §. in bona fidei, infra b. tit. l. Julianus, §. veniunt, de act. empr. l. 5. C. eod. in arbitriis judiciis,* que non sunt bona fidei, nec arbitraria, id est in strictis judiciis, a tempore litis contestatae usque ad sententiam omnis causa præstatur, id est fructus & *t L. si filius, usuræ, & aliæ accessiones; l. cum fundus, in princ. de reb. cred. l. t si filius V. O. pau-* *de V. O. Certe post rem judicatam, tempus, quod a lege datur* *cisis verbis se condemnatis, a fructibus dependendis immune non est: sic legendum adjecta* *expedit. Ex-negativa, ut docuit Ant. Faber, 7. conject. 2. in strictis judiciis fructus nou-* *tat l. si filius. veniunt ex mora, ante conventionem judicialem, sed a lite contestata; l. vi-* *78. v. si fa-deamus 38. §. si actionem, infr. h. tit. Donator etiam non præstat usuras ex* *tit.* *mora, quia donatio non est bona fidei contractus; l. eum qui, de donat.*

§. nonnumquam.

ALiquando in restitutione fideicommissi veniunt fructus ex tacita voluntate defuncti, et si nominatum non sit rogatus restituere fructus: ut si heres rogatus sit post mortem suam, quicquid ex bonis supererit Titio restituere, ut ea quæ bona fide, id est non intervertendi fideicommissi causa, diminuta sunt non restituit, ita quod ex fructibus supererit, id est fructus superextantes, restituere debet, ex *h. §. & l. Titius rogatus, infr. ad Trebell. l. sed & si lege, §. quod autem, de petit. hered.* Opponitur *l. deducta, §. pen. ad Trebell.* si heres rogatus sit restituere quod ex hereditate supererit cum moreretur, non videtur rogatus restituere fructus superfluos: utraque lex est Papiniani, non potest is videri sibi contrarius, & tollenda negativa. Quod probat ratio, quæ subjicitur: ea verba fideicommissi, quidquid supererit, diminutionem hereditatis admittunt, id est permittunt heredi bona fidei diminuere fideicommissum, fructuum autem additamentum non recipiunt. Heres rogatus restituere quidquid ex hereditate supererit, non tenetur restituere fructus qui supersunt: ut in *l. Ballista, eod. tit.* heres rogatus restituere, *quanta pecunia ex hereditate ad eum pervenerit*, tenetur restituere fructus, perinde ac si specialiter rogatus eslet, id est ex tacita voluntate defuncti.

§. cum Pollidius.

IN restitutione fideicommissi veniunt etiam fructus ex voluntate defuncti in hoc casu, si quis heres institutus sit a propinqua, & rogatus restituere filie mulieris quidquid ex bonis ejus ad se pervenerit, cum adoleverit, certo fundo retento, id est prælegato, & a testatrice adjectum sit nominatum, hoc sibi plausisse, ut consuleretur pupillæ, ne res filiæ tutoribus, sed potius necessitudini, id est propinquo committeretur, & quod lubrico, id est periculo tutelæ, fidei-
com-

commissi remedium, id est fidem heredis rogati & propinquai mater prætulerit, hoc casu fructus omnes, quos bona fide percepit heres, fideicommissario, id est puellæ, cum adulta fuerit, restituere debet, dupli ratione. Prima est, quia heres rogatus est restituere hereditatem retento fundo, & testatrix heredem eo fundo contentum esse voluit. Secunda, quia fideicommissi remedium prælatum est lubrico tutelæ, id est hujusmodi fideicommissum magis est tutelæ administratione, quam fideicommissaria institutio, ut hic, *l. Seius Saturninus*, infra. ad *Trebell.* & mater propinquum heredem instituit, non ut fructus suos faceret, sed ne lubrico tutelæ res puellæ committerentur. Si fideicommissio dies adjectus sit heredis gratia, fructus medii temporis lucro heredis cedunt: si fideicommissarii gratia, puta si fideicommissum pupillo relictum sit in tempus pubertatis, tunc fructus medii temporis fideicommissario restituuntur; *l. si ita relictum*, §. *Pegasus*, de legat. 2. *l. Javolenus*, *l. Liberto*, §. + *filium*, de ann. legat. Cujac. †† 26. obs. 27.

§. ult.

†† V. si probat. Et v. eundem Cujac. super §. *Pegasus*, ab auct. hic laudato, tom. 7. col. 1172.

SI heres moram fecerit in restituendo auro vel argento facto, puta scypho aureo vel argenteo per fideicommissum relicto, si aurum vel argentum factum per fideicommissum relictum sit, ut eo distracto, ex pecunia inde refecta seu redacta fideicommissum solveretur, aut alimenta præstarentur, usuræ debentur ex mora, quia actio ex testamento est similis actioni bona fidei. Quod si aurum vel argentum factum, per fideicommissum relictum sit in usum fideicommissarii, usuræ non sine rubore, id est verecundia, desiderantur, ideoque non exiguntur, ex h. §. quia usuræ debentur ex quantitate, id est pecunia, non ex corporibus seu speciebus, puta ex auro vel argento, quia pecunia parit usuram, non res, vel corpus, sed quod vice usuræ est. Si in præstanto auro vel argento heres moram fecerit, præstatur merces, quia ea vasa locare potuit; *l. videamus* 19. + *in princ. vers. præterea*, infr. h. tit. quia mora non debet esse impunita. Usuræ debentur ex corporibus, puta ex fructibus perceptis ante litem contestatam a malæ fidei possessore, quia fructus hujusmodi augent hereditatem; *l. heres furiosi*, de petit. hered. *l. i. C. eod.* spectantur ut corpora hereditaria, non ut fructus.

L. 4.

SI emptor a venditore stipuletur fundum dari, vacuanque possessionem traditum, prioribus verbis stipulationis, *fundum dari*, venditor tenetur dare fundum, prioribus verbis stipulationis res id est traditio rei continetur, non fructus, posterioribus verbis stipulationis, *vacuum possessionem tradi*, fructus continentur. His verbis venditor tenetur præstare fructus. Fructus postea capti præstantur actione id est condicione incerti ex stipulatu ex mora, quia si fundus traditus esset, emptor fructus percepisset. Prioribus verbis stipulationis promittitur certum factum, nempe fundum dari, ideoque datur certi condicione; *l. certi condicione*, de reb. credit. Posterioribus, *vacuum possessionem tradi*, fructus præstantur condicione incerti ex stipulatu, quia factum promittentis est incertum, propter incertum fructuum futurorum: omne factum est incertum; *l. ubi*, de *V.O.* Posterioribus verbis stipulationis continentur, non solum fructus, sed etiam partus ancillæ, quia sunt vice fructuum. Prioribus verbis stipulationis, *fundum dari*, sive factum rei promittendi species, id est traditionem vacuanæ possessionis, sive effectum facti, traditionem transferendi dominii causa, traditione transfertur possessio in emptorem, & per possessionem dominium; *l. traditio*, §. ult. de adgu. rer. dom. Quod si emptor a venditore novandi animo stipuletur fundum dari, factum tantum tradendi stipulari intelligitur. Verum si emptor a venditore novandi animo, id est novandæ actionis empti, stipulatus

Tom. VIII. Vol. II.

B

sit rem tradi, (Plerumque contractui emptionis addebatur stipulatio rem dari, l. 3. §. si emptor, de act. empt. Senec. de benefic. lib. 3. cap. 15. Utinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret: & si res empta non traderetur, non agebatur actione exempto, sed ex stipulatu.) factum tradendi tantum, non fructuum præstationem, si res tradita non esset, stipulari intelligitur, quia non est verissimum, adjecta stipulatione actioni exempto, plus venditorem promisso per stipulationem, quam judicio empti præstare compelleretur: qua dubitationis tollendæ causa contractibus apponuntur, ius commune non laedunt, id est non mutant naturam contractus; l. qui mutuam, mandat. l. quæ dubitationis, de R. J. Sed ex his verbis posterioribus stipulationis, vacuanque possessionem tradi, partus quoque veniunt conditione incerti. Etenim si ancilla tradita esset, ancilla peperisset apud emptorem, & partus in ejus bonis fuisset. Opponitur d. l. 3. §. si emptor, si emptor stipulatus sit vacuam possessionem tradi, & ex stipulatu agat, fructus percepti post emptionem non veniunt in actione ex stipulatu, quia qui stipulatur fundum dari, vacuam possessionem tradi stipulari intelligitur, nec tamen ea stipulatione continetur fructuum præstatio: neque enim plus est in stipulatione adjecta emptioni, quam in actione exempto, quia stipulatio assumit naturam contractus, cui apponitur; l. si legati servi nomine, de legat. I. l. Titius rogatus, in fin. ad Trebell. l. damni infecti, de damn. infect. stipulatio emptionis, naturam emptionis sequitur, ex h. l. sic stipulatio legati, naturam legati sequitur, l. I. §. si quis, ut legat. vel fideic. serv. caus. cav. sed supereft actio ex exempto ad fructuum præstationem. Has leges ita conciliat Cujac. in hac lege 4. stipulatio apposita est emptioni novandi animo, & in ea veniunt fructus, quasi in actione empti. Ex quo novatione actio empti translata est in stipulationem, ut in l. 3. stipulatione non est novata actio empti, & supereft actio empti ad fructus postea perceptos consequendos. Idem in l. 28. de V.O. fatetur, diversas esse sententias jurisconsultorum, & Pomponium in l. 4. dissentire a Papiniano & ceteris.

§. ult.

SI post contractam emptionem servi vel ancillæ, ante interpositam stipulatio nem, vacuam possessionem tradi, ancilla pepererit apud venditorem, aut aliquid per servum venditori acquisitum sit, partus ancillæ & acquisitiones per servum factæ ante interpositam stipulationem non veniunt in stipulatione, & quod emptor ex stipulatione consequi non potuit, judicio empti consequetur, quia stipulatio non est interposita post perfectam emptionem novandi animo, & quod non transfertur in causam novationis per stipulationem, jure pristino peti potest actione ex exempto. Stipulatio interposta post perfectam emptionem, non novat obligationem & actionem empti & venditi, quia non est interposta novandi animo. Stipulatio, rem dari, & vacuam possessionem tradi, solebat adhiberi in emptione & venditione, non novandæ actionis causa, sed ut pluribus actionibus agi posset; l. 3. §. si emptor, de act. empt. stipulatio est vinculum & adjectio omnium obligationum.

L. 5.

[†] Ex §. ult.
hujuscem l. probatur, petitionem hereditatis in bona fidei iudiciis connu merari. Auth. vero bona fidei desideratur. V.l.52. ff. de petit. hered. & ibi Gothofr.

IN judicio bonæ fidei non veniunt præstations, quæ contra bonos mores desiderantur, ex h. l. ut in petitione hereditatis, quæ est bona fidei, non veniunt fructus qui inhoneste percipi potuerunt; l. [†] ult. O^r auth. bona fidei, C. de petit. heredit. & usuræ ultra legitimum modum promissa, pro non adjectis habentur, quatenus modum excedunt; l. placuit, infr. h. tit.

L. 6.

IN actione de in rem verso, quæ datur in heredem patris vel domini, ex contractu filii, vel servi, veniunt usuræ, quas pater vel dominus longo tempore saltem decennio præstítit, ex h. l. etiam si non appareat eas in stipulatum deductas. Ex diuturna præstatione usurarum debentur usuræ in futurum, quia ex diuturna præstatione præsumitur præcessisse stipulatio usurarum: alias obligatio usurarum non contrahitur citra stipulationem, etiamsi aliquando ex pacto præstata sunt; *l. creditor*, C. h. tit. & si certis annis, id est minori tempore quam decennio, nudo pacto pensio præstata sit, qui præstítit non obligatur in futurum; *l. si certis annis*, C. de paet. vel si libertus operas non impositas in manumissione aliquanto tempore præstiterit, non tenetur in futurum; *l. t. operis 31. infr. de oper. libert.* si heres ex fideicommissio inutili per multum tempus, non minus triennio, alimenta annua præstiterit, tenetur in futurum; *l. i. G. de fideicomm.* Hoc speciale est favore alimentorum, ut notat gloss. hic. Alias tempus non est modus tollendæ vel inducendæ obligationis; *l. obligationum 44. §. t. 1. vers. placet, de oblig. & act.* Si libertis alimenta præstata sunt a coheredibus per multos annos, standum est divisioni, & præstationi alimentorum; *l. quedam*, supr. famili. excise.

§. Imperator.

EX præstatione usurarum dotis probatur acceptio dotis, etiam si non probetur promissio dotis. Bonis patris publicatis, filia petebat decies centena dotis, quæ intendebat sibi a patre doti promissa cum nuberet. (Decies centena, inquam, qui erat maximus dotis modus; Martial. libr. 2. epigr. 65. Centena decies, quæ tibi dedit dotis. Juvenal. libr. 4. satyr. 10. Et ritu decies centena dabuntur antiquo. Cui forte convenit ratio decies millium sestertium; Senec. de consolat. ad t. Helviam: Beatores ne iſtos putas, quorum pantomime decies sestertio nubunt. Tacit. 2. annal. (cap. 86.) post habitam, decies sestertii dote solatus est.) Filia allegabat dotem promissam, nec probabat, sed probabat præstationem usurarum. Ex decreto Severi fiscus debet præstare dotem filiæ, quia fiscus succedit cum sua causa & onere; *l. 3. §. t. 4. l. dicitur, de jur. fisc.*

L. 7.

OBlatio, consignatio, & depositio pecuniae, id est sortis, sistit cursum usurarum, & liberat debitorem; *l. acceptam*, C. h. tit. *l. obsignatione*, C. de solut. ut in hac specie, debitor usurarius, id est qui debebat pecuniam sub usuris, pecuniam obtulit creditori, & eo non accipiente, eam obsignavit & deposituit. Ex eo die non habetur ratio usurarum, id est usuræ desinunt currere, quia oblatio & depositio habet vim solutionis, & liberat debitorem. Sed si post depositionem pecuniam reperit a depositario, & in deposito non perseveraverit, ex eo tempore nummi steriles non erunt, id est ex eo die usuræ rursus incipiunt currere, ex h. l. sterilis est pecunia, quæ non parit usuram; *l. 3. §. usuras, de contrar. tutel. & util. act.* pecunia per se non parit usuras, usura non ex re, sed ex negotiatione, puta ex stipulatione, vel ex mora debetur; *l. si navis, de rei vindic.* *l. ex anno*, §. 1. & l. seq. de don. int. vir. & uxor. *l. usura, de t. V. S.* Etiam post depositionem usuræ currunt si depositio non perseveraverit, quia ultima mora nocet; *l. illud de peric.* & commod. rei vend. *l. interdum*, § ult. de V. O. l. qui decem, §. 1. de solut.

L. 8.

Equis , id est equabus , per fideicommissum relictis , post moram heredis fœtus præstantur ut fructus : fœtus secundi , id est fructus fructuum , non spectantur ut fructus , quia fructus fructuum esse non possunt , sicut nec usuræ usurarum , sed spectantur ut causa , id est commoditas ; *l. videamus* 19. *infr. b. tit.* Equis per fideicommissum relictis , fœtus editi post moram heredis tantum debentur . Equitio legato , fœtus editi etiam ante moram heredis debentur ; *l. equis* 39. *infr. b. tit.*

L. 9.

Pecunia scœnabri , quæ erat scœnori , ad diem non soluta , si duplum stipulatus fuero , id est duplas usuras , majores usuras ob moram , in altero tanto , id est in duplo supra modum legitimæ usuræ , stipulatio non valet , ex *init. b. l.* ob usuras non solutas ad diem , majores usuræ non infliguntur ultra legitimum modum usurarum ; *l. cum non* , *C. b. tit.* poena ob pretium non solutum ad diem , potest excedere modum legitimum usurarum ; *l. Julianus* , §. *ibidem* , *de act. empt.* Opponitur *l. Grace* , §. *si quis Stichum , de fidejuss.* quæ ait , fidejussorem , qui pro reo obligato in decem promittit decem aut Stichum , non obligari , id est omnino non obligari . Qui pro se promittit duplas usuras ob moram , obligatur usque ad modum legitimæ usuræ , si forte minores ab initio promiserit . Aliud in fidejusso , qui accipitur in duriorem causam , omnino non obligatur .

§. usurarum .

Usurarum stipulatio committitur etiam si debitor non interpelletur , quia dies interpellat pro homine ; *l. trajectitiæ , de oblig.* & *act. l. magnam* , *C. de contrah.* & *commit.* *stipulat.* nec inutilis est stipulatio legitimæ id est centesimalæ usuræ sub ea conditione concepta , si minores ad diem solutæ non sint , ut majores , id est centesimalæ , solvantur ; non enim poena , sed scœnus uberior , justa ratidne sortis promittitur , ad modum legitimæ usuræ . Ob moram in solvendis minoribus usuris , majores in stipulatum deduci possunt , non enim poena id est quasi poena committitur stipulatio majorum usurarum , sed quasi majorum usurarum . Si tamen post mortem creditoris inculpata fuit mora , si non fuit cui usuræ solverentur , quia heres incertus erat , nondum adita hereditate , si majores usuræ ex stipulatione petantur , debitor conventus tuetur se exceptione doli mali : nihil est quod imputetur debitori , si non fuit cui solveretur ; *l. cum quidam* , §. *si pupillo* , *infr. b. tit. l. + item ait prator* , §. *hac autem , ex quib. caus. majores* , *l. ult. de leg. commissor. l. pen. de nautic. scœnor. l. i. §. non exigit , ut in poss. legat.* Hoc colore mortuo Innocentio V. cum Carolus Rex Neapolis & Siciliæ se excusaret de solvendo censu quem debbat Pontifici , dictum fuit non teneri poena commissi , quia non erat cui census solveretur , ut refert Fulgos . hic . Opponitur *l. evictis agris* , §. *l. infr. b. tit.* post traditam possessionem defuncto venditore , cui successor incertus fuit , usuræ medii temporis pretii , quod depositum non fuit , præstantur : sed nulla est pugnantia , quia usuræ hic iunt vice fructuum , qui percepti sunt , & qui augent hereditatem .

L. 10.

Partus post item contestatam editos quilibet possessio restituere debet , quia in actione in rem veniunt fructus & partus ancillarum , qui sunt vice fructuum , quia tacite petiti intelliguntur . In judiciis formula seu actione , quod te

te mihi dare facere oportet, continetur etiam futurum tempus; l. si stipulatus, 76. §. 1. de V.O. id est omne incrementum, quod venit post litem contestatam. Partus, ante litem contestatam editos, possessor non restituit, nisi specialiter de his actum sit, ex h. l. & O. l. adiles 25. §. item sciendum, de edil. edit. l. ult. C. de liber. caus.

L. 11.

SI curator reipublicæ pecuniam publicam foeneravit, usuras præstare debet, quæ secundum formam, id est consuetudinem regionis, a debitoribus exiguntur, etiam si non omnia nomina idonea sint: igitur si majores usuras stipulatus fit a debitoribus ex consuetudine regionis, si ad diem minores non præstarentur, quidam cessaverint in solvendis usuris, quidam non solutis ad diem usuris majores intulerint, illud quod amplius poenæ nomine a quibusdam exigit, non cedit lucro reipublicæ, sed prodest curatori ad supplendum id quod usurarum nomine competebat, id est debebatur, pro his qui cessaverunt in solvendis minoribus usuris. Lex ait si non omnia nomina sint idonea, quia † res ^t Ratio hæc publica debet omnia approbare, aut omnia improbare, ut in tutori; l. cum non est ex queritur, de adm. tutor.

§. quid si servus.

mente legis,
quæ ait, et
iam si omnia

SI servus publicus, qui erat actor reipublicæ, majores usuras stipulatus fit ^{nomina ido-} a debitoribus, & ex pecunia publica contraxerit varia nomina, ex quibus nea sint. Be- alia sint idonea, alia non idonea, quamvis ipso jure obligatio usurarum reipu- ne se habet blicæ adquisita sit, tamen majores usuras, id est quod amplius est in usuris, in §. 1. ejusd. quam in usuris præstari solitis, compensat cum defectis nominibus, nisi respubli- l. 11. blica parata fit universorum debitorum fortunam id est periculum in se fuscipere. Idem fere in tutoribus ex Marcello, ex h. §. si nomina a tutori contracta, ex pecunia pupillari, partim sint integra, partim deperdita, & male contracta, tutor eam conditionem deferre potest adulto, ut aut nomina in to- tum agnoscat, aut ab his in totum recedat, perinde ac si tutor sibi negotium gessisset; l. cum queritur, de adm. tutor.

L. 12.

SI creditor a debitore stipulatus sit, si ad diem minores usuræ non solverentur, ne majores præstarentur, & deinceps per singulas pensiones, si ad diem usuræ non solverentur, eadem conditio observaretur, donec omnis pecunia debita hoc nomine solveretur; commissa prima stipulatione, id est primæ pensionis, non committritur stipulatio sequentium pensionum, nisi quatenus in sequentibus pensionibus solvendis sua die debitor cessaverit, quia plures sunt stipulations, plures conditiones, ea stipulatio plures conditiones continet, non una est stipulatio, sed plures; l. pluribus, de V.O. & ideo etiam commissa stipulatione primæ pensionis, potest evitari poena sequentium pensionum, si earum usuræ sua die solvantur, ex h. l. Si pecunia mutua data sit sub pignore, solvenda annua, bima, trima die, id est tribus pensionibus, pignus distrahi non potest, antequam dies omnium pensionum præterierit; l. necessarias, §. si an- nua, de pigner. act. & hoc statutum est in gratiam debitoris, propter favorem liberationis; l. Arianus, de oblig. & act.

L. 13.

QUi semisses usuras creditori stipulanti promisit, & per multos annos mi- nores præsttit, si ab eo petantur semisses usuræ, tueretur se exceptione

A D T I T U L U M

14

doli vel taciti pacti. Diutina præstatione leviorum usurarum, maiores tacito pacto remissæ censentur, ut hic, & l. cum de in rem verso, supr. l. cum quidam, §. divus, infr. h. tit. l. aduersus, l. quamvis 8. C. eod. Tacita remissio usurarum, vel majorum usurarum, valet favore liberationis.

§. quæstum.

Procurator vel negotiorum gestor, qui gessit negotia domini vel amici absentes sine mandato, pecuniae inventæ in bonis ejus, quam otiosam reliquit, non tenetur prætare usurpas, si dominus nullam pecuniam sceneravit, id est non est solitus scenerari. Nihil est quod imputetur procuratori, vel negotiorum gestori, qui pecuniam otiosam reliquit pro consuetudine patris. ne periculum in se susciperet. Spectanda est consuetudo patris. l. heredes palam, in fin. §. 1. infr. qui test. fac. l. si servus plurium, in fin. de legat. 1. l. nummis, de legat. 3. Non est in culpa, qui in re aliena versatur secundum consuetudinem domini.

Tutor vel negotiorum gestor, qui pecuniam in usus suos convertit, præstat usurpas; l. qui sine usurpis, de negot. gest. l. non existimo, de adm. tutor.

L. 14.

Mora facta in restituendo fideicommisso, partus quoque ancillarum restituuntur, quia partus ancillarum post moram sunt vice fructuum, & restituendi sunt, ne mora proficit heredi.

§. heres.

Si heres rogatus sit post mortem suam restituere hereditatem sine reditu, id est deducto solo reditu, queritur, an partus ancillarum editi ante diem fideicommissi cedentem, id est ante mortem heredis, restituendi sint? Paulus respondit, partus ancillarum editos ante diem fideicommissi cedentem fideicommissio non contineri, quia non sunt in reditu seu fructu; l. in pecudum, §. 1. infr. h. tit. & ita non videntur excepti: in fideicommissaria hereditatis restituzione non veniunt fructus, nisi ex mora; l. in fideicommissaria, infr. ad Trebell. Similiter heres rogatus restituere ancillam, non tenetur restituere partus ancillæ, nisi editus sit post moram in restituendo fideicommisso.

L. 15.

Sicut usuræ usurarum non debentur; l. ult. al. 28. C. h. tit. quia accessiones accessum non admittuntur, neque fructuum post item contestatam officio judicis restituendorum usuræ præstantur, neque eorum fructuum, qui ante item contestatam quasi a malæ fidei possessorre percepti sunt, usuræ condicuntur, conditione sc. certi, quæ est stricti juris, ex h. l. quia usuræ præstantur ex quantitate, non ex corporibus, seu speciebus. In petitione hereditatis, quæ est bona fidei, fructuum perceptorum ante petitionem hereditatis usuræ præstantur, quia non ut accessiones veniunt in petitionem hereditatis, sed ut pars rei; l. heres furiosi, in fin. supr. de petit. hered.

L. 16.

Donationis in rem publicam factæ usuræ non debentur, ex h. l. puta pollicitationis in opus publicum; l. 1. infr. de pollicit. legati vel fideicommissi

D E U S U R I S D I G.

15

missi reliqui in opus publicum, si intra diem factum non erit, leviores usuræ præstantur; *l. cum quidam*, §. ult. infr. *h. tit. l. si legatum, de oper. public.* usuræ pretii fundi empti venditi debentur die traditionis, quia sunt vice fructuum; *l. Julianus*, §. t. *veniunt autem, de act. empt.* usuræ pretii fundi empti, etiam a fisco, non præstantur, si non dum traditus sit fundus, quia ini-
quum est ab eo usuras exigi, qui fructus non percepit, ex *h. l.* & *l. curabit,*
C. de act. empt.

L. 17.

Si quis creditori stipulanti promiserit quincunxes usuras: & si quo anno non solveret, tunc semisses usuras totius pecuniae a die contractus solvere debet. Si debitor præstitis quincuncibus usuris per aliquot annos, aliquo anno cessaverit in solvendis usuris quincuncibus, stipulatio majorum usurarum non committitur in præteritum a die contractus, sed in futurum a die cessationis, ex *h. l.* Alias ob fortem non solutam graviores usuræ mutui, si in stipulatum deductæ sint, de-
bentur a die stipulationis; *l. lecta, in fin. de reb. cred. l. hujusmodi, de V.O.*
Cujac. 19. obs. 8. & in l. hujusmodi.

§. *divus.*

Si creditor longo tempore, puta decem vel viginti annis, omiserit petere usu-
ras, postea non potest petere usuras præteritas, quia tacite eas remissæ
cenfetur, ut gratior apud debitorem esset, ex *h. §. & l. vir usuras, de don.*
int. vir. & uxor. Ut præstatione minorum usurarum, majores remissæ censen-
tur; *l. qui semisses, supr. h. tit. l. adversus, l. quamvis 8. C. h. tit. l. post*
venditionem, C. de pact.

§. *in tacito.*

In tacito fideicommisso, cum heres fidem adcommodat de restituendo fidei-
commisso incapaci, omne emolumentum heredi aufertur, & fisco vindica-
tur ex rescripto D. Pii, etiam usurarum emolumentum, ex *h. §. l. ex facto,*
§. Julius, de vulg. & pupill. l. prædonis, de petit. hered. l. heres, l. cum
quidam, de his quib. ut indign. l. 3. C. ad l. falcid. Præterea taciti fideicom-
missi poena hæc est, quod heres in eo falcidia non utitur, sed ea a fisco vin-
dicatur; *l. beneficio, §. 1. ad leg. falcid.* Tacitum fideicommissum est, quod
non palam testamento vel codicillis ab herede relinquitur incapaci, sed tacite
privata cautione vel chirographo; *l. in tacitis, de legat. 1. l. in fraudem, de*
jur. fisc.

§. *si pupillo.*

Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non solventium
infinguntur: usuræ non statim currunt a die iumerationis seu creditæ pe-
cuniæ, sed ex mora non solventis, ex tardiore solutione. Ideo si fideicom-
missum ab herede relictum sit pupillo, vel absenti reip. causa, vel alia
justa causa impeditus, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit, non
debentur usuræ fideicommissi reliqui, si pupillo non habenti tutorem vel absen-
ti reip. causa, qui non habebat domi procuratorem, vel negotiorum gestorem,
fideicommissum solvi non potuit, quia heres non videtur esse in mora, si non
suit cui solveret: mora non contrahitur, si inopportuno loco & tempore obla-
tio fiet; *l. si soluturus, infr. de solut.* Nihil est quod imputetur ei qui solve-
re, etiam si vellet, non potuit, ut hic, inculpata est mora, si nemo fuit cui
solveretur; *l. pecunia, in fin. supr. h. tit.* Peçna non committitur, si nemo
fuit cui solvatur; *l. ult. de leg. compiff. l. multa, in pr. de condit.* & dem.
Nec simile videri potest, quod minoribus etiam in lucro succurritur; *l. ait pra-*

Tor, §. *hodie, de minorib.* in his quæ adquisita non sunt, ut dicitur, hic. Erago heres videtur fuisse in mora præstandi fideicommissi a se relieti minori, si minor restituatur in integrum adversus omissam occasionem adquirendi, & beneficio restitutionis exinde currunt usuræ. Sed hoc est falsum, usuræ fideicommissi ab herede relieti pupillo non præstantur, si non fuit cui solveretur, quia usuræ non propter lucrum potentium, sed propter moram non solventium infliguntur, ut est in fin. b. t. §. usuræ non præstantur, ut sint in lucro creditori, sed propter moram non solventium, nè creditor sit in danno ex mora seu tardiori solutione debitoris, non lucri faciendi, sed damni vitandi causa.

§. *ex locato.*

IN bona fidei contractibus, puta locati conducti, usuræ non debentur nisi ex mora, id est interpellatione, nisi convenerit, ut tardius illata pecunia, ante moram id est interpellationem usuræ deberentur, ex h. §. *l. mora*, §. *in bona fidei*, infr. *b. tit. l. preses*, *C. locat. conduct.* In bona fidei contractibus usuræ debentur ex mora, vel ex pacto in continentali apposito citra vinculum stipulationis; *l. Publia*, §. *1. l. Lucius 24 in fin. deposit. l. + qui negotia, mandat. l. Titius*, *de prescript. verb. l. initio*, *C. de pact. int. empt. & vend.* In strictis judiciis usuræ non debentur ex pacto sine stipulatione; *l. quamvis*, *C. b. tit.*

§. *fiscus.*

Fiscus ex suis contractibus usuras non præstat ob moram, sed ipse accipit, ut solet a foricariis, vel conductoribus vectigalium, si moram fecerint in solvendo: fisco mora fit sine interpellatione: cum autem fiscus in locum privati debitoris succedit, usuras præstat, ex h. §. quia fiscus cum privato succedit, jure privati utitur; *l. 3. §. + 4. l. dicitur*, *l. fiscus 6. de jur. fisc.* Fiscus semper succedit cum sua causa & onere; *l. si marito*, *l. si maritus 36. infr. solut. matrim.* Cujac. 22. *obs. 34.* Idem, 26. *obs. 25.* Foricarii sunt conductores foricarum, quæ sunt latrinæ publicæ, de quibus Juvenalis satyr. 13. *inde reversi conducunt foricas*; foria est stercus a Græco φοεῖα.

§. *si debitores.*

SI debitor privati, qui minores semissibus, id est quincunces usuras, præstabat, debitor fisci esse cœperit, quia fiscus successit creditori, postquam res ad fiscum transiit, semisses usuras præstat: fiscus cum in jus privati succedit, jure privati utitur, pro tempore anteriori sua successioni: ceterum postquam successit, jure fisci utitur; *l. fiscus 6. de jur. fisc.* Fiscus non ultra semisses usuras stipulari potest, sive eas stipuletur suo nomine, sive successerit in locum privati creditoris; *l. ult. C. de fiscalib. usur. libr. 10.*

§. *eos qui.*

Curator reipublicæ, vel operum publicorum, qui ex administratione, id est officio, convenitur, pecunia publicæ, quæ apud eum remansit, usuras præstat: ejus quam redemptoribus, id est conductoribus operum, etiam negligenter id est incaute dedit, non præstat usuras, modo absit fraus. Neque obstat *l. Lucius*, §. *1. & l. constitutionibus*, *infr. ad municipal. curator reip.* qui ex officio administrationis convenitur, præstat damnum sociis, non usuras, quia pecunia amissa quasi mortua non parit usuras.

§. *ult.*

D E U S U R I S D I G.

17

§. ult.

Si dies non sit præfinitus ab his qui statuas vel imagines ponendas legaverunt, tempus a præside statuendum est, boni sc. viri arbitrio, & nisi posuerint heredes, usuræ debentur usque ad tertiam centesimæ, ex h. §. & si heredes non posuerint intra tempus, tunc intra sex menses usuræ leviores, si minus semisses usuræ debentur; l. si legatum, de operib. publica.

L. 18.

Si ab initio convenerit inter emptorem & venditorem, ut evicto fundo venditor pretium restitueret, evicto fundo venditor tenetur quoque usuras restituere, quamvis id est quia emptor a lite contestata restituit rem actori cum fructibus, nam incommodum medii temporis emptoris damnum est, id est evicto fundo, venditor non tenetur præstare usuras pretii medii temporis, id est temporis quod intercessit ab emptione ad litem contestatam, quia post perfractam emptionem periculum pertinet ad emptorem; l. necessario, de peric. & commod. rei vend. ante evictionem, vel litem contestatam super evictione, fructus medii temporis compensantur cum usuris pretii, et si sint minores. Re evicta, ex quo emptor non utitur re & fructibus, æquum est pretium cum usuris ei reddi; l. curabit, l. fructus, C. de act. empt.

§. post traditam.

Usuræ pretii rei venditæ & traditæ debentur a die traditionis, donec premium solvatur, quia sunt vice fructuum; l. 2. C. b. tit. l. curabit, C. de act. empt. ne venditor re & pretio careat; l. Julianus, §. veniunt autem, l. t. emptorem, §. ex vendito, de act. empt. Usuræ pretii rei venditæ debentur + AL. l. ex a die traditionis, etiam si emptor non sit in mora solvendi, puta si post traditionem defuncto venditori successor incertus fit, medii quoque temporis usuræ 12. §. vero ex pretii, quod in causa depositi non fuit, præstabuntur. Emptor præstat usuras pretii vendito defini medii temporis, etiam si non fuit cui solveretur, quia potuit se liberare ob deratur. signando pecuniam; l. acceptam, C. b. tit. l. ob-signatione, C. de solut.

L. 19.

Possessor rei alienæ, conventus actione in rem, tenetur rem restituere cum fructibus; l. fructus 33. de rei vindic. Quod si argentum, vel vestem, vel aliam similem rem petiero in rei vindicatione, in fructu computantur mercedes, quæ capi potuere ex locatione: merces locationis est vice fructuum in his quæ locari solet, puta argentum, aurum, vestes scenicæ, quæ locari solebant ad ludos; l. si ut certo, §. interdum, commodat. Si nudam proprietatem separatam ab usufructu, nudam proprietatem cuius usufructus alienus est petiero, videbatur nihil venire in fructibus, quia nudæ proprietatis vix ullus fructus intelligi potest: in actione in rem fructus æstimabuntur, ex quo usufructus consolidatus fuerit proprietati: item si usufructus petitus sit, videbatur in actione in rem usufructus nomine fructus non venire, quia usufructus fructus intelligi non potest, servitus servitatis esse non potest; l. i. de usfr. legat. tamen in actione in rem veniunt fructus percepti: item si iter vel actus petatur, vix est ut fructus itineris possint æstimari: tamen in fructu computabitur commodum omne, quod actor habiturus esset, si non esset prohibitus ira agere, ex h. l. b. loci corpus, §. in confessoria, si servit. vindic.

Tom. VIII. Vol. II.

C

L. 20.

Usuræ illicitæ sorti mixtae id est obligationi sortis ipsæ non debentur, id est ultra modum legitimum usurarum, ceterum sortem id est obligacionem sortis non vitiant: in dividuis utile per inutile non vitiatur. Si quis usuræ stipulatus sit supra legitimum modum usurarum vel usuras usurarum, usuræ ultra modum promissæ pro non adjectis habentur, quatenus excedunt modum usurarum; *l. placuit, infr. b. tit. usuræ ultra duplum & usuræ usurarum non debentur; l. si non sortem, §. supra, de condic. indebit.*

L. 21. 22. 23.

Mora est frustratoria dilatio solvendi vel accipiendi crediti: mora non committitur cum quis differt solutionem ex iusta causa, puta si modicum tempus sibi dari postulet, ut amicos adhibeat, ut intersint testes solutioni, vel expediendæ id est curandæ pecuniaæ causa, quia pecunia non semper est in expedito, id est in numerato; *l. si dubitet, infr. de fidejuss. vel rogandis fidejussoribus, quia non facile est invenire fidejussores; l. omnes, §. præterea cum in provinciis, C. de Episc. & cleric. vel si exceptio iusta allegetur, puta exceptio paciti de non petendo, non videtur esse in mora, vel si dies nondum venit, vel absit reipublicæ causa, si modo id ipsum non fraudandi causa simuletur, sed si reipublicæ abesse subito coactus sit, ut sui defensionem mandare non possit, vel sit captus ab hostibus, non videtur esse in mora.*

L. 23. §. aliquando.

Regulariter mora committitur ex persona, non ex re, puta ex interpellatione facta congruo loco & tempore; *l. mora, infr. b. tit. Aliquando mora non committitur ex re, si forte non sit qui conveniatur, ex b. §. usuræ non debentur ex tali mora. Mora inculpata est, si non sit cui solvatur; l. pecunie, in fin. supr. b. tit. Mora committitur re ipsa in persona minorum, ex solo temporis lapsu, & usuræ debentur sine interpellatione; l. in minorum, C. in quib. cauf. in integr. restit. non est necessar. Ad diem sub poena promissa pecunia, ante diem mortuo promissore, poena committitur, licet adita non sit hereditas, nec sit cui solvatur; l. ad diem, de V. O. Mora fit re ipsa favore dotis date in certa qualitate; l. unic. §. 7. C. de rei uxori. act. Mora fit re ipsa, si post traditionem rei emptæ emptor non solvat pretium, a die traditionis currunt usuræ; l. evictis, §. 1. supr. b. tit. l. curabit, C. de act. empt.*

L. 24.

Si quis solutioni moram quidem fecerit, judicium autem accipere paratus fuerit, non videtur esse in mora, si justam litigandi causam habuit, & ideo propter moram non tenetur ad usuras, ex b. l. & l. paratum, infr. b. tit. non videtur esse in mora qui habet justam causam litigandi; *l. illud, de petit. hered. l. qui sine, de R. J. vel si bona fide potuleat arbitrum, qui excusat rationes, & subducat ad verum, ignorans quantum sit in debito; l. t. si residuum, C. de distracti. pign.*

§. cum reus.

Mora rei nocet fidejussori: fidejussor præstat usuras ex mora rei, quia una est obligatio rei & fidejussoris; ut hic & l. cum filiusf. §. 1. l. mora,

va, de V. O. Mora videtur fieri creditori, sive ei, sive ipsius procuratori, vel negotiorum gestori mora fiat, nec hoc casu per liberam personam id est per procuratorem obligatio adquiri videtur, sed officium impleri, id est quæsita obligatio retineri; *l. per procuratorem, de procur.*

§. ult.

Per procuratorem non adquiritur actio, sed quæsita retinetur: obligatio perpetuatur interpellatione per procuratorem: puta si promissor hominis interpellatus sit per procuratorem, obligatio perpetuatur, etiam si mortuus sit homo promissus, quia mortuus est post moram, culpa id est mora debitoris perpetuatur obligatio; *l. si servum, §. sequitur, de V. O.* Debitor liberatur naturali interitu rei, si contingat ante moram, sed non liberatur post moram, tenetur enim præstare estimationem; *d. §. sequitur.*

L. 25.

Socius fructus perceptos ex fundo communis, ignorante vel invito socio, suos non facit in totum, sed pro ea parte, pro qua est dominus: nec refert ipse an socius an uterque eos severit, quia omnes fructus non jure seminis, id est seminis causa, sed jure soli, id est vi & potestate soli, jure dominii percipiuntur, ex init. *b. l.* fructus solo cedunt, id est domino soli; *l. si quis sciens, C. de rei vindic.* fructus non hereditati, quod est nomen juris, sed rebus ipsis, id est corporibus seu prædiis hereditariis, accepti feruntur; *l. in fideicommissaria, §. quotiens, infr. ad Trebell.* Quemadmodum qui totum fundum alienum sciens possidet, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communem fundum possidet, non facit fructus suos pro parte socii, ex init. *b. l.* quod juris est de toto ad totum, idem juris est de parte ad partem.

§ in alieno.

Bonæ fidei possessio fundi alieni, fructus industriales, id est satos, suos facit, sive eos sevit, sive alius, quia in percipiendis fructibus, magis corporis jus ex quo percipiuntur, quam seminis ex quo nascentur, spectatur. Agro acceptum fertur, non quod propter agrum, sed quod ex agro satione natum est; Varro de re rustic. libr. 1. cap. 2. *Non enim si quis propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturae acceptum reserre doles, sed id, modo quod ex satione terra sit natum ad fruendum.* Fructus non jure seminis, sed jure soli percipiuntur. Qui bona fide possidet fundum alienum, fructus suos facit. Sicut qui servum alienum bona fide possidet, quod servus ex peculio, vel operis suis adquisiuit, suum fecit, ut hic, *& l. quæfitum, in fin. de adqu. rer. domin.* Bonæ fidei possessio rei alienæ fructus suos facit, quoad percipiendos fructus ad hoc ut suos faciat pro domino habetur, ex hac *l. & l. t. bona fidei, infr. de adqu. rer. dom.* Bonæ fidei possessio fructus perceptos suos facit, sive eos ipse severit sive alius, ne deterior sit ejus conditio, quam fructuarii, qui fructus a quolibet satis suos facit. Bonæ fidei possessio plus juris habet in percipiendis fructibus, quam fructuarii, quia fructuarius fructus suos non facit antequam percipientur, antequam collecti & in horreo conditi sint, bona fidei possessio statim atque a solo separati sunt, ex *b. §. in fin. l. arboribus, §. ult. de usfruct. l. si fructuarius, quib. mod. ususfr. amitt.* Bonæ fidei possessio transmittit fructus ad heredem, fructuarius fructus non trasmittit ad heredem antequam percipientur; *§. is vero, inst. de rer. divis.* quia ususfructus extinguitur morte fructuarii; *l. corruptionem, C. de usfruct.* In hoc deterior est conditio bonæ fidei possessoris, quam fructuarii, quod fructuarius

etiam naturales fructus suos facit ; *l. usufructu legato*, supr. de *usufruct.* bonæ fidei possessor fructus industriales tantum suos facit, non naturales ; *l. fructus*, 46. infr. *b. tit.*

§. ult.

Bonæ fidei possessor, qui levit, & antequam fructus perciperet, cognovit fundum alienum esse, nihilominus perceptione fructus suos facit, quia quis bona fidei emptor intelligi debet, quoad percipiendos fructus, quandiu evictus fundus non fuerit: bona fidei emptor non definit esse bona fidei possessor ob supervenientem scientiam rei alienæ, donec res evincatur, id est donec lis contestata sit super evictione: evinci dicitur, quod lis super evictione contestata est, inde quod evincitur, in bonis non esse dicitur ; *l. quod + evincitur*, de *R. J.* nam & qui servum alienum bona fide possidet, ex re ipsius vel ex operis servi adquirit, donec servus evincatur, ex *b. §.* id est donec lis contestata sit. Bonæ fidei emptor remanet bona fidei possessor, etiam post scientiam rei alienæ, usque ad litem contestatam, ad hoc ut faciat fructus suos, ut *bis*, & ut impleat usucaptionem ; *l. si post*, supr. de *rei vindic.* *l. + un.* *vers. hoc tantummodo*, *C. de usufr. transform.* item ut non praestet naturalem interitum rei, si justam causam litigandi habeat ; *l. illud*, de *hered. petit.* *l. utique*, + *in princ. vers. non enim*, de *rei vindic.* Bonæ fidei possessor lite contestata incipit esse malæ fidei possessor, ut teneatur de fructibus, item ut interrumperetur præscriptio ; *l. sicut in rem*, *l. cum notissimi*, *C. de præscript. 30. ann.* Opponitur *l. bone fidei*, §. *in contrarium*, infr. de *adqu. rer. dom.* ex qua bona fidei emptor, qui cognovit rem alienam esse, fructus suos non facit, quia non est bona fidei possessor. Sed hic spectatur æquitas, *ibi* rigor iuris, vel quamvis fructus suos faciat, & non teneatur de fructibus extantibus *rei vindicatione*, extantes restituit officio judicis ; *l. evictis*, supra, *b. tit.* *l. certum*, *C. de rei vindic.* §. *etsi in rem*, *inst. de offic. judic.*

L. 26.

Venatio in fructu fundi non est, nisi fructus fundi ex venatione constet, ex *b. l.* subaudi maximè ; *l. fundo* infr. de *instruct.* vel *instr. legat.* Et hoc casu redditus venationis, id est captura, pertinet ad fructuarium ; *l. item*, §. *aucupiorum*, *l. usufructuarium* 62. de *usufruct.*

L. 27.

Si patrifamilias, id est creditori vel legatario, semel mora facta sit, jam in herede eius non queritur mora : semel commissa mora non purgatur morte creditoris vel legatarii, sed transmittitur in heredem, id est mora semel commissa defuncto prodest heredi, ex *b. l.* Mora in solvendo legato vel fidei-commisso prodest heredi ad hoc ut usuræ debeantur, donec pecunia solvatur ; *l. Titia Seio*, §. 1. de *legat.* 2. Mora semel commissa non purgatur, nisi solutione. Et ad hoc ut usuræ, quæ semel cœperunt currere a mora facta defuncto, non desinant currere heredi, non est opus nova interpellatione, mora semel commissa prodest vel nocet heredi, & perpetuatur.

L. 28.

Bonæ fidei possessor & fructuarius, fructus pleno jure suos facit, ita ut non teneatur restituere fructus semel perceptos. Hoc distat bona fidei possessor a fructuario, quod bona fidei possessor fructus statim suos facit, id est statim at-

atque a solo separati sunt : fructuarius sola perceptione fructus suos facit , id est cum collecti & in horreo conditi sint ; l. qui scit , §. t. i. vers. præterea , supr. h. tit. Hoc commune est bona fidei possessori & fructuario , quod in fructu pecorum est foetus , sicut lac , pilus , & lana . Fructus ordinarius pecudum est lac , lana , pilus : extraordinarius foetus , ut agnus , hoedus ; Varro de re rustic. libr. 2. cap. 11. Si quidem adjeceritis de extraordinario pecudum fructu , ut predictum est de lacte in eo O' tonsura lanæ . Lanam arietum & pilum camelorum , qui tonduntur quotannis , vestigal annum vocat Ambros. epist. 38. (al. 43. num. 17.) Itaque agni , hoedi , vituli statim fiunt bonæ fidei possessoris , & fructuariorum , ut hic , O' l. bone fidei , §. ult. infr. de adqu. rer. domin. l. vetus , de usufruct. Partus ancillæ non est in fructu , absurdum enim videatur hominem homini esse in fructu , cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit , ex h. l. d. l. vetus , l. justissime , de edil. edit. §. in pecudum , infr. de rer. divis. Itaque partus ancillæ non pertinet ad fructuarium , sed ad dominum proprietatis , vel ad bonæ fidei possessorem . Bonæ fidei possessor partum ancillæ facit suum , non ut fructum , sed quasi partum ancillæ jure dominii potest eum petere non directa rei vindicatione , sed publiciana , id est utili in rem actione ; l. si ego , §. partus , de publiciana . Eodem jure , heres rogatus restituere hereditatem , partus ancillarum editos ante diem fideicommissi cedentem suos facit , & imputat in falcidiā , id est Trebellianam , & falcidiæ fructus ; l. falcidic 24. §. i. ad l. falcid.

L. 29. l. 30.

IN strictis judiciis , puta in mutuo , usuræ non debentur , nisi ex stipulatu ; l. 3. C. b. tit. l. Titius , de praescript. verb. usuræ pecuniae publicæ debentur civitatibus ex nudo pacto , ut hic , favore reipublicæ seu civitatis . Neque obstat , quod civitates privatorum loco habentur ; l. eum qui vestigal , de V. S. quia in quibusdam civitates gaudent privilegio reipublicæ , puta ut pecuniae publicæ usuræ debeantur ex solo pacto sine stipulatione : usuræ etiam frumenti , hordei , & similiū specierum debentur ex nudo pacto ; l. frumenti , C. b. tit. ut consulatur rusticis eagentibus propter incertum fructuum eventum . Item usuræ mutuo pecuniae acceptæ ab argentariis debentur ex nudo pacto , etiamsi in stipulationem deductæ non sint ; nov. Justin. 136. cap. 4. favore argentariorum . Item pecuniae nauticæ usuræ debentur ex nudo pacto ; l. 7. de nauticæ fœnor.

L. 31.

Stipulatio usurarum nullius est momenti , nisi certus modus adjiciatur , ex h. l. nisi appareat de quibus usuris actum sit ; l. tutor , §. ult. infr. h. tit. l. ubi autem , §. pen. de V. O. stipulatio usurarum simpliciter facta , non adjicitur certis usuris , non valet , quod speciale est odio usurarum . Alias nummis indistincte legatis , minores debentur ; l. numnis , de legat. 3. favore ultimæ voluntatis .

L. 32.

Mora non committitur ex re , sed ex persona , ex interpellatione debitoris , opportuno loco & tempore , si debitor interpellatus opportuno loco & tempore non solverit , ut hic O' l. si soluturus , infr. de solut. l. si ex legati , de V.O. An interpellatio facta sit opportuno loco & tempore , hoc pendet ex arbitrio judicis ; l. quod si , supr. de reb. credit. Ideoque Pomponius ait , difficultiorem esse moræ definitionem , cum sit magis facti , quam juris : facta sunt incerta . Mora committitur denuntiatione facta ipsi debitori ut solveret :

AD TITULUM

mora non fit si servo debitoris absens non denuntietur a creditore vel procuratore ejus ut solvat, priusquam ipsi domino denuntiatum sit: quod si interpellatus debitor, postea sui potestatem fecerit moræ purgandæ causa, & creditor omiserit id est remiserit petendi debiti instantiam, id est non perseveret in urgenda debiti solutione, non statim per debitorem mora facta intelligitur, quia mora semel commissa, debitori remissa intelligitur. Sicut oblatio debitoris non purgat moram, nisi debitor in ea perseveret; l. 3. §. ult. de act. empt. l. qui Rome, §. Seia, de V. O. Ita denuntiatio creditoris non constituit debitorem in mora, nisi creditor in ea perseveret, nisi creditor instet, id est urgeat debiti solutionem. Paratus judicium accipere moram facere non videtur, si ab adversario ejus cessatum est; l. paratum, infr. h. tit. Interdum mora fit re ipsa, sine interpellatione favore libertatis; l. cum vero, §. apparet, de fideic. libertat. In minoribus etiam mora committitur re sine interpellatione, & usuræ eis currunt ex die sine interpellatione; l. in minorum, C. in quib. caus. in integr. restit. non est necessar. l. curabit, C. de act. empt. Interdum mora committitur ex die sine interpellatione; l. ad diem infr. + de V. O. l. trajectitie, + infr. de oblig. C. act. l. magnam, C. de contrahend. C. committ. stipulat.

§. in bona fidei..

IN bonæ fidei contractibus usuræ debentur ex mora, ut hic, & hoc pro consuetudine regionis ubi contractum est; l. i. supr. h. tit. ut in actione contraria negotiorum gestorum, quæ est bonæ fidei, si ego ut te liberarem exolverim pecuniam creditori tuo, debentur usuræ, quæ in ea regione usu frequentantur: quod si mutuatus dedi pecuniam, debentur usuræ quas ipse præsto; l. C. in contraria, infr. h. tit. l. in bona fidei, C. h. tit. Ita etiam in actione tutelæ, quæ est bonæ fidei, debentur usuræ, vel quincunes, vel semisses, vel besses pro more regionis; l. tutor + qui repertorium, §. 10. vers. ex ceteris, infr. de adm. tutor. Quod si pater conveniatur ex contractu filii actione quod jussu, vel de peculio, vel ex mora sua, si quidem pater dumtaxat conveniatur ex mora sua, ex mora patris filius non tenetur de usuris, mora patris non nocet filio ad hoc ut præstet usuras; l. cum filiusf. de V. O. Mora patris non nocet filio ad hoc ut præstet usuras, mora non fit ex re, sed ex persona, ut dictum est init. h. l. id est ex interpellatione personæ. In filium tamen dabitur actio, ut quod minus a patre actor consecutus est filius præstet, nomine sortis, si non usurarum: quod si filius moram fecerit, tenetur in solidum quoad sortem & usuras ex sua mora, & pater dumtaxat tenetur actione de peculio, quatenus est in peculio: vel si pater conveniatur ex contractu filii ex mora sua, non præstat usuras, exemplo fidejussionis, fidejussionis non tenetur de usuris; d. l. cum filiusf. nisi in omnem causam intercesserit; l. querendo, locat. In bona fidei judiciis usuræ currunt ex mora, & si mora præcesserit litem contestatam, litem contestata usuræ currunt, id est non desinunt currere, vel si mora non præcesserit litem contestatam, litem contestata incipiunt currere. In bona fidei judiciis usuræ veniunt ex mora officio judicis; d. l. in bona fidei, l. Lucius 24. deposit. id est causa cognita officio judicis. Sic in actione dotis, quæ est bonæ fidei, usuræ debentur ex mora biennii; l. ult. §. præterea, C. de jur. dot. In bona fidei judiciis fructus veniunt omnimodo, id est ante moram; l. videamus, §. pen. infr. h. tit. In legatis & fideicommissis, sicut in bona fidei contractibus, usuræ debentur ex mora; l. 3. C. in quib. caus. in integr. restit. non est necessar. l. i. C. tot. tit. C. de usur. legat. actiones ex testamento, licet sint strictæ, comparantur actionibus bona fidei, favore tuendæ voluntatis defuncti. In judicio familiae ericiscundæ veniunt usuræ sumptuum, quos unus ex hereditibus fecit in rebus hereditariis a die moræ; l. his consequenter, §. sumptuum, sup. sam. ericiso. §. sed

§. sed si duo.

Si sunt duo rei debendi, unius mora alteri non nocet, ex h. §. ad hoc ut currant usuræ contra alium, quia mora constituitur ex persona, id est ex interpellatione personæ, non ex re. Neque obstat, quod in duobus reis promittendi interpellatio unius nocet alteri quoad interrumpendam præscriptionem; l. ult. C. de duob. reis, quia hoc speciale est hic odio usurarum.

§. ult.

Mora rei fidejussori nocet, ex h. §. & l. si quis solutioni, §. i. supr. h. tit. l. mora, de V.O. Sed si fidejussor solus moram fecerit, non tenetur de mora, quia non obligatur in duriorem causam, quam reus promittendi. Sicut si fidejussor Stichum promissum occiderit, non tenetur directa actione ex stipulatu, sed utili, ex h. §. & d. l. mora.

L. 33.

Si pecuniae publicæ bene, id est idoneis nominibus, collocatae sint sub usuris, debitores in sortem inquietari non debent: creditor onerosus & gravis non est audiendus; l. si servos, de pignorat. act. quod si locatae sint sine stipulatione usurarum, præfes provinciaæ prospicere debet securitati reipublicæ, ita ut curator reipublicæ non acerbum & contumeliosum exactorem se præbeat, sed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum instantia, id est non omisfa instantia seu diligentia, humanum, ut quod debetur solvatur, nam inter insolentiam incuriosam, & diligentiam non ambitiosam, id est non simulatam, multum interest: propterea curare debet, ne pecuniae publicæ credantur absque pignoribus & hypothecis, non sine pignore vel fidejussore. Pecuniae publicæ solebant mutuae dari levioribus usuris, ut facilius invenirent debitorem, qui eas acciperet; Plin. libr. 10. epist. t. 55. Nec inveniuntur qui velint debere reipublicæ, presertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. Et mox distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipublicæ caveant, quod quamquam invitis & recusantibus, minus acerbum erit leviore usura constituta.

L. 34.

Usuræ vicem fructuum obtinent in actione ex testamento, in legatis & fideicommissis, in actione tutelæ, & ceteris bonæ fidei judiciis, ideo in actione legatorum usuræ debentur ex mora; l. 2. C. de usur. legator. puta ex quo frustrandi & morandi causa heres beneficium legis falcidiæ imploravit; l. divi, §. ult. ad leg. falcid. & sicut in bonæ fidei judiciis fructus restituuntur ex die moræ; l. videamus, §. ex causa, infr. h. tit. ita & usuræ; l. mora, §. in bona fidei, supr. h. tit. quia usuræ sunt vice fructuum. Lex ait vice fructuum, quia pecunia sua natura sterilis est, non parit usuram, & usuræ non tam ex re, quam jure, id est ex negotiatione, percipiuntur; l. prædiorum, infr. h. tit. l. si navis, de rei vindicat. l. ex anno, §. i. & l. seq. de don. int. vir. & uxor. l. usura, de V. S. usura non est in fructu, quia non percipitur ex ipso corpore, sed ex alia causa, id est nova obligatione; d. l. usura, puta ex stipulatione.

L. 35.

Lite contestata usuræ currunt, ex h. l. In bonæ fidei judiciis usuræ currunt ex mora, id est incipiunt currere ex interpellatione extrajudiciali, si mora præcesserit litem contestatam; l. *mora*, §. in bona fidei, h. tit. usuræ currunt a lite contestata, cum mora non præcessit litis contestationem, & usuræ quæ cœperunt currere ex mora ante litem contestatam, non desinunt currere lite contestata, licet lite contestata novetur obligatio & actio; l. *aliam causam*, de novat. mora, quæ semel commissa est, non desinit lite contestata quoad usuras; l. ult. verific. si enim novatur, C. de usur. rei judic. Etiam in strictis judiciis, puta in mutuo, in quo usuræ debebantur ex stipulatu ante litem contestatam, lite contestata non desinunt currere, quia stipulatio usurarum non perimitur judicio coepito, id est lite contestata, & usuræ ejus temporis, quod præcessit litem contestatam, peti possunt actione ex stipulatu; l. i. C. de judic. quia lite contestata novatur quidem obligatio, sed non extinguitur prior obligatio, verum cumulatur actio judicati; d. l. *aliam causam*.

L. 36.

Fructuum vice sunt etiam pensiones urbanorum prædiorum, ut hic operæ servorum, vecturæ navium & jumentorum; l. *mercedes*, de heredit. petit. l. *cum servus*, §. i. de legat. i.

L. 37.

In bonæ fidei judiciis, ne dum in directa actione negotiorum gestorum, veniunt usuræ ex mora; l. t. atqui natura, §. non tantum, l. qui sine usuris, de negot. gest. sed etiam in contraria actione negotiorum gestorum, quæ datur negotiorum gestori contra dominum, debentur usuræ, quæ in regione frequentantur, vel quas præstabilit pro eo, cujus negotia curavit, ex h. l. & l. ob negotium, C. de negot. gest. de quo plura dixi in l. *mora*, §. in bona fidei judiciis, supr. h. tit.

L. 38. t. junct. §. i.

In actione in personam, puta in condicione ob causam dati, (omnes conditiones sunt actiones personales) veniunt fructus ex tempore moræ: puta si fundus ob rem, id est ob causam, datus sit, veluti dotis causa, & renuntiata est affinitas, id est renuntiatum est sponsalibus, nuntio repudii missio, fructus percepti eo tempore, quo sperabatur affinitas, quamdiu sperabatur destinatum matrimonium, restituendi sunt, sed & posteriores, id est qui percepti sunt solutis sponsalibus, omnino restituendi sunt: sed eti si per mulierem stetit quominus nuptia contraherentur, magis est ut debeat fructus recipere. Ratio est, quia si solutis sponsalibus sponsus non teneretur de fructibus perceptis, impune liceret ei negligere fundum, ut hic & l. si mora, infr. solut. matrim. quod non esset ferendum: & mulier ob soluta sponsalia tenetur in duplum arrharum sponsalium acceptarum; l. mulier, C. de sponsalib. & non debet duplici poena affici.

§. item si indebitum, t. §. idemque est.

Etiam in condicione indebiti veniunt fructus a tempore moræ; l. *indebiti*, §. l. in summa, §. ei qui, supr. de condic. indebit. quod probatur duobus exemplis in t. h. §§. Primum, si tibi solvi fundum indebitum, in condicione indebiti veniunt quoque fructus percepti. Secundum est, si fundus mortis causa dona-

donatus , & convaluerit donator , reconvalsentia revocatur donatio , &c in condicione indebiti veniunt fructus percepti .

§. in Faviana , + §. & ideo , §. item si vi .

IN actione Faviana , & Pauliana , per quas revocantur alienata in fraudem creditorum , fructus quoque restituuntur , nam in hac actione praetor id agit , ut omnia perinde sint , ac si nihil alienatum esset . Verbum restitutas , quo in hac re praetor usus est , plenam habet significationem , ut fructus quoque restituuntur , ut hic & l. restituere 35. l. ult. de V. S. l. in condemnatione , §. 1. de R. J. l. præterea , l. & ex diverso , supr. de rei vindicat . In actione Pauliana veniunt fructus percepti , quia res restitui debet cum omni sua causa , qua continentur omnis utilitas ; l. + 1. §. non solum , infr. de vi & vi armat . Usuræ non debentur , nisi in stipulatum deductæ sint , aut nisi contractus sit talis , ex quo citra stipulationem usuræ debeantur ex mora ; l. ait praetor , §. per hanc , & §. præterea 22. quæ in fraud. cred. Alia est ratio fructuum , ac usurarum , quia cum fructus sint accessiones naturales , & ex re proveniant , non videtur restitui res , nisi fructus percepti restituantur . Usuræ non proveniunt ex re ipsa , sed ex negotiatione . In hac actione veniunt fructus , qui alienationis tempore erant pendentes , qui sunt pars fundi , item fructus percepti post litem contestatam : fructus medii temporis in restitutionem non veniunt ; l. ult. §. non solum , eod. tit. Ut in interdicto unde vi , in quo praetor rem restitui jubet , etiam fructus restituuntur , ut hic , & l. 1. §. ex die , infr. de vi & vi armat . In actione quod metus causa veniunt etiam fructus , ne dum a tempore moræ , sed etiam ante moram , id est ante interpellationem . Et hoc est quod insinuatur his verbis , nec mora + mea mihi aliquid afferat . Ratio est , quia non aliter restitui mihi res videtur , nisi testiuatur cum fructibus , ex h. §. + item si vi . In actione quod metus causa , fructus restituuntur , non solum percepti , sed etiam qui percipi potuerunt ; l. sed & partus , quod met. caus. quia res restitui debet cum omni causa : veniunt fructus percepti ante moram seu interpellationem , quia metum inferens semper est in mora ; l. 1. C. + de his quæ vi met. caus. l. subtrahit , C. de furt.

§. si actionem .

IN strictis judiciis , puta in actione ex stipulatu , & condicione certi , fructus non veniunt ex mora , id est ex sola interpellatione judiciali , sed a lite contestata . Et in hoc Sabiniani dissentiebant a Proculianis , existimantes in strictis judiciis fructus non venire , nisi a tempore litis contestatae , quorum sententia obtinuit ex naturali æquitate , ex h. §. l. cum fundus , supr. de reb. credit . l. 8. de re judic . l. 2. C. de heredit . petit .

§. ex causa , + §. sed in societatibus .

IN actionibus bonæ fidei , puta in actione empti , fructus omnimodo restituuntur , etiam si mora nulla intercesserit , ex h. §. + ex causa , & §. in ceteris , infr. h. l. + l. 4. §. 1. l. mora , §. in bonæ fidei , supr. h. tit. l. venditor ex hereditate , §. quemadmodum , de hered. vel act. vendit . In actione pro socio fructus etiam communicandi sunt , id est dividendi inter socios , ex h. §. + sed in societatibus . In boure fidei judiciis usuræ non veniunt ante moram , fructus veniunt omnimodo , id est ante moram .

§. si possessionem, §. t. in interdicto.

IN actione depositi & commodati, quæ sunt bonæ fidei, fructus præstantur ex mora, ut hic & l. mora, §. in bone fidei, supr. h. tit. In interdicto quod vi aut clam, omnis causa, id est accessiones naturales & fructus restituuntur, ideo interdictum quod vi aut clam datur etiam fructuario; l. competit, infr. quod vi aut clam.

§. ante, t. §. eadem ratio, §. item.

IN actione de dote, fructus percepti ante nuptias una cum dote restituuntur, ex h. §. t. ante, quia fructus dotis percepti ante nuptias convertuntur in dotem, dotem augent; l. doris fructus, §. i. infr. de jur. dot. l. 6. solut. matrim. Eadem ratio est in fructibus prædiorum urbanorum, t. ex h. §. eadem ratio, id est in pensionibus ædium, si in dotem datae sint ante nuptias. In judicio communii dividendo fructus dividuntur inter consortes, deductis impensis, ex h. §. t. item, quia fructus non intelliguntur, nisi deductis impensis; l. quod in t. fructus, infr. h. tit. l. si a domino, §. ult. de hered. petit. l. forori, §. sumpius, si pars hered. pet. l. fructus, in pr. solut. matrim. Nullus est casus, qui hoc genus deductionis impedit; l. fundus qui, supr. famil. excise.

§. ult.

Si dos prælegata sit uxori, fructus dotis ante nuptias percepti veniunt in causa legati. Ratio est quæ desumitur ex t. §. prox. supr. quia fructus dotis percepti ante nuptias, dotis fiunt, dotem augent, & sicut fiunt in dote, ita & fiunt in dote prælegata.

L. 39.

Equis & equabus, quia masculinum concipit femininum, per fideicommissum legatis, sicut fructus ita & foetus ab herede præstantur ex mora. Equito autem legato, etiam si mora non intercesserit, incremento magis foetus accidunt, veniunt in actione ex testamento legati vel fideicommissi nomine, quia foetus augent equitum, augent legatum universale, sicut fructus augent hereditatem, ut hic, & l. 8. supr. h. tit.

L. 40.

Fructus pignoris imputantur in usuras, & quod excedit usuras in sortem; l. i. C. de pigner. act. usque ad diem distractionis pignorum: ex quo enim, cessante debitore in solvendo, creditor pignora distraxit, soluta sorte cessat reputatio id est compensatio usurarum cum fructibus; l. emptor, de rei vindic.

L. 41.

Si tutor condemnatus appellaverit, executionis sententiæ per appellationem morandæ causa, si judex appellationis frustratoriam morandi causa appellationem interpositam esse judicaverit, appellantem condemnare debet in usuras medii temporis, a tempore sententiæ usque ad diem confirmatiæ, ex init. h. l. l. ult. infr. de re judic. l. negotiorum, t. ff. de appellat. Neque obstat, quod condemnatis usurae non currunt intra quadrimestre tempus, quod datur condemnatis judicati faciendi causa; l. ult. C. de usur. rei judic. quia si frustratorie quis

quis appellaverit, currunt usuræ medii temporis, ne frustratoria appellatio proficit appellanti. Ita ex rescripto Severi & Antonini, qui frustrationis causa beneficium legis falcidæ implorat, usuras legatorum & fideicommissorum præstare tenetur; l. t. divi Severus, §. i. ad leg. falcid.

§. Lucius.

Oblatio & ob-signatio totius sortis cum usuris sifit cursum usurarum, & liberat debitorem; l. acceptam, C. h. tit. l. ob-signatione, C. de solut. l. Julianus, §. t. offerri, de act. empt. Oblatio & ob-signatio partis debiti non sifit cursum usurarum totius debiti, nisi convenerit, ut licet per partes solvere, ex h. §. l. quidam, de reb. credit. l. qui pignori, de pignorib. Speciale est favore libertatis, quod si Stichus manumissus sit sub conditione si decem dederit, heres cogendus per partes accipere; l. cum heres, §. item si decem, de statulib.

§. ult.

Usuræ non debentur ex mutuo citra vinculum stipulationis; l. quamvis 3. C. h. tit. l. Titius, de prescript. verb. & nisi modus usurarum expressus sit, id est certus: puta si quis chirographo caverit, se decem mutua accepisse solvenda cum suis usuris, usuræ non debentur, nisi appareat de quibus usuris convenerit, ex h. §. Stipulatio usurarum non valet, nisi certæ usuræ promissa sint, l. 31. sup. h. tit. ubi dixi, l. ubi autem, §. pen. infr. de V. O.

L. 42.

Fundo per fideicommissum relicto, fructus percepti post adquisitum ex causa fideicommissi dominium, id est post diem fideicommissi cedentem, pertinent ad fideicommissarium, licet pars major anni præterierit ante diem fideicommissi cedentem, ex h. l. quia fructus pendentes sunt pars fundi; l. fructus 44. de rei vindic. secus in fundo dotali, fructus dotis ultimi anni quo stetit matrimonium, divorcio soluto matrimonio dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni; l. divorcio, al. l. 7. sol. matrimon. l. un. §. t. cumque ex stipulatu, vers. sed & novissimi, C. de rei uxor. act. Ant. Faber, 7. conject. 7. Donell. de jur. civil. lib. 10. cap. 9.

L. 43.

Fiscus semper usuræ ex suis contractibus, etiam si usuræ in stipulatum deductæ non sint: hoc est speciale in fisco; l. cum quidam, §. fiscus, supr. h. tit. cessionarius fisci, qui mandatis seu cessis a fisco actionibus experitur, potest petere usuras temporis quod cessit postquam fiscus successit creditori, etiamsi in stipulatum deductæ non sint, ex h. l. Hoc verum est in præritum, quoad usuras, quæ cesserunt a tempore quo fiscus successit creditor, usque ad tempus quo fiscus cessit suis actionibus, non in futurum, quia usuras accipit jure fisci, non jure suo, ex cessione.

L. 44.

Majores usuræ non possunt promitti, ob non solutam sortem ad diem, supra modum legitimum usurarum; l. pecuniae, l. placuit, supr. h. tit. l. cum alleges, C. eod. Sic nemo potest stipulari poenam pro usuris, si non solvantur ad diem, ultra modum licitum usurarum, ex h. l. quia poena est vice

usurarum, & non potest excedere modum licitum usurarum: ut si convenerit, ut pretio emptionis non soluto ad diem, duplum præstaretur, conventio non valet, quia excedit modum legitimum usurarum; l. Julianus, §. ibidem, de act. empt.

L. 45.

Fructus ex re donata percipiendo vir vel uxor suos facit, non omnes, sed industrielas tantum, id est manu satis, fructus naturales non item, veluti poma, vel ligna silvae cæduæ. Sicut & bona fidei possessor quilibet fructus industrielas suos facit, non naturales, ex h. l. fructus ex re donata perceptos vir & uxor suos facit, quia in fructibus & usuris licita est donatio inter vi- rum & uxorem; l. de fructibus, de don. int. vir. & uxor. Ex donatione fru- ctuum vir & uxor non videtur fieri locupletior, quia fructus consumuntur in sumptus communes. Ratio dubitandi erat, quia quod uxor viro aut vir uxori donavit pro possesso possidetur; l. nec ullam, §. 1. de heredit. petit. l. quod uxor, de adq. possess. Ergo quia pro possesso possidetur, fructus suos non facit. Bonæ fidei emptor fructus naturales vel industrielas percipiendo suos in- terim facit, id est donec res evincatur, quia re evicta eos restituit, & non lucratur, nisi consumptos. Bonæ fidei possessor fructus industrielas suos facit, ita ut non teneatur de fructibus consumptis, & de extantibus teneatur non rei vindicatione, sed officio judicis; l. 4. §. post litem, supr. fin. regund. §. et se in rem, inst. de offic. judic. Fructus naturales quilibet bona fidei possessor suos non facit, extantes ab eo vindicantur, consumpti condicuntur condicione sine causa; d. l. 4. §. post litem, l. certum, C. de rei vindicat. Mulier in acquiren- dis sibi fructibus manu satis ex prædiis donatis, bona fidei possessori compara- tur, ex causa donationis non omnino inutilis, quia morte & silentio donatoris confirmatur; l. cum hic status, de don. int. vir. & uxor. & si res donatae non restituantur, mulier liberatur præstanto justum pretium, quia causam pos- sidendi donatio præbuit; l. si + donatae, eod. tit. & si mulier per vim dejecta sit de possessione rei donatae, datur ei interdictum unde vi, quia ad hoc inter- dictum sufficit naturalis possessio; l. 1. §. dejicitur, de vi, & vi armat.

L. 46.

Quod in fructus redigendos impensum est, fructus minuit, ex h. l. id est in petitione hereditatis, vel in rei vindicatione, fructus restituuntur, prius deductis sumptibus. Fructus non intelliguntur, nisi deductis sumpti- bus factis fructuum quærendorum causa; l. videamus 38. §. + antepen. sup. h. tit. Nullus casus est, qui hoc genus deductionis impediat; l. fundus qui, famil. ercisc. etiam malæ fidei possessor fructus non restituit, nisi deductis sumptibus; l. si a domino, + §. fructus, supr. de heret. petit.

L. 47.

Dixi ad l. 24. & l. 32. supr. h. tit.

L. pens.

Usuræ & fructus legati & fideicommissi debentur ex mora; l. in fideicom- missi, sup. h. tit. tot. tit. C. de usur. & fruct. legat. id est ex extra- judiciali interpellatione, vel etiam ex mora tacita, quia actio ex testamento similis est actioni bona fidei: puta si heres, a quo legatum vel fideicommissum reliquit est, dolo fecerit, ut si uxori ususfructus tertiaræ partis bonorum legatus sit, & cum liberos habuerit tertiaræ partis proprietas, si heres testamentum falsi

accu-

accusaverit, petitionis legati morandæ causa, & conditio legati fertiæ partis proprietatis interim extiterit, unico filio suscepso, & postea apparuerit falsum non esse testamentum, fructus legati præstantur, fructus scilicet ususfructus legati a die mortis, & legati conditionalis proprietatis a die existentis conditio- nis, ex h. l. impeditus pro interpellato habetur; l. i. §. si quis, infr. quod vi aut clam.

L. ult.

Fructus rei est vel pignori dare licere, ex h. l. & l. 72. de R. J. in actione in rem, in fructuum restitutione veniunt non solum fructus naturales vel civiles, puta usuræ vel pensiones ædium, quæ locari solent, sed & redditus omnes, quos possessor ex ea re percepit, puta rem pignori dando, quia qui rem pignori dedit, fructus perceperet videtur, vice usurarum quas solvisset, si mutuam pecuniam accepisset sine pignore. Vel in fructu est, quod pignore dato facilius pecuniam mutuam invenisset. Fceneratores vix pecuniam crede- bant sine pignoribus, & fructus pignoris sunt vice usuræ, & imputantur in usuras & fortem; l. i. C. de pigner. act. Usuræ non debentur ultra legiti- mum modum usurarum, etiam si pecunia credita sit sub pignoribus; l. 4. inf. de nautic. fœn. l. pretii, C. mandat.

A D T I T.

De usuris C.

L. 1.

USURÆ non debentur ex mutuo, nisi in stipulationem deductæ sint; h. quamvis 3. inf. h. tit. l. Titius, de prescript. verb. Mutuum sui natura est gratuitum, usuræ mutuæ pecuniae debentur ex promissione interposita interrogatione præcedente, id est ex stipulatione, quæ contrahitur per interrogatio- nem & responsonem, spondes? spondeo, etiam si instrumento conscripta non sit, ex h. l. quia stipulatio est verborum obligatio, quæ verbis contrahitur per interrogationem & responsonem; l. 5. §. stipulatio, de V. O. Hinc interro- gatio sœpe in jure ponitur pro ipsa stipulatione, quia incipit ab interrogatio- ne; Senec. 3. de benef. 15. Ille non est interrogatio contentus, nisi † rem manu sua tenuit. In stipulatione non requiritur scriptura, sed solemnitas ver- borum, id est interrogatio & responso, modo probetur testibus, ut magis actus valeat, quam pereat; l. quotiens 12. de reb. dub. in stipulatione, si inter pra- fentes actum fit, solemnia peracta præsumuntur; l. Titia, §. idem respondit 2. de V. O.

L. † 2.

USuræ pretii rei emptæ & venditæ debentur a die moræ, id est a die tra- ditionis, quia sunt vice fructuum quos percepit emptor, ex h. l. l. Ju- lianus, § † veniunt autem, ff. de act. empt. l. curabit, C. eod. Sola vero obliгatio pecuniae in causam depositi, id est ut pro deposita sit, non sifit cursum usurarum, nisi præcedat oblatio, & in mora constituantur venditor, ex h. l. oblatio, consignatio, & depositio pecuniae sifit cursum usurarum, & li- berat debitorem, quia est vice solutionis; l. acceptam, C. h. tit. l. obliгatione, C. de solut. Ante traditionem usuræ non debentur; l. † liberalitatis, §. 1. ff. h. tit. quia emptor non est in mora.

L. 3.

IN bona fidei judiciis, puta in emptione, venditione, usuræ veniunt ex mora, ex die venditionis, si pretium non solvat. In bona fidei judiciis usuræ debentur ex mora officio judicis; *l. quero, ff. locat.* in contractibus stricti juris, puta in mutuo, usuræ non debentur ex solo pacto, citra vinculum stipulationis, licet pactum de usuris præstandis in continenti apponatur; *l. lecta, de reb. credit.* *l. Titius, de prescript. verb.* Ratio est, quia mutuum est contractus stricti juris, pacta adjecta in continenti contractibus stricti juris non parciunt actionem; *d. l. + lecta, de reb. credit.* In bona fidei contractibus usuræ debentur non modo ex mora, sed etiam ex pacto ab initio; *l. cum quidam, §. t. ex locato, l. mora, §. in bone fidei, ff. b. tit. l. Lucius, ff. deposit.* *l. + initio, C. de pact. int. empt.* & venditor. In contractibus stricti juris usuræ non debentur citra stipulationem, sed ex pacto soluta neque ut indebitæ repetuntur, neque in sortem accepto feruntur, ex *b. l.* qui sortis debitæ usuras indebitas solvit, non repetit, sed si supra modum legitimum usuras solvit, ex rescripto *D. Severi* eas non repetit, sed imputat in sortem; *l. si non sortem, de condic. indebit.* Usuræ supra centesimam soluta, qui est modus legitimus usurarum, sortem minuunt, id est imputantur in sortem, & consumpta, id est exacta sorte, repeti possunt; *d. l. lecta, l. denique, ff. de jur. fisc. l. si pro mutua, C. si cert. petat.* Hodie usuræ indebitæ soluta, exclusa veteris juris varietate, repetuntur; *l. indebitas, inf. b. tit. cap. + ad nostram 20. de jure jur.* Augustin. epist. 54. (al. 153. num. 25.) Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Cujac. 8. observ. 39.

L. 4.

Usuræ ex solo pacto sine stipulatione peti non possunt; *l. prox. supr. Tamen* usuræ ex pacto, per retentionem pignoris servari possunt, si pignus etiam in usuras obligatum sit, id est tam in sortem, quam in usuras: sed si tempore contractus accepto pignore de minoribus usuris convenit, pro majoribus usuris non datur pignoris retentio, quia tempore contractus pignus in eas obligatum non est: sed nec pro minoribus, quia minorum conventio novatione sublata est posteriori conventione de majoribus, ex *b. l.* & *l. pignoribus, infr. b. tit.* Etiam fiscus, qui privato debitori successit, si mutuum datum sit sub pignore, usuras præstare debet, si eas dependi saltem pacto placuit; *l. 2. C. de fiscalib. usur. lib. 10.*

L. 5.

SI creditor majores usuras ab initio stipulatus sit, & postea per certos annos minores acceperit, si postea majores usuras petat ex stipulatione, repellitur exceptione taciti pacti; etiam si usuræ debeantur defensori civitatis, ex *b. l.* & *l. quamvis 8. infr. b. tit.* usuræ majores promissæ tacite remittuntur receptione minorum usurarum per certos annos, ex *b. l.* & *d. l. quamvis, l. qui semisses, l. cum quidam, §. divus Pius, ff. b. tit.* Si minores usuræ ab initio ex stipulatione promissæ sint, & deinde majores per errorem præstatae sint, quod plus usurarum nomine solutum est imputatur in sortem; *l. creditor, + §. ult. ff. de solut. favore liberationis; l. Arianus, de oblig.* & act.

L. 6.

L. 6.

Oblatio sortis cum usuris facta creditori coram testibus, & eo non accipient te obsignatio & depositio, sicut cursum usurarum a die oblationis. Oblationem pecuniae sequitur obsignatio: nummi, maxime deponendi, solebant reponi in sacculo, sigillo obsignato; Senec. epist. 68. Furem signata sollicitant. August. de verb. Apostol. serm. t. 19. al. 178. num. 8. Et ne forte quereret alienum, quasivit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum. Joann. Chrysoft. in Matth. hom. t. 5. in princ. δινεπία μὲν γὰρ τις ὀλίγα, λαβὼν, καὶ εἰς βαλάνους ἀποτίθεται, καὶ οφεγγίδα ἐπιτίθεται. Paucos enim numeros aliquis accipiens reponit in sacculo, & obsignat sigillo. Absente creditore, praeses super hoc interpellandus est, ex h. l. oblatio pecuniae debita facta creditori, & eo non accipiente, obsignatio & depositio sicut cursum usurarum, & liberat debitorem; l. acceptam, infr. h. tit. l. obsignatione, infr. de solut. l. nec creditores, supr. de pignerat. act. l. ait prætor, §. 2. de minor. l. tutor pro pupillo, §. 1. de admin. tutor. quia habet vim solutionis. Absente creditore, sola oblatio, obsignatio, & depositio pecuniae non sicut cursum usurarum, nec liberat debitorem, nisi facta sit auctoritate judicis, ex h. l. Absente creditore, si non sit cui offeratur pretium, puta mortuo creditore, incerto successore, sola oblatio non liberat debitorem; l. evictis, §. ult. ff. h. tit. Si post depositionem debitor receperit pecuniam, & non perseveraverit in deposito, ex eo die præstat uturas; d. l. acceptam, l. debitor, ff. h. tit.

L. 7.

Usuræ non debentur ex mutuo, nisi instrumento debiti probentur in stipulatum deductæ. Et obligatio usurarum non constituitur ex eo, quod aliquando, id est certis annis, ulro præstite sint, ex h. l. sola præstatio usurarum certis annis non constituit obligationem in futurum; l. si certis annis, C. de pact. Ex diutina præstatione usurarum, puta longi temporis, inducitur obligatio usurarum; l. cum de in rem verso, ff. h. tit.

L. 8.

Si minores usuræ ab initio promissæ sint, & si minores non præstarentur ad diem, convenerit ut majores præstarentur, & post tempus cautionis, id est post moram debitoris in solvendis minoribus usuris, creditor easdem usuras acceperit, id est creditor, qui potuit petere majores usuras, minores receperit, nec majores exegerit, hoc casu non debentur majores usuræ, sed præstandæ sunt minores, in quarum exactione creditor perseveravit. Præstatione minorum usurarum majores tacite remissa censentur; l. pecunia, l. qui semisses, ff. h. tit.

L. 9.

Si convenerit, ut minores usuræ præstarentur, & si non præstarentur ad diem, ut ob moram majores usuræ solverentur, si per debitorem non stetit quominus minores usuras solverit, idque apud judicem probatum fuerit, usuræ majores non debentur, & si debitor sortem deposuerit, inde usuræ non currunt, ex h. l. sola oblatio & obsignatio non sicut cursum usurarum, sed requiritur depositio solemnis facta auctoritate judicis; l. si creditrici, l. t. acceptam, infr. h. tit. l. obsignatione, infr. de solut. Ob minores usuras non solutas, majores non infliguntur a die contractus, sed a die cessationis seu mo-

A D T I T U L U M

rx ; l. cum quidam , in pr. ff. h. tit. tamen ob sortem non solutam ad diem graviores usuræ infliguntur ex ipso die contractus ; l. lecta , in pr. ff. de reb. credit. Item poena non committitur , si per reum non stetit quominus promisum solveret ; l. Celsus , ff. de recept. qui arbitr.

L. 10.

USuræ per tempora solutaæ non proficiunt reo ad dupli computationem , id est ut computentur in duplum , ad hoc ne debeantur ultra duplum ; jure enim ultra sortem usuræ non exiguntur , quoties tempore solutionis sortis summa usurarum excedit eam computationem , id est excedit sortem , usuræ ultra duplum non debentur , ubi æquaverint sortem , ut si sors sit centum , & debitor ducenta solverit , liberatur tam a sorte quam ab usuris , ut hic , & l. si non sortem , §. 1. ff. de condit. indebit. Usuræ ultra duplum non debentur , ut si æquaverint sortem , ipso jure desinat currere , et si de facto continuetur solutio usurarum , quidquid deinceps solvit imputatur in sortem , & cum iterum summam sortis , & sic duplum æquaverit , ipso jure liberatur debitor , tam a sorte quam ab usuris : pro operis servi trajectitiæ seu nauticæ pecuniæ gratia secuti , quod in singulos dies in stipulatum deductum est , ad finem usuræ centesimæ non ultra duplum debetur ; l. 4. §. pro operis , ff. de nautic. fœnor. Poena , quæ in stipulatum deducta est , si ad diem pretium non solvatur , non debetur ultra legitimum modum usurarum ; l. cum allegas , infr. h. tit. l. pecuniæ , ff. eod. l. Julianus , §. ibidem Papinianus , ff. de act. empt. Usuræ ultra duplum servari non possunt per retentionem pignoris ; l. pen. al. 27. §. 1. infr. h. tit.

L. 11.

SI ea lege pignus creditorí datum sit , ut fructus percipiāntur vice usurarum , quo genere constituitur antichresis , pactum valet ; l. si ea lege , infr. h. tit. hoc casu sola oblatio sortis jure facta , id est opportuno loco & tempore , solvit antichresim , & post oblationem fructus percepti non imputantur in usuras , sed in sortem , ex h. l. Hoc speciale est in mutuo dato sub pignoribus , ut sola oblatio habeat vim solutionis & liberet debitorem , in odium sceneratorum , qui vix pecunias credebant , nisi sub pignoribus .

L. 12.

REgulariter usuræ mutuæ pecuniæ non debentur , nisi ex stipulatu ; l. quamvis 3. supr. h. tit. l. Titius , de prescript. verb. usuræ frumenti , hordei , vini , olei , & similium specierum debentur ex nudo pacto , ex h. l. & l. oleo , infr. h. tit. Usuræ proprie non dicuntur de frumento , oleo , & aliis speciebus , sed accessiones tantum , ut probatur hic , quia usuræ proprie debentur tantum ex quantitate , id est pecunia , non ex corporibus seu speciebus , licet fœnus revera nihil aliud est , quam crescentis in dies singulos pecuniæ accessio ; l. 18. C. Th. de lustral. conlat. id est accessio sortis , quæ crevit ex usura . Tamen usuræ frumenti , olei , vini ex nudo pacto præstari solent , ut consulatur rusticis & pauperibus , quo facilius inveniant creditorem , qui eis credat frumentum almoniæ causa ; Hieronym. in Ezechiel. lib. 6. cap. 18. Purant quidam usuram tantum esse in pecunia , solent in agris frumenti & milii , vini & olei , ceterarumque specierum usuræ exigi . Idem in Amos cap. 8. qui expectatis kalendas ut negotieminis , & usuras augeatis de usuris , & sabbata , ut aperiatis horrea , detisque frumentum , amplius recepturi . Usu-

re etiam frumenti & aliarum specierum debentur ex nudo pacto , propter variam & incertum pretium frugum ; l. 3. ff. de eo quod cert. loc. l. pretia , ad leg. falcid. qua actione petatur id genus usuræ ex pacto , nimirum conditione ex h. constitutione , ut recte animadvertisit gloss. Cujac. 3. obs. 35.

L. 13.

IN bona fidei judiciis , ut negotiorum gestorum , usuræ debentur ex mora officio judicis , ut hic & l. mora , §. in bona fidei , ff. h. tit. l. quia tandem , de negot. gest. l. quero , locat. l. adversus , C. eod. l. usuræ , C. deposit. Sed si judex sententia sua minoris condemnaverit reum non adjectis usuris , nec a sententia provocatum sit , sententia tenet propter auctoritatem rei judicatae , que non potest retractari , nisi per appellationem ; nec ejus temporis , quod post appellationem effluxerit , id est quadrimestris temporis , quod datur condemnatis judicati faciendi causa , usura: ullo jure præstantur : id tempus immunne est ab usuris ; l. 2. C. de usuris rei judicat. per quatuor menses , ex causa judicati , id est actione judicati , usuræ centesimæ rei judicatae debentur ; d. l. 2.

L. 14.

Si creditor pecuniam mutuam dederit eo pacto , ut domum inhabitaret , vice usurarum , & pacto ut convenit usus sit , & domum inhabitaverit , non etiam locando , pensionem redegerit ultra modum usurarum , non refertur quæstio per exceptionem , quasi domus plus pensionis redigeret , si locaretur , quam legitimarum usurarum ratio ferret : licet enim ubiore sorte poterit , id est posset , contrahi locatio , id est merces locationis posset excedere modum usurarum , non ideo tamen illicitum scenus est contractum , id est quod amplius aestimari potest habitatio , non imputatur in sortem , sed melius , id est minoris conducta habitatio videtur , ex h. l. Antichresis expressa non servat modum legitimarum usurarum , propter incertum eventum fructuum ; l. si ea lege , infr. h. tit. Tacita antichresis servat modum usurarum ; l. cum debitor , ff. in quib. caus. pign. vel hypoth. Cujac. 8. obs. 17. Salmas. de mod. usurar. cap. 14.

L. 15.

Si creditor pecuniam mutuam dederit , ea conditione , ut si fors ad diem non solveretur , quadrupli poena præstaretur , si ad diem fors non solvatur , poena non præstatur ultra legitimum modum usurarum , ex h. l. & l. pecunia , ff. h. tit. l. Julianus , §. ibidem Papinianus , de act. empt. ne poenæ nomine usuræ præstentur ultra legitimum modum usurarum .

L. 16. & auth. + cum non .

+ Auth. cum non , desideratur .

Ubi pecunia creditur scenori , ita ut certus modus frumenti vice usuræ præstetur , & nisi præstetur , additamentum solvatur , pactum non valet ultra legitimum modum usurarum ; l. Julianus , §. ibidem Papinianus , ff. de act. empt. maxime in rusticis , poena conventionalis , quæ est vice usurarum , non potest excedere legitimum modum usurarum ; l. + rogasti , + V. si probat. Et v. etiam l. 44. ff. h. tit. &

Auth. ad hæc

iam l. 44. ff. h. tit. &

Si frumentum credatur rusticis , vel pecunia , pro modo frumenti octava gloss. in auth. pars unoquoque anno accipi potest , pro solidi siliquæ , vice usurarum . ad hæc , h. tit. Tom. VIII. Vol. II.

A D T I T U L U M

34

Solidus con- Si eo nomine pignus datum sit , sive in praediis , sive in rebus mobilibus ,
stat filius omnino reddi debet . Si quid exigatur ultra hunc modum , creditor omnino
 14. *Modius* cadit ab actione , id est a debito , ex *hac aut.* & hoc speciale est favore ru-
continet sex- sticorum : alias stipulatio majorum usurarum non reprobatur , nisi quatenus
tarios 16. Cu- excedit modum legitimum usurarum ; *l. cum allegas* , supr. *h. tit.*
jac. 3 obs. 35.

L. 17.

SI prædium creditori datum sit ea lege , ut fructus sint vice usurarum , pa-
 ctim valet , etiam si excedant modum legitimum usurarum , ex *h. l.* pro-
 pter incertum eventum fructuum , & varietatem tempestatum , & creditor ,
 cui fundus datus est pignori , ut eum possideat sibi & fructus suos faciat , pro-
 usu pecuniae fructus suos facit , quia fundum possidet naturaliter ; *l. qui t pignoris* , *ff. de adqu. possess.* & hoc valet in expressa antichresi . Secus in sim-
 pli pignore , fructus imputantur in usuras , & quod amplius est in sortem ;
l. i. C. de pigner. act. quia proprie non possidet , & habet nudam detentio-
 nem pignoris ; *l. cum & sortis* , *§. i. ff. de pign. act.* Cujac. ad *l. i. §. pen. ff. de pignor.*

L. 18.

Usuræ indebitæ ante sortem solutæ , imputantur in sortem : usuræ indebitæ
 post sortem solutæ , cum in sortem cedere non possint , condicuntur ,
 explosa veteris juris varietate , ex *h. l. l. si non sortem* , *in pr. ff. de cond.*
indeb. Nec refert si pro forte & usuris pignus obligatum sit , vel non , quia
 pignus datur tantum pro securitate debiti ; *l. per retentionem* , supr. *h. tit.*
 Usuræ debitæ ex nudo pacto servantur per retentionem pignoris ; *l. quamvis*
3. l. per retentionem , supr. *l. si usuras* , *l. pignoribus* , infr. *h. tit. l. in his* ,
§. Imperator , *l. creditor* , *§. t Paulus* , *ff. de solut.*

*+ §. iste de-
fideratur in l.
creditor. Ex-
stat in l. pra-
eed. 101. v. si
facit.*

L. 19.

SOla oblatio sortis cum usuris , per contestationem id est denuntiationem co-
 ram testibus facta creditori , & post oblationem obsignatio & depositio in
 publico , puta in æde sacra , vel ubi judex deponi iussit , ficit cursum usu-
 rarum , solvit pignus & antichresim , & liberat debitorem , & creditori super-
 est utilis actio in rem , vel depositi adversus depositarium , vel detentorem
 pecuniae , ex *hac. l. l. si creditrici* , supr. *h. tit. l. obsignatione* , *C. de solut.*

L. 20.

EXceptiones , quæ prosunt reo , ne usuræ ultra legitimum modum usurarum
 solvantur , prosunt etiam mandatori vel fidejussori , ex *h. l. l. *) exceptio-*
nones , *l. omnes* , *de except.* quia rei interest easdem exceptiones , quæ pro-
 sunt reo , prodest fidejussori , ne teneatur mandati ; *l. eos* , *in pr. infr. h.*
tit. Exceptio etiam non numerata pecuniae , quæ prodest reo , prodest etiam
 mandatori & fidejussori ; *l. tam mandatori* , *C. de non num. pecun.*

L. 21.

*+ V. si facit.
E. v. etiam
l. 5. §. ult.
eed. tir.*

SI pignus datum sit pro sorte & usuris , & in continentí numerata pecunia ,
 postea vel ante debitor non designaverit , utrum in usuras , an in sortem
 solverit , creditor solutum potest imputare in usuras , ex *h. l.* quia potior est
 causa usurarum , quam sortis ; *l. + i. ff. de solut.*

L. 22.

L. 22.

Usuræ debentur ex nudo pacto sine stipulatione , ubi pignus datum est pro mutuo , quia pignoris datio habet vim tacitæ stipulationis usurarum ; l. per retentionem , supr. b. tit. Si pignus datum sit , usuræ , quæ citra stipulationem peti non poterant , ex pacto retineri possunt , id est servari per retentionem pignoris : quod si nullum pactum de usuris interpositum sit , sed tantum certa poena promissa sit , si pignus non solvatur ad diem , poena commissa , nec peti , nec retineri quidquam amplius potest , usurarum nomine scilicet , & forte poenaque soluta , creditor compelli potest ad pignoris solutionem , id est restitutionem , ex b. l. quia poena adiecta , non potest trahi ad usuras .

L. 23.

DIxi ad l. 12.

L. 24.

Si mater negotia filii absens gesserit , cum omnem curam adhibere debeat , usuras pecuniae quam administravit præstare debet , ex b. l. quia potuit eam collocare foenori . Negotiorum gestor , si pecuniam otiosam habuerit , usuras præstare debet , si dominus consuevit foenerari ; l. qui semisses , §. ult. ff. b. tit.

L. 25.

Usuræ non debentur ex auro , argento , veste , vel aliis speciebus , tantum ex pecunia ; l. *) 12. supr. b. tit. nisi species sint estimatae , ut hic , & l. in fideicommissi , §. ult. ff. b. tit. l. si pro mutua , C. si cert. petat.

L. 26.

Sublata principali actione , personali vel hypothecaria , prescriptione 30. vel 40. annorum , tollitur petitio usurarum vel fructuum præteriti temporis : sublato principali tollitur accessorium , ex init. b. l. l. cum principalis , de R. J. l. 2. de pecul. legat. Ubi pignus datum est , submota personali actione , prescriptione scilicet 30. annorum , durat hypothecaria in 40. annos ; l. 2. C. de luit. pignor. Remisso pignore superest personalis actio ; l. 2. & 3. ff. de pact. Transactione lite finita , tollitur petitio sumptuum litis ; l. terminato , C. de fruct. & lit. expensi.

§. super usurarum .

In bonæ fidei judiciis , ante constitutionem Justiniani , usuræ præstabantur pro consuetudine regionis , ubi contractum esset ; l. 1. l. & in contraria , ff. b. tit. l. 3. de eo quod tert. loc. ut in actione tutelæ , quæ est bonæ fidei , usuræ præstabantur pro consuetudine regionis , aut quincunces , aut trientes , aut si quæ aliae leviores in ea regione frequentabantur ; l. tutor qui repertorium , §. t. 10. vers. ex ceteris , de administr. tutor. In actione ex testamento legatorum nomine veniunt usuræ , quæ præstantur pro consuetudine regionis ; l. cum servus , §. t. 1. vers. in usurarum , de legat. 1. modo non sint ultra modum legitimæ usuræ , quæ est centesima ; l. 1. & 2. C. Th. b. tit. Const. Justiniani usuris modulus impositus est , illustribus & super illustribus non licet stipulari ultra triennes usuras ex quocunque contractu . Ante constitutionem senatoribus omnino Usura centesima est , que parit centesimas fortis in

E j i

*singulos men- fœnerari vetitum l. 3. C. Th. h. tit. August. quæst. utriusque testam-
ses, id est duo- cap. 102. Senatoribus quoque fœnus diffamia est. Idem Joan. Chrysost. in Mat-
decim aureos th. homil. 56. al. 57. n. 6. καὶ εἰς τὸ μεγάλῳ πελώντας βολὴν, ἦν σύγκλητον κα-
pro centum in λεσιν, εἰ δέμης τοιετοις κέρδεσιν καταιχύνεσθαι· αὐτὰς νόμος εἰσὶ παρ' αὐτοῖς οἱ τὰ
singulos an- τοιαῦται ἀπαγορεύενται κέρδη. Quare nec amplissimos homines, quos senatores appel-
nos, quia annus constat 12. mensibus. Trientes usu- pariant qua- tuor aureos pro centum in singulos an- nos. Semisses usuræ sex au- reos pro cen- tum in singulos annos.*

*cap. 102. Senatoribus quoque fœnus diffamia est. Idem Joan. Chrysost. in Mat- decim aureos th. homil. 56. al. 57. n. 6. καὶ εἰς τὸ μεγάλῳ πελώντας βολὴν, ἦν σύγκλητον κα- pro centum in λεσιν, εἰ δέμης τοιετοις κέρδεσιν καταιχύνεσθαι· αὐτὰς νόμος εἰσὶ παρ' αὐτοῖς οἱ τὰ τοιαῦται ἀπαγορεύενται κέρδη. Quare nec amplissimos homines, quos senatores appel- lant, hujusmodi emolumentis deturpari finunt. Sed leges prohibent, ne qui rempublicam gerunt, tali luero maculentur. Clericis etiam interdictum usus
centesimis, vel aliis, quas vocant νομίσματα, id est semisses; concilium Nicen. can. 17. synod. Laodicen. can. 4. syn. 6. in Trull. can. 6. can. Apostolicus 44. (al. 43.) Adeoque sacerdotibus paganorum omnino fœnus vetitum fuit; Jul. Firmic. ma- thes. lib. 3. cap. 33. Nunquam pecuniae fœnus exerceas, nec alienis in necessitatibus, miserum tibi pecuniae conferatur augmentum. Olim usura nautica non habebat modum, quia fors erat periculo creditoris; l. 4. de nautic. fœnor. Ex hac con- fit. usura nautica non potest excedere centesimam, qui est modus legitimus usurarum, quia desit esse periculo creditoris. Iis qui præsunt ergasteris, id est mensis argentariis vel aliis negotiationibus, non licet stipulari usuras ultra semisses. Etiam in omnibus casibus, in quibus usuræ sine stipulatione deben- tur ex mora officio judicis, non licet judici ampliare modum usurarum, oc- casione consuetudinis regionis. Si quis autem creditor stipulatus sit ultra mo- dum legitimum usurarum, nullam de superfluo habet actionem, id est de eo quod excedit modum legitimum usurarum: quod excedit in sortem imputabit.*

Vers. interdicta.

EX constit. Justiniani usuræ prohibentur, ultra modum legitimum usurarum, id est ultra centesimam, quocumque colore: puta creditoribus interdictum, de pecuniis fœnori dandis, aliquid detrahere vel retinere, vel filiuarum, vel sportularum, id est munuscularum, vel alio quolibet nomine. Inde munuscularii dieti fœneratores, quia preter sortem & usuras corradebant munuscula a debitoribus; Augustin. de civit. Dei lib. 7. cap. 4. Tamquam munuscularios vestigialium conductores, vel tanquam opifices in vico argentario. Senatores, quia usuræ eis erant prohibitæ, munus accipiebant; quod primum permisit, tum vetuit Alexander Severus; Lamprid. in ejus vit. Senatores, si fœnerarentur, usuras accipere primo vetuit, nisi aliquid muneris causa accipe- rent, postea tamen jussit, ut semuncias acciperent, munus tum sustulit. Erant & fœneratores, qui vice usuræ munuscula accipiebant; Hieronym. in Ezechiel. lib. 6. cap. 18. Alii pro pecunia fœnerata solent munuscula accipere diversi ge- neres, & non intelligunt usuras appellari. Alioquin fors pro ea quantitate mi- nuerit ab initio, & ejusdem usuræ tollentur. Denique ex h. confit. non licet stipulari majores usuras ultra modum legitimum usurarum, etiam per inter- positam personam, id est per argentarium, & si petantur per interpositam personam, hoc casu defertur jusjurandum, ex h. §. Centesima est usuræ legiti- ma modus; l. lecta, de reb. credit. l. si pro mutua, C. si cert. petat. l. 1. C. Th. de usur. Senec. de benefic. lib. 7. cap. 10. Quid sunt istæ tabulae, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolente centesime? Plin. lib. 9. epist. 28. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego (non parcus possum) centesimas computabo.

I. † 27.

USuræ usurarum non debentur; l. si non sortem, §. supra duplum, de condict. indebit. l. 2. §. si indemnitas, de adm. rer. ad civit. pertin. l. nomen, de legat. 3. l. improbum, C. ex quib. caus. infam. irrog. l. *) 2. C. de

de pignor. id est usuræ præteriti temporis , vel futuri in forte redigi non possunt , ut pariant usuram , ex h. l. & usuræ non debentur ultra duplum , ita ut cum æquaverint forte , amplius non currant , & debitor liberetur , ex h. l. etiam si pignus creditorum datum sit pro forte & usuris , cuius occasione quædam veteres leges usuras ultra duplum admittebant ; l. pretii , C. mandat . Cujac. ad l. 41. de V. O.

L. + ult.

+ Super his ll.

Usuræ non debentur ultra duplum , etiam si in sortem redactæ sint , ne 27. C. ult. verbis non rebus lex imposita sit , ex h. l. & l. prox. supr. l. 2. in juxta Cujac. fin. C. comm. de legat. Usuræ nullo pacto in sortem redigi possunt. Am- brosi. de Tobia cap. 12. Veniunt kalenda , parit sors centesimam : . . . Crevit mihi uni quæ centesima , petitur , nec solvitur , applicatur ad sortem . . . Itaque non jam dam tributa centesima incipit esse , sed summa , hoc est non fœnoris centesima , sed fœnus videntur , quæ centesimæ . Dixit , veniunt kalenda , quia usuræ solvebantur singulis kalendis ad alteram initio cujusque mensis ; l. si ita quis , de V. O. M. Tull. 6. ad Atticum . pertinent : & Nec id satis efficitur in usuram menstruam . Fœneratores pecunias collocabant e contra . kalendis ; Horat. epod. (2. 69.)

Omnem relegit idibus pecuniam ;

Quærit Kalendis ponere .

Eo nomine solvebantur usuræ in antecessum ; l. qui in futurum , ff. de pac*t.* l. qui Romæ , de V. O. l. 2. §. pen. de dol. C. met. except. quo alludit Se- nec. epist. 118. Bene credi tibi scio : itaque in antecessum dabo : vel apud aliquem deponebantur , ut sua die acciperet creditor ; l. Titia , §. pen. de V. O. Unus est casus , in quo sors dicitur fieri de usurâ , cum ex aliorum studio proficiimus ; Plin. in præf. Obnoxii profecto animi , & infelicitis ingenii est , deprehendi in furto malle , quam mutuum reddere , cum præsertim sors fiat ex usurâ . Cum quæritur quis sit modus totius debiti , quæ major pars creditorum , qui paciscuntur de remittenda parte debiti , summæ applicantur usuræ ; l. si plures , in fin. de pac*t.* usurâ cumulatur cum forte , non ad hoc ut pariat usuram , sed ut sciatur quis sit modus debiti , quæ major pars creditorum &c. Aliis usuræ non prorrogabantur , sed ubi sors mutuo data reddebatur , usuræ simul cum forte solvebantur ; Gregor. Turonens. hist. Franc. libr. 2. cap. 32. Rogo , si pietas tua habet aliquid de pecunia , nobis commodes , qua cives no- stros relevare valebimus , cumque hi negotium exercentes , sponsonem in civita- te nostra , sicut reliqua habent , præstiterint pecuniam tuam cum usuris legitimis reddamus . Usuræ ex stipulatione peti poterant solæ sine forte ; l. centum Ca- pux , ff. de eo quod cert. loc. quia debentur ex stipulatione , erant in obliga- tione nominis , perinde ac sors ipsa . Usuræ non debentur ultra duplum , ita ut si usuræ solutæ duplo æquaverint sortem , sors ipsa peti non possit .

AD TITULUM

*De Jure dotium.**DIG.**L. 1.*

DO T I S causa perpetua est, legis intellectu scilicet, quia dos contrahitur eo pacto, ut perpetuum sit matrimonium, & dos semper apud maritum sit; ex h. l. & l. 12. C. ne fidejuss. dot. dent. In panegyric. Maximian. Nuptiarum votum semel factum, futurum est sempiternum. Dos perpetua dicitur spectato voto contrahentium potius, quam exitu. Sicuti cum dicimus, patre superstite liberos esse quasi dominos; l. in suis, de liber. & postb. propter votum parentum, cum omnia, quae nostra sunt, liberis ex voto paremus; l. pen. §. sed numquid, de bon. libert. Alia etiam ratione dos perpetua dicitur, quia dote, id est dotis datione, dominium transfertur in maritum; l. t. 3. de publican. in rem act. l. in rebus, C. h. tit. l. doce ancillam, C. de rei vindic. Ideo nominibus in dotem datis, marito datur utilis actio quasi ex emptione nominis; l. nominibus, C. de oblig. & act. Dominii causa sua natura perpetua est; l. * qui sic, de solut. l. id quod nostrum, de R. J. Et hoc proprium est matrimonii contracti per coemptionem, in quo mulier quasi emptione veniebat cum rebus suis in potestatem viri, & siebat propria viri: quo se refert Virgil. 4. Aeneid. (126.)

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Item dos perpetua dicitur, quia datur matrimonii causa, quod non habet finem certi temporis. Perpetuum dicitur quod non habet tempus limitatum; l. Juri speritos, infr. de excusat. Lex ait dotem contrahi. Dos, id est dotis datio, non est donatio, sed contractus; l. exigere, supr. de judic. l. 1. §. debitum, de confit. pecun. l. contractus, de R. J. Quam ob causam dos non indiget insinuatione; l. ult. C. h. tit. Ait dotis causa, id est dos. Sic causa Nearæ

[†]Corrig. eleg. pro Nearæ; Tibull. lib. 3. eleg. t. 6.2. Et v. notam in vol. I.
hujuscem torn.

pag. 345.

DO T I U M causa semper & ubique præcipua est; l. 1. infr. solut. matrim. id est privilegia, nimimum secundum jus digestorum habet privilegium inter personales actiones, id est inter chirographarios creditores; l. questum, §. ult. de reb. auctor. judic. possid. l. dotis actione, C. solut. matrim. Hodie mulier dotis causa præfertur omnibus creditoribus etiam anterioribus speciale hypothecam habentibus; l. assiduis, C. qui potior. in pign. & constante etiam matrimonio, mulier potest dotem repetrere marito vergente ad inopiam; l. si constante, infr. solut. matrim. Ratio est, quia publice interest mulieribus dotem salvam esse, propter quam nubere possint, ex h. l. & d. l. 1. l. hoc modo, de condit. & demonstrat. Parris interest filiam dotatam esse, propter paternum affectum; l. pater, in fin. de evict. ut consulatur filiae pudicitiae; l. mulier, §. cum proponeretur, ad Trebell. solatio scilicet nuptiarum.

*L. 2.**L. 3.*

L. 3.

Dos non est, nec donatio propter nuptias, ubi matrimonium nullum est, puta si incertæ sint nuptiæ, vel non legitimæ, puta cum puella impubere; *l. incerta*, *l. a divo*, *supr. de rit. nuptiar.* *l. hoc modo*, *de condit.* & demonstr. *l. quæsumus*, §. ult. & *l. seq. de reb. auctor. judic. possid.* *l. ult.* *C. de donat. ante nupt.* Dos non est sine nuptiis, dos opinata, id est per errorem data ob causam dotis causa non secuta, quæ est privilegiaria, id est privilegium prælationis habet in actionibus personalibus, id est inter privilegiatos creditores; *d. l. quæsumus*, §. ult. *l. eum qui duas*, *C. ad leg. Jul. de adulter.* Ex constit. Severi dos propter illicitum matrimonium fit caduca, id est auferitur a fisco; *l. dote*, *supr. de rit. nupt.* *l. 3. §. 1. de don. int. vir.* & *uxor.* *l. 2. §. 1. de his quæ ut indign.* *l. manifestum*, *C. de nupt.* Dos non est sine nuptiis, sed quasi dos; *l. nec ullam*, §. 1. *de hered. petir.* ubi pro possessore possidet, qui a minore 12. annis sibi nupta quasi dotem sciens accepit. Tamen nuptiæ sine dote consistere possunt; *l. quod si nulla*, *de religios.* *l. ult.* *C. de don. ante nupt.* nisi inter illustres personas; *nov. 117. cap. 4. auth. + maximis*, *C. de nupt.* adeoque olim indignissimum erat mulierem dote carere; *l. cum pater*, *de paſt. dotal.* Tamen si quis indotatam uxorem duxerit, ob id eam repudiare non poterit; *l. jubemus*, §. 1. *C. de repud.* Dos simpliciter promissa, promitti intelligitur sub conditione si nuptiæ sequantur; *l. + stipulationem*, *b. tit.* & videtur dari ob hanc causam, ut matrimonium sequatur; *l. si extraneus*, *de condit. caus. dat.* præcipuum dotis etiam est, quod si mater pro filia dotem promiserit, non juvatur Vellejan; *l. si dotare*, *C. ad Vellejan.* Cujac. 25. obs. 25.

L. 4.

SI proprietati nudæ in dotem datæ, constante matrimonio ususfructus accesserit, accessio est, non est nova dos, sed incrementum dotis, quemadmodum si quid alluvione accesserit, ex *b. l.* quia ususfructus est pars dominii, & consolidatur proprietati, quasi pars parti.

L. 5.

Profectitia dos est, quæ profecta est a patre vel parente virilis sexus, scilicet descendente per virilem sexum, puta avo paterno, de bonis vel facto ejus, puta si dos data sit contemplatione patris ab extraneo, puta amico vel cognato; *l. sed si plures*, §. in *adrogato*, *de vulgar.* & *pupillar.* Senec. §. de benefic. 19. *Sed ut*, *dialogorum altercatione seposita*, *tamquam jurisconsultus respondeam*, mens spectanda est dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur.

§. 1. + & 2.

Dos profectitia est, quæ data est a patre vel avo paterno de bonis vel facto, id est beneficio ejus, sive pater dederit dotem, vel procurator, sive jussit alium dare, sive cum quis dedisset negotium gerens, id est sine mandato animo gerendi negotii absentis, pater ratum habuerit, quia ratificatione retro trahitur, & mandato comparatur: vel si quis patri donatus dotem dedit. Et si avus dotem dederit neptis nomine, mortua nepte, dos ad patrem

non revertitur ; quia non potest videri ab eo profecta , qui nihil ex his suis habuit ; *l. avus* , *infr. h. tit.* Dos data ab avo paterno , post mortem avi mortua in matrimonio filia , ad patrem revertitur , quia dos profecta ab avo propter filiam , videtur profecta a patre . Officium avi circa neptem , pendet ex officio patris erga filiam ; *l. dotem* , *de collat. bon.*

§. sed & si curator.

DOs profectitia est , quae profecta est a patre , vel curatore dato furioso , prodigo , vel ei cui bonis interdictum est , vel cuilibet alteri , quia datur nomine patris , & quasi voluntate patris : filia furiosi vel mente capti potest nuptias contrahere , dote data a curatore furiosi , pro facultatibus patris , & dignitate mariti ; *l. quero* , *infr. h. tit. l. si furiosi* , *C. de t. nupt.*

§. sed & si proponas.

DOs profectitia est , quae profecta est a patre , vel patre capto ab hostibus , vel a latronibus oppresso , id est detento , data est filiae ex bonis patris , decreto prætoris in urbe , vel præsidis in provinciis , ex *h. §. patre capto* ab hostibus vel a latronibus , datur dos decreto prætoris vel præsidis pro facultatibus & dignitate patris & mariti ; *l. quero* , *infr. h. tit. l. si furiosi* , *C. de nupt.*

§. si pater 5.

Si pater delatam sibi hereditatem repudiaverit , dotis constituenda causa , forte quia maritus sibi substitutus erat , aut legitimus heres , dos non est profectitia ex Juliano : idem est si pater legatum sibi relictum repudiaverit , ad hoc ut apud heredem generum remaneret , quia pater nihil erogavit de suo , sed non adquisivit , id est occasionem adquirendi omiserit , ex *h. §.* Aliud est si mulier ipsa hereditatem vel legatum repudiaverit , dotis causa substituto viro ; *l. si nuptura* , *§. ult. de fund. dotal.* ut recte distinguit *gloss.* quia in muliere alia interpretatio assumi non potest , quam eam repudiasse hereditatem vel legatum dotis causa , ne esset indotata . Si maritus heres institutus repudiet hereditatem donationis causa , donatio inter conjuges valet , quia maritus ex ea donatione non fit pauperior , qui nihil de patrimonio suo depositus , sed non adquirit ; *l. si sponsus* , *§. si maritus 13. de don. int. vir. & uxor.*

§. si pater 6. + §. sed si pater.

Si pater non quasi pater , sed alio dotem promittente pro eo fidejussit , & quasi fidejussor solverit , Neratius ait , non esse profectitiam dotem , quam pater a reo principali servare non possit , quia non est solvendo : sed si pater dotem promiserit & fidejussorem vel reum pro se dedit , Ulpianus existimat , dotem esse profectitiam : sufficit enim quod pater dotis causa sit obligatus reo , id est expromissori vel fidejussori , solventi sc.

§. si filius fam. 8.

Si filiusf. pecuniam mutuatus creditorem delegaverit , ut daret in dotem pro filia sua , vel ipse mutuam acceperit , & dederit in dotem , dos videtur ab avo profecta , quatenus avus esset dotaturus neptem suam : id enim videtur in rem avi versum , ex *h. §. & l. 7. §. ult. de in rem vers. l. filiusf. ad Macedonian.* Hoc verum est , si hoc animo dedit , ut patris negotium gerens , non suum ; *d. l. 7. §. ult.*

§. si

§. si quis certam.

Adventitia dos est, quæ a matre vel avo materno, vel alio quolibet extraneo profecta est: puta si mater, vel alius quilibet, certam pecuniam quantitatem donaverit patri, ut pro filia in dotem daret. Sic adventitia pecunia est, quæ profecta est ab extraneo; M. Tull. pro Rabir. Posth. *Si adventitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur.* Dos non est profectitia, quia pater nihil dat de suo, & pater tenetur, quod datum est filiæ, in dotem dare, & si non det, tenetur condicione ob causam dati, causa non secuta, ex h. §. & l. *sive uxor, de donat. int. vir. & uxor.* Dos adventitia est etiam dos data a filia, ex suo peculio, cuius liberam administrationem habebat; l. *se filia, infr. h. tit.* Adventitia quoque dos est dos data a patre filiæ emancipata nomine, ex rebus ei a se donatis, forte tempore emancipationis, quia dos a filia, non a patre videtur data; l. *si res, infr. h. tit.* Mortua in matrimonio muliere, semper, id est sive extant liberi, sive non, dos adventitia cedit lucro mariti; l. *Celsus, de religios. l. + sed & si post mortem, de evict. l. + mulier, de condit. instit. l. ei qui mortem, de his quib. ut indign. l. 5. de bon. damnat. l. 1. C. si adv. dos.* Hodie ex constit. Justiniani dos adventitia non cedit lucro mariti, mortua in matrimonio muliere, sed restituitur heredibus uxoris, nisi aliter convenerit; l. *unic. §. illo procul dubio, C. de rei uxor. act.*

§. si filiusfam. 10.

Si filiusf. pro filia sua dotem promiserit, & sui juris factus morte patris dederit, dos profectitia est; non enim pro hereditate patris, id est quasi heres patris æs alienum solvit, sed suum æs alienum suscepit, dum filiusf. esset, paterf. factus exoneravit, ex h. §. Hoc verum est, si dotem promisit suo nomine, & animo donandi dotem pro filia; l. 7. §. ult. de in rem vers. quia filiusf. ex omnibus causis tanquam paterf. obligatur; l. *filiusf. 39. de oblig. & act. maxime ex causa dotis pro filia, & presumitur habuisse animum donandi in dotem filiæ; l. *) pater, in fin. de evict. l. *) mulier, §. cum proponeretur, ad Trebell.*

§. si pater 11.

Si pater pro filia emancipata dotem dederit, nihilominus profectitia dos est, quia non jus potestatis, sed parentis nomen, id est pietas & affectus, dotem profectitiam facit. Inde ortum dissidium Celsi, & Servii. Celsus in *l. dotem, infr. de collat. bonor. ait*, dotem ab avo paterno nepti ex filio datam, post mortem avi mortua in matrimonio filia, reverti ad patrem, quasi ab eo profectam, quia avus videtur nepti dotem dedisse propter filium. Servius in *l. avus, infr. h. tit. negat*, dotem ab avo neptis nomine datam, post mortem avi mortua in matrimonio filia ad patrem reverti. Si pater pro filia emancipata dotem dederit, dos profectitia est, si ut parens dedit. Ceterum, si cum debitor esset filiæ ex quacunque causa, puta si pecunia data sit patri ea lege, ut filiæ in dotem daret, voluntate filiæ dedit, dos adventitia est. Si pater pro filia emancipata dotem dederit ut parens, etiam sine stipulatione, dotem ad se reverti, mortua filia in matrimonio absque liberis, dos quasi profectitia ad patrem revertitur: quæ sententia tutior esse videtur Irnerio, ex h. + §. & l. *filie, solut. matrim. & l. si filia, de divor.* Si pater pro filia emancipata dotem dederit, dos etiam sine stipulatione ad patrem revertitur, quia et si cum

extraneus dotem dedit pro puella , dos non revertitur ad dantem , nisi stipulator sit sibi dotem reddi : tamen excipitur persona patris manumissoris , quia extraneus habetur omnis citra parentem , qui personam dotatam in potestate non habet ; *l. unic.* §. *accedit* , *G. de rei uxori. act.* pater extraneus non fit per emancipationem quoad causam dotis .

§. *Papinianus* .

EMancipatus per emancipationem pro extraneo habetur ; *l. quinetiam, in fin. de rit. nupt. l. nihil interest* , §. *i. rer. amotar. l. eum qui* 56. §. *qui sibi* , *de V. O.* Si pater pro filia emancipata dotem constituerit , dos profectitia est , magis enim quasi pater suo nomine , quam quasi curator nomine adulata dedisse videtur : in dubio causa pietatis prævalet ; in dubio quis præsumitur aliquid fecisse suo potius , quam alieno nomine ; *l. merito, pro soc.* *l. 4. de solut.* in dubio pater præsumitur filiam dotasse , potius suo nomine , quam materno ; *l. ult.* *C. de dot. promiss.*

§. *adoptivum* .

DOs profectitia est etiam , quæ datur a patre adoptivo , & si pater dotem dederit , habet ejus repetitionem , quia adoptio imitatur naturam ; *l. adoptio, de adopt..*

§. *ult.*

SI quis pro puella extranea dotem promiserit , & promissori pater puellæ heres extiterit , multum interest an ante nuptias pater heres extiterit , & dotem dederit , an post nuptias : si ante videtur dos ab eo profecta , potuit enim , nuntium sponso remittendo , solvere dotem , id est dissolvere causam dotis : pater potest dissolvere sponsalia filiæ , quæ est in potestate ; *l. in potestate, supr. de sponsalib. cap. *) ex parte, de restit. spoliator.* Quod si post nuptias , dos non est profectitia , quia res in eum casum incidit , a quo incipere non potest ; *l. pen.* §. *ult. de V. O.*

L. 6.

Mortua filia in matrimonio , dos profectitia redit ad patrem , ne & filiæ amissæ , & pecunia damnum sentiat , ex *init. h. l. & l. dos a patre, C. solut. matrim.* Et hoc indistincte admittebat Bulgarus , sive filia dececessisset superstitibus liberis , sive sine liberis . Martinus distinguebat , dotem profectiam redire ad patrem mortua filia sine liberis , secus existentibus liberis remanere apud virum propter liberos , ut notat *gloss. in d. l. dos a patre.* Bulgari opinio defendit his argumentis . I. Quod valet conventio , ut liberorum nomine dos apud virum remaneat ; *l. si dotali, infr., sol. matrim.* Ex quo efficitur , cessante conventione , dotem ad patrem redire . II. Argumento *l. ult. in pr. infr. rem rat. haber. ex qua si pater dotem a se datam ablente filia, interposita cautione de rato , repeatat mortua filia , priusquam filia ratum haberet stipulatio de rato non committitur , quia nihil mariti interest ratum haberi , cuni mortua filia profectitia dos salva esse debeat patri.* III. Argumento *l. si ab hostibus, infr. solut. matrimon.* Filia nupta capta ab hostibus , mortua apud hostes , dos a patre profecta redit ad patrem , perinde ac si nupta , id est domi in matrimonio , dececessisset . IV. Argumento *l. pater, de evict.* ex qua si pater filiæ nomine fundum in dotem dederit , evicto eo , patri committitur actio exempto , vel stipulatio duplæ , quia patris interest , propter spem

spem quandoque recipienda dotis. Martiní opinio juvatur his rationibus. I. Quia mortua filia superstibibus liberis, maritus non desinit sustinere onera matrimonii; l. si maritus, famil. eric. Ex quo æquum est dotem circa eum manere propter liberos. II. Ex l. si pater, insr. de pact. dotalib. ubi si pater stipulatus sit, mortua filia superstibibus liberis, deducta tertia, reliquam dotem sibi reddi, aut post mortem suam filiis, Africanus respondebat, valere hujusmodi stipulationem: quod si jure ipso dos profectitia ad patrem rediret, superstibibus liberis, frustra talis stipulatio interponeretur. III. Ex l. post dotem, insr. solut. matrim. ubi si pater post dotem datam & nuptias contractas stipulatus sit voluntati filiae, divortio facto dotem sibi reddi, divortio facto, & post divortium sine liberis defuncta filia, non est impediendus pater quominus ex stipulatu agat de dote reddenda. Ergo superstibibus liberis mortua filia, dotis repetitio patri non datur. IV. Ex l. t. ult. §. i. ut legat. serv. cauf. cav. ubi uxore mortua relicto filio, dos penes virum remansisse dicitur. V. Ex l. illam, C. de collat. ubi nepotes ex filia succedentes avo conferunt dotem matris, quod non contingere, si mortua filia superstibibus liberis, dos rediret ad patrem. Et sententia Martini, quasi æquior, obtinuit propter liberos. Moribus Tolosanis mortua in matrimonio filia, dos cedit lucro mariti.

§. si pater.

Si pater alienum fundum bona fide emptum a non domino in dotem dederit, dos profectitia intelligitur, ex b. §. quia pater evicto fundo, habet actionem ex empto, vel ex stipulatu dupla de evictione adversus venditorem; l. pater, de evict.

§. ult.

Si in dote danda circumventus sit alteruter, id est maritus vel uxor, etiam majori 25. annis succurritur, beneficio scilicet restitutio in integrum, quia bono & æquo, id est rationi boni & æqui, non convenit, aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum sentire pro alterius lucro, ex b. §. in judicio de dote maxime spectatur bonum, & æquum, itaque de dote actio concepta est in bonum & æquum; l. eas, de capit. minut. id est formula actionis de dote concipiatur his verbis, quod melius æquius. Si mulier circumventa sit in dote danda, puta si dolo circumventa, omnia bona sua in dotem dedit, vel dotem dedit ultra modum facultatum, restituatur adversus dotem, quatenus dos excedit modum bonorum; l. five generalis, l. Titia, insr. b. tit. vel si mulier circumventa sit in dote danda, puta dando servum actorem in dotem, qui habebat notitiam rerum & facultatum hereditiarum, in integrum restituatur adversus dotem datam, ad hoc ut servus restituatur. Quod si circumventa sit in æstimatione dotis, quia res minoris quam essent æstimatae sunt, electio est mariti utrum justam æstimationem, an potius rem præstet. Et hoc si servus dotalis vivat, quod si deceperit, magis æstimatio præstanda est non justa, sed ea quæ facta est, quia in hoc boni viri arbitrio consulitur mulieri, quod servus fuit æstimatus, ut hic, & l. circumscrip., C. solut. matrim. quia dotis æstimatae periculum pertinet ad maritum. Et hoc locum habet in minore circumventa, id est non modo in minore circumventa, sed etiam in majore 25. annis, id est etiam major 25. annis restituatur adversus dotem, si res minoris æstimatae sunt, & maritus restituatur adversus æstimationem, si res majoris æstimatae sunt. Et hoc est quod dicitur in l. quoivens, C. b. tit. si res æstimatae in dotem dantur, maritum soluto matrimonio liberari præstando æstimationem, si res jure æstimatae sunt, id est suo pretio. Quod si mulier circumventa in æstimatione dotis tempore dotis datae habuit empto-

A D T I T U L U M

44

rem justi pretii , tunc restituitur adversus estimationem dotis , si sit minor 25. annis . Quod si mulier circumventa sit dolo mariti in estimatione dotis , restituitur adversus dotem , etiam major 25. annis ; *l. si res* , §. si mulier , *b. tit.* *d. l. si circumscripta* . Minor non restituitur adversus dotem , vel donationem propter nuptias , si facta sit pro modo facultatum ; *l. i. C. si advers. donat. l. unic. C. si advers. dot. l. ult. vers. cum autem* , *C. si major fact. alien. sine decret. rat. hab. d. l. sive generalis* , *d. l. Titia* . Et hoc casu cessat *l. prædia* , *C. de præd. minor. sine decret. non alien. & l. + lex, quæ tutores* , *C. de ad-*
min. tutor.

L. 7.

DOs , id est dotis datio non est donatio , sed contractus , quia dos datur titulo oneroso propter onera matrimonii ; *l. ult. C. b. tit. l. exigere* , supr. de judic. ideo constante matrimonio , dotis fructus pertineat ad maritum propter onera matrimonii , quæ sustinet , ex init. *b. l. l. pro oneribus* , *C. cod. l. plerumque* , §. + sed fœtus , infr. *b. tit. l. unic. §. cumque* , *C. de rei uxor. act. l. ult. infr. solut. matrim. l. si maritus, famil. ercisc.* Si societas solvatur constante matrimonio , maritus , qui est unus ex sociis , dotem præcipere debet , quia dos apud eum esse debet , qui onera matrimonii sustinet ; *l. actione* , §. ult. pro soc. Ideo dos fungi dicuntur constante matrimonio , quia inservit oneribus matrimonii ; *Ulpian. in fragment. tit. de dotib.* Dotis causa est onerosa propter onera matrimonii , quæ maritus sustinet ; *l. Julianus ait, mandat.* Ideo maritus in dote creditoris aut emptoris loco habetur , propter onera matrimonii , quæ sustinet ; *l. sicut* , §. sed si permiserit , quib. mod. pign. vel hypoth. solv. *l. ult. §. + 2. vers. in maritum* , quæ in fraud. creditor. *l. ex promissione, de oblig.* & act.

§. si + fructus .

FRuctus percepti , constante matrimonio dotis non erunt , sed cedunt lucro mariti : fructus ante nuptias percepti augent dotem , nisi convenerit ut sponsus fructus suos faciat ante nuptias , tunc enim quasi donatione ante nuptias facta non restituuntur , ex hoc §. & l. si servo , infr. *b. tit. l. si ante, solut. matrim. l. videamus* , §. i. §. ante , de usur.

§. si ususfructus .

SI ususfructus fundi in dotem datus sit , queritur , utrum morte viri , vel dí-vortio soluto matrimonio , fructus reddendi sint ? Celsus ait , multum interesse quid actum sit , & nisi aliud actum sit , fructus percepti constante matrimonio non restituuntur , quia jus ipsum ususfructus in dote est , non fructus , qui percipiuntur constante matrimonio . Si ususfructus in dotem detur , jus ipsum ususfructus est in dote , non fructus percepti constante matrimonio , ex *b. §. & l. cum in fundo* , infr. *b. tit.* alioquin dos esset sine fructu . Dos nulla est , quæ non servit oneribus matrimonii ; *l. si is qui Stichum* , §. ibi dos , *l. si pater* , infr. *b. tit.*

§. si res .

SI res in dotem datæ sint , in bonis mariti fiunt , ex *b. §. ad hoc scilicet ut* maritus constante matrimonio lucretur fructus dotis jure dominii , quia traditione dotis dominium transfertur in maritum : licet constante matrimonio dos in bonis mariti sit , tamen constante matrimonio , si maritus vocetur ad munere

munera municipalia , quæ imponuntur pro modo substantiæ , dos non computatur in bonis mariti ; l. *Lucius* , §. idem respondit 4. ad municipal. ne maritus , qui sustinet onera matrimonii , dupli onere gravetur ; l. *fideicommissa* , §. si quis decem , de legat. 3. Si res aliena in dotem detur , accessio temporis ex persona mulieris marito conceditur , id est possessio mulieris prodet marito ad implendam usucacionem , ut hic & l. *Pomponius* , §. in f. doce , infr. de aqua. poss. Dos ante vel post nuptias dari potest , & constante matrimonio augeri potest , nec videtur donatio inter virum & uxorem ; l. si inter 24. de pact. dotalib. l. si constante matrimonio , C. de don. ante nupt. & fiunt res mariti , in bonis mariti , si constante matrimonio in dotem dentur , ex h. §. Quod si ante nuptias res dentur in dotem sub ea conditione , ut statim ejus fiant , statim ejus efficiuntur : quod si dentur sub ea conditione , ut tunc fiant mariti , cum nuptiæ secutæ sint , ejus efficiuntur nuptiis secutis . Promissio dotis habet in se tacitam conditionem , si nuptiæ sequantur ; l. stipulationem , l. tali , infr. h. tit. Si res in dotem datae sint , ut statim accipientis fiant , nuptiis non secutis condicuntur conditione ob causam dati , causa non secuta , ut hic & l. qui se debere , §. ult. de condit. caus. dat. Quod si res in dotem datae sint , ut accipientis fiant nuptiis secutis , nuptiæ nuntio repudii misso , statim vindicantur , quia non desierint esse in bonis mulieris , quod datae essent sub conditione nuptiarum : conditio suspendit translationem dominii ; l. is cui , de oblig. & act. Sed si res vindicentur ante nuntium missum , maritus futurus potest se tueri opposita exceptione doli , vel in factum , propter spem nuptiarum ; doti enim destinata non debent vindicari , ut subjungitur in calce h. §. quamdiu est spes nuptiarum , ne temere dissolvatur spes nuptiarum ; l. quod *Servius* , de condit. caus. dat.

L. 8. 9.

SI ego Seiæ res dederò , ut ipsa suo nomine in dotem daret , ejus efficiuntur , licet in dotem non sint datae , sed mulier tenebitur conditione ob causam dati , causa non secuta , ex init. h. l. t. 9. & l. licet , §. quotiens , infr. h. tit. l. si donatus , supr. de condit. caus. dat. Quod si ego pro Seia res dem , siquidem ante nuptias , multum interest scire qua conditione dedi , utrum ut statim fiant accipientis , an secutis nuptiis : si res datae sint , ut statim fiant accipientis , nuntio , id est nuntio repudii , misso , & non secutis nuptiis , condicam conditione ob causam dati . Quod si res datae sint , ut fiant accipientis , nuptiis secutis , interim , id est ante nuptias , potero vindicare , quia res meæ sunt , id est non desierunt esse meæ : quod si nuptiæ secutæ non sint propter matrimonii interdictionem , quia nuptiæ vetitæ erant , posteriore casu , id est eo casu quo res datae sunt , ut fiant accipientis secutis nuptiis , res meæ remanebunt , quia quod datum est sub conditione , puta sub conditione nuptiarum , deficiente conditione repetitur conditione ob causam dati ; l. & generaliter , infr. de donat. l. aliquando , de condit. demonstrat.

§. si res .

SI res certas alicui , id est marito futuro , tradiderò , ut secutis nuptiis dotis fiant , & ante nuptias decessero , quererit , an secutis nuptiis post mortem dantis dotis esse incipient ? Ratio dubitandi erat , quod ubi res datae sunt sub conditione nuptiarum , secutis nuptiis post mortem donatoris , donatio non vallet , quia obligationes collatae post tempus mortis , non possunt incipere ab herede ; §. post mortem , inflit. de inutil. stipulat. l. unic. C. ut act. ab hered. & contr. hered. incip. Res datae dotis causa sub conditione nuptiarum ,

nuptiis secutis post mortem donatoris , non efficiuntur in dominio ejus cui datae sunt , quia pendet , id est in suspenso est donatio in diem nuptiarum , & post mortem si hoc admittas , incipit dominium discedere ab eo qui dedit , & cum existit conditio nuptiarum jam heredis dominium est , a quo discedere non potest eo invito : quod semel nostrum esse cœpit , sine facto nostro ad alium transferri non potest ; l. id quod nostrum , de R. J. & dominium rerum non potuit manere in pendentia ; l. pen. §. ult. infr. de castrensi. pecul. ubi dixi in *Tryphoninum*. Sed benignius est favore dotium , heredem compelli consentire ei , quod defunctus fecit , et si absit , vel in mora sit , etiam eo invito , dominium ad maritum ipso iure transfertur sine traditione , ne mulier maneat indotata , ex h. §. In ambiguis pro dotibus respondere melius est ; l. in ambiguis , infr. h. tit. Et dotis datio intelligitur facta eo tempore , in quod confertur ; l. † *Stichus* , de manumiss. testam. l. 4. C. de donat. ant. nupt. Dos data ea mente intelligitur , ut quandocumque secutis nuptiis in dote esset.

† V. si facit.
Et add. l. 32.
§. 22. de don.
int. vir. ♂ l.
uxor. ♂ l.

97. §. 2. de
V. O.

§. † dotis , §. ceterum .

Dotis causa data accipere debemus quæ in dotem dantur † ex h. §. dotis . Quæ dantur extra dotem , ut ea quæ Græci παραφέρνεται , quæ Galli peculium appellant , quasi proprium peculium & patrimonium mulieris ; tamen efficiuntur mariti , si id actum sit , & soluto matrimonio non vindicantur , sed condicuntur conditione ob causam dati , quæ est privilegiaria inter personales actiones , id est inter chirographarios creditores ; l. ji sponsa , infr. h. b. tit. l. queſitum , §. ult. de reb. auctor. judic. possid. nec petuntur actione de dote , quia non est dos , nec actio de dote . Et hoc ex rescripto D. Marci Severi & Antonini . Sed si res marito detur extra dotem in libellum collatae , ut vulgo Romæ fieri solet , adhibita subscriptione mariti , ut sit loco chirographi apud mulierem , traditione non transfertur dominium in maritum , quia non traduntur dominii transferendi causa , sed ut ex libello subscripto a marito appareat res illatas in domum mariti . Et si custodiæ causa res depositæ sunt apud maritum , mulieri datur actio depositi , vel mandati : & si maritus ea retineat animo amovendi , mulieri datur actio rerum amotarum ; vel actio ad exhibendum , ut res exhibeantur , & exhibita vindicentur , si maritus non habuit animum amovendi † ex h. §. ceterum .

L. 10. in pr. ♂ §. 1.

Dos consistit in rebus æstimatis , vel non æstimatis . Hoc interest , quod dotis inæstimatae periculum ad mulierem pertinet . Dotis æstimatae ad maritum , etiam si usu uxoris deterior facta sit , puta si animalia , pecora vel jumenta in dotem data , vel vestis , qua mulier utitur , & usu uxoris detrita sit , ex h. l. ♂ l. cum post , §. pen. infr. h. tit. l. quotiens , l. cum dotem , C. eod. l. mortis suæ , §. 1. de don. int. vir. ♂ uxor. l. pen. §. si mancipia , solut. matrim. l. un. §. ♂ cum lex , C. de rei uxor. act. plerumque vestis erat in dote æstimata mulieris , ne usu uxoris consumeretur periculo mulieris ; Augustin. libr. 5. contra Julianum , (cap. 2. num. 7.) *Quis enim doctus , vel indoctus ignoret , quas perizomata contegant corporis partes ? quod nomen tegminis etiam in seminarum dotibus frequentari ♂ æstimari solet*. Ideo plerumque interest viri res non esse æstimatas , ne periculum rerum ad eum pertineat .

§. si

§. si servi .

Partus ancillæ dotalis in æstimate non cedunt lucro mariti ; sed pertinent ad uxorem , quasi pars dotis , ex h. §. l. in his rebus , §. mancipia , solut. matrim. l. unic. §. cumque ex stipulatu , C. de rei uxor. act. quia partus ancillæ non est in fructu ; l. in pecudum , supr. de usur. Et hoc est quod intelligitur his verbis : Si servi sobolem ediderunt ; masculinum enim concipit femininum ; l. equis , de usur. l. si aliena , §. Scævola , de usur cap. l. qui vas , §. ex furtivis , de furt. Partus dotalium ancillarum , id est non æstimatuarum , quæ proprie dotales sunt , sunt portio dotis , & pertinent ad uxorem , & ideo frustra paciscuntur vir & uxor , ut inter virum & uxorem communes sint ; l. cum post , §. ult. infr. h. tit. nec videtur dos restitui , nisi partus ancillarum restitutus sit ; l. si marito , §. ult. infr. solut. matrim. Tamen si post æstimationem dotis actum sit inter conjuges , ut res ipsæ extantes , & ancillæ , quæ erant dotales , cum partu restituantur , quo tamen casu res erant periculo viri , valet pactio , vel stipulatio ; l. i. C. solut. matrim.

§. sed factus .

Factus dotalium pecorum ad maritum pertinent , quia sunt in fructu , ita ut gregem suppleant , & in locum demortuorum capitum alia ex agnatis submittat , quia fructus dotis ad eum pertinent propter onera matrimonii , ex h. §. & l. dotis , supr. h. tit.

§. si ante .

AEstimatio dotis ante nuptias habet tacitam conditionem , si nuptiæ sequantur , secutis nuptiis perficitur , & fit vera venditio , & ex ea datur actio empti venditi ; l. ex conventione , C. de pact. Dos non est ante nuptias , sic æstimatio dotis ante nuptias habet tacitam conditionem , si nuptiæ sequantur , & secutis nuptiis vera fit venditio , ex h. §. & l. stipulationem , h. tit. Æstimatio dotis pro venditione habetur , quia sicut venditione & traditione dominium transfertur , sic dote æstimata , commodum & periculum ad virum pertinet , quasi ad emptorem ; l. cum post , §. & penult. h. tit. l. æstimate , soluto matrim. Et soluto matrimonio vir non tenetur restituere rem , sed liberatur præstando æstimationem ; l. 5. & 10. C. h. tit. Dotis æstimatio ante nuptias habet tacitam conditionem , si nuptiæ sequantur , ideoque nuptiis non secutis , res ipsa repetitur , non æstimatio ; l. in rebus , infr. h. tit.

§. inde queri .

AEstimatio dotis habet tacitam conditionem , si nuptiæ sequantur ; §. prox. supr. h. tit. inde si mancipia dotis causa æstimata ante nuptias interim perierint , periculum est mulieris , quia cum æstimatio dotis ante nuptias sit conditionalis venditio , & pendente conditione morte secuta extinguatur venditio , consequens est dicere , res mulieri periisse , quia nondum adimpta erat . Æstimatio dotis est vera venditio , secutis sc. nuptiis : obligatio conditionalis deficiente conditione extinguitur ; l. quotiens , de novat.

§. ult.

SI res æstimatae in dotem datae sint, verum convenerit, ut aut æstimationis, aut res prætentur, si quidem adjectum fuerit, utrum mulier velit, electio est mulieris: verum si adjectum fuerit, utrum maritus velit, electio est mariti: & si de electione nihil dictum sit, electio est mariti utrum rem præstet, an pretium; nam in alternativis obligationibus electio est debitoris, ex h. §. *¶ l. quemadmodum, §. si debitori, infr. h. tit. l. 2. §. Sc. vola, de eo quod cert. loc. l. si in emptione, §. si emptio, de contrah. empt. l. adigere, §. ult. de jur. patron. §. si quis agens, vers. huic autem, inf. de act. sed si maritus rem non præstet, omnino æstimationem præstabat, ex h. §. Cum illud aut illud promittitur, utrumque est in obligatione, alterum in solutione; *l. si duo rei, de V. O.* Sed si simpliciter conventum sit, ut res æstimatione in dotem datae reddantur, soluto matrimonio, æstimationis non fit venditio, sed taxatio rerum; *l. cum post, §. + antepenult. infr. h. tit.* Taxatio est æstimationis, quæ fit non vendendi causa, sed ut sciatur quanti res sit, ut taxatio expensarum litis; *l. terminato, C. de fruct. ¶ lit. expens. Augustin. epist. 201. (al. 90.) De damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur.* Utæ æstimationis, quæ fit non emendi, sed dividendi animo, non facit emptionem, nec transfert periculum in adjudicatarium; *l. servos, famil. ericse.**

L. 11.

SI convenerit simpliciter, ut res æstimatione in dotem soluto matrimonio prætentur, aut æstimationis, electio est mariti, utrum rem præstet, aut æstimationem; *§. ult. l. prox.* ita ut deteriorem factam reddere possit, id est ut liberetur reddendo etiam deteriorem factam, ex h. + *l.* quod caute intelligendum est, si deterior facta sit sine dolo & culpa mariti, vel si mavis, deest negativa, ita ut res deterior facta reddi non possit, quia æstimationis dotis est venditio, quæ periculum transfert in maritum, velut in emptorem. Si rebus æstimationis in dotem datis convenerit, ut res ipsæ restituuntur, si res extant restituuntur, quod si res non extant æstimationis præstatur; *l. æstimationis, infr. solut. matrim.* Si convenerit, ut eadem res, quæ in dotem æstimatione datae sunt, soluto matrimonio reddantur, eadem quoque licet deteriores factæ reddendæ erunt, sed ita tamen, ut deteriorationis ratio habeatur, hoc est, ut quod propter secutam deteriorationem deest conventæ æstimationi, per maritum suppleatur; *l. si inter, C. h. tit.* Pugnat *l. i. §. si res 16. deposit.* si res deposita deterior reddatur, agi potest depositi, quasi redditæ non sit, cum deterior redditur: sed hoc speciale est in deposito, propter fidem depositi,

L. 12.

SI res ab initio æstimatione in dotem data, post contractum matrimonium, donationis causa viliore pretio æstimatione adprobetur, id est probetur, nulla est æstimationis, quia nec venditio, viliore pretio facta, constante matrimonio donationis causa valet inter virum & uxorem. Res igitur æstimatione in dote remanet: sed si ante matrimonium res viliore pretio fuerit æstimatione donationis causa, donatio collata videtur in tempus nuptiarum, & ideo non valet. Dotis dationis vel æstimationis donationis causa confertur in tempus nuptiarum, habet tacitam conditionem, si nuptiae sequantur; *l. plerumque, §. si ante, supr. h. tit.* Et ideo non valet, quia confertur in id tempus, a quo incipere non potest; *l. existimo, de V. O.* cum in venditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus,

vus, non videtur vendere ; l. cum in venditione, de contrah. empti.

§. si mulier.

Si mulier circumventa est in hoc ipso, quod rem aliquam in dotem dedit. puta servum actorem, qui habebat notitiam rerum; l. lex que, C. de adm. tutor. morte viri, vel divortio soluto matrimonio, mulieri datur actio ex stipulatu de dote, ut servum repetat. Quod si mulier circumventa sit in modo aestimationis, quia rem minoris aestimavit, electio est mariti, utrum praestet justam aestimationem; an rem. Et hoc si res extat, puta si servus in dotem datum vivit: quod si res non extat, maritus liberatur praestando eam aestimationem quae facta est, quia boni consilere mulier debet, quod res fuit aestimata, quia dotis non aestimatae periculum pertinet ad mulierem; l. plerunque, §. + inde queri, supr. b. tit. Idemque probatur & in minore circumventa. Plane si mulier tempore aestimationis emptorem habuit justi pretii, tunc justa aestimatio praestanda est, idque dumtaxat minori 25. annis conceditur: quod si mulier dolo mariti circumventa sit in aestimatione dotis, maritus tenetur praestare justam aestimationem.

§. ult.

Si mulier nuptura debitori pacta sit, ut maritus in dotem habeat id quod debet ex mutuo, morte viri vel divortio soluto matrimonio, mulier actione de dote agere potest, id est actione de dote potest repeterem debitum de quo pacta est, ut in dote esset, licet enim maritus ipso jure priore obligatione liberatus non sit, novatione sc. jure facta, quia pactum non novat obligationem, non parit obligationem & actionem, sed exceptionem tantum; l. juris gentium, §. sed cum nulla, de pact. tamen maritus conventus ex priore obligatione mutui, exceptionem habere potest, potest se tueri exceptione pacti, ex b. §. & l. si sponsalibus, §. si mulier, infr. b. tit.

L. 13.

Si mulier post divortium antequam de dote agat, & dotem repetat, ad eundem virum reversa sit, & postea de dote agat actione ex stipulatu de dote, repellitur exceptione dolii, quia dos repeti non potest quousque matrimonium constat, ex b. l. quia si mulier calore offendit discesserit a viro, & brevi redeat, nec divitisse videtur; l. quidquid, de R. J. penitentia dos redintegratur, idem matrimonium, eadem dos manet, non divortium, sed frigescuum, seu jurgium fuisse videtur, dos quasi renovatur; l. quod si 31. l. divus, infr. b. tit. l. pen. §. + uxor, solut. matrim. l. plerique, de rit. nuptiar. nisi extraneus pro muliere dotem dederit, & stipulatus sit dotem reddi soluto matrimonio, hoc casu stipulatio de dote reddenda ab extraneo soluto matrimonio statim committitur, nec redintegratur redintegrato matrimonio; l. stipulatio, + infr. b. tit. Alias si post diem mulier alii nupserit, & postea ad priorem virum redierit, dos tacite redintegratur; l. post divortium, infr. b. tit. l. pen. §. + uxor, solut. matrim.

L. 14. & 15.

Dotis aestimatæ periculum non pertinet ad maritum, nisi a die traditionis, nisi maritus sit in mora accipiendo, ex his ll. Si mulier rem aestimatam in dotem dederit, id est dare promiserit, & post moram in traditione ea in rerum natura esse desierit, non habet actionem de dote, quia dotem facit numeratio, non cautio; l. i. C. de dot. caut. non numer. nisi maritus sit in mo-

ra accipiendi, quia post moram emptoris im accipiendo, periculum pertinet ad emptorem, ut hic & l. illud, t̄ supr. de peric. & commod. rei vendit.

L. 16.

DOcis aestimatio vera venditio est; l. plerumque, §. si ante, supr. h. tit. non simplex venditio, sed venditio dotis causa. Hoc interest inter venditionem simplicem & venditionem dotis causa, quod evicta re vendita, si emptor actione ex empto duplum consecutus sit, id emptor habet plenissimo jure, nec umquam restituit venditori: at quoties res aestimata in dotem datur, evicta ea, maritus actione ex empto contra uxorem agere potest, & quidquid eo nomine fuerit consecutus, soluto matrimonio id restituit uxori, quia aestimatio dotis, non est simplex venditio, sed venditio dotis causa, ex h. l. & l. 1. C. h. tit. Item quod venditio facta viliore pretio non rescinditur, nisi si sit ultra dimidiā justi pretii; l. 2. C. de resc. vendit. at in dote aestimata, marito succurritur, etiam si laesio sit infra dimidiā justi pretii; l. jure, §. ult. h. tit. l. 6. C. solut. matrim. Cujac. 16. observ. t̄ 18. & 17. obs. 1.

L. 17.

DOcis aestimatæ periculum pertinet ad maritum, quasi emptorem, quia dos aestimata pro vendita habetur; l. si rem, & seq. supr. h. tit. In rebus dotalibus inæstimatis, quæ proprie dotales sunt, maritus præstat dolum & culpam, & diligentiam, quam suis rebus adhibet, quia sua causa dotem accepit, id est propter onera matrimonii, quæ ad maritum pertinent, ex h. l. & l. mulier, §. 1. infr. h. tit. l. etiam, l. si constante, §. si maritus, l. in his rebus, infr. solut. matrim. Dotis causa est onerosa, non lucrativa, quia dos datur propter onera matrimonii, ideo maritus, cum dotem petit, creditoris vel emptoris loco quodammodo habetur; l. ex promissione, infr. de oblig. & act. Creditoris, quia debitum ex causa onerosa petit: creditores accipiuntur, quibus ex quacumque causa debetur; l. creditores, de V. S. Emptoris, quia pro emptore habetur qui dotem etiam inæstimatam accipit propter onera matrimonii; l. sicut, §. sed si permiserit, quib. mod. pign. vel hypoth. solvat.

§. si res.

SI res aestimatæ in dotem datae sint ante nuptias, aestimatio rata est si nuptiae sequantur: aestimatio dotis facta ante nuptias habet tacitam conditio-nem, si nuptiae sequantur; l. plerumque, §. si ante, supr. h. tit. Nuptiis non secutis res repetitur conditio-ne ob causam dati, non pretium seu aestimatio, quia id actum videtur, ut ita demum aestimatio rata sit, si nuptiae sequantur, nec enim fuit alia causa contrahendi.

L. 18.

DOcis aestimatæ periculum pertinet ad maritum, ex h. l. & seq. & l. si rem, supr. h. tit. Si maritus mancipia aestimata in dotem accepit, (nubentibus servi vel ancillæ dabantur præter dotem, ut hic, & l. servum dotalem, infr. de manumiss. l. ult. C. de ingen. manumiss. Plaut. in asinari. (1. 1. 72. & seq.)

Dotalem servom Sauream uxor tua

Adduxit, cui plus in manu sit, quam tibi.

Tertullian. de resurrect. carn. cap. 63. Nam et si animam quis contendere it sponsam,

DE JURE DOTIUM DIG.

51

Sam, vel dotis nomine sequitur animam caro. Non erit anima prostituta, ut nuda suscipiatur a sposo. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipium suum carnem.) Si maritus, inquam, mancipia aestimata in dote acceperit eo pacto, ut divortio secuto tantidem aestimata reddantur, partus ancillæ interim editus manet apud maritum, quia mancipia aestimata fuerunt periculo mariti; ex h. l. & l. pen. §. mancipia, infr. solut. matrim. Pugnat l. l. C. eod. ex qua post aestimationem dotis, pactione vel stipulatione interposita, ut soluto matrimonio res ipsæ aestimatæ, si extent, reddantur, & ancillas cum partu ex stipulatu judicio restitui oportet. Sed hoc speciale est, quia pactione, vel stipulatione actum erat, ut ancillæ cum partu redderentur, vel ut essent periculo viri. Et electio erat mariti, res ipsas deteriores factas, vel aestimationem restituendi, ut notat Accursius.

L. 19.

Maritus de dote obligatur, sive ipsi data sit, sive alii jussu mariti, ex h. l. l. si nuptura, in pr. de fund. dotal. l. si cum dotem, §. transgrediamur, solut. matrim. Res mihi tradita videtur, si jussu meo tradita sit alii; l. l. §. si jusserrim, infr. de adquir. possess.

L. 20.

Stipulatio, cum morieris dotis nomine tot dari, valet, quia valet & convenitio, ne a viva dos exigatur: quæ duo valde differunt, nam aliud est differri exactionem dotis, aliud conferri stipulationem dotis in id tempus, quo matrimonium futurum non sit, ex h. l. & l. si pater mulieris, infr. h. tit. Ratio dubitandi erat, promissio seu stipulatio dotis non potest conferri in id tempus, quo matrimonium solvetur: dos nulla est, quæ non servit oneribus matrimonii; d. l. si pater mulieris. Stipulatio cum morieris dari spondes, valet, quia ab herede promittentis impleri potest; l. quodcumque, infr. de V. O. l. ult. C. de contrah. & committ. stipulat. §. post mortem, inst. de inutil. stipulat. Item valet conventio, ne a socero dos exigatur; l. ob res, §. ult. de palt. dotalib. l. si sacer, §. Lucius, solut. matrim. Titio cum morietur ususfructus inutiliter legatur, quia confertur in id tempus, quo a persona discedere incipit; l. Titio cum morietur, de ususfruct. sic libertatis legatum non potest conferri in id tempus, a quo incipere non potest; l. Stichus 39. de manumiss. test.

L. 21.

Stipulacioni dotis causa ineſt tacita conditio, si nuptiæ sequantur, ex h. l. & l. promittendo, §. i. l. in rebus, §. si res, l. non enim, h. tit. Et ita demum actione ex stipulatu de dote agitur, quamvis non sit expressa conditio, si nuptiæ sequantur, id est quamvis non sit dictum, pecuniam vel rem dotis causa dari, si nuptiæ sequantur. Quare nuntio repudii misso, conditio stipulationis defecisse videtur, ex h. l. & l. plerunque, §. si ante, supr. h. tit. l. quod Servius, de condit. ob caus. dat. & l. 4. §. hujus rei, supr. de palt.

L. 22.

Et stipulatio semel defecta non convalescit, licet postea eidem nupserit, ex h. l. & l. si sponsalibus, in pr. infr. h. tit. quia obligatio semel extincta non reviviscit; l. Maxius, §. i. de legat. 2. l. qui res, §. aream, de solut. maxime si aliae nuptiæ mediae intervenerint; l. si sponsalibus, in pr. infr. h. tit.

G i j

L. 23.

IN stipulatione , vel datione dotis causa , non est necessaria dotis adjectio , ex b. l. Si mulier nuptura promittat vel det centum viro futuro , licet non dicat pro dote , intelligitur pro dote dare , quia non potest intelligi alio titulo dare vel promittere , ne sit indotata ; l. *divus* , infr. b. tit. & melior interpretatione non potest assumi , quam quod datur vel promittitur dari titulo dotis ; l. *dotem* , infr. b. tit. Quod nubenti filiae pater dat simpliciter , in dotem dare videtur , cum patris officium sit dotare filiam ; l. *qui liberos* , al. l. 19. de rit. nupt. l. ult. C. de dot. promiss. Augustinus quæst. in exod. cap. 78. (num. 3.) Secundum justificationem filiarum faciet ei , id est ut sic tradat tanquam filiam , dotem scilicet apponens ei . In dubio præsumitur potius se liberare velle , quam donare ; l. *) l. 2. 3. infr. de solut. Et si mulier omnia sua bona marito dederit , censetur dotis causa dedisse , & mulier nubendo nulla dote dicta , censetur omnia bona sua in dotem dedisse ; gloss. in l. *mulier bona* , infr. b. tit. Guid. Pap. qu. 468. & seq.

L. 24.

SI filiaf. quæ habebat liberam administrationem peculii , ex peculio dotem viro dederit , deinde cum in eadem causa , id est in causa dotis , peculium esset , divortium fecerit , dos ei recte solvitur , quasi a quolibet peculiari debitorre , ex b. l. quia filius , qui habet liberam administrationem peculii , solutum accipere , novare , contrahere potest , donare non potest ; l. *si unus* , in pr. l. contra , §. *si filius* , de pact.

L. 25. 26. 27.

DOs conventione permutari potest de re in rem , vel de pecunia in rem , dummodo permutatio sit in rem uxoris , ex l. 25. 26. & 27. l. *qua fundum* , l. ult. infr. b. tit. l. 7. de tut. dat. quia dotis conditio pactis deterior fieri non potest ; l. *de die* , & seqq. l. *si mulier* , *de pact. dotalib.*

L. 28.

POst nuptias pater non potest deteriorem conditionem filiæ in dote facere : puta soluto matrimonio dos invita filia patri reddi non potest , ex b. l. & pater postquam dotem dedit , non potest ex intervallo stipulari dotem sibi reddi , nisi consentiente filia , quamvis in potestate sit ; l. *cum dos* , *de pact. dotalib. l. quotiens* , *solut. matrim.* Pater soluto matrimonio non potest dotem repetere sine consensu filiæ , quia dos est proprium patrimonium mulieris , nisi absente filia , præsens enim & tacens consentire videtur , si pater caveat rem ratam filiam habituram ; l. 2. *solut. matrim.* l. *non solum* , §. *si de dote* , *de procur.* Si pater dotem dederit filiæ , non potest eam repetrere constante matrimonio , ne consentiente quidem filia : soluto matrimonio eadem invita dotem repetrere non potest ; l. *filiæ* , C. *solut. matrim.* Dos semel data filiæ , non potest adimi , vel minorari : dos ante & post nuptias dari potest , & constante matrimonio augeri potest , quia dotis datio non est donatio , sed repensatio onerum matrimonii ; l. *inter sacerum* , §. *cum inter* , *de pact. dotalib. l. + 2. §. creditum* , *de reb. credit.* l. *si constante matrimonio* , C. *de don. anti. nupt.* Dos promissa filiæ non resolvitur per emancipationem ; l. *si pater* 44. *infr. b. tit.* Dos non potest substitutione , vel fideicommisso gravari ; l. *pater filiam* , *ad l. fidid.* l. *a filia* , *ad Trebell.* nec potest adimi per exheredationem ; l. *unico.* §.

vi-

videamus, C. de rei uxor. act. Dos filiae semel data in priore matrimonio, non potest minui, nisi casu lapsis facultatibus; auth. t. sed quanvis, C. eod. tit. de rei uxor. act.

L. 29.

Si pater dotem pro filia promiserit, & postea testamento dotem legaverit, si quidem marito legavit, legatum non valet, quia si creditor i legetur id quod debetur, nullum est legatum, nisi amplius sit in legato, quam in debito, ut hic. & l. si creditor i, de legat. 1. l. si deportati, §. si quis creditor i, de legat. 3. Quod si filiae legaverit, legatum valet; dos enim ex promissione marito debetur, legatum filiae ex testamento ex causa legari, si filia probaverit testatorem legasse eo animo, ut duplicaret legatum, ut utrumque praestaret dotem & legatum. Cum pater dotem pro filia promisit, & dotem legavit filiae, non aliter utrumque debetur filiae, quam si probaverit, voluntatem testatoris fuisse, ut utrumque praestaret dotem & legatum, quia non est verisimile testatorem duplaci praestatione heredem onerare voluisse; l. Titia, §. qui invita, de legat. 2. l. si cum dotem, §. si pater, solut. matrim. Quod si probetur, testatorem alterutrum praestari voluisse, dotem vel legatum, si mulier legatum petat, repellitur exceptione doli, nec alias cogitur heres legatum solvere, quam si caverit mulier de indemnitate eo nomine herede praestando adversus maritum agentem ex promissione dotis, ut hic. Et hoc est quod dicitur in l. hujusmodi, §. cum pater, de legat. 1. cum pater pro filia centum dotis nomine promisit, deinde eadem centum ei legavit, si heres conveniat utriusque nomine, tueretur se exceptione doli, convenire enim inter conjuges oportet, ut alterutra actione contenti sint: sed si maritus prius agat, non tenetur cavere heredi de indemnitate praestanda: verum si postea mulier agat, repellitur exceptione doli, quia semel dos praestata est, ex h. l. Si dotem ab alio promissam maritus ab uxore dari stipuletur, dos non duplatur, sed fit novatio obligationis, si hoc actum est; l. si Stichum, §. ult. de novat.

L. 30. 31.

Post divortium redintegrato priore matrimonio, dos, quae in prius matrimonium data est, non aliter convertitur in posterius matrimonium, quam si hoc actum sit, dum hoc agi semper interpretemur: in dote semper ea interpretatione assumitur, quae pro dote favorabilior est; l. in ambiguis, infr. b. tit. nisi proberetur aliud convenisse, nisi nominatim aliud actum sit. Honestae interpretatione creditur hoc actum, ut redintegrato matrimonio dos tacite redintegratur, redintegrato matrimonio, dos tacite redintegrata intelligitur ex voluntate mulieris, quae utique non indotata redire in matrimonium voluit, id est voluisse creditur; l. divisus, infr. b. tit. l. si donaturus, de condic. caus. dat. l. §. pen. de dol. & met. except. quod verum est etiam si post divortium mulier alii nupserit & postea ad priorem virum redierit; l. post divortium, infr. b. tit. l. pen. §. uxor, solut. matrim. Et hoc verum est si post divortium mulier in matrimonium redierit, nondum revocatis instrumentis dotalibus prioris matrimonii; d. l. divisus, id est nondum soluta & redditiva dote; l. plerique, de rit. nuptiar. Et redditis instrumentis dotalibus, quae soluta dote reddebantur. Solatio probatur redditione chirographi, vel cautionis; l. 2. §. 1. de pact. l. pecunia, C. de solut. Idem verum est si post divortium maritus de dote redenda non caverit, & cum alii nupisset medio tempore, postea ad priorem virum redierit; l. post divortium, infr. b. tit. Et hoc verum est si verum divortium intercesserit, redintegrato matrimonio dos tacite redintegratur, nisi nominatim aliud actum sit: quod si non divortium, sed frigusculum seu frivuscum.

lum id est jurgium fuit inter virum & uxorem , dos non censetur restituenda , immo dos ejusdem matrimonii manet , etiam si aliud aetum sit , puta ne eadem dos maneret , quia dotis conditio pactis deterior fieri non potest ; l. Atticinus , infr. de pact. dotalib. l. si unus , §. pactus ne peteret , de pact. Redintegrato matrimonio dos tacite redintegratur , idem matrimonium eadem dos permanet , si intra non multum tempus mulier reconciliata fit viro , & res sit integra , id est nec dos reddita , nec mulier alii nupserit , vel vir aliam duixerit ; d. l. plerique .

L. 32.

Si maritus ex lapidicinis fundi dotalis lapidem , vel arbores , quae fructus non essent , id est majores arbores , quae non sunt in fructu , vel superficiem adficci dotalis voluntate mulieris vendiderit , nummi ex venditione redacti sunt dotis , non cedunt lucro mariti , sed imputantur in dotem , ex h. l. Quod si maritus in fundo dotali lapidicinam marmoream invenerit , & aperuerit suo sumptu , & fundum fructuosiorem fecerit , ut si lapis ibi crescat , marmor cæsum cedit lucro mariti , & maritus impensas repetit a muliere : quod si maritus fundum deteriorem fecerit , eo nomine tenetur , nec sumptuum rationem inducere potest ; l. fructus , §. si vir , solut. matrim. l. ult. de fund. dotal. Quod si fundus in dotem datus sit , in quo instituta erat lapidicina , lapidicinæ commodum ad maritum pertinet , quasi fructus , nisi mulier in dando fundo id sibi receperit ; l. si fundus , solut. matrim. Quod si maritus e fundo dotali arbores deciderit , quae sunt in fructu , puta arbores cæduas vel cæriales , cedunt in fructum . Quod si maritus fundum deteriorem fecerit , tenetur actione de dote : sicut arboribus vi tempestatis dejectis , earum pretium non cedit lucro mariti , sed mulieri restituitur actione de dote ; d. l. fructus , §. si fundum . Res emptæ ex pretio rei dotalis venditæ sunt dotales , si empta sint voluntate mulieris , & hoc casu res emptæ ex pecunia dotali dicuntur videri dotales ; l. res que , infr. h. tit. Alias res empta ex pecunia dotali , non est dotalis ; l. ex pecunia , C. h. tit. l. ult. C. de serv. pign. dat. manumiss. Lex Julia de fundo dotali non alienando non pertinet ad res mobiles , maritus potest alienare res dotales mobiles si sit solvendo , puta superficium prædii dotalis potest alienari voluntate mulieris , ex h. l. quia superficium , id est adficium impositum solo , non est res soli , ut observat Cujac. t 17. obs. 2. vel quia venditio superficii non est alienatio , & domino soli pro eo præstatur solarium . Maritus etiam potest manumittere servos dotales ; l. etsi dotis , C. h. tit. l. i. C. de serv. pignor. dat. manumiss. l. servum dotaalem , infr. de manumiss.

L. 33.

Si extraneus dotem promisit , isque defectus sit facultatibus , marito imputatur cur eum non convenerit , & usserit ad solutionem , maxime si ex necessitate non ex voluntate promiserit , puta ut debitor mulieris . Quod si extraneus dotem promisit donandi causa , utcumque parcendum marito , qui eum non præcipitavit ad solutionem , qui donavit , & qui si conveniretur , teneretur tantum in id quod facere posset , ex rescripto D. Pii , ut hic , O l. qui ex donatione , de donat. Et hoc verum est si conveniatur a muliere , nam si conveniatur a marito constante matrimonio , tenetur in solidum , cum maritus agat ex stipularu , non ex causa donationis ; l. Nefennius , de re judicat. quæ ita concilianda est cum h. l. Quod si pater vel ipsa mulier dotem promiserint , si non sint solvendo , periculum est mulieris , nec enim quisquam judex propitiis auribus audiet mulierem dicentem , cur patrem , qui de suo dotem promiserit , non usserit ad solutionem , multo minus , cur ipsum non convenerit , ex h. l. Quod

Quod si maritus ab eo, qui mulieri donare volebat, tot dotis nomine dari stipulatus sit, deinde dotem acceptam fecerit, periculum est mariti, perinde enim est, ac si dotem acceptam fecerit, & eandem promissori donaverit; *l. vir ab eo, infr. h. tit. l. pen. §. si vir, solut. matrim.* Acceptatio est vice solutionis. Si maritus sine dolo & culpa dotem promissam non exegit, neque exigere potuit, quia constabat t debitorum non esse solvendo, non tenetur de dote, neque actione de dote, neque actione mandati, quasi cessis actionibus traditione instrumenti debiti; *l. + Mevia, infr. solut. matrim.* Hodie post decennium dotis non exacta periculum pertinet ad maritum; *auth. quod locum, C. de dote, caut. non numerat.*

L. 34.

Pater rem uxoris filiae in dotem dare non potest, inscia vel invita ea, ex *b. l.* quia paternum officium est dorare filiam; *l. qui liberos, al. l. 19. de rit. nupt.* Mater filiae aurum utendum dederat ad ornatum, pater nubenti pueriae aurum appendit, id est appensum in dotem dedit, inscia vel invita uxore, mortua matre, id aurum vindicari potest ab herede ejus, quia id aurum manet matris, & omnino rem in dote esse non placuit, quia datum non videtur quod non fit accipientis; *l. non videntur data, de R. J. & evicta dote, manito superest actio de evictione ex stipulatu adversus sacerum, ex b. l.*

L. 35.

SI dotem a patre, vel alio quolibet promissam, vir novandi causa stipuletur dari, periculum desinit esse mulieris, & incipit viri esse, ex *b. l.*

L. 36. 37.

Debitor mulieris jussu ejus pecuniam viro expromisit, id est pro muliere pecuniam dotis nomine expromisit, id est debitum in se recepit tamquam reus principalis, (Expromissor est, qui pro non obligato obligatur, tamquam reus principalis; *l. + C. eleganter, §. servas passionis, de dol. l. aliquando, in pr. ad Vellejan.*) deinde vir jussu mulieris pecuniam acceptam fecit debitori. Multum interest, utrum dotis nomine, an ex alia causa expromiserit: si dotis nomine expromisit, & jussu mulieris pecuniam acceptam fecerit, res mulieri perit, acceptatio est vice solutionis. Multum interest etiam, utrum ante nuptias id factum sit, an post nuptias; nam si post nuptias id factum sit, dote jam constituta, maritus accepto ferendo perdit dotem, quoad ipsum debitorem sc. non ut periculum dotis ejus sit, cum non donandi animo acceptum fecerit, sed exequendi mandati gratia: si autem ante nuptias, nihil videtur constitutum, perinde ac si nulla dos constituta seu data esset, quia acceptatio jussu mulieris facta dissolvit & evacuat dotis promissionem, ex *l. 36.* Non enim alias mulieri perit actio in debitorem nuptiis secutis, quia non est dos ante nuptias, & si nuptiae secutae non sint, debitor mulieri obligatus est, id est obligatus manet; *l. 37.*

L. 38.

SI vir dotem acceptam fecerit jussu mulieris, res mulieri perit; *l. debitor, supr. h. tit.* quia mulier, quod jussit marito acceptum ferre, obligatur mandati actione, & hoc ipsum in dotem convertitur. Mulier mandati judicio obligatur: & quod dicitur rem mulieri perire consequens est; nam si mulier de dote agat, ipsa secum debet compensare jussum suum, id est repellitur opposita exceptione, si non jussit accepto ferri. Effectus hujus exceptionis est,

quod mulier ipsa secum compensare videtur iussum cum dote.

L. 39.

Intr servos non est connubium, sed contubernium; l. 3. C. de incest. nupt.
† Corrige l. Inter servos non est connubium neque dos, ubicumque non est matrimonium, neque dos est. Dos sine matrimonio esse non potest; l. † 3. C. b. tit.
 3. f. b. tit. & adde l. 20. Si serva seu ancilla servo quasi dote dederit, deinde constante conjunctione ad libertatem ambo pervenerint, non adempto eis peculio, & in eadem conjunctione permanerint, quod velut in dotem tempore servitutis datum est, videatur tacite in dotem conversum, ut ejus estimatio mulieri debeat, ex h. l. C. Proculus, infr. h. tit.

§. si spadoni.

Si mulier nupserit spadoni, distinguendum est, an fuerit castratus nec ne. In castrato non est matrimonium neque dos: in non castrato est matrimonium & dos & dotis actio, ex h. §. In castrato non est matrimonium, quia spem generandi non habet; l. 6. §. 1. de liber. C. posth. Nuptiae contrahuntur liberorum suscipiendorum causa; Plaut. in captiv. (4. 2. 109.) Liberorum quæsitorum causa ei, credo, uxor data est. Augustin. de tempore serm. 244. (al. 292. in appendic. num. 3.) uxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur. Denique C. ipsæ tabula matrimoniales hoc continent, liberorum, inquit, procreandorum causa.

L. 40.

Si mulier, quæ dotem dederat, post divortium rursus ad prius matrimonium redeat, non revocatis instrumentis id est rebus omnibus integris, id est non redditis dote, neque redditis instrumentis dotalibus, dos quasi renovatur, id est dos prior tacite reintegratur ex tacita voluntate mulieris, quæ non indotata redire in matrimonium voluisse intelligitur, ex rescripto D. Severi, ex b. l. l. si donaturus, de condic. caus. dat. l. 5. §. pen. de dol. C. met. except.

L. 41.

Promittendo dotem omnes obligantur, eujuscumque sexus conditionisque sint, ex h. l. in pr. Puta patre furioso vel ab hostibus capto, si filia nubat, potest dotem sibi constituere; l. quotiens, infr. de pact. dotalib. Si mulier pro filia, vel alia qualibet dotem promiserit, non juvatur Vellejano; l. si detare, l. ult. C. ad Vellejan. Mutus, surdus, cæcus, dotis nomine obligantur, quia & nuptias contrahere possunt; l. mutus, in pr. infr. h. tit. Lex ait, promittendo, ad differentiam dictiois dotis, nam dictio dotis tantum obligatur mulier quæ nuptura est, & debitor mulieris, ut parens, puta pater aut avus paternus: maternus dotem dicendo non obligatur; Ulpian. in fragm. tit. de dotalib. Dotis dictio fiebat per stipulationem, decem tibi doti erunt; l. si ei, supr. l. si pater, §. 1. l. quemadmodum, §. 1. l. nuptura, infr. h. tit. v. Cujac. ad l. 2. §. creditum, de reb. credit.

§. 1.

Dixi ad l. 22.

§. acceptilatione.

Acceptilatione dos constituitur, si mulier, quæ nuptura est debitori, ei acceptum ferat quod debet dotis constituendæ causa, ex b. §. Acceptilatio ante nuptias interposita dotis constituendæ causa, non secutis nuptiis nulla est, & suo loco manet pristina obligatio; l. licet, infr. h. tit. Obstat l. t. si mulier, de condic. caus. dat. si mulier, quæ erat nuptura, debitori suo pecuniam debitam acceptam fecerit cum dotem dare vellet, nuptiis non secutis recte pecuniam ab eo condicet, quia nihil interest utrum ex numeratione pecuniam sine causa, an per acceptilationem dederit. Ergo acceptilatio non est inutilis, etiam si nuptiæ non sequantur, & obligatio non manet suo loco, ex quo non secutis nuptiis mulieri necessaria est condicatio sine causa, vel integrum eē est agere pristina obligatione. Observandum est quod ait d. l. si mulier cum dare vellet, id est cum ei esset animus statim dandæ dotis sponso, ut festinaret nuptias. Igitur pecuniam, quam acceptam tulit, cum ei esset animus statim dotem dare sponso, statim sponso dedisse videtur, & fecisse accipientis, sublata pristina obligatione & conversa in causam dotis, ut jam si nuptiæ non sequantur, non sit ei integrum agere ex pristina obligatione, quæ novata & sublata est, sed competit tantum condicatio pecuniæ, quasi causa non secuta. Si extraneus sponso mulieris debitori quod debet acceptum tulerit, dotis mulierè constituendæ causa, si donare in totum mulieri voluit, nuptiis non secutis mulier habet conditionem suo nomine: quod si extraneus debitori acceptum tulit, animo repetendi quoquo modo soluto matrimonio, non secuto matrimonio pecuniæ debitæ conditionem habet, quasi causa non secuta; d. l. licet, §. quotiens. Et hoc intelligendum est, si eo animo acceptum tulit, ut debitor liberetur, si nuptiæ secutæ fuerint, nuptiis non secutis integra est actio ex pristina obligatione, quasi acceptilatione facta sub tacita conditione, quæ non secuta est, vel necessaria est condicatio ob rem dati: & hæc distinctio comprobatur arg. l. 7. §. ult. & l. 9. supr. h. tit.

§. si a debitore.

Si debitor mulieris jussu ejus dotem viro promiserit sub conditione, & pendente conditione solvendo esse desierit, periculum pertinet ad mulierem, non ad virum, quia non videtur id nomen secutus, id nomen agnovisse, antequam id exigere posset: quod si jam eo tempore, quo promisit, solvendo non fuerit, idque maritus sciverit vel scire potuerit, periculum pertinet ad maritum, qui ultro secutus est nomen minus idoneum, ex b. §. & l. licet, infr. h. tit. Bonum nomen præstat, qui admittit debitorem delegatum, etiam si solvendo non fuerit; l. inter causas, §. abesse, mandat. qui non idoneos fidejussiones admisit, id suæ facilitati imputare debet, nec alios fidejussiones exigere potest; l. 3. §. ult. ut in possess. legat. l. 3. in fin. de fidejuss. Quod si maritus debitorem, qui solvendo non erat, a muliere delegatum dotis constituendæ causa admiserit animo donandi mulieri, periculum totius pecuniæ debitæ non pertinet ad maritum, sed ejus tantum, quæ a debitore servari potest, aut potuit; l. cum vir, infr. h. tit. periculum non pertinet ad maritum, quia donandi causa inopem debitorem accepit, atque donatio quæ fit inter virum & uxorem vel constante matrimonio vel ante nuptias non valet, cum donatio confertur in tempus matrimonii, ut cum dos constituitur, cui semper inest tacita conditio, si nuptiæ sequantur.

§. ult.

Si debitor mulieris marito dotem promiserit, & mulierem heredem reliquerit, perinde est atque si ipsa marito dotem promisisset. Igitur soluto matrimonio si ipsa dotem repeatat a marito, quam debitor ei promiserat, repellitur exceptione doli mali; l. t. 7. in fin. supr. h. tit. nec enim æquum est, ut vir damnetur mulieri ejus pecuniae nomine, quam ipsamet debeat, sed in hoc tantum damnabitur, ut per acceptilationem mulierem liberet, ex h. §. Cum quis in alterius locum succedit, & aliquid ex ejus persona debet, perinde habendus est, ac si ex persona sua deberet; l. cum quidam, §. fiscus, de usur.

L. 42.

LEx Julia de fundo dotali non alienando non pertinet ad res mobiles, quæ maritus alienare potest constante matrimonio si sit solvendo; l. servum dotalen, infr. de manumiss. l. i. C. de serv. pign. dat. manumiss. Res in dotem datae, quæ in pondere, numero, mensurave consilunt, mariti periculo sunt, quia in hoc dantur, ut eas maritus ad arbitrium suum distrahat, & quandoque soluto matrimonio ejusdem generis & qualitatis alias restituat.

L. 43.

Dotis promissioni inest tacita conditio, si nuptiæ sequantur; l. plerumque, §. si ante, l. stipulationem, l. promittendo, §. i. supr. h. tit. Dos per acceptilationem solet constitui, puta si mulier debitori suo nubat, solet ei quod deberur acceptum facere, dotis constituendæ causa; d. l. promittendo, §. acceptilatione. Dote per acceptilationem constituta, quæ est vice solutionis, si nuptiæ non sequantur, pristina obligatio manet, quasi acceptilatio non extiterit, ex init. h. l. Opponitur l. si mulier, de condic. caus. dat. si mulier nuptura debitori suo pecuniam debitam ei acceptam fecerit cum dotem dare vellet, nuptiis non secutis pecuniam recte ab eo condicet, quia nihil interest, utrum ex numeratione pecuniam sine causa, an per acceptilationem dederit. Ergo acceptilatio non est inutilis etiam si nuptiæ non sequantur, & obligatio non manet suo loco, quia non secutis nuptiis, mulieri necessaria est conditio ob causam dati, vel integrum ei est agere ex pristina obligatione. Observandum est quod ait d. l. si mulier, si mulier cum dotem dare vellet, id est cum ei esset animus statim dandæ dotis sponso, ut festinaret nuptias. Igitur pecuniam quam acceptam tulit, cum ei esset animus statim dare sponso, statim sponso dedisse videtur, & fecisse accipientis, sublata pristina obligatione, & conversa in causam dotis, ut jam, si nuptiæ non sequantur, non sit ei integrum agere ex pristina obligatione, quæ novata & sublata est, sed competit tantum conditio pecuniæ, quasi causa non secuta.

§. quotiens.

Si extraneus debitori suo sponso mulieris quod debet acceptum tulerit dotis mulieri constituendæ causa, nuptiis non secutis liberatio non sequetur, debitor non liberatur, quia acceptilationi, quæ est vice solutionis, inest tacita conditio, si nuptiæ sequantur, nisi forte sic accepto tulit, ut vellet mulieri in totum donare, id est ut acceptum tulerit mulieri donandi causa, etiam non secutis nuptiis. Tunc enim credendum est brevi manu acceptum a muliere & marito datum, fictione brevis manus. Debitor, id est vir, sinegitur solvere creditori,

cre-

creditor dare uxori , uxor marito futuro . Celeritate conjungendarum actionum , una actio occultatur ; l. 3. §. sed si debitorem , de don. int. vir. & uxor . Ceterum nuptiis non secutis , id est alioquin nuptiis non secutis , mulieri conditio ob causam dati causa non secuta adquiri non potest , id est nisi mulier fingatur donasse , sed alias nomine ejus ei non quereretur actio per liberam personam ; l. 2. C. per quas person . Plane secutis nuptiis mulier soluto matrimonio dotis exactiō habebit , nisi forte sic accepto tulit , ut ipse , quoquo modo solutum fuerit matrimonium , conditionem habeat , tunc enim non habebit mulier actionem , secundum quae dote per acceptationem constituta , & secutis nuptiis , is effectus erit acceptationis dotis exactiō , quoad dotis exactiō , ut si quidem pura sit obligatio , quae accepto lata est , non ipsa jam restituenda est , id est obligatio , quae acceptatione extincta est , non est restituenda , sed solvenda dos secundum sua tempora , id est tribus pensionibus , annua , bima , trima die . Si vero obligatio fuerit in diem , nec ante solutum matrimonium dies obligationis extiterit , obligatio restauranda , id est restituenda erit in pristinum statum , & si debitum fuerit cum satisdatione , satisdatio restituenda est , quia per acceptationem obligatio fidejussoria , qua erat accessoria , extincta erat . Similiter si conditionalis fuerit obligatio , quae in dotem conversa est , & pendente obligatione , id est pendente conditione , divortio solutum sit matrimonium , obligatio sub eadem conditione restituenda est , obligationes amissae restituuntur tales quales fuerunt ; l. ult. de minorib. sed si conditio extiterit constante matrimonio , a die divortii tempora exactiōs numerantur .

L. 44.

Si pater filiae nomine dotem promiserit , & ante nuptias eam emancipaverit , dotis promissio non resolvitur emancipatione , nam & si pater moreretur ante nuptias , heredes ejus ex promissione dotis obligati manebant . Ratio est , quia emancipatio , quae est beneficium patris , non debet nocere filiae . Beneficio adjuvari nos non decipi oportet ; l. in commodato , §. sicut autem , supr. commodat . Pater dote missa ante nuptias , filiam emancipando , non intelligitur voluisse dotem promissam adimere , sed beneficium beneficio cumulare . Dos semel data non admittitur per emancipationem , immo neque per exhereditationem ; l. unic. §. videamus , C. de rei uxor. act. Dos etiam non potest substitutione vel fideicomisso gravari ; l. pater filiam , ad leg. falcid. l. & filia , ad Trebell.

§. quae debitorem .

Mulier , quae filiumf. debitorem habet , si patri ejus nuptura dotem promiserit , quod mihi debes , vel quod filius tuus mihi debet , doti tibi erit , non obligatur pater in solidum , sed quatenus est in peculio filii , in id quod actione de peculio a patre servari potest , in dote sc . Si igitur post hæc , id est postquam dotem dedit , constante matrimonio pater cum filio vel filius cum patre agere instituerit , exceptione pacti conventi submovebitur , quia constante matrimonio dotem datam vindicare non potest ; l. doce ancillam , C. de rei vind . Quod si soluto matrimonio agat actione de dote in patrem , ea actione consequetur quod in peculio fuisse apparebit eo tempore quo dos promissa est : si vero ante nuptias dos promissa est , ejus temporis periculum aestimari debet , quo nuptiæ fierent , id est cum quereritur quid sit in peculio filii , ut teneatur pater actione de peculio , spectatur tempus contracti matrimonii , a quo incipit esse dos , ex t . h . § . & l. nuptura , infr. h . tit. peculium aestimatur eo tempore , quo nuptiæ fierent , ut sciatur quid esset in dote .

L. 45.

DIxi in Tryphoninum libr. 8. disputat.

L. + 46.

Quemadmodum si servus stipuletur dari, domino etiam invito adquirit, ex init. b. l. & l. etiam invitatis, infr. de adqu. rer. dom. ita si dotem domini nomine sibi promitti patiatur, obligatio id est dotis actio domino etiam invito adquiritur: sed neque periculum neque culpam praestat dominus, donec promissionem dotis ratam habeat. Traditione quoque rei dotalis servo vel filio facta, sine stipulatione dos constituitur, ita tamen ut neque culpam dominus aut pater praestet, donec traditionem dotis ratam habeat. Ideoque mulier etiam constante matrimonio, priusquam pater vel dominus promissionem vel traditionem dotis ratam habeat, ne dominus vel pater ex facto servi vel filii invitatus periclitetur, rem in dotem datam condicere potest, conditione ob causam dati, vel conditione incerti assequi, ut liberetur obligatione, ex init. b.l. & hic est casus singularis, quo mulier constante matrimonio potest repetere dotem promissam vel traditam servo vel filio pro patre vel domino, si pater vel dominus promissionem vel traditionem dotis ratam non habeat; Ant. Faber, 7. conject. 1.

§. si debitori.

Si mulier nuptura debitori suo ita dotem promiserit, quod mihi debes, aut fundus Sempronianus, doti tibi erit, utrum mulier voluerit, id in dotem erit. In alternativis obligationibus electio est debitoris utrum praestet; l. plenumque, §. ult. supr. b. tit. Et si quidem mulier maluerit debitum dotis causa apud virum remanere, potest se tueri exceptione pacti adversus maritum petentem fundum. Quod si mulier fundum in dotem dederit, pecuniam a marito condicet, conditione certi seu mutui, quae erat prior actio, ex b. §.

§. ult.

Si pater falso existimans se filiae debitorem esse, dotem promiserit, obligatur, quia sublata causa debiti, superest causa officii & debiti paterni, obligatur ut pater etiam si non sit debitor filiae, quia paternum officium est dotare filiam; l. qui liberos, al. l. 19. de rit. nupt. sublata falsa opinione superest causa pietatis; l. si instiuta, §. ult. & l. seq. de ineff. test.

L. 47.

Si servo, ante nuptias in dotem dato, aliquid ante nuptias donatum vel legatum fuerit, dos ampliatur, sicut ex fructibus fundi ante nuptias in dotem traditi, ex b. + l. Fructus dotis percepti ante nuptias non cedunt lucro mariti, immo augent dotem; l. dotis, §. i. supr. b. tit. l. si marito, §. ult. solut. matrim.

L. 48.

Si pater ante nuptias genero futuro stipulanti promiserit decem dotis nomine in anno proximo, annus numerandus est ex die nuptiarum, quo dos esse incipit, non ex die stipulationis, ut si nuptiae non sint secutae videatur dos ex stipulatione deberi ante nuptias, ex init. b. l. Promissioni dotis inest tacita con-

conditio si nuptiae sequantur; l. plerumque, §. si ante, l. + stipulationem, supr. b. tit.

§. + sacer.

SI sacer genero filia nomine centum testamento legaverit, legati nomine utriusque competit actio ex testamento & genero & filia, & pecunia exacta legatis accepta refertur, ita ut falcidia detrahatur si falcidiaz locus sit; l. Titio centum, §. ult. de cond. & dem. sed divortio soluto matrimonio, mulieri datur actio de dote, quamvis legati, non dotis nomine, pecunia relicta sit, quia legati nomine dos a patre filia recte constitui potest: in obligationibus & actionibus non titulus actionis, sed debiti causa & origo spectanda est; l. tutor, de fidejuss. l. qui id quod, de donat. immo & filia si maluerit competit hujusmodi actio, id est actio legati ex testamento. Cum queritur quid cui relictum sit, spectatur cujus contemplatione relictum sit; l. sed si plures, §. in + adrogato, de vulgar. Opponitur l. servo legato, §. + si testator, de legat. i. ex qua si testator filia nomine genero dotem dari jussierit, non genero, sed filia competit actio ex testamento: sed adhibenda est hujusmodi distinctio. Aut pater dotem genero legavit, quam ei debet ex stipulatione, & hoc casu genero quidem habet actionem ex stipulatu, sed non etiam actionem ex testamento, quia inutile est legatum si creditor debitori legat quod debet. Igitur hoc casu actio ex testamento soli filia competit. Aut sacer genero legavit dotem, quae ante deberi non coeperat, ut si dotem filia nomine legato genero relicto moriens augere & ampliare voluerit, & tunc actio ex testamento utriusque competit: sed hoc casu alterutra actione contenti esse debent.

L. 49.

SI vir ab eo, qui uxori ejus dotem facere id est dare volebat, certam pecuniam eo nomine stipulatus sit, deinde eam acceptam fecerit, queritur, an ea pecunia in dote esset? Julianus respondit, si acceptam non fecisset, & promissor solvendo esse desisset culpa mariti, id est mora in exigendo, periculum dotis esse mariti, perinde enim est ac si pecuniam acceperit, & eandem promissori donaverit, ex b. l. Acceptilatio est vice solutionis; l. + si extraneus, supr. b. tit.

L. 50.

+ V. in terminis l. 107.
de solut. &
l. i. & tot.
tit. de acceptilat.

Post divortium redintegrato matrimonio dos prior redintegratur, ut hic & l. dotem 30. l. divus, l. post divortium, b. tit. Si mulier, quae fundum in dote habebat, divortio facto, cum in prius matrimonium rediret, pacta sit cum viro, ut decem in dote essent, & fundus sibi restitueretur, (quod pactum valet: constante matrimonio permutatio dotis fieri potest, de re in rem, vel de re in pecuniam, ut probatur hic, & l. si ei nuptura, & seq. b. tit. l. si mulier, de pact. dotalib. l. 7. de tutor. & cur. dat.) & datis decem priusquam fundus ei restitueretur, in matrimonio decesserit, queritur qua actione heredes ejus fundum repetrere possint? Et Africanus ait, ex bona fide & negotio contracto, id est ex natura contractus, fundum repeti conditione sine causa, quasi apud maritum sine causa esse coeperit, permutata dote de re in pecuniam; immo & agi posse actione de dote, quae superesse videtur, donec fundus restituatur: & ita pacto facta permutatione pignoris, puta ex fundo Titiano in Cornelianum, ea lege, ut fundus Cornelianus restituatur, statim recte agi potest pignerasit ad recipiendum fundum Cornelianum.

L. 51.

Dos profectitia est quæ profecta est a patre , vel de bonis vel facto ejus ; l. 5. supr. h. tit. Si res , quas pater filiæ emancipatæ donavit , ex voluntate ejus postea pro ea in dotem datae sint , dos non videtur data a patre , quia res semel donatæ filiæ sunt extra causam bonorum .

L. 52.

Non solum si æstimatus fundus , sed etiam non æstimatus in dotem datus est , & mulier duplum de evictione promiserit , cum necesse non haberet , quia dupla promittitur de evictione ex causa emptionis ; l. sciendum , l. si dictum , de evict. At dotis æstimatione non est simplex venditio , sed venditio dotis causa ; l. quotiens , supr. h. tit. Dote evicta , quodcumque maritus eo nomine consecutus fuerit a muliere , quandoque soluto matrimonio restituet mulieri de dote agenti , ex h. l. & d. l. quotiens , l. i. C. h. tit.

L. 53.

SI debitor mulieris , qui solvendo non erat , delegatus a muliere dotem marito promiserit , & maritus delegationem mulieris dotis causa suscepit , cum vir uxori donare vellet , periculum est viri , quatenus vir fuit solvendo , & si postea debitor locupletior factus ut , periculum crescit ad eam summam , quæ accessit facultatibus t debitoris , & periculum semel contractum permanet , etiam si rursus pauperior factus sit , quia neque tunc cum dos promitteretur donatio facta est , nisi ejus pecunia , quæ a t debitore servari non poterat , neque cum solvendo esse coepit , donationis causa permanet , cum res recidit in eum casum in quo esset , si cum dos promitteretur debitor locuples fuisset , ut hic , & l. t 41. §. si a debitore , supr. h. tit. Obligatio valet , si res recidat in eum casum , a quo incipere potuit ; l. pro parte , de servitut. l. quia in eum casum , ad l. Aquil. l. existimo , t in princ. de V. O.

L. 54.

Res ex dotali pecunia comparatae dotales videntur , ex h. l. & l. si cum dotem , in fin. solut. matrim. Opponitur l. ex pecunia , G. h. tit. ex qua res ex dotali pecunia comparatae non sunt proprie dotales , sed dotaless videntur , ideoque rei ex dotali pecunia comparatae , si maritus non sit solvendo , non nisi utilis vindicatio datur uxori ; l. t uxori marito , ff. de don. int. vir. & uxori aliquo ei tantum competit actio de dote . Hac lex est Gaii ad edictum praetoris urbani de prediatoribus . Praediator est , qui nexus est fisco ob suum debitum , cum suis bonis : lege predatoria bona conductorum vestigalium a fisco tenentur fisco , ut si non solvant , bona eorum venalia pendeant sub hasta in vacuum , id est quasi vacantia fisco addicantur , si emptorem non invenerint , de quo M. Tull. pro Balbo (20.) & 12. ad Attic. ep. t 14. & 17. Tranquill. in Claud. cap. 9. Cujac. 5. obs. 29. Idem ad l. 9. & 10. ad Turpil. Turneb. 27. adver. 19.

L. 55.

Dotis stipulationi fidejussor accedere potest , vel expromissor , qui in se recipiat totam obligationem ; l. *) in eo 110. §. i. de R. J. stipulationi dotis fidejussor accedere potest ; l. profectitia , §. t si pater 6. & seq. supr. h. tit.

sit. l. creditor, §. i. mandat. vel expromissor, & si detur expromissor, fidejussor eo nomine datus tenetur, nemo est idoneus expromissor rei alienæ sine satisdatione, id est nisi exhibito fidejussore; d. l. in eo. Fidejussor dari potest a muliere vel patre vel extraneo pro dote danda. Et fidejussor eo nomine datus tenetur: sed fidejussor a marito exigi non potest pro dote servanda & restituenda. Et fidejussor eo nomine datus non obligatur; l. i. & 2. C. ne fidejuss. dot. dent. l. unic. C. Th. de fidejuss. dot. quia si mulier sese suamque dotem marito credit, cur fidejussorem exigit, ut causa id est materia perfidiae in eorum connubio generetur? Nec obstat, quod pignus seu hypotheca pro dote restituenda contrahi potest; l. res hypothecæ, de pignorib. l. i. qui potior. in pign. l. quod autem, §. si uxor, de donat. int. vir. & uxor. l. Callippo, al. l. quamvis, de solut. molesta & gravis est fidejussoris datio, non pignoris. Post divortium fidejussor de dote restituenda dari potest; l. si constante, §. quontiens, solut. matrim. v. Cujac. 4. ad African. in l. t vir uxori, §. si mulier, ad Vellejan.

L. 56.

Debitor ipso jure liberatur naturali interitu rei, ante moram contingente; *l. quod te, de reb. credit. l. si ex legati, de V. O. l. si mihi alienum, de solut. Si is qui Stichum mulieri debebat ei delegatus sit, & antequam solveret debitor Stichus naturali facto decesserit, neque per debitorem steterit quominus solveret, neque maritus fuerit in mora agendi, id est exigendi, periculo mulieris Stichus moritur, quamquam etiam si maritus moram fecerit in exigendo, si Stichus æque moriturus fuit apud maritum, actione dotis maritus non teneatur.*

§. ibi dos, t §. post mortem.

IBi dos esse debet, ubi onera matrimonii sunt, ex h. §. t ibi dos: puta dos debet esse apud maritum, id est dotis fructus pertinent ad maritum, quia onera matrimonii sustinet; *l. quamvis, infr. b. tit. vel apud patrem, qui dotem accepit, post mortem patris statim onera matrimonii filium sequuntur, sicut liberi & uxor, ex h. §. t post mortem, & l. si filia, §. t 2. l. si maritus, famil. ercisc. l. actione, §. ult. pro soc. Ideo constante matrimonio dos videtur communis inter virum & uxorem, & fundo in dotem dato, vir & uxor ejus fundi possessores intelliguntur; l. sciendum, §. si fundus, supr. qui satisd. cog. In judicio familiae erciscundæ filius. heres institutus debet præcipere dotem uxoris datam patri, quia sustinet onera matrimonii; *d. l. si filia, d. l. si maritus. Distincta societate, si unus ex sociis sit maritus, dotem præcipere debet, quia dos apud eum esse debet qui onera matrimonii sustinet; d. l. actione, §. ult. Qui rem in dotem dedit, vendidisse videtur propter onera matrimonii; l. sicut, §. sed si permiserit, supr. quib. mod. pign. vel hypothec. Et si dos socero data sit, & filius patri heres extiterit ex asse, vel pro parte, dotem in ære alieno deducit in ponenda ratione legis falcidiæ ex asse, vel pro qua parte heres patri extitit, ne uxorem indotataim habeat; l. si dos, ad l. falcid.**

§. quod dicitur.

Impensis necessariis ipso jure dos minuitur, ex quo non statim efficitur, ut si fundus in dote sit, statim propter impensas necessarias desinit esse dotalis ex aliqua parte: sed nisi impensa reddatur, datur retentio totius fundi, aut partis: sed si tantum in fundum impensum est, quanti fundus est, desinit esse dotalis, nisi mulier ultro marito intra annum impensas offerat. Si pecunia, id est certa quantitas pecunia, & fundus in dote sint, & necessaria impensa in

fundum factæ sint, dos quæ consistit in pecunia minuitur propter impensas necessarias. Quod si mulier impensas solverit, statim ager in causam dotis revertitur, rursus incipit esse dotalis: sed interim alienatio fundi inhibetur, ex h. §. l. 3. §. ult. l. 5. de impens. in res dotal. fact. l. 5. in fin. de part. dotalib. l. dote, de rit. nuptiar. l. si pro re, §. si pro evictione, de evict. l. unic. §. taceat, vers. sed nec ob impensas, C. de rei uxori. act. §. pen. inst. de act. Cujac. 23. obs. 12. Ant. Faber, 2. conject. 2.

L. 57.

EX contractu filiif. duo obligantur, filiusf. in solidum, pater quatenus est in peculio, vel quatenus in rem patris versum est; l. si quis cum filios. de pecul. §. t. actiones autem, inst. de act. Si mulier nuptura filios. debitori suo, socero dotem ita promiserit, quod filius tuus mihi debet in dote tibi erit, multum interest utrum filii obligatio, an patris persecutio, id est obligatio, quod est in peculio, vel quod in rem patris versum est promissione dotis contineatur. Nam si id, quod filium dare oportet mulier in dote esse voluit, tota pecunia, in quam filiusf. obligatus est, promissione dotis continetur: sin autem id, quod patrem actione de peculio, vel de in rem verso praestare oportet, astimandum est quantum sit in peculio, vel in rem verso, eo tempore quo dos promittitur, ut ea summa in dote sit, qua pater eo tempore tenetur filii nomine actione de peculio, vel de in rem verso. Quod si non appareat de cuius obligatione mulier senserit promittendo dotem, presumptio ad filii debitum spectatur, id est presumitur in dote esse id in quo filius obligatus est, id est quod filius debet in solidum, nisi evidentissime contrarium appareat. Presumptioni juris standum est, nisi contrarium probetur; l. non est, quod met. cauf. In ambiguis pro doibus respondere melius est, id est favorabilius interpretandum est; l. in ambiguis, infr. h. tit.

L. 58.

DOcis stipulationi inest tacita conditio, si nuptiæ sequantur. Et hoc intelligitur de primis nuptiis: dotis enim promissio extinguitur, si mediae nuptiæ cum alio intercesserint; l. dotis promissio, infr. h. tit. Si ante sponsalia dotem Titio Seiæ nomine promiseris, cum Seia pro qua dotem promisisti Titio nubere nollet, tamen si postea ei nupserit, dotem debebis, nisi aliæ nuptiæ mediae intervenerint, ex init. h. l. Conditio nuptiarum de primis nuptiis intelligitur; l. boves, §. hoc sermone, de V. S.

§. si mulier.

SI mulier ancillam Pamphilam a Titio dari stipulata, deinde Titio nuptiæ, quod is sibi debebat, Titio in dotem promiserit, et si Pamphila non erit viri, ipsa tamen Pamphila in dote & mulieris periculo erit: an & partus ancillæ, quæ est in dote, erit in dote, & morte viri vel divorcio soluto matrimonio mulieri reddi debebit, quia si in sua causa prior stipulatio mansisset, id est si ancilla, quæ in stipulatum deducta erat, non fuisset missa in dotem, soluto matrimonio non redderetur: sed multum refert, an vir habuerit penes rem, quam debebat, tempore constitutæ dotis, nam ita potuit videri res ipsa ad eum pervenisse, fictione brevis manus sc. an non habuerit, nam si non habuerit, magis est ut liberatio obligationis potius, quam res ipsa ad eum jam pervenisse videatur, ideoque nec ancilla, nec partus ancillæ debetur: maritus liberatur naturali interitu rei; l. si ex legati, de V. O.

L. 59.

L. 59.

Si mulier marito stipulanti promiserit, dotem viro aut Titio dotis nomine dari, hoc casu Titio dari potest: sed de dote vir tenetur, quemadmodum si Titio jussisset dari, quia dos Titio solvitur quasi adjecto solutionis causa; *l. + vero procuratori, §. pen. l. aliud, de solut.* Nec mirum si mulier promitterat viro aut Titio dotem dari: cum etiam promissura viro dotem, possit delegante eo alteri promittere. Delegatio pro justa præstatione est; *l. quod debetur, de pecul.* Etsi dici solet, mulierem alii quam marito non posse obligari dotis nomine; his enim casibus dos viro adquiritur, quia mulier non creditur promisisse alii dotem dari, ut de Titii nuptiis cogitaret; id est Titius non est adjectus solutionis causa, ut esset in obligatione, sed adjectus est solutionis causa, ut ei solvi posset.

§. ex + aſſe.

Si heres institutus ex aſſe, & rogatus restituere dodrantem hereditatis mulieri, iuſſu ejus quod debet in dotem promiserit, non est obligatus, nam mulieri in hoc tenetur, ut restituendo hereditatem transferat omnes actiones activas & passivas, quas transferre ad alium non potest, quain cui debet fideicommissum. Rationem dubitandi sibi objicit Marcellus, quod in certi actione, id est conditione cum eo, id est herede rogato, agi potest, ut marito ex delegatione mulieris præstet estimationem fideicommissi: sed nihil movetur Marcellus hac objectione, quod mulieris debitorem ita demum marito obligari aequum sit, si accipere id ipsum quod mulieri debetur vir possit: vir autem non potest accipere fideicommissum quod debetur mulieri, cum non alii sit restituendum ex Trebelliano, quām cui testator voluit. Verum ne indotata mulier esse videatur, Marcellus ait, mulieri ex Trebelliano restituendam esse hereditatem, ut eam marito in dotem solvat, ex causa dotis, non ex causa cessionis seu delegationis fideicommissi: & hoc est quod dicitur in fin. §. delegatione propter nimiam subtilitatem & casus necessitatem minime obtinente. Delegatio seu cessio fideicommissi non admittitur, quia ex Trebelliano non potest restitui, nisi fideicommissario, & casus necessitas, id est necessitas daudæ dotis, ne indotata mulier sit, & matrimonium impediatur, excludit subtilitatem juris, id est delegationem, quæ est remedium juris: cum de bona fide agitur, de apicibus juris non est disputandum; *l. si fidejussor, §. quedam, supr. mandat.* Sed omissa delegationis via, satius est hereditatem restitui mulieri, ut restitutam hereditati mulier marito præstet in dotem. Delegatio non admittitur propter nimiam subtilitatem, quia delegatio habet vim solutionis; *l. quod debetur, de pecul.* Et casus necessitas, id est necessitas præstandæ dotis, quæ non fert moram & circuitum delegationis, excludit delegationem; Ant. Faber, 5. conject. 7.

§. ult.

Ei, qui decem dotis nomine dedit pro ancilla, quæ pro libera habebatur, datur condicō ob causam dati causa non secuta, ut ei, qui dotem disset pro libera, datur condicō nuptiis non secutis. Igitur si mulieri id est ancillæ donaturus dedisti, condicō datur domino: quemadmodum si ei, qui sibi donaturus esset, mulieri donare jussisset, ex b. l. Cujac. 13. obs. 40.

L. 60.

Curator generalis vel specialis dari potest dotis constituendæ causa ; *l. sive generalis*, *infr. b. tit. l. mulier*, *C. eod. l. 7. de tutor.* & *curat. dat.* Curator adulæ mulieri, & minori 25. annis, dotem promittenti consensum accommodare debet pro modo facultatum patris & dignitate mariti. Modus dotis constituendæ est pro facultatibus & dignitate mulieris & mariti, ex *b. l. & l. cum post*, *§. gener*, *§. nuptiis*, *infr. b. tit. l. qui liberos*, *al. l. 19. de rit. nupt.* *l. ult.* *§. utramque*, *C. de dot. promiss.* Et si curator sit in mora, adito praeside compelli poterit dotem dare puellæ pro modo facultatum ; *l. si curatores*, *C. de adm. tutor.* Ita & alimenta pupillo & magistris mercedes pro facultatibus & dignitate natalium præstantur ; *l. cum plures*, *§. cum tutor*, *ff. eod. l. 1. & 2. C. de aliment. pupill. prestand.*

L. 61.

Si curator generalis vel specialis dotis constituendæ causa datus, dolo dotem promiserit ultra vires patrimonii puellæ, promissio ipso jure non valet, quia lege rata non habetur auctoritas curatoris dolo malo interposita. Quæritur an promissio dotis in totum infirmetur, an in id quod excedit vires patrimonii ? Et utilius id est aquius est, promissionem tantum infirmari in id tantummodo, quod est supra vires patrimonii, ex *init. b. l.* Opponitur *l. cum post*, *§. 1. infr. de administr. tutor.* si tutor per errorem bona fide dotem promittat ultra vires patrimonii, tenetur, sed causa cognita restituitur beneficio prætoris. Sed si dolo dotem promiserit ultra vires patrimonii, sciens facultates imparas esse, non restituitur. Sed species sunt diversæ, nam in *b. l.* curator dotem promisit pro puella, promissio ipso jure nulla est quoad puellam : sed quia promisit dotem sciens dolo ultra vires patrimonii, propter dolum tenetur in id quod excedit vires patrimonii, ut recte distinguit *gloss.* Alioquin si puella minor 25. annis dolo circumscripta dotem dederit ultra vires patrimonii, restituitur in integrum adversus dotem, quatenus excedit modum dotis ; *l. si ex causa*, *§. in dotis*, *supr. de minorib.*

§. iste autem.

Curator generalis vel specialis puellæ datus dotis constituendæ causa, non potest alienare res immobiles puellæ, dotis constituendæ causa, sine decreto prætoris, puta si puella aliter honeste nubere non possit, si non inveniat maritum, nisi pecunia in dotem detur, forte æris alieni solvendi causa, ex *b. t. §. & l. ult. infr. b. tit.*

L. 62.

Si Titia, cum esset minor 25. annis, quartam hereditatis maternæ permutationem cum fratribus, accepto ab eis fundo, quasi emptionis jure, & postea hunc fundum cum aliis rebus marito in dotem dederit : si adversus permutationem mulier restitura sit beneficio ætatis, & ut partem maternæ hereditatis recipere fundum reddiderit fratribus : quæritur an maritus contentus esse debeat ceteris rebus in dotem datis, & fundum restituere fratribus uxoris ? Modestinus respondit, marito dotem auferendam non esse, pro parte, vel in totum, quia mortua in matrimonio muliere dos adventitiae semper cedit lucro mariti : sed mulierem vel heredes ejus marito condemnandos esse in meram estimationem fundi, quanti sc. fuit eo tempore, quo in dotem datus est, ex *b. l.* Evicto fundo in dotem dato, quem mulier possidebat ex causa permutationis cum parte hereditatis maternæ, marito datur actio ex empto in mulierem, vel heredes

des ejus, in id quod interेत fundum evictum non esse, quia permutatio est similis emptioni venditioni; *l. sciendum*, §. pen. de ædil. edict. l. i. C. de rer. perm. ita ut mulier vel heredes ejus teneantur præstare aestimationem fundi, quanti fuit tempore contractus; Ant. Faber, 8. conject. 10.

L. 63.

SI extraneus, qui dotem dedit, stipulatus sit dotem sibi reddi soluto matrimonio, divortio soluto matrimonio statim stipulatio committitur, nec redintegrato matrimonio actio ex stipulatu semel quæfita intercidit, ex priori parte *b. l. l. in insulam*, §. ult. infr. *solut. matrim.* Actio semel extincta non reviviscit; *l. qui res*, §. *aream*, *de solut.* Hoc casu, ut redintegrato matrimonio dos redintegretur, denuo consentiente stipulatore dos constituenda est, ne sequenti matrimonio mulier indotata sit, & hoc si vult, non enim cogendus est; *l. dotem*, supr. *b. tit. l. cum maritus*, §. *Titius*, *de paet. dozalib.* sed magis suadetur consentire, ne mulier indotata sit; *l. si donaturus*, *de condic. cauf. dat.* *l. 5. l. pen. de dol.* & met. except. Dos data ab extraneo interposita stipulatione de dote reddenda soluto matrimonio, divortio semel facto non redintegratur redintegrato matrimonio sine consensu stipulatoris, nisi dos ab ipsa profecta sit, quam alius permisso ejus stipulatus est sibi reddi soluto matrimonio, tunc enim consensus ejus non est necessarius, id est dos redintegratur redintegrato matrimonio sine consensu stipulatoris, tunc enim mulier consentiendo dotem ab ipsa profectam aliquem stipulari sibi reddi soluto matrimonio, non videtur renuntiasse juri communii, ex quo divortio soluto matrimonio, si mulier redeat ad maritum, dos redintegratur redintegrato matrimonio, ne mulier indotata videatur; *l. divus*, supr. *l. cum post*, infr. *b. tit. l. si mulier*, *solut. matrim.* *l. ult. rer. amotar.*

L. 64.

SI mulier divortio facto alii nupserit, & postea ad priorem virum redierit, dos tacite redintegratur, si post divortium maritus ei de dote restituenda nihil caverit, ex *b. l. & l. si mulier*, *l. pen. §. uxor*, *solut. matrim.* Redintegrato matrimonio dos redintegratur, etiam si medio tempore mulier alii nupserit, quia idem matrimonium eadem dos repetita videtur, maxime dote non reddita, et si tempore divortii maritus de dote restituenda ei nihil caverit, secus si caverit de dote restituenda. Cautio de solvendo habet vim solutionis; *l. ult. C. ad leg. falcid.*

L. 65.

SI servus dotalis heres instituatur, vel aliquid ei legetur, interim id marito adquiritur, sed soluto matrimonio reddendum est mulieri, ex *b. l.* quia legatum aut relictum videtur contemplatione mulieris, exemplo fructuarii; *l. si servi ususfructus*, & seq. de *usufruct.* *l. ult. C. eod. l. servus dotalis*, infr. *solut. matrim.* *l. *) item*, §. *i. commun. divid. l. 4. commodat.* nisi contemplatione mariti relictum appareat; *l. sed si plures*, §. *in adrogato, de vulgar. & pupillar.* Hinc lege *Julia* fundus servo dotali legatus alienari non potest, quasi dotalis; *l. 3. infr. de fund. dotal.* Cujac. 23. obs. 38.

L. 66.

USusfructus id est jus ususfructus in dotem dari potest, ut *hic*, & *l. usufructu*, infr. *solut. matrim.* *l. unic.* §. + *cum autem, vers. exactio*, *C. de rei uxor. act.* Si extraneus usumfructum fundi, id est jus ipsum ususfructus

fundi, pro muliere in dotem dederit, cu us fundi proprietatem mulier non habebat, divortio soluto matrimonio, quomodo mulieri reddenda sit dos, quæ consitit in jure ususfructus? Ratio difficultatis erat, quod ususfructus a fructuario cedi non potest, nisi domino proprietatis, & si cedatur extraneo coniolidatur proprietati. Remedii loco inductum est, ut maritus mulieri vendat vel locet usumfructum nummo uno, ut jus ipsum ususfructus remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum, id est emolumentum seu commodum fructuum pertineret ad mulierem. Venditio vel locatio nummo uno est imaginaria venditio vel locatio, quæ remedii causa excogitata est rerum expediendarum causa, ut hio, & §. præterea, inst. quib. mod. jus patr. pot. solv. & §. i. inst. de testam. Cujac. ad l. ult. pro donat. Alias venditio vel locatio nummo uno non valet, quia donationis instar inducit; l. si quis donationis, de contrah. empt. l. si quis conducterit, locat. conduct. Maritus, qui est vice fructuarii in rebus dotalibus, constante matrimonio potest vendere vel locare usumfructum nummo uno, quia fructus dotis ad eum pertinent, ex h. l. & l. arboribus, §. ususfructarius, de ususfruct. soluto matrimonio dotis restituendæ causa potest locare usumfructum mulieri nummo uno, ut jus ipsum ususfructus remaneat penes maritum, commodum fructuum pertineat ad mulierem dum ipsa vixerit, ne si cedatur ususfructus mulieri cessione amittatur, & redeat ad proprietarium. Ususfructus potest in dotem dari, & divortio soluto matrimonio non extinguitur, remedio locationis nummo uno factæ mulieri, quia jus ipsum ususfructus remanet penes maritum, nec soluto matrimonio solvit ususfructus dotis causa datus, quia dotis causa, qua transfertur dominium, videtur perpetua; l. i. supr. h. tit. vel potius ususfructus in dotem datus, cum soluto matrimonio redit ad mulierem, videtur non abscessisse a persona mulieris, ne fraus videatur fieri proprietario per locationem vel venditionem imaginariam, quæ fit nummo uno. Quia ususfructus non dissolvitur divortio soluto matrimonio, ne mulier dotem amittat, ne si ususfructus extinguatur, restituzione dotis mulier indotata sit; l. divus, l. si mulier, §. ex asse, supr. h. tit. cum ususfructus venditur vel locatur mulieri nummo uno, jus ipsum ususfructus remanet apud maritum, quia locatio vel venditio nummo uno, quæ est imaginaria, non transfert dominium, jus ususfructus remanet penes maritum, & ex ipsius persona estimatur, nec transit in mulierem nisi perceptio fructuum. Aliud est jus ipsum ususfructus, aliud perceptio seu commodum fructuum; l. necessario, §. ult. de peric. & commod. rei vend. vel etiam maritus tenetur de novo constitutere usumfructum mulieri dotis restituendæ causa, ne mulier indotata abeat; l. cum in fundo, insr. t. h. tit. Quandoque etiam ususfructus semel extinctus restituitur officio judicis; l. a. liberto, insr. de bon. libert. Ant. Faber, 8. conject. 10. Donell. de jure civil. libr. 10. cap. 19.

L. 67.

In ter servos non est matrimonium, neque dos; l. 39. supr. h. tit. Si ancilla, quæ quasi libera nupsit, dotis nomine pecuniam viro dederit, sive sciens sive ignorans se ancillam esse, pecuniam non facit accipientis, & pecunia manet cuius fuerat, antequam dotis nomine viro traderetur, id est domini, nisi forte usucapta sit, id est nisi forte maritus possidendo eam pecuniam pro suo usuceperit, antequam sc. matrimonium esset, ut indicant verba quæ subiunguntur: *propius est, ut existimem eum lucrificisse: utique, si antequam matrimonium esse ceperit, usuceperit.* Et si semel maritus eam pecuniam usuceperit, antequam matrimonium esset, mulier postquam apud eundem virum libera facta est, ejus pecunia causam mutare non potest, id est usucapta pecunia non potest converti in dotem, quia usucapione pro suo transfertur in maritum domi-

minium pro suo. Itaque facto divortio mulier non potest eam pecuniam reperire dotis jure, id est actione de dote. Quod si vir eam pecuniam possidendo pro suo usuciperit, quia sc. per errorem existimavit mulierem liberam esse, prius est ut eam lucrifecerit usucapione, si antequam matrimonium esse cœpit, id est antequam libera esset usuccepit. Idem dicendum est si quid vir ex ea pecunia comparavit, antequam dos esset, ita ut non possideat eam, nec dolo deficerit possidere.

L 68.

TN nuptiis filii, qui est in potestate patris, non requiritur consensus præcedens patris, sufficit ut consensus patris post nuptias sequatur; l. si uxor, §. si quis uxorem, ad leg. Jul. de adulter. Ideo dotis promissio non ideo minus valet, quia ab initio patre insciente nuptiæ contractæ sint, si postea pater consenserit, quia dotis promissio tacitam conditionem accipit futuri matrimonii: dotis promissio confertur in tempus nuptiarum, huic ineit tacita conditio si nuptiæ sequantur; l. stipulationem, l. promittendo, §. i. supr. b. tit. nam & si puella minor 12. annis, ut major deducta sit, id est nupserit & deducta sit in domum mariti, quod est argumentum rite impleti matrimonii; l. pen. §. ult. de don. int. vir. & uxor. non sunt justæ nuptiæ antequam major 12. annis apud virum esse cœperit; d. l. si uxor, §. si minor, l. minorem, de rit. nupt. Et hoc casu dos non petetur actione ex stipulatu de dote, antequam major apud virum esse cœperit, quia tunc primum incipit justa uxor esse. Quod enim vulgatum est, promissionem dotis tantum destinari primis nuptiis, ut hic, & l. boves, §. hoc sermone, de V. S. neque durare obligationem, id est evanescere promissionem dotis, si post alterius matrimonium ei nupserit, cui dos promissa sit, tunc locum habet, si medio tempore intercesserint aliae nuptiæ; l. inter sacerorum, §. ult. de pact. dotalib.

L. + 69.

DIvortio facto culpa mulieris, petitio dotis promissæ marito competit etiam post divortium, sicut retentio dotis traditæ: quod si post divortium viro scientie mulier longo tempore possederit ea prædia, quæ in dotem promiserat, tacite concessisse videtur, ne maritus dotem promissam peteret, & si petere cœperit, exceptione taciti pacti a muliere repellitur, ex b. l. init. Dotis petitio tacite remittitur silentio longi temporis, ut petitio usurarum, vel fideicommissi; l. cum quidam, §. i. de usur. l. Procula, de probat.

§. mulier.

SI mulier pecuniam sibi debitam a Seio in dotem promiserit cum usuris futuri temporis, eas quoque usuras, quarum dies post nuptias cessit, dotis portionem esse rationis non est: sic enim legendum est adjecta negativa, quod comprobatur l. si mulier, infr. b. tit. ne si usuræ dotis post nuptias sint in dote, dos sit sterilis & infructuosa. Dos nulla est, quæ non servit oneribus matrimonii; l. si pater, infr. b. tit. Idem confirmatur l. 4. infr. de pact. dotalib. non valet conventio, ut fructus dotis sint in dote, ne dos sit sterilis, ne mulier indotata sit, nisi converterit ut fructus cederent sortis loco, si maiores essent, & maritus contentus esset usuris redactis ex perceptis fructibus, vel nisi convenerit ut mulier se suosque alat.

§. usuras.

REdintegrato matrimonio dos tacite redintegratur, ut *hic*, & *l. divus*, *supr. b. tit.* Si post divorzum vir promiserit uxori, se solutum dotem cum usuris, postea redintegrato matrimonio usuræ dotis non debentur a die secundi matrimonii, id est redintegrati matrimonii, quia nec sortis exactio locum habere cœpit. Medii autem temporis usuræ debentur, quia medio tempore maritus non sustinuit onera matrimonii.

§ in domum.

SI pater filiæ nomine dotem promiserit, & usuras dotis quoad eam solvet, filia deducta in domum viri absens, nullo interim in eam ex re viari sumptu facto, reversus maritus usuras ejus temporis improbe petet, quia uxorem non exhibuit, ex *b. §. Usuræ dotis debentur propter onera matrimonii; l. in insulam, §. usuras, infr. solut. matrim. l. si quis pro uxore, §. si uxor, de don. int. vir. & uxor. l. ult. in pr. de dol. & mer. except. l. cum de in rem verso, §. l. de usur. Inanis est stipulatio usurarum, si mulier marii sumptu alta non sit. Ex constitut. usuræ dotis debentur post biennium a die contracti matrimonii, sine pacto vel stipulatione; l. ult. §. præterea, C. h. tit. Hodie usuræ dotis debentur ipso jure a die nuptiarum, vel a die destinatae solutionis; cap. salubriter, de usur. cap. per vestras, de don. int. vir. & uxor. Cujac. consult. 16.*

§. gener.

SI gener a socero stipulatus sit dotem dari arbitrio socii, non demonstrata certa re vel quantitate, arbitrio detracto, id est remoto, stipulatio valet; *l. 3. C. de dot. promiss.* nec simile videtur, quod legatum fundi vel stipulatio fundi simpliciter, non demonstrato certo fundo, non valet, incertæ rei nullum est legatum, vel stipulatio fundi, ut scriptum est, *hic*, & *l. si domus*, *infr. de legat. 1. l. Seic, de aur. & argent. legat.* quia multum interest, inter modum constituendæ dotis, & legatum vel stipulationem corporis ignoti id est incerti, quia dotis modus constitui potest pro facultatibus patris & dignitate mariti, ex *b. §. & l. quaro, supr. b. tit.* Opponitur *l. 1. C. de dot. promiss.* quæ ait, stipulationem dotis nullam esse, si mulier marito stipulanti dotem promiserit, non demonstrata re vel quantitate. Multum interest, utrum pater dotem promiserit pro filia, vel ipsa mulier nuptura pro se: pater enim dotem filiæ constituere debet pro modo facultatum suarum & dignitate mariti. At incertum est quam dotem mulier sibi ipsi constitut, & sufficit vel modicam dotem dari, ne mulier indotata videatur. Item legatum conferri potest in arbitrium alterius tamquam arbitrium boni viri, quia arbitrium boni viri certam quantitatem continet; *l. 1. l. quidam, de legat. 2. l. si filie, de legat. 3. arbitrium boni viri semper certum est.* Alias apud comicos certum distinguitur ab arbitrario; Plaut. in Poenulo (3. 5. 42.): *Nunc pol ego peri certo, haud arbitrario.*

§. nuptiis.

Nuptiis ex voluntate id est destinatione patris puellæ cum filio tutoris contractis, dos pro modo facultatum & dignitate natalium a tute constitui potest, ex *b. §.* Tutor pupillam sibi vel filio matrimonio jungere non potest, nisi sponsa sit a patre, vel destinata testamento patris; *l. tutor, t de rit. nupt.* Hoc casu justæ sunt nuptiæ cum tutoris filio, & dos a tute pu-

pilliæ constitui potest. Nec obstat, quod tutor non potest esse auctor in rem suam; §. ult. inst. de auct. tutor. l. t. i. §. fuit quæsumum, ad Trebell. quia ex quo justæ sunt nuptiæ, necessaria est dotis datio, ne mulier indotata sit. Et tutor non videtur esse auctor in rem suam, sed exequi voluntatem patris: ut si quis ab eo fundum emerit, cuius filio postea tutor datus est, potest sibi tradere possessionem fundi; l. fistulas, §. fundum, de contrab. empt. quia possessio a patre pupilli jam tradita videtur, vel saltem ex voluntate patris.

§. patrona.

SI patronus pro liberta dotem promiserit, vel dederit, non potest eam retinere vel revocare ob ingratitudinem libertæ, ex h. §. C. l. si dotem, C. h. tit. ne concordans matrimonium turbetur; l. i. §. ult. de liber. exhibend.

§. cum res.

SI convenerit, ut res æstimatae in dotem datae soluto matrimonio redderentur, rebus evictis, mulier si bona fide eas dederit non tenetur de evictione, quia hujusmodi æstimatio non est venditio, sed declaratio seu taxatio summæ dotis. Hoc casu par est causa dotis æstimata, & inæstimata; l. unic. §. t. 15. vers. in fundo, C. de rei uxori. act. Alioquin si mulier mala fide eas dederit, tenetur de dolo, ex h. §. non directa actione de dolo, quia actio de dolo, quæ est famosa, in uxorem vel eam quæ uxor fuit non datur in honorem pristini matrimonii; l. i. C. 2. rer. amotar. Si mulier res æstimatas in dotem dederit, rebus evictis viro tenetur actione ex emplo, vel stipulatione dupla: verum divortio facto, quidquid evictionis nomine ab ea maritus consecutus fuerit, dotis actione id mulieri restituere tenetur, quia dotis æstimatione non est simplex venditio, sed venditio dotis causa; l. quoricens, supr. h. tit. Quod si mulier res non æstimatas in dotem dederit, re evicta non tenetur de evictione, nisi ultero marito caverit de evictione, & tunc divortio facto, quidquid evictionis nomine maritus ab ea consecutus fuerit, id mulieri restituere debet; l. non solum, supr. h. tit.

§. pen.

Ribus æstimatis in dotem datis, earum dominium viro adquiritur, quamvis eas mulier in usu habeat, ex h. §. & periculum earum ad virum pertinet, etiam si usu uxorius deteriores fiant; l. æstimatae, infr. solut. matrim. nisi aliud pactum sit, ut in casu l. i. C. h. tit.

§. ult.

Dixi ad l. plerumque, §. si servi, supr. h. tit.

L. 70.

IN ambiguis pro dotibus respondere melius est, ut hic, C. l. in ambiguis 85. de R. J. Hæc regula respicit formulam actionis rei uxoriæ, quod æquius melius sit dari, re promittive, cuius vestigium extat, in l. pen. in fin. solut. matrim. & apud. M. Tull. pro Roscio Comædo, C. 3. offic. In ambiguis ea interpretatio sumitur, quæ pro dote facit, id est pro dote servanda & restituenda mulieri. Ut in l. 2. infr. de pact. dotalib. si convenerit, ut quoquomodo soluto matrimonio liberis intervenientibus dos apud virum remaneret, qui sermo ambiguus est, nam ambiguum est, utrum id convenerit divortio vel morte

A D T I T U L U M

viri soluto matrimonio : Papinianus respondit, non videri convenisse, ut morte viri soluto matrimonio dos apud virum vel heredes remaneret, ne mulier indotata esset : nec si id nominatum convenisset conventionem valere, quia est contra dotem, quod mulierem indotatam faciat, quae est superstes viro. Et in l. + nuptura, supr. b. tit, si mulier nuptura filiof. ita dotem socero promiserit, quod filius tuus mihi debet in solidum, quia obligatus est in solidum, vel quod filii tui nomine debes, quatenus est in peculio, favor dotis priorem interpretationem recipit, ut amplior dos socero debeatur, ut totum quod filiusf. debet sit in dote. Et in l. cum pater, infr. de paet. dotalib. si promissa vel dicta dote socer ita cum genero paciscatur, ne se vivo dos petatur, neve constante matrimonio, haec postrema verba, neve constante matrimonio, ambigua sunt, quia duas diversas sententias continent, vel ut constante matrimonio se vivo non petatur, vel ne omnino petatur a se vel herede suo constante matrimonio, sed demum finito matrimonio. At prior interpretatio assumenda est, ut sc. marito statim atque socer diem obierit, dotis petitio competit, ne mulier constante matrimonio indotata videatur. Indotata enim esse videtur, cuius dos non servit oneribus matrimonii, id est cuius fructus maritus non percipit ; l. 76. infr. b. tit. v. l. Gaius, in fin. infr. solut. matrim.

L. 71.

SI extraneus, puta debitor mulieris, dotem promiserit, periculum est mulieris, si nulla sit mora mariti in exigenda pecunia debita, vel quia debiti conditio nondum extiterat, vel quia nondum secutæ erant nuptiæ, vel si debitor fuit non solvendo tempore promissæ dotis ; l. non enim, l. promittendo, §. si a debitore, supr. b. tit. Quod si extraneus mulieris nomine dotem promiserit, & + maritus nomen secutus, a debitore usurpas exegerit, periculum est mariti, ex b. l. in creditum iisse videtur dulcedine usurarum ; l. ait pretor, §. si quid in fraudem, quæ in fraud. creditor. Bonum nomen facere videtur, qui admittit debitorem delegatum ; l. inter causas, §. abesse, mandat. Periculum est mariti, si moram fecerit in exigenda pecunia debita ; l. si extraneus, supr. b. tit.

L. 72.

Mulier omnia bona sua in dotem dare potest, ut hic, & l. nulla, C. b. tit. l. 1. §. 1. infr. pro dot. Olim si matrimonium contraheretur conventione in manum, omnia bona viri siebant dotis nomine, ex M. Tullio in topic. & Servio in illud l. + Georg. 30. & seq.

Tibi serviat ultima Thule,

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Si mulier omnia sua bona in dotem dederit, maritus non tenetur oneribus hereditariis respondere, quasi heres, in solidum sc. sed plus non est in promissione dotis, quam quod superest deducto ære alieno : maritus non tenetur creditoribus ultra vires bonorum, quia bona intelliguntur deducto ære alieno ; l. 2. §. illud, de collat. bonor. l. subsignatum, §. 1. de V. S. l. ult. §. + fin autem, C. de bon. quæ liber. Si mulier minor 25. annis omnia bona sua in dotem dederit, restituitur in integrum adversus dotem, quia quandoque ejus expedit bona omnia in dotem non dari ; l. unic. C. si advers. dot.

§. Paulus respondit.

DOcis non æstimatae periculum pertinet ad mulierem ; l. plerumque, supr. b. tit. In rebus dotalibus non æstimatis maritus vel pater mariti, qui do-

dotem accepit, non præstat periculum, sed præstat dolum & culpam, ex h. §. id est dolum & diligentiam, quam suis rebus adhibet, quia sua causa dotem accepit; l. in rebus, l. t. cum dotem, h. tit. l. etiam, infr. solut. matrim.

§. ult.

Mulier, quæ de suo dotem dedit, si matrem adhibuerit, quæ stipularetur dotem sibi reddi soluto matrimonio, potuit postea instrumentum dotale mutare, id est stipulari dotem sibi reddi, non matri, quia mater stipulata est mandato filia, quod nuda voluntate revocatur.

L. 73. in princ.

Dixi ad l. 41. supr.

§. manente.

Constante matrimonio dos uxori reddi non potest, nisi certis ex causis, veluti ut sese suosque alat, ut fundum idoneum emat, ut in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimoniam, aut ut egenem virum, fratrem, sororemve sustineat, aut ut urgens æs alienum solvat; ex h. §. l. ult. infr. h. tit. l. quamvis, & seq. solut. matrim. l. i. C. de repud. Constante matrimonio si convenerit, ut mulier dote sua frueretur, ut se suosque paſceret, usuræ dotis peti non possunt, quia compensantur cum oneribus matrimonii; l. si quis pro uxore, §. si uxor, de don. int. vir. & uxor. Maritus ob sumptus funeris uxorius funeraria non convenietur, si uxori in matrimonio dotem solverit ex quibus causis legibus permisum est; l. sic pro rata, §. maritus, supr. de religios. Alias constante matrimonio dos sine causa reddi non potest, quia dotis repreſentatio species est donationis; l. ult. §. si a socero, infr. quæ in fraud. credit. l. unic. C. si dos constant. matrim. Dos etiam repeti potest constante matrimonio, marito vergente ad inopiam; l. ubi adhuc, C. h. tit. l. si constante, infr. solut. matrim. Quod si constante matrimonio dos reddita sit uxori sine justa cauſa, mortua uxore repetitur ab ejus heredibus cum fructibus mediis temporis, servata proprietate liberis prioris matrimonii, viro transeunte ad secundas nuptias; d. l. unic. C. si dos constant. matrim. nov. 22. cap. t 39.

L. 74.

Mulier in dote repetenda præfertur omnibus creditoribus anterioribus, etiam hypothecariis; l. assiduis, C. qui potior. in pign. Si sponsa dotem dederit, nec nupserit, vel si minor 12. annis pro uxore habeatur, ut si deduta sit in domum quasi mariti, exemplo dotis in condicenda dote habet privilegium exactiōis inter personales id est inter chirographarios creditores, ex h. l. quæſitum, §. i. & l. seq. de reb. aucto. jud. possid. l. si cum dotem, §. ult. solut. matrim. l. t. sancimus, C. qui potior. in pign. l. eum qui duas, C. t Hæc lex ad leg. Jul. de adulter. non repetit dotem vel quasi dotem actione de dote, desideratur. quia dos est quæ justo matrimonio cohæret; l. dotem, de caſtrenſ. pecul. sed condicit conditione ob causam dati, quæ est actio in personam, quasi dotis repetendæ cauſa, quasi dos est quæ nullo vel non justo matrimonio cohæret.

L. 75.

Dixi in Tryphoninum libr. 6. disput.

L. 76.

Dixi in Tryphoninum libr. 9. disput.

L. 77.

Dixi in Tryphoninum libr. 10. disputat.

L. 78.

Dixi in Tryphoninum libr. 11. disputat.

L. 79.

Dixi in l. † 5. §. 1. supr. h. tit.**§. † pater.**

SI pater dotem promiserit filiæ nomine, cum commodum erit, tenetur ^{cum} primum sine infamia & turpitudine dare poterit, ex h. §. id est cum primum poterit sine incommodo, deducto ære alieno, salva dignitate; l. † Sempronius, de legat. 2. l. nepos, de V. S.
 † V. si facit. Et junge l. 29. de condit. & demonstr. & l. 29. quand. dies legat.

L. 80.

SI debitor mulieris dotem sponso promiserit, mulier ante nuptias non potest eam pecuniam a † debitore petere, quia ea promissio est in pendentii, donec ea obligatio in ea causa est, id est in causa dotis, ex h. l. & l. si debitor, infr. h. tit. ut existimat Javolenus rejecta sententia Labeonis, ne temere dissolvatur spes nuptiarum. Dos vel quasi dos data ante nuptias, non est repetenda priusquam sponsalia dissolvantur: incivile est dotem datam ante nuptias repeti, dum speratur futurum matrimonium. Casum adversamque fortunam spectari hominis liberi, neque civile, neque naturale est; l. inter stipulantem, §. sacram, de V. O.

L. 81.

SI pater nummos alienos, quos mutuos acceperat, aut in creditum id est solutum receperat, filiæ in dotem dederit, consumptis nummis, dos profectitia efficitur, ex h. l. & l. si alieni, l. † si is cui nummos, infr. de solut. quia nummi alieni crediti, vel in solutum dati, non sunt accipientis, & mutuum non contrahitur, vel liberatio non contingit priusquam consumpti sint; l. nam et si fur, de reb. credit. Cujac. 13. obs. 28. Neque obstat l. jure succursum est, §. 1. supr. h. tit. si pater alienum fundum bona fide emptum a non domino in dotem dederit, dos profectitia intelligitur, quia hoc verum est in emptore bonæ fidei, si res evincatur habet actionem de evictione aduersus venditorem. Et rem habere videtur, qui habet actionem de evictione.

L. 82.

SI uxor virum suum pecuniam, quam sibi debebat, in dotem filiæ communis dare jusserrit, observandum est utrum maritus suo an uxoris nomine dotem dederit: si suo nomine, nihilominus uxori debitor manet, quia dotem dedisse videtur ut pater, non ut debitor mulieris; ex h. l. & l. † succursum est, §. ult. supr. h. tit. Paternum officium est dotare filiam; l. qui liberos, al. l. 19. de rit. nuptiar. l. ult. C. de dot. promiss. si uxoris nomine dotem dederit, ab uxore liberatur, quia maluisse videtur se liberare, quam dotem dare

dē

de suo : nemo in necessitatibus liberalis existit ; *l. proxime*, de rit. nuptiar. *l. rem legatam*, de adimend. legat.

L. 83.

Dixi ad *l. 80.*

L. pen.

SI extraneus dotem promiserit, condemnatur in solidum : si pater dotem promiserit, manente affinitate, id est constante matrimonio, tenetur tantum in quantum facere potest, deducto ne egeat. Si soluto matrimonio conveniatur, tenetur in solidum, si sciens supra vires patrimonii dotem promiserit, ut specie, id est colore, & illecebris futurae dotis genero insidiaretur, ex *h. l. & l. etiam, l. si constante, infr. solut. matrim.* idem probatur *l. sicut autem, & seq. de re judic.* Cujac. ad *l. 28. de R. J. Ant.* Faber, 2. conject. 14. Si curator ultra vires bonorum dotem constituerit, tenetur in solidum, quia officium suum egressus sponte se obligavit ; *l. cum post, §. 1. de administr. tutor.* vel videatur promisisse donandi animo ; *l. si donaturus, de condict. caus. dat. l. + in commodato, §. sicut autem, commodat.*

L. ult.

PAter filia nomine fundum in dotem, vel partem dotis dedit, si postea filia patri ex esse heres extiterit, & urgentibus creditoribus hereditariis, utilius videatur fundum dotalem quia minus fructuosus erat distrahere, & hereditarios retinere, marito consentiente dos mulieri restitui potest, constante matrimonio. Si nulla in ea re sit captio, id est deceptio mulieris, id est si pretium redatum ex venditione fundi dotalis creditoribus solvatur, & alii fundi hereditarii tradantur marito vice ejus qui distractus est, quia dos non tollitur marito, sed permutatur de re in rem, & hoc utile est ; *l. ita constante, supr. h. tit.*

A D T I T U L U M

De pact. dotalib.

L. 1. in pr.

DE dote restituenda pacisci licet post nuptias, etiam si nihil ante conveniret, ex init. *h. l.* dummodo dotis causa deterior non fiat ; *l. cum maritus, infr. h. tit.*

§. 1.

PActa, quæ de dote reddenda fiunt, inter omnes fieri oportet, qui dotem repeteret possunt, & a quibus dos repeti potest, ne ei qui non interfuit apud arbitrum cognoscentem (Actioni de dote a prætore addici solebat arbiter, id est judex dotis recuperandæ ; de quo in *l. 7. de fund. dotal. l. Titia*, infr. *de solut. Tertull. 2. ad uxor. de mulieribus Christianis : Quarum dotem objectione nominis, mercedem silentii, scilicet apud arbitrum stipulatorem litigaturi.*) pactum non profit, id est noceat ; *l. 7. 8. 20. §. 1. infr. h. tit.*

L. 2.

Liberis intervenientibus, dotis causa pactis deterior fieri non potest; *l. i. §. 1. infr. de dot. preleg.* ut in specie *b. l.* si convenerit, ut quoquo modo, etiam divortio, soluto matrimonio, liberis intervenientibus, dos apud virum remaneret, divortio soluto matrimonio valet pactum, ut dos apud maritum remaneat propter liberos. Morte mariti soluto matrimonio, pacto effici non potest, ut morte mariti soluto matrimonio dos apud maritum vel heredem mariti maneat, nec si id convenerit pactum valet, quia est contra dotem, ex eo sc. mulier indotata fieret, quæ est superstes viro. Ita consultus Papinianus Juniano prætori respondit in *hac l.* ut in *l. Nescennius*, *infr. ad l. falcid.* Paulus consultus respondit Nescennio judici: in dubiis jurisperiti judicibus consulentibus de jure respondebant; *l. 2. §. ult. vers. neque responsa, de orig. jur.* Quod si pater dotem dando pactus sit, ut mortua in matrimonio filia dos apud virum maneret, valet pactum etiam liberis non extantibus; *l. si pater, l. inter foecrum, §. cum inter, b. tit. l. si dotali, infr. solut. matrim.*

L. 3.

Pacta conventa, quæ in divortii tempus collata sunt, non factio divortio locum non habent, ex *b. l.* Pacta non extenduntur de casu ad casum.

L. 4.

Si convenerit inter virum & uxorem, ut fructus dotis in dote essent, conventione non valet, ne dos sit sterilis, & mulier prope indotata fiat. Dos nulla est, quæ non serviat oneribus matrimonii; *l. si pater* *76. de jur. do.* Quod si convenerit, ut fructus percepti redigeretur in sorte, & ejus sortis usuras maritus perciperet, conventio valet, si ea contemplatione mulier majorem dotem dederit. Item pactum valeret si convenerit, ut fructus in dotem converterentur, & mulier se suosque aleret, & universa onera sua sustineret, ex *b. l.* *& l. 1. cum post, §. 1. supr. de jure dot. l. si quis pro uxore, §. si uxor, de donat. int. vir. & uxor. Ant. Faber, 6. conject. ult. 1. b. tit.*

L. 5.

† Recitatio **S**i convenerit † ante nuptias vel constante matrimonio, ne soluto matrimonio ob res donatas vel amotas agatur, id est retentiones ex dote fiant, hoc ad *§. 1. & l. 2. b. l.* De provocantur, altero jus civile impugnatur, id est donatio inter virum, & uxorem contra jus admittitur. Et si convenerit, ne ob impensas necessarias retentiones ex dote fiant, pactum non valet, quia tales impensæ ipso jure dote minuant: si hujusmodi pactum fiat post divortium valet; *l. ob res, in pr. in fr. b. tit.*

L. 6.

In rebus dotalibus non æstimatis, maritus non præstat periculum, sed præstat dolum & culpam; *l. in rebus, l. mulier bona, §. Paulus respondit 1. de jur. dor.* Maritus non potest pacisci, ne solum dolum præstet in dote, videlicet propter utilitatem nubentium, quamvis pacisci possit, ne dos sit periculo mulieris, ex *b. l.* Pacto effici non potest, ne dolus præstetur; *l. si unus, §. illud, de pact.*

L. 7.

L. 7.

Pater ab initio in dote danda, sine consensu filiae pacisci potest dotem sibi reddi soluto matrimonio, quia qui dotem dat potest ab initio legem dicere rei suae, ut hic, & l. ob res, §. 1. infr. h. tit. ut & qui rem suam donat, ab initio potest pacisci, ut ea res post tempus alii reddatur; l. quotiens, C. de donat. que sub mod. Post dotem datam & nuptias contractas, pater non potest id sine consensu filiae, quia jam adquisita mulieri dos est: dos est proprium patrimonium mulieris, ut hic, & l. 2. infr. solut. matrim. Et si forte filia familias temere consenserit patri ex intervallo stipulanti dotem sibi reddi soluto matrimonio, in integrum restituitur adversus eam conditionem, quia dos proprium filiae patrimonium est; l. 3. §. ergo, supr. de minor. Filia sola non potest pacisci de dote in fraudem patris, ad quem mortua ea in matrimonio dos reversura est, ex h. l. & l. quotiens, infr. solut. matrim. l. + cum a socero, C. de jur. dot.

+ V. l. 2.
§. 1. ff. solut. matrim.

L. 8.

Patre furioso vel ab hostibus capto, filiusf. tuxorem ducere, filiaf. nubere potest; l. si nepos, l. + si filius, de rit. nuptiar. l. in bello, §. medio, de captiv. & postlim. revers. l. si furiosi, C. de nupr. Et consequenter de dote pacisci, ex h. l. id est dotem promittere; l. promittendo, supr. de jur. dot. quia nuptias permisssis concessa videntur ea omnia, sine quibus ad nuptias perveniri non potest; l. 2. de jurisdict.

L. 9.

Si pater pactus sit eum genero, mortua filia in matrimonio dotem sibi reddi, vel se mortuo, filio vel heredi ejus, mortua filia in matrimonio, utilis actio ex stipulatu datur socero, eo mortuo, filio vel heredi ejus, ex h. l. & l. pater, infr. h. tit. Et hoc est quod dicitur in fin. h. l. benigna interpretatione defendi, uilem stipulationem esse. Ratio dubitandi erat, nemo alteri stipulari potest, nisi filius patri vel servus domino; l. stipulatio ita, §. alteri, de V.O. l. quocumque, de oblig. & act. Si pater stipuletur filiae, filiae datur utilis actio ex stipulatu; l. quocumque, §. si quis ita, de V.O. non directa. Si avus maternus stipuletur nepti soluto matrimonio dotem reddi, nepti datur utilis actio ex stipulatu; l. Gaius, infr. solut. matrim. Si pater pactus sit dotem datam pro filia, ea prius mortua in matrimonio nepotibus restitui, utilis eis actio accommodatur; l. pater, C. de pact. convent. ut in l. + Publia Mævia, deposit. mater utiliter paciscitur depositum restitui filio. Per filium, qui in potestate est, patri adquiritur directa actio ex stipulatu, quia per filium pater ipse stipulatus videtur: filia intutiliter stipulatur matri dotem reddi se mortua in matrimonio; l. inter socerum, §. pen. infr. h. tit. l. debitor, §. 1. ad Trebell. quia mater non habet liberos in potestate: pater vel avus utiliter stipulatur filio vel nepoti dotem reddi: plus tribuitur affectui parentum, quam liberorum; l. + + V. si facit. cum pater, §. mater, de legat. 2. Ant. Faber, 1. conject. 4. Cujac. in l. 38. Et v. l. 45. ff. solut. matrim.

L. 10.

Si avus promittendo dotent pro nepte ex filio, pactus sit ne a se, neve a filio dos petatur, filio heredi prodest exceptio pacti, quia heredi suo caveare concessum est, ceteris heredibus, id est heredi extraneo, non item, ex h. l. & l. avus, de pact. Ratio dubitandi erat, quod qui paciscitur nulla mentione

facta heredis , sibi & heredi pacisci intelligitur , quia plerumque tam heredibus nostris , quam nobismetipsis cavemus ; *l. si pactum , de probat.* Tamen favore dotis , si pater paciscatur filio dotem reddi , pactum non prodest heredi extraneo ; *Cujac. 11. obs. 29.*

L. II.

Si pater dotem promittendo pro filia pactus sit , ne se vivo , neve constante matrimonio dos petatur , posterior pars conventionis interpretanda est , quasi adjectum esset se vivo , id est quasi pactus esset , ne se vivo constante matrimonio dos petatur , quia indignissimum visum est , fructus doris ab oneribus matrimonii separari , & mulierem indotatam videri : matrimonium sine dote magis videtur concubinatus , quam matrimonium ; Plaut. in *trinumm.* (3. 2. 64. & seq.)

*Me germanam meam sororem in concubinatum tibi
Sic sine dote dedisse , magis quam in matrimonium .*

Dos nulla est quæ non servit oneribus matrimonii ; *l. si pater 76. de jur. dot.* Ex quo efficitur ut mortua filia vivo patre , vel divortio facto sine culpa mulieris , dos peti non possit : constante autem matrimonio mortuo patre dos peti possit , ex h. l. & l. ob res , §. ult. infr. h. tit. In ambiguis semper pro dotibus respondendum est ; *l. in ambiguis , de jur. dot.* Cujac. ad *l. 70. eod. tit.*

L. 12. in pr.

DIXI AD *l. 2. supr. h. tit.*

§. ex pactis.

Si convenerit ante nuptias , vel post nuptias , ut mulier ex dote missa se alat , & constante matrimonio dos ab ea non petatur , aut certam summam , id est pensionem annuam viro praestet , pactum valet . Quod si convenerit quando dos petatur , vel quemadmodum reddatur , non semper contrahentium voluntas servatur . Quod si convenerit ne omnino dos petatur , pactum non valet , ne mulier sit indotata , ex h. §.

§. si mulier .

Si mulier pacta sit ante nuptias , ne amplius quam pars dimidia dotis missa a se petatur , adiecta stipulatione poenali , si contra pactum quid fiat , alterutro contenta esse debet , vel exceptione pacti , id est se tueri exceptione pacti , si maritus petat totam dotem , vel plus quam dimidiām . Et si se tueatur exceptione pacti , acceptam facere debet poenam obligationem , id est poenam remittere per acceptilationem : vel si agat ex stipulatione poenali , si poenam petat ex stipulatu , non potest uti exceptione pacti , ex h. §. cui conjungenda est *l. re scriptum* , §. si pacto , de pact. & *l. apud Celsum* , §. Labeo ait 7. de dol. & met. except. Excipitur unus casus , nisi in stipulatione poenali addita sit clausula , rato manente pacto . Hoc casu , qui pactus est addita stipulatione poenali , si contra pactionem fecerit , repellitur exceptione pacti , & poenam praestare cogitur ; *l. pen. de transact. l. cum proponas* , C. eod.

§. pen.

Si fundo æstimato in dotem dato mulier pacta sit , ut quanto pluris venierit , id in dote sit , vel quanto minoris venierit ipsa debeat , valet pactum , ex h. §. quod servatur etiam in venditione ita facta , fundus ille tibi emptus esto centum , & quanto pluris vendideris , valet venditio , quia certum pretium habet ,

**bet, & augetur pretium, si pluris emptor eum vendiderit; l. hæc venditio, §.
ult. de contrah. empt.**

§. ult.

QUod si fundo æstimato in dotem dato convenerit, ut sive pluris sive minoris venierit, pretium quanto venierit in dote sit, pactum valet, nec videtur deterior fieri conditio dotis, quia res tanti æstimatur, quanti venire potest; *l. si servum, ad l. Aquil.* quod si dolo aut culpa mariti fundus minoris venierit, id quo minus venierit soluto matrimonio maritus uxori suppleret debet, quia dotis causa deterior fieri non potest dolo aut culpa mariti.

L. 13.

QUod si fundus non venierit, æstimatio præstanta est, id est æstimatio facta, quia æstimatio est vice emptionis; *l. plerumque, §. si ante, de jur. dot.*

L. 14. 15. 16.

JURE veteri dos reddebat annua, bima, trima die, id est tribus pensionibus annuis. Ex constitutione Justiniani intra annum reddi debet; *l. unic. §. cum autem, C. de rei uxor. act.* De die reddenda dotis, id est qua die reddatur, pacisci licet, dummodo mulieris conditio deterior non fiat, ex *b. l. t. 14.* id est de dote reddenda pacisci licet, ut citeriore, id est propiore quam annua, bima, trima die, reddatur, quia dotis conditio pactis melior fieri potest, deterior non potest; *l. t. 15. l. Attilicinus, infr. h. tit.* Ut autem longiore, id est longiore, quam annua, bima, trima die, solvatur, conveniri non potest, vel ne omnino reddatur, quia pactis dotis conditio deterior fieri non potest; *l. 16. d. l. Attilicinus.* Si in ipso divorcio ex continentia convenerit, ut dos statim reddatur, hæc pactio servanda est; *l. juris gentium, §. quinimmo, de pact.* Divor- tium pro contractu habetur; *l. *) si uxor, supr. de judic.* licet sit magis distractus, quam contractus.

L. 17.

SI ante nuptias convenerit inter virum & uxorem, ut quibus diebus dos data, iisdem divorcio facto reddatur, pactum valet: si convenerit, ut proprio die, id est propiore quam annua, bima, trima die, dos reddatur, pactum valet: si convenerit, ut longiore die dos reddatur, pactum non valet, quia pactis dotis conditio melior fieri potest, deterior non potest, ex *b. l. & l. aliud est, infr. b. tit. l. si unus, §. pactus ne peteret, de pact.* Quod si convenerit, ut dos præfenti die reddatur, & postea placuerit, ut dos reddatur intra legitimum tempus, id est annua, bima, trima die, posterius pactum valet, nec videtur dotis conditio pacto deterior fieri, quia dos redditur formæ, id est naturæ suæ; *d. §. t. pactus ne peteret, quod si post divorzium convenerit, ne intra tempus statutum dos reddatur, sed statim, pactum non valet, ne ex pacto nascatur actio; l. juris gentium, §. t. 5. vers. ut puta, de pact.*

L. 18.

SI constante matrimonio convenerit inter virum & uxorem, ut soluto matrimonio longiore die dos reddatur, pactum non valet, quia est donatio. Quod si post divorzium ex justa causa convenerit, ut longiore die reddatur, puta ut parcatur inopiae mariti, pactum valet. Eadem ex causa in dote resti-

tuenda maritus non tenetur , nisi in quantum facere potest , deducto ne egeat .

L. 19.

Hoc jure dos reddebat annua , bima , trima die , id est tribus pensionibus annuis . Si pater pro filia promiserit , dotem se daturum annua , bima , trima , quadrima , quintana , & pactus sit , ut iisdem diebus dos reddebetur , soluto matrimonio pactum valet , & ex eo filia tenetur , si filia patri heres extiterit , & interveniente filia pactum conventum fuerit , ex h. l. subaudi maxime : nam & si filia non intervenerit hujusmodi pacto , si patri heres extiterit , tenetur ut heres , non ut filia ; l. ult. C. de hered. act.

L. 20. in pr.

Dixi supr. l. 5.

§. extraneus.

Dixi supr. l. 7.

§. ult.

Si converterit , ne a muliere , neve a patre dos petatur , pacti exceptio non prodest heredi patris , quia pactum personale non prodest heredi : sed si convernit , ne manente matrimonio vivo patre , dos petatur , mortuo patre statim etiam constante matrimonio dos peti potest : & si non petierit maritus , & ob moram ejus in petenda dote heres patris desierit esse solvendo , maritus tenetur de dote ob culpam , ut hic & l. si extraneus , supr. de jur. dot. nisi forte ante solutum sit matrimonium , quam facultatem petendi habuerit , ut hic , & l. + Maria , infr. solut. matrim. aut si casu + debitor lapsus sit facultatibus ; l. litis contestata , §. si + pecunia , de negot. gest.

L. 21.

Si multer dotem promiserit in pecunia numerata , & pro ea mancipia id est ancillas in dotem dederit , ea conditione , ut periculo ejus essent , & quod ex his natum esset ad eam pertineret , pactum valet , quia dos conventione permutari potest de pecunia in rem , si mulieri profit , ex h. l. & l. 26. supr. de jur. dot.

L. 22.

Mulier marito fundum in dotem dedit , ea lege ut mercedem fundi vir uxori anni nomine daret , id est alimentorum nomine , ut infra interpretatur . Plerumque enim annua dantur alimentorum nomine ; l. Titia , de ann. legat. l. 6. de cess. bonor. Deinde eum fundum maritus socrui locavit certa pensione : eaque , cum mercedem ejus fundi deberet , deceperat , filia ex ase herede relicta , divorcio facto queritur , an filia quasi heres matris teneatur praestare marito mercedem fundi conducti ? Julianus tradit , exceptionem pacti conventi non dari mulieri , quia anni praestatio species est donationis , quae verita est inter virum & uxorem , ex h. l. & l. si stipulata , de don. int. vir. & uxor . nisi annum maritus praestet uxori , quo se suosque alat ; l. ex anno , eod. tit. l. mutus , de jur. dot.

L. 23.

Si pater in danda dote pactus sit , & mox stipulatus (pacto adjici solet stipulatio , ut detur actio) mortua in matrimonio filia , liberis superstitionibus , deducta parte tertia reliquam dotem sibi , aut post mortem suam filiis suis ,

Suis, quos in potestate habebat, reddi: post mortem patris mortua filia liberis superstribus, filii, id est frates filiae, besem dotis ex stipulatu petere possunt, ex h. l. Si avus maternus stipulatus sit soluto matrimonio nepti dotem reddi, nepti datur utilis actio ex stipulatu; l. Gaius, infr. solut. matrim. Neque obstat l. inter sacerum, §. pen. h. tit. si filia stipuletur matri dotem reddi, mortua filia in matrimonio sine liberis, matri non adquiritur actio ex stipulatu: plus tribuitur affectui parentum, quam liberorum.

L. 24.

Si constante matrimonio pactum sit inter virum & uxorem, ut certa pars dotis vel tota dos ob unum vel plures liberos intervenientes retineretur, pactum prodest etiam liberis natis antequam dos daretur, aut ampliaretur, nam sufficit eos ex eo matrimonio nasci, in quo dos data est, ex h. l. Pater presumitur pacisci non modo liberis nascitulis, sed maxime natis ante dotem datam vel auctam. Paterna pietas semper optimum consilium capit pro liberis; l. nec in ea lege, §. ult. ad l. Jul. de adulter. Dos de novo constitui vel ampliari potest constante matrimonio, ex h. l.

L. 25.

Si pater in danda dote filiae nomine, pactus sit de dote reddenda, si data es-
set, mortua filia in matrimonio, idem de non petenda dote convenisse vi-
detur. Et pater, pacti exceptionem nactus, eam transmittit ad heredem,
ex h. l.

L. 26.

Si pater in danda dote filiae nomine pactus sit cum genero, ut filia mortua
in matrimonio superfluite anniculo filio, dos tota apud virum remaneret:
mortua autem in matrimonio filia sine liberis, præmortuo forte jam ante an-
niculo filio, pars dotis ad virum pertineret: si mater & filius anniculus simul
casu, puta naufragio, perierint, pars dotis tantum ad virum pertinet, pars so-
cero redditur, quia in dubio mater presumitur supervixisse infanti, ex init. h.
l. l. + qui duos, de reb. dub.

§. vir dotem.

+ V. si fa-
cit. Et in
terminis v.
l. si mulier,
eod. tit.

Intr virum & uxorem convenit, ut divortio soluto matrimonio, uno plu-
ribusve liberis existentibus ex eo matrimonio, dotem maritus retineret. Quæ
conventio plerumque apponi solebat, ut hic, ♂ l. 23. 24. 27. h. tit. ♂ l.
l. §. 1. de dot. prælegat. divortio facto una filia communis relicta, vir dotem,
quam ex pacto filiae communis nomine retinere potuit, si lapsus per errorem
facti restituerit mulieri, id est matri, filia, quæ patri ex affectu heres extiterit,
matri pro parte, apud arbitrum divisionis, id est in judicio familiae eradicandæ
hereditatis maternæ, non improbe dotem a patre perperam, id est per erro-
rem, solutam præcipit, id est per præceptionem ante omnia deducit, quasi per
præceptionem testamento matris ei legata seu prælegata sit, ad evitandam con-
ditionem indebiti: potest & dotem condicere conditione indebiti, quia inde-
bitum soluisse videtur; l. qui exceptionem, §. si pars, de condic. indebit. Si
uni ex heredibus prælegatum relictum sit, in judicio familiae eradicandæ prius
deducitur, & præcipuum servatur ei cui testator dedit; l. + heredes, §. ult. ♂
l. seq. famil. eradic. l. cum pater, in pr. de legat. 2.

§. cum inter.

SI inter socerum & generum convenerit , ut in matrimonio sine liberis defuncta filia , dos socero restitueretur , tacite actum videtur , ut liberis superstitibus defuncta filia , dos a marito retineretur. Et paclum de reddenda dote factum in dote data ab initio , valet in dote data constante matrimonio ad ditamenti seu augmenti causa , ex h. §. quia una & eadem res non debet diverso jure censeri , ut hic , & l. + si ex toto , de legat. r. l. scimus , §. repletionem , C. de inoff. testam. nov. 97. cap. 2. cap. cum in tua , de decim. Si convenerit , ut in matrimonio sine liberis defuncta filia , dos patri redderetur , tacite actum videtur , ut superstitibus liberis dos remaneret apud maritum propter liberos , quæ retentio fit jure communī , ut hic , & l. etiam , C. de jur. dot. l. si constante , versic. pactis , C. de don. ante nupt. Casus omissus remanet in dispositione juris communis ; l. si cum dotem , infr. solut. matrim. Cujac ad l. 81. de R. J.

§. convenit .

Inter virum & uxorem convenit tabulis nuptialibus , ut quocumque iret sumptu mariti vēheretur : mulier pactum id est pacti fidem ad litteras viri sequuta , id est litteris viri , qui erat centurio in provincia , evocata , in provinciam profecta est suo sumptu : non servata fide conventionis , uxori nulla actio directa competit , sed tamen datur utilis actio in factum , quæ est præatoria , ex h. §. & l. si quis pro uxore , de don. inter vir. & uxor.

§. filia .

SI pater stipuletur dotam datam pro filia filio reddi , filio datur utilis actio ex stipulatu ; l. cum dos , l. si ita , supr. h. tit. l. quodcumque , §. si quis ita , de V.O. Si avus stipuletur nepti dotem reddi , nepti datur utilis actio ex stipulatu ; l. Gaius , solut. matrim. Quod si filia nudo pacto dotem pro se promittendo , pepigit , si deceperit sine liberis matris dotem reddi , ex pacto filiae nulla queritur matris actio : si tamen heres filiae matris dotem ultro solverit , marito dotem repetenter obstat exceptio pacti , ex h. §. l. debitor , §. ult. ad Trebell. Ex pacto non nascitur actio , sed tantum exceptio ; l. juris gentium , §. + 3. vers. igitur nuda , de pact.

§. ult.

SI pater dando dotem pro filia , dotem sibi dari id est reddi stipulatus sit , si filia in matrimonio deceperit sine liberis , & constante matrimonio pater capitnis damnatus sit , divortio vel morte viri soluto matrimonio , conditio stipulationis deficit , & in casum omissum dos reddenda est filiae ; l. si cum dotem , solut. matrim. Quod si mulier in matrimonio deceperit , actio ex stipulatu fisco adquiritur , quia fiscus est vice heredis patris ; l. inter eos , §. ult. de fidejuss. l. 2. C. ad leg. Jul. de vi . Post verum autem divortium renovatis nuptiis non committitur fisco stipulatio , id est fisco non adquiritur actio ex stipulatu , licet filia defuncta sit in matrimonio , quia ea stipulatio pertinet tantum ad primas nuptias , ex h. §. Hæc stipulatio , qua pater stipulatus est dotem sibi reddi , si filia in matrimonio obiret , pertinet tantum ad primas nuptias , non ad secundas , itaque divortio expiravit , ut hic , & l. dotis promissio , supr. de jur. dot.

L. 27.

SI mulier liberis sublatis, id est susceptis, simulato divortio redierit ad vi-
sum ea lege, ne dotata sit, veluti venali concordio conventio non valet,
ex h. l. quia dotis promissio est species donationis; l. + etiam, C. ad Velle-
jan. Donatio inter virum & uxorem non valet, ne concordia pretio conciliari
vel redimi videatur; l. 3. de don. int. vir. & uxor.

+ V. si pro-
bat. Et re-
curre ad l.
un. C. si dos
const. ma-
trim. nov. 22.
cap. 39. &
l. ult. §. si
a sacer. que
in fraud. cre-
ditor.

L. 28.

SI convenerit ante nuptias, ut ex fructibus fundi in dotem dati creditor mu-
lieris dimittatur, valet pactum, quia non est donatio, sed eo modo dos
minor constituitur. Post nuptias pactum non valet, quia est mera donatio:
fructus dotis relevant id est sustinent onera matrimonii, ex h. l. Objicitur h.
Julianus, de jur. dot. ubi valet pactum, si mulier paciscatur, ne a se viva dos
exigatur: sed facilis est responsio. Dilatio illa dotis exigendae non est dona-
tio, quia id agitur, ut post mortem mulieris fructus dotis constante matri-
monio ab ea percepti marito restituantur.

L. 29.

SI maritus initio matrimonii dotis nomine prædia æstimata acceperit, & de-
inde constante matrimonio pactus sit cum uxore, ut ea prædia inæstimata
essent, circumscribendæ id est decipiendæ mulieris gratia, ut ea prædia periculo
uxoris deteriora faceret, pactum valet, si deteriore loco dos non esset, id est si
maritus prædia deteriora non fecerit. Quod si prædia deteriora fecerit, tene-
tur actione de dote, ex h. l. Dotis causa pactis deterior fieri non potest;
l. Attilinus, + supr. h. tit. l. si + unus, §. pactus ne peteret, de pact.

§. Titius.

TItius mulieris nomine dotem dedit, & stipulatus est dotem sibi reddi, mor-
te vel divortio soluto matrimonio, quæ dos receptitia dicitur l. mortis
causa capitul. §. + 2. vers. sed & dos, de mortis causa don. Gellio lib. 17.
cap. 6. divortio secuto stipulatio committitur, id est actio ex stipulatu datur
Titio qui dotem dedit. Sed si Titius post divortium non repetita dote dece-
serit, & heres ejus consenserit redintegrationi matrimonii & una redintegratio-
ni dotis, & postea repeatat dotem ex stipulatione, exceptione pacti submovetur,
ex h. l. l. dotem quæ, l. post divortium, supr. de jur. dot. Redintegrato ma-
trimonio, dos quæ data est a patre vel uxore tacite redintegratur: sed dos data
ab extraneo non redintegratur, nisi consentiente eo, qui dotem dedit, vel he-
rede ejus.

§. ult.

SI mulier in danda dote pacta sit, ut si in matrimonio decessisset fratri ejus
redderetur, & in eum quoque casum frater mulieris stipulatus sit sibi do-
tem reddi, quod ponendum est, alioquin ex pacto sororis non haberet actio-
nem, nemo potest pacisci alteri; l. inter sacerum, §. pen. h. tit. & postea
mulier testamento res quasdam marito & aliis legaverit, & servos dotales ma-
numiserit, quæsitum est, an frater, qui dotem sibi reddi stipulatus est, eam
rem legatam repeterere possit, & servos manumissos? Scavola respondit posse:
ceterum heredes mulieris tam legata quam libertates præstare teneri, quia le-

A D T I T U L U M

gatum non præsumitur relictum animo compensandi ; *l. creditorem*, *de legat.* z.
l. creditor, *C. de legat.*

L. 30.

Dixi in Tryphoninum libr. 10. disputat.

L. pen.

SI inter virum & uxorem convenerit, ut fructus postremi anni matrimonii, qui solent dividi inter virum & uxorem pro rata temporis, quo eo anno matrimonium stetit ; *l. fructus*, *infr. solut. matrim.* nondum percepti omnes fieren mulieris, hujusmodi pactum valet, quia donatio confertur in tempus soluti matrimonii, quo valere potest ; *l. si + eum*, §. 1. *de don. int. vir. & uxor.* vel quia conventio facta est ab initio in dote danda, & eo minor dos constituta ; *l. queris*, *supr. b. tit.*

L. ult.

MULIER fundum aestimatum centum viro in dotem dedit, postea cum viro convenit, ut divortio facto, eodem pretio id est tanti pretii vir fundum restitueret : postea volente uxore vir eum fundum vendidit ducentis, electio est viri utrum maluerit ducenta, vel fundum praestare, quia volente muliere fundus veniit, neque ei pactum remittitur, alioquin ex pacto fundus omnino erat restituendus, ex *b. l. Lege Julia* fundus dotalis alienari potest voluntate mulieris ; *l. estimatis*, *infr. solut. matrim.* *Cujac.* 8. *ad Afric.* *ad l. 9. de fund. dotal.* Sed constit. Justiniani etiam volente muliere fundus dotalis alienari non potest ; *l. unic.* §. *& cum lex*, *C. de rei uxor. act.*

§. *si pater.*

SI pater filiae nomine certam pecuniam in dotem promiserit, & in promissa tenda dote pactus sit, ne invitus eam solveret, nihil ab eo exigendum est, quia in dote esse non videtur id de quo convenit, ne ab invito exigatur, vel quod dicitur, nihil exigendum esse, intelligendum est ipso jure, quia ex hujusmodi promissione vel stipulatione datur actio dotis, sed ea actio statim eliditur opposita exceptione pacti.

A D T I T U L U M

De fundo dotali.

DIG.

L. 1.

LE G E *Julia* alienatio fundi dotalis vetita est. Lex *Julia* intelligitur de fundo non estimato, qui proprie dotalis est, nam fundi estimati alienatio non prohibetur, cuius dominium & periculum pertinet ad maritum ; *l. unic.* §. *& cum lex*, *C. de rei uxor. act.* quia estimatio dotis est vera venditio ; *l. plerumque*, §. *si ante*, *supr. de jur. dor.* fundi dotalis estimati alienatio non est vetita, immo & res soli, quæ ab initio estimata data est in dotem, etiam si post-

postea convenerit inter virum & uxorem, ut eodem pretio, vel tanti pretii res redderetur, potest alienari, ex *l. Julia*, volente muliere; *l. ult. supr. de pact. dotalib. l. estimatis*, *infr. solut. matrim.* Lex *Julia* pertinet ad res soli, non ad res mobiles: hac lege maritus potest alienare res mobiles in dotem datas, sive estimatas, sive inestimatas; *l. quod si, verb. promerciales*, *infr. de impens. in res dotal. fact.* & maritus servum dotalis manumittere potest, si sit solvendo; *l. servum dotalis, de manumiss.* *l. i. C. de serv. pign. dat. manumiss.* Superficium fundi dotalis, id est quod solo inadficatum est, potest alienari a marito, volente uxore; *l. si ex lapidicinis, de jur. dot.* Nec me movet quod voluit V. cl. Gvill. Maranus, fraudem fieri legi *Juliae*, si superficium fundi dotalis possit alienari, quia superficium est pars fundi, & sublato vel mutato aedificio, non idem fundus videtur; quia hoc verum est ut ususfructus extinguatur, ususfructus fragilis est, & sublato superficio extinguitur; *l. 5. §. 2. ¶ 3. quib. mod. ususfr. amitt.* *l. 13. de servit. rustic. præd.* Superficium est pars fundi quamdiu cohæret solo: sed si tollatur ruina vel alio casu, definit esse pars fundi, & a marito alienari potest, maxime uxore volente. Lex *Julia* de non alienando fundo dotali locum habet in alienatione voluntaria, non in alienatione necessaria, puta si ob id quod maritus vicino non cavebat damni infecti, vicinus missus sit in possessionem ædium ex primo decreto, deinde possidere jussus sit ex secundo decreto. Sic enim vicinus dominus fit, id est possessor, & possessio fundi dotalis alienatur, & per eam proprietas secuta usucapione; *l. 5. de damn. infect.* Et valet alienatio fundi dotalis, quia non est voluntaria, sed necessaria, quæ sit ex decreto prætoris, ob non præstatam cautionem damni infecti. Prohibita alienatione fundi dotalis, vel pupillaris, excipitur alienatio quæ sit judicio familiae erciscundæ vel communi dividendo; *l. + alienationes, famil. ercisc. l. cum in fundo, §. pen. de jur. dot. l. 2. C. h. tit. l. + si pupillorum, de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, l. 2. C. de præd. minor.* Prohibita alienatione, non prohibetur alienatio necessaria; *l. filiusf. §. divi 14. de legat. i. l. peto, §. prædium, de legat.* 2. Lege *Julia* permittitur alienatio fundi dotalis volente muliere, & voluntati comparatur ratihabitio; *l. estimatis, infr. solut. matrim.* Sed ex constit. Justin. etiam volente muliere fundus dotalis alienari non potest; *d. l. un. §. ¶ cum lex.* Hoc jure fundi pistrinorum ascripti emolumentis pistorum dotales dicuntur, quia alienari non possunt; *l. 7. ¶ 13. C. Th. de pistorib.*

Cujac. 7.

obs. 13.

§. sed ¶ per † universitatatem.

LEx *Julia* de non alienando fundo dotali cessat in alienatione necessaria, veluti in alienatione quæ fit cum universitate bonorum: fundus dotalis non potest per se alienari, sed cum universitate bonorum transit in heredem; *l. quædam, de adquir. rer. dom.* puta in heredem mariti, non pleno jure, seu irrevocabiliter, sed secundum quod possibile est, id est cum sua causa & onere, ut statim restituatur mulieri, refusis impensis necessariis. Lege *Julia* fundus dotalis alienari potest volente muliere, obligari non potest. Ratio diversitatis est, quia facilius mulier consentit obligationi, quam alienationi, quæ causa est, cur Vellejano subvenitur mulieri se obliganti pro alio, non donanti, quia facilius se mulier obligat pro alio, quam alicui donat; *l. 4. in fin. ad Vellejan.* 9. Lege *Julia* etiam fundus Italicus non potuit alienari invita muliere, fundus provincialis ne consentiente quidem muliere. Ex constit. Justin. sublata differentia inter alienationem & obligationem, inter prædia Italica & provincialia, fundi dotalis alienatio prohibetur etiam consentiente muliere, ne fragilitate sexus, facile consentiendo, in repentinam deducatur inopiam; *l. un. §. ¶ cum lex, C. de rei uxor. act. inst. quib. alien. lic. vel non, in princ.*

Cujac. † 7.

obs. 23. Ro-

bert. animad.

libr. 3. cap.

9.

L. 2.

Marito in servitutem redacto, quo casu servitute solvitur matrimonium, dominus, in cuius potestate est, non potest alienare fundum dotalem, quia soluto matrimonio prædium non definit esse dotale. Quare si maritus servus fisci factus sit, & servus dotalis ad fiscum pervenerit, alienari non potest, quamvis fiscus semper idoneus sit & solvendo, ex h. l. Fiscus semper est locuples, ideo non tenetur satis dare; l. 1. §. si ad fiscum, ut legat. seu fideic. serv. caus. cav. l. nisi, §. item sciendum, si cui plus quam per leg. falcid.

L. 3.

Lege *Julia*, si fundus dotali servo legatus sit, alienari non potest, quia est quasi dotalis, ex h. l. si fundus hereditate vel legato relictus sit servo dotali, interim adquiritur marito, & soluto matrimonio cum dote restituitur mulieri; l. si legato, de jur. dot.

§. totiens.

Fundus dotalis alienari non potest, quoties mulieri actio de dote competit aut competitura est omnimodo, soluto sc. matrimonio, ex h. + §.

L. 4.

Lege *Julia* maritus prohibetur alienare vel obligare fundum dotalem; l. 1. b. tit. Lex *Julia* plenius interpretauda est, ut in sponso idem juris sit, quod in marito, ex h. l. id est in fundo in dotem dato ante nuptias, quia hic fundus est quasi dotalis, propter destinationem & spem futurae dotis. Prædium in dotem datum ante nuptias est quasi dotale, ut alienatio impediatur, propter spem futuri matrimonii, etiam soluto matrimonio non definit esse dotale; l. etiam, b. tit. ita ut mulieri competat actio de dote dōtis recuperandæ causa. Lege *Julia* fundus dotalis alienari non potest, & si alienetur mulier alienationem irritam facit; l. cum pater, §. qui dotale, de legat. 2. si maritus fundum dotalem vendiderit scienti vel ignoranti, venditio non valet: sed si postea mortua in matrimonio muliere dos lucro mariti cesserit, venditio confirmatur; l. cum vir, de usucap.

L. 5.

Lege *Julia* maritus servitutem fundo dotali debitam remittere non potest, quia remissio hujusmodi est genus alienationis, neque servitutem imponere. Similiter a tutori vel curatore fundo papilli vel adulti servitus inponi vel remitti non potest; l. 3. §. pen. de reb. eor. qui sub. tut. vel cur. sunt.

L. 6.

Servitus fundo dotali debita, constante matrimonio a marito remitti non potest; l. prox. supr. Libertas servitutis urbano prædio dotali debitæ, constante matrimonio usucapi non potest, ex h. l. quia usucapio est alienatio; l. si fundum, infr. b. tit. l. alienationis, de V. S. Alias libertas servitutis urbano prædio debita usucapi potest; l. 4. §. ult. de usucap. Libertas servitutis urbano prædio dotali debitæ non competit, id est usucapione adquiri non potest; Cujac. 7. obs. 23. II. obs. 28.

L. 7.

L. 7.

Si maritus fundum Titii servientem prædio dotali adquisierit, servitus confunditur, id est confusione extinguitur: sed si eum Titio reddiderit non restituta servitute, hoc casu maritus tenetur præstare litis aestimationem. Quod si maritus non sit solvendo, utilis actio datur mulieri adversus Titium ad restituendam servitutem, ex *b. l. l. Papinianus, de servit. Cujac. t. 11. obs. 28.*

§. sed cum uxor.

Si mulier fundum in dotem dederit, cui servitus debebatur a prædiis mariti, servitus confusione amittitur, quia nemini res sua potest servire: sed caula fundi dotalis per maritum non sit deterior; morte enim viri, vel divorcio soluto matrimonio, officio judicis judicantis de dote, id est arbitri dati dotis recuperandæ causa, cuius meminit *l. 1. supr. de pact. dotalib. continetur*, ut redintegrata servitute, fundus mulieri vel heredi ejus restituatur, quia dotis causa deterior fieri non potest.

L. 8.

Dote relegata, id est prælegata uxori, ligna in fundo dotali excisa, ex olliveto, precibus uxor, ut novellum reponeret, mulieri reddi oportet, quasi portionem dotis, quia dotis actionem continet dotis prælegatum; *l. 1. §. adeo, de dot. preleg.* id est actio ex testamento, quæ datur mulieri dotis prælegata nomine, continet actionem de dote, id legato dotis ineſt, quod interat actioni de dote. Ait rogatu uxor, ut intelligatur nihil esse factum contra legem *Juliam*, & non esse cogendos heredes novellum reponere. Dote prælegata uxori, dotis usurpatione, quæ debentur, legato non continentur, sed donationis titulo remissæ intelliguntur; *l. vir usurpas, de don. int. vir. & uxor.*

L. 9. + in pr. & §. 1. & 2.

Si mulier marito debitori certi fundi, id quod debebat in dotem promiserit, fundus autem decem debuit, in arbitrio esse mariti quid in dote sit, + *ex §. 1. quia in alternativis obligationibus electio est debitoris; l. plerumque, §. ult. & ibi gloss. supr. de jur. dot.* Quod si maritus fundum aut Stichum debuit, & quod debuit doti ei promissum sit, Sticho mortuo fundus in dote erit, + *ex §. 2. quia utrumque erat in obligatione.*

§. his consequens.

Si mulier debitori fundi Corneliani aut Semproniani, id quod debet doti promiserit, electio est debitoris quem maluerit fundum alienare, quem retinere quasi dotalem. Quod si fundum Cornelianum alienaverit, potest eum redimere, & servare quasi dotalem, & alienare fundum Sempronianum, quem ante retinuerat, ex *b. t. §.*

L. 10.

Igitur potestas legis est ambulatoria, id est potestas legis *Julie* de non alienando fundo dotali est in alternatione, & in pendentia, quia si mulier debi-

tori fundi Corneliani aut Semproniani , id quod debet in dotem dederit , elec^{tio} est debitoris quem velit fundum alienare , quem retinere , & si alienatum rursus redemerit , adhuc in ejus potestate est , quem retinuit alienare , quia dotis talis est obligatio , id est obligatio dotis est alternativa . Unde queritur , si fundo Corneliano , aut Semproniano in dotem dato , maritus fundum Corneliani alienaverit , illo nondum redempto , alterum id est Sempronianum alienare possit ? Paulus ait , alterum alienari non posse , alioquin neuter in dote esset , & mulier indotata fieret , sed alienatio convalescit ex post facto , illo postea redempto : quod saepius evenit in jure , ut ex post facto confirmetur quod erat in pendentia ; *l. proinde , de reb. credit. l. sed & si quid , §. 1. de usufruct.* Hoc speciale est in lege *Julia* de non alienando fundo dotali . Potestis legis est ambulatoria , ut fundo Semproniano aut Corneliano in dotem dato , electio sit debitoris quem velit alienare , & quem retinere quasi dotalem , & si alienatum redemerit , potest eum retinere , & alterum alienare . In electione fundi dotalis variare & paenitere licet : mitius agitur cum lege , quam cum homine ; *l. Celsus , de recept. qui arbitr. l. cum militi , de compensat.* Optione servi data ab homine , optio servi primo actu consumitur ; *l. 5. de legat. l. apud Aufidium , de opt. legat.*

L. 11.

Lege *Julia* fundus dotalis inestimatus , qui proprio dotalis est , alienari non potest , fundus estimatus alienari potest , quia non est dotalis , est proprius mariti emptioris jure ; *l. un. §. & cum lex , C. de rei uxori. act.* Quod si fundus estimatus in dotem datus sit ea lege , ut mulieris electio sit , an fundum repeatat , an estimationem , hoc casu fundus estimatus alienari non potest , quia mulier quasi dotalem repetere potest si velit : quod si arbitrio mariti relinquatur fundum restituere , an estimationem , hoc casu alienari potest , ex *b. l. & l. 1. C. t. b. tit.* Quod si fundus estimatus in dotem detur , multum interest an estimatus detur ea lege , ut maritus praestet estimationem , vel ut restituat fundum : nam si fundus estimatus in dotem detur , ita ut estimationem praestet maritus , sola estimatione est in dote , fundus alienari vel obligari potest ; *l. 6. C. de usufruct.* ubi non recte legi videtur eadem possessio , pro estimatione .

L. 12.

Lege *Julia* fundus dotalis constante matrimonio alienari vel obligari non potest ; *l. 1. b. tit.* & fundus in dotem datus ante nuptias , non potest alienari a sponso , quia est quasi dotalis ; *l. t. 4. b. tit.* Etiam soluto matrimonio praedium dotalis alienari non potest , quia etiam soluto matrimonio dotalis intelligitur , ex init. *b. l.* ad hoc ne alienari valeat ; *l. si cum dotem , §. si mulier , infr. solut. matrim.*

§. socii .

Fundus dotalis permittitur alienari , volente & consentiente muliere : socii , id est patris mulieris , voluntas in distrahendo dotali praedio nulla est , ex *b. §.* Ex constit. Justin. etiam voluntas uxoris in distrahendo fundo dotali nulla est , propter fragilitatem sexus ; *l. unic. §. & cum lex , C. de rei uxori. act.*

L. 13.

Lege *Julia* inhibetur alienatio fundi dotalis : praedium dotale intelligitur ne alienari possit , tam urbanum , quam rusticum , id est omne aedificium , sive in urbe sit , sive ruri , ex init. *b. l. l. fundi , de V. S.*

§. prae-

DE FUNDO DOTALI DIG.

39

§. prædii.

Lege *Julia* fundus dotalis alienari non potest. Lege *Julia* appellatione prædii, etiam pars continetur: pars fundi est fundus; *l. plane*, §. + *uli. de legat.* 1. Proinde sive totum prædium in dotem sit datum, sive pars prædii, alienari non potest, pars prædii eodem jure censetur, quo totum.

+ §. iste
etiam ad hoc
laudatur a
gloss. in l. 1.
ff. de evi-
ction. v. ta-
men si facit.
Et v. l. 15.
§. 1. qui fa-
tis. cog.

§. dotale.

Lege *Julia* de non alienando fundo dotali, prædium dotale dicitur, cuius dominium marito quæsitum est, traditione sc. ex *h. §. 6. & l. 5. infr. solut. matrim. l. si socius, pro soc.* Dotale prædium etiam constituitur sine traditione sola conventione; *l. si fundum*, *infr. h. tit. Cujac. ad l. 15. h. tit. & l. 14. obj. 9.* Traditione dominium transfertur in maritum, si res mulieris propria sit, si res aliena fuerit non transfertur dominium, sed possessio, & per eam occasio usucapiendi pro dote; *l. + unic. C. de usucap. pro dot.* Dotale prædium est, cuius dominium marito quæsitum est, vel possessio, & per eam occasio usucapiendi, nam qui potest usucapere jure prætorio loco domini est; *§. + sed iste, vers. aliae autem sunt, inst. de act.*

§. heredi.

Non tantum constante, sed etiam soluto matrimonio prædium dotale esse intelligitur, ne alienari possit quoad restitutum sit mulieri, vel heredi ejus. Et hoc est quod dicitur in *hoc §. mulieri & heredi ejus præstari idem auxilium*, id est vindicationem prædii alienati, seu revocationem alienationis. Huc valde pertinet *l. si post, infr. solut. matrim. mortua muliere, herede ejus agente cum viro parenteve ejus, eadem in restituenda dote servari, quæ ipsa muliere agente observari solent: puta ut iisdem diebus dos redderetur, ut maritus non damnetur in solidum, sed in quantum facere potest.* Alias privilegium dotis, puta exactio & hypothecæ, non transit ad heredem mariti, nisi sit filius; *l. affiduis, §. 1. + vers. exceptis, C. qui potior. in pign. l. unic. C. de privileg. dot.*

§. ult.

Si maritus uxore herede instituta, ab ea fundum dotalem legaverit extraneo, valet legatum si deductis legatis mulier inveniat in hereditate quantum est in dote: si minus sit, mulier ex ea retinere potest quod deest dote, quasi non valeat legatum fundi dotalis, quod lege *Julia* alienari non potest. Opponitur *l. cum pater, §. qui dotale, de legat. 2.* si maritus mulieri legatum reliquerit, & agnito legato mulier vindicet fundum dotalem alienatum a marito, exceptione doli mali submovetur. Hoc verum est in hac specie, mulier non potest vindicare fundum dotalem, quia tantum erat in legato, quantum est in dote: sed in nostra specie mulier potest supplere ex legato vel hereditate quod deest dote, quia legatum minus erat dote.

L. 14.

Dixi in *l. 19. de jure dot.*

§. + si mulieris.

Si quis mulieris nomine fundum in dotem dederit, dotalis fundus erit, perinde ac si ab ipsa muliere in dotem datus esset: propter uxorem enim, id

Tom. VIII. Vol. II.

M

est dotis causa, videtur is fundus ad maritum pervenisse, ex h. §. fundus dotalis est, qui nomine uxoris ad virum pervenit, ex causa dotis sc.

§. ult.

SI fundum legatum sibi dotis causa mulier t̄ repudiaverit, vel etiam substituto viro omiserit hereditatem, vel legatum, fundus erit dotalis, id est non definet esse dotalis, quod repudiatum vel omissum sit legatum, quia mulier non videtur remittere dotem, quae repudiavit legatum, vel omisit hereditatem: sic filius, qui omittit hereditatem, non amittit legatum; l. filio, de legat. i.

L. 15.

DOtale prædium constituitur traditione, ut hic, & l. 5. infr. solut. matrim. Finge maritus accepto prædio dotali per litteras ad uxorem emissas, quæ habent vim pacti, ut hic, & l. qui negotia, mandat. l. Paulus respondit, de liberal. caus. declaravit, id prædium doti non fore. Post hujusmodi litteras, prædiū possessionem retinuit: in matrimonio vita functa muliere, quo casu dos, quæ erat adventitia, cessit lucro mariti, vir retinet prædium, quia mulier vel heres ejus ex pacto actionem non habet, ex h. l. Dotis causa pactis deterior fieri non potest; Cujac. t̄ 9. obs. 4.

L. 16.

Dixi in Tryphoninum libr. II. disputat.

L. pen.

Lege Julia alienatio fundi dotalis non valet; l. 1. & passim, t̄ supr. h. tis. Si maritus dotale prædium vendiderit & tradiderit, venditio ab initio non valet: sed si mortua in matrimonio muliere dos lucro mariti cesserit, alienatio ex post facto convalescit, & fundus emptori avelli non potest, ex h. l. & l. cum vir, infr. de usucap. quia res recidit in eum casum, a quo incipere potuit.

L. ult. in pr.

Dixi ad l. 32. supr. de jur. dot.

§. ult.

Constante matrimonio dos potest permutari de re in rem, vel de re in pecuniam, seu estimationem rei, ut hic, & l. si ei nuptura, & seq. l. quæ fundum, de jur. dot. l. si mulier, de pact. dotalib. Si mulier fundum in dotem dederit, & pacta sit, ut praesita estimatione fundum recuperet, & mulier sit in mora solvenda partis estimationis fundi, fructus totius fundi interim perceptos ad virum pertinere Labeo ait, in poenam moræ: sed potior est sententia Javoleni, fructus pro portione partis estimationis non solvare virum habitum, & reliquos mulieri restituturum, quia mora non potest coerceri, nisi pro modo delicti. Et haec est vera species h. §. quam Accursius omnino non est assensus, et si varias species tentavit.

AD TITULUM

Soluto matrimonio.

DIG.

L. 1.

DO T I S causa, id est dos, semper & ubique præcipua est, nam & reipublicæ interest dotes mulieribus conservari, publice interest dotes mulieribus salvas esse, propter quas nubere possint; *l. 2. supr. de jur. dot.* publice interest mulieres esse dotatas, ut inveniant virum ad sobolem procreandam, replendamque liberis civitatem, quia feminæ indotatae vix inveniunt virum; *l. ult. §. i. quo in fraud. cred.* Dotum causa semper & ubique præcipua est, multa singularia introducta sunt favore dotum. Ut dos nudo pacto constituitur sine stipulatione; *l. ult. C. de dot. promiss.* licet ex nudo pacto actio non ostiatur. Dotis dationi ineft tacita stipulatio de dote reddenda, & tacita hypotheca; *l. un. §. i. C. de rei uxor. act.* Dotis datio potest conferri in arbitrium alterius, videtur enim collata in arbitrium boni viri, quod semper certum est; *l. cum post, §. gener,* supr. de jur. dot. *l. 3. C. de dot. promiss.* Legge Julia fundus dotalis alienari non potest; *l. 1. supr. de fund. dotal. inf.* quib. alien. lic. vel non, in pr. Constante matrimonio dos repeti potest ex causa; *l. ubi, C. de jur. dot.* Mulier in dote præterit ceteris creditoribus etiam anterioribus, personalem vel hypothecariam actionem habentibus; *l. assiduis, C. qui potior. in pign.* Doti repetendæ compensatio non opponitur; *l. unic. §. taceat, C. de rei uxor. act.* In ambiguis benigna interpretatione pro dotibus respondere melius est; *l. in ambiguis,* supr. de jur. dot. Dos data ante nuptias non potest repeti, donec spes est nuptiarum; *l. quod Servius, de condic. caus. dat.* ne dissolvatur spes nuptiarum.

L. 2.

SOLUTO matrimonio dos restituenda est mulieri, ex init. b.l. Plaut. in Sticho: (*l. 3. 50.*) *Uxorin' sit reddenda dos divortio?* Et hoc est quod dixisse fertur Antoninus Ph. qui cum Faustina uxore, Antonini Pii nata, imperium acceperat, de ea repudianda admonitus, *si uxorem dimittimus,* inquit, *reddamus C. dotem,* ut legitur apud Capitolin. *in ejus vit.* ne mulier indotata sit: nec cogitur maritus eam alii ab initio stipulanti promittere, id est si pater vel extraneus, qui dotem dedit, stipuletur, eam sibi vel alteri reddi, non cogitur cavere de reddenda dote alteri. Ratio dubitandi erat, quod si pater vel extraneus in dote danda stipuletur dotem alteri reddi, pactum valet, quia unusquisque potest ab initio legem dicere rei suæ; *l. 7. l. ob res, §. 1. de pact. dot. alib. l. unic. §. accedit, C. de rei uxor. act. l. 9. C. de pact. convent.* Ergo si pater vel extraneus, qui de suo dotem dedit, in dote danda stipuletur alteri dotem reddi, soluto matrimonio maritus compelli potest alii quam uxori dotem reddere: verum quidem est, quod si pater vel extraneus, qui dotem dat, initio dotis dandæ stipuletur alteri dotem reddi, actione ex stipulatu maritus compelli potest alteri quam uxori dotem reddere, quia quisque legem dicit rei suæ: sed hic non agitur de stipulatione facta initio dandæ dotis, sed statim post dotem datam. Igitur si pater vel extraneus, qui dotem dedit ab initio, in dote danda stipuletur alteri dotem reddi, valet stipulatio, & soluto matrimonio

M i j

maritus compellitur dotem reddere alteri , quam uxori . Sed si stipulatio fiat statim post dotem datam , licet ab initio fieri videatur , maritus non compellitur alii quam uxori dotem reddere , quia stipulatio de dote reddenda alteri non valet , nisi interveniat ab initio in ipsa dote danda : maritus ex stipulatione dotem stipulanti alteri reddi statim post dotem datam , non tenetur alii quam uxori dotem reddere , nisi hoc ei nihil noceat . Nihil tam naturale & æquum est , quam mihi tribui quod mihi prodest , & alteri non nocet ; l. z. §. item *Varus , de aqu. & aqu. pluv. arc. l. in creditore , de evict. l. rescripta , C. de precib. Imperat. offerend.* Si enim maritus quid incommodi suspectum habeat , non est cogendus alii quam uxori stipulanti promittere dotem reddi : debitor invitus ex delegatione non cogitur mutare creditorem ; l. i. l. nec creditores , C. de novat. nisi ex causa dotis , si pater vel extraneus qui dotem dat stipuletur ab initio dote alteri : multa singularia contra jus commune introducta sunt favore dotium .

§. quod si in patris .

Morte viri vel divortio soluto matrimonio dos restituenda est mulieri , & dotis actio datur mulieri soli , si sit sui juris , puta si sit soluta patria potestate morte patris vel emancipatione ; t. ex init. h. l. l. unic. §. videamus , C. de rei uxor. act. Et filia quamvis patri heres extiterit dotem repetit , sed jure proprio , quia dos non invenitur in hereditate patris , sed in bonis filiae ; l. pater filiam , ad leg. falcid. l. si socius , pro soc. l. 4. de collat. bon. l. i. §. ult. de collat. dotis . Soluto matrimonio , patri & filiae communis est actio de dote , pater repetit dotem adjuncta persona filiae , volente & consentiente filia , duobus casibus , si dos sit profectitia , & filia sit in potestate patris , ex h. §. l. filia , C. h. tit. Quod si dos sit adventitia , puta profecta a matre vel avo materno , sola filia agit de dote ; l. Gaius , infr. h. tit. & ei agenti pater debet consentire sicut in ceteris bonis adventitiis ; l. ult. §. i. C. de bon. quæ liber. auth. quod locum , C. de collat. Dotis actio communis est patri & filiae utroque casu , si dos sit profectitia , & si filia sit in potestate patris , quasi jure societatis : si gener fecero dotem solverit ignorante filia non liberatur , nisi ratum habuerit , quia in causa dotis filia est particeps & quasi fœcia obligationis patris ; l. qui hominem , §. si gener , de solut. Dos est proprium patrimonium mulieris , dos est vice legitimæ , repræsentatio sc. legitimæ . Cessat hæc communio actionis quibusdam casibus , & pater agit de dote sine consensu filiae , puta si stipulatus sit in dote danda sibi reddi ; l. quotiens , infr. h. tit. aut causam contradicendi filia non habeat ; l. dotem , infr. h. tit. l. si ut proponis , C. de nupt. Aliquando filia sola dotem repetit , puta si pater stipulatus sit dotem reddi in unum casum mortis , vel divortii , & altero casu matrimonium solutum fuerit ; l. si cum dotem , in pr. infr. h. tit. Item si pater absens vel furiosus sit , vel tam turpis persona , ut verendum sit , ne acceptam dotem consumat ; d. l. si cum dotem , l. filiusf. supr. de procurat.

§. voluntatem .

Soluto matrimonio pater non aliter dotem repeteret potest , quam volente & consentiente filia . Ex rescripto Antonini filia videtur consentire patri , nisi evidenter contradicat . Nec obstat l. Tertia , infr. h. tit. patri non datur actio de dote nisi probet filiam in sua potestate esse , & consentire : satis enim consentit filia , quæ non contradicit ; l. in adoptionibus , de adopt. Pater quoque ex voluntate filiae agere videtur , si filia furiosa sit , consentire creditur , quæ non potest contradicere propter dementiam : dotem voluntate filiae recepisse videtur pater , si causam contradicendi filia non habeat ; l. dotem , infr. h. tit. filia furiosa-

riosā patri dotem repetenti consentire creditur, quasi voluntatis reliquiis in furioso manentibus; *l. patre furioso, de his qui sui vel alien. jur. sunt.* Curatori furiosi datur actio negotiorum gestorum aduersus furiosum, quasi ex mandato, quia furiosus mandasse videtur; *l. 3. §. et si furiosi, de negot. gest.* Pater furiosi est vice curatoris; *l. ult. C. de curat. furiosi.* Sed si absens filia sit, sanxmentis sc. patri non datur actio de dote, nisi caveat rem ratam filiam habituram. Pater quasi extraneus, si agat de dote absente filia, tenetur cavere de rato, ut hic, *C. l. *) si cum dotem, §. si patri, infr. h. tit. l. non solum, §. si de dote, de procur.* quia nemo est idoneus defensor rei alienae sine satisfacione; *l. in eo quod 133. §. 1. de R. J. l. qui proprio, §. 2. de procur.* Si gener socero filia ignorante dotem solverit, non liberatur, nisi filia ratum habeat; *l. qui hominem, §. si gener, de solut.* Soluto matrimonio si pater furiosus sit, curator ejus, voluntate filiae, dotem petere potest: si curator absit, filiae agere licet, ita ut caveat de rato; *l. si cum dotem, §. si soluto, infr. h. tit.*

L. 3.

MOrte viri vel divortio soluto matrimonio, actio de dote communis est patri & filiae, quia dos est patrimonium filiae, vel dos est quasi communis patri & filiae, ex *h. l. C. l. si cum dotem, §. 1. infr. h. tit. l. 3. §. ergo etiam, de minorib.* Non solum autem si dos judicio petatur, sed & si dos ultro solvatur, utriusque voluntas requiritur, quia patris interest, ne si filia dotem acceptam ferat vel consumat, iterum cogatur eam dotare. Itaque solutio facta uni non potest nocere alteri, alter alterius conditionem deteriorem facere non potest: sed si dos patri soluta sit, quæ ad filiam pervenerit, actio de dote utriusque tollitur, ex *h. l. quia patri consensisse creditur, quæ postea dotem accepit: plus est facto ratum habere, quam verbo.* Idem dicendum est si filia ob justam causam dos soluta sit; *l. quamvis, l. si cum dotem, §. 1. infr. h. tit.* Sed & si filiaf. quæ liberam peculii administrationem habebat, ex peculio dotem dederit, dos ei recte solvitur quasi a peculiari debitore; *l. si filiaf. de jur. dot.* Dotis actio est communis patri & filiae, non jure dominii, non ut dos sit communis patri & filiae jure dominii, sed exigendi feti exactio jure, ut communis patri & filiae sit actio de dote; *l. C. heredi, §. t. filiaf. de paci.* Si pater sit in mora agendi, etiam filiae datur actio de dote; *nov. 97. auth. quod locum, C. de collat.*

L. 4.

Soluto matrimonio actio de dote communis est patri & filiae, sed pater non potest minuere dotem in securidis nuptiis; *nov. 97. cap. 5. auth. sed quamvis, C. de rei uxor. act.* Si pater divortio soluto matrimonio, sine consensu filiae, a viro dotem exegerit, & eandem alii viro ejus filiae nomine dederit, uti debet, & mortuo patre filia cum priore viro de dote agat, exceptione dolimali repellitur, ex *h. l. quia dolo facit filia, quæ post dotem solutam patri, ipsius tacito consensu, rursus agit de dote, maxime cum pater eandem dotem vel ampliorem in secundis nuptiis repetit; l. dotem, infr. h. tit. vel si filia heres patri extiterit, vel ex testamento legatum acceperit æquale doti; l. si cum dotem, §. si pater, infr. h. tit.*

L. 5.

Frustus dotis pertinent ad maritum a die contracti matrimonii, si onera matrimonii sustineat; *l. si is qui Stichum, §. 1. supr. de jur. dot. l. pro oneribus, C. eod. fructus ejus anni, quo matrimonium divortio solutum est, dividuntur inter virum & uxorem pro rata temporis, quo matrimonium stetit*

eo anno, & quo onera matrimonii sustinuit; *l. fructus + eos esse*, *infr. h. tit.*
l. unic. §. + 9. vers. sed *& novissimi*, *C. de rei uxor. act.* Et si post nuptias
 dos constituta & tradita sit, fructus dotis pertinent ad maritum pro rata tem-
 poris ejus anni, quo divortium factum est, computando non a die contracti
 matrimonii, quia fructus dotis non retro trahuntur ad tempus contracti matri-
 monii, & non adquiruntur marito antequam dos constituta esset, neque a die
 constituta id est promissæ dotis, sed a die quo primum dotale prædium consti-
 tutum est, id est a die traditionis possessionis; ex *h. l.* Dotale prædium con-
 stituitur non sola conventione, sed traditione, quia traditione dotis transfertur
 dominium in maritum; *l. dotale*, §. *dotale*, supr. *de fund. dotal.* Cujac. 14.
obs. 9.

L. 6.

SI fundus dotalis ante nuptias traditus sit, in divisione fructuum, quæ fit in-
 ter virum & uxorem pro rata anni, quo divortium factum est, annus com-
 putatur a die nuptiarum. Fructus dotis pertinent ad maritum a die nuptiarum
 ad tempus divortii: si ante nuptias fundus dotalis traditus sit, fructus percepti an-
 te nuptias augent dotem, & divortio facto fructus ante nuptias percepti resti-
 tuendi sunt mulieri quasi pars dotis, ex *h. l.* & *l. fundus 51. famil. ercise. l.*
videamus, §. *ante*, *infr. de usur.* Idem dicendum etsi matrimonium non con-
 sistat, puta si minor 12. annis ducta sit, propter onera matrimonii, quæ su-
 stinuit: & hoc lege municipalی Bononiæ servari ait Accursi. *hic.*

L. 7.

FFructus intelliguntur deducto sumptu fructuum quærendorum & colligendo-
 rum gratia facto: quæ regula locum habet, non solum in dote, sed &
 in omni fructuum computatione; *l. videamus*, §. item si 14. *l. quod in fructus*,
de usur. l. fundus, qui, supr. *famil. ercise. l. 1. C. de fruct.* & *lit. expens.*
 etiam si a male fidei possessoire percepti sint; *l. + si a domino*, §. ult. *de pe-*
tit. hered. l. domum, *C. de rei vindic.* quod Scævola refert & ad mariti &
 mulieris impensas: fructus intelliguntur deductis sumptibus utriusque, quia dos
 servire debet oneribus matrimonii; *l. si is qui Stichum*, §. *i. de jur. dot. l.*
pro oneribus, *C. eod.* nam si mulier pridie vindemias, id est kalendas septem-
 bris, fundum in dotem dedit, & post vindemias, id est kalendas octobris, a
 marito divertit, undecim dumtaxat mensum fructus mulieri restituuntur, &
 fructibus impensæ deducuntur antequam portiones fructuum fierent, ex *init. h. l.*

§. Papinianus, alias §. divortio.

FFructus fundi dotalis dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni quo
 matrimonium stetit, ut in casu *h. §. finge* mulier tempore vindemiarum, id
 est kalend. octobris, fundum in dotem dedit, mox maritus collegit vindemiam
 & kal. novembris vineam locavit, matrimonium divortio solutum est supra
 die januarii, atque ita matrimonium stetit quatuor mensibus tantum: quæritur
 an maritus possit retinere integros fructus vindemiarum, quos percepit, & præterea
 quartam partem mercedis locationis, pro rata temporis, quo matrimonium stetit
 a die locationis? Papinianus ait, non retinere: quod colligit ab absurdo, nam
 si mulier kal. Octobris vineam in dotem dedit, & maritus collecta vindemia
 altera die divortium fecit, an retinebit integros fructus vindemiarum? minime.
 Itaque fructus vindemiarum, & quarta pars mercedis locationis, confundi, seu
 commisceri, & una computationis ratio habeti debet, ut ex ea summa tertia
 viro relinquatur. Fructus dotis anni novissimi, quo matrimonium solutum est,
 divi-

dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni , quo matrimonium stetit ; l. cum in fundo , §. + 2. vers. divorcio , de jur. dot. l. si marito , §. ult. h. tit. l. unic. §. + 9. vers. sed & novissimi , C. de rei uxor. act. nisi aliud convenit ; l. pen. de pact. dotalib. Alciat. paradox. lib. 3. cap. 1. Duaren. disp. libr. 1. cap. ult. Cujac. 14. obs. 22. Donell. de jur. civil. libr. 14. cap. 7.

§. e contrario .

En contrario si mulier lecta vindemia , puta kal. octobris statim fundum vi-
tuo in dotem dederit , & vir eum fundum locavit kal. martiis , (Locatio-
nes prediorum & vectigalium fieri solebant kal. martiis , eodemque die penso-
nes inferri moris erat , ut hic , & l. defuncta , supr. de usfructu l. Casar , de
publican. Macrobi. 1. Saturnal. 12.) & divorrium fecutum est kal. aprilis , at-
que ita matrimonium stetit uno mense tantum a locatione , a traditione fundi
dotalis sex mensibus : queritur , an maritus ferat tantum 12. partem mercedis
locationis , pro rata unius mensis , quo matrimonium stetit a die locationis , an
semissem pro rata temporis , quo fundus dotalis fuit ? Et Papinianus ait , ma-
ritum retinere semissem , quia fructus non dividuntur inter virum & uxorem
a die locationis , sed a die traditionis fundi dotalis ; §. Papinianus , supr. h. l.

§. item si + messes , + §. apparet .

Mulier perceptis vindemiis statim fundum in dotem dedit , & vir cum fun-
dum locavit kal. martiis , sub ea lege , ut fructus ejus anni , quo di-
vorum factum est , colonum , id est conductorem , qui numinis conduxit , qui
proprie colonus dicitur ; l. + si merces , §. vis major , supr. locat. sequentur ,
postea & ante vindemiam soluto matrimonio , merces locationis messium ve-
niet in computatione , in divisione fructuum ejus anni , quae fiet inter virum &
uxorem , cum spe futurae vindemiae : merces locationis est vice fructuum ; l.
mercedes , de hered. perit . Fructus , quos mulier perceptit antequam nuberet ,
non veniunt in contributionem , quia fructus sunt mulieris , fructus non sunt
dotis .

§. ob donationes .

Actione rei uxoriae fiebat retentio ex dote ob res donatas a viro uxori , vel
ob res amotas ab uxore , ut tradit Ulpian. libr. reg. tit. de dotibus , §.
9. Hoc jure ob res donatas vel amotas , fructus e fundo dotali percepti a viro
post vindemiam compensari possunt ; l. rei judicata , §. 1. infr. h. tit. Hodie
ex constit. Justiniani , sublata actione rei uxoriae , & conversa in actionem ex
stipulato de dote , retentio dotis non fit ob res donatas uxori , quia non valet
donatio , sed marito , qui res donavit , datur directa iti rem actio , vel utilis , si
res extent ; l. si donata , l. uxor marito , l. si mulier ex pecunia , & seq. de
don. inter vir. & uxor. vel condicatio sine causa ; l. si sponsus , §. ult. & l.
seq. eod. tit. Neque ob res amotas fit retentio ex dote , quia maritus habet
actionem rerum amotarum , & retentio fit ex dote tantum ob impensas factas
in res dotaes ; l. unic. §. taceat , C. de rei uxor. act.

§. quod in anno , + §. & in pluribus , §. item si .

Fructus dotis dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni , quo divor-
tum factum est , si fundus dotalis talis sit , qui fructus ferat singulis annis ,
vel pro rata semestris temporis , si fundus bis ferat fructus , ut contingit in lo-
cis irriguis , vel pro rata quinquennii , ut in silva cædua , quia silva cædua

AD TITULUM

quinto quoque anno cæditur: quod si ager locatus sit in quinquennium, ut mœris erat; l. si in lege, §. colonus, l. item queritur, §. ult. supr. locat. l. si quis + nec causam, §. i. de reb. credit. si in locatione agri convenit, ut super id est ultra annuam mercedem, quinto quoque anno aliquid amplius præstaretur, puta plautrum ligni, in divisione fructuum inter virum & uxorem, id quod amplius est dividetur pro rata quinquennii.

§. non solum, + §. in servo, §. de pensionibus.

IN divisione fructuum dotis inter virum & uxorem pro rata temporis, quo stet matrimonium, non solum veniunt fructus naturales, puta frumentum, hordeum, vinum, sed etiam foetus pecoris, lana ovium: si enim maritus oves proximas partui, vel tonsuræ, in dotem acceperit, post partum & tonsuram earum divortio factio, percepti fructus non dividuntur inter virum & uxorem, sed manent apud maritum, ratio enim horum fructuum habetur in divisione fructuum, toto tempore quo curantur, non quo percipiuntur, id est hi fructus pertinent ad maritum, vel ad mulierem, non inspecto tempore quo percipiuntur, quo foetus nascuntur, quo oves tondentur, inspecto tempore curæ non solum debentur marito pro oneribus matrimonii, sed etiam pro cura pecoris & ovium, + ex h. §. non solum. In divisione fructuum veniunt etiam opera servorum, pro rata anni, quo matrimonium stetit, si in annum forte eorum opera locatae sunt, ut opera in præteritum, opera præteriti temporis pertineant ad maritum, post divortium autem pertineant ad mulierem, + ex h. §. in servo. In divisionem veniunt & pensiones prædiorum urbanorum, sicut & rusticorum, ex h. + §. de pensionibus, quia pensiones adiunctum sunt loco fructuum; l. mercedes, infr. de hered. petit. l. prædiorum, de usur.

§. si fundum.

SI uxor fundum viro in dotem dederit, isque inde arbores deciderit, si ha. arbores sint in fructu, puta arbores cæduæ. Silva cæduæ est in fructu; l. qui fundum 40. §. cum fundum, de contrah. empt. vel cremiales seu gremiales, psalm. 142. quæ dicuntur cremia; l. ligni, §. 4. de legat. 3. & psalm. + 142. Divortio factio arbores, quæ sunt in fructu, cedunt lucro mariti pro rata temporis, quo matrimonium stetit: quod si arbores non sunt in fructu, puta majores arbores, vero 101. 4. offa mea ut crenium a- quasi sunt pars fundi, si maritus has arbores deciderit, tenetur mulieri actione de dote, quasi fundum deteriore fecerit: & si vi tempestatis dejectæ sint, non cedunt marito, non magis quam si thesaurus fuerit inventus in fundo, in fructu non computabitur: quod non est in fructu ad maritum non pertinet; l. unic. §. cumque, C. de rei uxor. act. Sed pars thesauri dimidia restituetur mulieri, quasi in alieno inventi, ut in hoc §. cui conjunge l. numquam, §. thesaurus, de adquir. rer. domin.

§. si vir, + §. sed si crenifodina.

Lapidicinæ non sunt in fructu, nisi lapis vel marmor ibi renascatur: si mœritus in fundo dotali lapidicinas marmoreas invenerit, vel fundum fructuosiorem fecerit, sic enim legendum pro & fundum fructuosiorem fecerit, quia lapis non solet ibi renasci, marmor quod ibi cæsum, neque exportatum est, mariti est, licet non sit in fructu, pro fructu habetur ut adquiratur marito, propter operam & impensam exhibitam in aperiendis & effodiendis lapidicinis, & impensa non est ei præstanda, quia deducenda est de fructibus vel quasi fructibus, quia marmor non est in fructu, nisi talis sit lapis ut ibi renascatur, quales sunt in Gallia & Asia + ex h. §. si vir, de quo Plin. libr. 36. cap. 18. sed

sed si cretifodinæ , auri vel argenti fodinæ sint in fundo dotali , in fructu habentur , & ex h. §. cretifodine , & fructus ex his percepti veniunt in divisione inter virum & uxorem pro rata anni , quo matrimonium stetit : his conunge l. ult. supr. de fund. dotal.

§. interdum .

IN divisione fructuum , quæ soluto matrimonio fit inter virum & uxorem , pro rata anni , quo matrimonium stetit , veniunt non tantum fructus percepti a marito , sed etiam fructus stantes , id est pendentes : qua de causa si mulier fundum dotalem recipiat stantibus fructibus , marito cavit de fructibus , id est de fructibus restituendis pro rata temporis , quo matrimonium stetit . Interdum maritus fundum omnino restituit cum fructibus , cum sc. fructus pendentes sunt , quia pas fundi esse intelliguntur ; l. fructus 44. de rei vindicat. hoc casu , ut confulatur marito , a muliere cavitur de fructibus cum percepti fuerint restituendis , pro rata anni , quo matrimonium stetit . Interdum maritus totum retinet & nihil restituet uxori , nempe si non plus erit in fructibus perceptis , quam pro portione , id est pro parte anni , quo matrimonium stetit , eum retinere oportet : interdum vero partem reddi , si plus recepit , quam retinere eum oportet , pro rata anni , quo matrimonium stetit . Si vir in quinquefniū fundum dotalē locaverit , & post primum forte annum divortium intervenerit , non alias mulieri fundum reddi oportet , quam si caverit eum indemnem praestare adversus conductorem , si quid maritus præter unius anni locationem damnatus sit : sed & maritus mulieri cavere debet , quidquid præter primum annum ex locatione consecutus fuerit ei restituturum ; l. + si filios. §. ult. infr. h. tit. Cujac. 15. obs. 21. Quod in marito dictum , ejusdem juris est , si cum socero , vel herede alterutrius , id est patris mariti , vel mariti ipsius , qui patrem non habet , agatur .

§. ult.

Divortio soluto matrimonio fructus dotis dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni , quo matrimonium stetit . In divisione fructuum fructus intelliguntur deductis impendiis fructuum quærendorum & colligendorum causa , puta agri arandi serendique causa , in tutelam id est refectionem ædificiorum , vel curationem servi ægri ; l. quod in fructus , de usur. l. 3. §. ult. l. pen. de impens. in res dotal. fact. deductis sumptibus e mercedibus locationis ædificiorum , vel ex operis seu mercedibus operarum servorum , ex h. §. & l. unic. §. cumque ex stipulatu , C. de rei uxor. act. Cujac. 25. obs. 36. Sed cum maritus fructus totius anni retinet , puta soluto matrimonio anno expleto , haec impensa non petentur , quia prius deducuntur e fructibus : si maritus necessarias impensas fecerit , puta in novæ villaæ extractionem , vel in veteris sine culpa sua collapsæ restitutionem , ejus impensa petitio datur marito . Idem juris est si maritus pastinum seu pastinam instituerit , quod genus impensa est necessarium vel utile ; l. impensa , §. 1. de V.S. l. semper , §. 1. quod vi aut clam . Pastinare est plantare , fodere : pastinatio Accursio hic est plantatio arborum juxta ripam fluminis , ne terra labatur . De pastinatione Columell. lib. 3. cap. 13. & 14.

L. 8.

SI fundus in dotem datus sit , in quo lapis cæditur , id est cædi solet , & in fructu habetur , lapidicinarum commodum ad maritum pertinet , quia licet lapis non sit in fructu , si non renascatur , tamen lapidicinarum commodum ex re percipi solitum in fructu habetur ; l. item si fundi , §. 2. supr. de usfruct. maxime quia palam sit , fundum eo animo datum , ut iste fructus ad maritum

Tom. VIII. Vol. II.

pertineret, nisi contrariam voluntatem in danda dote declaraverit mulier, ex init. b. l. Pactum, quo convenerit inter virum & uxorem, ne lapidicinarum commodum ad maritum pertineret, valere potest, si alios fructus inde maritus percipere potuit: alias pactum non valet; l. 4. supr. de pact. dotalib. ne dos sit sine fructu.

§. quod in sementem.

IN divisione fructuum, quæ fit inter virum & uxorem divortio facto, sumptus culturae & seminis prius deducuntur e fructibus; l. prox. §. ult. supr. l. quod in fructus, supr. de usur. Quod in sementem erogatum est, si messis non responderit, ex vindemia ejusdem anni deducendum est, quia licet diversæ sint species fructuum, totius anni unus fructus est; l. hactenus, de t. usufruct. † al. l. 7. & v. si facit, chaque année porte ses charges.

L. 9.

Si mulier fuerit in mora recipiendæ dotis, maritus in ea non præstat culpam, id est negligentiam, sed dolum dumtaxat, ne facto, id est mora, mulieris, agrum ejus in perpetuum colere cogatur, ex b. l. Maritus in rebus dotalibus præstat dolum & culpam; l. etiam, §. 1. infr. b. tit. tamen si mulier moram fecerit in recipienda dote, maritus ob dolum tantum non ob culpam tenetur; † ex b. l. Sola oblatio rei debita liberat debitorem, si post oblationem pecunia debita perierit sine culpa debitoris; l. qui † decem, de solut. Alia sola oblatio non liberat debitorem, nisi secuta sit obsignatio; l. acceptam, C. de usur. l. obsignatione, C. de solut. Fructus tamen, qui pervenissent ad virum, redduntur. Maritus post moram mulieris impure potest incultum fundum omittere ut alienum; l. vendor ex hereditate, de hered. vend. si tamen fundum colat tenetur restituere fructus quos percepit. Alia est causa heredis, a quo fideicommissum petitum non est, fructus enim, quos percepit culpa non petentis fideicommissarii, non cogitur ei restituere; l. mulier, §. si heres, ad Trebell.

L. 10.

Mortua filia in matrimonio, dos profectitia redit ad patrem, sive filia fuerit in potestate patris, sive emancipata, ex init. b. l. l. filie mee, infr. b. tit. l. jure † succursum, de jur. dot. l. † 5. §. pen. de don. int. vir. & uxor. l. pater, de evict. l. unic. §. videamus, C. de rei uxor. act. Et quod ait l. 4. C. b. tit. de filiaf. obtinet etiam in filia emancipata, quia emancipatio, quæ est beneficium patris, non debet ei nocere, non debet converti ad injuriam patris; l. impuberi, de adm. tutor. Quod si filia, quæ nupta erat, & dotem a patre profectam habebat, capta sit ab hostiis, & apud eos deceperit, perinde observanda sunt omnia, ac si nupta deceperisset, & dos a patre profecta revertitur ad patrem, etiam si captivitate in potestate patris esse desiderit, ex quo erat serva hostium, dos profectitia redit ad patrem perinde ac si filia in matrimonio & in potestate patris deceperisset, quia licet captivitate solutum sit matrimonium, & patria potestas, ex † b. l. l. si quis sic, infr. b. tit. l. in bello, §. medio tempore, in fin. de captiv. & postlim. revers. fictione legis Corneliae fingitur deceperisse primo captivitatis momento, praæambula hora captivitatis; l. lex Cornelia, de vulg. & pupill. fingitur deceperisse in civitate, & consequenter in matrimonio, & in potestate patris. Alter casus est, cum filia ægræ in hoc repudium misit maritus, ne dos ad patrem rediret, filia mortua post divortium patri datur utilis actio dotis recuperandæ causa; d. l. filia.

§. si

§. si vir.

Mortua in matrimonio uxore, dos adventitia cedit lucro mariti: quod si vir uxorem occiderit, dotis actio datur heredibus uxoris, nec enim aliquid est, virum ob facinus suum lucrifacere. Si maritus uxorem necaverit dotem amittit: idem juris est, si uxor mariti culpa perit, forte quia medicum non adhibuit, vel imperitum; *l. 3. de his quo ut indign. l. quod si nolit, §. si mancipium, de adil. edict. l. necare, de liber. agnosc.* Idem e contrario statuendum est, si uxor virum occiderit, ita ut non lucretur donationem propter nuptias.

L. 11.

Si mulier sciens rem alienam in dotem dederit, divortio soluto matrimonio, ei datur actio de dote ad rem repetendam, quasi suam dedisset, ex *h. l. & l. cum sponsus, de publician. in rem act. & fructus dotis dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni, quo divortium factum est, ex h. l.*

L. 12. † & 13.

Maritus de dote non tenetur in solidum, sed in quantum facere potest deducto ne egeat, ex *h. l. l. sunt qui, & seq. de re judicat. l. in condemnatione, de R. J.* Hac exceptione non utitur maritus, si dolo fecerit, ne solidum praestare possit; *l. etiam, §. 1. infr. h. tit.* Ex constit. D. Pii, maritus si de dote conveniatur, tenetur in quantum facere potest: sed si conveniatur ex aliis contractibus, puta qui delegatus est uxoris creditori, in solidum tenetur; *l. Nescennius, de re judic.* Si maritus constituerit se solutum dotem, quam debet, in solidum quidem tenetur ex constituto, sed uxor in quantum facere potest condemnatur; *l. quod si maritus, de constit. pecun.* Maritus de dote non tenetur in solidum, sed in quantum facere potest, propter reverentiam maritalem: verum tenetur cavere de praestando solidio, si ad meliorem fortunam pervenerit, quinimmo tenetur in solidum, si dolo fecerit, ne solidum praestare possit; *l. unic. §. cum autem, C. de rei uxor. act.* Si dos filiorum data sit, pater filii nomine conventus actione de peculio, tenetur in solidum, si dolo fecerit, ne dotem, quae erat in peculio, solveret; *l. in bone fidei, de pecul.* Hoc beneficium non datur extraneo heredi mariti, quia beneficium personale est, non egreditur personam, sed datur heredi patris si sit e liberis; *l. etiam, infr. h. tit.* non datur heredi extraneo; *l. sciendum, de re judicat.* Heres mulieris, quisquis sit, solidum non exigit a marito, sed quatenus facere potest.

L. 14.

Beneficium, quod competit marito, ne de dote teneatur ultra id quod facere potest, non datur heredi extraneo, quia est personale non egreditur personam; *l. 1. §. plane, de constit. Princip.* Quod si defensor, id est procurator vel negotiorum gestor absensis, conveniatur actione de dote, non damnatur, nisi in quantum damnaretur maritus si conventus esset, id est in quantum facere posset; ex *h. l. & l. si cum procuratore, infr. de re judicat.* quia non conveniatur suo nomine, sed ex persona viri. Alia est causa fidejussoris, quia suo nomine conveniatur, non mariti; *l. Papinianus, supr. mandat. l. qui boni, §. 1. de damn. infect.* ideoque solidum ab eo exigi potest, quod postea repetit a marito; *l. et si fidejussor, de re judic.* Exceptiones, quae coherent personae,

id est reo ratione personæ , non transeunt ad fidejussores ; *l. exceptiones 7. de except. §. ult. inst. de replicat.*

§. eleganter .

SI maritus paciscatur , ne in id quod facere potest , sed in solidum conde-
mnatur , pactum non valet , quia est contra bonos mores , & contra rece-
ptam , id est moribus receptam , reverentiam , quæ marito exhibenda est , ex b. §.
Hoc pactum non nocet marito : si enim conveniatur in solidum ex pacto , tue-
tur se exceptione doli : alioquin si maritus ultro solidum solverit , non habet
conditionem indebiti ; *l. quod nomine , de condic. indebit.* Si post divortium
negotia uxoris gesserit maritus , tamquam voluntarius procurator , & cum id
temporis solvendo esset , a se dotem non exegerit , in solidum convenietur ; *l.*
divortio , de negot. + gest. si secuto divortio fiat id pactum , non valere sensit
Imerius , ex b. *l. C. arg. l. quod si nulla , de religios. C. sumpt. fun. contra*
nonnulli existimant id valere , arg. *d. l. divortio .**

L. 15.

CUm queritur quatenus maritus facere possit , spectatur tempus rei judicatae ,
ex init. b. *l. C. l. verum , §. tempus , pro soc. l. nec maritus , C. h.*
tit. Imino si maritus post sententiam locupletior factus sit , adhuc in solidum
conveniri potest , quia hoc beneficio juris omnino non liberatur , sed sustinetur
exactio dumtaxat donec solvendo fiat ; *l. unic. §. cum autem , C. de rei uxor.*
act. In pupillo , cui sine tutoris auctoritate solutum est , cum queritur , an ex
ea pecunia locupletior factus sit , spectatur tempus litis contestatae ; *l. litis , de*
negot. gest. l. quod autem , de don. inter vir. C. uxor. l. in pupillo , de ex-
cept. l. in pupillo , de solut.

§. heredi .

† V. si facit .
Et v. etiam
l. 47. b. tit.

Heredi mariti extraneo , si non competit hoc beneficium , ne de dote tenea-
tur ultra quam facere potest , ut hic , *C. l. maritum , C. seq. supr. b.*
tit. tamen si conveniatur de dote , potest opponere compensationes , quæ ad pe-
cuniariam causam respiciunt , velut ob res donatas , vel amotas , vel ob impen-
fas , ut hic , *C. l. divortio , al. l. 7. §. ob donationes , supr. b. tit.* non ob
mores uxorius , puta ob adulterium , quia heres mariti non habet morum coer-
cionem in uxore defuncti ; *l. ult. C. de revoc. don.* Jure civili marito licebat
retinere dotem vel partem dotis ob mores uxorius ; *l. + viro , infr. b. tit.* Ulp.
lib. reg. tit. de detibus , §. 9. Plin. libr. 14. cap. 13. Cn. Domitius judex
pronuntiavit , mulierem videri plus vini bibisse , quam valetudinis causa , viro
insidente , ac dote multavit. Gellius libr. 10. cap. 23. ex oratione Catonis de
dote : *M. Cato non solum existimat , sed multatas quoque a judice mulieres re-*
fert non minus , si vinum in se , quam si probrum C. adulterium admisissent .
Et constitutione Justiniani retentio dotis non fit ob res donatas , vel amotas , nec
ob mores , sed tantum ob impensas necessarias , vel utiles ; *l. unic. §. taceat ,*
C. de rei uxor. act. l. ult. C. de repud.

§. socero , *C. l. 16.*

SOcer a nuru de dote conventus tenetur in id quod facere potest , quia pa-
rentis loco est , ex b. §. *C. l. 16.*

L. 17.

L. 17.

SI ficer de dote conveniatur a genero , idem honor ei habendus est , ne tenetur ultra quam facere potest , ex h. l. & l. sunt qui , l. sicut , infr. de re judic.

§. item si .

Mulier ex promissione dotis conventa , tenetur in id quod facere potest , hoc colore , quod sit socia omnium bonorum , ut hic , & l. non tantum , infr. de re judic. Socius omnium bonorum conventus actione pro socio , non tenetur , nisi in quantum facere potest ; d. l. sunt qui . Eodem jure mulier ex promissione dotis non tenetur in solidum , sed in quantum facere potest , quod sit socia omnium bonorum ; d. l. † non tantum . Mulier est socia diuinæ & humanae domus ; l. adversus , † C. de crimin. expilat. hered.

§. si in judicio .

SI in judicio dotis judex ignorantia juris maritum condemnaverit in solidum , in executione judicati maritus potest se tueri opposita exceptione doli , ex h. §. Exceptiones , quæ sententiam non impugnant , sed modum aliquem imponunt , possunt opponi in executione rei judicatae ; l. si fidejussores , §. i. de fidejuss. Sic in actione noxali , judex ita condemnat reum , ut noxae dedendi facultatem ei non adimat ; l. miles , §. i. infr. de re judicat . §. i. inst. de offic. judic. Opposita exceptio doli mali habet vim appellationis vel retractationis sententiae , quod est contra jus civile ex constitutionibus ; l. non distinguemus , §. cum quidam , de recept. qui arbitr.

† De societate verbum nullum hic V. l. 52. eod. tit. & l. i. rer. amot.

L. 18.

Beneficium hoc , ne maritus teneatur de dote , nisi in quantum facere potest , † non competit heredi , extraneo sc. Item privilegium , ne mulier ex promissione dotis teneatur , nisi in quantum facere potest , non datur extraneo heredi , sed datur filiis mulieris , id est filiis ex eodem matrimonio susceptis qui patri heredes extiterunt , ex h. l. non datur filiis alterius matrimonii , id est priviginis , quia pro extraneis habentur . Item ptivilegium tacitæ hypothecæ vel exactiois dotis , non datur extraneo heredi , sed filiis tantum ; l. affiduis , C. qui potior. in pign. l. † unic. C. de privileg. dot.

† Lege sic : non competit heredi , extraneo sc. sed datur filiis mulieris , id est filiis ex eodem matrimonio susceptis , qui patri heredes extiterunt , ex hac l. non datur filiis alterius matrimonii , &c.

§. licet .

Licet maritus præstet dolum & culpam in rebus dotalibus , non æstimatis sc. tamen cum queritur , an maritus in actione de dote tenetur tantum in id quod facere potest , dos dumtaxat comprehenditur , id est excipitur , id est maritus tenetur de doce in id quod facere potest , nisi dolo fecerit quominus solidum solvere posset , ut hic , & l. unic. §. cum autem , C. de rei uxor. act. Maritus non amittit beneficium legis ob culpam in rebus dotalibus servandis , quia in rerum ipsius administratione non erat culpa , id est culpa ratio , ab eo exigenda : in re propria culpa fere præstari non solet , quia licet unicuique sua arbitrio suo uti ; l. in re mandata , C. mandat. Marito nocet dumtaxat dolus , quo usus est propter uxorem , ne solidum præstare posset , non dolus , quem admisit propter quemlibet alium , puta alterius creditoris fraudandi causa , ut hic , & l. Fulcinius , §. quod si adversus , §. illud , quib. ex caus. in poss. eatur,

l. filius, §. ult. ad leg. Corn. de fals. Actione Pauliana tenetur, qui alienavit rem suam sciens unum creditorem fraudari, et si de ceteris ignoravit; *l. ait prætor, §. illud, qua in fraud. creditor.* Offilius existimabat, si dolo mariti res dotales periissent, & alioquin solvendo non esset, maritum damnandum in solidum rei dotalis nomine, in qua dolum fecisset, quamvis dolo non fecisset quominus solvendo esset, atque si dolo fecisset quominus solidum facere posset. Ceterum si res dotales perierint sine culpa & dolo mariti, maritus tenetur tantum cedere actiones, quas eo nomine habet, mulieri, puta actionem furti, vel danni injuria, id est legis Aquilæ de damno injuria dato. Qui tenetur quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod debetur, de pecul.*

L. 19.

REdintegrato matrimonio dos tacite redintegratur; *l. dotem, l. divus Severus, supr. de jur. dot.* Si mulier post divortium lite de dote cœtestata redierit in matrimonium, redintegrato matrimonio exiprat judicium de dote, & omnia in pristino statu remanent, quia perempto jure agentis exiprat judicium; *l. *) sin autem, §. 1. de rei vindicat.* ut redintegrato matrimonio solvitur judicium rerum amotarum; *l. ult. rer. amotar.* Redintegrato matrimonio dos redintegratur, nisi dos sit receptitia, id est nisi extraneus dotem dederit & carverit divortio soluto matrimonio dotem sibi reddi, hoc casu uxore ad virum reversa post divortium, judicium acceptum de dote reddenda non dissolvitur, nec officio judicis maritus absolvitur; *l. in insulam, §. ult. h. tit.* dos minime repetita intelligitur, nisi is qui dedit consensit denuo; *l. stipulatio de dote,* supr. de jur. dot. *l. cum maritus, §. 1. de pact. dotalib.* Si filia, quæ est in patris potestate, sine consensu ejus redeat ad maritum, nihilominus dos a patre exigi potest; *l. si ut proponis, C. de nupt.*

L. 20.

COnstante matrimonio dos uxori reddi potest justis de causis: puta ut æs alienum solvat, ut prædia idonea emat, vel etiam ut liberis ex alterius matrimonio egentibus vel parentibus consulat, vel ut ab hostibus eos redimat, *ex h. l. & l. mutus, §. manente, l. ult. supr. de jur. dot.* Extra has causas, dos constante matrimonio uxori reddi non potest, quia repræsentatio dotis, est species donationis; *l. unic. C. si constant. matrimon.* tametsi soluto matrimonio dos filiæ, quæ est in potestate patris, non reddatur sine consensu patris; *l. 3. supr. h. tit.* & si soluto matrimonio dos reddatur filiæf. sine patre, dotis actio supereft patri: tamen si ex his causis dos redditæ sit filiæf. constante matrimonio, dotis actio non supereft patri; *l. si cum dotem, §. 1. inf. h. tit.*

L. 21.

DOs uxori reddi potest constante matrimonio justis de causis: puta ut æs alienum patris, cui forte heres extitit, exolvat, aut prædia idonea emat, si forte ei expediatur dotem collocari in emptione prædiorum, vel ut parentes alat, vel ab hostibus redimat; *l. prox. supr.* Sed & si maritus ex dote expenderit, ut a latronibus redimeret necessarias personæ mulieris, vel ut mulier e vinculis propter reatum vindicet aliquem de necessariis suis, reputatur ei quod expensum est; si pars dotis sit, pro ea parte; & si tota dos sit expensa, actio dotis evanescit: & hoc observatur, sive pater agat de dote, sive filia post mortem patris. Et si maritus ob has causas dorem expenderit, & conveniatur actione de dote, tuetur se exceptione doli, quia exceptio doli inest actioni de dote

dote & ceteris bonæ fidei judiciis, ut scriptum est hic, & l. 3. de rescind. vendit. l. hujusmodi, §. qui servum, de legat. I. maxime si sumptus factus sit voluntate filiæ: alioquin invita & contradicente muliere, factus in eam rem sumptus imputatur marito; l. ult. C. de negot. gest.

L. 22.

Si pater vel extraneus in danda dote, pro muliere pactus stipulatusve sit dotem sibi reddi, in unum casum dumtaxat mortis vel divortii, in casu omissio mulieri competit repetitio dotis, ex init. b. l. Casus omissus remanet in dispositione juris communis; l. inter sacerorum, §. cum inter, supr. de pact. dotalib. l. commodissime, de liber. & posth. l. cum prætor, de judic. l. alimentorum, de assignand. libert. l. voluntatis, C. de † fideicomm. Quod in ultimis voluntatibus locum habet; l. commodissime, de liber. & posth. l. ult. C. de posth. hered. instit. Interdum tamen fit, ut existente casu omissio, dos nihilominus stipulanti reddenda sit: puta si cum pater stipulatus esset sub hac conditione, si filia in matrimonio deceaserit, & ea dolo malo in fraudem patris a marito diverterit; l. filiæ, infr. b. tit. l. si † filia, supr. de divort. Si inter patrem puellæ, & generum covenerit, ut in matrimonio sine liberis defuncta filia dos patri restituatur, si liberis superstibus filia defuncta sit, id actum inter contrahentes intelligitur, ut dos retineatur, id est remaneat apud mariatum propter liberos; d. l. inter sacerorum, §. cum inter. Pactum factum in casum mortis, valet in casum ingressus religionis; l. Deo nobis, C. de Episc. & cleric.

§. si post.

Soluto matrimonio, vivo patre, dos profectitia non recte solvitur filiæ, & ea solutione non tollitur actio competens patri consumpta dote, nisi fuerit justa causa solvendi; l. quamvis, supr. b. tit. l. mutus, §. manente, supr. de jur. dot. Divortio soluto matrimonio si filiæ sine consensu patris, exactam communem dotem, id est cuius exactio communis erat patri & filiæ, consummat, patri integra est actio de dote, si perdituræ soluta sit, id est si maritus eam solverit filiæ sciens eam perditum iri. Si non perdituræ soluta sit, & ex justis causis, patri nulla superest actio, nec mortuo patre heredi ejus, nec mulieri, ex b. §. l. unic. §. videamus, C. de rei uxori act.

§. si mulier.

Si mulier soluto matrimonio egentem reum per novationem, id est novandi causa, dolo adversarii decepta admiserit, integra est ei dotis actio, ex b. §. Neque obstat, quod delegatio pro solutione est, & maritus per delegationem liberatur; l. inter causas, §. abesse, supr. mandat. quia favore dotis mulieri deceptæ dolo delegantis salva est actio de dote. Non obstat etiam l. sub praetextu, C. de transact. ex qua si creditor dolo debitoris deceptus transegerit, datur ei actio de dolo, quia ipso jure liberatio nulla non est. Tamen favore dotis, si mulier decepta inopem reum novandi causa admiserit, integra est ei actio de dote, quia beneficium legis Julie de non alienando fundo dotali manet etiam post divortium, donec dos soluta sit; l. 12. de fund. dotali.

§. si pater.

Morte viri, vel divortio soluto matrimonio, patri & filiæ communis est actio de dote: absente filia patri datur actio de dote, præstata cautione

de rato , ex h. §. 2. in fin. supr. h. tit. l. non solum , §. si de dote ; de procur. Si pater absente filia dotem a se profectam exegerit omissa satisdatione de rato , & filia patri heres extiterit , vel testamento patris tantum ei legatum sit , quantum esset in dote filiae , denegatur actio dotis , & quod a patre datur compensandum cum dote , ex h. §. Opponitur , quod in dubio legatum non presumitur relictum animo compensandi ; l. Titia , §. + qui dota-fideatur . v. le , de legat. 2. l. si compensandi , C. de hered. instit. sed hoc verum est in vo-l. 85. eod. tit. luntario debitore , quia legatum est mera liberalitas , animus compensandi non cum concor-praesumitur . Sed in necessario debitore , qualis est pater , qui dotem promisit dant. pro filia , ex officio paterno legatum praesumitur relictum animo compensandi cum dote , pater potius se liberare quam donare velle praesumitur : legatum intelligitur relictum dotis nomine , ne duplii prestatione heres oneretur ; l. fidei-commissa , §. si quis decem , de legat. 3. Jure ff. si legatum a marito uxori relictum esset , licet expressim non esset relictum animo compensandi , alterutro , id est dote vel legato , eam esse contentam oportebat , propter edictum de alterutro . Sed ex constit. Justiniani , sublatu edictu de alterutro , legatum a marito uxori relictum , non intelligitur relictum animo compensandi cum dote , nisi specialiter expressum sit ; l. unic. §. + 3. vers. sciendum , C. de rei uxor. act. Cujac. + 13. obs. 25.

§. si patri .

Absente patre propter condemnationem , propter quam patri in urbe esse non licet , ubi dos petatur , puta propter inhonestam missionem e militia ; l. 2. §. + ignominia , de his qui not. infam. vel propter relegationem e patria , cui interdictum est patria , & urbe abstinere debet ; l. 7. §. constitutum , de interdict. & relegar. filiae datur actio de dote , adhibita cautione de rato , ex h. §. l. in insulam , in pr. infr. h. tit. Calamitas patris non debet nocere filio ; l. 5. §. ingenui , de stat. hom. l. adoptivum , §. ult. de in jus voc.

§. eo autem .

Actio de dote communis est patri & filiae , patri datur actio de dote non sine consensu filiae ; l. 2. §. ult. supr. h. tit. patri agenti de dote filiam consentire oportet tempore litis contestatae , pater tamen solus agit ; gloss. in l. & heredi , §. filiaf. de pac. Quod si filia , quae semel dixit se consentire , ante litem contestatam mutaverit voluntatem , vel etiam emancipata sit , frustra pater agit : in judicialibus licet poenitere ante litem contestatam ; l. si convernit , de iurisdict. l. is qui se , de rei vindicat. l. quamvis , de in jus voc. quia ante litem contestatam res est integra : litis contestatio est initium litis ; l. amplius , rem rat. haber. Ante litem contestatam procurator nuda voluntate revocatur ; l. ante litem , de procurator. l. si ante , judic. solv. Cujac. 3. obs. 16. Faber , 4. conject. 9.

§. nec non .

Patri & filiae communis est actio de dote , ita ut patri detur actio de dote non sine consensu filiae ; l. 2. supr. h. tit. interdum causa cognita patri denegatur actio de dote , si tam turpis sit persona , ut verendum sit , ne acceptam dotem consumat : ideoque officium judicis interponendum est , ut filiae & patri consulatur . Sed si latitet filia , ne tali patri consentire cogatur , patri quidem datur actio , sed causa cognita . Quid enim filia si verecunde per absentiam patri contradicit , id est si non contradicit palam coram patre propter verecundiam , id est propter reverentiam patris , sed per absentiam , id est absens per libellum ? Consentire non videtur , qui verecundia non contradicit ; l. si quis cum

tum sciret, de furt. l. cum + vero, §. apparel, de fideic. libert. Hoc casu patri non est danda actio de dote: quod si pater is sit, cui omnino consentire filiam decet, id est vita probata, & bona frugi, filia levis mulier, vel admodum juvenis. (Quæ nota est loquendi formula, ut in l. 3. §. 1. de sepulcr. violat. admodum impuberes. Tacit. 4. annal. de L. Antonino, dixit: admodum adolescentulum. Idem lib. 1. annal. Marcellum admodum adolescentem, dixit Pontificem & ædilem curulem factum; Frontin. strateg. lib. 4. P. Scipio adolescentis admodum. Mulieres admodum insulæ; Plaut. in Poenulo.) Vel nimia circa maritum non merentem, id est nimis affecta in maritum, potius est patri a prætore dari actionem.

§. si maritus.

Furor impedit matrimonium contrahendum, sed non dissolvit contractum, ut hic, & l. patre furioso, supr. de his qui sui vel alien. jur. sunt. l. + consensu, C. de repud. quid enim tam humanum, quam fortuitis casibus mulieris virum vel uxorem viri participem esse? nisi furor sit non ferendus, ita ut nullius culpa videatur dissolvi matrimonium, neque in damnum alterutra pars incidat, id est vitetur poena legitima, quæ est amissio dotis vel rerum propter nuptias donatarum, + ex b. §.

§. si autem.

Si maritus uxore furiosa matrimonium dolo dirimere nolit, sed uxori alimenta & curam non præstet, tunc compellitur officio judicis, petente curatore, vel cognatis furiosæ, pro dotis modo alimenta præstare: immo et si nulla dos sit tenetur alere, & sumptus factos in eam rem repetere non potest, sed affectioni suæ debet expensas ferre; l. quod si nulla, de religiosis, l. verbo vietus, de V.S. l. quod in uxorem, C. de negot. gest. Constante matrimonio dos repeti non potest, nisi ex justis causis. Quod si maritus constante matrimonio dotem profliget, tunc dotem sequestrari oportet, id est dotem apud sequestrum deponi, ut ex ea competens solatum mulieri & familiæ ejus præstetur, ex b. §. Sequestrationis usus in quibusdam causis moribus receptus; l. Imperatores, §. ult. de appellat.

§. item pater.

Si maritus uxori furiosæ non præstet alimenta, tunc curatori furiosæ, vel cognatis datur actio de præstandis alimentis, nec soli curatori furiosæ, sed & patri furiosæ datur actio, ut dos reddatur, nuntio divorci missio, ut hic, & l. Julianus, supr. de divorc. quia pater est vice curatoris & plus quam curator. Paterna pietas semper optimum consilium capit pro liberis; l. nec in ea lege, §. ult. ad leg. Jul. de adulter.

§. si soluto, + §. idem decernendum.

Soluto matrimonio filiæ, si pater sit furiosus, curatori patris datur actio de dote, aut si curatoris copia non sit, filiæ datur actio de dote, ita ut caveat de rato: idem dicendum si pater sit captus ab hostibus, filiæ datur actio de dote.

§. transgrediamur.

Soluto matrimonio dotis actio competit adversus maritum, sive ipsi dos data de l. 11. §. sit, sive alii jussu ejus: nihil refert mihi an alii solvatur jussu meo; l. + 5. de pign. etiam si, C. de jur. dot. l. nihil, C. de solut. Sed si maritus sit in potestate act. l. 49. 54. patris, & dos socero data sit, dotis actio datur adversus socerum: plane si dos 56. 64. O' filio data sit, si quidem jussu soceri, adhuc actio datur adversus socerum: quod 66. de solut.

Tom. VIII. Vol. II.

O

si dos filio data sit sine iussu patris , nihilominus cum patre agi oportet : dos enim videtur pervenisse ad eum , penes quem est peculium , id est dominium peculii , ut hic , & l. si filio familias , + in pr. infr. b. tit. l. si filio nupta , supr. famil. ericis. ad hoc ut daminetur quatenus est in peculio , vel quatenus versum est in rem patris ; l. 3. §. proinde , de in rem vers. l. tam ex contras etibus , de judic. Quod si socero dos data sit , in maritum non datur actio de dote , nisi patri heres extiterit .

§. ult.

Si mulier per errorem nupserit servo quasi libero , non est dos neque matrimonium , quia inter servos non est matrimonium , sed contubernium , & quod datum est dotis nomine non repetitur actione de dote , sed condicione ob causam dati causa non secuta , quae est privilegiaria inter personales actiones , id est inter chirographarios credidores , datur ei actio de peculio in dominum servi : in actione de peculio mulier non praefertur dominio si quid ei debetur : pater vel dominus convertitus actione de peculio , ante omnia deducit quod sibi debetur ; l. depositi , §. ult. de pecul. Mulier in actione de dote vel quasi dote non praefertur dominio , si quid ei debetur in causa peculii ; nisi in his tantum rebus , quae in dotem datae sunt , vel ex dote comparatae quasi & haec dotales sint : mulier in repetenda quasi dote praefertur ceteris creditoribus chirographariis , ut hic , & l. quæsumus , §. ult. & ll. segg. de reb. auctor. judic. possid. l. si sponsa , de jur. dot. l. si ignorans , C. + b. tit. l. circa , de adm. tutor. Quod si mulier virum deceperit , caret privilegio ; l. a. divo Pio , de rito nupt. l. pen. §. ult. quod fals. tutor. gest. esse dicat .

L. 23.

Si mulier per errorem nupserit servo quasi libero , non est dos neque matrimonium , tamen mulier quasi privilegium habet in dote vel quasi dote repetenda ; §. prox. supr. & si quid in eam dotem impensum est , per retentionem servabitur , opposita exceptione doli mali . In vera dote ob impensas , quæ ipso jure minuant dotem , id est ob impensas necessarias , datur retentio dotis , impensa necessaria servatur per retentionem dotis , quasi pignoris vice ; l. dote , infr. de dote prelegat . l. dote , de rit. nuptiar. l. unic. §. + taceat , vers. cum enim necessaria servatur per retentionem dotis , C. de rei uxori. act.

L. 24.

Constante matrimonio dos uxori reddi non potest , quia dotis representatio species est donationis ; l. unic. C. si constant. matrimonio . Excipiuntur nonnulli casus . I. Constante matrimonio dos uxori reddi potest , ut se suosque alat ; l. mutus , §. 1. supr. de jur. dot. II. Marito vergente ad inopiam , ut hic , & l. servum dotalem , infr. de manumiss. l. ubi adhuc , C. de jur. dot. Idem in socero dicendum est quod in marito , si dotis actione conveniatur , quia eadem ratio versatur . Quod si maritus profiget dotem mulieris furiosæ , dos sequestranda est ; l. si cum dotem , §. sin autem , supr. b. tit. ut consulatur mulieri , cui dos tuto reddi non potest .

§. si exheredato .

Constante matrimonio dos ab uxore repeti potest marito vergente ad inopiam , ex init. b. l. puta marito exheredato . Et dotis actio incipit a die aditæ hereditatis patris . Ante aditam hereditatem non datur actio de dote , quia

quia exhereditatio nullius est momenti, nisi adeatur hereditas ex testamento; *l. filium, t. in pr. vers. sed cum exhereditatio, de bonor. possess. contr. tab.*

§. quotiens + §. sive.

Constante matrimonio maritus non tenetur satisdare de dote reddenda; *l. i. C. ne fidejuss. dot. dent. Divortio soluto matrimonio si maritus pacificatur de dote solvenda post certum tempus datis fidejussoribus, tenetur ex pacto satisdare se dotem soluturum sua die, vel etiam tenetur ex justa causa satisdare de dote solvenda sua die, puta si labatur facultatibus. In omnibus bonae fidei judiciis ex justa causa ante diem praestandæ pecuniae, praestatur cautio de solvenda pecunia cum dies venerit; l. in omnibus, de judic. Quoties maritus ex justa causa vel ex pacto tenetur satisdare de solvenda dote post diem, si fidejussorem dare non possit, compellitur officio judicis residuum representare deducto commodo medii temporis, id est deducto interusurio, deductis usuris medii temporis, nec auditur mulier si malit pati dilationem, quam in representatione deductionem commodi medii temporis, quia hoc statuitur officio judicis, ut consulatur securitati dotis. Immo si cum maritus satisdare posset, nolle, condemnatur statim in solidum, id est damnatur integrum dote prestare, non habita ratione commodi medii temporis, in poenam contumaciae, t. ex h. §. quotiens. Similiter si pater heres institutus, & rogatus post diem hereditatem restituere filio, profliget fideicommissum, cogitur id representare filio deducto commodo medii temporis; l. Imperator, ad Trebell. Sive autem mariti, sive uxoris periculo dos sit, id est sive dos aestimata sive inaestimata sit, soluto matrimonio maritus tenetur eam solvere legitimo tempore, ex t. h. §. sive, id est annua, bima, trima die, tribus pensionibus, vel hodie intra annum si dos consistat in pecunia, ex constit. Justiniani, l. unic. §. t. 7. vers. exactio, C. de rei uxor. act.*

§. si vir.

Maritus potest manumittere servos dotaes, si sit solvendo, ut hic, *C. l. dotalem, infr. h. tit. l. servum dotalem, de manumiss. Si vir servos dotaes manumiserit voluntate mulieris, si mulier consenserit manumissioni servorum dotalium, animo donandi viro, soluto matrimonio vir uxori non tenetur actione de dote praestare estimationem servorum dotalium, nec tenetur de operis libertatis causa impositis ei praestandis, id est de mercedibus operarum, quas in manumissione libertatis causa imposuit, quia talis donatio servorum manumittendi causa valuit inter virum & uxorem, favore libertatis; l. dotalem, cum tribus seqq. infr. h. tit. l. quod autem, §. ult. C. dd. ll. seqq. de don. int. vir. C. axor. l. maritus, C. eod. Quod si negotium inter virum & uxorem gestum est, id est si convenerit inter conjuges, ut quidquid vir consecutus sit ex bonis liberti, vel ex obligatione, id est operis libertatis causa impositis, redderet soluto matrimonio, officio judicis tenetur cavere, se restituturum mulieri quidquid ad eum pervenerit ex bonis liberti, puta ex successione liberti intestati sine liberis, aut ex obligatione seu pacto operarum; l. si vero, h. tit. Simile est in l. si quis servum, de act. empt. C. l. i. C. de serv. pign. dat. manum. Alias de aliena hereditate pacisci non licet; l. ult. C. de pact. Valer haec pactio de hereditate liberti, quia justa est causa paciscentium, quæ malam omnem suspicionem adimit.*

§. † si maritus.

IN rebus dotalibus maritus præstat dolum & culpam, id est negligentiam, & diligentiam, quam rebus suis adhibere solet; *l. in rebus*, supr. de jur. dot. Si maritus sœviat in servos dotaes, si tantum sœvus fuerit in servos uxoris, id est dotaes, & in suos mitior fuerit, tenetur hoc nomine: si vero & in suos est naturalis, id est natura sœvus, si supra modum sœviat tenetur hoc nomine: quamvis enim in rebus dotalibus præstet tantum diligentiam, quam rebus suis adhibere solet, attamen sœvitia, quæ in propriis culpanda est, in alienis coercenda est, hoc est in dotalibus, ex h. §. Idem in depositario, præstat diligentiam, quam suis rebus adhibet; *l. quod Nerva, deposit.* Res dotaes sunt in bonis mariti constante matrimonio; *l. quamvis*, supr. de jur. dot. *l. Lucius*, §. idem respondit constante matrimonio, ad municipal. quia dos datur marito ad sustinenda onera matrimonii: inspecto exitu sunt mulieris, quia soluto matrimonio dos redit ad mulierem, & hoc respectu maritus tenetur de sœvitia in alienis servis, hoc est dotalibus, ex h. §.

§. si uxor.

SI uxor invito & prohibente viro rem ejus commodaverit, † eaque perierit, soluto matrimonio, in judicio de dote ejus rei compensatio & deductio fit: si non prohibente viro, id est sciente, & non contradicente, officio judicis mulieri datur modicum tempus, & indulgetur cautionem præbenti, id est satisfactione præstata, se rem restituturam. Hodie nulla compensatio opponi potest ad morandam actionem dotis; *l. unio*. §. taceat, *G. de rei uxor. act.*

§. ult.

Bonis mulieris pro parte publicatis, puta ob delictum mulieris perpetratum ante contractum matrimonium, soluto matrimonio mulieri superest reliqua dotis exactio: immo etsi dos pro parte publicata sit, post litem contestatam, actione de dote arbitrio judicis condemnatio fit pro parte reliqua: & si tota dos publicata, judicium expirat, id est judicium de dote solvitur, & maritus absolvitur ab observatione judicij in rem; *l. si in rem actum sit, de rei vindic.* *l. si petitor, de judic.* si dos pro parte publicata sit, pro parte post litem contestatam judicio de dote sufficit arbitrium judicis ad partem condemnationis faciendam, id est non est opus novo judicio, novo judice: videtur dote, de qua agebatur, publicata pro parte solutum judicium, cui judex addicetus est, sed officium judicis superest in parte non publicata. Judex addicetus judicio dotis recuperanda, non desinit esse judex in parte quæ superest. Dos mulieris publicatur ob commissa delicta, puta maiestatis & alia; *l. 3. & dd. seqq. de bon. damnat.*

L. 25.

SI filiof. dos data sit injussu patris, pater si conveniatur actione de dote, tenetur quatenus est in peculio dumtaxat, peculium augetur ex eo quod pater habet actionem ex persona filii ob impensas factas a filio in res dotaes, vel res donatas a filio uxor, vel ob res amotas ab uxore. Nam in peculio sunt, non tantum res corporales, sed & nomina debitorum; *l. 7. §. in peculio, de pecul.* Et si totum est præstandum mulieri quod est in peculio, quia adhuc sit quod uxori debeatur, pater non tenetur in solidum, sed quatenus est in peculio. Sed si peculium non sufficiat, totum quod est in peculio præstandum est.

§. ma-

§. maritum.

Maritus in rebus dotalibus servandis præstat dolum & culpam, id est negligentiam; l. etiam, §. i. supr. l. pen. in pr. infr. h. tit. ubi adfertur elegans exemplum de Licinia uxore Gracchi, cuius res dotales perierunt in seditione, qua Gracchus occisus est, quas res, consultus P. Mutius respondit, Licinia præstari oportere, quod Gracchi culpa sedatio commota esset. Maritus in judicio de dote de dolo malo & culpa cavere debet: quod si dolo fecerit quoniam restituere possit, damnatur quanti mulier in litem juraverit, id est tenetur præstare astimationem litis jurejurando actoris, ut in judicio vindications; l. qui restituere, de rei vindic. In judiciis bona fidei & arbitrariis jurat in litem; l. in actionibus, de in lit. jur. Si dos data sit filiof. injussu patris, pater non tenetur in solidum, sed de peculio dumtaxat: quod si dolo patris capta fraudatave est mulier, tenetur in solidum; l. 5. in pr. l. in bona fidei, de pecul. l. i. §. filiumf. deposit.

§. si post divorcium.

Si post divorcium res dotales perierint, vel deteriores factæ sint, post moram mariti in reddenda dote, maritus omnimodo præstat periculum rei, ex h. §. quod servatur in omnibus bona fidei judiciis, ut periculum rei peremptæ post moram pertineat ad reum; l. si duo, §. ult. l. promissor, de constit. pecun. l. venditor 21. de hered. vendit. l. cum res, §. ult. de legat. i. l. si ex legati causa, de V. O. Post moram etiam si res perierint sine dolo & culpa debitoris, omnimodo periculum spectat ad reum: mora enim non est sine dolo, dolo facere videtur, qui cum haberet copiam restituendi non restituit; l. in bona fidei, in fin. de pecul.

§. si + qui.

Soluto matrimonio, si qui servorum dotalium sint in fuga, maritus debet cavere de servis persequendis, & si eos receperit restituendis, quia maritus non præstat fugam servorum dotalium, qui custodiri non solebant: fuga servorum, qui custodiri non solebant, numeratur inter casus fortuitos; l. si a bona fidei, de rei vindic. l. in rebus, commodat. l. contractus, de R. J. In aliis actionibus observatur eadem cautio de servo, qui est in fuga, persequendo, vel de re persequenda; l. item si cum, §. + quid si homo, supr. quod met. cauf. l. servo legato, §. ult. de legat. i.

§. ult.

Si vir fundum locaverit in quinquennium, ut plerumque siebat; l. 4. §. pen. de reb. credit. l. qui per collusionem, de act. empt. & post primum annum locationis, divorcio solutum sit matrimonium, mulier non tenetur stare locationi factæ a marito: verum mulieri agenti de dote repetenda, non aliter fundum dotalem restituere tenetur maritus, quam si caverit, si quid post unius anni locationem maritus damnatus sit, id se marito præstitum iri, ex h. §. Eadem ratione si mulier soluto matrimonio agat de dote, debet cavere marito, se indemnem eum præstaturum adversus vicinum, cui maritus cavit de damno infecto; l. cum mulier 55. infr. h. tit. E diverso mulieri cavere debet maritus, quidquid præter primum annum ex locatione consecutus fuerit, id est mercedes sequentium annorum, se ei restituturum. Eodem modo emptor fundi non tenetur stare locationi factæ a venditore, sed vendor conductori tenetur ex conducto in id quod interest locatione perfui; l. si merces, §. i. supr. locat. l.

emptorem, C. eod. l. arbores, §. 1. de usufruct. exemplo venditionis constituto usufructu, fructuarius potest colonum expellere, nisi id specialiter fuerit exceptum; d. l. arbores, §. 1.

L. 26.

Mora purgatur oblatione rei vel pecunia debitae re integra, ex *b. l. & l. interdum, §. ult. l. si servum, §. sequitur, de V. O. l. qui t decem, in pr. & §. 1. de solut. l. sed & si alia, de consti. pecun.* Semel facta mora in restituendo servo dotali, soluto matrimonio, si servum dotalem postea offerente marito, accipere noluerit mulier, & is ita decesserit sine culpa mariti suo fato, maritus heresve ejus pretium, id est aestimationem servi, praestare non debet, ne damnum sentiat maritus, quod postea offerente eo servum dotalem mulier accipere voluit. Ubi uterque moram fecit, creditor & debitor, mora novissima, mora posterior nocet; *l. illud, de peric. & commod. rei vendit. l. t si & per emptorem, de act. empt. l. debitor, de usur.* Alias si semel maritus moram fecerit in reddendo servo dotali, & postea servus dotalis moriatur suo fato, non purgata mora, periculum pertinet ad maritum; *l. prox. §. si post, supr.*

L. 27.

Si post divortium mortua muliere, heres ejus cum viro parenteve ejus agat de dote repetenda, eadem videntur de restituenda dote intervenire, quæ ipsa muliere agente observari solent, id est ut maritus vel sacer damnetur de dote in id tantum quod facere potest; *l. rei judicatæ, in fin. supr. b. tit. l. sicut, infr. de re judicat.* & ut priusquam dos solvatur, fundus dotalis alienari non possit; *l. dotalis, §. heredi, de fund. dotal.*

L. 28.

Maritus de dote dumtaxat tenetur in id quod facere potest: facere posse videtur maritus, etiam in id quod a muliere consequi potest, puta si jam ei aliquid absit, ob impensas in res dotaes, vel ob pecuniam mandato mulieris solutam. Cum queritur, an maritus facere possit, spectatur non tantum quod maritus possidet, sed etiam quod consequi potest aliqua actione, puta nomina & actiones; *l. si maritus in id, infr. b. tit.* Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem adipiscendam vel recuperandam; *l. rem in bonis, de adqu. rer. dom.* Ceterum si nondum ei abest, puta si sub conditione sit obligatus, nondum videtur facere posse, ex *b. l.* quia expectandus est eventus conditionis, ut sciatur an debeat: quod debetur sub conditione, nondum debetur; *l. is cui, de oblig. & act.* Et abesse videtur in quo quis pure obligatus est; *l. si quis mandatu, de negot. gest.*

L. 29.

Patri & filiae communis est actio de dote repetenda; *l. 2. 3. supr. b. tit.* nisi pater in traditione dotis stipuletur sibi dotem reddi, vel in continentali: si pater in dote danda, vel in continentali stipuletur sibi dotem reddi, solus potest agere de dote sine filia, in suam personam de dote actionem transfert stipulatione adhibita in traditione dotis, vel in continentali, ut *bic, & l. cum a. sacerero, C. de jur. dot.* Ceterum si ex intervallo stipuletur sibi dotem reddi, stipulatio non valet, nisi facta sit consentiente filia, quamvis in potestate sit, quia dotis conditio pactis deterior fieri non potest, nisi filia consentiat. Plane si pater ante nuptias dotem dederit, potest stipulari ex intervallo, ante nuptias con-

S O L U T O M A T R I M O N I O D I G . 111

contra voluntatem quoque filiae dotem sibi reddi , quia videtur stipulatus ab initio , cum stipuletur ante nuptias re integra , quia dos confertur in tempus nuptiarum . Cum pater dotem dat pro filia absque stipulatione , actionem de dote repetenda absque stipulatione in personam suam non transfert : mater solo pacto ; l. avia , C. de jur. dot. Ratio diversitatis est , quia necessaria est dotis datio , quae fit a patre , non voluntaria . Officium patris est dotare filiam ; l. qui liberos , al. l. 19. de rit. nuptiar.

§. si quis .

Si quis pro muliere dotem dederit , & convenerit , ut quoquo modo , id est morte vel divortio soluto matrimonio dos ipsi redderetur , & postea divorcio soluto matrimonio , maritus uxori dotem dederit , id est reddiderit , nihilominus ei , qui dotem dedit , datur actio de dote contra maritum , quia quilibet potest legem dicere rei suae ; l. ob res , §. 1. de pact. dotalib. Si maritus foce-
ro dotem solverit ignorante filia , non liberatur , & potest condicere solutum condictione indebiti ; l. qui hominem , §. si gener , de solut.

L. 30.

Divortio soluto matrimonio , si mulier alteri nupserit , non prohibetur dotem repeteret a priore viro actione de dote . Ratio dubitandi erat , causa repetendae dotis cessare videbatur , postquam mulier alii nupsisset , quia reip. interest mulieres dotes salvas habere , propter quas nubere possint ; l. 2. de jur. dot. At ratio publicae utilitatis cessat in muliere secundo nuptia , quae virum invenit : sed dotis actio superest mulieri , etiam secundo nuptiae , ne sit indota-
ta , quia virum invenit spe dotis , cuius nomine actionem habebat .

§. quoties .

Maritus soluto matrimonio dotem restituere cogitur , si culpa sua id est negligentia eam non exegerit ; l. si extraneus , supr. de jur. dot. Quod si culpa viri acciderit , ne dos a foce-
ro vel quolibet alio debitore exigeretur , si in matrimonio filia deceperit , aut materf. eum , qui dotem promiserat , heredem instituerit , nihil amplius praestare debet , quam ut eum obligatione liberet , per acceptilationem sc. nec enim potest quis objicere culpam , ex qua lucrum sen-
tit ; l. cum in fundo , §. 1. 2. supr. de jur. dot.

L. 31.

Si marito publico judicio damnato , pars bonorum ejus publicata sit , fiscus tenetur creditoribus ejus , quos inter uxor est dotis causa , pro ea parte ex h. l. quia fiscus succedit cum sua causa , & onere ; l. 2. C. h. tit. l. §. quis postbac , C. de bon. proscript. l. tutoris , C. ad leg. Jul. de vi public. Fiscus cum in locum privati succedit , jure privati utitur ; l. cum quidam , §. fiscus , supr. de usur.

§. si pater .

Si pater ducentis filiae dotis nomine promissis , pactus sit , ne amplius quam centum a se petantur , & soluto matrimonio egerit de tota dote repetenda , centum , de quibus convenit , ne peterentur , non intelliguntur dotis esse : quod si mortuo patre cum herede ejus maritus agere coepit , ista quoque pecunia , id est tota ducenta , in dote erunt . Pactum , ne a se dos petatur , est personale ,

nec prodest heredi ; l. cum pater, l. ob res, §. t 2. de pact. dotalib. l. si tibi + deceas, §. si quis paciscatur, de pact.

§. si voluntate .

SI voluntate filiae procurator a patre datus, item de dote contestatus sit, & re secundum eum judicata, (sententia sc. concipiebatur in personam procuratoris ; l. i. C. de sentent. & interlocut. quia procurator lite contestata fit dominus litis ; l. procuratoribus, C. de procur.) re, inquam, secundum procuratorem judicata, pater deceperit, judicati actio filiae potius datur, quam heredibus patris, ex h. §. quia dotis actio, quae erat communis patri & filiae patre superstite, eo mortuo fit propria filiae, & actio judicati accedit actioni de dote, nec ita eam novat, ut perimat ; l. aliam, infr. de novat. quia res in eum casum recidit, a quo incipere potuit, ex quo mortuo patre actio de dote soli filiae datur. Constat. Justiniani actio de dote, quae communis est patri & filiae, mortuo patre, ad filiam transit in solidum, ejusque propria efficitur; l. unic. §. videamus, §. & hoc, C. de rei uxori. act.

§. t cum patri.

SI patri dos data esset, maritus non tenetur de dote mulieri, nisi quatenus patri heres extiterit ; l. si cum dotem, §. transgrediamur, supr. h. tit. Si patri dos data sit, & filius ex parte heres sub conditione institutus fuerit, adjectis coheredibus pure institutis, & pendente conditione coheredes ejus pro partibus suis mulieri dotem solverint, hoc minus filius, existente conditione sc. ex dote praestare debet, quoniam nullam actionem habet adversus coheredes pecuniae recuperandae causa, quia solvit ut heres ex parte existente conditione ; l. si maritus, famil. ercisc.

§. ult.

Divorcio soluto matrimonio, si mulier per errorem fundum dotalis receperit, non habita ratione fructuum pro parte anni, quo matrimonium non stetit, nihilominus de dote agere potest, id est fructus repetere potest actione de dote, quia eo minorem dote recepit. Fructus percepti a marito post divorcium augent dotem, & veniunt repetendi actione de dote, non tamquam fructus & accessiones, sed tamquam pars fundi. Idem dicendum est si mulier partus ancillarum dotalium non receperit, aut legata vel hereditates, quae post divorcium per servos dotales marito quæsitæ essent, hæc omnia veniunt in actione dotis, quasi augmenta dotis ; Cujac. t 14. obs. 22. & 25. obs. 36.

L. 32.

Mulier divortio soluto matrimonio, si conveniatur de dote, tenetur dum taxat in id quod facere potest ; l. maritum, supr. h. tit. l. t Mevio, t V. si facit. §. a me, de legat. 2. Divortio facto, si nondum repetita dote mulier nupserit Et adde l. alteri, & prior maritus posteriori, tamquam debitor mulieris dotem ex priori 53. h. tit. matrimonio debitam promiserit, non amplius tenetur, quam in id quod l. 49. de re facere potest, quia secundo non tenetur in amplius, quam mulieri si ageret judic. cum de dote.

concord.

L. 33.

Mulier marito stipulante dotem promisit, & in continentis Titium adhuc buit, qui stipularetur partem dotis soluto matrimonio sibi reddi : ea nulla

Ia dote data deceffit, marito herede instituto: maritus damnosam hereditatem adiit: quamvis hereditas solvendo non sit, maritus Titio tenetur in solidum ex stipulatione, quia adeundo hereditatem mulieris, intelligitur ipse sibi dotem soluisse, & secum compensasse eam cum hereditate, ut hic, & l. Stichum, §. aditio, infr. de solut. l. debitori, de fidejuss. l. cum a matre, C. de rei vindicat. qua ratione non tantum Titio tenetur in solidum, sed etiam ceteris creditoribus hereditariis, quia hereditas solvendo esse intelligitur, quæ heredem invenit; l. 3. ad leg. falcid. l. libertus qui, de bon. libert. qui adiit hereditatem, obligatur quasi ex contractu; l. + si quis absentis, §. heres, de oblig. & act. & tenetur creditoribus etiam si nihil esset in hereditate.

L. 34.

Morte viri vel divortio soluto matrimonio, patri & filiæ communis est actio de dote. Si filia in potestate patris sit, patri competit actio de dote adjuncta persona filiæ, ut hic, & l. 2. §. quod si in patris, supr. h. tit. l. filiæ, C. h. tit. l. unic. §. videamus, C. de rei uxori. act. l. pater filiam, ad l. falcid. Si filia sit sui juris, soli filiæ competit repetitio dotis; l. in insulam, infr. h. tit. l. si cum dotem, §. eo autem tempore, + supr. h. tit. d. l. unic. §. videamus. Et hoc est quod ait l. pater, supr. de evict. uno casu, si filia emancipata sc. mortua sit in matrimonio, dotem reverti ad patrem. Et eo pertinet quod dicitur in hac l. divortio facto, si pater filiam in potestate sua esse dicat, & dotem sibi reddi postulet, ipsa se matrem familias dicat, & sola de dote agere velit, finge eam fuisse in possessione libertatis, ita demum patri non dari repetitionem dotis, nisi probet filiam in potestate sua esse, & consentire sibi de dote agenti. Patri incumbit onus probandi filiam in potestate sua esse, quia filia erat in possessione libertatis, ut materfamilias agebat. Si quis in possessione libertatis fuerit, is, qui agit, probare debet se dominum esse; l. liberis, §. ult. infr. de liberal. cauf. l. + non ideo, in fin. C. eod. l. si de possessione, C. de probat. Soli filiæ competit etiam actio de dote, si pater vitæ suspectæ sit; l. filius. supr. de procur.

L. 35.

Lege Julia & Papia liberta, quæ nupsit patrono, eo invito non potest divertere ab eo, ex h. l. & l. ult. supr. de divorz. nisi manumissa sit ex causa fideicommissi; l. pen. eod. tit. l. proxime, de rit. nupt. Hoc jure liberta nupta patrono, quæ voluntate patroni ab eo discessit, cum eo potest agere de dote ei data.

L. 36.

Maritus de dote tenetur in quantum facere potest, sive conveniatur a muliere, vel herede ejus; l. maritum, l. si post, supr. h. tit. sive a fisco, qui successit mulieri ex causa confiscationis bonorum. (Quod evenit in casu l. 3. de bon. damnat.) Si maritus minus facere possit, & dos mulieris publicata sit, maritus fisco condemnatur dumtaxat in quantum facere potest, ne in perniciem mariti mulier puniatur, ex h. l. Fiscus succedit semper cum sua causa & onere; l. si constante, §. ult. supr. h. tit. l. cum quidam, §. fiscus, de usur.

L. 37.

Patri datur actio de dote voluntate filiæ; l. 2. §. quod si in patris, supr. h. tit. Dotem voluntate filiæ patrem cepisse videtur, ex h. l. consentire Tom. VIII. Vol. II.

videtur filia, si non contradicat; d.l. 2. §. voluntatem, vel contradicendi causam non habeat, maxime si postea a patre, ampliore summa dotata sit. Dictio maxime est implicativa, includitque casum etiam contrarium.

L. 38.

TItius filius. voluntate patris Mæviam uxorem duxit, & dōtēm pater accēpit: Mævia Titio repudium misit: mox pater absente filio, sponsalia cum ea nomine filii contraxit: soluto matrimonio culpa mulieris, queritur si Mævia de dote agat cum Titio quondam marito, & a parte herede scripto, an possit maritus propter culpam mulieris, id est ob adulterium, (sic vocabant veteres; Virg. 4. Æneid. (172.) *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.*) † dotem retinere? Marcellus respondet, etiam si Titius ut heres institutus a patre convertiatur, tamen si sponsalibus a patre contractis non consensisset, culpam mulieris multandam esse, id est mulierem dote multandam esse, ob culpam, ob adulterium, si matrimoniorum culpa mulieris dissolutum esset, nisi post divortium filius consenserit sponsalibus a patre contractis, quia hoc casu non potest queri de uxore, quam iterum ducendo probavit; l. cum mulier, infr. b. tit. l. † si uxor, §. ult. ad l. Jul. de adulter. si culpa uxorius matrimonium dissolutum sit, ea dotem amittit; l. consensu, §. 4. C. de repud. Redintegrato matrimonio vel sponsalibus, prior culpa remissa intelligitur, & dos salva est mulieri.

L. 39.

Ob graviores mores, id est ob adulterium, mulier dōtēm amittit; l. Lucius, supr. b. tit. l. consensu, §. 4. C. de repud. Divortio soluto matrimonio mulier agebat de dote in maritum: maritus incusabat mulierem adulterii, & eo nomine intendebat retinere dōtem: mulier excusabat delictum, dicens se lapsam lenocinio viri: judex pronunciavit utrumque dedisse causam repudio: queritur, quae sit vis & potestas hujus pronuntiationis? Papinianus respondet, utrumque teneri lege, id est lege Julia de adulteriis, & ea lege, quam ambo contempserunt, neutrū vindicari, id est maritum non posse adulterii accusare uxorem, cui lenocinio causam dedit. Paria enim delicta mutua compensatione tolluntur, ut hic, & l. si duo, de dol. l. 2. in fin. ne quis eum qui ius voc. vi exim. l. si uxor, §. judex, ad l. Jul. de adulter. Mutua delicta compensantur, vel quasi compensantur inter virum & uxorem, quia si mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote † retinetur: cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea dissimulatione probavit? Ex sententia legis hoc efficitur, ut maritus non possit uxorem accusare adulterii, cui lenocinium præbuit; l. cum mulier, infr. b. tit. l. si uxor, §. ult. ad leg. Jul. de adulter. Hoc efficitur ex sententia, non ex verbis legis, quia lege Julia tantum scriptum est, mulierem dōtēm amittere ob adulterium, nihil dictum est de exceptione lenocinij.

L. 40.

Pater, cum dōtēm dat pro filia, in traditione dōtis, vel in continentī, sine voluntate filiæ recte stipulatur sibi dōtēm reddi soluto matrimonio: post dōtēm datam, & nuptias contractas, ex intervallo non recte stipulatur divortio facto dōtēm sibi reddi sine voluntate filiæ; l. quotiens, supr. b. tit. Si pater post dōtēm datam, & nuptias contractas, stipulet voluntate filiæ divortio facto dōtēm sibi reddi, hac conditione si filia sine liberis decesserit, existente conditionali stipulatione non est impediendus pater quominus agat ex stipula-

pulatu. Quod si viva filia agat ex stipulatione, exceptione submovetur, quia actio de dote communis est patri & filiae, & pater non potest agere de dote, nisi adjuncta persona filiae; l. 2. §. quod si in patris, supr. h. tit. l. + quod Servius, de condit. caus. dat. Casus stipulationis conditionalis, si filia sine liberis decesserit, non trahitur ad alium casum. Casus omisssus remanet in dispositione juris communis; l. inter + sacerum, §. cum inter, de pact. dotalib.

+ V. si facit. Et adeo l. 34. h. tit. l. 2. C. eod.

L. 41.

Si pater post divortium filiae solverit dotem promissam pro filia, ignorans divortium, non habet conditionem indebiti, non videtur indebitum solvisse, dotem solvit ex causa promissionis, sed habet actionem de dote, quia actio de dote communis est patri & filiae; l. 2. §. quod si in patris, supr. h. tit. & filiae interest dotem repeti potius actione de dote, quae est privilegiaria, quam conditione indebiti.

L. 42.

Patre deportato ante divortium, hoc casu dotis repetitio soli filiae competit, non fisco, ut hic, ♂ l. si cum dotem, §. si pater, supr. h. tit. quia deportatus pro mortuo habetur; l. 1. §. + pen. de honor. poss. contr. tab. Post divortium filiae, æque dotis actio mulieris est, ex h. l. quia dos est proprium patrimonium mulieris; l. 3. §. ergo etiam, de minorib. Cujac. 6. obf. 23. ♂ 22. obf. 14.

§. fructus.

Si matrimonium cum ancilla per errorem contractum sit, non est matrimonium, neque dos; l. cum ancillis, C. de incest. ♂ inutilib. nupt. Tamen fructus bona fide percepti ex dotis opinatae prædiis, quæ erant quasi in dote, & propter onera mulieris, ante caulam liberalem, antequam quæstio status ei moveretur consumpti sunt, quamvis postea servam esse constiterit, non revertuntur. Sumptus vero necessarii & utiles in quasi dote facti, compensatis fructibus perceptis, ad finem superflui, id est quatenus excedunt fructus, servantur per retentionem opposita exceptione dolii, ut sit ab alio quolibet bonæ fidei possessore; l. sumptus, l. emptor, de rei vindicat. Ubi verum justumque est matrimonium, maritus fructus lucratur propter onera matrimonii; l. pro oneribus, C. de jur. dot. Sumptus necessarii & utiles in res dotales facti non compensantur cum fructibus, sed eos omnino repetit maritus ab uxore; l. fructus, §. + impendi, supr. h. tit.

§. usuras.

Pater pro filia genero centum promisit dotis nomine, numeravit autem partem, & stipulatus est mortua in matrimonio filia eam partem dotis soltam sibi reddi, & usuras dotis, quoad tardius redderetur: contra quoque genera socero, quoad residua pars dotis sibi solveretur, stipulatus est usuras. Mortua in matrimonio filia, si pater agat ex stipulatu, gener ei opponere potest compensationem ad finem mutuae debitæ quantitatis, ex stipulatione residua dotis, si sumptu proprio uxorem exhibuerit: alioquin si patris sumptu exhibita sit, inanis est usurarum stipulatio, ut nec compensationi proficit. Ratio est, quia stipulationi usurarum dotis inest tacita conditio, si maritus uxorem suo sumptu aluerit: usuræ dotis debentur propter onera matrimonii, inanis est stipulatio usurarum, si mulier mariti sumptu exhibita non sit; l. cum post, §. in domum, supr. de jur. dot. l. ult. in pr. de dol. ♂ met. except.

§. ult.

Dixi ad l. 19. supr. b. tit.

L. 43.

Maritus de dote tenetur in id dumtaxat quod facere potest, deducto ne egeat; *l. t. maritum*, supr. *b. tit.* Si maritus, de dote conventus, in id quod facere potest condemnatus sit, & nomina sint ad dotis quantitatem, in bonis tantum habeat nomina, id est cautiones foeneratitias, concurrentes ad dotis modum, non ultra, neque quid amplius habeat praeter nomina, quae ei necessaria sunt ad victimum, non tenetur de dote, neque actiones mandare debet, quia non tenetur, nisi in quantum facere potest, deducto ne egeat. Maritus, si sit solvendo, & bona sint in nominibus, liberatur cedendo actionibus. Delegatio, id est cessio actionum, pro justa præstatione est; *l. quod debetur, de pecul.* Sed si nomina non sufficiant ad victimum deducta dote, non tenetur de dote, neque tenetur cedere nomina & actiones.

L. 44.

Actio de dote communis est patri & filiæ; *l. z. §. quod si in patris*, supr. *b. tit.* Quod si sacer a genero heres institutus adierit hereditatem, postea mortuo patre soli filiæ competit actio de dote adversus heredes patris, immo & patre superstite soli filiæ competit actio de dote adversus ipsum patrem, si sit emancipata, ex init. *b. l.*

§. Lucius.

Pater filiæ nomine centum in dotem promisit, mox convenit inter generum & sacerorum, ne dos a sacerdoti quamdiu viveret exigetur. Postea culpa + mariti divortio soluto matrimonio, moriens pater extraneos heredes instituit, filia exheredata, hoc casu maritus ab heredibus saceri dotem exigere debet, ut eam exactam mox restituat mulieri, vel actionibus suis cedere mulieri adversus heredes saceri, nec submovetur exceptione dolii, quasi dolo faciat qui petit quod mox restituturus est. Dolo facit qui petit quod mox restituturus est ei quem convenit; *l. dolo*, *infr. de dol.* *¶ met. except. l. in condemnatione*, *§. ult. de R. J.* Dolo non facit maritus, qui petit quod mox restituturus est, non eidem cum quo agit, sed alii, nimirum uxori. Lex ait, filia exheredata, quia exhereditatio non tollit dotem ante datam filiæ; *l. unic.* *§. videamus*, *C. de rei uxor. act. & contemplatione* dotis filia videtur exheredata, dos ei legata videtur; *l. emptor*, *§. ancillam*, *de rei vindic.* *l. qui volebat, de hered. insit.* Sed et si ex parte filia patri heres extiterit, maritus a coheredibus pro virili dotem exigere debet, & mulieri reddere, aut actiones præstare. Maritus liberatur actione de dote cedendo actionibus suis uxori, quia non est in mora exigendæ dotis, propter pactum initio interpositum, ne vivo sacerdos dos ab eo petatur, & habet tantum actionem de dote adversus coheredes saceri. Qui tenetur tantum quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod debetur, de pecul.* *l. Imperator*, + *in pr. de legat.* *z.*

L. 45.

Si avus maternus in danda dote neptis ex filia nomine, quæ est in potestate patris, stipulatus sit, divortio facto sine culpa mulieris, vivo patre, in cuius potestate est, dotem reddi nepti vel avo materno, actio directa ex stipulatione do-

dotis repetendæ nepti non competit, quia nemo alteri stipulari potest, nisi filius patri, vel servus domino; *l. stipulatio ista, §. alteri, de V. O.* Immo nulla actio de dote nepti competere videtur, quia magis solutionis gratia, quam obligationis adjecta videtur; *l. Stichum, §. quæsum, de solut. perinde est, ac si avus maternus stipulatus esset dotem sibi aut nepti reddi: sed ei datus utilis actio ex stipulatu, ne commodo dotis fraudetur: & hoc receptum est favore nuptiarum, maxime propter affectionem personarum, ex h. l. & l. pater, C. de pact. convent.* Ex constit. Justin. extraneo dotem dante, etiam si non pacificatur dotem reddi mulieri, vel minus legitime pacificatur, mulieri datur actio de dote; *l. unic. §. accedit, C. de rei uxor. act.*

L. 46.

SI pater dotem pro filia promiserit, ac deinde ei testamento rem certam vel pecuniam legaverit, utrumque debetur, dos ex promissione, legatum ex testamento, legatum non videtur relictum animo compensandi, ut hic, *& l. t. V. si præsum pater, supr. de jur. dot. l. t. hujusmodi, §. cum pater, de legat. i.* Quod bant, & resi quis dotem stipulanti uxori promiserit, eidemque testamento quadam legaverit, ita ut ab heredibus dotem non peteret, & quæ legata sunt uxori capere un. S. 3. C. non possit, quia est forte incapax a lege, puta si legata sit uxori tertia aut quarta bonorum, quia lege *Papia vir & uxor inter se nihil ex testamento capere act.* possunt, præter decimam bonorum, & usumfructum tertiae partis bonorum, & dotis prælegatum; *l. qui uxor, infr. de aur. & arg. legat. Ulpian. in fragm. tit. de t. decim.* Immo lege Voconia mulier institui non potuit; *M. Tull. Verr. t. l. 42. Voconius, qui lege sua hereditatem ademit nulli, neque virginis, neque mulieri: sanxit in posterum, ne qui post eos censores census esset, heredem virginem, neve mulierem ficeret.* Et eo se refert Augustin. de civit. Dei libr. 3. cap. *) 21. *nolebant divites fieri feminas, sciebant nihil esse intolerabilius divite femina.* Dotis actio mulieri non est deneganda adversus heredes viri, quia beneficium viri non debet ei esse captiosum. Beneficio nos adjuvari non decipi oportet; *l. in commodato, §. sicut, supr. commodat.*

L. 47.

Dix. ad *l. 39. supr. h. tit.*

L. 48.

Mortua filia in matrimonio, nullis existentibus liberis, dos a patre profecta revertitur ad patrem; *l. jure succursum est, supr. de jur. dot. l. dos a patre, C. h. tit. l. ult. rat. rem haber.* Existentibus liberis, dos a patre profecta redibat ad patrem, quintis in singulos liberos relictis penes patrem; *Ulpian. in frag. tit. de dotib. §. 4.* Superstitibus liberis pater totam dotem non retinebat propter liberos, nisi pactum esset inter contrahentes; *l. si pater, l. inter sacerum, §. cum inter, de pact. dotalib.* Si dotalibus tabulis stipulatio interposita sit, ut propter liberos divorcio soluto matrimonio dos apud virum remaneat, valet stipulatio, & prodest non solum filio, sed & nepotibus ex filio. Cum queratur de retinenda dote propter liberos, liberorum appellatione continentur nepotes, ut hic, *& l. liberorum, de V. S.*

L. 49.

Instrumento vel chirographo tradito ex causa venditionis, donationis, dotis, vel legati, actio mandata & cessa intelligitur; *l. servum filii, §. eum qui, de legat. i. l. qui chirographum, de legat. 3. l. 2. C. de donat.* Mulier præ-

ter alias res etiam instrumentum in dotem dedit marito, quo L. Titius ei caverat, se daturum decem, id est decem millia cum nuberet, eidemque actiones cessit. Maritus nihil exegit a Titio, quia nec potuit, forte propter inopiam debitoris, vel aliam causam, quamvis eum s^epⁱus convenerit, id est interpellaverit extra judicium: divortio facto muliere dotem repetente, si sine dolo & culpa vir eam pecuniam exigere non potuit, non tenetur mulieri actione de dote, neque actione mandati, ex init. h. l. l. si extraneus, supr. de jur. dot. l. ob res, §. + ult. de pact. dotalib. l. si fundum, de fund. dotal. Maritus dum & culpam dumtaxat præstat in rebus dotalibus.

§. fundus.

SI pater sciens in dotem dederit pro filia fundum æstimatū, qui erat obligatus priori creditori, evicto fundo a priori creditore sine dolo & culpa viri, divortio facto si mulier repeatæ æstimationem dotis, submovetur exceptione doli. Ratio dubitandi, quam opponit Paulus, hæc erat: mulier dicebat se non teneri de dolo patris, quia dos ei data erat a patre ex officio paterno; l. qui liberos, al. l. 19. de rit. nupt. & filia non tenebatur præstare factum patris, quia heres ei non extiterat. Paulus respondit, evicto fundo dotali sine dolo & culpa viri, maritum non teneri de dote, & si conveniatur tueri se exceptione doli, etiam si filia heres non extiterit patri, quia dolus patris debet nocere filio cum agat ex causa lucrativa. Dolus auctoris nocet successori agenti ex causa lucrativa; l. apud Celsum, §. de auctoris, de dol. & met. except. Si pater fundum obligatum creditori, æstimatū in dotem dederit filiæ nomine, mortuo patre, si filia dote contenta abstineat se hereditate patris, filius heres patris tenetur marito actione exempto, ut a creditore hypothecario luat fundum, & marito liberum præstet; l. + creditor, §. prædium, supr. de act. † V. si facit, empt. l. + avia, C. de jur. dot.
& adde l. 5.
C. de evict.

L. 50.

SI res æstimatae in dotem datae sint, maritus liberatur præstando æstimationem dotis, quia æstimatio venditio est; l. plerumque, §. pen. supr. de jur. dot. Si rebus æstimatis in dotem datis, pactum sit, ut ex quacunque causa dos reddi deberet, res ipsæ si extarent restituerentur habita ratione augmenti, & deminutionis, boni viri arbitratu: quæ vero non extarent, æstimatio earum: quæsitum est, cum quædam res, quas maritus vendiderat, extarent, soluto matrimonio mulieri restituenda essent? Scavola respondit, res extantes, si neque volente, neque ratum habente muliere veniissent, ex pacto perinde reddendas, atque si nulla æstimatio intervenisset, quia valet pactum, ut res æstimatae in dotem datae, si extant restituantur, ac si nulla æstimatio intervenisset; l. ult. de pact. dotalib.

L. 51.

SI res æstimatae in dotem datae sint, periculum est mariti, etiam si usu uxoris deteriores fiant: puta si vestis æstimata in dotem data sit, quæ usu mulieris adtrita sit, ex h. l. & l. plerumque, in pr. supr. de jur. dot. ubi dixi, quia dos datur propter onera matrimonii, atque licet res æstimatae in dotem data sit, nihil vetat eam usu uxoris consumi.

L. 52.

Dixi in Tryphoninum lib. 7. disputat.

L. 53.

L. 53.

Dixi in Tryphoninum lib. 12. disputat.

L. 54.

Maritus, socius, patronus, parentes tenentur in quantum facere possunt, nullo deducto ære alieno, ex h. l. & l. sunt qui, infr. de re judic. l. in condemnatione, de R. J. At is, qui ex donatione convenitur, tenetur in quantum facere potest, deducto omni ære alieno, ex h. l. l. inter eos, §. 1. l. & exheredatum, de re judicatur. ne liberalitate sua inops fieri periclitetur, l. ne liberalitate, eod. tit.

L. 55.

Dixi in l. 25. §. ult. supr. h. tit.

L. 56.

Matrimonium solvit captivitate, deportatione, servitute, ut hic, & l. 5. de bon. damnat. l. t. 5. C. de repud. l. res uxor, C. de don. int. t Corrig. l. vir. & uxor. Si pater vel extraneus dando dotem stipulet sibi reddi, si quo 1. quam vi- casu solutum sit matrimonium, hac generali commemoratione stipulatio com- de: nam, mittitur, id est actio ex stipulatu, in casum captivitatis, deportationis, vel ser- prout & a- vitutis, puta servitutis poena, ut hic, & l. cum querebatur, de V. S. puta si ob liæ laudatae delictum damnata sit in metallum. Hac enim conceptione verborum omnes hi leges, non casus continentur. Plaue si queratur quantum veniat in stipulatione, utrum solvi ait.

L. 57.

Si mulier usumfructum fundi vito, cuius erat proprietas, dotis nomine dede- rit, divortio soluto matrimonio, maritus tenetur cavere mulieri, quamdiu vixerit se passurum mulierem uti frui, heredem ejus non item, quia ususfructus non transit ad heredem fructuarii. Quod si mulier fundi sui usumfructum in dotem dederit, maritus soluto matrimonio tenetur restituere, id est de novo constituere usumfructum mulieri, vel heredi ejus, quia ususfructus cum pro- prietate ad heredem transiisset, nisi vir in reddendo fecisset moram. Quod si mulier usumfructum fundi in dotem dederit, cuius proprietas aliena est, id est neque pertinet ad mulierem, neque ad virum, sed ad tertium possessorem, vel si debitorem suum delegaverit, ut usumfructum fundi sui viro ejus dotis no- mine daret, maritus debet cedere usumfructum mulieri, ut hic, & l. cum in fundo, §. quod si mulier, de jur. dot. l. necessario, §. ult. de peric. & com- mod. rei vend. l. t. si ususfructus, de novat. sicut potest & cavere se passurum eam uti frui, vel debet agere cum proprietario, ut mulieri constituat usum- fructum, vel aliquid det pro eo. Neque obstat, quod fructarius non potest cedere usumfructum extraneo, & si cedat consolidatur proprietati, nam licet fructarius non possit cedere jus ipsum ususfructus extraneo, ut in ejus perso- na habeat, tamen potest cedere emolumendum seu commodum fructuum; l. ar- boribus, §. 2. de ususfruct. vel remedii causa, ut dos restituatur, ne mulier sit in- dotata, potest vendere vel locare nummo uno usumfructum, ut jus ipsum usus- fructus penes se remaneat, perceptio vero & utilitas fructuum cedat mulieri.

vel heredi ; *l. si ususfructus, de jur. dot.* nam & mulier potest vendere usumfructum proprietatis domino , volenti sc. emere , & hoc casu mulieris herede agente de dote , vir facere cogetur , id est consentire tali venditioni dotis restituendæ causa , quoniam si moram non fecisset † maritus , pretium ususfructus mulier heredi suo reliquisset . Quod si mulier usumfructum proprietario vendere non potuerit , quia non vult emere , hoc casu maritus tenetur præstare heredi mulieris patientiam percipiendi fructus , quam ipsi mulieri præstare debuit , ex hac *l. & d. l. cum in fundo* , quia patientia , mulierem uti frui , pro traditione habetur ; *l. ult. de servitio.*

L. 58.

Servus heres institutus ab aliquo non potest adire hereditatem injussu domini , ne inscientem obliget æri alieno ; *l. 6. de adquir. hered.* Servus dotalis heres institutus ab aliquo , mariti jussu vel adire vel repudiare debet hereditatem : sed ne maritus aut facile repudiando , aut temere adeundo ignotam hereditatem dotis judicio uxori suæ obligetur , ut consulatur utriusque & marito & mulieri , mulier interroganda est coram testibus , utrum velit omittere an adquirere hereditatem , et si repudiare se dixerit , facile mariti jussu repudiabit : quod si hereditatem agnoscere maluerit , servus heres institutus reddendus est a marito uxori ea conditione , ut cum adierit rursus marito retradatur , id est restituatur , ut hac ratione consulatur marito & uxori . Servus dotalis heres institutus non adquirit hereditatem marito , sed uxori , hereditas adita auget dotem , & restituitur mulieri soluto matrimonio , quia in fructu non est ; *l. si † legato* , supr. de jur. dot. *l. hinc queritur, §. potest, de pecul.* nisi appareat hereditatem vel legatum relictum contemplatione mariti ; *l. sed si plures, §. in adrogato, de vulgar. & pupillar.* Servus dotalis heres institutus non potest adire vel repudiare hereditatem sine jussu mariti , quia constante matrimonio maritus est dominus dotis ; *l. quamvis* , supr. de jur. dot. *l. in rebus, C. eod.*

L. 59.

Si pater dotem dando pro filia stipulatus sit dotem sibi reddi mortua filia in matrimonio , & filia emancipata ægræ vir in hoc repudium miserit , ut mortua dotem potius heredibus ejus , quam patri redderet , patri datur utilis actio de dote , dotis recuperandæ causa , ex *h. l. & l. dubium, C. de repud.* Repudium missum ægræ mulieri , præsumitur missum in fraudem patris , qui hoc casu excluditur . Idem in renunciatione beneficij facta in fraudem ejus , qui primum vacaturum expectabat ; *cap. 2. de renunt. in 6.* Alter casus est , in quo soluto matrimonio captivitate , si filia ab hostibus capta esset , quæ nupta erat , dos a patre profecta redit ad patrem , perinde ac si filia in matrimonio decesset ; *l. si ab hostibus* , supr. *h. tit.* quia servitus morti comparatur .

L. 60.

Si pater pro filia sumptum funeris fecerit , tametsi dotem post tempus , id est annua , bima , trima die gener ei reddere debeat , tamen statim sumptum funeris repetere potest , ex *h. l.* Ratio dubitandi erat , quod mulieres debent de dote sua funerari ; *l. in eum, & seq. de religios.* Ergo videbatur actionem patris differri donec dos exigi possit : tamen patri vel alii , qui sumptum funeris fecit , statim datur repetitio sumptus funeris , ne mora agendi corpora insepulta jaceant ; *l. quod si nulla, eod. tit.* licet alias dos exigi non possit ante diem ; *l. unic.* *§. † 7. vers. exactio, C. de rei uxor. act.* nec non quia qui sumptus funeris fecit videtur iisse in creditum , videtur contraxisse cum defun-

functo ; l. 1. de religios. & sumpt. fun. Sumptus funeris est aë alienum defun-
cti ; l. Papinianus , §. quarta autem , de inoff. test.

L. 61. 62. 63.

Lege Julia & Papia vir dotalem servum constante matrimonio manumis-
tere potest , si sit solvendo , ex h. l. & l. servum dotalem , infr. de ma-
numiss. l. t. filius emancipatus , §. maritus , ad leg. Cornel. de fals. l. etsi dotis ,
C. de jur. dot. Si vir dotalem servum manumiserit invita & refragante uxore ,
& a liberto heres solus , id est ex ase , institutus , soluto matrimonio portionem
hereditatis , quam consecutus est ut patronus , quaë olim erat semis , hodie ter-
tia , uxori restituere debet : alteram vero portionem , dotis judicio restituere de-
bet uxori , si manumiserit refragante uxore ; l. t. 61. & l. si vero , §. item quid-
quid , infr. h. tit. Quod si vir voluntate mulieris servum dotalem manumis-
serit , muliere consentiente manumissioni animo donandi , hoc casu maritus nihil
præstare tenetur uxori , nec operas libertatis causa impositas , id est mercedes
operarum ; t. l. 62. quia donatio servi dotalis manumittendi causa valet inter
virum & uxorem ; l. si constante , §. si vir , supr. h. tit. l. quod autem , §.
ult. de don. int. vir. & uxor. quia maritus ex ea non fit locupletior ; l. mari-
tus , C. eod. Lege Julia maritus consentiente muliere potest manumittere ser-
vum dotalem , quia hujusmodi donatio valet inter conjuges : & post manumi-
ssionem desinit servus in dote esse , quia cui manumittendi causa donare licet ,
ei quodammodo donasse videtur , qui permisit manumitti ; t. l. 63.

L. 64. t usque ad §. 4.

Si maritus negotium gerens mulieris non invitæ , id est scientis & non refrag-
antis , dotalem servum voluntate ejus manumiserit , uxori restituere debet
quidquid ad eum inde pervenerit . Sed & libertatis causa imposta , id est ope-
ras libertatis causa impositas , vel mercedes operarum præstabit , si forte non
operæ ipse præstitæ sint , sed mercedes operarum . Plane si operæ ipse marito
fuerint exhibitæ , non aestimatio earum , eo nomine maritus quidpiam uxori
non præstabit , nec enim tanquam inter infestos amare istud tractandum ; l. si
id quod , §. si quas , de don. int. vir. & uxor. Sed si post manumissionem a-
liquid liberto sit impositum , id uxori præstandum est . Sed & si pro impositis
reum , id est expromissorem , acceperit , (expromissor est qui in se fuscipit a-
lienam obligationem) æque adversus ipsum debet obligationem præstare , id est
actione cedere .

§. item quidquid .

Si maritus servum dotalem manumiserit invita uxore , quidquid ad eum ex
bonis liberti quasi ad patronum pervenerit , æque soluto matrimonio uxori
præstare cogetur : nec enim uxori tenetur de beneficio seu munere sibi collato
a liberto , sed tantum de eo quod consecutus est jure patronatus . Plane si pa-
tronus a liberto heres institutus fuerit ex majore parte quam debita , quaë olim
erat semis bonorum , hodie tertia , quod amplius est , quod excedit portionem
debitam non præstabit : & si forte cum ei nihil deberet libertus , forte quia
amisit jus succedendi , impositis operis , vel pecunia libertatis onerandæ cauſa ;
l. is qui oneranda , infr. de oper. libert. l. si quam , C. eod. eum heredem
scripsit , nihil uxori restituet , quia alio jure , non jure patronatus accepit , ut
quilibet extraneus ; l. 6. quod cujuscunq. univers.

§. † dabit autem, † §. adjicitur.

Lege *Julia* si maritus servum dotalem manumiserit, soluto matrimonio tenetur restituere uxori heredive ejus quod ad eum jure patronatus pervenerit ex bonis liberti: pervenisse intelligitur, quod jam exegit vel exigere potuit, quia jam actio ei delata est, ex h. §. † dabit autem. Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem consequendam, ut hic, & l. 15. de R. J. Eadem lege tenetur & si quid dolo malo factum est quominus ad eum perveniret, ex h. † §. adjicitur, & l. filius emancipatus, §. ult. ad l. Cornel. de fals.

§. si filium.

Lege *Julia* si maritus servum dotalem manumiserit, tenetur restituere uxori quidquid ad eum jure patronatus pervenerit ex bonis liberti, quia quod ad eum pervenit ex bonis liberti dotem auget. Quod si patronus, id est maritus, filium exheredaverit, ut ad eum bona liberti pervenirent, quia exhereditatio patris non nocet filio quominus succedat liberto ex semisse olim, hodie ex tercia, & ad filium, qui a patre exheredatus est, bona liberti perveniant, quaeritur, an heres patris hoc nomine teneatur? Et cum nihil ad ipsum patronum neque ad heredem ejus perveniat ex bonis liberti, quomodo fieri possit, ut hoc nomine teneatur? quia filius patrum exheredatus suo jure succedit in bonis liberti, & nihil consequitur a patre, sed a lege, & praefertur heredibus patris.

§. de viro.

Lege *Julia* & *Papia* si vir heresve ejus servum dotalem manumiserit, tenetur restituere uxori quod ad eum pervenerit ex bonis liberti. Lex loquitur tantum de viro heredeve ejus: quod si socer vel heres ejus dotalem servum nurus manumiserit, & aliquid ad eum pervenit, de eo nihil lege *Julia* & *Papia* scriptum est: quo casu lex deficit, nec directa nec utilis actio danda est. Hinc nec utilis danda est, quia nec suggerit aequitas dari.

§. ult.

Si maritus servum dotalem manumiserit, lege *Julia* & *Papia* tenetur restituere uxori quod ad eum pervenerit ex bonis liberti. Et tametsi verbis *legis* teneatur praestare tantam pecuniam, quantam accepit: tamen ex benigniori interpretatione legis, non tenetur praestare ipsas res hereditarias, sed liberatur praestando aestimationem hereditatis vel bonorum. Pecuniae appellatione continentur, non tantum pecunia signata, sed etiam res soli vel mobilis, & tam jura quam corpora; l. talis *scriptura*, de legat 1. l. pecunie, de V. S. Maritus, qui servum dotalem manumisit, tenetur restituere uxori tantam pecuniam, quam accepit ex bonis liberti, id est aestimationem, quae est vice rei, nisi maritus res ipsas tradere maluerit. Sic si unus ex heredibus fundum per fideicommissum relictum emerit, aeris alieni hereditarii solvendi causa, praesente & a signante, id est tradente, eo, cui fideicommissum debebatur, non fundum, sed pretium ejus restituere debet, nisi malit fundum restituere; l. si fundum per fideicommissum, de legat. 1. Idem in l. ult. de pact. dotalib. ubi dixi, & in l. fidejussor, de dol. & met. except.

L. 65.

SI maritus servum dotalem manumiserit invita uxore, ei præstare debet quidquid ad eum pervenerit de bonis liberti jure patronatus; *l. prox. supr. h. tit.* Hæc actio competit mulieri etiam constante matrimonio. Actio de dote constante matrimonio mulieri non competit, nisi certis ex causis; *l. + dos a patre, C. h. tit. l. si constante, in pr. supr. h. tit.* sed hæc lex non est accipienda de actione dotis, sed de actione ex lege *Julia & Papia*, seu condicione ex lege. Si maritus negotium gerens mulieris servum dotalem manumiserit, uxori debet restituere quidquid ad eum a liberto, quasi ad patronum, pervenerit. Hæc actio datur mulieri etiam constante matrimonio, quia non est actio de dote, sed actio mandati, vel negotiorum gestorum, quia maritus manumissee videtur ex mandato, qui manumisit voluntate mulieris, non invita uxore: si maritus servum dotalem manumiserit invita uxore, mulieri datur actio ex lege *Julia*, seu condicione ex lege.

L. pen. in pr.

Dixi in *l. 25. §. maritum*, supr. *h. tit.*

§. servis uxoris.

SI servis uxoris vir nummos in vestiarium dederit, intra annum divortio facto, qualia vestimenta essent tempore divortii, talia viro reddenda sunt. Idem non est, si vir ipsa vestimenta emisset, & servis dedisset, quia in usum tantum data videntur, non ut in peculio essent; *l. id vestimentum, de pecul. l. qui concubinam, in pr. de lega: 3.* Quod si vestimenta non redduntur, tunc vir premium vestium in dotem, id est cum dote, ad concurrentem quantitatem compensat. Hodie nulla compensatio doti opposita solutionem dotis impedire vel morari potest; *l. unic. §. taceat, C. de rei uxor. act.*

§. filiaq.

Divortio soluto matrimonio patri & filiae communis est actio de dote; *l. 2. §. quod si in patris, supr. h. tit.* patri non datur actio de dote absque voluntate filiae. Quod si filia divortio facto dotem patri reddi jusserrit, parte dotis soluta patri, patre mortuo, reliqua pars dotis, si nec promissa patri novandi animo, mulieri solvi debet: & actio de dote soli mulieri potius datur, quam heredi patris; *l. si marito, §. si voluntate, l. in insulam, l. si sacer, supr. h. tit.* Dotis actio communis est patri & filiae, quamdiu manet in potestate patris: sed mortuo patre, propria est filiae, quia est patrimonium filie, quamvis heres non extiterit patri; *l. unic. §. videamus, C. de rei uxor. act.*

§. + mancipia.

Partus dotalium ancillarum non æstimatarum non cedunt lucro mariti, quia partus ancillæ non est in fructu; *l. vetus, de usufruct. l. in pecudum, de usur.* Quod si maritus mancipia æstimata in dotem acceperit, & postea convenerit, ut divortio facto, mancipia tantidem æstimata redderentur, nec de partu dotalium ancillarum quidquam dictum sit, partus dotalium ancillarum manet mariti, propter periculum dotis æstimatae, quod pertinet ad maritum, ex *h. §.* Neque obstat *l. 1. C. h. tit.* ex qua, si dos æstimata data sit, & con-

venerit, ut res extantes soluto matrimonio reddantur, & ancillas cum partu judicio ex stipulatu de dote redi oportet. Hoc casu, etiam dote estimata, restituitur partus ancillæ mulieri, quia convenerat, ut res ipsæ mulieri redderentur, etiam si estimatae essent, & hoc valet ex pacto.

§. mulier.

Si maritus post divorcium mulieri, quæ centum in dote habebat, per error rem ducenta stipulanti promiserit, sive scienti, sive ignorantis, non tenetur nisi in centum, ex h. §. Quod si sciens pro centum ducenta promiserit, ex stipulatione tenetur in centum, in alia centum actione de dote; l. si divorcio, de V. O.

§. uxor.

Dixi in l. 30. supr. de jur. dot.

§. si vir socero.

Si vir constante matrimonio injussu uxoris dotem acceptam fecerit, etiam si id propter egestatem soceri factum esset, viri tamen periculum est, ex h. §. quia acceptatio est vice solutionis, quæ liberat debitorem; l. ult. de acceptilat. §. item per acceptilationem, inst. quib. mod. toll. oblig. Et qui acceptum fecit quod sibi debetur, perinde habetur, ac si ab eo acceptum esset. Ratio dubitandi erat, quod maritus acceptum fecit non animo donandi, sed propter inopiam soceri, sciens non esse solvendo & inanem futuram esse actionem, nec quicquam videtur imputandum marito, qui remisit dotem, qua propter inopiam debitoris exigi non poterat; l. si extraneus, supr. de jur. dot. tamen si ulti dotem acceptam fecerit tenetur, quia solutum accepisse videtur.

§. ult.

Si quis pro muliere dotem viro promiserit, deinde muliere herede ex parte relicta deceperit, qua ex parte mulier ei heres extiterit, pro ea parte dotis periculum, quod viri fuisset, ad mulierem pertinet, quia actio de dote est bonæ fidei, & conceptam habet formulam his verbis, quod equius melius esset, ut ostenditur hic in fin. & in l. si cum Cornelius, de solut. nec equum bonum esset, quod exigere vir ab uxore non potuisset, ob id ex detimento viri mulierem locupletari; Cujac. 22. obs. † 14. & in l. 70. supr. de jur. dot.

L. ult.

Maritus præstat dolum & culpam in rebus dotalibus conservandis, etiam in peculio servi dotalis: si maritus quid adquisierit ex peculio servi, non ex re mariti vel ex operis servi, id peculium auget; l. hinc queritur, §. 1. de pecul. Et id venit in parte dotis restituenda. Et fructus ex peculio servi dotalis percepti ad maritum pertinent, quomodo fructus cuiuslibet rei dotalis, ex h. l.

A D T I T U L U M

De adqurend. vel omittend. heredit.

HIC titulus conceptus est de adquirenda, vel omittenda, id est repudianda, hereditate. Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum jus, quod defunctus habuit; *l. nihil* 24. de *V. S.* Hereditas non est jus succedendi in bonis defuncti, nam jus succedendi habet quis antequam adeat hereditatem. Hereditas est universum jus in bonis, quae defunctus habuit tempore mortis: heres est juris universi successor; *l. heres in omne*, *infr. h. tit. l. quotiens*, §. *heredes, de hered. insit. l. cum heres, de divers. tempor. prescript.* Hereditas est jus omne, quod adquiritur heredi testamentario vel legitimo aditione hereditatis, id est actu adeundi vel immixtione. Ubi semel adita est hereditas, non est amplius hereditas, sed patrimonium heredis; *l. sed si plures*, §. *filio, de vulgar. & pupillar. l. i. §. veteres, de adquir. possess. ut peculum, si filiusf. sui juris fiat, morte patris vel emancipatione, definit esse peculum, & alii rebus, id est patrimonio, confunditur; l. ult. in fin. C. de inoffis. testam.* Hereditas adquiritur ipso jure vel facto hominis: ipso jure, puta in suis & necessariis existentia, quae a Gracis *avōs* dicitur, vel immixtione, sius enim ipso jure heres existit; sed quia habet beneficium abstinenti a pratore, ut cum effectu heres dicatur & conveniri possit tamquam heres, necesse est, ut adquisitio nem hereditatis, quae est a lege, in rem seu effectum perducatur, quod fit immixtione; *l. in suis, de liber. & posthum. l. pen. §. + penult. de bon. libertor.* In extraneis hereditas adquiritur jure civili aditione, vel pro herede gestione; *l. pro herede*, *infr. h. tit.* Jure pratorio, per bonorum possessionem, vel ex senatus consulto Trebelliano per restitutionem fideicommissariæ hereditatis. Aditione hereditatis dominium transfertur in heredem lege sine traditione; *l. cum heredes*, *infr. de adquir. possess. l. legatum* 80. *de legat. 2. l. a Titio, de furr.* Hereditas amittitur in suis abstentione, in extraneis repudiatione, vel omissione: omittitur hereditas si intra tempus legitimum non adeatur; *l. quod si minor*, §. *Scævola, supr. de minorib. l. i. §. ult. infr. ut in possession. legat. l. alienationis, de V. S. l. unic. C. quand. non petent. part.* Sic hostis omitti dicitur, si bellum non conficiatur; *Tacit. 4. annal. (cap. 23.) Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant.*

L. i. C. 2.

Hereditas scindi non potest, id est pro parte adiri pro parte repudiari, ex *h. l. i.* quia hereditas est nomen juris; *l. hereditatis* 119. de *V. S.* Hereditas est res incorporalis, quia in jure consistit, id est in jure universo successionis, licet enim in ea res corporales contineantur, jus ipsum successionis est incorporale; *l. i. §. i. supr. de divis. rer.* inde hereditas etiam sine ullo corpore juris intellectum habet; *l. hereditas, de hered. petit.* id est hereditas intelligitur etiam si nullum corpus subsit in hereditate: & cum hereditas in jure consistat non potest dividi; *l. Pomponius, de rei vindic.* Jura sunt incorporalia, & non dividuntur, & consequenter non possunt pro parte agnosci, pro parte repudiari. Puta heres institutus ex pluribus partibus, non potest unam partem adire, aliam repudiare, quia adeundo unam partem, omnes adquirit; *l. 2. l. si solus, in pr. & §. i. infr. h. tit. l. quidam, C. de jur. deliber.* Et heres institutus ex parte, idemque substitutus filio impuberi & coheredi ex alia

parte , qui portionem suam adiit ex testamento , mortuo filio impubere , ex substitutione pupillari hereditatem adire tenetur ; d. l. quidam , quia unum est testamentum patris & filii ; l. 2. §. illud , de hered. vel act. vendit. l. patris , de vulgar. & pupillar. l. paterfamilias , de reb. auctor. judic. possid. Heres quoque inititus ex asse non potest hereditatem pro parte adire , pro parte repudiare . Et hic videtur esse casus hujus l. i. ubi scriptum est , eum , qui totam hereditatem adquirere potest , puta si sit institutus ex asse , non posse eam scindendo pro parte adire : vel si duo sint heredes instituti , & invicem substituti , portio repudiantis adcrescit coheredi etiam invito , quia hereditas pro parte adiri , pro parte repudiari non potest ; l. unio. §. his ita definitis , C. de caduc. tollend. l. testamento , C. de impub. & alii substit. & hac ratione heres etiam pro non idoneis pradiis fiscalia onera agnoscere debet , vel omnibus bonis hereditatis cedere ; l. 4. C. de omni agr. desert. lib. II. Et si dominus & pater , servus & filius eodem testamento heredes instituti sint , & servus vel filius jussu domini vel patris partem adierit , statim ex institutione sua , id est ex parte sua , heres erit : vel si dominus vel pater ex parte sua adierit , tenetur jubere , ut servus vel filius partem suam adeant ; l. si ego , l. si ex sua parte , infr. h. tit. Aliquando tamen si heres institutus ex asse destinaverit partem hereditatis habere , videtur in assem pro herede gessisse ; l. si ex asse , infr. h. tit. quia destinatio partis hereditatis habenda , videtur facta animo pro herede gerendi in assem . Sicut hereditas , ita & legatum pro parte agnosci , & pro parte repudiari non potest ; l. legatarius , de legat. i. l. 4. de legat. 2. sed si duo legata relictæ sint , unum repudiare , alterum amplecti possumus , nisi unum ex legatis sit cum onere , alterum sine onere ; l. sed duobus , eod. tit. de legat. 2.

L. 3.

Quamdiu prior heres , id est heres primo loco institutus hereditatem adire potest , substitutus non admittitur , ex hac l. & l. quamdiu + 3. al. 69. infr. b. tit. & quamdiu heres testamentarius adire potest , legitimus non ^{†† Lege §. admittitur ; l. quamdiu + 2. al. 39. infr. b. tit. l. quamdiu , de R. J. l. 8. C. commun. & hac qui- de success. l. 2. C. unde liber. Idem servatur in tutelis , quamdiu testamentaria spe- dem , vers. ratur , legitima cessat ; l. si quis sub conditione , supr. de test. tutel. l. si tutor , §. sed quia. La- 1. de tutel. & rat. distrahit. Quamdiu institutus vocatur , substitutus non admit- psum vero , titur , id est substitutus non admittitur priusquam institutus excludatur præscriptio- in eo quod ne temporis vel repudiatione ; d. l. 8. Jus adeunda hereditatis per se est perpetuum , dicitur hic , id est non excluditur præscriptione longi temporis , sed tantum præscriptione 30. hodie non annorum ; l. licet , C. de jur. deliber. Idem in petitione hereditatis ; l. ult. C. esse certum de petit. heredit. Et hoc verum est si nulli creditores postulent adiri hereditatem , tempus ad de- vel nulli liberi exheredati querantur de inofficio testamento , nam postulantibus liberandum , creditoribus , vel instantibus liberis exheredatis , heredi scripto postulanti datur sed judicis ar- congruum tempus ad deliberandum de adeunda hereditate ; l. si curatoris , bitrio defini- C. de jur. deliber. quod non est minus & angustius quam centum dierum ; l. ri , non fuisse 2. ff. eod. tit. quia & solemne cretionis tempus fuit centum dierum , ut liquet auctoris , ar- ex formula cretionis apud Ulpian. libri. regular. + tit. qui hered. instit. poss. gumento est , §. 27. Tiriis heres esto , cernitoque in diebus centum proximis , quibus scieris quod quæ di- poterisque . Hodie tempus ad deliberandum non est certum , sed definitur arbitrio judicis ; l. scimus , §. †† sed quia , C. eod. tit. Regula juris est , dixit infra in quamdiu heres testamentarius admittitur , legitimo locum non esse . Ab hac re- ctit. ad d. gula excipitur casus l. si quis ita heres , supr. de hered. instit. si testamento §. & hac heres instituatur sub hac conditione , si legitimus heres hereditatem vindicare quidem , ubi noluerit , legitimò vindicante hereditatem ab intestato , deficit conditio testa- vide . menti : sed hoc non procedit a lege , sed ex voluntate testatoris , qui non aliter voluit}

voluit heredem testamentarium admitti, quam si legitimus respueret hereditatem.

L. 4.

Substitutus non admittitur, quamdiu institutus hereditatem adire potest, ut præmissum est l. prox. Non videtur nolle adire hereditatem, qui non potest adire, ut statim subjungitur in hac l. puta qui exclusus est tempore, vel repudiatione: ejus est nolle, qui potest velle; l. ejus est, de R. J. & retro non videtur nolle, qui non potest velle. Non potest repudiare hereditatem, qui non potest adire; l. qui potest 174. eod. tit. Exemplo sit, heres institutus sub conditione pendente conditione non potest repudiare hereditatem, quia nec potest adire, & si ante existentem conditionem repudiet, nihil agit; l. is qui heres, infr. h. tit. Is potest repudiare, qui & adquirere potest; l. is potest, infr. h. tit. Puta heres pure scriptus, vel cui legitima hereditas delata est ab intestato, statim a morte testatoris potest repudiare, vel adire: qui non potest adire, non potest repudiare: & qui superstitis bona repudiat, post mortem ejus adire non prohibetur; l. neminem, l. qui superstitis, infr. h. tit. Viventis hereditas non potest adiri, nec repudiari, quia viventis nulla est hereditas; l. i. de hered. vel act. vendit. Aliud exemplum ponitur in filiof. vel servo: filiusf. vel servus heres institutus non potest repudiare hereditatem iussu patris vel domini, quia non potest adire sine jussu patris vel domini, ne invitum obliget hereditati; l. 6. infr. h. tit. & si filiusf. heres institutus repudiet hereditatem sine jussu patris, repudiando nihil agit; l. is qui heres, §. ult. infr. h. tit. Repudiare legitimam hereditatem non videtur, qui nescit legitimam sibi deferri ab intestato; l. mater, de inofficiof. test. Hereditas repudiari non potest antequam delata sit; l. i. §. decretalis, infr. de success. edict.

L. 5.

Mutus & surdus etiam natura pro herede gerere potest, & pro herede gerendo hereditati obligatur, ex init. h. leg. Servus mutus, si heres instituatur, iussu domini pro herede gerere potest, & pro herede gerendo dominum obligat hereditati: vel mutus pater vel dominus, filio vel servo herede instituto, potest nutu jubere eos adire; l. pater. §. 1. & 2. infr. h. tit. quia mutus, vel surdus, etiam natura, intellectu non caret; l. in quibuscumque, de oblig. & act. id est intelligit quod agit. Pro herede gestio fit sola voluntate: pro herede gerere videtur, qui quoquo modo re vel verbo voluntatem suam declarat de adeunda hereditate; l. pro herede, infr. h. tit. §. ult. inst. de hered. qualit. & different. Eadem ratione mutus surdus bonorum possessionem admittere possunt, si quod agunt intelligent; l. 2. de bonor. possess. furios. infant. Mutus surdus pro herede gerere possunt, sed non possunt adire hereditatem, quia aditio hereditatis est actus solemnis, qui fit in jure judicioque verbis solemnibus, hanc hereditatem adeo cernoque; l. actus legitimi, de R. J. Pro herede gestio nullam solemnitatem desiderat, nuda voluntate perficitur, & solo nutu heredis significantis, se velle esse heredem; d. §. ult. & Corrige, de legit. hereditat. & v. si facit.

§. eum cui.

Is, cui lege bonis interdictum est, id est prodigus, cui lege 12. tab. bonorum administratione interdictum est, ex contractu non potest obligari, alium vero sibi obligare potest; l. certi, §. + sed & si, supr. de reb. credit. l. is cui bonis, de verb. oblig. l. i. de curat. furios. Idem non potest testamentum facere; l. is cui, supr. qui testam. fac. Sed ex testamento capere potest, & si

heres instituatur, hereditatem adire potest, ex hoc §. non sine auctoritate curatoris, quia prodigo, cui lege, id est 12. tab. bonis interdictum est, datur curator; d. l. i. de curat. furios. Prodigus, cui lege bonis interdictum est, potest adire hereditatem non sine curatore, ne temere adeundo obligetur æri alieno, & temere adeat damnosam hereditatem.

L. 6. + C. §. 1. C. 2.

SI filius. vel. servus heres instituatur, non potest adire hereditatem injussu patris vel domini, ne invitum patrem vel dominum, cui per filium vel servum adquiritur hereditas, obliget hereditati forte damnoſa, ut ostenditur init. b. leg. C. l. is qui heres, §. ult. l. si quis mihi, §. jussum, infr. b. tit. Et in adeunda hereditate jussus patris vel domini præcedere debet; d. l. si quis mihi, §. jussum, ita ut aditio hereditatis facta injussu patris vel domini non convalescat, secuta ratihabitione patris vel domini. Idem in petenda bonorum possessione, filioſ. vel servo non licet bonorum possessionem petere injussu patris vel domini. Sed hoc differt aditio hereditatis, ab agnitione bonorum possessionis, quod in adeunda hereditate jussum patris præcedere necesse est, in petenda bonorum possessione sufficit ratihabitionem sequi, ut hic + in §. 1. C. l. ult. §. 1. quis ordo in bonor. possess. servet. l. bonorum, rem rat. haber. l. i. C. qui admitt. ad bonor. possess. Adiri hereditas non potest, nisi præcedat jussus patris vel domini: peti bonorum possessio potest sine jussu patris vel domini, & quæ ab initio non valet, ex post facto convalescit, si pater vel dominus agnitionem ratam habeat, quia bonorum possessio est minus solemnis, magis est facti, quam juris. Hoc verum est, si ratihabito habetur intra tempus quo peti poterit; d. l. bonorum. Hoc jure filius. non potest adire hereditatem sibi delatam injussu patris, ne invitum obliget forte damnoſa hereditati: sed ex constitutione Justiniani filius. recusante patre, si pater nolit consentire, potest adire delatam hereditatem injussu patris, & hoc casu pater amittit usumfructum bonorum, & omne commodum vel incommode transit in filium; L. ult. in pr. §. 1. C. de bon. quæ liber. si legitima hereditas matris deferatur filio ex S. C. Orficiano, idem dicendum est, quod in petitione bonorum possessionis, ut ostenditur in fin. b. §. + 2. Servus vel filius. heres institutus, injussu domini vel patris hereditatem adire non potest, ne invititus æri alieno dominus vel pater obligetur: conditionem vero institutionis sine jussu domini vel patris implere potest; l. 5. infr. de condit. C. dem. quoniam eo facto nemo fraudatur, & impleta conditione hereditas non adquiritur, sed in eo res constituitur, ut institutio, quæ erat conditionalis, fiat pura, & adhuc integrum est adire, vel repudiare hereditatem; l. si pupillus, de condit. instit.

§. Sed C. si + 3.

Filius. non potest adire delatam sibi hereditatem injussu patris, ne invitum obliget æri alieno & aliis oneribus hereditariis, ut dictum est + init. b. l. sed si filius. delatam sibi hereditatem longo tempore, id est decennio, posse federit non contradicente patre, eo ipso, utpote agnita hereditate jussu patris, ejus commodum patri adquisisse videtur; l. si filius. C. de petit. heredit. Quod si delatam sibi hereditatem non adierit filius, diu tamen pater possedit hereditatem, credendus est uterque, id est pater & filius, adiisse hereditatem, ex rescripto D. Pii, + ex b. §. Ex diutina possessione præsumitur solemnis aditio hereditatis. In antiquis omnia præsumitur solemniter acta; l. cum de in rem verso, de usur. l. sciendum, de V.O. cap. cum inter vos, de sent. C. re judicat.

§. + si

§. + Si is qui putabat.

SI is, qui per errorem putabat se filium patris jussu adierit hereditatem; neque sibi hereditatem adquirit, quia non habuit animum acquirendi sibi, sed patri: neque ei, qui jussit, adquirit hereditatem, quia non potuit adquirere ei, in cuius potestate non est. Jure civili nemo potest alteri stipulari; *l. stipulatio ista, §. alteri, de V. O.* Et hic est casus regulæ, quod potuit noluit, quod voluit adimplere nequivit; *l. mutum, C. si quis alteri vel sibi.* Quamquam is, quem pater verus jussit adire hereditatem, si mortuo patre adierit, obligat se hereditati, ex sententia Juliani, id est adquirit hereditatem sibi, & adeundo obligatur hereditati, nec spectatur jussus patris, id est non vitiat additionem factam post mortem patris, quia eo tempore adiit, quo solutus est patria potestate, & potuit adire suo jure: nam & qui dubitat in jure, utrum filius maneat, an morte patris pater. factus sit, potest adire hereditatem: dubitatio filii de statu suo, non vitiat additionem, quia veritas opinioni prævalet; *l. Imperatores, de probat. l. cum in fundo, §. uxor, de jur. dot.* Error vel dubitatio semper cedit veritati: & filius, qui dubitabat de statu suo, an morte patris pater. factus esset, adeundo videtur solvisse dubitationem, & magis credisse, se morte patris factum esse patrem. ita ut posset suo jure sibi adquirere hereditatem.

§. interdum.

Filius. heres institutus non potest adire hereditatem injussu patris; *l. si quis mihi bona, §. jussum, infr. h. tit.* Jussus patris præcedere debet aditionem, & jussum sequi debet aditio, ut adita hereditas patri adquiratur, per filium hereditas patri, in cuius potestate est, non adquiritur priusquam adita fuerit. Hinc si servus heres institutus sit, dominus non fit locupletior priusquam jussu ejus adita sit hereditas; *l. pretia, infr. ad leg. falcid.* & adita hereditas statim patri adquiritur, ita ut ne momento quidem resideat in persona ejus, per quem adquiritur; *l. placet, infr. h. tit. l. i. si a parent. quis manum.* Ideo si filius. vel servus heres institutus sit, pater vel dominus potest onerari fideicommissio, quia commodum hereditatis statim patri vel domino per filium vel servum adquiritur; *l. cum filios. de legat. i.* Et si dominus & servus heredes instituti sint, dominus in falcidiā imputat quod capit ex parte servi, quia id capit quasi heres; *l. si pupillus, §. si ego, ad l. falcid.* Interdum filius. heres institutus & sine aditione adquirit hereditatem patri, in cuius potestate est. Puta si nepos ex filio exheredato heres instituatur ab avo, patrem suum sine aditione facit heredem, & quidem necessarium. Ait sine aditione, quia nepos ex filio exheredato institutus ab avo est suus & necessarius heres avo, quasi patre sublatu, quia exheredatus pro mortuo habetur; *§. sui autem, inf. de hered. qualit.* Et differ. Et ita nepos ex filio ipso jure heres existit avo sine aditione, & per existentiam sui heredis, patrem, in cuius recidit potestatem morte avi, necessarium heredem facit, quia statim ei adquirit hereditatem, licet enim filius exheredatus pro mortuo habetur quoad se, tamen vivit & superflue et in persona nepotis, & per eum ei adquiritur hereditas patris, nec per semetipsum, sed per filium seu ex persona filii ad hereditatem avi admittitur; *l. filius patroni, de bonis liberator.*

§. sed si quis heres.

SI extraneus heres institutus sit filio exheredato, & heres institutus adoptetur a filio exheredato, necessarium eum heredem non facit, id est suum & necessarium heredem sine jussu patris adoptatoris, & sine aditione, sed cogendus

Tom. VIII. Vol. II.

R

est prætorem adire, quoniam mortis tempore in potestate adoptantis non fuit: nam per eum quis existere necessarius heres non potest, qui ipse non est extiterus, id est extraneus heres institutus & adoptatus a filio exheredato, non fit necessarius heres filio exheredato, qui ipse non est extiterus per semet ipsum, cum pro mortuo habeatur propter exheredationem.

§. Celsus.

Qui metu verberum, vel aliquo timore, id est alia causa metu coactus, fallens, id est simulans se velle adire, adierit hereditatem, sive liber sit, heres non efficitur, sive servus sit, heredem dominum non facit. Opponitur *l. si mulier*, §. *si metu* 5. supr. *quod metu caus.* servus heres institutus, qui metu coactus adiit hereditatem, dominum heredem facit, quia voluisse videtur, qui coactus voluit: coacta voluntas, voluntas est; *l. si patre + cogene-*te, *de rit. nupiar.* sed facilis est solutio. Servus, qui coactus adiit, dominum heredem facit, quia voluisse videtur, qui adiit coactus, inde si servus coactus adierit hereditatem, dominum heredem facit, & excludit substitutum, in casum si noluerit adire hereditatem; *l. 3. C. de hered. instit.* At si servus metu verberum, vel alia causa metus, fallens, id est simulans se velle, adierit hereditatem, non fit heres, neque facit dominum heredem, quia simulata voluntas nulla est, & ex ea aditio nullum habet effectum. Quod si liber, qui bona fide servit, heres institutus, jussu bonæ fidei possessoris adierit hereditatem invititus & coactus, dominum non facit heredem; *l. liber homo, de hered. instit.* *l. + homo liber, de adquir. rer. domin.* Si servus metu verberum, vel alia causa coactus, fallens adierit hereditatem, si liber sit, heres non fit, si servus dominum heredem non facit, puta si intelligens se cogendum, clam vel coram testibus protestatus sit, quod licet adiret hereditatem, pro nihilo volebat esse aditionem, ut ait *glossa hic*. Effectus protestationis est, quod nullam facit aditionem: protestatio conservat jus protestantis; *l. si debitor*, §. i. supr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* si fiat re integra, puta ante aditionem, vel exemptionem, ut in casu *l. si fundum, C. de rei vindic.* protestatio facta post aditionem nihil operatur, protestatio actum præcedere debet ad rescissionem actus. Propositum in mente retentum nihil operatur; *l. pen. §. insulam, de legat.* 2. *l. si repetendi, C. de condic. ob causam.*

L. 7.

Si filiusf. heres institutus sit, eique, si heres non esset, Sempronius substitutus sit, si jussu patris adierit hereditatem, substitutum excludit. Ratio dubitandi erat, quod conditio substitutionis, si heres erit, videtur defecisse, quia filius adeundo hereditatem, sibi eam non adquirit, sed patri, si adierit hereditatem non fit heres, sed pater, ergo si filius jussu patris adierit hereditatem, substitutus non excluditur: sed licet filio herede instituto adeunte, non filius sed pater videatur heres fieri, substitutus excluditur, quia Sempronius ita substitutus intelligitur, si filius heres non erit, id est si hereditatem sibi vel patri non adquisierit; *l. si + paters. de hered. instituend.* Filius adeundo hereditatem, licet patrem heredem faciat, tamen ipse videtur heres fieri in persona patris, quia hereditas lege 12. tab. redit ad filium ab intestato; §. *sui autem, instit. de hered. qualit.* & different. & omnia, quæ nostra sunt, liberis ex voto paramus; *l. pen. §. sed numquid, de bonis libert.* *l. + 15. de inoffic. testam.* maxime ea, quæ nobis adquiruntur per liberos, votum & desiderium patris ea redire ad liberos, ne doleant bona per se parta transferri ad alios; *arg. l. ult. C. de alluvionib.*

§. si

§. si filius.

Liberi, qui sunt in potestate tempore mortis, sunt sui & necessarii heredes, id est statim ipso jure etiam inviti & ignorantes heredes existunt, citra immixtionem, sed habent beneficium abstinenti a prætore; §. *sui autem, instit. de hered. qualit. & different. l. necessariis, infr. h. tit.* nec obligantur oneribus hereditariis, antequam se immisceant bonis; *d. l. necessariis, infr. h. tit. l. i. C. si minor ab hered. se abstinet. l. *) qui se, C. unde liberi.* Si filius, priusquam sciret hereditatem sibi delatam, deceperit relictio filio in potestate, licet nepoti ex filio abstineret se a hereditate, quia & patri eius idem liceret, ex hoc §. Sui heredes statim ipso jure heredes existunt, & delatam hereditatem transmittunt ad suos heredes; *l. 3. C. de jur. deliber.* & jus abstinenti quoque transmittunt ad suos heredes. Immo & constitutione Justiniani, si heres ex testamento vel ab intestato deceperit intra tempus deliberandi de adeunda hereditate, jus deliberandi intra annum transmittit ad quoscumque heredes suos vel extraneos; *l. cum in antiquioribus, C. de jur. deliberand.*

§. ult.

Si heres ex testamento, vel ab intestato, adierit hereditatem Titii, heres eius non potest omittere hereditatem Titii, id est adeundo hereditatem patris, non potest omittere hereditatem Titii, ex hoc §. quia heres heredis est heres testatoris; *l. heredis 65. infr. de V. S. l. 2. supr. de petit. heredit. l. ult. C. de hered. instit. l. in annalibus, C. de legat.* Adita hereditate patris, hereditas Titii, quæ confusa est cum ea, non est amplius hereditas, sed est patrimonium heredis; *l. cum heredes, de adquir. possess.* Mutatione personæ mutatur causa bonorum; *l. per curatorem, infr. h. tit. l. hereditas, de adquir. rer. domin.*

L. 8.

Jure civili pupillus non potest adire hereditatem etiam lucrosam sine tutoris auctoritate; *l. obligari, §. hereditatem, supr. de auct. tutor. §. neque, inst. eod. tit.* quia hereditas etiam lucrosa implicita est litibus & sumptibus, & plerumque minoris interest litibus & sumptibus non vexari; *l. minoribus de minorib.* & ita recte sentit Odofredus contra Joannem & Azonem. Et hoc est quod dicitur initio *hujus leg.* moribus nostræ civitatis, pupillum sine tutoris auctoritate non obligari, id est si adeat hereditatem sine tute, non obligari hereditati, id est ari alieno, & oneribus hereditariis. Minor quoque 25. annis, non potest adire hereditatem sine auctoritate curatoris; *l. cum quedam, C. de administr. tutor.* Pupillus non potest adire hereditatem sine auctoritate tutoris, ne temere obligetur ari alieno sine tute, quia hereditas nos obligat ari alieno, etiam si non sit solvendo, ex *h. l. & l. 3. in princ. infr. de honor. possess.* Qui adiit hereditatem obligatur creditoribus hereditariis, etiam ultra vires hereditatis, quasi ex contractu, quia qui adit hereditatem, videtur contraherere cum creditoribus; *l. si quis absentis, §. heres quoque, de oblig. & act. l. apud Julianum, §. ult. quib. ex caus. in poss. eatur, §. + heres quoque, inst. + V. si fade oblig. quæ quas. ex contract. nasc.* Quod dictum est, pupillum non adire cit. Et v. hereditatem sine auctoritate tutoris, ne temere obligetur oneribus hereditariis, etiam, *l. 57. locum habet in extraneis heredibus, non in suis & necessariis, ut subjungitur h. tit. & §. hic, quia sui & necessarii heredes, ipso jure heredes existunt sine additione sine 2. de hered. tute, & per existentiam sui heridis ipso jure obligantur creditoribus hereditariis, licet habeant beneficium abstinenti a prætore; d. l. + apud Julianum, differ.*

R i,

§. ult. nec possunt conveniri a creditoribus, antequam se immisceant bonis, quia immixtione, quasi aditione contrahere videntur cum creditoribus; d. l. apud Julianum, §. + ult. Existentia sui heredis confirmat testamentum, & tabulas pupillares, & fideicommissarias libertates, & eundem effectum habet, ac aditio; l. cum quasi, §. sed & si quis, de fideicommissar. libertat. l. si filius qui patri, de vulgar. & pupillar. Sicut pupillus non potest adire hereditatem sine tutori auctore, non potest etiam eandem repudiare; l. pupillorum, C. de repudiand. heredit. Aditio & repudiatio eodem jure reguntur, qui adire non potest, repudiare non potest; l. is potest, infr. b. tit. Sic & servus proprius heres institutus a domino, qui solvendo non est, fit liber & heres necessarius domino, & creditoribus hereditariis obligatur in solidum, etiam si sit minor 25. annis, & hereditas non sit solvendo, ex b. l. & l. necessariis, in fin. infr. b. tit. nec restituitur adversus aditionem hereditatis beneficio ætatis, quia non est lapsus qui jure communi usus est; l. ult. C. de in integr. restit. minor.

§. impubes .

Pupillus non potest adire hereditatem sibi delatam sine auctoritate tutoris, quia pupillus nec velle, nec nolle creditur, nisi apposita tutoris auctoritate. Tutoris auctoritas supplet judicium animi, quod per ætatem deest pupillo; l. pupillus, de R. J. Sed si infanti, id est minori septem annis, delata sit hereditas, tutor potest adire hereditatem nomine infantis; l. si infanti, §. 2. C. de jur. deliber. Si impubes sit, qui in alterius potestate est, puta servus vel filius heres instituatur, & jussu ejus adierit hereditatem, licet consilii capax non sit, ei adquirit hereditatem, ex hoc §. quia jussus patris supplet ætopicu, & defectum ætatis pupilli, & auctoritas tutoris in adeunda hereditate supplet defectum ætatis pupilli. Hoc distat jussus patris ab auctoritate tutoris, quod auctoritas tutoris interponitur in ipso negotio; l. obligari, §. tutor statim, supr. de auctor. tutor. jussus vero patris præcedere debet aditionem; l. si quis mihi bona, §. jussum, infr. b. tit.

L. 9.

Pupillus si fari possit, id est si sit major infante, major septem annis, potest adire hereditatem tutore auctore, quamvis intellectu careat, & causam adquirendæ hereditatis non intelligat, hoc enim ei præstatur favore ætatis, ex hac l. l. servo invito, §. si pupillo, infr. ad Trebell. l. 5. de R. J. l. cum in una, §. ult. de appellat. Solus tutor non potest adire hereditatem nomine pupilli, hereditas non potest adiri per tutorem, curatorem, vel procuratorem nomine pupilli, vel adulti; l. per curatorem, infr. b. tit. l. potuit, C. de jur. deliber. Sed pupillus vel adultus potest adire hereditatem auctore tute vel curatore. Tutor solus non potest adire hereditatem sine actu & voluntate pupilli; d. l. potuit. Pupillus non potest adire hereditatem sine auctoritate tutoris, quia similis est furioso, id est non secus ac furiosus caret intellectu, neq; enim ætas illa intelligit etiam quæ videt; l. 1. C. de fals. monet. Hoc distat a furioso, quod pupillus potest adire hereditatem tute auctore: at si furioso hereditas delata sit, solus curator furiosi nomine ipsius adit hereditatem, quia furiosi nulla est voluntas; l. ult. §. tali itaque, C. de curat. furios.

L. 10.

SI heres ex asse destinaverit partem hereditatis adquirere, videtur in assem pro herede gessisse, ex hac l. quia destinatio est nudum propositum animi, quod non mutat seu tollit effectum legis, ex qua heres ex asse si partem adiecit

rit, videtur in solidum adiisse, quia hereditas non potest pro parte adiri, pro parte repudiari; l. 2. supr. b. tit. Et hoc verum est, si heres, sciens se heredem ex asse, adierit pro parte. Contra si heres scriptus ex semisse, per errorem adierit pro quadrante, nihil agit; l. ex semisse, infr. b. tit.

L. 11.

Liberi, qui sunt in potestate morientis, sunt fui & necessarii heredes, id est ipso jure heredes existunt, antequam se immisceant bonis; l. in suis, de liber. & posth. l. in suis, de suis & legitim. sed habent beneficium abstinenti a praetore; §. sui autem, inst. de hered. qualit. & differ. l. necessariis, infr. b. tit. l. i. §. qui sunt in potestate, infr. si quis omis. caus. testam. Liberi heredes instituti, si sint impuberis, omnimodo abstinendi potestatem habent, id est si sine tute se immiscuerint, habent potestatem abstinendi sine beneficio restitutionis, quia pupillus non potest adire hereditatem sine tute, & talis aditio non valet ipso jure; l. pupillis, supr. b. tit. l. obligari, §. hereditatem, de auctor. tutor. Puberes autem ita demum habent beneficium abstinenti, si se non immiscuerint: quod si semel se immiscuerint etiam sine curatore, non habent jus abstinendi, nisi adito praetore per restitutionem in integrum, ex hac l. cuius veluti commentarius est l. necessariis, infr. b. tit. Minoribus, qui semel adierunt hereditatem damnosam, non habent jus abstinendi a lege, sed a praetore per restitutionem in integrum; l. ait prator, §. sed & si hereditatem, de minorib. l. si curatorem, C. de in integr. restit. minor.

L. 12.

Filius, qui est in potestate morientis, est suus & necessarius heres, id est ipso jure heres existit, antequam se immisceat bonis: sed si se non immisceat bonis, potest abstinere, sive major sit, sive minor, nec ei necesse est adire praetorem, ut abstineat, sed sufficit se non immiscuisse, ex hac l. & l. i. C. si minor ab hered. se abstin. Liberi sunt sui & necessarii heredes, & ipso jure obligantur creditoribus hereditariis, sed si se non immisceant, non possunt conveniri a creditoribus; l. necessariis, infr. b. tit. Et ex rescripto Severi ad Victorinum nepos ex filio non potest conveniri ex avito contra dictu, nec indiget restitutione praetoris, si pater se non immiscuit, vel pro herede gessit, nec quicquam amovit ex hereditate: suus heres est heres nomine non effectu, nisi se immisceat, vel pro herede gerat.

L. 13.

Hereditas repudiari non potest antequam adiri possit ex testamento, vel ab intestato: is potest repudiare hereditatem, qui adquirere potest; l. is potest, infr. b. tit. l. qui potest 174. de R. J. Et hoc est quod dicitur, jus agnationis pacto repudiari non posse; l. jus agnationis, de pact. id est non posse repudiari, ne repudietur hereditas, quæ jure agnationis deferri potest, priusquam delata sit. Heres institutus ex testamento, vel heres ab intestato, repudiando amittit hereditatem, si in ea causa sit hereditas, ut adiri possit. Hereditas non potest repudiari antequam adiri possit. Ut & bonorum possessio non potest repudiari antequam peti possit; l. i. §. decretalis, de success. edict. Ut heres institutus sub conditione, si ante existentem conditionem repudiet hereditatem, nihil agit, qualis qualis sit conditio, et si in arbitrium heredis collata sit, id est eti si potestativa; + ex hac l. quia qualiscumque sit conditio casualis, vel potestativa, hereditas non defertur priusquam conditio extiterit. Ratio dubitandi erat, quod fideicommissum in diem vel sub conditione

relictum, pendente die vel conditione pacto remitti potest; *l. i. l. cum proponas, C. de pact. l. de fideicommisso, C. de transact.* Ergo videbatur & hereditas, quæ debetur sub conditione, ante conditionis eventum posse repudiari. Hereditas ante diem vel conditionem non potest repudiari, ex *hoc l. & l. qui superstitis, infr. h. tit.* neque legatum conditionale repudiari potest ante diem vel conditionem; *l. si ita scriptum, §. si sub conditione, de legat.* 2. pacto remitti potest, quia repudiatio est voluntatis unius, remissio fit pacto duorum, repudiatio hereditatis est actus solemnis, qui fit in jure & judicio; *l. sicut, C. de repud. vel abstin. heredit.* Remissio est actus non solemnis, qui fit nudo pacto, nuda voluntate, & idcirco hereditas non dum delata facilius pacto remitti potest, vel potius, quod dicitur, fideicommissum conditionale, vel in diem, ante diem vel conditionem pacto remitti posse, pertinet tantum ad fideicommissum mutuum inter coheredes & fratres, quod pacto remitti potest propter conditionis incertum, ut diserte proditum est in *d. l. i. C. de pact.*

§. si quis † dubitet.

Heres testamentarius, vel legitimus, non potest adire vel repudiare hereditatem priusquam certus sit de morte testatoris; *§. ult. inst. de hered. qualit. & differ.* puta si heres institutus dubitet vivat testator nec ne, repudiando nihil agit, ex *hoc §.* Et heres institutus, si putet testatorem vivere, quamvis jam defunctus sit, non potest adire hereditatem; *l. heres institutus, infr. h. tit.*, ut ejus qui est apud hostes hereditas adiri non potest priusquam certum sit eum mortuum esse; *l. 4. C. de postlim. revers.* Hereditatis aditio, & repudiatio, requirit certam scientiam de morte testatoris, quia viventis nulla est hereditas; *l. qui superstitis, infr. h. tit. l. i. supr. de hered. vel act. vendit.*

§. substitutus.

Substitutus quoque si ante repudiet hereditatem, quam heres institutus decer-
nat de hereditate, id est repudiet hereditatem, non valet repudiatio, nec ex-
cludit substitutum si casus substitutionis extiterit, quia substitutus non potest re-
nunciare juri non dum quæsito; *l. quamdui 69. infr. h. tit.*

§. ult.

Filius. heres institutus non potest adire hereditatem sine patre, ne pater
ignorans vel invitus per filium obligetur ari alieno & oneribus heredita-
riis; *l. 6. supr. h. tit.* nec potest repudiare hereditatem sine patre, neque pa-
ter sine filio: & † pater repudiando sine filio, non nocet filio, ut *hic, & l.*
4. l. renidente, C. de jur. delib. l. ult. §. i. C. de bon. qua liber. l. filio, C.
de repud. bonor. possess. l. ex repudiatione, C. de fideicommiss. ne filio adima-
tur spes adquirenda sibi hereditatis si fiat sui juris, id est si deferatur eo tem-
pore, quo sui juris erit; in adeunda enim hereditate spectatur conditio instituti
tempore aditionis, si sit liber, secus in servo. Legatum servo relicuum dominus
potest repudiare sine servo; *l. legatum servo, de legat. l. i. §. per servum,*
de success. edit. Idem est in filio, cui legitima hereditas defertur ab † intestato;
l. seq. h. tit. id est non potest repudiare hereditatem sine patre, neque pater si-
ne filio, & repudiando neuter nocet alteri. Sic soluto matrimonio pater non
potest repetere dotem sine filia; *l. 2. §. i. supr. solut. matrimon.* *l. si socius,*
pro soc. quia dos est utriusque patrimonium.

L. 14.

De hac l. dictum est in fin. l. prox.

L. 15.

IS, qui putat se suum & necessarium heredem esse, cum sit voluntarius, id est extraneus, non potest repudiare hereditatem, nam in adquirenda hereditate plus est in opinione, quam in veritate, & magis spectatur quod est in opinione, quam quod in veritate, ex hac l. quia hereditatis aditio consistit in animo; §. ult. inst. de hered. qualit. & different. id est requirit certum animi judicium, & qui adit hereditatem certus esse debet de morte testatoris; l. qui hereditatem, infr. b. tit. Et hoc speciale est in adeunda hereditate: in aliis casibus opinio cedit veritati, ut in casu l. Imperatores, §. mulier, de probat. professio matris iratae & infensa marito, ob divertitum, profitentis illum filium spurium & adulterinum esse, non nocet filio, quia veritati semper locus superest, id est potior est causa vetitatis. E contrario, qui se putat necessarium heredem, non potest voluntarius existere. Qui per errorem putat se suum & necessarium heredem esse, non potest adire hereditatem, certus esse debet de jure suo; l. qui hereditatem, l. in repudianda, l. qui t se pupillum, infr. b. tit.

L. 17.

IS, qui putat testamentum nullum, irritum, aut falsum, non potest adire vel repudiare hereditatem ex eo testamento, quia qui adit vel repudiatur hereditatem certus esse debet de jure suo, an valeat testamentum, an verum vel falsum sit, ex quo aditur hereditas: ideo si certum sit, nullum vel falsum non esse quod falsum vel nullum dicitur, potest adire vel repudiare hereditatem, ex hac l. & l. cum quidam, §. ult. infr. b. tit. Puta cum falsum testamentum dicitur, si quidem ipse heres falsi accusetur, recte adit hereditatem, quia ipse certus est se falsum non fecisse: quilibet certus est de facto suo. Si autem alius falsi arguatur, citra conscientiam ejus, id est citra participium ipsius, non potest adire quasi dubitet verum esse testamentum; l. cum falsum, infr. b. tit. id est donec falsi quæstio decidatur habet causam dubitandi an verum sit testamentum: pendente cognitione falsi, non liquet de jure testamenti: qui dubitat de jure suo, non potest repudiare hereditatem; l. is qui heres, §. l. supr. b. tit. qui dubitat de viribus testamenti, interim hereditatem ex eo adire non potest.

§. heres institutus.

Heres institutus, idemque legitimus, si quasi institutus repudiet, id est si repudiet hereditatem ex testamento, quasi legitimus non amittit hereditatem, si ignoraverit hereditatem sibi delatam ab intestato: sed si heres institutus repudiet quasi legitimus, si sciens se heredem institutum, videtur utrumque repudiisse, id est uno actu, una repudiatione, videtur hereditatem repudiassse ex testamento, & ab intestato: si ignorans ad neutrum ei nocet repudiatio, neque ad testamentariam, quoniam hanc non repudiavit, neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata, ex hac l. id est quia ignorabat sibi delatam: successioni ab intestato locus non est quamdiu locus est testamentaria; l. quamdiu 39. infr. b. tit. l. quamdiu 89. de R. J. Heres institutus idemque legitimus omissa causa testamenti, potest amplecti hereditatem ab intestato, ita ut præ-

stet legata testamento relicta , perinde ac si adierit hereditatem ex testamento ; ex edicto si quis omissa causa testamenti .

L. 18.

De hac l. dictum est † in l. 4. supr. b. tit.

L. 19.

Qui adit hereditatem , vel petit bonorum possessionem , scire debet causam adquirendae hereditatis ; l. *pupillus* , supr. b. tit. nimurum scire debet , an testamento , an lege ab intestato sibi deferatur hereditas , an jure patro-natus , an jure agnationis ; l. *si is ad quem* , infr. b. tit. certus esse debet , te-statorem defunctum esse , ut ostenditur hic . Item certus esse debet de viribus testamenti , puta testamentum justum , verum , non nullum , irritum , falsum es-se ; l. *nec is qui* , † supr. l. *cum quidam* , §. ult. l. *cum falso* , infr. b. tit. Qui adit hereditatem , certus esse debet de morte testatoris , ut hic , & qui su-perstis bona repudiat nihil agit ; l. *neminem* , l. *qui superstis* , infr. b. tit. quia viventis nulla est hereditas ; l. l. *de hered. vel act. vend.* Item scire de-bet quia est pure institutus , vel conditio institutionis extitit ; l. *is qui heres* supr. b. tit.

L. 20. † in pr. ♂ §. 1.

Hereditas defertur ex testamento , vel ab intestato : ex testamento here-dibus scriptis , ab intestato suis , vel proximis : hereditas vero delata ad-quiritur cretione , aditione , gestione pro herede , immixtione , agnitione . Aditio est actus legitimus & solemnis , quo in jure judicioque hereditas adquiritur ; l. *actus legitimi* , de R. J. Hereditatis aditio siebat in jure judicioque pro tri-burali apud pratorum certis & solemnis verbis puta his verbis , *illam her-e ditatem adeo cernoque* , apud Ulpian. libr. regular. tit. 22. §. 28. l. 4. ♂ 5. C. Th. de bon. matern. Cretio erat actus solemnior , quam simplex aditio , ad-hibitis multis testibus ; M. Tull. 13. ad Attic. epist. † 46. Ex eo cognovi cre-tionem Cluvii (o Vestitorum negligentem) liberam cretionem , testibus praesenti-bus , sexaginta diebus . Cretio etiam siebat adhibitis certis symbolis , puta per-cussione digitorum , aut saltatione ; M. Tull. 3. offic. Itaque si vir bonus ha-beat hanc vim , ut si digitis concreperit , possit in locupletium testamenta no-men ejus irrepere , ac vi non utatur . At si dares hanc vim M. Crasso , ut digitorum percussione heres posset scriptius esse , qui re vera non esset heres , in foro , mihi crede , saltaret . Et apertius Ambros. 3. offic. cap. II. Non ego in he-reditatibus adeundis , digitorum percussionses , ♂ nudi successoris saltationes no-tabo , nam haec etiam vulgo notabilia . Non inepta fuere haec solemnia in ad-quirenda hereditate , digitorum percussio scilicet est signum seu symbolum ad-quirendi dominii ; Artemidor. libr. 2. cap. 15. Οὐρδυλισμὸς δὲ τῷ ἐπιτηγῷ , Condilismus , id est digitorum percussio , imperium , saltatio vero est signum gau-di & laetitiae , quaꝝ natura animum afficit in prosperis casibus , ut aditione he-reditatis & emptione bonorum ; Hieron. in Ezechiel. cap. 7. in illa verba . Qui emit non latetur , ♂ qui vendit non lugeat . Naturale est , inquit , in posse-sio-num emptione letari , in venditione lugere . Aliae etiam differentiae fuere inter cretionem & aditionem , quod cretio non nisi ex testamento siebat , aditio vero ex testamento vel ab intestato ; l. *pater* , infr. b. tit. Item cretio locum ha-bebat , ubi heres institutus erat cum cretione , id est ea lege , ut cerneret he-reditatem intra certum tempus , puta intra centum dies proximos , quibus scie-rit poteritque , dato certo spatio temporis heredi scripto ad deliberandum de-

ad-

adeunda hereditate, puta his verbis, *Titius heres esto cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris poterisque; l. si quis heres, b. tit. & apud Ulpian. d. tit. 22. §. 27.* Aditio vero, cum heres institutus erat simpliciter sine creatione: creationis autem solemnitas sublata est d. l. 4. C. Th. de bon. matern. Pro herede gestio est modus adquirendæ hereditatis, si heres re id est facto vel verbo declarat voluntatem suam de adeunda hereditate; §. ult. inst. de hered. qualit. & diff. Haec fuit differentia inter aditionem & pro herede gestionem, quod aditio erat actus legitimus & solemnis; d. l. actus legitimi: pro herede autem gestio erat actus insolemnis, id est omni solemnitate carens, quæ fiebat nudo facto, & animo, id est nuda voluntate heredis. Item qui partem suam nesciebat, id est quota ex parte institutus esset, per aditionem sibi adquirere non poterat; l. t. ex semisse, infr. b. tit. l. illud, supr. si pars hered. petat. Idem tamen poterat hereditatem adquirere per gestioneim pro herede; l. si t. quis extraneus, §. ult. b. tit. quia nihil vetat, illum qui partem nesciat pro herede gerere & heredem fieri. Immixtio & agnitio est in suis & necessariis heredibus, id est in liberis, qui erant in potestate morientis, aditio in extraneis; §. in extraneis, inst. de hered. qualit. & diff. Sui & necessarii non dicuntur adire, sed se immiscere, & agnoscere paternam hereditatem, non heredes sunt, sed statim ipso jure existunt, & illico apparent; l. ult. §. sin vero, C. de curat. furios. non hereditatem percipere videntur, sed liberam bonorum administrationem consequi: denique immixtio non est adquisitio hereditatis, sed continuatio dominii; l. in suis, de liber. & posth. suus heres non fit, sed ipso jure deprehenditur; l. pen. §. pen. infr. de bon. libert. Effectus aditionis est, quod aditione hereditatis adquiritur dominium rerum hereditiarum, possessio non prius quam corporaliter apprehensa fuerit; l. cum heredes, infr. de adquir. t. vel amitt. possess. Ex sola delatione non adquiritur hereditas, praterquam in suis heredibus, defertur enim ignorantia & invito, sed non adquiritur, nisi volenti; l. nec emere, C. de jur. deliber. Et aditione hereditatis heres obligatur creditoribus & legatariis quasi ex contractu; §. heres, inst. de oblig. quæ quas. ex contract. l. t. si quis absens, §. heres, infr. de oblig. & aet. l. 4. ad Trebell. l. 3. §. ult. cum l. seq. quib. ex caus. in poss. eatur, adeundo enim heres videtur contrahere cum creditoribus & legatariis. Denique omne jus testamenti pendet ex aditione hereditatis: nihil enim debetur ex testamento, ex quo non sit adita hereditas, neque legatum, neque aliud quicquam; l. si nemo, 9. supr. de testam. tutel. l. t. eam, quam, C. de fideic. Et hoc est quod dicitur in l. si nemo, de R. J. si nemo subiit hereditatem, omnem vim testamenti solvi. Aditio, vel pro herede gestio, vel immixtio, alia est expressa, alia tacita, puta si filius heres scriptus, easdem res, de quibus institutus est, alii testamento reliquerit, hoc ipso videtur hereditatem adire, vel se immisceire; l. si avia, C. de jur. deliberand. Idem est si heres scriptus exsolvat æs alienum hereditatis; l. 2. C. eod. l. parentibus, §. 1. C. de ineffic. testam. Et pro herede gerere videtur, qui aliquid facit quasi heres, nam iu pro herede gestione duo concurrere debent, factum, & animus, id est destinatio animi, & voluntas pro herede gerendi. Et hoc est quod ait Ulpian. ex Juliano init. b. leg. pro herede gerere, non esse facti, quam animi, id est non magis facti, quam animi, ut interpretatur Ant. Augustin. 4. emendat. cap. 8. Pro herede gerere factum demonstrat, sed pro herede gestio non fit nudo facto, sed in eo etiam requiritur animus pro herede gerendi, & ut quis pro herede gerere intelligatur, hoc animo esse debet, ut velit heres esse, ut subjungitur in h. l. ut rem gerat animo heredis: quo sensu Paul. libr. 4. sentent. tit. 8. §. 6. docet, pro herede gerere esse destinatione futuri dominii, id est animo adquirendi dominii, aliquid ex rebus hereditariis usurpare. Gestio pro herede nou fit nudo facto, nisi adsit animus & voluntas. In ea tamen maxime spectatur ani-

mus, seu destinatio voluntatis. Ideo qui destinavit, id est apud se proposuit, habere hereditatem, videtur pro herede gessisse; *l. si ex aſſe*, supr. *b. tit.* & pro herede gerit, qui animo id est nuda voluntate agnoscit hereditatem, licet nihil ex hereditate id est ex corporibus hereditariis attingat. Unde si heres retineat domum defunctorum pignori datam, cuius possessio qualis qualis fuit in hereditate, item si rem alienam possideat ut hereditariam, pro herede gerere videtur; *l. gerit*, infr. *b. tit.* Pro herede gerere videtur, qui aliquid facit quasi heres, unde si heres institutus sub conditione, si juraverit se daturum, vel facturum, juraverit quasi heres, id est animo heredis, videtur pro herede gessisse; *l. Antistius*, infr. *b. tit.* Ceterum si quid pietatis, aut custodiæ causa fecerit, puta si patrem sepelierit, vel iusta ei fecerit, vel dum deliberat de adeunda hereditate, res hereditarias tempore perituras distraxerit, non videtur pro herede gessisse, ut subjungitur *in princ.* & §. 1. *b. leg.* Idem est si mancipia quædam hereditaria distraxerit in sumptum funeris; *l. 1. C. de jur. deliber.* vel si in domo patris habitat, non ut heres, sed ut inquilinus, vel custos; *l. 1. C. de repud. hered.* Suus heres vel extraneus mortuum funerando, hoc ipso non videtur adire, vel pro herede gerere, ut docetur in §. 1. *b. leg.* & *l. 4. l. eti si quis impeditat*, §. *plerique*, supr. *de religios.* & *sumpt. funer.* *l. qui erat, in fin. famil. ericisc.* quia præsumitur pietatis causa id facere. Nec obstat, quod si vir uxori heres extiterit, & in funus impenderit, partem videtur impendere quasi heres, partem dotis nomine, quam lucratur; *l. si vir uxori, ad leg. falcid.* quia in eo casu non quærebatur, an pro herede gessisset, sed an totum impendisset quasi heres, an partem ex dote quam lucrifecera. Attamen sui, vel extranei, cum defunctum funerant, ne ex hoc se immiscuisse, vel pro herede gessisse videantur, solent testari, id est per libellum protestari, se id facere pietatis causa, non animo se immiscendi, vel adeundi, ut scriptum est in §. 1. *b. leg.* & in §. *plerique d. l.* & *si quis impeditat.* Protestatio hic interponitur juris sui tuendi causa, quia protestatio jus conservat, ut in hoc casu, & in aliis plerisque causis; *l. 5. §. si quis ipsi, l. non solum*, §. 1. infr. *de pov. oper. nuntiat.* *l. qui in aliena*, §. *Celsus*, supr. *b. tit.*

§. *si quid tamen, + §. sed & qui.*

SI quid filius quasi heres petat, de his quæ ad heredem extraneum non trans-eunt, puta si a liberto patris defuncti operas petat, quas heres extraneus petere non posset, non videtur pro herede gessisse, ut ostenditur in *hoc §.* Aliæ sunt opera fabriles, aliæ officiales seu obsequiales: fabriles transeunt in heredem quemlibet, officiales transeunt in filium, et si heres non sit, dummodo non sit exheredatus, non in heredem extraneum; *l. fabriles*, *l. opere*, §. 1. *l. si operarum*, infr. *de oper. libert.* *l. liberti*, *C. eod. l. si patroni* infr. *ad Trebell.* Igitur si filius petat a liberto patris officiales operas, quæ debentur patrino soli, vel filio, non heredi extraneo, non videtur pro herede gerere, quia hujusmodi operas videtur petere ut filius, non ut heres, magisque præsumitur eas petere jure suo & proprio nomine, quam hereditario. Cum quis aliquid gerit, quod suo jure suo nomine facere potest, magis suo jure præsumitur id facere, quam alieno; *l. 4. infr. de solut.* quoniam diligens quilibet paterf. ita negotium suum gesturus videtur; *l. cum ex pluribus*, *eod. tit.* ne sc. obligetur oneribus hereditariis, si petat quasi heres. Filius, inquam, petendo a liberto patris operas, quas extraneus heres petere non posset, id est operas officiales, non videtur pro herede gessisse, cum earum petitio, maxime futurarum, competit etiam non heredibus, sic legendum, non creditoribus, recte docuit Cujac. in *d. l. si patroni*, quæ est Papiniani. Merito petendo operas officiales non videtur pro herede gerere, quia filiis patroni, etiam non heredibus, id est

est se abstinentibus , datur petitio hujusmodi operarum , dummodo non sint exhereditati , nec creditores possunt petere operas officiales a liberto debitoris crediti servandi causa , postquam missi sunt in possessionem bonorum debitoris crediti servandi causa , quia hujusmodi opera debentur soli patrono , vel filio , ita ut non transeant in heredem extraneum : filiis patroni etiam non heredibus datur petitio operarum , maxime futurarum , id est earum , quae deberi coepi- runt post mortem defuncti , id est quarum dies cessit . Et quae petitae sunt opera debentur , priusquam earum dies cesserit , nec cedit dies priusquam indicae sint ; l. si quis hac lege , §. judicium , l. cum t. patronus , l. si operarum , infr. de oper. libert. Sed & filius , qui mortuum intulit in sepulcrum hereditarium , non videtur pro herede gessisse , nec consequenter obligatur creditoribus hereditariis , ut docet hic Ulpianus ex Papiniano , cuius sententiam ut humaniorem probat , licet pugnantem haberet Julianum . Liberi mortuum inferendo in sepulcrum hereditarium , non videntur pro herede gerere , quia jus sepulcri hereditarii servatur liberis etiam exheredatis , nisi testator specialiter vetuerit ; l. 6. t. vers. exheredatis , supr. de religios. & sumptib. funer. atque adeo resti- tuta hereditate ex Trebelliano , jus sepulcri hereditarii apud heredem remanet ; l. quia perinde , l. si patroni , §. 3. vers. nec ignoro , infi. ad Trebell.

§. Papinianus .

AN filius heres institutus accipiendo pecuniam a statulibero , id est a servo manumisso sub conditione dandi decem vel viginti heredi , videatur pro herede gerere , & ex eo obligetur creditoribus hereditariis , dubitatum est . Quidam vulgo existimabant , ut refertur hic a Papiniano , filium heredem institutum , qui se abstinuit , si a statulibero pecuniam acceperit , pro herede ges- sisse videri , ita ut a creditoribus hereditariis valeat conveniri , five nummi peculiares fuerint , five non , quia quod conditionis implendae causa datur , ex de- functi voluntate accipitur , vel saltem quasi ex voluntate testatoris ; l. Papinia- nus , §. si conditioni , supr. de inoffic. testament. & hoc maxime si quod datur a statulibero sit de nummis peculiaribus , quia pecunia hereditaria est ; l. nec ullam , §. t. 6. vers. sed Sabinus , supr. de petit. heredit. Idem multo magis dicendum existimavit Julianus , etiam filio non abstinentे . Papinianus hac dis- stinctione utitur , si filius solus est heres institutus , accipiendo pecuniam a sta- tulibero , qui manumissus est sub conditione dandi decem vel viginti heredi , videri pro herede gessisse : quod si coheredem habeat , qui pro parte sua adierit hereditatem , & filius abstinuit , & postea accepit pecuniam a statulibero , non videri pro herede gessisse , & consequenter non teneri creditoribus hereditariis : nam cum filius abstinet , idem debet consequi jure prætorio , quod consequitur emancipatus , qui hereditatem repudiavit , ut sc. creditoribus hereditariis non te- neatur . Sui sunt necessarii heredes , id est ipso jure invitati heredes existunt jure civili , sed habent beneficium abstinenti a prætore , & post abstentionem non possunt conveniri a creditoribus hereditariis ; l. necessariis , infr. b. tit. l. ex con- tractu , de re judicat . l. t. eum , qui , C. arbitr. tutel. quo facto , id est si fi- lius abstinerit , & postea accepit pecuniam a statulibero , qui nominatim jus- sus erat dare filio , non heredi , statuliber ad libertatem perveniet dando filio , & non heredi , id est etiam si se abstinuit , & heres hoc casu accipiendo pecu- niā a statulibero , non videtur pro herede gerere , quia non accipit ut heres , sed potius ut filius , & tunc dicendum est filium pro herede gerere , quoties aliquid facit , quod citra nomen & jus heredis facere non posset , ut concluditur in fin. b. §. Filius , qui se abstinuit , accipiendo pecuniam a statulibero videtur pro herede gerere , si sit heres ex aſſe , non adjecto coherede , tunc enim non nisi ut heres accipere potest , nec alia interpretatio accipi potest . Ubi vero ad-

jectus est coheres , qui pro parte sua adiit , tunc filius accipiendo pecuniam , quæ datur a statulibero conditionis implenda causa , non videtur pro herede gerere , quia præsumitur eam accipere ut filius , non ut heres , & quod a statulibero vel a legatariis datur conditionis implenda causa , id heres non capit jure hereditario , sed magis mortis causa , quam ob causam heredi non imputatur in falcidiam ; l. in ratione 30. §. tametsi , l. id autem , infr. ad l. falcid. nec venit in restitutionem fideicommissi ; l. qui heredi , §. cum hereditas , infr. de condit. & demonstrat.

§. ult.

Filius , qui agit actione sepulcri violati , licet hereditarium sit , non videtur se bonis immiscere , quia hac actione nihil capit ex bonis patris , hæc enim actio est pœnalis , non rei persecutoria , hæc actio pœnam & vindictam potius , quam rei persecutionem continet , ut exponitur in hoc §. Et hoc est quod dicitur in l. quæsumum , infr. de sepulcro violat. actionem sepulcri violati transire in heredem suum & necessarium , qui bonis se non immiscuit , quia hæc actio in bonum & æquum concepta est , id est orta est ex bono & æquo & æquitate naturali , & datur cuilibet , cui æquum sit eam dari , & merito datur filio , qui etiam si abstineat , habet jus sepulcri quamvis hereditarii ; l. 6. supr. de religios. Adeoque filius , qui se abstinuit , si agat actione sepulcri violati , non tamen conveniri potest a creditoribus hereditariis , quia etsi per hereditatem , id est propter hereditatem vel occasione hereditatis , obtingit hæc actio , non est hereditaria , nihil enim per eam capitur ex defuncti bonis , nec ex defuncti voluntate , & quod ex ea actione pervenerit , non in rei persecutione , sed in sola vindicta consistit , ut recte dicitur in d. l. quæsumum .

L. 21.

Pro herede gerere videtur , qui aliquid facit quasi heres , animo heredis , animo adquirendæ hereditatis ; l. prox. supr. h. tit. Idcirco si extraneus heres institutus , rem hereditariam quasi subripiens , quasi expilans tenet , non gerit pro herede , nam admissum , id est delictum , contrariam voluntatem declarat , ut eleganter dicitur init. h. leg. Extraneus non videtur pro herede gerere , qui rem hereditariam occupat animo subripiendi & expilandi quasi rem alienam , quia habet animum furandi potius & contrectandi rem alienam , quam adeundi : nihil tam contrarium acquisitioni hereditatis , quam animus furandi : furtum non fit rei suæ , sed alienæ tantum . Qui subripit rem hereditariam proprie furtum non facit , quia rei hereditariæ furtum non fit ; l. hereditarie rei , infr. de furt. quia furtum non fit , nisi rei quæ possidetur , hereditas autem a nemine possidetur ; l. 1. §. Scævola , si is qui testam. liber. esse juss. l. ult. expilat. heredit. l. in eo , de adquir. rer. domin. Sed quasi furtum facit , quia habet animum furandi , non pro herede gerendi . Secus suus heres , si dicat se nolle heredem esse , aliquid autem ex hereditate amoveat , se immiscere intelligitur , ita ut ex eo beneficium abstinenti amittat ; l. si servum quis , §. pretor ait , & seqq. infr. h. tit. mitius agitur cum suo herede , quam cum extraneo . Suus heres si rem hereditariam amoveat , honesta interpretatione non animo amovendi res contrectare creditur , sed potius animo se immiscuisse , non delinquere sed immiscere se creditur , ut optime ait Accurs. hic . Sui sunt necessarii heredes , qui statim ipso jure heredes existunt , etiam non apertis tabulis & citra aditionem ; l. in suis , supr. de liber. & posth. l. in suis , infr. de suis & legitim. l. 3. C. de jur. deliber. & ideo facilius creditur suus rem accipere quasi hereditariam , quam amovere , attingere quasi alienam : lex maluit interpretari , filium si amoveat res hereditarias videri se immiscere , quam res

res hereditarias subripere, honesta interpretatio a lege sumitur pro liberis, ut consulatur eorum famæ & pudori: sic sui non dicuntur furari, vel subripere res hereditarias, sed amovere; d. l. si servum.

§. interdum, † §. sed ita demum.

Pro herede gestio est facti & animi, ut ostenditur init. l. prox. supr. h. tit. Id est pro herede gerere videtur, non qui solo corpore attingit res hereditarias, sed qui corpore & animo adquirenda hereditatis. Sed maxime inspiciatur animus, & in hanc sententiam pro herede gerere dicitur, qui animo agnoscit hereditatem, licet nihil hereditarium attingat. Unde & si domum pignori datam sicut hereditariam retinuit, cuius possessio qualis qualis fuit in hereditate, pro herede gerere videtur, idemque est si alienam rem ut hereditarium possideat; l. gerit, infr. h. tit. Sed hoc generaliter non est admittendum, sed in casibus tantum expressis a jure: & haec est sententia Ulpiani in hoc §. cum ait, interdum animum solum heredem obstringere hereditati, puta si re non hereditaria, quam sc. per errorem putat hereditariam, ut hereditaria utatur. E contrario filius, qui nondum se immiscuit bonis paternis, si forte fundum paternum ut maternum ignorans possideat, non videtur se immiscere bonis paternis, nec ex eo amittit beneficium abstinendi bonis paternis; l. t. eum bonis, infr. h. tit. quod in pro herede gestione, vel immixtione maxime spectatur animus heredis, nec pro herede gerere vel se immiscere videatur, qui non habet animum adeundi, & qui errat cum fundum paternum possideat ut maternum. Velle & consentire non dicitur qui errat, nihil enim tam contrarium est consensui & voluntati, quam error; l. si per errorem, supr. de jurisdict. Effectus idem est aditionis & gestionis pro herede, nempe ut adquiratur hereditas. Aditio & pro herede gestio est in extraneis, immixtio in suis. Et sic eum bonis se miscere convenit, qui remoto familiae vinculo, id est sublata patria potestate, quæ est totius familiae vinculum, quo continentur liberi, id est inter se conjunguntur, pro herede gerere videretur; l. eum bonis, infr. h. tit. Et hoc juris etiam commune est pro herede gestioni, cum aditione, quod sicut hereditas non potest adiri antequam delata sit, ut hic † in §. sed ita demum, & in l. neminem, infr. h. tit. l. puberem, C. de jur. deliber. Ceterum ex quibus causis qui repudiat hereditatem nihil agit, ex iisdem causis, nec quicquam agit, qui pro herede gerit, ut additur in fin. h. §. † sed ita demum. Sicut enim hereditas non potest repudiari antequam delata sit; l. is qui heres, † supr. l. qui superflitis, infr. h. tit. l. si ita scriptum, §. si sub conditione, de legat. 2. ita nec hereditas adquiri potest per aditionem, vel pro herede gestionem antequam delata sit.

§. si quis partem.

Qui ignorat partem ex qua institutus est, non potest adire hereditatem; l. illud, supr. si pars hered. pet. exempli gratia institutus ex semisse, si per errorem adeat ex quadrante nihil agit; l. ex semisse, infr. h. tit. quia qui adit hereditatem certus esse debet de jure suo; l. qui hereditatem, supr. l. heres institutus, cum dd. seqq. infr. h. tit. Aditio hereditatis est actus legitimus & solemnis; l. actus legitimi, de R. J. in quo qui adit hereditatem certus esse debet de jure suo. Qui vero partem ex qua institutus est ignorat, non vetatur pro herede gerere, non solum si institutus sit pure, sed etiam si sub conditione, quam ignoret extitisse, dummodo extiterit: illud sane inspicendum est, ubi heres institutus est sub conditione, an illa conditio sit facti, an juris. Conditio facti, id est quæ consistit in facto, puta si navis ex Asia venit, etiam si impleta sit impedit aditionem hereditatis, quamdiu ignorat he-

res eam impletam esse. Conditio juris, quæ venit ex jure, puta si esset patens non impedit aditionem, cum extiterit etiam ignorante instituto; *l. multum*, infr. *de condit.* & demonstrat. Institutus sub conditione non potest adire hereditatem pendente conditione; *l. ei qui ita*, supr. *de condit. instit.* Qui non ignorat conditionem sub qua institutus est, ignorat tamen conditionem extitisse, quæ revera extitit, potest adire hereditatem, ex hoc §. puta si conditio sit facti. Quemadmodum & heres institutus ex parte, idemque substitutus coheredi in casum vulgarem si heres non esset, potest adire hereditatem etsi ignoret partem coheredis, cui substitutus est, eo repudiante sibi delatam, ut ostenditur in fin. h. §. quia coheres idemque substitutus coheredi, eo repudiante videtur ab initio institutus ex ase, unde substitutus præfertur conjuncto; *l. coheredi*, §. *qui discretas*, *de vulg. pupill. l. unic.* §. *in primo*, §. + *sin autem*, C. *de cadi. tollend.* Institutus sub conditione dandi quinque, qui putat se institutum sub conditione dandi decem, dando decem potest adire hereditatem; *l. qui putat, in princ. infr. h. tit.* non videtur conditionem ignorare, qui putat se institutum sub conditione dandi decem, cum institutus sit sub conditione dandi quinque, quia majori summæ minor inest; *l. diem proferre*, + §. *si plures, de recepi. qui arbitr. l. i. §. si stipulanti, de V. O.* & ita non obstat quod dicatur in d. *l. multum*, non videri paruisse conditioni facti heredem, qui ignorat eam impletam esse, quia non videtur ignorare conditionem, qui putat conditionem dandi, quæ est facti, esse graviorem quam esset.

L. 22.

Qui adit hereditatem scire debet causam adquirendæ hereditatis, ex qua causa sibi deferatur hereditas, ex testamento, an ab intestato, ex hac l. *l. pupillus*, supr. *l. si quis mihi bona*, §. *aliter atque*, *l. pater*, infr. *h. tit.* Alias si quis ignorans causam adquirendæ hereditatis adeat hereditatem, vel pro herede gerat, non obligatur hereditati, id est adeundo vel pro herede gerendo non obligatur creditoribus & legatariis, & postquam scivit ex qua causa deferretur hereditas, ei integrum est repudiare, vel adire, quod probatur variis exemplis in *hac l.* ut si is, qui erat legitimus heres defuncti, putat agnatus proximus, putaverit per errorem defunctum servum suum esse, & quasi peculium ejus nactus sit, id est bona occupaverit jure peculii, quasi dominus, non quasi heres, quia servus non habet heredem; *l. servus*, C. *commun. de success.* non obligatur hereditati, id est non tenetur creditoribus & legatariis ultra vires peculii. Multum interest utrum bona capiat jure peculii, an jure hereditatis. Si enim bona occupet jure peculii, non tenetur creditoribus in plus quam est in peculio. Sed si bona capiat jure hereditatis, tenetur creditoribus, nisi confecto inventario. Idem de patre dicendum est in bonis adventitiis filii; *l. si infanti*, C. *de jur. delib.* Idem si quis defuncti bona occupet jure patronatus quasi liberti sui, cum esset ingenuus, non obligatur hereditati. Nam, ut quis pro herede gerendo obligetur hereditati, scire debet quæ ex causa sibi deferatur hereditas. Idem est si agnatus testamento institutus heres nondum prolatis tabulis, cum existimaret patrem familias intestatum, omnia pro domino fecerit, id est quasi heres ab intestato. Veteribus heres appellatio ne domini continebatur; §. *ult. inst. de hered. qualit. & diff. l. dominus de condit. indebit.* heres tamen non erit, id est non obligatur hereditati, & prolatis tabulis ei integrum est adire, vel repudiare hereditatem ex testamento. Idem juris est, si non justo testamento heres scriptus, cum putaret justum, omnia pro herede gesserit, & prolatis tabulis appareat non justum esse, non adquirit hereditatem, id est prolatis tabulis potest repudiare, vel adire hereditatem quasi re integra: non videtur adiisse hereditatem, qui adiit ignorans causam adquirendæ hereditatis.

Heres pro domino; Plaut. in Menechm. (3.2. 12.) *Hanc cujus heres numquam erit post hunc diem, & infr. (ibid. 28.) quoi ego a- que + ac he- res eram. Cu- jac. 10. obs. 16.*

adit hereditatem scire debet causam adquirendæ hereditatis, ex qua causa sibi deferatur hereditas, ex testamento, an ab intestato, ex hac l. *l. pupillus*, supr. *l. si quis mihi bona*, §. *aliter atque*, *l. pater*, infr. *h. tit.* Alias si quis ignorans causam adquirendæ hereditatis adeat hereditatem, vel pro herede gerat, non obligatur hereditati, id est adeundo vel pro herede gerendo non obligatur creditoribus & legatariis, & postquam scivit ex qua causa deferretur hereditas, ei integrum est repudiare, vel adire, quod probatur variis exemplis in *hac l.* ut si is, qui erat legitimus heres defuncti, putat agnatus proximus, putaverit per errorem defunctum servum suum esse, & quasi peculium ejus nactus sit, id est bona occupaverit jure peculii, quasi dominus, non quasi heres, quia servus non habet heredem; *l. servus*, C. *commun. de success.* non obligatur hereditati, id est non tenetur creditoribus & legatariis ultra vires peculii. Multum interest utrum bona capiat jure peculii, an jure hereditatis. Si enim bona occupet jure peculii, non tenetur creditoribus in plus quam est in peculio. Sed si bona capiat jure hereditatis, tenetur creditoribus, nisi confecto inventario. Idem de patre dicendum est in bonis adventitiis filii; *l. si infanti*, C. *de jur. delib.* Idem si quis defuncti bona occupet jure patronatus quasi liberti sui, cum esset ingenuus, non obligatur hereditati. Nam, ut quis pro herede gerendo obligetur hereditati, scire debet quæ ex causa sibi deferatur hereditas. Idem est si agnatus testamento institutus heres nondum prolatis tabulis, cum existimaret patrem familias intestatum, omnia pro domino fecerit, id est quasi heres ab intestato. Veteribus heres appellatio ne domini continebatur; §. *ult. inst. de hered. qualit. & diff. l. dominus de condit. indebit.* heres tamen non erit, id est non obligatur hereditati, & prolatis tabulis ei integrum est adire, vel repudiare hereditatem ex testamento. Idem juris est, si non justo testamento heres scriptus, cum putaret justum, omnia pro herede gesserit, & prolatis tabulis appareat non justum esse, non adquirit hereditatem, id est prolatis tabulis potest repudiare, vel adire hereditatem quasi re integra: non videtur adiisse hereditatem, qui adiit ignorans causam adquirendæ hereditatis.

L. 23.

L. 23.

Qui repudiat hereditatem vel legatum certus esse debet de jure suo, ex *b. l.* Repudiatio & aditio eodem jure reguntur; *l. is potest*, supr. *b. tit.* Sicut qui adit hereditatem certus esse debet de jure suo, id est certus esse debet sibi delatam esse hereditatem; *l. prox. l. is qui heres*, supr. *b. tit.* ita & qui repudiat hereditatem. Alioquin qui adit vel repudiat hereditatem incertus, vel dubitans de jure suo, nihil agit, id est non obligatur hereditati, & qui adit hereditatem ex testamento, quod putat valere, non videtur repudiare legitimam hereditatem, quam nescit sibi deferri; *l. mater, vers. ceterum*, supr. *de inoff. test.*

L. 24.

IN quaestione deductum est, an pro herede gerere videatur, qui pretium omittenda hereditatis, id est pro omittenda hereditate, mortis causa capit. Et post variam disputationem obtinuit, hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo pretium accepit ne heres sit, tamen incidit in edictum pratoris, id est tenetur edicto pratoris *si quis omessa causa testamenti*, ut teneatur praestare legata ex edicto pratoris; *l. 2. & 3. infr. si quis omis. caus. testam. l. + 1. C. eod.* Qui pecuniam accipit omittenda hereditatis causa, non videtur pro herede gerere, quia accipit ne sit heres, & non capit jure hereditario, vel ex hereditate, seu ex voluntate defuncti, sed mortis causa capit a substituto, vel herede legitimo, ad quem per ventura est hereditas: qui pretio accepto hereditati pratermittit, sive ad substitutum, sive ad heredem legitimam per ventura fit hereditas, mortis causa capere videtur, nam quicquid propter alij mor tem, id est occasione mortis alicuius, obvenit, mortis causa capit, *in princ. l. + qui pretio, l. mortis causa capit*, *infr. de mort. caus. donat.* Idem est sive a substituto, sive a legitimo herede accepit heres, mortis causa accepisse videtur, ut *hic, & d. l. qui pretio*. Idemque erit etsi non accepit, sed promissa sit ei pecunia, nam & stipulando mortis causa capit, ut *hic, & d. l. mortis causa capit*, *l. mortis causa donatio 34. eod. tit.* Pro herede gerere non videtur, qui pecuniam accipit omittenda hereditatis causa, quia accipit ne sit heres, & ita omnino abest a proposito & consilio heredis: sed si accepit vel stipulatus est dari, mortis causa capere videtur, ad hoc ut teneatur legari ex edicto *si quis omessa causa testamenti*, quia rem habere videtur, qui habet pretium rei, vel actionem ad rem consequendam; *l. rem in bonis, de adquirendo rerum domin. l. bonorum, l. id apud, de V. S.*

L. 25.

SI servus alienus, qui mihi bona fide servit, putans se esse servum meum, heres institutus sit, & iussu meo adeat hereditatem, nihil promovebit, id est nihil proderit, ut adquirat mihi hereditatem: nec fructuarius quidem, id est si servus, in quo usumfructum habeo, heres institutus iussu meo adeat hereditatem, adeundo adquireret mihi hereditatem, ex *hac l.* quia servus adquirit fructuario ex duabus causis tantum, ex re ipsius, & ex operis suis, ideoque fructuario numquam adquirit hereditatem; *l. aditio, §. preterea infr. b. tit.* quia hereditas id est hereditatis aditio non est in operis servi; *l. fructuario, de adquir. rev. domin.* & ita non est in fructu, ut per servum adquiratur fructuario, uti quod provenit ex operis servi, nisi heres institutus sit contemplatione fructuariorum, quo casu si fructuariorum iussu adeat hereditatem adquirit fructuario; *l. si servi, & seq. supr. de usufruct. l. sed si plures, §. in adrogato, de vulgar. & pupillar.*

§. servus.

SI servus municipii, curia^z, vel collegii, heres institutus manumissus sit, vel alienatus, adibit hereditatem: nimur si manumissus sit, suo arbitrio adibit, & sibi adquiret hereditatem: si alienatus, jussu domini in cuius potestate erit; l. *Antistius*, §. 1. infr. b. tit. §. servus, inst. de hered. inst. Quod si servus municipii, curia^z, vel collegii, heres institutus in eadem causa permanferit, jussu municipum, curia^z, vel collegii adibit, & ei adquiret hereditatem. Nec obstat, quod universitas dicitur non posse consentire; l. + un. §. 1. de libert. universitat. l. sed & ex dolo, §. 1. supr. de dol. quia universitas non potest consentire vel jubere per se, sed per alium, id est per syndicu^m vel curatorem, qui administrat res municipii, vel collegii; d. l. + unic. l. municipibus, de condit. & demonstrat. & hoc intelligendum est, cum collegium est licitum, quia collegium nisi licitum sit non potest capere hereditatem; l. cum senatus, de reb. dub. l. + hereditatem, C. de hered. inst.

†Corrige hereditatis, &
v. si facit.

Adde l. col-
legium, C.
eod. tit. l. i.
2. & 3. C.
de incert. per-
son.

SI servus fisci heres institutus, jussu procuratoris Cæsaris adeat hereditatem, fisco adquiret hereditatem: fiscus adquirit hereditatem per servum adeuntem jussu procuratoris Cæsaris; l. auferatur, §. servus, infr. de jur. fisc. l. i. in fin. supr. de offic. procur. Cæs. & hoc speciale est in fisco. In privatis hereditas non potest adquiri per procuratorem; l. per curatorem, infr. h. tit.

§. si fisci servus.

§. si quis plane.

Damnati ad gladium, vel ad bestias, vel in metallum fiunt servi poenæ, ex hoc §. l. aut damnum, §. quicumque, infr. de pœn. Si servus poenæ id est damnatus ad gladium ad bestias vel in metallum, heres fuerit institutus, pro non scripto hoc habetur, institutio nulla est, servus poenæ non adquirit hereditatem fisco, quia damnati in metallum fiunt servi poenæ, non fisci vel Cæsaris; l. in metallum, infr. de jur. fisc. l. si in metallum, de his que pro non script. habent.

§. jussum.

Filius. vel servus heres institutus non potest adire hereditatem sine jussu patris vel domini, nec pupillus sine auctoritate tutoris; l. qui in aliena, l. pupillus, supr. h. tit. In adeunda hereditate hoc distat jussus ejus qui in potestate habet, ab auctoritate tutoris, quod jussus patris vel domini præcedere debet aditionem hereditatis, auctoritas tutoris interponitur perfecto negotio, id est in ipso negotio; l. obligari, §. tutor, de auctor. tut. §. tutor, inst. eod. tit. l. numquam, de usucap. vel statim in continentia post perfectum negotium, quia quæ in continentia fiunt inesse videntur; l. lecta, de reb. credit. l. petens, C. de pæt. Aliud est in hereditate castrensi, puta filius. heres institutus a comilitone, vel ab alio occasione militiæ, citra jussum patris suo arbitrio potest adire hereditatem vel pro herede gerere; l. 5. infr. de castrensi pecul. quia filius in castrensi peculio pro patresfamilias habetur: & in adventitia hereditate, recusante patre, id est non consentiente, filius. per se potest adire hereditatem; l. ult. C. de bon. quæ liber. ne patris morositas noceat filio. Extra hos casus filius. heres institutus non potest adire hereditatem sine jussu patris, ita ut jussus præcedat, in aliis casibus ratihabitio sufficit, quia ratihabitio retro trahitur, & mandato comparatur; l. ult. C. ad Macedon. l. si autem, §. 1. de aqu.

&

Co aqu. pluv. arcend. In adeunda hereditate jussus præcedere debet, & fieri potest etiam per nuntium vel epistolam, ut additur in fin. hujus §. secus est in auctoritate tutoris. Tutor pupillo præsens auctor esse debet; *d. l. obligari*, §. tutor. In petenda bonorum possessione filiof. delata, sola ratihabitio patris sufficit; *l. i. C. qui admitt. ad honor. possess.*

§. sed + utrum.

Filiusf. heres institutus non potest adire hereditatem sine jussu patris, & in adeunda hereditate jussus præcedere debet, nec sufficit mandatum generale: puta si pater mandaverit generaliter adiri hereditatem, quæcumque hereditas filio delata fuerit. Et magis placet mandatum speciale requiri in adeunda hereditate. In multis casibus mandatum generale non sufficit, immo mandatum speciale requiritur, ut *hic* filiusf. non potest adire hereditatem sine speciali jussu patris, & minor non potest petere restitutionem per procuratorem, qui generale mandatum habet negotiorum gerendorum, sed tantum per procuratorem, cui id ipsum nominatum mandatum sit; *l. illud*, §. f. si talis, de minorib. Et procurator, qui generale mandatum habet, non potest transigere de certa lite; *l. mandato generali*, de procurator. Et filiaf. non potest nubere sine speciali consensu patris generali mandato quærendi mariti, id est si pater generale mandatum quærendi mariti dederit filiæ familiæ, nuptiæ non contrahuntur, nisi prius demonstrata persona viri pater nuptiis consenserit; *l. generali*, de rit, nuptiar.

§. + an nominatim.

Si pater nominatum mandaverit filio, qui est in potestate, de vivi hereditate, id est de adeunda viventis hereditate, aditio non valet etiam si nominatum & specialiter a patre mandatum sit adiri hereditatem, quia viventis hereditas adiri non potest; *l. neminem*, *l. qui superstitis*, infr. h. tit. viventis nulla est hereditas; *l. i. de heredit. vel act. vendit.* Improbus est, qui sollicitus est de viventis hereditate; *l. z. §. + z. infr. de vulgar. & pupillar. l. ult. C. de pact.* Plane si rumor fuerit testatorem decepsisse, potest mandari filio, ut hereditatem adeat si scriptus sit heres, vel si adhuc clausis tabulis incertum sit an filius scriptus sit heres: & aditio valet, modo filius tempore aditionis sciat testatorem mortuum esse & delatam sibi esse hereditatem; *l. is qui heres, supr. l. heres 32. in princ. infr. h. tit.*

§. sed + quid si.

Si pater mandaverit filio, ut hereditatem colligat, vel ut petat bonorum possessionem, aut ut rem hereditariam distrahat, aut peritam per filium bonorum possessionem ratam habuit, vel si mandavit filio pro herede gerere, & filius adierit hereditatem, his omnibus casibus filius jussu patris adiisse hereditatem videtur, quia jussus adeundæ hereditatis est facti, non juris, & quibuscumque verbis concipi potest, modo appareat de voluntate: melius est sensum verborum potius, quam verba amplecti; *l. 3. §. conditio, de adimend. legat.* Si pater mandet filio, ut hereditatem colligat, vel pro herede gerat, & similia, videtur jussisse, ut adeat hereditatem, quia hic jussus idem operatur & importat, quod jussus adeundæ hereditatis.

§. pater, §. + quid si.

Si pater ita scriperit filio, *scio, fili, quod pro tua prudentia invigilabis hereditati delatae tibi Lucii Titii*, vel si mandaverit filio, ut adeat si expedit adire, si adeat hereditatem, jussu patris adiisse videtur, & valet aditio. Ratio dubitandi erat, quod haec verba videntur non inducere jussum, sed ma-

gis consilium , quod non est obligatorium ; *l. cum pater , §. mando , de legat.* 2. Sed in adeunda hereditate jussus inducitur ex his verbis , quia magis spectatur sententia , quam tenor verborum . Et pater mandando filio , ut invigilaret hereditati delatae , non alio animo videtur mandasse , quam ut adiret hereditatem , quia haec verba , *scio quod invigilabis hereditati delatae* , presupponunt aditionem hereditatis , vix enim est ut invigiletur hereditati , nisi aditae .

§. si coram .

Si pater jussit filium heredem institutum adire hereditatem coram **Titio** , vel arbitrio **Titii** , recte jussisse videtur , & aditio hereditatis non valet , nisi adeat praesente **Titio** , vel adhibito consilio **Titii** . Sic si tutor datus rogitus sit administrare tutelam consilio **titii fratri** , si a debitoribus hereditariis nomina exegerit solus sine **Titio** , non liberat debitores ; *l. Titum , de administratu.*

§. sed si mandavit 11.

Si pater mandaverit filio quasi ex aße instituto , ut adiret hereditatem , & inveniatur ex parte institutus , si adeat hereditatem , non videtur adiisse jussu patris . Quod si pater mandaverit filio , quasi ex parte instituto adire hereditatem , & inveniatur institutus ex aße , potest ex aße adire hereditatem , & videtur adire jussu patris , quia pater , qui jussit adire hereditatem ex parte , multo magis videtur jussisse adiri ex aße , cum ex eo melior fiat conditio filii : pietas paterni nominis semper consilium capit pro liberis ; *l. nec in ea lege , §. ult. ad leg. Jul. de adulter.* pater semper præsumitur studere commodis liborum . Si pater mandaverit filio quasi heredi ab intestato , ut adiret hereditatem , & filius ex testamento adierit , non videtur adiisse jussu patris , & aditio nulla est , ne deterior fiat conditio patris aditione ex testamento , forte quia hereditas est onerata legatis . At si pater mandaverit filio quasi heredi ex testamento , ut adiret hereditatem , filius poterit adire & ab intestato si sit proximus ab intestato , quia non facit deteriorum conditionem patris , cui per filium adquiritur hereditas , immo meliorem efficit , quia non tenetur legatis . Et si pater mandaverit filio quasi instituto , ut adiret , & inveniatur substitutus , & adeat ex causa substitutionis , videtur jussu patris adiisse & e contra , quia nihil fere interest utrum adeat ex institutione , vel substitutione , quia non fit deterior conditio patris , utroque casu per filium hereditas patri adquiritur , nisi ab instituto legata relicta sint , a substituto nulla .

§. sed si mandavit 12.

Sed si pater mandaverit filio , ut adiret hereditatem patris quasi instituto testamento paterno , & is sit substitutus impuberi , jussus patris non sufficit , ut adeat hereditatem ex substitutione pupillari , quia licet unum sit testamentum pupillare & paternum , duæ sunt hereditates ; *l. 2. §. prius autem , de vulgar. pupillar.*

§. plane si .

Si pater mandaverit filio , ut adeat si qua ex testamento **L. Titii** deferatur hereditas , si sit substitutus pupillariter , videtur jussu patris adiisse ex substitutione pupillari , quia unum est testamentum pupillare & paternum , licet duæ sint hereditates ; *d. l. 2. §. prius autem .* Nec obstat quod jussus adeundæ hereditatis debet esse specialis , nec sufficit generalis ; *§. t. sed utrum , supr. hoc l. quia jussus esset generalis si conciperetur ita , quæcumque deferatur hereditas sed*

sed iussus videtur specialis ita conceptus, si quia ex testamento L. Titii defensatur hereditas, & iussus comprehendit etiam casum substitutionis pupillaris, quia unum est testamentum pupillare & paternum, licet duas sint hereditates.

§. + sed si posteaquam, §. ult.

Si pater mandaverit filio, ut adiret hereditatem, & poenituerit priusquam filius adiret, filius adeundo nihil agit. Jussus & mandatum adeundae hereditatis revocatur nuda poenitentia re integra, etiam si filius non fuerit certior factus de poenitentia, quia non interest mandatarii. Jussus & mandatum re integra revocatur poenitentia, ut hic + in §. si posteaquam, & l. + vero procuratori, §. + 2. infr. de solut. l. 4. + in pr. de manumiss. vindict. Item si pater mandaverit filio, ut adiret hereditatem, & priusquam adiret filius se adrogandum dederit, adeunte filio hereditas patri non adquiritur, ex hoc §. + ult. quia iussus solvitur adrogatione jubantis, quia in eum casum incidit, a quo incipere non potest, & iussum ejus expectari oportet, cui est adquirenda hereditas; l. Antifilius, §. 1. infr. b. tit. id est adrogatoris, in cuius potestatem pervenit per adrogationem.

L. 26.

Si Titius & servus ejus vel filius pro partibus heredes instituti sint, si Titius jussiter filium vel servum adire partem suam hereditatis, filio vel servo adeunte partem hereditatis, statim ex sua institutione, id est etiam ex parte sua, heres erit, quia qui jubet adiri partem servi vel filii, videtur etiam velle adire partem suam. Hereditas sola voluntate, tacita vel expressa, aditur; §. ult. inst. de hered. qualit. & diff. Non obstat l. si ex sua parte, infr. b. tit. si dominus vel servus, pater vel filius, ex partibus heredes instituti sint, & dominus vel pater pro parte sua adierit, necesse est patrem vel dominum jubere, ut filius vel servus coheredes adeant, hoc casu necessarius est iussus patris vel domini, quia pater vel dominus adeundo pro parte sua, non videtur jubere filium vel servum adire pro parte sua, ut in priori casu. Sed si pater vel dominus non jubeat adire, non adquirit partem filii vel servi jure institutionis, sed potest adquirere jure ad crescendi; l. unic. §. his ita definitis, C. de caduc. tollend.

L. 27.

Nemo pro herede gerere potest vivo eo, in cuius bonis gerendum sit: viventis hereditas adiri, vel repudiari non potest; l. qui hereditatem, supr. l. qui superstitis, infr. b. tit. Et si dubitetur de morte testatoris, ejus tabulae inspici prohibentur; l. 2. §. si dubitetur, infr. testam. quem. aper. Pro herede ex vivi bonis nihil usucapi potest, etiam si possessor mortui rem fuisse existimaverit; l. 1. infr. pro hered. plus enim in re seu veritate est, quam in existimatione; l. 4. §. 1. infr. de manumiss. vindict. Ejus qui est apud hostes hereditas adiri non potest, priusquam certum sit mortuum esse; l. nec + nos, C. de postlim. reversi. quia viventis nulla est hereditas; l. 1. de hered. vel act. vendit. Hereditas non potest adiri priusquam delata sit.

L. 28.

Heredi scripto postulanti, a praetore datur tempus ad deliberandum de audeunda hereditate ex edicto praetoris; l. 1. §. 1. supr. de jur. delib. Et heres scriptus, ut deliberet de audeunda hereditate, rationes defuncti adito praetore ab eo petere potest apud quem depositae sunt, ex hac l. Et heredibus

T ij

scriptis copia instrumentorum hereditariorum fieri debet officio judicis, ut instruere se possint, an adeunda sit hereditas, nec ne; *l. Aristo*, *de jur. delib.* Idem datur legatariis, ut sciatur, an legi falcidiæ locus sit; *l. pen. in fin. ad l. falcid.* & creditoribus; *d. l. Aristo*, *l. i. C. de edend.*

L. 29.

Heres institutus deliberandi causa de adeunda hereditate potest petere rationes defuncti sibi exhiberi ab eo penes quem depositæ sunt; *l. prox. supr.* Et heres institutus petendo sibi exhiberi tabulas & rationes defuncti a coherede, qui jam adiit, non videtur pro herede gerere, ex *hac l.* nec obligatur hereditati, quia non videtur hoc petere animo heredis, immo magis ut deliberet, an beat adire hereditatem.

L. 30.

Si filius, qui est in potestate patris, heres institutus fit, & pater propter absentiam legationis causa non potuerit filium heredem institutum agentem in provincia jubere adire hereditatem, mortuo filio ante aditam hereditatem ejus jussu, ex rescripto D. Pii pater reversus ex legatione restituitur, ut adeat hereditatem, eo quod reipublicæ causa aberat: quia absentia reipublicæ causa euiquam nocere non debet. Mortuo filio ante aditam hereditatem, pater jure communi amittit hereditatem, quia de jure civili hereditas non adita non transmittitur ad heredem; *l. quoniam sororem*, *C. de jur. delib. l. unic. §. in novissimo*, *C. de caduc. tollend. l. unic. C. de his qui ante apert. tab.* Ab hac regula tamen excipiuntur certi casus. Primus est, si filius heres institutus decesserit non adita hereditate, quia pater aberat legationis causa, & propter absentiam legationis causa non poterat jubere filium agentem in provincia adire hereditatem, pater e legatione reversus restituitur, ut adeat hereditatem, ex causa absentiae reip. causa. Secundus casus est, si infantil hereditas delata sit ex testamento, vel ab intestato, & infans decesserit, antequam pater ejus nomine adierit hereditatem, hereditas devolvitur ad patrem quasi jam jure patrio infantil quæsita; *l. si infantil*, *§. i. C. de jur. deliberand.* quia filius morte sua non potest deteriorem facere conditionem patris; *l. filius*, *C. de pact.* Tertius casus est, si pater heres institutus decesserit ante apertas tabulas, hereditas quasi adquisita transmittitur ad liberos; *d. l. unic. C. de his qui ante apert. tabul.* Quartus casus est, si heres decesserit intra tempus, quod datum est deliberandi causa de adeunda hereditate, jus deliberandi transmittitur ad quoscumque heredes; *l. cum in antiquioribus*, *C. de jur. deliber.* Pater absens legationis causa, puta pro patria, municipii, vel civitatis causa, mortuo filio, restituitur ut adeat: quasi abesse reip. causa. Qui abesse municipii, vel civitatis causa, proprie non videtur abesse reip. causa, quia civitas privati loco habetur; *l. cum qui vestigial, de V. S. l. mortuo, de fidejussorib.* Et ideo proprie non restituitur, ut absens reipublicæ causa, sed restituitur ex clausula editi, si qua alia iusta causa; *l. i. l. sed & si per prætorem*, *in fin. supr. quib. ex caus. major.*

§. quod dicitur i. + §. five igitur.

Hereditas nondum delata non potest adiri, vel repudiari; *l. qui hereditatem*, *supr. l. neminem*, *infr. b. tit.* Si pater testamento agnatum vel cognatum proximum heredem instituerit posthumo præterito, proximus a filio posthumo heres, id est qui successurus est ex testamento ex causa substitutionis, non potest adire hereditatem dum mulier prægnans est, aut putatur esse prægnans quamdiu posthumus speratur nascitus: sed si scit non esse prægnantem, pro-

proximus a ventre, qui suum heredem pariturus, id est si nascatur, potest accipere bonorum possessionem, quia certus est de jure suo, & hoc sufficit ut audeat hereditatem. Idem juris est, si pater decesserit ab intestato relichto posthumo: relicta uxore prægnante, proximus a filio posthumo heres non potest adire hereditatem quamdiu speratur posthumus nasciturus. Quod dictum est in ventre, qui suum heredem pariturus est, idem dicendum est in ventre, qui pariturus est legitimum, vel consanguineum, id est agnatum vel cognatum defuncto, quoniam qui est in utero tempore mortis defuncti, pro jam nato habetur, ut sibi locum faciat, si nascatur, vel ut moram faciat inferioribus, id est remotioribus. Qui in utero est pro jam nato habetur quoties de ipsius commode queritur, ut sibi proficit; l. qui in utero 7. de stat. homin. l. quod dicitur, de V. S. puta ut sibi adquirat hereditatem, vel ut moretar substitutum, vel proximum ab intestato successurum, quia libero ventri omnia jura integra reservantur in tempus nascendi, in tempus partus; l. antiqui, supr. si pars heredit. petat. Sicut proximus a posthumo non potest adire hereditatem quamdiu posthumus speratur nasciturus, ita non potest petere bonorum possessionem edictalem, id est ex edicto prætoris. Duplex est bonorum possesso edictalis, quæ edicto prætoris defertur municipiis, & corporibus, in bonis alicujus de municipio, vel corpore; l. i. §. a municipibus, de bonor. possess. Decretalis, quæ olim debebat peti a prætore sedente pro tribunali; l. i. §. decretalis, de success. edict. Hodie bonorum possesso sola voluntate agnoscit potest; l. bonorum, C. qui admitt. ad bonor. possess. Si mulier sit prægnans tempore mortis defuncti, interim ventris nomine mittitur in possessionem bonorum, ut hic t in §. quod dicitur, & l. i. de ventr. in possess. mitt. Sive igitur mulier vera sit prægnans, sive puretur esse prægnans tempore mortis defuncti, de cuius bonis queritur, proximus a posthumo heres institutus non potest adire hereditatem t ex hoc §. sive igitur, quia in eo est, ut testamentum rumpatur agnatione posthumni sc. præteriti, nisi posthumus institutus sit vel exheredatus; §. posthumii, instit. de exhered. liber. quia jure civili posthumii possunt exheredari, inde venter mittitur in possessionem bonorum si non sit exheredatus; l. i. §. totiens, de ventr. in possess. mitt. Sed hodie posthumii non possunt exheredari, cum exheredatio non fiat sine causa, quæ cadere non potest in posthumum; l. si quis t suo, §. ult. C. de inoffic. testam.

§. quod dicitur 3.

Si proximus a filio posthumo heres institutus sit, posthumo præterito, proximus a posthumo heres institutus non potest adire, dum mulier prægnans est, aut putatur esse prægnans, t §§. prox. supr. h. leg. Quod dicitur, si putetur esse prægnans, si mulier dicat se esse prægnantem, ante tempus partus proximus a posthumo non potest adire hereditatem, & interim mulier ventris nomine mittitur in possessionem bonorum, quia si mulier non dicat, immo neget, se esse prægnantem, alii dicant prægnantem esse, finge obstetricem dicere. (cum queratur defuncti filius quis sit nec ne probatur vicinis, vel aliis scientibus, puta vicinis cognatis, vel affinibus; l. filium, supr. de his qui sui, vel alien. juris sunt, l. si vicinis, C. de nupt. vel obstetricibus; l. 3. §. due autem, de Carbon. edict.) Si queratur, an mulier sit prægnans, & obstetrices dicant esse prægnantem, eorum testimonio credendum est propter peritiam artis: peritis in arte credendum est; l. semel, C. de re milit. cap. significasti, t z. al. 18. de homicid. Interim proximus non potest adire hereditatem. Quid si ipse putet solus mulierem non esse prægnantem? si justa ratione ductus, id est etiam si justa ratione ductus, interim non potest adire hereditatem: quod si putet non esse prægnantem secundum multorum opinionem, potest interim adire, quia

communis opinio pro veritate habetur; *l. Barbarius, de offic. pretor. l. 1. c. de testam.*

§. quid ergo.

SI heres scriptus putabat mulierem prægnantem non esse, cum prægnans esset, & falsa opinione deceptus hereditatem adiit, & mox abortum, vel aborsum fecerit, adeundo nihil egit, id est non valet aditio. Toties heredi sua presumptio proficit, id est toties ei prodest opinio, quam habet, mulierem non esse prægnantem, quoties concurrit cum veritate, id est quoties ex eventu probatur vera & sana fuisse opinio. Nec obstat, quod aborsus non videtur vitiare aditionem, quia aborsus pro non nato habetur; *l. qui mortui, infr. de V. S.* Et si mulier, ex qua sperabatur nasciturus posthumus, aborsum fecerit, aborsus non rumpit testamentum, quasi agnatione posthumi præterit; *l. t. quod certatus, C. de posth. hered. instit. §. t 2. vers. posthumi, de exhereditat. liberor.* quia posthumus præteritus non rumpit testamentum, nisi nascatur, at aborsus non habetur pro nato, quia partus non est vitalis. At si mulier prægnans fuerit impeditur aditio, nec convalescit si mox mulier aborsum fecerit, quia ad hoc, ut aditio non valeat, sufficit mulierem prægnantem fuisse tempore aditionis. Nec spectatur casus aborsus, quia aditio non debet pendere ex casu & infelicitate partus. Casum adversamque fortunam spectari hominis liberi, neque civile neque naturale est; *l. inter stipulantem, §. sacram, de V. O.* Nec spectatur opinio heredi, qui putabat mulierem prægnantem non esse, quia toties heredi sua opinio prodest ut adeat hereditatem, quoties concurrit cum veritate, id est eventu probatur veritati conveniens.

§. suum heredem.

SUUS heres etiam ignorans, id est non apertis tabulis, antequam sciat se heredem esse, heres existit, ut dicitur in fine *b. §.* Ideo suus heres illico apparere & existere dicitur; *l. ult. §. sin vero perpetuo, C. de cur. fur.* Nec dicitur adire hereditatem, sed se miscere, non repudiare hereditatem, sed abstinerre, non adquirere hereditatem, sed continuare dominium, & liberam administrationem adipisci; *§. sui autem, inst. de hered. qualit. & diff.* quia sui heredes vivo patre quadammodo domini existimantur; *l. in suis, de liber. & posth.* Hinc si quis ex liberis suus heres patri defuncto factus, priusquam id sciret decesserit, hereditatem transmittit ad quosvis heredes, etiam extraneos, utpote jam ante quæsitam, licet ignorantem; *l. 3. C. de jur. deliber.* Si pater intestatus decesserit filio uno relicto & uxore prægnante, vel testatus filio instituto, simul cum posthumo, & posthumus non nascatur, suus heres ex aße heres existit, id est suus heres patri ex aße extitisse intelligitur, quia etiam ignorans heres existit: quemadmodum si vacuo ventre mulier fuisset, et si mulierem prægnantem esse patet, suus heres est ex aße, & sic potest adire hereditatem ex aße: quod si unus posthumus natus sit, quaritur, an suus heres, sive institutum posthumum proponas, sive intestatum patrem decessisse ex semisse heres sit? Pomponius existimat suum heredem, sicut vacuo ventre heres ex aße est, ita & cum unum mulier utero gestat, nec per naturam alium concipere potest, (quod quidem post certum tempus conceptionis eveniet, puta post quadragesimum diem; *l. antiqui, supr. si pars heredit. petat.*) suum heredem existere ex semisse, non ex quadrante, ut putabat Julianus. Juliani sententia apertius extat in *l. si pater, de solut.* si pater decesserit relicta uxore prægnante, & interim filius, qui est suus heres, a debitoribus hereditariis petierit totum id quod patri debebatur, quidam dicebant nihil eum perdidisse, & si nullus natus sit recte eum egisse: sed Julianus notat id est improbat horum sententiam, & ait

alt, eum petendo totum perdidisse eam partem, pro qua heres fuit, antequam certum fuisset neminem nasci, aut quartam partem, quia tres nasci potuerunt, aut sextam quia quinque: & Julianus videtur secutus sententiam Sabini, & Cassii, cuius vestigium extat in l. sed & si restituatur, §. ult. de judic. Species est, si pater decesserit reliquo uno filio & uxore prægnante, filius a debitoribus hereditariis non potest petere dimidiam partem crediti, etiam si mulier unum paritura sit, sed quartam partem ex Sabino & Cassio, quia incertum est an tres nascerentur, nec rerum natura intuenda est, in qua omnia certa essent, sed nostra inscientia inspici debet. His conjungenda est l. antiqui, si pars hereditatis petat. si filius jam natus & posthumus instituti sint ex æquis partibus, interim filius non ex semissæ, sed ex quadrante heres erit, etiam si unum tantum mulier paritura sit. Recte juris auctores interim filio adsignant quadrantem hereditatis, quia non intuentur ea quæ raro admodum eveniunt, ut quinque nasci possint, vel septem, sed quæ non raro eveniunt. Non pugnat hic §. cum d. l. antiqui, quia hic §. locum habet in suo herede, qui etiam ignorans heres existit: & ideo si nullum paritura est mulier, suus ipso jure heres existit ex ase, quia heres existit legis potestate, quæ semper certa est, & scit omnia quæ scit natura, si unum est paritura heres erit ex semissæ, si tres ex + quadrante: d.l. antiqui, & d.l. sed & si restituatur locum habent tantum in emancipatis vel extraneis heredibus, ut interim non possint adire hereditatem, nisi ex quadrante, quia fieri potest, ut non raro evenit, ut mulier pariat tres.

§. scientia.

Proximus heres a filio posthumo, posthumo præterito, non potest adire hereditatem, dum uxor defuncti prægnans est, aut esse putatur, ne adeatur hereditas ex testamento, quod proxime rumpendum est agnatione posthumi præteriti. Quod si filius vel servus instituti sint posthumo præterito, cum queratur, an possint interim adire hereditatem, spectatur filii vel servi scientia, non patris vel domini: puta si pater putet mulierem esse prægnantem, filius certus sit non esse prægnantem, potest adire: sed contra si filius putet prægnantem, pater non, interim filius non potest adire & adquirere hereditatem. In his que deferuntur filio vel servo spectatur scientia filii vel servi, non patris vel domini, quibus adquiruntur; l. in hujusmodi, de contrah. empt. l. cum mancipium, de edil. edit.

§. ult.

Qui adit hereditatem certus esse debet de jure suo, certus esse debet de testamento, puta verum non falsum, iustum non irritum esse, ex hoc §. & l. nec is, in princ. supr. l. cum falsum, infr. h. tit. Heres scriptus, et si falsum testamentum dicatur vel ruptum irritum, si certus sit non esse falsum vel irritum vel ruptum, potest adire hereditatem, ex hoc §. Et quidem si falsum testamentum dicatur, si quidem ipse heres accusetur falsi, quoniam certus esse debet se falsum non fecisse, recte adibit hereditatem: si autem alius arguatur falsi, citra conscientiam ejus, non potest adire quasi dubitet verum esse testamentum; d. l. cum falsum. Nec obstat, quod pendente quæstiōni falsi, executio contractus mutui non suspenditur; l. 2. C. ad l. Cornel. de fals. Hoc verum est in contractu mutui & aliis, quia interim pro instrumento præsumitur, & plerumque falsi nomes objicitur solutionis morande gratia; d. l. 2. Sed in adeunda hereditate ex testamento, cum testamentum falsum arguitur, & alius accusatur falsi, heres non potest adire hereditatem, quia est quod dubitet de facto alterius. Ideo pendente quæstiōne falsi, cum falsum testamentum dicitur, interim bonorum possessio ab intestato unde liberi, vel un-

de cognati peti non potest; l. i. C. de honor. possess. sec. tab.

L. 31.

Si quis heres institutus sit cum posthumo, si certum sit mulierem non esse prægnantem, & posthumum non nasci, elapsi tempore partus, pars deficiente ad crescere coheredi, etiam ignorantis, ex hac l. l. si quis heres, l. si duo l. cum hereditate, l. qui patri, infr. h. tit. vel invito; l. unic. §. bis ita, C. de caduc. tollend. pars deficiente ad crescere etiam ignorantis, quasi tacite substituto ex voluntate testatoris: jus ad crescendi locum habet inter coheredes etiam ignorantis & invitatos, quia tacita voluntate testatoris inter se substituti videntur: jus aderescendi inter coheredes habet vim tacitæ substitutionis; l. si Titio, C. Marvio, §. Julianus, de legat. 2. l. non justam, C. ad Trebell. Heres institutus ex parte cum posthumo, si posthumus non nascatur, videtur institutus in solidum ex tacita voluntate testatoris; l. antiqui, C. seq. supr. si pars hereditatis pet. sed hoc verum non est in testamento militis. Si miles duos ex universo aucte heredēs scripsit, & alter omiserit hereditatem, pars repudiantis non ad crescere coheredi, sed pars illa abit ad succedentes ab intestato, nisi haec voluntas defuncti probetur, ut omittente uno, vellet ad alterum totam redire hereditatem; l. si duobus, de testam. milit.

L. 32.

Qui adit hereditatem debet esse certus de jure suo, debet scire sibi delatam esse hereditatem, vel bonorum possessionem, quo jure ei delata sit hereditas; l. qui hereditatem, l. neminem, supr. h. tit. l. i. §. scientiam, de honor. possess. sec. tab. debet scire testatorem defunctum esse; d. l. qui hereditatem, quia viventis nulla est hereditas; l. i. de hered. vel act. vendit. l. nihil, de V. S. Heres institutus, si putet testatorem vivere, quamvis jam defunctus sit, non potest adire hereditatem, † ex init. h. l. Sed & si sciat se heredem institutum, verum utrum pure an sub conditione ignoret, non poterit adire hereditatem, licet pure heres institutus sit, vel sub conditione, & conditio impleta sit; † §. i. h. l. Sed & si de conditione testatoris incertus sit, an paternostri, an filius, sit, non poterit adire hereditatem, et si in veritate ejus conditionis sit, ut testari potuerit, ex † §. ult. h. l. quia in adeunda hereditate, ad hoc ut recte heres adire possit, magis spectatur quod est in opinione, quam quod in re & veritate, plus est in opinione, quam in veritate. Quod si quis cum esset pure institutus, putavit se sub conditione institutum, & impleta conditione, quam injectam putavit, adierit, potest adquirere hereditatem, quia haec suspicio nihil obfuit. Multo facilius si quis pure institutus putavit se sub conditione institutum, & conditionem impletam, quam in eventum putabat, id est quam evenisse putabat, potest adire hereditatem, nam in nullo haec suspicio obfuit; l. sed C. si de sua, §. sed C. si cum esset, infr. h. tit. id est opinio hujusmodi erronea non obest veritati. Qui nescit partem ex qua institutus est, si cetera quæ oportet eum scire non ignoret, puta si sciat se institutum testamento, & testatorem defunctum esse, potest adire hereditatem; l. illud, in fin. supr. si pars hered. pet. l. si quis extraneus, §. ult. supr. h. tit. Et aditio hereditatis valebit pro parte, ex qua heres scriptus erit. In usucacione seu acquisitione, quæ fit per usucationem, plus spectatur veritas, quam opinio. Puta si quis rem alienam sub conditione emerit a non domino, pendente conditione, et si putet conditionem extitisse, quæ non extitit, non potest usucapere pro emptore; l. 2. §. si sub conditione, infr. pro emptor.

L. 33.

L. 33.

Qui adit hereditatem debet esse certus de morte testatoris ; *l. qui hereditatem*, supr. *b. tit.* & de conditione testatoris, an fuerit liber, an servus . In petitione hereditatis ante omnia queritur, liber nec ne fuerit testator, *l. liber*, *C. de petit. heredit.* debet certus esse , an paterf. an filiusf. fuerit , ad hoc ut sciat , an potuerit testari , nec ne . Quod si heres institutus dubitet , an testator in civitate , an apud hostes deceperit , utroque casu potest adire hereditatem , quia si in civitate decepsit , decepsit civis Romanus , & valet testamentum : si decepsit apud hostes , testamentum ejus sustinetur fictione legis *Corneliae*, quia fingitur decepsisse primo captivitatis momento , atque ita fingitur decepsisse in civitate , perinde ac si in hostium potestate non fuisset ; *l. lege Corneliae*, supr. *qui testam. fac.*

L. 34.

Qui dubitat de conditione testatoris , an paterf. vel filiusf. servus , vel liber deceperit , non potest adire hereditatem , ut hic, *& l. prox. supr. hoc tit.* Qui dubitat de sua conditione , an paterfamilias sit , vel filiusf. potest adire hereditatem . Ratio differentia est , quod qui testatoris conditionem ignorat , dubitat , an valeat testamentum : qui dubitat de sua conditione certus est de testamento , id est de viribus testamenti . Qui adit hereditatem debet esse certus de testamento , id est de viribus testamenti . Ideo qui ignorat conditionem testatoris non potest adire hereditatem , quia incertus est , an valeat testamentum : qui dubitat de conditione sua potest adire hereditatem , quia certus est , id est certus esse potest de testamento , id est de viribus testamenti , quod desideratur . Qui dubitat de testamento , jure an valeat testamentum , non potest adire hereditatem ; *l. cum falsum* , infr. *b. tit.*

§. sed & si cum esset .

SI quis cum esset institutus pure , putaverit se institutum sub conditione potestativa , puta si decem daret , & impleta conditione , quam injectam putat , adierit , adquirit hereditatem , maxime cum hæc suspicio , id est talis error , nihil ei obfuerit , nec periculum id est damnum attulerit , quia institutio conditionalis pro pura habetur , ubi conditio extiterit ; *l. si pupillus* , *de condit. institut.* Quod facilius admittendum est , si quis putavit se institutum sub conditione casuali , quæ in eventu id est in casu posita erat , nam in nullo ei hæc suspicio obfuit . Multum interest inter conditions facti , & juris . Conditions facti sunt , quæ consistunt in facto , puta si navis ex Asia venerit . Conditions juris , quæ consistunt in jure , si filiusf. heres institutus sit sub conditione emancipationis . Qui ignorat conditionem juris impletam , si re impleta sit , potest adire hereditatem ; *l. multum* , *de condit. & demonstr.* Et secundum hanc distinctionem accipienda est sententia Cassii in *l. si quis extraneus* , §. ult. supr. *b. tit.* si quis conditionem , sub qua heres institutus est , ignoret , (tollenda est enim negativa) potest adire hereditatem , si modo extiterit conditio sub qua institutus est , quod Cassius probare dicitur . Eadem fuit sententia Juliani in *l. qui putat* , §. ult. *b. tit.* si Stichus heres institutus ab extraneo dubitet , an libertas ei ex testamento domini obtigerit , cum nesciat conditionem libertatis extitisse , adeundo adquirit hereditatem , si modo conditio libertatis extiterit .

L. 35.

SI heres institutus ex parte, idemque coheredi substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas pro herede gesserit, cui heres, ex causa quoque substitutionis, id est si coheres repudiet partem suam, repudiantis portio ad crescere invito: an jure ad crescere, an jure substitutionis? videtur portionem deficientis ei ad crescere jure substitutionis, quia jus ad crescendi proprium locum habet inter coheredes, licet inter se tacite substituti videantur: sed ubi heres ex parte est substitutus coheredi, portio repudiantis ad crescere coheredi, eidemque substituto, jure ad crescere simul & substitutionis, quia substitutio hujusmodi est appendix praecedentis institutionis, ut subjungitur *infra*. Idem dicendum est si filius. vel servus sint instituti ex parte adjecto coherede, idemque substituti coheredi, & forte adierint pro parte hereditatem jussu patris vel domini, priusquam coheres, cui substituti sunt, adiret hereditatem pro parte sua, & postea repudiante coherede, emancipati vel manumissi, adeant ex causa substitutionis, heredes erunt, substitutio enim est appendix praecedentis institutionis. Et sicut si duo sint heredes instituti, & unus agnoverit partem suam, & alter repudiet, portio repudiantis ad crescere coheredi etiam ignorantie & invito; *l. heredi*, *lupr. b. tit. l. unic. §. his ita*, *C. de caduc. tollend. ita* & si heres institutus ex parte sit substitutus coheredi, portio repudiantis ad crescere substituto etiam invito, ex *hac l. & l. sed si plures, §. filio, de vulgar. & pupillar. l. testamento, C. de impuber. & aliis substit. l. quidam, C. de jur. deliber.* quia hereditas scindi non potest. Et ut intelligamus, portionem repudiantis ad crescere substituto, etiam jure ad crescendi, id est tam jure ad crescendi, quam substitutionis, portio repudiantis dicitur ad crescere invito, quod proprium est juris ad crescendi, & jus ad crescendi non distat a jure substitutionis, quia jus ad crescendi inter coheredes est velut tacita substitutio, per quam portio deficientis defertur alteri; *l. si Titio, & Mævio, §. Julianus, de legat. 2.* Jus ad crescendi facile concurrit cum jure substitutionis, quia jus ad crescendi ipsum est tacita substitutio quædam. Jus ad crescendi venit ex tacita voluntate testatoris. Substitutio venit ex expressa voluntate testatoris. Substitutio est appendix & sequela praecedentis id est prioris institutionis, quia in jure ad crescendi eodem jure censetur, quo prima institutione, ut portio deficientis adquiratur coheredi eidemque substituto, etiam ignorantie & invito, ut defertur coheredi, qui non est substitutus. Non obstat *l. si solus, §. idem si servus, infr. b. tit. si servus* sit institutus ex parte pure, ex parte sub conditione, dato sc. coherede, & jussu domini adierit ex pura institutione, deinde eo manumisso, conditio alterius portionis extiterit, portio illa non adquiritur domino, sed servo, quia jam liber est, & capax succedendi: & hoc est quod ait *lex*, portionem illam servum manumissum comitari, existente conditione institutionis. Ratio est, quia, ut ait *lex*, omnia paria permanere debent in id tempus, quo alterius portionis conditio extiterit, ut adquiratur ei, cui prior portio adquisita est: nimurum si servus institutus sit ex parte pure, ex parte sub conditione, si adierit ex pura institutione, pars illa statim adquiritur domino: sed si servus manumissus sit tempore existentis conditionis pars illa adquiritur servo manumisso, non domino, atque portio deficiens non ad crescere eidem, cui pars prior. Ratio est, quia pars, quæ debebatur sub conditione, non ad crescere ei, cui pars debetur ex institutione pura, quia institutione conditionalis erat in suspense, conditio suspendit institutionem, & conditio extitit eo tempore, quo servus erat manumissus, & capax adquirendi sibi partem illam institutionis conditionalis; *Cujac. 12. obf. 14.*

§. + si

§. + si exclusus, §. ult.

SI pater & filius ex æquis portionibus instituti sint, filius pure, pater sub conditione casuali, vel potestativa, & pater exclusus sit per conditionem sibi datam, & conditio portionis patris defecerit, & post defectam conditionem pater jusserrit filium adire, pater non adquirit suam portionem, id est non adquirit aditione per filium partem suam, ex sua persona suo nomine, quia conditio defecit, sed adquirit per filium jure ad crescendi, quia portio ad crescit ipsi filio iussu patris adeunti. Sed si duo filii ejusdem patris ex semisse singuli instituti sint, & pater jusserrit unum e duobus filiis adire, pars ejus per filium patri adquiritur. Sed ad hoc ut pars alterius adquiratur patri, pater debet & alterum jubere adire, id est ut tota hereditas patri adquiratur non sufficit quod unus e filiis ex parte institutus iussu patris adiit partem suam, sed necesse est alterum quoque iussu patris adire, quia filius institutus ex parte vel ex asse, non potest sine iussu patris adire hereditatem; *l. qui in aliena, supr. b. tit.*

L. 36.

Dictum est supr. l. 26. hoc tit.

L. 37.

Heres succedit in jus universum defuncti, heres succedit non tantum in singularum rerum dominium, sed in omne jus defuncti, idcirco succedit in ea, quæ in nominibus sunt, id est in nomina & obligationes, ex hac *l. Heres est universi juris successor; l. quedam, §. 1. de edend. l. quotiens, §. heredes, de hered. instit. l. cum heres, de divers. tempor. prescript.* Et hereditas definitur successio in jus universum defuncti; *l. heredem, l. hereditas, de R. J. l. nihil, de V. S.* Hereditas est nomen juris, hereditas non consistit in certis corporibus, sed consistit in jure successionis: & hoc est quod dicitur in *l. hereditas, de heredit. pet.* hereditas etiam sine ullo corpore juris intellectum habet, hereditas intelligitur, etiam si nullum corpus sit in hereditate, quia juris intellectu percipitur. Ideo hereditas continet etiam damnosam hereditatem; *l. hereditatis 119. de V. S.* Hereditas est jus incorporale, quia in jure successionis consistit, licet enim in hereditate contineantur res corporales, tamen jus ipsum successionis est incorporale: jura omnia sunt incorporalia; *l. 1. §. 1. supr. de divis. rer.* Ideo hereditas non adita non potest usucapi, quia a nemine possidetur. Jura sunt incorporalia, nec possidentur, sine possessione usucapio non currit; *l. sine possessione, de usucap.* Et hereditate vendita, si res singula evincantur, vendor non tenetur de evictione; *l. 2. de heredit. vel act. vendit.* hereditas non evincitur, quia consistit in jure succedendi, non in certis corporibus. Non recte M. Tull. in topic. (6) definit, hereditatem esse pecuniam, id est rem corporalem, quia hereditas non consistit in certis corporibus, sed in jure hereditatis.

L. 38.

SI duo sint heredes instituti, sui & necessarii, vel extranei, & unus agnoscat partem suam, alter repudiet, portio deficientis ad crescit coheredi etiam invito sive suo, sive extraneo; *l. cum hereditate, l. qui patri infr. b. tit.* Quod si duo sint heredes instituti, qui erant sui & necessarii, & unus abstinuerit, alter postea se immisceat, non potest recusare quominus universa onera hereditaria subeat, quia scivit, aut scire potuit consulendo peritiores, adeundo post abstentionem coheredis se universa onera hereditaria subitum, quia hereditas scindi non potest, & onera hereditaria dividi non possunt, & qui adiit post

V ij

abstentionem coheredis , ea conditione adiisse videtur , ut totam hereditatem adeat , & integra onera hereditaria subeat . Hoc tantum ei datur , cum hereditate patris suus & necessarius heres ex parte institutus heres se abstinet , conditio defertur coheredi , ut aut totam hereditatem agnoscat , aut a tota recedat ; *l. cum hereditate* , *infr. b. tit.* Et ita qui semel adiit partem hereditatis potest se abstinere propter alium ex nova & improvisa causa , qui ex sua persona non poterat , quia ratio improvisi casus habetur ; *l. in venditione* , *supr. de act. empt.*

L. 39.

Hereditas non defertur ab intestato , quamdiu hereditas adiri potest ex testamento , ex hac *l. l. in plurim* , *l. illud* , *infr. b. tit. l. quamdiu, de R. J.* Puta heres legitimus non admittitur , quamdiu heres testamentarius speratur , priusquam heres testamentarius repudiet hereditatem vel alia ratione amittat , id est priusquam exclusus sit repudiatione , tempore , vel rescisso testamento per querelam inofficiosi ; *l. antequam* , *C. comm. de success.* Idem est in tutela , quamdiu tutela testamentaria speratur , legitima cessat ; *l. si quis sub conditio, de testam. tutel.* Ratio est , quia dispositio hominis facit cessare dispositionem legis . Lex non tollit liberam voluntatem hominis , id est testatoris , sed supplet si deficiat , & est quasi vicaria hominis . Ad h. *l.* dixi etiam *l. 3. supr. b. tit.*

L. 40.

TItius ex parte heres institutus , idemque substitutus filio impuberi , paternæ hereditatis nihil attigit , id est repudiavit hereditatem ex testamento patris , & filio impubere defuncto hereditatem adiit ex testamento pupillari , queritur , an teneatur respondere creditoribus paternis ? Ratio dubitandi esse videbatur , quod in substitutione pupillari duplex est testamentum , pupillare & paternum , duas hereditates ; §. *igitur, inst. de pupill. substit. l. in duplicibus, ad l. falcid.* Nihil igitur vetabat ex uno testamento adiri , ex altero repudiari : sed Julianus scribit , incidere eum in edictum , id est in poenam edicti *si quis omessa causa testamenti* . Sicut enim heres institutus , qui repudiavit hereditatem ex testamento , ut adeat ab intestato , tenetur prestatre legata testamento reliqua , ex edicto *si quis omessa causa testamenti* , ita & tenetur solvere as alienum paternum , non ex verbis edicti , quod prospexit tantum legatariis & fidicommissariis , sed ex interpretatione edicti , vel ex alio edicto , quod nou habemus , quo consulebatur creditoribus . Ratio est , quia , qui impugnavit iudicium defuncti , non debet ex eadem hereditate quicquam consequi , ex h. *l. Quid confirmat l. is qui, supr. de vulgar. C. pupillar. l. 5. §. qui principale, de his que ut indign. l. ita tamen, §. qui suspectam, ad Trebell. l. in servitutum, §. si quis bonorum, de bon. libert.* Ratio est , quod revera unum est testamentum patris & filii ; *l. 2. §. illud, de hered. vel act. vend. l. patris, de vulgar. C. pupillar. l. paterfamilias, de reb. auct. judic. possid.* Et ita dubietatis tollenda causa res decisa a Justiniano in *l. quidam* , *C. de jur. delib.* ut qui adiit hereditatem ex testamento patris , non possit repudiare ex pupillari substitutione . Marcellus distinguit , multum interesse utrum ex asse sit institutus testamento patris , an ex parte , ut si ex parte , remota patris successione , id est repudiata hereditate patris , possit adire hereditatem ex substitutione pupillari , quia coheredem habet , cuius aditione testamentum paternum sustinetur , ei enim ad crescit portio , quam repudiavit : sed constitutione Justiniani heres institutus ex parte , & substitutus filio impuberi , non potest repudiare hereditatem ex testamento patris , & amplecti hereditatem ex substitutione pupillari , quia testamentum scindi non potest ; *d. l. quidam.*

L. 41.

L. 41.

Filius ex asse institutus & substitutus fratri impuberi exheredato, quod fieri potuit; §. non solum, *inst. de pupillar. substit. l. 1. §. substituere, de vulgar. & pupillar.* etiam si paterna hereditate se abstinerit, potest ex substitutione pupillari hereditatem obtainere, ex h. l. & l. si filius, supr. de vulgar. & pupillar. Non obstat *l. prox. & l. quidam, C. de jur. deliberand.* ex quibus heres institutus ex asse, & substitutus filio impuberi defuncti, si omittat hereditatem paternam, non potest adire hereditatem pupillarem, quia haec lex est de filio suo herede, qui etsi abstinerit se hereditate paterna, ipso jure non desinit esse heres per abstentionem; *l. 2. §. sed si sunt sui, ad SC. Tertyll. l. si filius 12. de interrog. in jur. faciend.* quia existentia sui heredis confirmat testamentum, confirmat substitutionem pupillarem; *l. prox. supr. h. tit. d. l. si filius, de vulgar. & pupillar. l. paterf. de bonis auctor. judic. possid. confirmat tutelas & libertates; l. sciendum, de manumiss. testam. l. cum quasi, §. sed & si suus, de fideic. libertat. & omnia quæ testamento patris scripta sunt; l. si post mortem, de legat. 1. l. ita tamen, † §. si pater, ad SC. Trebell.* Nec est invidendum filio, si ex substitutione habeat fraternalm hereditatem, quam erat habiturus ab intestato, moriente fratre ante pubertatem, ut recte ratiocinatur *gloss. hic.*

L. 42.

Species legis haec est. Filius. impubes a patre heres institutus ex asse, abstinet se paterna hereditate, certum est, eum non posse conveniri efficaciter a creditoribus paternis; *l. paterf. de bon. auctor. judic. possid.* quia etsi jure civili suus & necessarius heres, qui semel extitit heres, per abstentionem non desinit esse heres, ex quo libertates salvæ sunt, etiam suo herede se abstinent, quia non est sine herede, qui suum heredem habet, licet abstinentem se; *l. cum quasi, §. sed & si suus, infr. de fideic. libertat.* eum qui se abstinuit, prætor, cuius est actiones dare, non habet heredis loco; *l. si filius 12. de interrogat. in jur. fac.* Decessit filius impubes, & aliquis ei heres extitit, heres, qui succedit impuberi, non est compellendus respondere creditoribus paternis, nisi esset substitutus filio impuberi, hac ratione, quia ex judicio patris venit ad bona pupilli; *d. l. paterfamilias:* quandoquidem testamentum paternum & pupillare pro uno habentur; *l. 2. §. prius, l. patris † & filii, de vulgar. & pupillar.* sententia Juliani notata, id est reprehensa est a Marcello, hac ratione, quod impugnat utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem, supple ex testamento pupillari, quod ei fecit pater, & cuius inter est habere successorem, id est testamentarium heredem potius, quam legitimum, quia heres legitimus accipit hereditatem a lege, & testatori nullam ferre gratiam habet. Sententia, inquam, Juliani impugnabat utilitatem pupilli, cuius interest habere heredem: metu enim onerum patris seu creditorum paternorum timidius quis adibit hereditatem pupilli, si heres pupilli, qui se abstinuit bonis paternis, teneatur creditoribus paternis: alioquin & si frater fuit filio impuberi, hereditatem, omessa causa testamenti, ab intestato possidebit, id est possidebit hereditatem impuberis: & quidem impune, id est sine metu poena edicti si quis omissa causa testamenti: nec enim videtur omittere hereditatem ex testamento pupillari in fraudem edicti si quis omissa causa testamenti, sed ut sibi prospiciat, ne adeundo hereditatem ex testamento pupillari obligetur creditoribus paternis. Sed quod Marcellus scripsit de fratre, Ulpianus inteligit esse accipendum in fratre testatoris, id est in patruo pupilli, non in fratre impuberis, qui pupillo necessarius est, nec ita si fratri impuberi substitutus

sit, omisso testamento pupillari, potest ab intestato possidere hereditatem, quia est necessarius heres pupillo, quoniam qui est suus & necessarius patri, si sit substitutus fratri impuberi, sine dubio est necessarius heres fratri impuberi; l. 2. §. prius, l. sed si plures, §. 1. de vulgar. & pupillar. quandoquidem unum est testamentum patris & filii; d. l. 2. §. prius: & hoc est quod dicitur a Bartolo hic, existentiam sui heredis confirmare tabulas pupillares.

§. si in † societatem.

Pro herede gerere videtur qui aliquid facit quasi heres, id est animo hereditis; l. pro herede, supr. b. tit. l. 1. C. de repud. vel abstин. heredit. Si filius post mortem patris perseveraverit in societatem, quam vivo patre inchoaverat, queritur, an ex eo quod perseveraverit in societatem, videatur se immiscuisse hereditati patris, ita ut obligetur creditoribus paternis? Ratio dubitandi esse videbatur, quod filius. vivo patre societatem contraxit, & quicquid ex contractu vel alio pacto adquirit filius adquirit patri, & inspecto initio perseverando in societatem post mortem patris, videtur se immiscere paterna hereditati. Sed Julianus recte distinguit, multum interesse, utrum rem cœptam sub patre perficiat, an novam inchoaverit, nam si quid novum in societate inchoavit, non videtur se immiscuisse hereditati patris, quia morte patris sui juris factus, videtur de novo repetuisse societatem, quæ vivo patre contrafacta, morte patris soluta est. Alia est societas, quæ incepit a morte patris; l. si id quod, §. si filius. pro soc. l. tutorem qui, de adm. tutor. ubi rem cœptam vivo patre perfecit post mortem patris, quia adquirit patri, paternæ hereditati se immiscere videtur; d. l. si id quod, §. filius.

§. † si servum, §. ult.

SI filius heres institutus a patre servum paternum manumiserit, eo ipso videtur sine dubio se immiscere paternæ hereditati, † ex §. si servum. Quod si filius. miles de castrensi peculio servos a patre comparaverit, & heres institutus a patre, & rogatus ab eodem servos manumittere, se abstinerit paterna hereditate, & post abstentionem servos manumiserit, non videtur se immiscuisse paternæ hereditati, nisi evidenter quasi heres manumiserit. Quod si filius emancipatus heres institutus non agnoverit paternam hereditatem, id est omisserit seu repudiaverit paternam hereditatem, & postea servos paternos manumiserit, non obligatur paternæ hereditati, quia servos nullo jure id est non iure suo manumisit; l. † 1. C. de jur. deliber.

L. 43.

Heres institutus per servum hereditarium hereditatem vel partem hereditatis vel res singulas hereditatis adquirere non potest, ex hac l. l. per hereditarium, de adquir. rer. domin. l. 1. §. veteres, de adquir. possess. quia hereditas non potest per alium adquiri; l. per curatorem, infr. b. tit. Nec obstat, quod possessio potest adquiri per servum vel filium, qui in potestate est; l. 1. §. item adquirimus, de adquir. possess. quia possessio est facti, non juris; l. 1. §. † furiosus, eod. tit. & per servum adquiri potest: at aditio hereditatis est magis juris, quam facti, est actus legitimus & solemnis, qui per servum expediri non potest, aditio animi est, & consilii potius, quam facti: & hoc est quod dieitur in l. aditio, infr. b. tit. aditionem hereditatis non esse in opera servili.

L. 44.

L. 44.

CUm pupillus paternæ hereditati se immiscuit, & post immixtionem se abstinuit, per restitutionem in integrum sc. (Minori enim, qui semel adiit hereditatem, si damnosa sit, datur beneficium restitutionis in integrum propter aetatem, ut abstineat adita hereditate; l. necessariis, §. 1. infr. h. tit. l. 1. §. si quis adita, infr. ad Tertyll.) pupillo abstinentे per in integrum restitutionem, quamvis patris bona sub creditoribus fiant, id est bona veneant a creditoribus, tamen quacumque a pupillo bona fide medio tempore gesta sunt rata haberi debent: ideoque si ante abstentionem a pupillo praedicta distracta sint tutores auctore æris alieni hereditarii solvendi causa, succurrirunt emptori, nec interest pupillus solvendo sit, nec ne, ut definitur in hac l. & l. 6. §. si pupillus, infr. de reb. auctōr. judic. possid. Idem dicendum est si pupillus tutores auctore bona fide pecuniam solverit creditoribus hereditariis, solutum non condicetur a creditoribus condicione indebiti; l. nec novum, l. tutores, supr. de condic. indebit. nec revocatur edicto de his quæ gesta sunt in fraudem creditorum; l. pupillus, infr. de his que in fraud. creditor. Et hoc jus introductum est propter utilitatem publicam, & bonam fidem eorum, cum quibus actum est. Eadem ratione gesta a prætore, vel alio magistratu, qui pro libero habebatur, si postea servus apparuerit, nihilominus rata habentur propter publicam utilitatēm; l. Barbarius, supr. de offic. prætor. l. 2. C. de sentent. & interlocut. Sic ex contractu institutoris inito post mortem domini, qui præposuit, datur actio in heredem, etiam impuberem, propter utilitatem promiscui usus, id est communis usus; l. si quis mancipiis, §. si impubes, de institutor. act.

L. 45. † init. & §. 1. 2. & 3.

SI servus dotalis heres institutus sit, & constante matrimonio jussu mariti adierit hereditatem, non adquirit marito, quia aditio hereditatis non est in opera servili, ut dicitur init. h. legis, † & §. 1. quicquid servus dotalis adquirit ex operis suis, vel ex re mariti, adquirit marito: sed quod adquirit ex causa hereditatis vel legati, non adquiritur marito, sed soluto matrimonio restituitur mulieri, actione de dote, quia hereditas, id est hereditatis adquisitio, non est in operis servi, ex init. h. l. & l. si legato, de jur. dot. l. servus dotalis, solut. matrim. l. unic. §. cumque ex stipulatu, C. de rei uxor. act. Coita societate quæstus & compendii, quicquid unus e sociis adquirit ex operis suis, in medium confert, id est societati bonorum. Si autem heres institutus sit, sibi non societati hereditatem adquirit, † ex §. 2. & l. duo, §. 1. supr. pro socio: nisi inita esset societas omnium bonorum; l. 3. §. 1. l. † si societatem 73. eod. tit. pro socio. Et si servus fructuarius, id est in quo ususfructus alienus est, heres institutus sit, & jussu ejus, qui usumfructum habet, hereditatem adierit, non adquirit hereditatem fructuario, sed domino, ex † §. 3. & l. liber homo, l. fructuario, infr. de adquir. rer. dom. quia hereditas neque ex re fructuariori, neque ex operis servi esse intelligitur; d. l. liber homo, d. l. fructuario.

§. & quod.

SI liber homo, qui bona fide mihi serviebat, propter me, id est contemplatione mea, heres institutus sit, si jussu meo adeat hereditatem, mihi adquirit hereditatem, non sibi, quia non ex sua opera, sed ex re mea, id est quasi ex re mea adeundo hereditatem mihi delatam adquirere videtur: sicut stipulando & per traditionem accipiendo ex re mea, mihi adquirit, ex hoc §. l. *)

si quis mihi bona, supr. h. tit. Liber homo, qui bona fide mihi servit, quique ex operis suis, vel ex re mea adquirit, mihi adquirit: sed si heres institutus sit vel legatum ei relictum sit, hereditatem legatumve non adquirit mihi, quia hereditas vel legatum, neque ex re mea, neque ex operis servi est; *d. l. liber homo*, nisi institutus sit contemplatione mea, hoc casu mihi adquirit, ex hoc §. Ut si servus dotalis heres institutus sit contemplatione uxoris, ei adquirit; *d. l. si legato*. Si institutus sit contemplatione mariti adquirit marito; *l. hinc queritur, §. 1. de pecul.* Idem in servo fructuario; *l. si servi ususfructus, & seq. supr. de ususfruct.* *§. de iis autem, inst. per quas pers. cuiq. adquir.* Mihi datum vel legatum videtur quod contemplatione mea alii datum est; *l. tali, §. 1. d. l. si legato, de jur. dot. l. sed si plures, §. in adrogato, de vulgar. & pupillar.*

L. 46.

Dictum est supr. l. 30. §. ult. h. tit.

L. 47.

SI dominus jusserrit servum heredem institutum adire hereditatem, & poenitetur, id est mutaverit voluntatem antequam servus adiret, postea adeundo nihil agit; *l. si quis mihi bona, §. t penult. supr. h. tit.* Jussus adeundæ hereditatis nuda poenitentia re integra revocatur. Ut si dominus jusserrit cum servo contrahi, & ante contractum jussum revocari; *l. 1. §. sed t ego quero, quod juss.* vel si quis mandaverit alteri quidpiam, mandatum extinguitur finita voluntate; *l. si vero non remunerandi, §. pen. supr. mandat.* Et si dominus jusserrit servum heredem institutum adire hereditatem, & priusquam servus adiret dominus inciderit in furorem, servus non potest adire, quoniam hereditas per servum adquiri non potest, nisi voluntate domini: furiosi autem nulla voluntas est, ex hac *l. t & l. si tibi, §. unius, de opt. legat. l. furioso, de R. J.* Nec obstat, quod si dominus sanus vel compos mentis jussit servum adire hereditatem, contingente furore non videtur jussus revocari, & servus heres institutus etiam si jussus non præcesserit, videtur adire ex voluntate domini; ut patre furioso liberi videntur nuptias contrahere voluntate patris, quasi voluntatis reliquiis in furiosis manentibus; *l. patre furioso, de his qui sui vel alien. jur. sunt;* & pater videtur dotem repeteret quasi ex voluntate filiæ, si filia furiosa sit; *l. 2. §. voluntatem, solut. matrimon.* Sed hi casus sunt speciales favore liberorum, & favore nuptiarum & dotis: sed in aditione hereditatis requiritur, quod dominus sit compos, id est possit consentire tempore jussus, & tempore aditæ hereditatis.

L. 48.

JUSSUS adeundæ hereditatis revocatur superveniente furore ejus qui jussit; supr. *l. prox.* Quod si quis alicui mandaverit, ut peteret bonorum possessionem delatam, & antequam ille peteret bonorum possessionem is qui mandavit furere cœperit, non statim ei adquiritur bonorum possessio, quia mandatum adeundæ hereditatis vel petendæ bonorum possessionis revocatur contingente furore mandantis: sed si furiosus sanæ mentis esse cœperit, petitio bonorum possessionis, quæ nulla erat ab initio, ratihabitione confirmatur, si ratum habeat is qui mandavit, ex hac *l. & l. ult. §. tali, C. de curator. furios.* quia aditionem hereditatis jussus patris vel domini præcedere debet; *l. si quis mihi bona, §. jussum, supr. h. tit.* in bonorum possessione ratihabitio sufficit, ut hic, *& l. bonorum, infr. rem. rat. haber. l. t 1. C. qui admitt. ad bonor. possess.* Sic jussus adeundæ hereditatis, morte ejus qui jussit, re integra revocatur: si tutor pupilli per epistolam jusserrit servo pupilli adire hereditatem, & antequam servus adiret tutor moriatur, postea adeunte servo pupillus non obligatur hereditati; *l. si per*

D E A D Q U I R E N D . H E R E D I T .

161

p̄ ep̄istolam, infr. h. tit. quia iussus adeundæ hereditatis revocatur morte, sicut p̄cōnitentia, vel furore superveniente. Nec obstat, quod in l. 6. §. si is qui p̄tabat, supr. h. tit. si pater jussit filiumf. institutum adire hereditatem, & filius adierit jam mortuo patre, obligatur hereditati, quia etsi pater non jussisset, filius morte patris sui juris factus recte adiret.

L. 49.

PUpillus heres institutus non potest adire hereditatem sine auctoritate tutoris, ne temere obligetur ari alieno; l. more, l. pupillus supr. h. tit. nec curatoris auctoritas ad hoc sufficit; l. cum in una, §. 1. de appellat. Pupillus non potest adire hereditatem per tutorem, id est tutor non potest adire hereditatem nomine pupilli; l. potuit, C. de jur. delib. Sed pupillus per se adire potest tutore auctore, quia judicium infantis suppletur auctoritate tutoris; l. quamvis pupillus, §. infans, de adqu. possess. Nunc quæritur, an pupillus possit adire hereditatem tuteore auctore, qui tutelam non gerat, & an adeundo eo tuteore auctore obligetur hereditati? Ratio dubitandi erat, quod si plures sint tutores, si emant a pupillo, tuteore auctore qui tutelam actu non gerat, vel cui tutelæ administratio concessa non sit, venditio nulla est; l. 4. de auct. tutor. Ratio decidendi hæc est, quod venditio facta est tuteore auctore, cui forte a prætore interdicta erat administratio, ut recte notat *glossa* & *Azo*. Sic tutori honorario recte solvi potest, nisi a prætore ei interdicta fuerit administratio, quia periculum tutelæ aque pertinet ad tuforem honorarium, ac ad eum qui non administrat; l. quod si forte, §. 1. de solut. Pupillus major infante non potest adire hereditatem sine tutoris auctoritate, potest tamen adquirere possessionem etiam sine tutoris auctoritate; l. quamvis, §. infans, de adquir. possess. Ratio differentiæ est, quia aditio hereditatis est potius animi & consilii, quam facti, & judicium pupilli suppletur auctoritate tutoris; d. §. infans. Possessio est potius facti, quam animi; l. 1. §. t. furiosus, de adquir. possess. Et ideo pupillus potest possidere, id est adquirere possessionem sine tuteore auctore, ideo potest per possessionem usucapere; l. 4. §. pupillus, de usucap.

L. 50.

Dictum est supr. l. t. 48. h. tit.

L. 51.

QUI adit hereditatem certus esse debet de jure testamenti, id est de viribus testamenti; l. nec is, l. cum quidam, §. ult. l. cum falsum, supr. h. tit. Heres scriptus duobus testamentis ejusdem testatoris, si dubitet nuna posterior falsum sit, ex neutro potest adire hereditatem, ex posteriori nequam, quia dubitat falsum esse, nec ex priori, quia cum dubitet, an posterior sit verum, dubitare necesse habet, an prius valeat, quia prius testamentum posteriore rumpitur: igitur ex neutro adire potest cum de utroque dubitet.

§. filiusf.

Filiusf. heres scriptus non potest adire hereditatem sine iussu patris, & iussus patris præcedere debet aditionem; l. si quis mibi bona, §. iussum, §. pater, supr. h. tit. Et iussus fieri potest per epistolam, ut hic, & l. si per epistolam, supr. h. tit. Filiusf. heres scriptus patrem suum certiorem fecit, videri sibi esse solvendo hereditatem: pater rescripsit sibi parum idoneam renunciari, & mandavit, ut diligentius exploraret, & adiret si idoneam comperisset. Filius acceptis litteris patris adiit hereditatem. Dubitatum est, an recte adierit?

Tom. VIII. Vol. II.

X

Africanus respondit , filium si adierit antequam ei persuasum esset solvendo esse hereditatem , id est incertus & dubitans , an solvendo esset hereditas , non videtur adiisse jussu patris , quia jesus patris de adeunda hereditate erat conditionalis , si idoneam hereditatem esse comperisset : at filius adiit hereditatem incertus & fluctuans , an hereditas esset solvendo : quod si pater mandaverit filio , ut adiret hereditatem , si expediret , si adierit aditio valet , quia jussu patris adiisse videtur ; d. l. si quis mihi bona , §. t quid si mandavit .

§. ult.

SI quis ita dixerit , si solvendo est hereditas , adeo hereditatem , aditio nulla est , quia aditio hereditatis est actus legitimus & solemnis , qui non recipit diem , neque conditionem ; l. actus legitimi , de R. J. Aditio hereditatis seu cretio fit simpliciter verbis conceptis & solemnibus , adeo cernoque .

L. 52.

Filius. non potest adire hereditatem sine jussu patris , ne invitum obliget aeri alieno ; l. prox. l. qui in t aliena , l. si quis mihi bona , §. jussum , supr. h. tit. Hoc est si pater sit sanæ mentis : quod si pater sit furiosus , ex rescripto D. Pii potest adire hereditatem & sibi eam adquirere , perinde ac si esset paterfamilias , & potest servos hereditarios manumittere , ex init. h. l. Ut patre furioso liberi nuptias contrahere possunt , ne infelicitas patris moretur nuptias liberorum ; l. patre furioso , de his qui sui vel alien. iur. sunt , l. si nepos , de rit. nupt. l. si furiosi , C. de nupt. l. tam dementis , C. de episc. aud.

§. qui ex parte.

Heres institutus solus , id est ex asse , ex parte pure , ex parte sub conditione , etiam pendente conditione potest adire hereditatem ex pura institutione , & adeundo fit heres ex asse , quia heres futurus est ex asse omnimodo , id est in omnem eventum , sive deficiat , sive existat conditio , nisi habeat substitutum in partem conditionalis , non expectatur conditio cuius eventus nihil operatur , id est nihil novi allaturus est , ut hic , & l. si quis heres , infr. h. tit. l. si quis ita scripsit , de hered. instit. l. aliquando , §. ult. ad Vellejan. Si in parte substitutum habeat , non potest adire hereditatem , nisi ex parte , in qua pure institutus : in alia , sub qua conditione institutus , adjecto substituto necesse est expectare eventum conditionis ; l. si ex pluribus , si pars hered. petat . l. si te solum , de hered. inst.

L. 53.

Heres institutus pure ex parte , ex alia parte sub conditione , si ex pura institutione adierit , & deceperit pendente conditione institutionis ex alia parte , postea existente conditione ea quoque pars pertinet ad ejus heredem , ut definitur init. h. l. Ratio dubitandi esse videbatur , quod substitutio non transmittitur ad heredem , mortuo substituto , antequam ejus conditio extiterit ; l. totiens , infr. h. tit. l. si ex pluribus , in fin. de suis & legit. hered. quia substitutio nondum delata , in bonis nostris noui est ; l. substitutio , de adq. rer. dom. ergo videbatur idem dicendum in institutione conditionali , non transmitti ad heredem instituti . Sed ubi heres est institutus ex parte pure , ex parte sub conditione , & adiit ex pura institutione , & deceperit pendente conditione institutionis ex alia parte , ea pars quoque adquiritur ejus heredi , perinde

ac si defunctus ex ea quoque parte institutus esset pure & sine conditione ab initio, vel ac si conditio extitisset superfluite instituto, cum enim conditio institutioni apposita extitit, retro trahitur ad tempus mortis testatoris; *l. quod dicitur, supr. de testam. milit.* vel ubi idem est institutus ex parte pure, ex parte sub conditione, & adita parte ex qua pure institutus est deterrit pendente conditione institutionis, ex alia parte existente conditione, ea pars transmittitur ad heredem, quasi jure ad crescendi, quod transmittitur ad heredem; *d. l. + si ex pluribus*, vel potius jure non decrescendi ea pars pertinet ad heredem heredis. Cum enim heres adierit ex parte, ex qua pure institutus erat, non potest non esse heres ex alia parte, etiam si nondum conditio extiterit, quandoquidem non habet coheredem vel substitutum, nec debet esse deterioris conditionis, quam si institutus esset ex parte, vel ex certo fundo, non adjecto coherede, quo casu institutio valeret in assem, ne testator videatur pro parte testatus, pro parte intestatus decepsisse; *l. i. §. si ex fundo, supr. de hered. instir. l. si quis priore, infr. ad Trebell.* Et si institutus ex parte sub conditione, idemque substitutus coheredi, repudiante coherede ex substitutione adierit, postea que conditio institutionis extiterit, non est opus secunda aditione, cum in utramque causam institutionis & substitutionis una aditio sufficiat; *l. si tu ex parte, infr. h. tit.*

§. qui semel.

Ubi duo sunt coheredes, deficientis id est repudiantis pars tacite ad crescere, qui pro parte sua adiit, etiam invito, ut traditur in *hoc* §. & in *l. si quis heres, l. qui patri, l. servus communis, h. tit. l. si ex pluribus, de suis & legitim. l. testamento, C. de impub. & aliis subst. l. unic. §. his ita, C. de caduc. tollend. l. unic. C. quand. non pet. part. vel ignorantia; l. heredi, supr. h. tit. ne testator sc. pro parte intestatus decedat. Portio deficientis tacite ad crescere coheredi, id est ex tacita voluntate testatoris, quasi ab initio solidum ei relictum sit. Ubi enim duo vel plures sunt coheredes, solidum habent ab initio, concursu partes fiunt; *l. conjunctim, infr. de legat. 3.* Unde coheres tacite substitutus esse dicitur in *l. si Titio & Mevio, §. Julianus, de legat. 2.* propter jus ad crescendi, cui locus est inter coheredes etiam invitox.*

L. 54.

Sui sunt necessarii heredes, qui statim a morte testatoris ipso jure heredes existunt, etiam clausis tabulis, id est nondum apertis tabulis, ita ut sine aditione eis adquiratur hereditas; *l. necessariis, infr. h. tit. l. in suis, de suis & legitim. l. 3. C. de jur. deliber.* Extranei non adquirunt hereditatem, nisi aditione, vel pro herede gestione: verum effectus aditionis est, quod heres quandocumque adeundo hereditatem, a morte defuncti heres fuisse intelligitur, ut proponitur in *h. l. & aditio hereditatis cum tempore mortis conjungitur; l. omnis 138. de R. J.* quia fictione juris aditio hereditatis retro trahitur ad tempus mortis, & heres quandocumque adierit hereditatem, retro a tempore mortis heres extitisse intelligitur, ex *h. l. & l. si ex re, §. ult. de stipul. serv. & ei adquiruntur fructus & alia commoda hereditaria mediis temporis*, ac si statim a morte defuncti heres extitisset, & hoc argumento familia heredis a morte defuncti funesta facta intelligitur; *d. l. si ex re, §. ult.* Hinc filio ex heredato occiso ante aditam hereditatem, & postea herede scripto repudiante hereditatem, questio habetur de filio occiso, perinde ac si dominus, id est heres esset; *l. si ex heredato, infr. ad Silan.* videtur enim heres fuisse retro a tempore mortis. Haec tamen regula fallit in multis casibus, ut in *l. servus hereditarius, infr. de stipular. serv.* jacente hereditate id est nondum adita he-

reditate ab herede scripto, si servus hereditarius dari stipuletur heredi futuro nihil agit, quia stipulationis tempore heres ejus dominus non fuit, & ideo *l. omnia 193. de R. J.* ait, omnia fere jura heredum perinde haberi, ac si continuo sub tempus mortis heredes extitissent.

L. 55.

Jure civili, ubi duo sunt coheredes, portio deficientis ipso jure adcrecit ~~co~~ heredi etiam invito vel ignorantie; *l. heredi, l. si quis heres, l. qui ex duabus, §. qui semel, l. qui patri, b. tit.* Sed cum suus & necessarius heres se abstinet, videlicet, quod supplendum est, post immixtionem, per in integrum restitutionem, portio abstinentis per restitutionem in integrum adcrecit coheredi suo vel extraneo, volenti, non invito. Electio enim est coheredis sui vel extranei, ut aut totam hereditatem agnoscat, aut a tota recedat, & ita qui semel adiit partem suam, potest se abstiner propter alium, id est propter coheredem, qui se abstinuit post immixtionem per restitutionem in integrum, qui ex sua persona non poterat: qui semel adiit hereditatem, quælitam repudiando nihil agit; *l. sicut, C. de repud. heredit.* Et qui semel partem suam adiit coherede se abstinent per in integrum restitutionem, si totam hereditatem repudiet, bonorum possessio creditoribus datur; *l. si minor, infr. b. tit.* nisi hanc ei conditionem deferant creditores hereditarii, ut dicant se contentos esse ejus portione, id est ejus qui adiit, & jam paratus est partem aditam dimittere, quia non potest, inquit, exonerari, nisi deferatur conditio, id est qui semel adiit partem suam, coherede se abstinent jure suo, vel per restitutionem in integrum, non potest evitare quin totam hereditatem agnoscat, aut a tota recedat, nisi creditores hereditarii hanc ei deferant conditionem, ut sint contenti parte quam jam adiit, & hac conditione delata, alterius id est abstinentis parte abstine se creditores debent, ut ejus actiones ei qui convenitur dentur, id est ita ut creditores cedant actionibus suis coheredi, quem conveniunt, id est actionibus, quæ eis competunt ad avocandam partem deficientem ejus, qui post immixtionem parte sua se abstinuit per restitutionem in integrum: qui enim dimisit partem aditam creditoribus hereditariis dicentibus se contentos esse ejus parte, non potest adipisci deficientem jure suo jure adcrescendi sc. cum portio portioni adcrecat, non personæ, id est portio deficientis ei tantum adcrecit, qui partem suam adiit vel aditam conservat: sed tantum potest eam partem sibi vindicare cessis actionibus a creditoribus hereditariis, quibus competebat jus petendæ bonorum possessionis.

L. 56.

SI duo sint sui & necessarii heredes, & sint instituti, & unus se immiscuerit hereditati, alter se abstineat, qui adiit potest se abstiner propter coheredem, & repudiando hereditatem liberatur a creditoribus; *l. prox. supr. b. tit.* Et si is, qui se immiscuit hereditati, defecerit alter se abstineat, eadem conditio defertur heredi ejus, quæ & ipsi, ex *bac l.* nimirum ut se abstiner possit propter coheredem abstinentem se.

L. 57.

Dixi supr. *l. 11. b. tit.*

L. 58.

Servus ex parte heres institutus, & liber, nondum adita hereditate a coherede, antequam coheres adierit fit liber & necessarius heres, quia non

a coherede, sed a semetipso accipit libertatem, ut *bis*, & l. *si conditioni*, §. *ult.* supr. de hered. inst. l. 2. §. pen. de statuliber. l. si ita, §. regula, de liber. & posth. l. 4. C. de necess. serv. hered. instit. atque ita non est necesse ut exspectet quousque coheres adeat hereditatem, quia libertas est individua, non potest fieri pro parte liber, pro parte servus manere. Hoc verum est, nisi ita institutus fuerit, *cum mihi quis heres erit, Stichus liber & heres esto*, quia institutus est sub conditione, quam prius impleri oportet; l. qui heredi, §. ult. de condit. & demonstrat.

L. 60.

Pater filium emancipatum ex ase heredem instituit, & si is heres non esset, servum liberum & heredem esse jussit: filius omisit hereditatem ex testamento, quasi a patre demente factum esset, & petuit bonorum possessionem ab intestato *unde liberi*, queritur, an filius sit heres patri ex testamento, an ab intestato? Labeonis sententia est, filium ex testamento patri heredem esse, si probaretur patrem sanæ mentis testamentum fecisse. Labeonis sententiam improbat Javolenus, quia ex quo filius emancipatus hereditatem testamento patris datam ad se pertinere noluit, statim ea desertur substituto: repudiatio fit sola voluntate; l. filii, ad SC. Tertyll. & instituto repudiante, statim hereditas transit ad substitutum; l. jam dubitari, de heredib. instit. Nec videtur pro herede ex testamento gessisse, qui omisit hereditatem ex testamento, & ex alia parte edicti bonorum possessionem petuit, id est bonorum possessionem ab intestato *unde liberi*. Javoleni sententiam probant Paulus & Proculus, quia sibi imputare debet, qui stulte omisit hereditatem ex testamento, & credit patrem dementem fuisse, qui erat sanus: vana simplicitas nocet; l. 3. ad Macedon.

L. 61.

Jus ad crescendi locum non habet in portionibus agnitis; l. unic. §. his ita definitis, C. de caduc. tollend. tamen si pupillo, qui post immixtionem abstinuit, per in integrum restitutionem, datus sit coheres, portio pupilli abstinentis coheredi ad crescit; l. si pupillus, infr. ad Trebell. l. ex contractu, de re judicat. quia portio agnita pro non agnita habetur, quæ post aditionem per restitutionem in integrum repudiata est: verum ad crescit coheredi volenti, non invito; l. cum hereditate, supr. h. tit. Quod receptum est ex constitutione Severi, ex qua si minor annis 25. posteaquam ex parte heres extitit, in integrum restitutus fit, ejus partis onus coheres suscipere non cogitur, sed bonorum possessio datur creditoribus, ut refertur in hac l. id est creditores mituntur in possessionem bonorum quasi vacantium rei servandæ causa. Quia iniquum videbatur, portionem ejus, qui semel adiit & restitutus est adversus aditionem, coheredi invito ad crescere, qui aditionis tempore partem suam adiisset, ne alioqui prætoris beneficium in concedenda restitutione in integrum ei captiosum fit, cui nihil imputari possit; l. Paulus, infr. de prætor. stipulat.

L. 62.

SI heres ita institutus sit, si juraverit, puta Capitolium ascendere, conditione impleta, non statim ex sententia Labeonis fit heres, antequam pro herede aliiquid gesserit, quia jurando magis suam declarasse videtur voluntatem, se velle adire hereditatem, quam pro herede gessisse. Heres institutus sub conditione, vel cui legatum relictum est sub conditione, conditione impleta, non adquirit hereditatem, nisi post impletam conditionem hereditatem vel legatum agnoverit; l. ei qui ita hereditatem, l. si pupillus, de condit. instit. Javolenus

rejecta sententia Labeonis existimat, heredem ita institutum, si juraverit, satis pro herede gessisse, si ut heres juraverit, id est animo heredis, quia pro herege gerit, qui aliquid facit quasi heres; *l. pro herede*, supr. *b. tit.* §. *ult. inst. de hered. qualit.* & diff. Si heres institutus sit sub conditione, si juraverit, conditio remittitur; *l. 8. §. + 4. de condit. inst.* & ideo si juraverit disputatum est, an videatur pro herede gessisse; Cujac. *13. obs. 22.*

§. *si servus.*

Servus heres institutus non potest adire hereditatem, sine jussu domini. Quod si servus heres institutus, post jussum domini de adeunda sc. hereditate, antequam adiret, alienatus sit, novus jussus posterioris domini, non jussus prioris, exigitur, novus jussus prioris domini non valet, quia requiritur jussus domini, in cuius potestate est tempore additionis, id est ejus, in quem servus alienatus est; §. *servus autem 1. inst. de hered. inst.* Et sic si servus heres institutus est, & dominus jussit eum adire hereditatem, & post jussum poenituerit antequam adiret, postea adeundo nihil agit; *l. si quis mihi bona*, §. + penult. supr. *b. tit.*

L. 63.

Furiosus per se non potest sibi adquirere hereditatem, nisi necessarius patri aut domino heres existat, puta filius vel servus, quia servus vel filius, qui est in potestate, statim ipso jure, etiam invitus vel ignorans, patri vel domino heres existit; *l. 3. §. est autem, de suis & legitim. heredib. l. ult. §. sin vero, C. de curat. furios.* per alium autem, puta per servum vel filium, qui est in potestate, hereditatem sibi adquirere potest, puta si servus vel filius furiosi heres instituatur, hereditatem adquirit patri vel domino furioso, adeundo utcumque sine jussu patris vel domini. Et hoc interveniente jussu curatoris, qui datur furioso; *l. qui servum*, supr. *b. tit.* Neque obstat *l. neque, C. de hered. inst.* ex qua heres institutus, cui hoc concessum non est, neque per se, neque per servum hereditatem querere potest. Quia hoc verum est in eo, qui capere non potest ob delictum, qui vetitus est a lege: aliud in furioso, qui non potest sibi adquirere hereditatem propter infelicitatem fati, ut recte ait gloss. *hoc loco.*

L. 64.

Servus communis duorum heres institutus, si alterius domini jussu tantum adierit hereditatem, & postea manumissus fuerit, adeundo ex parte dimidia heres erit: id est si alterius domini jussu adierit, partem hereditatis ei adquirit tantum, pro qua dominus est; *l. servus communis*, infr. *b. tit.* & si postea manumissus sit, adeundo alteram partem sibi adquirit, quia cum manumissione sui juris sit, adeundo alteram partem sibi adquirere potest. Ratio dubitandi esse videbatur, quod servus communis, si alterius e dominis jussu adeat hereditatem, adquirit ei totam hereditatem, quia hereditas est individua, non potest pro parte adiri pro parte repudiari, ne defunctum pro parte testatum, pro parte intestatum faciat; *l. 1. & 2. supr. b. tit.* Et jussus adeundi eodem jure censendus est, ut dividi non possit: sicut servus communis, uni stipulando omnibus adquirit; *l. 1. §. communis, de stipulat. serv.* sed alia longe est ratio. Servus communis heres institutus, si alterius e dominis jussu adeat hereditatem, non adquirit ei, nisi pro qua parte dominus est, quia non potest aliquis jussu amplius queri, quam pro qua parte dominus est. Unus e dominis non potest jubere in amplius, quam pro qua parte dominus est, & ei adquiri sine jussu suo non potest: sed servus communis stipulando uni, utriusque adquirit,

rit, quia servus communis est servus duorum, pro partibus indivisis; l. + servus communis §. de stipul. serv. & ideo si unus stipuletur, utriusque stipulari videtur.

L. 65.

SI servus communis duorum heres institutus sit, eique adjectus substitutus in casum vulgarem si heres non erit, si alterius e dominis jussu adeat hereditatem, & postea manumissus sit, adeundo ex parte dimidia heres fit, id est adeundo statim partem alteri e dominis, qui jussit, & postea si manumissus sit, adeundo partem alteram sibi adquirit, & substitutus locum non habet, quia servus communis, si jussu alterius e dominis adeat, fit heres ex parte alteri ex dominis, ex parte sibi, & substitutio vulgaris expirat adita hereditate; l. post aditam, C. de impub. & aliis subst. Quod si servus communis heres institutus sit, & si heres non esset, ei Mævius substitutus, si alterius e dominis jussu adierit hereditatem, alterius non, & non sit manumissus, substituto locus erit; l. ult. in princ. supr. de vulgar. & pupillar. Et si servus heres institutus sit ex parte pure, ex parte sub conditione, dato sc. coherede, & jussu domini adierit hereditatem, deinde eo manumisso conditio alterius portionis extiterit, non domino adquiritur portio illa, sed ipsum manumissam comittatur; l. si solus, §. 2. infr. h. tit.

L. 66.

SI servus communis uni e dominis, vel pluribus, vel omib[us] heres extiterit, nullius eorum hereditate potest se abstinere, quia servi sunt necessarii heredes, & non habent beneficium abstinendi: & in hoc distat a liberis, qui sunt sui & necessarii heredes, sed habent beneficium abstinendi a pratore; l. necessariis, supr. h. tit. §. sui, in fin. inst. de her. qual. & diff.

L. 67.

Servus communis plurium ab extraneo heres institutus, si jussu unius e dominis adierit hereditatem, non pro majori parte interim eum heredem facit, quam pro parte dominica, ut hic, & §. servus autem 3. inst. de hered. inst. Idem in legato, si servo communi plurium legatum relictum sit, legatum ei adquirit pro partibus dominicis; l. si servus plurium, de legat. 1. Deinde ceteris sociis non jubentibus adire, id est partes suas repudiantibus tacite vel expresse, tacito jure ceteræ partes ei adcrescunt: portio deficientis adcrescit coheredi quasi ex tacita substitutione, quasi substituto; l. si Titio & Mævio, §. Julianus, de legat. 2. l. non justam, C. ad Trebell. Et hoc locum habet, cum in deficientis portione nemo substitutus est. Quod si quibusdam ex heredibus substitutus datus sit, substitutus præfertur conjuncto, & excludit jus ad crescendi; l. quidam testamento, l. ult. de vulgar. & pupillar. l. unic. §. in primo, §. fin autem, C. de caduc. tollend. potior est causa substituti, quam coheredis, quia substitutus utitur expressa voluntate defuncti, coheres tacita tantum: provisio hominis facit cessare provisionem legis: quod si servo communi legatum sit, pars repudiantis non adcrescit alteri, quia non conjunctum, id est singulis solidum ab initio, sed partes legatae videntur, id est partes dominicæ; l. & Proculo, de legat. 2.

L. 68.

SI servus plurium ex ase heres institutus, sicut potest uno eodemque tempore omnium dominorum jussu adire hereditatem, ita & separatis seu diversis temporibus singulorum jussu recte adire potest, ex hac l. Neque obstat, quod aditio hereditatis est actus legitimus & solemnis; l. *actus legitimus*, de R. J. & ideo non iteratur, unde semel adeundum, id est semel adiri hereditas dicitur in l. *si solus*, §. ult. infr. h. tit. quia regula illa, semel adiri hereditatem, in ejusdem persona locum habet, non cum per alium adquirenda est hereditas, puta per servum; d. l. *si solus*, §. ult. Et cum saepius adit servus plurium heres institutus, non ex testamento, id est ex diversis testamētis, sed ex jure dominorum venit, quasi omnes illi instituti videantur, quia servus communis, duorum servorum vicem sustinet; l. 1. §. *communis*, infr. de *stipulat. serv.* Quod utilitatis causa receptum est, ne alterius festinatione alterius jus laedatur, quia unius conditio deterior fieri non debet facto alterius; l. non debet 74. de R. J. l. 1. de alienat. *judic. mut. caus.* neque captiose alterius diligentia prævenienda est; l. 2. §. *sed si forte*, ad SC. *Tertullian.* l. 2. §. + *si mater*, l. 4. §. *unde queri*, de *manumiss.* Idem locum habet in servo unius ex parte pure, ex parte sub conditione instituto dato sc. coherede, ut nempe dominus possit iterum adire jubere, si conditio extiterit, ne alioquin servo deinde manumisso portio sub conditione data, vel jussu domini adita, servum manumissum comitetur; d. l. *si solus*, §. 2. infr. h. tit.

† §. iste de-
sideratur.

L. 69.

QUAMDIU institutus admitti potest, substituto locus non est, ut hic, & l. 3. supr. h. tit. l. *cum in testamento*, de *heredib. instit.* l. *si mater*, §. 1. de *vulgar.* & *pupillar.* Sed ne mora fiat substituto heredi, postulant a praetore datur tempus ad deliberandum de adeunda hereditate, ut subjungitur hic, & l. 2. & tot. tit. supr. de *jur. deliber.* l. *si curatoris*, C. eod. quod non erat minus quam centum dierum; d. l. 2. l. *si Titio*, §. *quædam*, *quand. dies legat.* ced. l. 3. §. *et si heres*, de *minor.* vel anni spatium ex constitutione Justiniani; l. *cum in antiquioribus*, C. *de jur. deliberand.* Intra tempus, quod primo instituto datur ad deliberandum, substitutus adire non potest, neque pro herede gerere: elapsa tempore institutus non potest adire, & ei denegantur actiones, id est jus adeundi, & substituto rursus datur tempus ad deliberandum. Jus adeundi per se est perpetuum, heres institutus, qui non repudiavit, perpetuo adire potest, quia aditio hereditatis est juris civilis: beneficium legis est perpetuum; l. *legis falcidæ*, infr. ad *leg. falcid.* l. *si curatoris*, C. *de jur. deliberand.* Sed postulantibus creditoribus vel legatariis, a judice datur tempus ad deliberandum de adeunda hereditate, quo elapsa non licet adire, & locus fit substituto, vel creditoribus bona addicuntur. Quod si substituto datum sit secundus substitutus, & primo id est herede primo loco instituto deliberante de adeunda hereditate, secundus id est primus substitutus decedat, secundo substituto locus fit submoto primo, quia testamentum potest incipere a primo vel secundo gradu; l. *si is qui solvendo*, de *hered. instit.* l. *guidam testamento*, de *vulgar.* & *pupillar.* Si minor post aditionem abstinuerit se per restitutionem in integrum, substitutus admittitur, licet minor possit restitu aduersus abstentionem; l. *ait prator*, §. *sed quod Papinianus*, de *minorib.* l. *Thais*, §. + *Spendophorus*, de *fideicommiss. libert.* l. 2. C. *de hered. instit.* l. *unic.* §. *in principio*, & §. *in novissimo*, C. *de caduc. tollend.* Substitutio vulgaris non fit caduca interruptione graduum, puta si sint plures gradus heredium,

dum, nempe institutus & plures substituti gradatim, & primo deliberante secundus decedat, id est primus substitutus, tum primus repudiet hereditatem, secundus substitutus admittitur. Substitutio vulgaris interruptione graduum non vitiatur, ut hic, & l. 3. §. ult. de liber. & posth. substitutus substituto est substitutus instituto; l. si Titius, l. + coheredi, in princ. de vulgar. & pupillar. Et hoc distat substitutio vulgaris a pupillari, quod pupillaris graduum interruptione fit caduca, puta si filio impuberi Titius substitutus datus, & Titio Maevius; l. qui habebat, de vulgar. & pupillar. l. qui duos, de reb. dub. Quod si plures gradus sunt substitutionum fideicommissariarum, graduum interruptio non vitiat substitutionem fideicommissariam, ut docet Bartol. hic & præmortuo primo fideicommissario, fideicommissum devolvitur ad secundum; l. unic. §. pro secundo, C. de caduc. tollend.

L. 70.

Quamdiu heres testamentarius admitti potest, legitimus non admittitur, ut hic, & l. 3. supr. b. tit. l. quamdiu, de R. J. l. antequam, C. comm. de success. quia potior est successio ex voluntate defuncti, quam legitima, quæ venit ex potestate legis deficiente voluntate defuncti, ut suppleat voluntatem, non ut concurrat vel impedit. Si idem heres scriptus sit testamento, & proximus ab intestato, prius est ut hereditatem ex testamento repudiet antequam hereditatem adire possit, & si utramque repudiare paratus sit, prius est ut hereditatem ex testamento repudiet, deinde legitimam repudiet. Idem juris est in bonorum possessione, prius est ut heres scriptus repudiet bonorum possessionem secundum tabulas, deinde petat bonorum possessionem ab intestato unde liberi, vel unde legitimi. Si vero is, qui est proximus ab intestato, heres institutus sit sub conditione, nihil constituere potest de legitima hereditate, antequam dies conditionis transeat, id est nihil potest decernere de adeunda vel repudianda legitima hereditate, antequam dies conditionis extiterit vel defecerit, & in eo casu, id est cum dies conditionis extiterit, si respondit, id est si in jure interrogatus postulantibus creditoribus & legatariis apud prætorem dicat, neutram hereditatem ad se velle pertinere, bona defuncti a creditoribus possidentur, id est creditoribus bona addicuntur, & curator datur bonis, per quem bona sub hasta distrahuntur. Quod confirmat l. 1. de curat. bon. dand. Prior est causa testati, quam intestati. Si idem heres institutus sit, qui erat proximus ab intestato, si neutram hereditatem amplecti velit, dubitatum est, an simul, id est uno actu, utramque repudiare possit, quoniam legitima hereditas non defertur, antequam hereditas ex testamento repudietur: verum si idem heres scriptus testamento, & proximus ab intestato repudiet hereditatem, eodem momento intelligitur utramque repudiare, & ex testamento & legitimam: sicuti si idem scriptus testamento & proximus ab intestato legitimam agnoscat, sciens se heredem ex testamento, videtur ante repudiare testamentum, id est hereditatem ex testamento, & ita legitimam adquisisse; l. illud, infr. hoc tit. Testamentum pro hereditate ex testamento, ut hic, & l. nam et si, §. ult. de inoff. test. & l. 10. C. de jur. deliberand. Ambros. in psal. 118. Novum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Augustin. in psal. 67. (num. 19.) in illa verba, si dormitias inter medios clerros. Cur autem in cleris testamenta intelligentur, cum hoc nomen Græcum sit quidem, sed testamentum non ita dicatur, hæc causa est, quia per testamentum datur hereditas.

Si quis servum alienum bello captum ab hostibus redemerit, servus redemptus fit servus redemptoris, & vinculo pignoris naturalis tenetur, donec pretium redemptionis solverit, vel operas quinquennii vice pretii; l. in bello, §. si quis servum, infr. de captiv. & postlim. revers. l. ab hostibus redempti, l. liber, C. eod. l. senatus, §. ult. de legat. i. l. si libertus 32. de bon. libert. Quod si quis servum alienum captum ab hostibus redemerit, & testamento eum heredem cum libertate instituerit, fiet liber & heres necessarius, quia erat servus redemptoris, & cum scriptus est heres cum libertate, vinculo suo id est vinculo servitutis, quo tenebatur, resolvitur, id est absolvitur, & in hoc solum postliminio redit ad priorem dominum, non ut iterum ejus servus fiat, cuius erat antequam caperetur: hoc enim satis impium esset, id est servus semel liber, non potest redire in servitutem: sed ut priori domino suam astimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus donec pretium solvat. Ratio dubitandi erat, quod servus captivus redemptus ab hostibus, non fit proprius servus redimenti, sed vinculo pignoris naturalis tenetur quoad pretium solvat; d. l. ab hostibus. Ergo videbatur non posse a redemptore institui cum libertate, & ex testamento liber & necessarius heres fieri. Tamen servus captivus redemptus ab hostibus pro servo habetur, donec redimenti pretium solvat, & interim potest ab eo institui heres cum libertate, ita ut ex testamento fiat liber & heres necessarius: & licet servus redemptus postliminio redeat ad priorem dominum, ad hoc tantum redit, ut priori domino suam astimationem omnino offerat, vel ut maneat ei obligatus quoad pretium solvat. Et hoc favore libertatis introductum esse ait Ulpian. in hoc loco, in fin. Multa favore libertatis introducta sunt contra regulas juris communis; l. t generaliter, §. si quis servo, de fideic. libertatib.

§. si quis hac lege.

Servus a domino heres institutus cum libertate, vel sine libertate, fit liber, heresque necessarius; §. servus autem i. inst. de hered. inst. l. quidam, C. de necess. serv. hered. inst. Quod si servus hac lege emptus sit, ut intra diem manumittatur, cum libertate heres institutus sit ab emptore, queritur, an ei succurrendum sit a praetore, ut se abstinere possit? Ratio dubitandi erat, quod servus a domino heres institutus, est heres necessarius, nec potest se abstinere. Ulpian. respondit, magis esse, ut antequam dies manumittendi existimat sit heres necessarius, quia interim est servus emptoris, nec possit se abstinere: sin autem dies manumittendi praefererit, tunc potest se abstinere, quia non est necessarius, sed voluntarius heres, quia ex constitutione divisorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, si servus hac lege emptus, ut intra diem manumittatur, ipso jure fit liber; l. si quis hac lege, de oper. libert. l. si quis hac lege, qui C. a quibus manumiss. l. si ea lege, C. si mancip. ita fuer. alienat. Et hoc exemplo servi, cui fideicommissaria libertas sub conditione reliqua, si ab herede cum libertate instituatur, pendente conditione est heres necessarius, quia est servus heredis, existente conditione heres voluntarius efficitur; l. 3. §. qui t fideicommissam, de hered. inst. l. mater, C. de oper. libertor.

§. si quis dederit.

Quid si servus dederit nummos domino, ut manumitteretur, & a domino cum libertate heres institutus sit, queritur an ei succurrendum sit a praetore, ut possit se abstinere? Ulpianus ait, ei succurrendum, ut possit se ab-

abstinere , si manumittatur sc. quia manumissione fit liber , & voluntarius heres : quod si non manumittatur est heres necessarius , nec potest abstinere . Dominus , qui ex pacto pecuniam accepit a servo , ut eum manumitteret , non est cogendus eum manumittere . Dominus ex pacto cum servo non obligatur ; l. cum adfirmes , C. de liberal. caus. l. interpositas , C. de transact.

§. prator ait , † §. si quis suus , §. non dixit prator , §. amovisse ,
§. ait prator , §. amovere , §. ult.

Aditio hereditatis est juris civilis , est actus legitimus & solemnis , l. actus legitimus , de R. J. tamen circa eam multa constituta sunt edicta prætoris , juris civilis supplendi causa : puta heredi scripto postulanti , si dubitet an hereditas sit solvendo , a prætore datur tempus ad deliberandum de adeunda hereditate ; l. i. §. i. supr. de jur. deliberand. Filius , qui est in potestate patris tempore mortis , est suus & necessarius heres , sed habet beneficium abstinenti a prætore ; l. necessariis , supr. h. tit. §. sui autem , de hered. qualit. & different. Sed ex edicto prætoris si suus heres ante immixtionem aliquid ex hereditate amoverit , non habet beneficium abstinenti , ex h. §§. † prætor ait , & si quis suus , id est quasi indignus ob delictum , ob amotionem rerum hereditiarum amittit beneficium abstinenti . Edicto prætoris locus est , sive ipse amoverit , sive amovendum curaverit . Damnum dedisse videtur , qui occasionem damni dedit ; l. qui occidit , §. in hac quoque , supr. ad l. Aquil. Occidisse dicitur qui mortis causam quolibet modo præbuit ; l. ita vulneratus , in princ. eod. tit. Et ideo prætor non dixit , si quid amoverit , sed si per eum factum erit , quo quid ex hereditate amoveretur ; † §. non dixit prætor . Amovisse intelligitur ad hoc , ut teneatur edicto prætoris , qui quid celavit , intervertit , aut consumpsit , sive unam rem amoverit , sive plures , sive res amotæ sint ex hereditate , sive ad hereditatem pertineant ; † §. amovisse , §. ait prætor : puta res commodatæ defuncto , vel pignori datae , sicut in petitione hereditatis veniunt non tantum res hereditariae , sed & quæ non sunt hereditariae , quorum periculum pertinet ad heredem , ut res commodatæ , depositæ , vel pignori datae defuncto ; l. & non tantum , de petit. heredit. Amovisse non videatur , qui non callido animo , vel maligno rem reposuit , id est se posuit , abstulit , ut exponitur † in §. amovere , non dolo & animo amovendi , sed per errorem , cum putat non esse hereditariam . Amotio vel furtum non committitur sine animo furandi ; l. falsus creditor , §. si jaustum , l. † in furti , §. 2. l. si quis uxori , §. † si quis de manu , de furt. Edicto prætoris tenetur , qui ante id est ante aditionem hereditatis aliquid amovit , deinde se abstinet , id est se abstinere vult : qui ante se abstinuit , & postea amovit , non tenetur actione rerum amotarum , sed potius creditoribus tenetur actione furti , quasi amoverit rem omnino alienam , † ex §. ult. Neque obstat , quod rei hereditariae furtum non fit , quia furtum non fit rei , quæ non possidetur . At hereditas jacens non possidet , neque possidetur ; l. hereditaria , de furt. l. i. §. Scœvola , si is qui restam . liber esse juss. quia qui semel abstinuit hereditate , si postea rem amoverit , tenetur actione furti creditoribus , quibus bona addicta sunt a prætore , & qui missi sunt in possessionem bonorum , ut distrahanter . Alias jacente hereditate , id est creditoribus non missis in possessionem bonorum , qui semel se abstinuit , si postea rem amoverit , non tenetur furti , vel rerum amotarum hereditati jacenti , quia amotio vel furtum non fit hereditati quæ jacet , quia hereditas jacens non habet possessionem , quæ est facti & animi ; d. l. i. §. Scœvola . Et hoc est quod ait Ulpian. in fin. leg. etenim qui semel se abstinuit , quemadmodum ex postdelicto obligatur ? quomodo qui semel abstinuit se hereditate , postea amovendo potest obligari hereditati , cui

furtum non fit? Qui res amovit amittit beneficium abstinendi, sed qui semel se abstinuit, postea res amovendo non obligatur, non videtur quasi postliminio redire ad hereditatem, nec quasi adeundo obligatur hereditati: delictum non tollit indultum beneficium, quod impedit indulgendum; l. + patre furioso, de his qui sui vel alien. jur. sunt. Amotio non tollit beneficium abstinendi jam adquisitum, sed impedit acquirendum.

L. 72.

SI quis heres ita scriptus sit, ut intra certum tempus adeat hereditatem, dato substituto in hunc casum: si intra id tempus + non adierit, & prior heres antequam adiret decesserit, substitutus statim potest adire, nec expectat ultimum diem aditionis, quia non expectatur dies, cuius eventus nihil novi allaturus est; l. cum heres, §. qui ex parte, supr. b. tit. Aliud dicendum est in stipulationibus & promissionibus inter vivos, ex stipulatione in diem agi non potest priusquam dies stipulationis extiterit. Licet certum sit stipulationem impleri non posse, tota enim stipulatio in diem collata videtur; l. si cum, §. i. supr. si quis canticib. judic. fist. l. + hoc jure, de V.O.

† V. si facit, & v. in terminis l. 8.
cod. tit.

L. 73.

SI quis non quasi heres, sed quasi filius patroni, egens a liberto paterno alii velit, & quasi alimenta petat, non videtur se immiscere bonis paternis, ex hac l. quia non facit ut heres, sed ut filius patroni: jus patronatus transit ad liberos: paternos libertos recte videmur dicere nostros libertos; l. licet 58. §. paternos, de V. S. Egenti patrono debentur alimenta a libertis; l. si quis a liberis, §. alimenta, §. de alimentis, de liber. agnoscend. Pro herede gerere non videtur, qui aliquid facit, non quasi heres, sed quasi patronus vel patroni filius; l. pro herede, §. + i. vers. servos, & §. si quid, supr. b. tit.

L. 74. + in pr. O' §. i.

Heres institutus sub conditione dandi quinque, si adierit hereditatem, putans se decem dare jussum, si decem dederit, adeundo fiet heres, quia pars est in toto; l. si quis cum, in princ. de exceptione rei judicat. id est majori summa minor inest; l. quotiens, §. 3. de hered. instit. l. diem proferre, §. si plures, de recept. qui arbitr. l. qui quartam, de legat. i. l. i. §. si stipulanti de V. O. l. cum furti, de in lit. jurand. At si adierit hereditatem putans se jussum dare quinque, cum decem dare jussus sit, quinque dando non implet conditionem, etiam pro parte, quantum ad hoc ut pro parte fiat heres, quia conditio est individua, conditio scindi non potest, id est pro parte impleri; l. cui fundus, infr. de condit. O' demonstrat. l. si non sortem, §. pen. de condit. indebit. Quinque dando, inquam, non implet conditionem, sed ad aliquid proficit, ut si alia quinque det, aliorum quinque datione impleatur conditio: conditio dandi decem vel quinque non potest impleri pro parte, sed solutio pro parte prodest, ut soluto reliquo conditio impleatur, id est solutio per partes facta, in totum valet ad implendam conditionem; l. 3. §. si decem, infr. de statuliber. Alias solutio partis non liberat debitorem; l. acceptam, C. de usur. l. + obsignatione, C. de solut.

§. qui bona fide, + §. similis est.

Liber homo bona fide serviens heres institutus, si quasi jussu domini, id est jussu ejus cui bona fide servit, adierit hereditatem, non obligatur, id est non

non adquirit hereditatem quasi domino , ut hic , & l. liber homo , l. homo liber , infr. de adquir. rer. domin. l. liber homo , de hered. instit. quia errans id est per errorem putans se servum , cum sit liber , adiit hereditatem ; l. qui in aliena , §. Celsus , supr. b. tit. Idem dicendum est si statuliber , id est servus manumissus sub conditione , heres sit institutus , & jussu domini adierit hereditatem , non obligatur , id est adeundo non obligatur hereditati & non adquirit hereditatem domino , quia errans adiit putans se servum , cum jam esset liber , conditione expleta .

§. de eo .

STatuliber, id est servus manumissus sub conditione heres institutus ab aliquo , qui dubitat , an libertas ei ex testamento obtigerit , cum nesciat conditio nem libertatis existisse , vel hereditatem aditam , (si cui libertas relata sit pure testamento , non debetur priusquam adita sit hereditas ; l. 2. §. 1. l. statuliberum , §. ult. de statuliber. l. Julianus 86. de condit. & demonstr. l. t. unic. §. libertatibus , C. de cæduc. tollend.) an adeundo sit heres , id est an adeundo sibi adquirat hereditatem ? Ratio dubitandi esse videbatur , quod qui adit hereditatem debet esse certus de statu suo ; §. prox. supr. b. leg. l. de statu , supr. qui testam. fac. sed tamen ex sententia Juliani sit heres , quia nou erravit , sed dubitavit , an esset liber . Qui dubitat magis videtur scire , quam nescire , qui dubitat non ignorat omnino . Dubitans differt ab errante ; d. l. de statu , qui errat non habet animum adeundi : qui dubitat habet animum non certum .

L. 75.

Heres scriptus ex semisse per errorem petit bonorum possessionem ex quadrante , queritur , an nihil actum sit , an vero perinde sit ac si bonorum possessionem petiisset , non facta mentione quadrantis ? Marcellus respondebit , nihil magis actum esse , quam cum heres scriptus ex semisse per errorem adiit hereditatem ex quadrante . Heres institutus ex majori parte , qui per errorem putavit se institutum ex minori , ex minori parte adeundo nihil agit , id est non adquirit hereditatem in totum , vel pro parte , quia non habet animum adeundi , non videtur consentire qui errat ; l. si per errorem , supr. de jurisdict. Neque pugnat l. t. si ex asse , supr. b. tit. si heres ex asse destinaverit , id est propositum habuerit , adire hereditatem ex parte , puta ex semisse vel quadrante , videtur in assem pro herede gessisse , quia heres scriptus non ignorabat se scriptum ex asse , & destinando adire hereditatem ex parte , nihilominus fit heres in assem , quia propositum adeuntis non mutat naturam actus . Hereditas non potest adiri pro parte , pro parte repudiari ; l. 2. supr. b. tit. Immo propositum seu intentio adeuntis regulatur ex natura ipsius actus , & heres scriptus ex asse , licet destinaverit adire ex parte , videtur secundum jus commune vel le adire in totum , prout debet facere . Sic error jubentis adire hereditatem viciat aditionem , puta si pater mandaverit filio , quasi ex asse instituto adire hereditatem , & inveniatur ex parte institutus , non videtur jussu patris adiisse ; l. si quis mihi bona , §. sed si mandavit , supr. b. tit.

L. 76.

Heres institutus ex sextante sub conditione , idemque substitutus Titio coheredi , Titio omitente seu repudiante partem suam , ex substitutione adiit hereditatem , deinde existente conditione sextantis , queritur , an necesse habeat hereditatem adire ex sextante , ne sextantem amittat ? Respondet Javolenus , nihil interesse utrum ex institutione , an ex substitutione prius adierit ,

cum utroque casu una aditio sufficiat, ex *init. b. leg.* quia testamentum potest incipere a secundo gradu seu substituto; *l. quādiū 69.* supr. *b. tit.* Et si sub conditione institutus ex parte, idemque substitutus coheredi, prius adierit ex substitutione, conditione existente, pars institutionis conditionalis ei adcrescit propter primam aditionem, non tam jure adcrescendi, quam jure non decrescendi, quia heres institutus ex parte, idemque substitutus coheredi, non potest unam partem adire, aliam repudiare; *l. i. & 2.* supr. *b. tit. l. si solus,* infr. *b. tit. l. quidam,* *C. de jur. liber.*

§. item si + tu.

Heres institutus ex sextante datis coheredibus Titio & Seio, idemque substitutus Titio ex parte, si partem id est sextantem, ex quo institutus est, omiserit, Titio repudiante partem suam, non prohibetur ex substitutione Titianæ partis partem agnoscere. Qui institutionem repudiavit, potest substitutionem vulgarem vel pupillarem agnoscere; *l. quæsumus,* *l. Julianus,* supr. *b. tit. l. si filius,* *de vulgar. & pupillar.* Heres institutus ex asse non potest partem adire, partem repudiare.

L. 77.

Ad hanc *l. dictum* est supr. *l. 70. b. tit.*

L. 78.

Duo fratres habebant bona communia, alter eorum intestatus decepsit sine liberis: frater, qui supererat, cum nollet ei heres esse, consulebat, num ob eam rem, quod sciens fratrem mortuum communibus usus esset, hereditati se alligasset? Respondit Pomponius, non adstringi hereditate ob usum rerum communium, nisi animo & consilio heredis usus esset: itaque cavere debet, ne qua in re plus sua parte dominationem interponat, id est ne pro domino & herede se gerat, ultra partem suam. Pro herede gerere non videtur, qui quid facit quasi alio jure dominus; *l. pro herede,* supr. *b. tit.* ut socius in re communi, & ideo cavere debet, ne in re communi agat ut dominus ultra partem suam, alias adire videtur: in dubio socius in re communi magis presumitur jure suo uti, quam jure heredis; *l. merito,* supr. *pro soc.*

L. 79.

Quicquid filiusf. vel servus adquirit, id adquirit patri vel domino; *l. adquiruntur,* *l. ea que,* infr. *de adquir. rer. domin.* Ideoque quidquid per filiumf. vel servum adquiritur, patri vel domino confessim adquiritur, ita ut ne momento quidem subsistat in persona filii vel servi, ex *b. l.* Ratio est, quia filiusf. vel servus personam & statum non habet; *l. 3. & 4.* supr. *de cap. minut.* & consequenter non potest adquirere sibi ipsi; verum adeundo statim adquiret patri vel domino, quia aditio est actus legitimus, cuius effectus nulla mora suspendi potest; *l. actus,* *de R. J.* Hoc interest inter utrumque, quod quidquid servus adquirit, adquiritur domino, etiam ignorantि & invito; *l. etiam invit.* *de adquir. rer. dom.* *l. servus vetante,* *de V.O.* Quod vero per filiumf. adquiritur, id adquiritur patri, etiam ignorantи, non invito; *l. filiusf.* supr. *qui test. fac.* *l. i. si a parent.* *quis manumiss.* *l. qui hominem,* *§. quidam,* *de solut.* Quod per filiumf. adquiritur, patri adquiritur statim, ita ut ne momento quidem hæreat in persona filii, quia pater adquirit sibi per filium nudo facto

At & ministerio filii. Naturaliter vix potest concipi, filium sibi adquirere, ut per ejus manus res perveniat ad patrem, quin aliquo momento resideat in persona filii; *l. sed interim, §. idem Marcellus*, supr. de donat. inter vir. & uxor. Adquisitio enim presupponit traditionem & possessionem filii, quae non potest intelligi sine mora alicujus spatii temporis. Sed fictione juris quod filius. adquirit, confessum patri adquiritur, ita ut ne momento quidem resideat in persona filii, quia magis videtur pater adquirere per filium, quam filius ipse sibi adquirat, ut res transeat ad patrem. Filius. patri, in cuius potestate est, usumfructum adquirit, sed singulare est, quod ususfructus per filium patri quæsus, morte vel capitis deminutione patris non extinguitur, sed post mortem, vel calamitatem patris remanet apud filium etiam si a patre heres institutus non sit, quia ususfructus videtur ab initio relictus, magis contemplatione filii, quam patris; *l. ult. C. de usufruct. plerumque enim ususfructus bonorum alientorum vice relinquitur; l. pen. §. i. infr. de aliment. legat.*

L. 80. † in pr. & §. idem puto.

Heres institutus ex alio non potest partem hereditatis agnoscere, partem repudiare; *l. i. & 2. supr. h. tit.* ne testatorem pro parte testatum, pro parte intestatum faciat; *l. jus nostrum, de R. J.* Nec licet eidem partim comprobare judicium defuncti, partim evertere; *l. 7. de bon. libert.* *l. is qui, de vulgar. & pupillar. l. unic.* *§. his ita, C. de caduc. tollend.* Solus heres ex pluribus institutus non potest unam partem omittere, aliam agnoscere, sive in quibusdam substitutum habeat, sive non. Ratio dubitandi erat, quod ubi institutus ex pluribus partibus habet substitutum, potest partem omittere, quia eo repudiante partem, locus fit substituto, & tunc pro parte testatus pro parte intestatus decidere non potest: sed etiam hoc casu institutus ex pluribus partibus non potest partem agnoscere, partem repudiare, quia judicium defuncti non potest partim comprobari, partim everti. Sic & institutus ex pluribus partibus adiectis coheredibus non potest partem omittere, partem agnoscere, quia adeundo unam portionem omnes adquirit: aditio hereditatis est individua, si tamen delata sit, quia heres scriptus non potest adire vel repudiare hereditatem nondum delatam; *l. nec is, §. ult. supr. h. tit. l. i. §. scientiam, de bonor. possess. sec. tab.*

§. item si servus.

Si servus heres institutus ex parte pure, ex parte sub conditione dato coherede, jussu domini adierit ex pura institutione, deinde eo manumisso conditio alterius portionis extiterit, non domino adquiritur illa portio, sed servum comitatur, cum libertate sc. omnia enim paria, id est in eodem statu, permanere debent in id tempus, quo alterius portionis conditio existat, ut adquiratur ei, id est domino, cui prior portio adquisita est: in dispositionibus enim conditionalibus spectatur tempus existentis conditionis; *l. cum pater, §. hereditatem filius, de legat.* *2. l. intercidit, l. eum qui post apertum, de condit. & demonstrat.* Et si servus heres institutus ex parte pure, ex parte sub conditione, adhuc in potestate sit, id est non sit manumisso tempore existentis conditionis, iterum adire debet portionem conditionalis jussu domini, ad hoc ut illa portio aequa adquiratur domino. Et quod dicitur, semel adeundam hereditatem, in eiusdem persona locum habet, ubi liber homo institutus partim pure, partim sub conditione, qui si adeat ex institutione pura, & postea conditio alterius portionis extiterit, conditionalis portio ei adquiritur sine nova aditione, quia heres institutus ex pluribus partibus adeundo unam, omnes sibi adquirit, supr. † §. i. h.l. non cum per alium adquirenda est hereditas, puta per filium

vel servum, qui in potestate est, hoc casu servus institutus ex parte pure, ex parte sub conditione, qui adiit ex pura institutione, existente conditione debet iterum adire jussu domini, ut ei adquirat partem conditionalem. Quia ubi heres existit per alium ex parte pure, ex parte sub conditione, diversæ partes hereditatis habentur, pro diversis hereditatibus, & in utrisque partibus sua aditione opus est: sed ubi liber homo institutus est ex parte pure, ex parte sub conditione, qui adit, adeundo ex parte, videtur adire in totum; *l. si ex aſſe*, supr. b. tit. Et ideo adita hereditate ex parte pura, existente conditione portionis alterius non est opus nova aditione, quia una est hereditas, quæ semel adeunda est, una aditio sufficit ad adquirendas singulas partes hereditatis.

L. 81.

TItius heres institutus ex parte, idemque substitutus Seio coheredi, adiit hereditatem ex sua institutione, postea repudiante Seio, pars repudiantis ei adquiritur jure substitutiois, sine alia aditione, quia adeundo unam portionem omnes adquirit; *l. si solus*, §. *idem puto*, supr. b. tit. & hoc est quod ait Ulpian. in *hac l.* totiens videri institutum etiam in causa id est ex causa substitutionis adiisse, quoties adquirere sibi potest, id est quoties adquirere potuit delatam sibi hereditatem, quoties ei dum vivit hereditas delata fuit ex causa substitutionis, quia adeundo unam portionem, omnes adquisivit; *d. l. si solus*, §. *idem puto*. Sed si adita sua portione decesserit ante existentem conditionem, ad heredem non transfert substitutionem, id est partem hereditatis, quæ ei obvenit ex substitutione, quia substitutio nondum delata non transmittitur ad heredem heredis; *l. si ex pluribus*, infr. de suis & legitim. *l. qui liberis*, §. ult. de vulgar. & pupillar. quod substitutio nondum delata non sit in bonis; *l. substitutio*, de adquir. rer. domin. Si heres institutus ex parte, adita parte sua decesserit, postea repudiante coherede partem suam, pars repudiantis adcrevit heredi coheridis. Jus ad crescendi transmittitur ad heredem, quia jus ad crescendi est reale, portio portioni adcrevit; *d. l. si ex pluribus*, *l. hæc scriptura*, §. ult. de condit. & demonstrat. Jus substitutionis, spes substitutionis nondum delata non transmittitur ad heredem, quia in bonis nostris non est priusquam conditio extiterit, nisi sit inter descendentes; *l. unic.* C. de his qui ante apert. tabul. gloss. in *l. is cui*, de oblig. & act. Igitur si heres institutus ex parte, idemque substitutus coheredi adita hereditate ex parte sua decesserit antequam coheres repudiaret portionem suam, ad heredem non transfert substitutionem, id est spem substitutionis, quatenus substitutio est, seu jure substitutionis, sed transmittit jus ad crescendi; *d. l. si ex pluribus*, *l. qui patri*, supr. b. tit.

L. 82.

Lege *Julia* & *Papia* cœlibes nihil ex testamento capere possunt, orbi solidum capere non possunt, id est non nisi partem seu dimidiā, cuius rei vestigium exstat in *l. edito*, §. ult. infr. de jur. fisc. l. 6. de vulgar. & pupillar. *l. in tempus*, *l. qui non militabat*, §. ult. de hered. inst. Si servus ejus, qui per *l. Julianam* & *Papiam* capere non potest, ut signat inscriptio legis, quæ est Terentii Clementis ad legem *Julianam Papiam*; si servus, inquam, ejus, qui per legem *Julianam* & *Papiam* capere non potest, heres institutus, & antequam jussu domini adiret hereditatem, manumissus alienatus sit, & nihil in fraudem legis factum sit, id est ita ut non sit manumissus, vel alienatus in fraudem *l. Julianæ* & *Papie*, & ipse admittitur ad hereditatem, id est adeundo sibi adquiret hereditatem, nec ea sit caduca seu fisco vindicatur ex lege *Julia* & *Papia*, per quam si quid testamento relictum sit ei, qui capere non

non potest, sit caducum & fisco vindicatur, ex Ulpiano *libr. regul. tit. t. 17.* Sic & si filiusf. heres institutus sit, & priusquam adiret hereditatem sui juris factus sit morte patris vel emancipatione, arbitrio suo sibi adquiret hereditatem; *l. non est dubium, C. de jur. deliberand.* quia sufficit ut heres sit capax tempore aditionis. Capacitas spectatur maxime tempore aditæ hereditatis; *l. si alienum, §. 1. supr. de hered. instituend.* Sed si servus ejus, qui partem, puta dimidiā, capere non potest, heres instituatur, idem dicendum, nihil enim interest, an quaratur de universo, an de portione, quam capere non possit dominus ejus, cui relictum, quia utroque casu si servus manumissus sit antequam adiret non in fraudem legis *Julie & Papiæ*, id est non eo animo, ut fraudes fieret legi *Julie & Papiæ*, ipse admittetur ad hereditatem suo jure, nec hereditas fit caduca, id est fisco non vindicatur in totum vel pro parte.

L. 83.

SI quis totam hereditatem, aut partem, ex qua institutus est, tacite rogatus sit restituere, incapaci sc. nihil ei debet ad crescere de parte repudiantis, quia rem non videtur habere, ut definitur in *hac l.* Qui tacitam fidem accommodavit testatori, se incapaci restituturum, velut indignus amittit jus ad crescendi, quia pro non instituto habetur: ei, qui tacite rogatus est velut indigno, eripitur hereditas, & fisco vindicatur; *l. in fraudem, infr. de his que ut indign.* *l. 3. §. cum ex causa, de jur. fisc.* Secus heres institutus ex parte & substitutus filio impuberi, si tacitam fidem accommodaverit testatori, se incapaci restituturum partem institutionis, non definit heres esse, licet fiscus ei velut indigno auferat portionem hereditatis. Hic igitur non amittit substitutionem pupillarem pro ea parte, ex qua institutus est, satis enim punitus est in eo, in quo deliquit contra leges; *l. ex facto, §. ult. supr. de vulgar. & pupillar.* Qui tacite rogatus est, facilius amittit jus ad crescendi, quam substitutionem, quia jus ad crescendi est reale, portio repudiantis ad crescit rei, non personæ, atque ita non ad crescit ei, cui velut indigno erupta est hereditas & fisco vindicata. At substitutione sequitur personam, nec tollitur ei, qui amisit communum institutionis, ob fidem tacite accommodatam testatori, satis enim punitus est in eo, in quo commisit contra leges caducarias.

L. 84.

SI filius emancipatus vel extraneus heres institutus sit ventre præterito, id est posthumo præterito, quamdiu testamentum rumpi potest, si nascatur posthumus, per querelam inofficios, quæ datur posthumo præterito; *l. posthumus, supr. de inoffic. testam.* vel petita bonorum possessione contra tabulas, quæ datur liberis præteritis etiam posthumis; *l. 1. §. idem & in posthumo, infr. de bonor. possess. contr. tabul.* non potest adire hereditatem ex testamento, & hoc si mulier fuerit prægnans; *l. 4. §. ult. & seq. de bonor. possess. contr. tab.* Sed si mulier non fuerit prægnans, & interim dum id incertum est suus deceperit, patri ipsi heres fuisse intelligitur: emancipatus aut extraneus non aliter potest adire hereditatem, quam sciens certusque mulierem nou esse prægnantem: sed si mulier fuerit prægnans, & interim suus vel emancipatus deceperit, iniquum videtur, nihil eos transmittere ad heredes suos, & ideo decreto eis succurritur, id est a prætore eis datur bonorum possessio, quia alterutro casu, id est utroque casu sive posthumus nascatur, sive posthumus non nascatur, omnimodo rem habituri sunt, ut disputatur in *hæc l.* Filius emancipatus vel extraneus heres institutus posthumo præterito, interim dum posthumus est in utero non potest adire hereditatem ex testamento, quia in eo est, ut rumpatur testamen-

tum si nascatur posthumus : at qui adit hereditatem certus esse debet , quo jure sibi deferatur hereditas ; *l. si is , ad quem , supr. h. tit.* neque idem adire potest hereditatem ab intestato , quia nondum ei delata est hereditas ab intestato quamdiu pendet causa testamenti , quod potest valere non nato posthumo . Hereditas non deferatur ab intestato quamdiu ex testamento adiri potest ; *l. quamdiu , de R.J.l. antequam , C. commun. de success.* Idem nondum nato posthumo præterito non potest petere bonorum possessionem secundum vel contra tabulas ; *l. cum quidam , §. quod dicatur , & §. suum , supr. h. tit.* Pugnat *l. si filius , supr. de liber.* & posth. ubi si filius heres institutus , nullo coherede vel substituto dato , posthumo præterito , interim moriatur non nato posthumo , tunc , quia eo tempore , quo is moritur , ex eventu certum eit , neminem ex eo testamento heredem fore patri , heres existit ab intestato : ergo non indiget beneficio prætoris , cum jure civili heres existat : sed jure prætorio , ad quod spectat *hac lex* , in suo vel emancipato maxime necessarium eit decretum , ut ei a prætore detur bonorum posses-*sio contra tabulas* , interim non nato posthumo præterito ; *Cujac. 3. obs. 21.*

L. 85.

SI heres scriptus , metus causa , sive per metum adeat hereditatem , quia invitus heres existit , datur ei abstinendi facultas , ex *hac l.* Qui metu coactus adit hereditatem heres efficitur , quia quamvis si liberum esset nolle , tamen coactus voluit : coacta voluntas voluntas est ; *l. si patre cogente , supr. de rit. nuptiar.* sed potest abstinere beneficio prætoris , per restitucionem in integrum adversus aditionem ; *l. si mulier , §. si metu s. supr. quod met. caus.* Sed si metu coactus fallens id est simulans adierit hereditatem , sive liber fit , heres non fit ; sive servus , dominum heredem non facit ; *l. qui in aliena , §. ult. supr. h. tit.* quia aditio non valet absque voluntate : simulata voluntas voluntas non est . Invitus nemo compellitur adire hereditatem ; *l. nec emere , C. de jur. deliberand.*

L. 86.

PAnnonus Avitus , id nomen gentilium senatoriae familiae Romanae , ex qua prognatus fertur Avitus Augustus , quem unum e senatoribus lectum ait Gregor. Tur. libr. 2. cap. 11. memoratur Didius Avitus legatus Cæsaris in Germania , tum in Britannia sub Nerone ; Tacit. annal. 13. (cap. 40.) & 14. (cap. 29.) idem ni fallor , qui Vibius Avitus præses Aquitanie , cuius meminit Plin. libr. 34. cap. 7. Avitus , inquam , cum in Cilicia procuraret , id est procuratoris Cæsaris officio fungeretur , atque ita abesset reipub. causa , heres institutus , prius vita decepsit , quam se institutum cognosceret , quia procurator ejus , eo absente reipublica causa & ignorantie , nomine ejus petierat bonorum possessionem secundum tabulas , & priusquam Avitus bonorum possessionem ratam haberet vita decepsit , & quia bonorum possessionem , quam procurator abiens nomine sine mandato petierat , heredes ejus ratam habere non poterant , quia bonorum possessio quidem peti potest per procuratorem , quod si sine mandato meo bonorum possessio mihi petita fuerit , mihi non adquiritur priusquam ratum habuero quod actum est , & si ante ratihabitionem decepero , nec mihi proderit agnita bonorum possessio , quia ego ratam non habui , neque heredi meo , quia ratam habere non potest , cum in heredem non transeat jus petendæ bonorum possessionis ; *l. 3. §. adquirere , infr. de bonor. possess. l. si is , cui , infr. rat. rem. haber. l. emancipata , C. qui admitt. ad bonor. possess. ob eam causam , inquam , heredes Aviti petebant restitucionem in integrum , quam stricto jure ex persona defuncti competere negat Papinianus hic , quia decepsit intra diem aditionis , id est intra diem petendæ bonorum posses-*

possessionis, quæ dies petitionis dicitur; *l. inter omnes*, supr. qui satisd. cog. nimirum quia decessit antequam cognosceret se heredem esse, & dies peren-dæ bonorum possessionis, non cedit nisi scienti, id est a die quo scivit & po-tuit petere bonorum possessionem; *l. 2. infr. quis ord. in bonor. possess. ser-vet.* Igitur cum decesserit Avitus ante diem aditionis, nondum ulla in re captus aut læsus fuit, nullamque habuit causam petendæ restitutionis in inte-grum, nulla ergo competere potest heredi restitutio in integrum ex persona defuncti, qui ante diem aditionis decessit: tamen Papinianus existimavit, he-redem humanitatis gratia in integrum restituendum, ut adeat, motus constitu-tione divi Pii, qua fertur, cum quidam legationis causa Romæ esset, & de-cessit priusquam sciret filio delatam matris hereditatem vel bonorum possessio-nem, sine respectu superioris destinationis, id est sive intra sive post diem aditionis filius decesserit, ei restitutionem in integrum competere ex persona de-functi. Et hoc ex æquo & bono humanitatis gratia introductum est, ut ait Papinianus *† init. b.l. in fin.* In simili enim specie, si miles ante diem aditionis decesserit, heredi ejus non competit restitutio, ut adeat hereditatem, ex consti-tutione Severi & Antonini; *l. 1. C. de restitut. milit.*

§. rei.

FIlis emancipatus rei perduellionis, cui liquet de innocentia patris, suspen-sa cognitione, id est ante damnationem, hereditatem querere, id est immiscendo se, hereditatem sibi adquirere potest, ex *b. §.* quia nihil de no-vo adquirit, sed jure suo hereditatem querere videtur: reus capit is interim ante sententiam pristinos honores non amittit, novos honores petere prohibe-tur; *l. reus, de muner. C. honor. l. unic. G. de reis postulat. libr. 10.*

L. 87.

Hoc distat suus heres ab extraneo, quod suus heres statim ipso jure he-res existit, sine actu aditionis, vel pro herede gestione: extraneus fit heres aditione, vel pro herede gestione: & suus heres non dicitur adire, sed se immiscere bonis, non repudiare, sed se abstine-re: & suus heres eo pacto sine actu videtur se immiscere, quo extraneus adire, vel pro herede gerere: & quod in extraneo est aditio vel pro herede gestio, in suo est immixtio vel agnitiō; *l. & si quis, §. plerique, de religios. & sumpt. funer.* Et hoc est quod ait Papinianus in *hac l.* eum bonis patris se immiscere, qui remoto fa-miliae vinculo, id est sublata patria potestate, morte patris vel emancipatio-ne, quæ potestas dicitur familiae vinculum, quia liberi vinculo patriæ potestatis inter se coherent, & pro una eademque persona habentur; *l. frater, de condic. indebit.* & vinculo patriæ potestatis liberi in familia tenentur; *l. ult. supr. de cap. minut. l. pronuntiatio, §. 1 infr. de V. S.*) qui, inquam, remoto familiae vinculo pro herede gerere videtur, id est quibus modis suus he-ress videtur se immiscere, extraneus, puta emancipatus, videtur pro herede ge-gere, & ideo filius, qui fundum paternum possidet ignorans, non videtur se mis-cere bonis patris, non videtur mutasse consilium abstinenti se bonis pater-nis, nihil nocet error existimanti maternum esse, quod erat paternum; *l. cum falsa, C. de jur. & fact. ignorant.* Aliquando tamen filius videtur se im-miscuisse bonis paternis, eo facto, quo extraneus non videtur se pro herede gessisse. Ut si filius servum paternum manumiserit, videtur se miscuisse pater-nae hereditati; *l. Julianus, §. si servum, supr. b. tit.* Si vero extraneus non-dum adita hereditate servum hereditarium manumiserit, non videtur se pro herede gessisse, quia nondum heres servum nullo jure manumisit; *l. † I. C. de jur. deliberand.*

Z i j

§. pupillis.

SI pupillus damnosam hereditatem adierit, potest abstinere citra restitutio-
nem in integrum; *l. impuberibus*, *l. necessariis*, supr. *b. tit.* & abstinendo
liberatur eneribus hereditatis, ex hac *l. d. l. impuberibus*, *l. necessariis*, supr.
b. tit. Sed si pupillus post aditionem semel abstinuerit, actiones, quas habebat,
& quæ aditione hereditatis confusa sunt, restituuntur, ex hac *l.* quia effe-
ctus abstentionis, quæ fit ipso jure, hic est, ut res in ea causa sit, ac si non
adita fuisset hereditas. Sic restituta hereditate ex Trebelliano, actiones, jura, &
servitutes, quæ aditione confusa erant, restituuntur & redintegrantur; *l. de-
bitor*, in princ. *l. si heres 73. infr. ad Trebell.*

L. 88.

Duo sunt modi adquirendæ hereditatis in extraneis heredibus, aditio, &
pro herede gestio sive geritio. Aditio hereditatis fit nuda voluntate, si-
ne facto aliquo, solo animo; §. ult. *inf. de hered. qualit.* & differ. *l. si
avia*, *C. de jur deliber.* id est quibuscumque verbis declarat, se velle esse he-
redem. Pro herede gestio requirit factum & animum. Pro herede gerere vi-
detur, qui aliquid facit quasi heres id est animo heredis; *l. pro herede*, supr.
b. tit. §. ult. *de hered. qual.* & different. Et quod Paulus ait in hac *l.* gera-
re pro herede eum, qui animo agnoscit successionem, licet nihil attingat he-
reditarium, id est de hereditate, de corporibus hereditatis, non semper locum
habet, sed est limitandum, ex *l. si quis extraneus*, §. *interdum*, supr. *b. tit.*
quæ est etiam Pauli. Interdum solum animum heredem obstringere heredi-
tati, si re non hereditaria quasi heres usus sit. Interdum pro herede gestio
hoc commune habet cum aditione, quod fiat solo animo nuda voluntate, sine
ulla prehensione rerum hereditatis, quod ostenditur duobus exemplis. Prius est,
si heres domum pignori datam retineat, id est possideat quasi hereditarium,
cujus possessio qualis qualis est in hereditate. Pro herede gerere videtur, qui
pignus transfert, id est pignoris possessionem in creditorem; *l. cum & scrtis*,
§. *l. de pigner. act. l. per servum*, *de adquir. rer. domin.* Sed quæ penes
creditorem est possessio pignoris non est civilis, sed naturalis, seu corporalis
tantum; *l. 3. §. ult. ad exhibend.* *l. debitor*, §. ult. *de pigner. act.* Ideo pos-
sessio pignoris inventi in hereditate qualis qualis dicitur, quia est fragilior,
quam possessio corporalis, facile amittitur, statim atque res abiit a potestate
nostra: possessio civilis facilius retinetur, quia retinetur solo animo. Tamen
possessio pignoris qualis qualis sit, id est etiam si non habeat eandem vim ac
civilis, prodest ad hoc, ut heres, si rem pignori datam sicut hereditarium re-
tineat, pro herede gessisse videatur. Secundum est, si heres rem alienam, rem
non hereditariam, per errorem ut hereditarium possideat, pro herede gessisse vi-
detur: pro herede gerere videtur, qui rem non hereditariam per errorem ut
hereditariam possidet, quia pro herede gestio interdum fit solo animo & opinio-
ne magis, quam re & veritate; *l. si quis extraneus*, §. *interdum*, supr. *b. tit.*

L. 89.

SI pupillus sine tutoris auctoritate adierit hereditatem potest se abstinere ci-
tra restitucionem in integrum, quia nulla est aditio, & tali aditione non
obligatur hereditati; *l. impuberibus*, *l. necessariis*, *l. + eum bonis*, §. *pupil-
lis*, supr. *b. tit.* Quod si pupillus damnosam hereditatem adierit tuteore auctore,
potest se abstinere, nimirum per restitucionem in integrum beneficio prætoris,
& si

& si se abstineat, succurrendum est non modo pupillo, sed & fidejussoribus ab eo datis, si ex hereditario contractu convenientur, si dati sint propter aë alienum defuncti. Si minor abstentus sit per restitutionem in integrum, restitutio, quæ prodest minori, prodest fidejussori. Exceptio doli, quæ prodest minori circumvento, prodest fidejussori; l. *) exceptiones, infr. de except. l. minor, de procurat. quia creditor, qui fidejussorem accepit a pupillo, scivit pupillum & fidejussores ab eo datos obligari ob aë alienum defuncti. Alias restitutio minoris non prodest fidejussori, ubi creditor, qui contraxit cum minore, elegit fidem fidejussoris, non alias contracturus cum minore; l. in causa, de minorib. l. i. C. de fidejussor. minor.

L. 90.

Hereditas per procuratorem adiri non potest, & hoc est quod scribit Paus. init. h. l. cum scribit, per curatorem hereditatem adquiri non posse: procurator enim privati etiam curator dicitur, ut procurator fisci, vel Cæsaris; l. 3. supr. de offic. procur. Cæsar. l. cotem, §. 1. infr. de publican. & curatorem hic non alium intelligi, quam procuratorem, argumento est, quod variat lectio, & pro quo pandectæ Florentinæ habent per curatorem, vulgati codices legunt per procuratorem. Hereditas per procuratorem adiri non potest, quia hereditatis aditio est actus legitimus, qui per procuratorem expedi non potest; l. actus legitimus, de R. J. bonorum possesso per procuratorem peti potest; l. si quis alicui, supr. h. tit. l. + per tutorem, l. servo invitivo, §. si pupillo, infr. ad Trebell. l. 3. §. adquirere, de bonor. possess. l. si maritus, C. mandat. l. bonorum 5. C. qui admitt. ad bonor. possess. l. *) si curatorem, C. de integr. restit. minor. quia bonorum possesso non est actus legitimus, id est juris civilis, sed pratorii, est actus minus solemnis, qui per se, vel per alium expediri potest. Hereditas, inquam, per procuratorem adiri non potest: speciale est in procuratore fisci vel Cæsaris, ut audeat hereditatem fisco delatam; l. i. §. ult. supr. de offic. procurat. Cæsar. l. auferatur, §. pen. infr. de jur. fisc. Per tutorem etiam hereditas adiri non potest, nisi pupillus infans sit; d. l. servo invitivo, §. si pupillo, l. potuit, C. de jur. deliber. certe tutore auctore pupillus recte sibi hereditatem adquirit; l. pupillus, supr. h. tit. Ideoque tutorem habenti si provocet, specialis tutor datur ad adeundam hereditatem; l. impuberi, infr. de tutor. dat. l. cum in una causa, q. tutor, infr. de appellat. Aliud est tutore auctore, aliud per tutorem adiri hereditatem: cum enim pupillus adit tutore auctore, ipse pupillus adit, & aditionis solemnia peragit, exhibita tantum auctoritate tutoris: at cum aditio fit per tutorem, ipse tutor adit, & solemnia aditionis explicat nomine pupilli. Idem est in curatore, quod in tute, ut facile probatur ex hac l. si malis accipere de curatore minoris; Cujac. i. obs. 34.

§. 1.

Si nepos ex filio jussu avi, patris, qui de castrensi peculio testatus est, (quod ei licuit, quia filius. in castrensi peculio pro patre habetur; l. 2. supr. ad Maced. l. i. & 2. de castrensi. pecul. l. + filius. ad l. salcid.) audeat hereditatem, ei id est avo adquirit ea, de quibus pater testari potuerit, id est ea, quæ erant castrensis peculii, quia peculium castrensem deit esse castrense mutatione persona, ut responderet Paulus in hoc §. Ratio dubitandi erat, quod peculium castrense est proprium patrimonium filii. ergo patre præmortuo videbatur jure peculii castrensis adquiri nepoti ex filio non avo: sed Paulus recte respondit, nepotem ex filio avo adquirere hereditatem paternam, quæ consistebat in peculio castrensi, quia mutata persona, mutata est causa bonorum, ut hic, & l. i. §. l. si ex nox. caus. agat. & peculium castrense morte filii. deit esse peculium,

+ Hec l.
desideratur.
Adde l. 86.
h. tit. l. 7.
rat. rem. ha-
ber.

& nepos ex filio jussu avi adiit non tamquam peculum castrense , sed tanquam hereditatem patris , & adeundo acquisivit avo , in cuius potestate erat . Eadem ratione querala inofficioi non habet locum in testamento filiif. de peculio castrensi vel quasi castrensi , quamdui in potestate patris remanet , sed bene locus est si sui juris factus sit morte patris vel emancipatione , quia peculum esse definit , & aliis rebus confunditur , id est non est amplius peculum , sed hereditas patrisfamilias ; l. ult. C. de inoffic. testam.

L. 91.

SI filius bonis paternis se abstinuerit , & bona venierint sub hasta postulantibus creditoribus , & per suppositam personam bona paterna emerit , a creditoribus paternis , perinde conveniri potest , atque si se immiscuisset bonis paternis , quia fraus præsumitur ex eo , quod bona emit per interpositam personam . Similiter si tutor per interpositam personam rem pupilli emerit , emptio nullius est momenti , quia non bona fide videtur rem gessisse ; l. 5. §. sed si per interpositam , de auctor. tutor. Et si creditor quoque per interpositam personam pignus emerit , emptio nulla est , & creditori oblata pecunia cum usus , licet debitori pignus repetere ; l. 10. C. de distract. pignor. l. ult. §. quatuor , de legat. 2. l. Lucius , §. Titia , ad Trebell. l. 1. C. de dol. Et si debitor permittente creditore pigneratatio pignus emerit per suppositam personam , creditori integra est actio pigneratitia , quasi manente jure pignoris ; l. sicut , §. supervacuum , quib. mod. pign. vel hypoth. solv. Quod si filius , qui se abstinuit bonis paternis , palam & bona fide prædia paterna emerit a prioribus creditoribus , non potest convéniri a posterioribus creditoribus , qui sub iisdem obligationibus , id est sub iisdem pignoribus , pecuniam patris crediderint ; l. 2. C. de repudiand. † vel abst. hereditat. quia prædia hujusmodi non possidet ut heres , sed ut extraneus quilibet , & in extranei locum succedit ; l. an vitium . §. ex facto , infr. de divers. temporal. prescript.

L. 92.

Filius heres institutus non potest adire hereditatem sibi delatam sine jussu patris , ne invitum vel ignorantem obliget æri alieno hereditatis ; l. qui in aliena , supr. b. tit. Si nepos ex filio , qui est in potestate avi , adeat maternam hereditatem , jussu patris , non avi , nihil agit , id est non acquirit sibi hereditatem , vel patri aut avo , ex hac l. Hodie filius. potest adire adventitiam hereditatem sine jussu patris , quia bona adventitia per filium adquiruntur patri , quoad usumfructum tantum : immo & si filius adeat invito & contradicente patre , is amittit usumfructum ; l. ult. † in princ. C. de bon. que liber. Et ita si nepos ex filio , qui est in potestate avi , mutuam pecuniam acceperit jussu patris , non avi , locus est SC. Macedoniano ; l. filium , ad Macedon.

L. 93.

Qui adit hereditatem certus esse debet de jure suo ; l. qui hereditatem , l. in repudianda , supr. b. tit. Quod si partem ex qua institutus est ignoret , nihil nocet quominus pro herede gerere possit ; l. si quis extraneus , §. ult. supr. b. tit. Sed si filius. heres institutus sit , quia non potest adire hereditatem sine jussu patris , jussus non valet , nisi certus sit , an ex asse , an ex parte , an ex institutione , an ex substitutione , an ex testamento , an ab intestato filius heres existat , ex hac l. O' l. si quis mibi bona , §. sed si mandavit , supr. b. tit. Multum interest , an per se , an per alium adquiratur hereditas ,

tas: si quis sibi adeat hereditatem, sufficit ut certus sit se institutum, nihil nocet si ignoret ex qua parte institutus sit: sed si adeat hereditatem, ut adquiratur alii, puta patri, patris iussus non valet, nisi certus sit, an ex asse, an ex parte heres institutus sit. Cum pater filio mandat adire hereditatem, curiosior & diligentior esse debet, ut sciat qua ex parte filius institutus sit, quia filius non ibi, sed patri adquirit hereditatem, ita ut ne momento quidem adquirita moretur in persona filii; *l. placet*, supr. *b. tit.* Sed si liber homo heres institutus sit, potest adire hereditatem, etiam si ignoret qua ex parte institutus sit, & si institutus sit ex asse, agnoscendo hereditatem de parte, videtur pro herede gerere in assem; *l. si ex asse*, supr. *b. tit.*

§. mutus.

Filius. vel servus heres institutus, non potest adire hereditatem sine iussu patris vel domini; *l. si quis mihi bona*, §. *jussum*, supr. *b. tit.* Quod si pater vel dominus sit mutus, si intellectu non careat, nutu iubere potest adiri hereditatem, ut ei per filium vel servum adquiratur hereditas. Iussus adiundi potest interponi vel voce, vel scripto, ut per epistolam; *l. si per epistolam*, supr. *b. tit.* vel si matus pater vel dominus sit peritus litterarum, iussus potest praestari per litteras. Et hoc est quod ait Paulus *hic*, hoc facilius explicari posse scientia litterarum, id est si pater sit sciens litterarum.

§. mutus servus.

SI servus mutus sit heres institutus, iussu domini pro herede gerendo obligat dominum hereditati. Mutus vel surdus heres institutus pro herede gerendo obligatur hereditati; *l. 5* supr. *b. tit.* Et si servus mutus heres institutus sit, pro herede gerendo iussu domini eum obligat hereditati.

L. 94.

Qui viventis bona repudiat, post mortem ejus hereditatem adire & bonorum possessionem petere non prohibetur, ex *hac l.* Hereditas nondum delata non potest repudiari, & qui viventis hereditatem repudiat nihil agit. Substitutus quoque si hereditatem repudiat priusquam heres scriptus decernat de hereditate, repudatio non valet; *l. is qui heres*, §. *substitutus*, supr. *b. tit.* Et si hereditas venierit ejus qui vivit, nihil actum est, quia viventis nulla est hereditas; *l. 1.* supr. *de hered. vel act. vendit.* Eadem ratione legatum sub conditione vel in diem relictum, antequam dies vel conditio existat repudiari non potest, quod nec ante debetur; *l. si ita t sit scriptum*, §. *se sub conditione, de legat.* 2. Similiter non valet pactum, quod dotalibus tabulis continetur, ut filia dote contenta nullum ad bona paterna regressum haberet, ita ut nihilominus conferendo dotem ex æquo cum fratribus succedat; *l. t ult. infr. de suis C. legitim.* *l. 3. C. de collat.* Et si pater quidpiam donaverit filio inter vivos ea lege, ne agat querela inofficiosi, hujusmodi pactum non submovet filium a querela inofficiosi, quia ex responso Papiniani, meritis magis filii ad paterna obsequia sunt provocandi, quam pactiounibus adstringendi; *l. si quando*, §. *1. C. de inoffic. testam.* Non valet etiam pactum dotali instrumento comprehensum, ut filia post mortem patris ex æquo cum fratre succedit, quia hujusmodi pactum adimit libertatem testandi; *l. pactum, C. de pact.* Et societas ita coiri non potest, ut transeat in heredem designando Titium vel Seium, ne libertatem de supremis judiciis hoc pacto quis constringat; *l. cum duobus*, §. *idem respondit 9. supr. pro soc.* Opponitur, quod conditiona-

le fideicommissum pendente conditione pacto remitti potest ; l. i. l. cum proponas , C. de pact. l. de fideicommisso , C. de transact. Ergo videtur fideicommissum conditionale posse repudiari ante conditionis eventum , vel hereditatem priusquam delata sit . Sed haec longe diversa sunt . Fideicommissum pendente conditione pacto remitti potest , non repudiari . Hereditas non potest repudiari priusquam delata sit : jus nondum delatum pacto remitti potest , puta de legato sub conditione relicto pacisci licet ; l. & heredi , §. + item filiafamilias , supr. de pact. Repudiatio est juris , remissio facti , repudiatio fit in jure sine pacto , remissio fit pacto .

L. 95.

Sicut hereditas potest agnosci nuda voluntate seu destinatione animi ; §. ult. inst. de hered. qualit. & diff. l. si ex asse , supr. h. tit. l. si avia , C. de jur. delib. ita hereditas potest repudiari nuda contraria voluntate & destinatione ; l. §. ult. Hereditas recusari potest , non tantum verbis , qualia sunt , repudio , abstineo , verum etiam re , id est aliquo facto abdicando a se hereditatem , & alio quovis judicio voluntatis , ut hic , & l. recusare , infr. ad Trebell. Tamen repudiatio hereditatis solet fieri in jure pro tribunali ; l. 3. C. de repudiand. vel abstinent. heredit.

L. 96.

Qui per errorem se pupillum existimans , cum non esset , pro herede gesit , sine tutoris auctoritate sc. nihil ei nocet talis error , quominus heres existat , quia error in ætate est facti , non juris , non vitiat aditionem vel pro herede gestionem : plus est in re , id est in veritate , quam in existimatione ; l. 4. §. i. de manumiss. vindict. Contra error in his , quæ sunt juris magis , quam facti , vitiat aditionem . Puta qui putat se necessarium heredem , cum sit voluntarius , id est extraneus , non potest repudiare , id est repudiando nihil agit ; nam plus est in opinione , quam in veritate ; l. is , qui putat , sup. h. tit.

L. 97.

Hujus l. species haec est . Clodius condidit duo testamenta , utroque eundem Titium heredem instituit : Titius , cum putaret posterius testamentum valere , ex eo hereditatem adire maluit : sed postea comperto errore , idem denuo adire voluit hereditatem ex priore testamento . Hac de re lite in cognitionem deducta in confistorio Principis , res agitata variis sententiis juris peritorum , qui adsidebant Principi extra ordinem judicanti , ut ostenditur ex hac l. & apertius ex l. lecta , supr. de reb. credit. & l. ult. de jur. fisc. l. Amilius , de minorib. Papinianus putabat , non posse hereditatem repetrere ex priore testamento , quia adita semel hereditate ex posteriore , videtur repudiasse hereditatem ex priore testamento , quia nemo potest adire hereditatem ex duobus testamentis , cum prius testamentum ruptum sit posteriori jure perfecto ; §. posteriore , inst. quib. mod. testam. infirm. l. si quis priore , infr. ad Trebell. etiam si idem sit institutus utroque testamento . Contra Paulus sentiebat , non videri repudiare hereditatem ex priore testamento , eum qui putaret posterius valere , nec haberet animum repudiandi ; non repudiatur enim hereditatem , qui non habet animum repudiandi ; l. is , qui putat , l. in repudianda , l. recusari , h. tit. errantis nulla est voluntas ; l. 8. C. de jur. & fact. ignor. Imperator , Papiniani sententiam secutus , pronuntiavit , Clodium intestatum decessisse , ut refert Paulus ipse in hac l. Papiniani sententia obtinuit apud Principem , magis propter nomen auctoris , quam rationis momentum . Pauli enim sententia nitebatur optima ratione , quod non videtur repudiare here-

hereditatem ex priore testamento , qui putaret posterius valere . Et ita quā condidit duo testamenta , & utroque eundem heredem instituit , non videtur velle recedi a priore testamento , nisi posterius valeat , etiam si utroque testamento idem heres institutus sit ; *l. si jure, infr. de legat. 3.* & nemo jus suum , etiam quod scit sibi competere , amittit , eligens id quod putat sibi competere ; *l. mater* , supr. *de inoffic. testam.* Sicut electa inepta actione , non videtur perempta idonea & rei conveniens actio ; *l. cum indebitum, in fin. supr. de condic. indebit. cap. examinata, de judic.* Et si miles , qui destinavit jure communi testari , testamentum imperfectum reliquerit , testamentum , quod non potest valere jure communi tamquam testamentum pagani , sustinetur jure militari tamquam testamentum militis : neque enim qui voluit jure communi testari , statim privilegio militari renunciavit : nec credendus est quisquam genus restandi eligere ad impugnanda sua judicia , id est judicium voluntatis ; *l. 3. supr. de testam. milit.*

L. 98.

Qui semel adiit hereditatem pro parte sua , si coheres postmodum ab hereditate se abstinerit per restitutionem in integrum , non cogitur suscipere partem deficientis ; *l. cum hereditate, l. si minor* , supr. *b. tit. portio coheredis abstinentis se per restitutionem in integrum* , ei ad crescit , volenti , non invito . Quod si ultro agnoverit portionem abstinentis se per restitutionem in integrum , obligatur universis oneribus hereditariis . Finge , mulier , quae habebat neptern ex Seia filia , & pro ea Sempronio dotis nomine centum sponsidit , & quoad solveret certas usuras , decessit testamento Seia filia & aliis heredibus institutis , qui omnes conventi a Sempronio actione de dote , & damnati , ut solverent pro hereditariis portionibus . Heredes si convenientur a creditoribus personali actione , teneantur tantum pro portionibus hereditariis ; *l. i. C. de hereditar. act.* Postea datis fidejussoribus ii caverunt Sempronio de solvenda dote pro portionibus , quibus quisque condemnatus erat , iisdem usuris , quas defuncta præstare solebat : postea , præter filiam , ceteri heredes abstinerunt se hereditate beneficio Principis per restitutionem in integrum . Interdum beneficium restitutionis adversus additionem hereditatis datur a Principe ; *l. minor autem* , supr. *de minorib.* Et abstentione ceterorum coheredum tota hereditas pervenit ad Seiam jure ad crescendi : quæsum est , an utiles actiones darentur in filiam pro portionibus coheredum ? Respondit Scævola , actiones utiles dari in filiam etiam pro partibus eorum , qui se abstinerunt , quia quæ erat instituta ex parte , agnoscendo partem deficientium coheredum per restitutionem in integrum , maluit , id est maluisse videtur , integra hereditaria onera subire : idem est casus *l. seq.*

L. 99. *C. ult.*

Pater habebat duas filias , quæ cum patri necessariæ heredes existenter , altera paterna hereditate abstinuit , altera bona paterna id est universa bona paterna vindicavit , & in jure professa est , se paratam universa onera hereditaria suscipere : quærebatur cuinam darentur actiones hereditariæ ? Cassius prætor aditus cognita causa decrevit , actiones utiles hereditarias dandas ei , quæ hereditatem paternam ex asse agnovisset , & denegandas ei , quæ se abstinerat : quod refertur ex Aristone in decretis Frontoianis , id est in libro decretorum imperialium , quæ collegit Fronto J. C. Qui partem hereditatis adiit , coherede repudiante partem suam per restitutionem in integrum , non cogitur invitus eam suscipere jure ad crescendi , quia beneficium restitutionis , quod datur a prætore , non debet esse damnosum alteri : sed si ultro amplectatur , compel-

litur omnia onera hereditaria fuscipere ; l. prox. l. cum hereditate , l. si minor , supr. h. tit.

A D T I T U L U M

De iur. delib. & de adquir. heredit.

C O D.

L. 1.

FILIUS, qui est in potestate tempore mortis patris , est suus & necessarius heres , id est ipso jure heres existit sine aditione & bonorum possessione , sine aditione solemnī , vel non petita possessione secundum tabulas vel ab intestato unde liberi ; l. suum heredem , infr. h. tit. l. 7. ff. de inoffic. testam. Extraneus , puta filius emancipatus , non efficitur heres , nisi aditione vel bonorum possessione . Hinc si filius emancipatus bonorum possessionem non petierit vel non adierit hereditatem , non obligatur hereditati , id est æri alieno & creditori bus hereditariis , ex eo quod servum hereditarium nullo jure manumisit , vel res & mancipia quædam distraxit in funeris sumptum , ex hac l. Non videtur pro herede gerere vel adire hereditatem , qui patrem funeravit , quia magis id pietatis gratia fecisse præsumitur ; l. & si quis , §. plerique , ff. de religios. & sumpt. funer. Major erat ratio dubitandi in manumissione , quia filius non alio quam heredis animo videtur manumittere servum hereditarium . Manumissio est alienatio , quæ non potest fieri , nisi ab herede jure dominii : sed verius est filium emancipatum , qui manumisit servum hereditarium , non obligari hereditati , si non adierit hereditatem vel bonorum possessionem petierit , quia nullo jure manumisit , nihil egisse videtur manumittendo ante aditionem vel bonorum possessionem , atque ita manumittendo non obligatur hereditati . Quia extraneus , qualis est emancipatus , non efficitur heres sine aditione vel bonorum possessione . Et manumissio non habet vim tacitæ aditionis , vel pro herede gestiomis . Neque obstat , quod filius , qui est suus heres , si servum hereditarium manumiserit , sine dubio videtur se miscuisse hereditati ; l. Julianus , §. si servum , ff. h. tit. hoc est verum in suo herede , quia suus heres ipso jure heres existit sine aditione , atque cum servum manumittit , videtur omnino se immiscere .

L. 2.

Filius solvens æs alienum patris , pro portione hereditaria agnoscisse hereditatem non ambigitur , ex hac l. quia filius solvendo debitum paternum , pro portione hereditaria agnoscit judicium defuncti ; l. parentibus , §. 1. C. de inoffic. testam. ut qui petit tempus ad solvendum , sententia acquiescere videtur ; l. ad solutionem , C. de re judicat .

L. 3.

JURE civili hereditas non adita non transmittitur ad heredem ; l. quoniam sororem , infr. h. tit. l. unic. §. in novissimo , C. de caduc. tollend. Augustin. de doctr. Christian. lib. t. 2. cap. 21. Neque jure ullo ad heredem trajiceret , quod numquam viva possederat , aut possidendum petiverat . Filius , qui est in potestate patris tempore mortis , sive ex asse , sive ex parte heres institutus

fi ante agnitam hereditatem decesserit, eam transmittit ad quoscumque heredes, quia est suus & necessarius heres, statim a morte patris ipso jure heres existit, etiam clausis tabulis, id est ante apertas tabulas, ex hac l. Et ita in suis heredibus hereditas non agnita transmittitur quasi jam acquisita, non adquirenda; *l. suum heredem, infr. b. tit. l. apud hostes, C. de suis & legitim.* Suus heres ex ase institutus, ipso jure heres existit etiam ante apertas tabulas; *l. i. §. ult. ff. de jur. & fact. ignor.* Constat. Theodosii hereditas non adita transmittitur ab ascendentibus in descendentes; *l. unic. C. de his qui ante apert. tab.* Quod si filius sit emancipatus & non suus, & ante aditam hereditatem decesserit, hereditatem non transmittit ad heredem, ex hac l. Jure civili suus heres institutus ex ase fiebat heres etiam clausis tabulis, quia lex *Julia de cadiis* non pertinebat ad heredes ex ase institutos; *d. l. i. §. ult. de jur. & fact. ignor.* quam *gloss.* adducit *hic*, & apud Ulpian. *libr. regular. tit. 17. in princ.* Sive ex parte institutus, quia lex *Julia* erubuit jugum suum imponere liberis usque ad tertium gradum; *l. unic. §. cum igitur, C. de caduc. tollend.* Iisque servavit jus antiquum, ut colligitur ex hac l. & Ulpiano loco praesato.

L. 4.

Filius. heres institutus non potest adire hereditatem sine jussu patris, ne in vitum vel ignorantem obliget æri alieno; *l. qui in aliena, ff. b. tit. & si filiof. delata sit hereditas*, pater non potest adire hereditatem sine filio, & adeundo sine filio ei non nocet, id est eum non obligat hereditati; *l. is qui, §. ult. eod.* Quod si filiosfamilias delata sit hereditas, & pater pro herede gesserit voluntate filii, solemnitati juris satisfactum videtur, id est hereditas solemniter adita videtur, ad hoc ut adquiratur patri per filium, perinde ac si filius adiisset jussu patris, ex hac l. Et si filius. delatam sibi hereditatem longo tempore detinuerit, eo ipso, utpote agnita hereditate, patri commodum ejus adquirit; *l. si filius. C. de petit. hereditat.* quia ex longi temporis possessione presumitur adiisse hereditatem sciente & jubente patre: in antiquis omnia presumuntur solemniter acta; *l. 6. §. + sed & si non, ff. de acquirend. heredit.* *l. sciendum, ff. de V. O.* Hodie filius. heres institutus potest adire hereditatem sine jussu patris, & si adierit contradicente patre, pater usumfructum amittit; *l. ult. + in princ. C. de bon. qua liber.*

L. 5.

Pupillus non potest adire hereditatem sine tutoris auctoritate, ut *hic*, & *l. + si infanti, in fin. infr. b. tit. l. obligari, §. + hereditatem, l. si ad pupillum, ff. de auctorit. tutor.* Et auctoritas tutoris in adeunda hereditate pupillo delata non valet, nisi ipsius actus & voluntas intercedat, ex hac l. Haec duo requiruntur, actus, & voluntas, praesentia seu interventione, & voluntas, quia auctoritas tutoris in re praesenti in ipso negotio interponi debet; *d. l. obligari, §. tutor statim.* Sed & si ex causa fideicommissi pupillo restituenda sit hereditas, non potest restitui pupillo sine tutoris auctoritate, quia restitutio hereditatis non est solutio tantum, quasi æris alieni, quæ est meri facti, non juris, sed successio, id est adquisitio hereditatis, quæ fit per restitutionem, ex qua is, cui restituta est hereditas, obligatur hereditati, sed nec ipsi tutori indistincte restitui potest, id est sine pupillo, nisi sit infans; *l. restituta, §. ult. & dd. ll. seqq. ff. ad Trebell.* Bonorum possessionem quoque pupillus petere non potest sine tutoris auctoritate, nisi solus a prætore sine auctoritate tutoris causa cognita bonorum possessionem obtinuerit, quia prætoris auctoritas & scientia supplet auctoritatem tutoris: tutor vero pupilli nomine bonorum possessionem agnosce-

re potest ; *l. bonorum* *7. C. qui admitt. ad bonor. possess.* *l. + servus*, *§. im-*
pubes, *ff. de bonor. possess.* Pupillus tamen etiam sine tutoris auctoritate posses-
 sionem rei singulare adquirere potest ; *l. quamvis* *32. de adquir. possess.* Tu-
 tor solus sine pupillo non potest adire hereditatem delatam pupillo, nisi infans
 sit ; *l. si infanti*, *§. 2. infr. h. tit. l. 2. C. de bonor. possess. contr. tabul.* Tutor
 solus bonorum possessionem pupillo petere potest, repudiare non potest ; *l. tu-*
tutor, *l. si pupillo tutor*, *ff. de bonor. possess.*

L. 6.

Hereditas adquiritur duobus modis, aut pro herede gerendo, aut nuda vo-
 luntate suscipienda hereditatis ; *§. ult. inst. de hered. qualit.* & diffe-
 rent. Aditio hereditatis fit sola voluntate, sine corporali prehensione rerum he-
 reditariarum. Et hoc est quod dicitur in *hac l. heredem* scriptum etiam ex par-
 te heredem fieri sola animi destinatione, id est nudo proposito animi ample-
 cienda hereditatis. Alia est aditio solemnis, seu expressa, alia tacita. Adi-
 tio expressa est, quae fit his verbis, *adeo cernoque hereditatem*. Alia est taci-
 ta, quae fit non speciali, sed tacita voluntate, puta si heres scriptus de re-
 bus relictis testamento vel inter vivos disponat. Dispositio de rebus relictis he-
 reditariis presupponit acquisitionem hereditatis, quo casu hereditatem transmit-
 tit ad heredem, ut *hic*. Alias hereditas non adita non transmittitur ad here-
 dem ; *l. prox. infr.*

L. 7.

Hereditas collateralium non adita non transmittitur ad suos heredes. Pu-
 hereditatem ad suos heredes, ex *hac l.* Aliud est in suis heredibus, hereditas
 ascendentium transmittitur ad suos heredes, id est liberos ; *l. unic. C. de his*
qui ante apert. tab. l. unic. §. in novissimo, C. de caduc. toll. Emancipati ve-
 ro non transmittunt hereditatem ad suos heredes ; *l. emancipata*, *C. qui ad-*
mitt. ad bonor. possess. quia extraneorum loco habentur ; *l. quinetiam*, in fin-
 de rit. nupt.

L. 8.

Jus adeundæ hereditatis est perpetuum, id est non excluditur præscriptione
 longi temporis. Si suus heres in continenti se non immiscuerit bonis pater-
 nis, ignorans delatam sibi esse hereditatem, non excluditur præscriptione longi
 temporis, ex *hac l.* puta præscriptione decem vel 20. annorum, vel præscriptione
 centum dierum, quod erat tempus cretionis ; *l. 1. infr. de suis & legitim.*
 Ita etiam petitio hereditatis est perpetua, non tollitur præscriptione longi tem-
 poris ; *l. hereditatis*, *C. de petit. heredit.* sed tollitur præscriptione 30. anno-
 rum ; *a. l. hereditatis*, quia omnes actiones reales vel personales tolluntur eo
 tempore ; *l. sicut*, *l. omnes*, *C. de præscript. 30. annor.*

L. 9.

Jus adeundæ hereditatis est perpetuum ; *l. prox. supr. h. tit.* & hoc est quod intel-
 ligitur his verbis *hujusc l. ei*, qui non repudiavit hereditatem, eam adire li-
 cet, id est perpetuo, non intra annum tantum, ut maluit Pileus *hoc loco*: sed hoc
 verum est, si nulli creditores vel legatarii postulent heredem adire hereditatem.
 Quod si creditores defuncti, puta pupillus vel adulterus, + quibus defunctus tutor vel
 curator existit, heredem convenire parati sint actione tutela vel negotiorum gesto-
 rum, ut tutela vel curationis rationes reddantur, si heres moram faciat in adeunda he-
 redem.

reditate, is an heres sit interrogari debet, & postulanti datur moderatum tempus ad deliberandum de adeunda hereditate, ut hic, & l. qui interrogatur, ff. de interrogator. act. Jus adeundæ hereditatis est perpetuum, nisi instantibus creditoribus vel legatariis vel substituto, a judice tempus adeundi præfixum fuerit; l. quādū 69. ff. de adquir. heredit. Ita ut ne angustius tempus detur, quam centum dierum, quod est legitimū tempus cretionis; l. 2. ff. b. tit. Quod si post tempus deliberandi heres moram faciat in adeunda hereditate, creditores mittuntur in possessionem bonorum rei servandæ causa, vel si res urgeat, curator datur bonis, per quem publice veneant sub hasta; l. si diu, infr. quib. ex caus. in possess. cat. Hodie ex constitutione Justiniani tempus ad deliberandum datur arbitrio judicis; l. ult. §. + sed quia, infr. b. tit.

† Corrig. §.
O' hec qui-
dem, vers.
sed quia,
& v. omni-
no notam,
supr. pag. 126.

L. 10.

Qui semel adiit hereditatem tenetur creditoribus in solidum etiam ultra vires hereditatis, non etiam legatariis; l. i. §. si is qui quadringenta, ff. ad Trebell. Heres scriptus adeundo hereditatem obligatur hereditati; l. prox. supr. hoc tit. l. qui in aliena, ff. de adquir. heredit. id est ari alieno, obligatur creditoribus & legatariis aditione quasi ex contractu, adeundo contraxisse videtur cum creditoribus & legatariis; l. si quis absentis, §. heres quoque, ff. de oblig. & act. l. 3. §. ult. & l. seq. ff. ex quib. caus. in possess. eat. Si major 25. annis semel se immiscuerit bonis paternis, obligatur in solidum ari alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non restituitur adversus immixtionem, si alleget hereditatem non esse solvendo, neque + vis fratris, portionem hereditariam vel testamentum id est totum aseem eripientis, arcer id est liber eum de exactione creditorum, id est non est audiendus ut restituatur, si alleget se spoliatum portione hereditaria vel testamento, id est toto ase hereditatis, a fratre suo, quominus conveniri possit a creditoribus, quia habet actionem adversus coheredem: non videtur res abesse, quæ per actionem salva fieri potest. Sic conductor non potest petere remissionem mercidis conductionis, quod fructus collecti & in horreo depositi erepti sint a latronibus effractura horrei; l. cum in plures, §. ult. ff. locat. l. i. C. eod. quia habet actionem ad rem persequendam, vel licet injuriam passus sit, non habet evictionem adversus locatorem.

L. 11.

Filius non potest adire delatam sibi hereditatem sine jussu patris, neque pater sine consensu filii; l. qui in aliena, l. is qui heres, §. ult. ff. de adquir. heredit. Ideo pater renitente id est contradicente filio non potest repudiare hereditatem delatam filio, ex hac l. & l. filio, + supr. de repud. bonor. possess. l. ult. §. i. C. de bon. que liber. neque servos hereditatis manumittere, ut additur in fin. b. leg. l. i. infr. de his qui a non domin. manumiss. sunt.

L. 12.

Jure civili hereditas adquiritur per aditionem, jure prætorio petita a prætore bonorum possessione. Olim bonorum possessio solebat decerni a prætore, nec poterat dari a magistratu municipalī, quia bonorum possessio est mixta imperii, quod non cedit in magistratum municipalem; l. imperium, de juridict. l. ea quæ, ad municipal. l. i. C. commun. de success. Hodie bonorum possessio citra petitionem agnosci potest, quolibet judicio, & testatione voluntatis amplectendæ hereditatis, apud quemlibet judicem, id est etiam apud

magistratum municipalem seu duumvirum ; *l. pen.* & *ult.* *C. qui admitt.* ad bonor. possess. Cujac. 17. obs. 19. Inde bonorum possessio non dicitur peti, sed agnolci, quia petitio non est necessaria, sed sufficit nuda agnitio & testatio voluntatis amplectendae hereditatis facta apud quemlibet judicem. Ideo pubes agnoscendo bonorum possessionem, postquam ei hereditas delata est, pro herede gerere non ambigitur, ex *hac l.* Immo & si præmature bonorum possessio agnita sit, intra alienam vicem id est prioris gradus, intra tempus quo licebat proximiori agnato petere bonorum possessionem, eo postea repudiante, vel omittente possessionem, valet ac si suis usa esset curriculis, id est ac si post tempus delatae bonorum possessionis agnita esset; *d. l. ult.*

L. 13.

Jure civili suus heres statim heres existit ipso jure sine aditione, vel bonorum possessione, id est omissa aditione vel bonorum possessione. Suus heres potest hereditatem paternam amplecti omissa bonorum possessione, id est suus heres, qui succedit jure civili, non eget beneficio prætoris, id est ei necessaria non est bonorum possessio, ut obtineat paternam hereditatem: secus emancipatus non adquirit hereditatem, nisi adeundo vel petendo bonorum possessionem; *l. i. supr. hoc tit.*

L. 14.

Aditione vel bonorum possessione hereditas adquiritur, etiam si nondum quis nauctus sit corporalem possessionem rerum hereditiarum; *l. 3. §. t* hereditatis, §. bonorum, ff. de bonor. possess. Cum queritur, an quis heres sit, non queritur, an apprehendit res hereditarias, sed an admiserit hereditatem, vel bonorum possessionem; *l. non hoc*, *C. unde legitim.* Et adita hereditate, vel agnita bonorum possessione, heres potest agere actione in rem seu vindicatione adversus possessores rerum hereditiarum, licet nondum nauctus sit possessionem rerum hereditiarum, ex *hac l.* & *l. si ager*, ff. de rei vindicat. Aditio hereditatis est actus solemnis, quo adquiritur dominium rerum hereditiarum, non possessio. Aditio hereditatis & bonorum possessio est magis juris, quam facti seu corporis, *d. §. t* hereditatis. Sic restituta hereditate ex causa fideicommissi, res in bonis ejus fiunt, cui restitura est hereditas, et si nondum earum nauctus sit possessionem; *l. facta*, ff. ad Trebell.

L. 15.

Filius. heres institutus non potest adire hereditatem sine jussu patris, ne invitum vel inscientem obliget æri alieno; *l. qui in aliena*, ff. de adquir. heredit. Sed si filius priusquam jussu patris adiret hereditatem, sui juris factus fuerit, morte patris sc. vel emancipatione, arbitrio suo hereditatem sibi querere potest, ex *hac l.* quia in adeunda hereditate jus heredis spectatur maxime tempore aditæ hereditatis; *l. si alienum*, §. in extraneis, ff. de hered. instituend. puta si filius. heres institutus sit sub conditione, & ante aditam hereditatem emancipatus, & postea conditio extiterit, arbitrio suo potest sibi adire hereditatem. Idem in legato conditionali; *l. que legata*, de R. J. quia in legis conditionalibus spectatur tempus evenientis conditionis; *l. cum pater*, §. hereditatem filius, de legat. 2. Si filius. centum dari sub conditione stipulatus sit, & ante eventum conditionis emancipatus sit, postea conditio extiterit, actio ex stipulatu patri adquiritur, non filio, quia in stipulationibus spectatur tempus contractus; *l. si filius. de V. O.*

L. 16.

L. 16.

Nemo invitus compellitur rem vendere vel emere, etiam justo pretio, ex hac l. quæ sumpta est ex l. 149. C. Th. de decur. l. invitum, supr. de contrah. empt. l. nec quasi, ff. de rei vindicat. l. non enim, ff. rer. amot. nisi ob piam causam, puta ædis sacræ ædificandæ causa, vel monasterii vel sepulcri causa. Ut si quis sepulcrum habeat, iter autem ad sepulcrum non habeat, & a vicino ire prohibetur, extra ordinem compellitur officio judicis justo pretio iter ei præstare; l. si quis sepulcrum, ff. de religios. & sumpt. funer. Invitus etiam non compellitur donationem accipere, ex hæc l. quoniam invito non fit beneficium; l. invito, ff. de R. J. l. hoc jure, §. non potest, de donat. Invitus etiam non compellitur damnosam hereditatem adire, ex hac l. vel admittere bonorum possessionem; l. 3. §. invito, ff. de honor. possess. l. ult. C. und. legit. nisi servus heres sit institutus, quia est necessarius heres; §. l. instit. de hered. qualit. & diff. l. cum aliquis, infr. b. tit. l. ult. supr. de necessar. serv. hered. instit. Vel heres institutus rogatus sit restituere hereditatem, hoc casu si suspectam dicat hereditatem, invitus cogitur adire & restituere hereditatem periculo fideicommissarii; l. quia poterat, l. ille a quo, §. tempestivum, ff. ad Trebell.

L. 17.

Jure civili hereditas non potuit adquiri, nisi per cretionem: cretio est solemnis aditio hereditatis, quæ fiebat in jure pro tribunal, coram prætore his verbis solemnibus & conceptis: adeo hereditatem cernoque; Ulpian. libr. regul. tit. 22. §. 28. cretionis tempus erat centum dierum, ut liquet ex formula cretionis: in diebus centum proximis, quibus scieris, poterisque, Ulpian. eod. loc. §. 27. inde tempus deliberandi, quod datur heredi adeundæ hereditatis causa, non potuit esse minus centum dierum; l. 2. ff. de juri delib. Constitut. Theodosii sublata est solemnitas cretionis, ex hac l. l. 1. C. Th. de cret. & honor. possess. & sublata solemnitate cretionis, hereditas adquiri potest sola voluntate, nuda destinatione animi amplectendæ hereditatis; l. si avia, supr. b. tit. §. ult. instit. de hered. qualit. & diff.

L. 18.

Filius. non potest adire vel repudiare hereditatem sine patre, neque pater sine filio; l. is qui heres, §. ult. ff. de adquir. heredit. nisi filius sit infans id est minor septem annis: si filius heres institutus sit infans & in potestate patris, pater potest adire hereditatem, vel petere bonorum possessionem nomine filii, ex init. b. leg. & l. ult. §. ubi autem 6. C. de bon. que liber. l. 1. C. Th. de cretion. & bon. possess. Et si infans, cui hereditas delata est ex testamento, vel ab intestato, a matre vel avo materno vel quocumque extraneo, in pupillari ætate deceperit, antequam pater adiret hereditatem, tunc pater superstes capit hereditatem jam delatam filio jure patrio, id est jure patriæ potestatis, quasi jam infanti quæsita, ut pater, non ut heres, hereditas devolvitur ad patrem non jure hereditatis, sed jure patriæ potestatis, quasi jam infantil quæsita, non quasi adquirenda: nec patri noceat mora temel commissa in adeunda hereditate nomine filii, quia bona ex quacumque successione delata filio pater occupat, non jure hereditatis, sed jure peculii, seu jure devolutionis, ideo non tenetur ultra vires hereditatis. Hodie tamen pater succedit filio ut heres; nov. Justin. 118. cap. 2. Quod si patre jam morte sublato, infanti tutor datus sit, potest ejus nomine adire, & ej adquirere hereditatem

vel bonorum possessionem , sive patre superstite , sive jam mortuo ei delata . in curatore idem dicendum ; *l. cum quedam* , supr. de administr. tutur. Tutori soli restitutio fideicommissi fieri potest pupilli nomine ; *l. sancimus* , infr. ad Trebell. *l. servo invito* , §. si pupillo , ff. eod. Si vero iufans tutorem non habebat , vel tutor neglexerit infantis nomine adire hereditatem , & infans deceperit in pupillari ætate ante aditam hereditatem , hereditas non agnita pervenit ad eos , quos perveniret si numquam infanti fuisset delata , id est non transmititur ad heredes infantis , sed ad heredes testatoris , perinde ac si numquam infanti delata fuisset , salva heredibus infantis actione seu recursu contra tutorem ; *l. quicquid* , C. arbitr. tutel. Quod si infans sit major septem annis , consensu patris , in cuius potestate est , vel auctoritate tutoris , si sui juris sit , potest adire hereditatem , vel petere bonorum possessionem , quia judicium infantis suppletur auctoritate tutoris ; *l. quamvis* , §. ult. de adquir. possess. vel si tutorem non habeat potest adire hereditatem decreto prætoris , ut hic in fin. *l. bonorum* 7. C. qui admitt. ad bonorum possess. Quod si infans major septem annis patre mortuo in pupillari ætate deceperit , leges veteres locum habent , ex hac *l.* Hereditas non agnita transmittitur ad suos heredes , non ad extraneos ; *l. unic.* C. de his qui ante apert. tabul.

L. 19.

Jure civili hereditas non adita non transmittitur ad heredes ; *l. unic.* §. in novissimo , C. de caduc. tollend. tamen ex constitutione Justiniani jus deliberandi de adeunda hereditate , & una jus adeundi , transmittitur ad quoscumque heredes sive suos sive extraneos . Quod Justinianus statuit secutus sententiam Pauli , ex quo filius. paternam hereditatem deliberans transmittit ad posteros , id est si deceperit dum deliberaret , jus deliberandi transmittit ad posteros . Ideo si heres deceperit intra tempus datum ad deliberandum , vel si deceperit non adita neque repudiata hereditate intra anni spatium , quod datur ad deliberandum , jus deliberandi transmittit ad heredem , ita ut beneficium transmissionis unius anni spatio concludatur , ut hic , & *l. scimus* , §. & *hac quidem* , infr. b. tit. Et si quis sciens hereditatem sibi delatam ex testamento vel ab intestato , non petita deliberatione , id est beneficium deliberandi , intra annale tempus deceperit , jus deliberandi intra annum transmittit ad heredem : quod si post annum deceperit non adita vel repudiata hereditate , beneficium deliberandi non transmittit . Quod si instantे annali tempore deceperit , reliquum tempus deliberandi transmittit ad suos heredes , quo expleto , heredibus non datur regressus ad adeundam hereditatem , ex hac *l.* Heredi , qui non repudiavit , jus adeundæ hereditatis est perpetuum , nisi postulantibus creditoribus detur ei a judice tempus ad deliberandum de adeunda hereditate ; *l. si curatoris* , supr. b. tit. quo elapsò heredi non datur regressus .

L. 20.

TESTATOR prima & secunda & tertia parte testamenti Titium ex diversis partibus heredem instituit : quarebatur , an cum heres ex una parte hereditatem adiisset , aliam partem repudiare posset ? Præterea pater filium impuberem ex parte heredem instituit : extraneum ex alia parte , eundemque filio impuberi pupillariter substituit , extraneus ex sua parte hereditatem adiit , mortuo filio intra pubertatem , quarebatur an extraneus , qui partem hereditatis ex testamento adiit , substitutionem pupillarem repudiare possit ? Quoad priorem questionem quidam putabant , licere Titio eodem testamento , diversis ejusdem partibus ex pluribus partibus instituto , partem agnosceret , partem repudiare , qualis

quasi essent diversæ institutiones, cum essent diversis partibus testamenti factæ, quia nemo compellitur invitus adire hereditatem; *l. nec emere, C. h. tit.* Heres quidem solus institutus ex pluribus partibus, non potest partem adire, partem repudiare; *l. si solus, ff. de adquir. heredit.* ne defunctum pro parte testatum, pro parte intestatum faciat. Alii contra negabant, heredem institutum ex pluribus partibus, aliam partem agnoscere, aliam repudiare posse; *l. z. l. qui ex duabus, l. si solus, §. 1. ff. de adquir. heredit.* Ratio, quæ adfertur in d. *l. si solus*, est, quod heres adeundo unam portionem omnes adquirat: absurdum enim videtur licere eidem judicium defuncti partim comprobare, partim evertere; *l. 7. ff. de bon. libert. l. unic. §. his ita, C. de caduc. tollend.* Major vero controversia fuit circa secundam quæstionem, an heres ex parte institutus, & substitutus filio impuberi, qui partem ex institutione adiit, pupillarem substitutionem repudiare possit? Sane qui hereditatem ex institutione repudiavit, potest ex substitutione vulgari hereditatem agnoscere; *l. si tu, §. 1. ff. de adquir. heredit.* & qui institutionem repudiavit, potest pupillarem substitutionem agnoscere; *l. quæsum, l. Julianus, eod. l. si filius, de vulgar. & pupillar.* Sed quæstio erat, an heres, qui ex parte hereditatem adiit, substitutionem pupillarem repudiare possit? Quibusdam placebat, heredem, qui hereditatem adiit ex parte, substitutionem pupillarem repudiare posse, hac ratione, quod pupillare, & paternum testamentum duo essent testamenta, duæ hereditates; *§. igitur, inst. de pupillar. substitut.* Quod esset duplex testamentum patris & filii; *l. in duplicibus, ff. ad l. falcid.* Nihil vetabat igitur paternam hereditatem adiri, pupillarem repudiari, quasi diversam hereditatem. Alii contra affirmabant, heredem ex parte, qui adiit partem ex institutione, non posse substitutionem pupillarem repudiare; *l. qui patri, l. Julianus, de adquir. heredit.* quod effectum esset unum testamentum patris & filii; *l. 2. §. + 4. l. patris & filii, de vulgar. & pupillar.* *l. 2. §. illud, de heredit. vel act. vendit. l. paterfamilias, de reb. auctorit. judic. possid.* Justinianus utramque quæstionem ita dissolvit in *hac l.* quæ est una ex 50. decif. ut heres institutus ex diversis partibus, eodem elogio seu testamento, qui partem hereditatis adiit, aliam repudiare non possit, & qui hereditatem adiit ex institutione, non possit repudiare substitutionem pupillarem, quia absurdum est partem ejusdem hereditatis agnosci, partem repudiari; *d. l. unic. §. his ita.*

L. + 21.

SErvis heres institutus non potest sine iussu domini hereditatem adire vel repudiare: & si iussus adire hereditatem domini dicto audiens non fuerit, compellendus est adito prætore adire hereditatem; *l. 1. §. quid ergo, ff. si quis omis. caus. testam.* Quid si heres institutus sit is, cui status controversia movebatur a Titio, qui se dicebat dominum, & servi dominium vindicabat? Servi vindicantur actione in rem, velut quilibet aliae res mobiles vel immobiles; *l. 1. l. 6. ff. de rei vindicat.* Et hoc est quod dicit Accursius in *hac l.* servum vindicari tamquam immobilem rem. Actio, quæ datur domino vindicandi servi causa, dicitur præjudicialis in rem. Quæstio status est præjudicialis, quia prius decerni debet, & præjudicium facit petitioni hereditatis; *l. ult. C. de ordin. cognition.* Finge Titius testamento heredem instituit eum, qui se liberum dicebat, cui tamen controversia status movebatur a Seio: quærebatur, an interim pendente lite super liberali causa, compellendus esset iussu Seii adire hereditatem, quasi iussu domini, an impune posset non parere? Veteres hac de re in multas scindebantur sententias. Quidam negabant, Stichum compellendum adire hereditatem pendente liberali judicio, quasi iussu domini, ne præjudicium fieret libertati. Quæstio status est præjudicialis, si de hereditate, &

Tom. VIII. Vol. II.

libertate quaratur, prius disceptanda est causa libertatis; *l. 2. C. de ordin. cognit.* immo ordinato liberali judicio, is, qui de statu litigat, pro libero habetur; *l. ordinata, l. si cui, §. licet, ff. de liber. caus.* *l. lite ordinata, t. C. eod.* nimurum grave & invidiosum est, ut qui est in possessione libertatis, pendente liberali causa, quasi servus compellatur adire hereditatem quasi jussu domini. Et hoc est ratio, quam insinuat Justinianus his verbis, *indignatus est quasi domino ei parere.* Justa est causa indignandi, si homo, qui se dicit liberalum, pendente liberali judicio habeatur pro servo, & ut servus compellatur adire hereditatem jussu quasi domini: ubi lis incepta est, pendente lite nihil innovandum, quin sustinendum est, ut lis suo marte decurrat; *l. properandum, §. illo proculdubio, C. de judic.* id est expectandus est eventus sententiae: & hoc est quod ait Justinianus his verbis, *hereditatem (id est litem de hereditate) per suum jus decurrere, & liberale judicium suam expectare sententiam.* Justinianus, ut veterum discordiam tolleret, hac distinctione usus est, ut si Titius Stichum heredem instituerit facta mentione domini, puta si dixerit, *illum servum illius heredem instituo,* a judice compellendus sit adire hereditatem, & adeundo adquirat illi, qui se dicit dominum, quia ex verbis testatoris apertissimum est, illum esse heredem institutum contemplatione domini, cuius mentio specialis facta est, quod sufficit, ut hereditas adquiratur illi, cuius contemplatione relicta est; *l. sed si plures, §. in adrogato, ff. de vulgar. & pupillar.* Ita tamen, ut si postea Stichus liber pronuntietur, nullum gravamen, nullum onus vel periculum subeat ex adita hereditate, sed omne commodum & periculum pertineat ad illum, qui jussit adiri; *l. liber homo, ff. de adquir. rer. domin. l. quia poterat, ad Trebell.* Quod si Stichus quasi liber institutus sit, nulla servi aut domini habita mentione, Justinianus voluit non compelli interim adire hereditatem, nec denegari ei liberale judicium. Servo licet consistere adversus dominum pro libertate; *l. vix certis, ff. de judic.* & hereditatem per suum jus decurrere, & liberale judicium suam expectare sententiam, sive agente eo, sive pulsato, id est sive ipse proclamat ad hereditatem, sive pulsetur seu conveniatur, & ex possessione libertatis a domino vindicetur in servitatem. Ut si per sententiam servus pronuncietur, tunc domino hereditatem adquirat: si autem liber pronuntiatus fuerit, tunc eam sibi adquirat si adire maluerit: nec enim compellitur quisquam damnosam hereditatem adire; *l. nec emere, h. tit.*

L. 22. & ult.

Heres scriptus, qui adiit hereditatem pure & simpliciter omissa inventatio, tenetur creditoribus hereditariis in solidum, etiam ultra vires hereditatis, ut ostenditur t in §. 1. h. l. l. que dotis, ff. solut. matrim. quia adeundo hereditatem videtur contraxisse cum creditoribus; *l. 3. §. ult. ff. t quib. ex caus. in poss. eat. l. si quis absentis, §. heres quoque, de oblig.* & c. Idem tenetur & legatariis t in solidum, etsi fines hereditarios excedant, & amittit detractionem quartae falcidiæ; *now. l. cap. 2. §. 2. auth. sed cum testator, C. ad l. falcid.* Sed primum ex rescripto divi Hadriani succursum est ei, qui hereditatem adiit, si post aditam hereditatem grande ex alienum, quod latebat, emerget; *§. sciendum, insit. de hered. qualit.* & different. Tum constitutione Gordiani, quæ memoratur in hac l. & in d. §. sciendum, nec exstat. Hoc juris concessum est militibus duumtaxat, qui temere damnosam hereditatem adierint, ne teneantur ultra vires hereditatis, hac ratione, quod consulendum sit militibus, quos arma magis quam leges scire par est: quod comprobatum est quadam constitutione Justiniani, quæ etiam desideratur. Sed ex alia constit. Justiniani, si heres ex testamento, vel ab intestato, ex asse, vel ex parte adeat hereditatem confecto inventario, non tenetur creditoribus vel

vel legatariis ultra vires hereditatis. Cum vero fiscus succedit in bonis vacan-
tibus, etiam omisso inventario, non tenetur creditoribus ultra vires bonorum; l. i. §. an bona, ff. de jur. fisci, quia non succedit ut heres, sed ut fiscus.
Et cum pater succedit in bonis adventitiis filiis, non tenetur ultra vires bono-
rum, quia pater ea occupat non jure hereditatis, sed jure peculii; l. si infan-
ti, & ibi gloss. C. h. tit. Etiam filius, qui non confecit inventarium, non
mittit legitimam, neque Trebellianicam, quia utramque habet a lege, non
judicio testatoris, ut optime animadvertisse gloss. in §. in computatione, h. leg. A-
ditio hereditatis perpetua est, non praescribitur, nisi spatio 30. annorum, nisi
certum tempus heredi scripto præfixum fuerit ad adeundam hereditatem postu-
lantibus creditoribus, vel substitutis; l. quandiu 69. ff. de adquir. heredit.
Et quidem heredi scripto, si dubitet de adeunda hereditate, a prætore datur
ei tempus ad deliberandum, an adeat hereditatem, nec ne, quod tempus olim
positum erat in arbitrio prætoris, ita ut non esset minus quam centum die-
rum; l. i. & 2. ff. h. tit. Constit. Justiniani datur annus ad deliberandum;
l. cum in antiquioribus, supr. b. tit. Sed si heres omisso jure deliberandi, ma-
nit adire hereditatem confecto inventario, tunc heredi datur tempus trium men-
sium ad conficiendum inventarium, computandum a die, quo scivit sibi dela-
tam hereditatem ex testamento vel ab intestato. Et hoc si heres præsens sit:
quod si absit a loco, in quo res hereditariae vel maxima pars earum posita-
fuerint, tunc datur ei annus, numerandus a morte testatoris, ut exponitur † in
§. 2. & 3. h. l. In conficiendo inventario hec potissimum requiruntur. I. ut
inventarium conficiatur intra tres menses, si heres adsit eo loco, ubi res here-
ditariae sitae sunt, vel intra annum si heres absit, & priori casu ut inventa-
rium inchoetur intra 30. dies, id est intra mensem, & perficiatur intra sex-
ginta dies, id est intra duos menses. Quod intra tempus incipiendum sit in-
ventarium secundo casu, non exposuit Justinianus, sed simpliciter dixit con-
summandum intra annum: verum proportione servata inventarium intra qua-
tuor menses inchoandum esse recte supplet gloss. hic, ut perficiatur intra an-
num. Ut enim inventarium, quod perfici debet intra tres menses, inchoari
debet intra mensem, ita par est, inventarium, quod conficiendum est intra an-
num, inchoari intra quartum mensem, ut semper conficiendo inventario inte-
græ sint duas partes temporis, quod datur a lege. Tempus conficiendi inventa-
rii currit ab apertis tabulis, vel delata hereditate, sed quod supplendum est
sententiae h. leg. id tempus non currit, nisi a die delatae & aditæ hereditatis,
nisi sit in mora adeundi, ut optime advertit gloss. hic, ex l. statuliberos 3. §.
si quis heredi, ff. de statulib. Heredi datur tempus ad ineundum inventarium.
Tutores & curatores statim atque dati sunt inventarium facere debent; l. tu-
tores 24. C. de administr. tut. l. tutor qui repertorium, ff. eod. l. ult. §. i. C.
arbitr. tutel. ut consulatur pupillis, ne tutores vel curatores impune graffentur
in rebus pupilli vel minoris antequam inventarium conficiatur. II. Inventa-
rium debet confici rerum omnium, quas defunctus reliquit mortis tempore,
vocatis quorum interest, id est creditoribus, vel legatariis, vel substitutis, alio-
quin inventarium fidem non facit, nisi inter quos confectum est; auth. si o-
mnes, C. si minor ab heredit. se abstineat. Inventarium confici debet præsen-
tibus tabulariis, & adhibita subscriptione heredis, vel si sit imperitus litterarum, Signum cru-
vel scribere præpediatur, adhibita subscriptione specialis tabularii, qui pro eo vice sub-
scribat, signo crucis antea manu heredis præposito vice subscriptionis. Porro scriptio
in conficiendo inventario non sufficit nuda subscriptio nominis heredis, sed sub-
scriptio, quæ significet quantitatem rerum hereditiarum, & testationem seu apponi soli-
adseverationem propriam heredis, quod res apud eum tuta remaneant, ut ex-
tum; Ingulf.
ponitur † in §. 2. h. l. inventarium debet continere specificam descriptionem in chron.
rerum hereditiarum; d. l. tutores, l. si quis intra, infra. de bonis proscriptor. Croyland.

l. 3. C. de bon. vacantib. Præterea heres debet subscribendo significare qualitatem rerum, qua fateatur res inventario comprehensas esse apud se, seque inventarium rerum bona fide confecisse, easdemque bona fide servaturum. Qui subscribebant instrumentis tamquam partes seu contrahentes, præter signum nominis, apponebant brevem summam contractus, ut aperte colligitur, ex hoc loco, nec aliter intelligitur quod dicitur in *l. contractus*, supr. de fid. instrument. si convenerit, ut contractus vel aliud instrumentum in scriptis fieret, non prius valere, quam e scheda in mundum redactum sit, & subscriptione partium munitum. Hinc subscribens instrumento mutui, quod alias accepit, citra solemnitatem verborum, id est † subscribens ut testis, non obligatur; *l. mutue*, supr. si cert. petat. Inventarium confici debet coram tabulario seu tabellione, adhibita subscriptione heredis, vel si imperitus sit litterarum, qui pro eo subscribat, & adhibitis testibus qui heredem norint. In inventario conficiendo requiruntur testes idonei & fide digni, qui heredem norint, si propter imperitiam litterarum vel aliud impedimentum is inventario subscribere nequeat. In contractibus etiam requiruntur testes, qui contrahentes norint; nov. *Justin.* † 73. cap. 8. ne quid falli fiat. In conficiendo inventario requiritur non modo scriptio heredis, quod constitutum est *hac l.* sed etiam *jusjurandum* heredis, nihil se dolo fecisse, & *jusjurandum* testium, quod adfuerint iis quæ gesta sunt, & in nullo consciæ sint factæ ab herede malignitatis, quod additum est nov. *Justin.* *l. de hered.* & *falcid. cap. 1.*

§. et si prefatam, ejusd. leg.

EX constit. Justiniani quadruplex est beneficium inventarii. I. est, quod heres, qui adiit hereditatem, rite & solemniter confecto inventario, non tenetur creditoribus ultra vires hereditatis. II. est, quod heres præstat legata deducto ære alieno, legata non solvuntur, nisi deducto ære alieno; *l. Papijanus*, §. † *quarta*, ff. de inoff. testam. *l. 2. §. 1.* † ff. de collat. bonor. Et deducto semel ære alieno, si legata excedant dodrantem, legis falcidiæ beneficio utitur adversus legatarios. Omissa autem inventario heres tenetur in solidum, non modo creditoribus, sed & legatariis non deducto ære alieno nec falcidia, ut proponitur in † §. si vero *12. h. l. ex nov. 1. de hered.* & *falcid. cap. 2. §. 2.* Et heres, qui fecit inventarium, liberatur solvendo creditoribus etiam posterioribus, salva prioribus actione hypothecaria, vel condicione indebiti adversus posteriores, qui solutionem receperunt, ut subjungitur in *h. §. † & quatuor seqq.* quia nihil est quod imputetur heredi, qui prius solvit creditoribus, qui sibi vigilarunt; *l. quod autem*, §. *sciendum*, *l. pupillus*, ff. que in fraud. creditor. id est creditoribus, a quibus prius conventus fuit, nisi dolomalo id est sciens ultrover solverit posterioribus creditoribus omissis prioribus; *l. cum post mortem*, §. 1. ff. de administr. tutor. Eadem est causa legatiorum, ac creditorum. Potest heres satisfacere legatarii, qui eum convenerint, non expectatis creditoribus, & hoc ex rebus hereditariis, vel ex pretio venditionis rerum ipsarum, ita ut nulla creditoribus sit actio in heredem, vel emptores rerum hereditiarum, quorum pecunia soluta sunt legata, sed datur creditoribus actio hypothecaria, vel condicō indebiti adversus legatarios pecuniae recuperandæ causa, ut additur in *hoc §. † & quatuor seqq.*

§. in computatione.

III. **B**eneficium inventarii est, quod heres, qui adiit hereditatem facto inventario, si damnosam invenerit, potest eam dimittere quandocunque etiam post triginta annos, quia beneficium legis est perpetuum, qua ratione

ne & legis falcidiae beneficio heres etiam post longum tempus mortis testatoris uti non prohibetur ; *l. legis falcidiae, ff. ad leg. falcid.* Et si renunciet hereditati, potest deducere quod impendit in sumptus funeris, quia impensa funeris est a^s alienum defuncti ; *l. i. ff. de religios. & sumpt. funer.* Item quod impendit in testamento insinuationem apud acta , & inventarii confectionem , vel alias causas necessarias hereditatis, vel sumptus litis pro tuendis rebus hereditariis. Inventarium confici debet sumptu hereditatis, quia interest omnium, ad quos spectat hereditas : qua ratione & sumptus electionis debet fieri de mensa ecclesiae ; *cap. ut præteritæ, de elect.* IV. Inventarii beneficium est , quod adita hereditate ex inventario , non confunduntur actiones , quæ heredi competebant adversus defunctum , ut ei salva^s sint perinde atque aliis creditoribus hereditariis , servato inter eos privilegio temporis : alias aditio ipso jure confundit actiones , si creditor debitoris vel debitor creditoris heres extiterit ; *l. debitori, ff. de fidejuss.* *l. Stichum, §. aditio, de solut.*

§. licentia.

Heres , qui ex inventario adit hereditatem , bona fide inventarium facere debet , & inventario subscribere , eaque subscriptione significare quantitatem rerum omnium , & affirmare , se inventarium bona fide fecisse , ut ostensum est *init. b. leg.* Sed si heres in confiendo inventario , res quasdam omissee vel celasse feratur a creditoribus & legatariis , integra est actio in heredem , ut omessa vel subducta suppleantur , & iisdem datur copia probandi que omessa vel amota sunt quæstione habita de servis hereditariis , vel sacramento heredis , vel aliis probationibus , puta testibus , vel instrumentis . De servis hereditariis quæstio haberi potest , ut sciatur veritas rerum , quæ sunt in hereditate ; *l. i. §. i. supr. de jurejurand. prop. column. dand. l. lex quæ, supr. de administrat. tutor.* Heres , qui in confiendo inventario sciens & dolo quid omisit vel celavit , hac de re , si convictus fuerit , tenetur in duplum , ut additur in *fin. b. §.* Ex hac constitutione heres , qui quidpiam omisit vel celavit in confiendo inventario , non amplius præstat , quam duplum , punitur dumtaxat in quo peccavit , ut heres , qui amovit res hereditarias , in his amittit falcidiæ & Trebellianicam ; *l. falcidiae 24. l. *) beneficio legis, l. hereditatum, al. l. 68. §. ult. ff. ad l. falcid. l. rescriptis, de his quæ ut indign.* *l. Paulus respondit 48. ad Trebell.* Sed jure forensi heres , qui dolo omisit vel subduxit res hereditarias , amittit beneficium inventarii , & creditoribus legatariisque tenetur in solidum , quod legis beneficio indignus sit , qui committit in legem ; *l. auxiliu, in fin. ff. de minorib.* Nec hoc prorsus alienum est a jure civili , quo etiam suus heres , qui aliquid ex hereditate amovit , abstinendi beneficium non habet ; *l. ei qui se, l. si servum, §. si quis suus, ff. de adquir. hered.*

§. donec.

Heres , licet adierit hereditatem , intra tempus confiendi inventarii non potest conveniri a creditoribus hereditariis vel legatariis actione in personam , vel in rem , vel hypothecaria , non secus ac heres intra tempus delatum ad deliberandum de adeunda hereditate , ex hoc §. quia nondum constat pro qua parte heres conveniri possit , vel an conveniri possit , quia tempus , quod datur heredi confiendi inventarii causa , liberum & tutum est a creditoribus & legatariis , quod detur heredi quasi ad deliberandum de adeunda hereditate : interim tamen ipse potest convenire debitores hereditarios , ex Bartolo in *hac l.* Aliud in tutori vel curatore , qui omnino non potest attingere res

pupilli vel minoris , nisi prius confecto inventario ; *l. ult. in fin. C. arbitr. tutel.* Et interim idem coepas adversus defunctum lites excipere compellitur , nullum enim privilegium heres habere potest in lite contestata cum defuncto ; *l. si is qui Romæ , ff. de judic.* Nec creditoribus vel legatariis iniquo animo ferenda est brevis mora , quia interim præscriptio non currit adversus eos , ut subditur *in fin. b. §.* Non valenti agere non currit præscriptio ; *l. cum notissimi , §. illud autem , C. de præscript. 30. ann. l. i. §. ult. C. de annal. except. l. in rebus , vers. omnes autem , C. de jur. dot.*

§. fin vero 12.

Heres , qui non confecto inventario adiit hereditatem intra tempus datum a lege , tenetur creditoribus hereditariis & legatariis in solidum , ex hoc §. nec non legatariis , ita ut amittat falcidiam ; *nov. 1. de hered. & falcid. cap. 2. §. 2.* Ratio est , quod beneficio legis indignus est , qui eam contemnendam censuit , ut mox subjicitur *in fin. b. §.* Frustra legis auxilium implorat , qui committit in legem ; *l. auxilium , in fin. ff. de minorib.*

§. & hec quidem .

Constitutione ista dato beneficio inventarii , heredi non tollitur jus delibrandi de adeunda hereditate , sed superfluum ac inane efficitur , cum tum cum sit heredi omissa deliberatione adire hereditatem confecto inventario beneficio *hujus leg.* Igitur etiam post hanc constitutionem volenti & petenti datur tempus ad deliberandum , nimirum anni a Principe , novem mensium a judice , ita ut semel non iterum concedendum sit , ne quidem a Principe . Olim tempus deliberandi erat positum in arbitrio prætoris ; *l. i. 3. & 4. ff. b. tit.* sed ex hac constitutione tempus deliberandi limitatur , & datur a Principe , non a judice , ita ut semel concessum non iteretur : contra res bis judicatas restitutio datur a Principe ; *l. minor 18. §. sed & Percennio , ff. de minorib.* Sed in hoc casu Princeps ipse sibi legem imponit , ne tempus deliberandi datum a lege instauretur , ut occurratur dolis & machinis heredum , qui frustrandi & morandi credores causa tempus deliberandi diutius trahebant . Et ita restitutionis auxilium in una eademque causa iterum non conceditur ; *l. 2. & 3. C. si sepius in integr. restitut. postuletur.* Et adversus sententiam præfecti prætorio non licet iterum supplicare ; *l. si quis adversus , C. de precib. Imper. offerend.* ne lites in infinitum producantur . Tempus deliberandi prolixius datur a Principe , quam a judice , propter prærogativam dignitatis , ut ostendatur Princeps major magistratu ; Tiberius ad senatum apud Tacit. 3. annal. (cap. 53.) non adest , aut prætoris , aut consulis partes suffineo : *majus aliquid & excelsius a Principe postulatur.* Ex hac constat tempus deliberandi , quod datur a Principe , est anni , quod a judice , novem mensium , quo derogatur *l. cum in antiquioribus , supr. b. tit.* ex qua tempus deliberandi indistincte est anni .

§. fin autem 14.

Qui petiit tempus ad deliberandum , intra tempus ad hoc datum inventarium confidere debet , ne interim dum deliberat res hereditarie amoveantur , ut ostenditur *init. hujus §.* Immo donec inventarium fiat , ab eo qui deliberat res ob-signari debent custodiæ causa , quod e more in jus transiit ; *l. cum pater , §. pater 21. ff. de legat. 2. l. ult. C. Th. de administr. tutor.* Tacit. 14. annal. (cap. 6.) testamentum Aceronice requiri , bonaque ob-signari jubet . Et si heres post deliberationem adeat hereditatem , vel non reculet hereditatem , *quod*

quod perinde est, quia tacite adire videtur, non utitur beneficio *hujus l.* & tenetur in solidum creditoribus ac legatariis, ita ut amittat beneficium legis falcidiæ, quia beneficio legis indignus videtur, qui legem contempsit, id est qui petuit tempus ad deliberandum ipso beneficio *h. leg.* ex qua tuto potuit adire hereditatem facto inventario. Quod si heres intra tempus deliberandi inventarium non fecerit, & recusat hereditatem, compellitur res hereditarias restituere heredibus legitimis, vel creditoribus, quanti auctor in litem juraverit intra modum a judice statuendum, ne in immensum juretur, ut definitur in *hoc §.* In actionibus in rem, puta in rei vindicatione, & petitione hereditatis, in litem juratur usque ad certam summam arbitrio judicis, ne in infinitum jurare liceat; *l. 4. §. jurare, l. 5. ff. de in lit. jurand. l. qui restituere, de rei vindicat. l. si quando, C. unde vi.*

§. ult.

Summa *hujus constitutionis* est, quod heres rite & solemniter confecto inventario intra tempus non tenetur creditoribus & legatariis ultra vires hereditatis, & si heres omisso inventario malit petere tempus ad deliberandum, postulanti datur annus a Principe, novem menses a judice. Et *hac constitutione* ait Justinianus derogari duabus e suis constitutionibus. Quarum una continet *l. cum in antiquioribus*, supr. *h. tit.* ex qua annus indistincte datur ad deliberandum: altera est constitutio quædam, quæ non existat, & memoratur *init. h. leg.* quæ succurrebat heredi propter improvsum æs alienum, & continebat sententiam constitutionis Gordianæ, quæ etiam desideratur, quæve juvabat milites propter inscitiam militarem: vel, ut sanius loquamur, Justinianus ampliavit hæc omnia jura, & quod ante constitutum erat in causa improvisi æris alieni, vel propter milites, id produxit ad quoscumque heredes, ne teneantur ultra vires hereditatis, sive æs alienum improvsum emiserit, sive ab initio apparuerit, dummodo rite factum sit inventarium intra tempus præstitutum *hac lege*. Et hæc est summa *hujus constitutionis*, qua exposita πάρεργον, non erit querere, an heredi remitti possit confectio inventarii: & Cujac. in *nov. 1. de hered. & falcid. in fin.* existimavit, remitti posse exemplo tutoris; *l. ult. C. arbitr. tutel.* sed verius est heredi minime remitti posse, saltem in fraudem creditorum. Et ita fructuario remitti non potest cautio fructuaria, quam præstat fructarius se usurum fruiturum boni viri arbitratu; *l. 1. C. de usufruct. l. scire debetis, C. ut in possess. legat.* Et promptius est tutori remitti confectionem inventarii, quod præsumendum sit patrem ita cavisse magis in gratiam pupilli, ne secreta patrimonii pandantur; *l. 2. C. de aliment. pupill. præstand.* quam in fraudem & injuriam creditorum. Ad hæc queritur, an testator heredi prohibere possit confectionem inventarii, id est vetare ne inventarium faciat, ne possit uti beneficio inventarii? Cujac. etiam in *hanc legem* credit posse, eodem arguento tutoris: sed verius saniusque est heredi nequaquam prohiberi posse confectionem inventarii, quæ est remedium juris, quia jus publicum privatorum voluntate tolli non potest; *l. nemo 55. ff. de legat. 1.* & ita judicatur. Heres ex testamento vel ab intestato, & cujuscumque conditionis sit, miles, clericus, vel privatus seu paganus, minor vel major 25. annis, mulier, vel rusticus, tenetur confiscere inventarium, alioquin amittat beneficium inventarii, ex *nov. 1. de hered. & falcid. cap. 4. in fin.* sed minor restituitur ob omissionem inventarii, si captus sit; *l. nam postquam, §. si minor, ff. + de jurejur.* Juris ignorantia excusat in minoribus; *l. 2. C. de jur. & fact. ignor.* Etiam fiscus heres scriptus tenetur confiscere inventarium, quia succedit ut privatus quilibet: succedens ex delicto, vel in bona vacantia deficiente herede, non tenetur ultra vires bonorum; *l. 1. §. an bona,*

ff. de jur. fisc. quia non succedit ut heres, sed jure fisci. Etiam mulier vel rusticus tenetur confidere inventarium, nec restituitur ob omissum inventarium: tamen mulier si ignorantia juris lapsa non fecerit inventarium, non amittit dominum, sed lucra nuptialia. Juris ignorantia excusatur in muliere in damno rei sue, non in lucro; *l. error*, *ff. de juris & fact. ignor.* *l. ult.* *C. eod.* *l. juris*, *C. qui admitt. ad honor. possess.* Et hac distinctione modus impositus est nov. Leonis 110. ex qua mulier, quae post mortem mariti non fecit inventarium rerum mariti, submovetur a petitione dotis & lucri nuptialis, quod juris restitu e republica esse placuit Cujac. 14. obf. 38. ut occurratur rapinis mulierum.

A D T I T U L U M

De repudianda vel abstinend. heredit.

L. 1.

FILIUS, qui est in potestate patris tempore mortis, suus & necessarius heres existit ipso jure sine immixtione: sed si bonis paternis se non immisceat, non obligatur hereditati, nec potest conveniri a creditoribus hereditariis; *l. i. supr. prox. tit.* Filius autem præsumitur se immiscuisse bonis paternis, vel pro herede gessisse, si aliquid gessit quasi heres, id est animo heredis: *pu-
†† V. omni-
no l. 49. in
fin. famil. er-
al. l. si pupillus*, *§. † si servum*, *ff. de adquir. heredit.* vel si habitet in domo paterna vel possideat res hereditarias, nisi liquido id est manifestis argumentis probet se abstinuisse hereditate paterna, nec habitasse in domo paterna ut heredem, sed ut inquilinum id est conductorem vel custodem. Qua de causa liberi, qui sunt sui & necessarii heredes, ita ut ipso jure heredes existant sine immixtione, ut sibi consulant solent testari, id est testatum facere per libellum, se non animo heredis gerere quæ gerunt, sed pietatis aut custodiæ causa vel pro suo; *d. l. pro herede*. Alias qui semel paterna hereditate se abstinuit, id est abstinuisse probatur, & liquido probat, se non ut heredem in domo paterna habitasse, sed ut inquilinum vel custodem, vel ex alia iusta causa, non potest conveniri a creditoribus hereditariis, puta a fisco vel aliis, *ex hac l.* Aditio vel immixtio hereditatis non inducitur ex sola possessione rerum hereditiarum, nisi sit animo adquirenda hereditatis. Ideo cum queritur, an quis sit heres, non queritur, an possideat res hereditarias, nec ne, sed an admiserit id est agnoverit hereditatem vel bonorum possessionem; *l. non hoc*, *C. unde legitim.*

L. 2.

In hanc leg. dictum est supra ad *l. 91. ff. de adquir. heredit.*

L. 3.

Filius, qui est in potestate patris tempore mortis, est suus, & necessarius heres existit, sed antequam se immisceat bonis habet beneficium abstinendi a prætore; *§. sui autem, inst. de hered. qualit. & diff.* *l. ei qui se, ff. de adquir. heredit.* Et suus heres, qui semel se immiscuit bonis paternis, quæsitam hereditatem respuere non potest; *l. prox. infr. b. tit.* suus heres, qui testa-

testamentum injustum dixit, puta filius præteritus, vel exheredatus, qui testamentum impugnavit per querelam inofficiosi vel viam nullitatis, & agit petitione hereditatis adversus heredem scriptum, & postea in jure professus est, nihil se de paterna successione petitur, non ex causa donationis, id est donandi animo, sed transigendi animo, quo genere videtur repudiasse hereditatem, quia repudiatio hereditatis fit in jure pro tribunali, ex hac l. & l. prox. insr. h. tit. l. i. supr. de repudiand. honor. possess. l. non solum, §. ult. ff. de rit. nuptiar. non submovetur exceptione pauci seu transactionis a petitione hereditatis, non submovetur sc. vi repudiationis, quia repudiatio nullius est momenti, hereditas semel adita repudiari non potest; ex hac l. & l. prox. l. ait prætor, alias l. et si sine, §. sed quod Papinianus, ff. de minorib. l. i. §. decretalis, de success. edicto: non quasi ex donatione, quia non habuit animum donandi: non vi transactionis, quia transactio, quaæ fit nullo dato, vel reteneto, vel promisso, nullius est momenti, ut hic, & l. transactio, C. de transact. nec vi pauci gratuiti seu remissionis, quia non habuit animum remittendi jus suum, sed transigendi, ut a lite discedatur.

L. 4.

Sicut major 25. annis, qui semel repudiavit delatam successionem priusquam eam adiret, eam repetere non potest, ex hac l. & l. i. de repudiand. honor. possess. l. nam quod, §. t. sed & qui, ff. ad Trebell. ita qui semel adiit hereditatem, postea repudiando nihil agit, sed jus semel quæsumum retinet: qui semel est heres non potest desinere esse heres: & si heres scriptus, qui semel adiit hereditatem, forte lite mota, puta conventus a creditoribus hereditariis, in jure id est apud prætorem professus sit, se non esse heredem, non ideo hereditatem semel quæsumam amittit. Noa obstat quod dicitur, in jure confessos pro judicatis haberi, quia haec regula non pertinet ad repudiationem hereditatis, id est ad eum, qui repudiandi causa in jure confitetur se heredem non esse, sed ad eum, qui in jure confitetur se debere certam quantitatem, ex hac l. & l. i. ff. de confess. Filius patri est suus & necessarius heres, ipso jure heres existit, tamen si se abstinerit, post abstentionem non desinit esse heres: qui semel est heres, etiam si abstineat manet heres, sed est heres nomine sine re; l. 6. §. si filius, ff. de bon. libertor. l. cum quasi, §. sed & si suus, de fideicommissar. libertatib. l. 2. §. sed si sunt sui, ff. ad Tertyll. Tamen eum, qui se abstinuit, prætor non habet heredis loco: ideo si is, qui se abstinuit, interrogatus apud prætorem, an sit heres, tacuerit, non tenetur quasi heres, quia abstinentem se prætor non habet heredis loco; l. si filius 12. ff. de interrogat. act. Sed si filius, qui abstinuit paterna hereditate, in jure interrogatus, an sit heres, responderit se heredem esse, tenetur quasi heres, nam ita respondendo, pro herede geffisse videtur, & hereditatem repetiisse; d. l. si filius.

† V. si facit, & adde
l. 13. ff. de
adqu. her. l.
l. §. 3. ff.
und. liber. l.
l. §. 6. ff. de
succ. edict. l.
4. ff. quis
ord. in bon.
possess. §. 5.
inst. de bonor.
poss.

L. 5.

De hac l. dictum est supr. l. 8. ff. de adquir. heredit.

L. 6.

Jure veteri suus heres, qui semel abstinuit bonis paternis, indistincte id est omnino potest redire ad ea etiam post longum tempus, donec res paternæ in eodem statu permanent, id est si bona patris nondum venierint instantibus creditoribus, ut refert Justinian. init. h. leg. quod probatur l. si qui suus, ff. de jur. deliberand. In bonis maternis filius, qui dixit se nolle adire heredi-

tatem matris, potest penitente, & mutata voluntate admittitur ad adeundam hereditatem intra annum rebus integris, id est si nondum agnatus eo repudiante aeat; *l. filii*, *ff. ad SC. Tertull.* & si habeat substitutum, admittitur etiam rebus integris, id est rebus non dum distractis. Etsi minor 25. annis repudiaverit hereditatem, si res in integro sit, omnimodo restituitur adversus additionem hereditatis: si vero jam distracta hereditate & finitis negotiis veniat ad paratam pecuniam, id est distractam hereditatem laboribus substituti, non auditur; *l. quod si minor*, *§. Scævola*, *ff. de minorib.* Ex constit. Justiniani, quæ antiquum jus correxit ea parte, si suus heres repudiaverit hereditatem, si res venditæ sint, nullus aditus id est regressus ei datur ad hereditatem, quod & antiquis placuit: quod si suus heres sit major 25. annis, & tempora restitutionis nulla ei supersint, id est elapsum sit quadriennium, quod post impletum 25. annum datur ad petendam restitutionem in integrum, nondum res sint alienatae, intra triennium potest redire ad bona repudiata: quod si sit minor 25. annis, vel intra utile tempus constitutus, id est intra quadriennium, quod datur post 25. annum, tunc impleto quadriennio, intra triennium ad eadem bona redire potest, ex hac *l.* Suus heres, qui semel repudiavit hereditatem, rebus integris, id est bonis nondum distractis, facile restituitur adversus repudiationem, quia suus heres jure civili, etiam qui se abstinet, manet heres, licet nudo nomine, & sine re, non plane heres esse desit abstentione.

De conditionibus & demonstrationibus.

LUBENS mihi proposui singulas leges hujus tituli explanare, quia valde utilis est, & latius patet per omnes fere partes juris, cum pertineat ad omnes contractus, & testamenta. Hic titulus concipitur *de condit.* & *demonstrat.* & *caus.* & *mod. eor. quæ in testament.* scribuntur. Conditio, ut definit glossa & Odofredus in rubr. *h. tit.* est suspensio actus, cui inseritur, collata in futurum & incertum eventum. Conditio est suspensio, quia conditionis propria vis & potestas est, ut suspendat actum; *l. cum ad præsens*, *ff. de reb. credit.* ex quo si legatum sub conditione relatum sit, non debetur priusquam conditio extiterit; *l. si ita sit scriptum*, *§. si sub conditione, de legat.* *2. l. is, cui, de obligat.* & *act. l. cedere diem, de V.S. l. in fraudem 27. l. generaliter, qui & a quib. manumiss.* Et si quis sub conditione heres institutus sit, idemque rogatus restituere hereditatem, non potest adire, nec restituere hereditatem priusquam conditio impleta sit; *l. facta*, *§. si sub conditione, infr. ad Trebell.* & conditio deficiens facit deficere dispositionem: puta si sub conditione res venierit, deficiente conditione nulla est emptio; *l. necessario, + supr. de peric.* & *commod. rei vendit.* & si sub conditione debiti nomine obligata sit hypotheca, interim nihil debetur pendente conditione; *l. grege pignori*, *§. si sub conditione, supr. de pignorib.* & si sub conditione servus legatus sit, pendente conditione non desinit esse heredis; *l. i. §. + servi, ad Silan. d. l. generaliter, §. i. infr. qui & a quib. manumiss.* Hoc adeo verum est, ut etiam tacita conditio suspendat actum, ut si quis stipuletur domum ædificari, vel opus fieri, non ante incipit actio, quam res per rerum naturam præstari possit; *l. interdum, infr. de V.Q. propteræa conditio resolutoria, conditionis appellatio proprie non continetur, quia non suspendit actum, sed perfectum resolvit: puta si fundus commissoria lege venierit, venditio pura est, sed sub conditione resolvit; l. + 2. de leg. commiss.* Conditio proprie dicitur cum confertur in futu-

futurum, cum vero confertur ad præsens, vel præteritum, non habet vim & potestatem conditionis, id est non suspendit actum: stipulatio non suspenditur, id est pro pura habetur, si quis stipuletur sub conditione de præsenti, si *Rex Parthorum vivit*, vel de præterito, si *Titius eum heredem scripsit*, licet contrahentes rei veritatem ignorent, quia spectatur tantum quid in rerum natura sit; d. l. cum ad præsens, & dd. seqq. l. si ita stipulatus 120. infr. de V. O. l. cum in secundo, de injust. rupt. l. 3. §. si patronus, de bon. libert. Condicio proprie dicitur, cum in futurum & incertum eventum confertur; quæ omnino exstituta est, pro conditione non habetur: puta si centum Titio legata sint, cum morietur, purum est legatum, quia non conditione, sed mora suspenditur; l. heres meus, infr. h. tit. & qui stipulatur sub conditione, quæ omnino exstituta est, pure stipulatus videtur; l. si pupillus, §. 1. infr. de novat. & quod debetur sub conditione, quæ omnino exstituta est, interim solutum repeti non potest condicione indebiti, quia non potest dici indebitum; l. quod si, supr. de condit. indebit. Alias conditio accipitur pro pacto & lege contractus, ut in l. Paulus respondit, infr. de liberal. caus. l. ea conditione, C. de rescind. vendit. l. pen. C. si mancip. ita fuer. alien. cap. cum Joannis, de fid. instrum. Donat. in illud Andriæ: accepit conditionem. Conditio est pactio certam legem in se continens. Augustin. in Joann. cap. t. 1. tract. 8. num. 12. in fin. in illud nondum venit hora mea. Venit hora non necessitatis, sed voluntatis, non conditionis, sed potestatis. Et hac analogia dicitur, propter sœvitiam dominum cogi servos vendere bonis conditionibus; §. ult. inst. de his, qui sui vel alien. jur. sunt. & eodem sensu conditio accipitur pro pactione nuptiarum, quia nuptiae sunt certis pactis & legibus, ut in l. qui liberos, al. l. 19. supr. de rit. nupt. a nuptiis liberos prohibere videtur, qui eis conditionem non querit: & in l. 1. C. de sponsalib. alii despontata renunciare conditioni, & nubere alteri non prohibetur: & in sponsalibus dissolvendis solemnis fuit hæc formula, conditione tua non utor; l. 2. supr. de divorc. & in sponsalibus contrahendis plerumque conditions per interpositas personas expediri scriptum est l. ult. supr. de sponsalib. M. Tull. Philippic. 2. Sororem tum ejecisti falsa conditione quæsita. Senec. 7. controvers. 6. Qui enim aliter conditio nem matris nostra habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset. Augustin. de civit. Dei libr. 6. cap. 10. **) Quosdam tamen cœlibes relinquimus, quasi conditio defecerit, ut & conditio accipitur pro pactione pacis; Vellejus libr. 2. Finitimos omnes aut bello domuit, aut conditionibus juris sui fecit. Demonstratio est designatio rei, quæ vice nominis fungitur; l. 6. supr. de reb. credit. l. 6. de legat. 1. l. nominatim, h. tit. Hoc distat a conditione, quod demonstratio non facit conditionem, sed rem qualis quantaque sit ostendit, ut Stichum, qui meus est, do lego; d. l. 6. de legat. 1. l. nuper, de legat. 3. conditio rem futuram, demonstratio rem existentem, ostendit; d. l. nuper, l. 1. de donat. Demonstratio in præsens, conditio in futurum tempus confertur. Conditio omnino existat necesse est priusquam legatum debeat: demonstratio, etiam si falsa sit, non vitiat legatum. Causa est, quæ confertur in præteritum, puta quia Titio donavi fundum, quia negotia mea curasti: hoc distat a conditione, quod causa refertur in præteritum, conditio in futurum, ut si negotia mea curaveris: causæ hoc commune est cum demonstratione, quod falsa causa, perinde ac demonstratio, non vitiat dispositionem; l. demonstratio, §. quod autem, t. h. tit. l. in summa, §. id quoque, t. supr. de condit. indebit. Hoc differt causa a conditione, quod conditio deficiens facit deficere dispositionem. Alia est causa finalis, alia impulsiva: finalis propter quam quid fit, ut donationis causa finalis est mera liberalitas & munificentia; d. l. 1. de donat. impulsiva est, quæ donantem impulit ad donandum, alias donaturum, ut Titio fundum donavi, quia negotia mea curavit, alias donatus; d. l. demonstratio, §. quod autem.

Hoc discrepat causa finalis ab impulsiva , quod defectus causæ finalis semper locum facit conditioni in contractibus , etiam si non accipientis culpa , sed ex casu fortuito , contingat , quia removet consensum : defectus autem causæ impulsivæ tunc tautum nocet , cum per eum stat , qui implere debet , quominus impleatur , non item si casu fortuito id fiat ; *l. pen. C. de condic. ob caus.* Causa hoc differt a conditione , quod causa in præteritum concipitur , ut , *quia ille negotia mea curavit* : conditio concipitur in futurum , *si negotia mea curaverit* .

Modus est destinatio animi , per quam testator fundum vel quantitatem legat Titio , ut ex legato quid faciat , puta , ut monumentum faciat testatori , vel epulum paret municipibus ; *l. demonstratio* , §. ult. h. tit. Hoc differt modus a conditione , quod modus non suspendit actum , ex contractu vel legato sub modo statim oritur actio , oblata cautione de modo implendo ; *d. l. demonstratio* , §. ult. l. eas causas , *l. quibus diebus* , §. ult. infr. h. tit. *l. si tibi* 19. *de leg. 3. Bened. de Plumbino in l. causam* , §. ult. infr. de manumiss. *l. si cui* , *l. cum in testamento* , infr. de fideicommiss. libert. licet actus resolvatur modo non impleto ; *l. cum ab eo* , supr. de contrah. empt. ut probatur exemplo *l. i. C. de donat. qua sub modo* , ex qua donatio facta sub modo alimentorum revocatur , si alimenta non præstentur . Et hoc est quod innuit *l. i. C. de his qua sub modo* , in legatis & fideicommissis modum pro conditione observari , quia licet purum sit legatum , modus implendus est . Item conditio concipitur per particulam si , ut si Titius consul erit , si navis ex Asia venerit , modus per particulam ut , puta , ut monumentum faciat testatori ; *l. qui promisit* , supr. de condic. indebit. *l. hujusmodi* 64. infr. de V. O. *l. causam* , §. ult. *& ibi gloss. infr. de manumiss. §. longe* , *inst. de legat. gloss. in l. i. C. de his qua sub modo* . Et quod dicitur in *d. l. i. in legatis & fideicommissis modum adjectum pro conditione observari* , non aliter intelligendum est , quam modum implendum esse quemadmodum & conditionem , & si modus non impleatur actum resolvi , vel ut impleatur adhiberi officium judicis ; *l. libertas* 17. §. *hac scriptura* , *l. Mævia* , de manumiss. testament.

L. i.

Legatum aut pure relinquitur , aut sub conditione , in diem certum , aut incertum : legatum pure & simpliciter relictum sine die vel conditione est præsens , ut dicitur *init. h. l. & in l. si dies* , infr. *quand. dies legat. ced.* id est debetur statim a morte testatoris ; *l. omnia* , supr. de legat. 2. *l. unic.* §. *cum igitur* , *C. de caduc. tollend.* & peti potest dum hereditas sit adita , omnia enim , qua testamento relinquuntur sine die & conditione , peti possunt a die aditæ hereditatis ; *l. omnia* , de legat. 2. Ubi legatum sub conditione relinquitur , dies legati non cedit priusquam conditio extiterit ; *d. l. si dies* , *l. cedere diem* , de *V. S.* & si legatarius interim moriatur pendente conditione , legatum non transmittitur ad heredem legatarii ; *d. l. unic.* §. *sin autem* . Ubi vero legatum relictum est in diem certum , legatum pro puro habetur , & dies legati cedit a morte testatoris , ac si pure relictum esset ; *d. l. unic.* §. *cum igitur* , sed peti non potest ante diem ; *d. l. si dies* , dies cessit , sed nondum venit ; *d. l. cedere diem* , ubi legatum relictum est in diem certum , heres non tenetur id solvere ante diem ; *l. unic.* in fin. supr. *quand. dies ususfr. legat. ced.* sed ante diem illud solvi potest , ut dicitur in §. i. h. *l. nimirum si heres ultro solvat* ; ita ut non sit locus conditioni indebiti soluti , quia quod debetur in diem certum non potest dici indebitum solutum , cum certum sit debitum iri ; *l. in diem* , *l. sufficit* , supr. de condic. indebit.

Ubi legatum relinquitur in diem incertum , puta *cum heres morietur* , hu-

hujusmodi legatum est conditionale, quia dies incertus conditionem facit; *l. dies incertus*, infr. *b. tit.* ac licet mors sit certa, tempus mortis est incertum, ut scriptum est in §. *dies autem b. l. & l. nam si cum moriar*, supr. *de condit. indebit*. Legatum in diem incertum habetur pro conditionali, propterea si legatarius ante diem decesserit, legatum non transmittitur ad heredem ejus; §. *dies autem b. l. l. si pecunia*, §. 1. *de legat. 2. l. si cum heres*, *l. cum illud*, infr. *quand. dies legat. ced. l. Statius Florus*, §. *Cornelio*, *de jur. fisc. d. l. unic. §. sin autem*, *C. de caduc. tollend. l. ult. in fin. C. de contrah.* & *committ. stipulat.* & si ante diem conditionale legatum solvatur, solutum repeti potest; *l. qui promisit*, supr. *de condit. indebit*. Dies incertus facit conditionem, nisi cum differenda solutionis causa potius, quam animo constituendi incertum diem fideicommissi, collata est dispositio in alterius mortem; *l. Seius Saturninus*, infr. *ad Trebell. l. ex his verbis*, *C. quand. dies legat. ced. aut dies adjecta est favore legatarii potius*, quam heredis; *l. si ita relictum*, §. *Pegasus*, supr. *de legat. 2. l. eum qui*, al. *l. Javolenus*, *de ann. legat. Cujac. 18. obf. 1.*

L. 2.

Aliæ sunt conditions, quæ quandoque, id est quandocumque, vivo vel mortuo testatore impleri possunt, ut hæc, *si navis ex Asia venerit*, *si Titius Consul factus fuerit*, ut proditum est in hac *l. l. hoc conditio 10. l. multum*, infr. *b. tit. l. si quis heredem*, *C. de instit. & substit.* Aliæ sunt, quæ non possunt impleri, nisi post mortem testatoris, ut hæc, *si decem dederit*, vel *si Capitolium ascenderit*, ita ut implenda sint a sciente, non sufficit eas impleri ab ignorantie: & ut paruisse quis conditioni videatur, debet scire eam a scriptam; nam si † fato id est casu fecerit, puta si casu ignorans conditionem apposita decem dederit, vel Capitolium ascenderit, non videtur impletæ conditionem, ut subjungitur in hac *l. & d. l. multum*, *l. Julianus 86. infr. b. tit. l. quesitum*, §. 1. supr. *de legat. 1.* Conditiones casuales possunt impleri quandocumque, etiam vivo testatore: conditions potestativæ, quæ consistunt in dando vel faciendo, non possunt impleri, nisi post mortem testatoris, & a sciente. Ita & nemo potest adire hereditatem vel petere bonorum possessionem, nisi sciens hereditatem sibi esse datam; *l. heres institutus*, supr. *de adquir. hered. l. 1. §. scientiam*, infr. *de bonor. possess. secund. tab.* Conditiones, quæ consistunt in facto, impleri debent post mortem testatoris: hoc verum est si consistant in facto, quod facile impleri potest: quod si consistant in facto, quod non facile impletur, veluti, *si nupserit illi vel illi*, quandocumque etiam vivo testatore impleri sufficit; *d. l. hoc conditio*, *l. conditionum*, infr. *b. tit. d. l. si quis heredem*.

L. 3.

In contractibus impossibilis conditio vitiat contractum, quia contrahentes nihil videntur agere apposita conditione, quam sciunt esse impossibilem; *l. non solum*, infr. *de oblig.* & *act. l. impossibilis*, de *V. O. §. si impossibilis, instit. de inutilib. stipulat.* In testamentis impossibilis conditio non vitiat, sed vitiatur, id est pro nulla seu pro non scripta habetur, ut ostenditur in *hac l. & l. 1. & supr. de condit. institut. l. ab omnibus*, §. 1. *de legat. 1. §. impossibilis, instit. de hered. instit.* Impossibilis conditions dicuntur, quæ existerent non possunt, aut natura, ut hæc, *si digito celum attigeris*, aut iure, quæ sunt contra leges vel bonos mores, nam quæ facta laudent pietatem, exitimationem, ac denique contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est; *l. conditiones 9. & 14. l. filius qui*, supr. *de condit. instit.* vel facto, quæ impossibilis sunt, non natura, sed difficultate præstationis, veluti, *Sti-*

ehus manumissus sit, si Titio mille nummos dederit; l. 4. §. 1. infr. de statulib. l. continuus, §. illud, §. si ab eo, infr. de V. O. & hujusmodi conditio non vitiat stipulationem, quia difficultas præstationis non est impedimentum naturale; d. l. continuus.

L. 4.

Patrono liberisve ejus præteritis testamento liberti, extraneo herede instituto, datur bonorum possessio contra tabulas, quæ olim erat semis bonorum, hodie tertia ex constitutione Justiniani; §. + 3. *inst. de success. libertor. l. ult. C. de bon. libert. & jur. patron. & patronus, rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, præstat legata relictæ exceptis personis, id est parentibus & liberis pro portione sua, id est pro tertia; l. 6. §. si patronus, supr. si quis omiss. caus. testam. l. ex aſſe, ad l. falcid. l. *) ita tamen, §. si patronus, ad Trebellian. l. 1. C. de bonor. possess. contr. tabul. proinde si libertus testamento patrono præterito extraneos heredes instituerit, & liberis vel parentibus centum legaverit sub conditione, si heredibus decem darent, rescisso testamento ob præteritionem patroni, petita bonorum possessione contra tabulas, legata præstantur liberis & parentibus a patrono pro tertia, & quod conditionis implendæ causa dandum erat heredibus scriptis pro portione cujusque, ut docetur *init. h. l.* Ratio dubitandi erat, quod rescisso testamento, quod conditionis implendæ causa dandum erat heredi, videbatur non esse communicandum patrono præterito, quoniam quod conditionis implendæ causa datur heredi, non proficiscitur ex bonis defuncti, nec jure hereditario, sed mortis causa capitur; *l. mortis causa 31. §. sine donatione, l. quod conditionis, infr. de mort. caus. donat. ob idque non imputatur in falcidiā; l. in ratione 30. §. tametsi, l. id autem, l. in quartam, infr. ad l. falcid.* tamen quia patronus rescisso testamento liberti per bonorum possessionem contra tabulas præstat legata testamento relictæ exceptis personis, id est parentibus & liberis pro portione sua, eadem ratione & pro portione capit quod conditionis implendæ causa dandum erat heredi, quia pro ea parte est heres: & hoc est quod ait Pompon. in *hoc l.* ita a prætore temperandam esse conditionem, id est ita dividendum esse quod conditionis implendæ causa dari jussum erat heredi, ut detur patrono & heredibus scriptis pro portione, id est patrono pro tertia, quæ ei debetur, ut commoda & onera hereditaria dividantur inter patronum & heredes scriptos, quasi inter coheredes.*

§. si ita, ejusd. leg.

Si ita legatum relictum sit: *si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit, tum decem Seiæ heres dato: si Titius deceperit ante quinquennium, non statim Seiæ decem debentur, sed expectandus est lapsus quinquennii, quia hic articulus tum extremi quinquennii-tempus significat, ut definitur in hoc §. Ita si stipulatus fuero, si intra biennium Capitolium non ascenderis, decem dari, nonnisi præterito biennio decem peti possunt; l. veluti, §. ult. l. quidquid adstringenda, §. ult. infr. de V. O.* Ratio dubitandi erat, quod videbatur mortuo Titio ante quinquennium statim legatum deberi, quia conditio existisse videtur, ex quo certum est eam exstiraram, & legatum debitum iri; *l. 1. §. 1. l. heres meus, infr. h. tit.* id est ex quo certum est Titio filium intra quinquennium nasci non posse: sed legatum non debetur priusquam elapsum sit quinquennium, propter articulum *tum*, quod refertur ad extreum quinquennii. In legatis & fideicommissis non ceptus annus, sed impletus expectatur, annus incepitus non habetur pro completo, id est si legatum filiæ relictum sit in diem certum, puta cum ad legitimum statum pervenerit, & filia deceperit die lega-

legati cedente, id est post mortem testatoris, antequam impleset vicesimum quintum annum, legati actio transmittitur ad heredem, sed non datur actio priusquam elapsum sit tempus, quo puella si viveret impleset vicesimum quintum annum; *l. ex his verbis, C. quand. dies legat. ced.*

L. 5.

SI pupillus institutus sit sub conditione, potest parere conditioni etiam sine auctoritate tutoris, ut ostenditur hic & *l. si pupillus*, supr. de condit. institut. Nec movet, quod pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur hereditati; *l. obligari, in pr. & S. hereditatem*, supr. de auctor. tutor. vel quod expleta conditione necessarius heres aliquando esse potest, puta si sit suus heres, nam hoc nimurum impleta conditione quod sit necessarius heres, jure potestatis fit, id est jure patriæ potestatis suitatis, non conditionis expletæ, ut additur in hac *l.* Hoc distant sui heredes ab extraneis, quod sui instituti sub conditione potestativa, si pareant, beneficium abstinendi amplius non habent, ut voluntarii, non ut necessarii heredes; *l. jam dubitari, §. ult. de hered. instituend.* si extraneus sub conditione heres institutus sit, impleta conditione non statim sequitur quod fiat heres; *l. i. §. si parendi, de condit. caus. dat. l. Antisius, de adquir. hered. sed impleta conditione res in eo est, ac si pure institutus esset; d. l. si pupillus*: ita ut adhuc ei integrum sit adire vel repudiare hereditatem, & impleta conditione non ideo fiat heres, nisi hereditatem adeat vel pro herede gerat; *l. ei, qui, supr. de condit. instit. Cujac. 2. obs. 16.* Filius. vel servus heres institutus hereditatem adire non potest in iussu patris vel domini, ne invitum vel inscium obliget oneribus hereditariis; *l. eum, qui, §. i. supr. de adquir. hered. l. 3. C. de hered. instit. uterque vero institutus sub conditione, conditionem implere potest, etiam iussu patris vel domini, quia eo facto nemo fraudatur, ut additur in fin. h. l. id est implendo conditionem non adquiritur hereditas, nec pater vel dominus, nec filius vel servus obligatur ari alieno, impleta enim conditione in eo tantum res ponitur, ut pura sit institutio, & ideo in *l. sub conditione*, supr. de condit. instit. expungendam esse negationem recte observavit Cujac. 2. obs. 16. Si qui sub conditione heres institutus palam dicat, se non aditum hereditatem, repudiare videtur, si tum id dicat, cum potest conditioni parere, etiam si postea conditio extiterit, adire non potest, sed bona veneunt a creditoribus nomine defuncti; *l. i. de curator. bon. dand. l. i. §. qui sub conditione, si quis omiss. caus. testam.**

L. 6.

SI heres vel legatarius jussus sit testatori monumentum facere arbitratu Titii, & si non faceret, decem Titio dare multæ id est poenæ nomine, multa non committitur ab herede vel legatario, si is, cuius arbitrium est, id est in cuius arbitrium collata est ratio & sumptus faciendi monumenti, decesserit vel peregre absit, vel arbitrari nolit, quia per eum non stat quin pareat voluntati defuncti, ut scriptum est init. b. l. conditio pro impleta habetur, quoties per eum stat, in cuius persona implenda est, quominus impleatur; *l. Titius 14. infr. h. tit. l. 3. supr. de condit. instit. l. in illa stipulazione 50. de V. O. l. in jure civili, de R. J. l. i. C. de instit. & substitut. l. cum quidam, C. de condit. insert. cap. *) ex litteris, de sponsalib.* Et si is, qui arbitrari debuit, moram fecerit, a persona ejus non est recedendum, cuius arbitrium insertum est, id est non recurritur ad arbitrium alterius; *l. si quis arbitratu, infr. de V. O.* Heredi vel legatario iusto monumentum extruere, potuit multa id est pena pecuniaria a testatore indici si non faceret, ut ostenditur hic, & in *l. in testa-*

mento 27. infr. h. tit. l. paterf. supr. de hered. instit. l. uxorem, §. ejus heres, de legat. 3. l. unic. C. de his que pæn. nomine relinq. M. Tull. Verr. 4. In cuius testamento quadam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri, quem in locum Ascon. commissa, inquit, dicuntur, quæ contra testatoris voluntatem facta, aut non facta ab herede, multa aliqua pænaque plectuntur: unde multa id est poena committi dicitur, quæ incurrit ex testamento, si non pareatur voluntati defuncti, ut observare est ex hac l. & eadem analogia lues commissa dicitur Virgil. 4. georgic. (454.) Magna lues commissa, id est hæc est sceleris poena, ut adnotat Servius.

§. si servos, ejusd. l.

Si servus heres institutus sit sub conditione, si nonnullos servos manumisere rit, duobus ex his mortuis ante testamentum, an defectus esset conditione, discrepantes fuere sententiae jurisconsultorum. Neratius existimabat, eum conditione defici, nec aestimabat parere posset conditioni, nec ne, id est non spectabat, an conditio impleri posset in servis superstibus. Alia erat sententia Servii, non in eadem, sed in simili specie, si heres institutus sit sub conditione, si filia & mater mea vivet, altera mortua, non defici conditione, quia conditio non deficit, quæ casu extinguitur, si non stet per eum qui implere debuit: sed obest casus l. quæ sub conditione, §. mortuo, l. si quis testamento, supr. de condit. instit. l. cum quidam, C. de condit. insert. Eadem fuit sententia Labeonis, Sabini, & Cassii, quam probat Pomponius hic alia ratione, quod hujusmodi conditions quasi impossibilis pro non scriptis habentur, ut subjicitur in fine h. §. & l. ab omnibus, §. in testamento, supr. de legat. I.

L. 7.

Si legatum relictum sit sub conditione, quæ in non faciendo consistit, puta, si Capitolium non ascenderit, statim datur actio legati, praestita cautione Mutiana de non faciendo, quæ cautio a Mutio Scævola introducta est remedii causa, & sententia prudentum, tum constitutione D. Pii comprobata. Conditiones negativæ implementur remedio cautionis Mutianæ, quia præstatio cautionis pro implemento conditionis habetur, ut probatur in hac l. & l. is, + cui, l. cum sub hac, l. Titio fundus, infr. h. tit. Cautio Mutiana locum habet in conditionibus, quæ morte legatarii finiuntur, id est quæ vivo legatario implementi non possunt, puta si in Asiam non venerit; d. l. Titio fundus, l. heres meus, §. qui post, infr. h. tit. Cautio Mutiana locum non habet in conditione non faciendo, si per aliam conditionem actio legati differri possit; l. avia, §. Mutiana, infr. h. tit. puta si legatum relictum sit sub duplice conditione, una quæ consistit in non faciendo, alia in faciendo, quæ suspendit actionem legati donec impleatur, nec recipit remedium cautionis Mutianæ. Cautioni Mutianæ locus est non modo in legis, sed & in hereditatibus, id est institutionibus, puta, si maritus ab uxore institutus sit ex parte sub conditione, si dotem promissam non petierit, statim potest adire hereditatem praestita cautione de non petendo, vel denuntiatione facta coheredi, se paratum dotem accepto facere: quod si ex aße institutus sit sub eadem conditione, statim potest adire hereditatem omisso remedio cautionis, quia non est cui caveatur, cum coheredem non habeat, & conditio pro impleta habetur, quæ impleri non potest, ex quo adita hereditate non est quem possit de dote convenire, ut additur in fin. h. l. & l. mulier, supr. de condit. institut. nimirum quia additione confusa est actio in persona heredis, cum idem existat debitor & creditor; l. Stichum §. aditio, infr. de solut. l. debitori, C. de pact. l. ut debitum, l. si adulteria,

Ia, C. de heredit. act. Cautio Mutiana locum habet in ultimis voluntatibus, non in contractibus, nam si centum stipulatus fuerit sub ea conditione, si in Capitolium non ascenderis, stipulatio non committitur statim, sed cum certum esse coepit te Capitolium ascendere non posse, id est cum morieris, quasi stipulatio collata sit in tempus mortis, l. hoc jure, l. + ita stipulatus §. i. infr. de V. O. §. + 4. vers. si quis ita, inst. eod. Et si dedi tibi decem quasi transactionis causa, ne ad judicem iretur, non datur mihi condicione ob causam, si forte non caveatur ad judicem non iri, sed tunc demum erit locus condicitioni, si ad judicem eatur; l. 3. ff. de condic. caus. dat. Item cautio Mutianæ locum non habet in libertatibus, puta si Sticho libertas data sit sub conditione, si Capitolium non ascenderit, cautioni Mutianæ locus non est, id est libertas non representatur praestita cautione Mutiana de non faciendo; l. + libertas, §. i. l. ult. infr. de manumiss. test. In donationibus causa mortis, sicut in legatis, cautioni Mutianæ locus est, nov. 22. cap. 44. Qui vero cautionem Mutianam interponit, si contra cautionem fecerit, tenetur restituere rem legatum cum fructibus, & de hoc ab initio cavere debet; d. l. heres meus, §. qui post, l. cum filius, §. + qui Mucianam, de legat. 2. Cujac. 5. obs. 2. idem 14. obs. 32.

L. 8.

Si vir uxori dum cum filio erit annua centum legaverit, si ea ob causam absit, puta latitans patronum, id est ut se occultet a patrono, forte propter aë alienum vel aliam causam, (Latitare dicitur, qui de medio recedit id est de publico, de conspectu, ut occursum creditoris evitet; l. Fulcinus, §. i. infr. quib. ex caus. in poss. eat.) non amittit legatum, si maneat animus & propositum non dimittendi liberos, quia non omne momentum exigendum est, ut sit cum liberis, id est conditio, ut sit cum liberis, civiliter accipienda est, nec requirit perpetuam & momentariam præsentiam, id est per singula momenta, ne libertas infringatur; l. Titio centum, §. Titio centum 2. infr. h. tit. Idem dicendum est, si per eam non stet quominus cum filio habitet, ut additur in h. l. ut si filius ab ea migraverit sine causa; l. qui quatuor, §. uxori, supr. de legat. 3. Et ita si libertis anni denarii duodecim legati sint, si ab uxore non recesserint, si mulier assidue vagetur, an teneantur eam sequi, ne amittant legatum, estimandum est ex modo legati & excursionum; l. Mavia, §. i. supr. de ann. legat. Immo & si libertis alimenta legata sint, si morarentur cum filio, etiam mortuo filio alimenta debentur libertis; l. + annua, eod. tit. l. i. C. de legat. quia per eos non stat quominus habitent cum filio. Hoc ita demum locum habet, si legatum relictum sit libertorum gratia: quod si filii gratia, ut ei liberti in obsequio & ministerio essent, hoc causa filio de medio sublato extinguitur legatum, quod libertis relictum est contemplatione filii; l. illis libertis, infr. h. tit.

L. 9.

Si vir uxori centum legaverit in tempus liberorum, non videtur sensisse de liberis jam susceptis tempore testamenti, sed de fuscipendiis, ut traditur in h. l. quia conditio non confertur in præsens vel præteritum, sed in futurum; l. cum ad presens, & dd. seqq. de reb. credit. nisi pater ignorarit, cum testaretur, liberos jam natos; l. si jam facta, infr. h. tit. l. si ita 45. §. ult. supr. de legat. 2. Et si vir uxori legaverit certum fundum vel certam quantitatem quandoque liberos habebit, videtur sensisse de liberis communibus, non de liberis ab ea susceptis ex alio matrimonio; l. cum vir, infr. h. tit. l. si inter virum 24. supr. de part. dotalib. & de liberis nascituris, five se vivo, si-

ve post mortem ; l. si vir uxori , infr. h. tit. ut ita si legatum Titio relictum sit in tempus liberorum , & is uxore prægnante deceperit , legatum transmittitur ad heredem : similiter si vir uxorem heredem instituerit , & rogarerit hereditatem post mortem restituere liberis , videtur tantum cogitasse de communibus liberis ; gloss. in l. ex facto , §. si quis rogatus , infr. ad Trebell. quia pater non præsumitur cogitasse de alienis , quia pietas paterni nominis semper consilium capit pro liberis ; l. nec in ea lege , §. ult. infr. ad l. Jul. de adulter. cap. super eo 22. de testib.

L. 10.

Si a patre legatum filiæ relictum sit , cum nupserit , & ea vivo testatore nupserit post testamentum , conditio impleta videtur , quia conditiones mixtae , quæ consistunt partim in facto alieno , partim in proprio , ut conditio cum nupserit , quandocumque impleri possunt etiam vivo testatore , præsertim cum conditio talis est , ut semel impleri debeat , qualis est conditio cum nupserit . Sed si nuptiæ non legitimæ contractæ sint , puta si ante nubilem ætatem nupserit , vel ei nupserit , cum quo nuptiis interdictum est , veluti cum tutor , vel præside illius provinciæ , conditio non est impleta , non videtur enim nupta , quæ non ex lege nupsit , ut in l. ult. ff. de statuliber. l. dotis promissio , de jur. dot. si servus legatus sit uxori , & cum ea nupsiasset liber esse jussus , & ea ex lege nupserit , liber fiet : nec videtur nupra , quæ per ætatem virum pati non potest ; l. pen. infr. quand. dies legat. ced. Sed si postea legitimate nupserit , an parere conditioni possit quasi prius non nupserit , dubitatum est , & quidem si testator sensit de primis nuptiis , stricto jure conditio defecta est , ut ait Ulpianus in hac l. hoc enim verbo , cum nupta erit , primæ nuptiæ intelliguntur ; l. boves , §. hoc sermone , infr. de V. S. l. cum pater , §. pater q. infr. de legat. 2. primo actu quæque dispositio contenta est ; l. t. cum antiquitas , C. de usufruct. & conditio semel defecta non potest impleri , conditio semel defecta non resumitur ; l. quidam , de fideic. libertatib. benigne tamen , id est ex æquitate , idem dicendum ait , conditionem t nondum impletam , de facto sc. non defectam , id est adhuc impleri posse . Si legetur puellæ in tempus nuptiarum , legatum est conditionale , & conditio non committitur priusquam nuptiarum accedit festivitas , ita ut non sufficiat puellam ad nubilem ætatem pervenisse ; l. sancimus 24. C. de nupt. Et si libertas Sticho relata sit tempore nuptiarum filii vel filiæ , libertas non debetur , nisi securis nuptiis , quia non tempus dandæ libertati injectum est , sed conditio ; l. cum testator , C. de testam. manumiss. quia dies incertus efficit conditionem . Quod si legetur puellæ sub conditione nuptiarum , legatum debetur si puella monasterium ingrediatur ; nov. 123. cap. 37. auth. nisi rogati , C. ad Trebell. quia spirituale conjugium eo præstantius est carnali , quo anima præstat corpori ; cap. inter corporalia , de translat. Episcop.

§. si sic , ejusd. leg.

Si cui legatum sit sub conditione , si navis ex Asia venerit , & ignorante testatore navis venerit tempore testamenti , conditio pro impleta habetur . Idem dicendum est , si cui legatum sit , cum pubes erit , ex hoc §. ut & si pater filiæ centum legaverit ubi ea nupsiasset , si filia nupta sit tempore conditi testamenti , sed absente patre & ignorantre , nihilominus legatum debetur ; l. f. ita scriptum 45. §. si pater , de legat. 2. l. si quis heredem , C. de instit. & substit.

L. 11.

L. 11.

SI testator cui leget sub conditione, quæ jam contigerat, puta sub conditione, si navis ex Asia venerit, & tempore testamenti navis venerit, & sciat testator navem venisse, quæ iterum fieri possunt expectantur ut fiant, id est expectatur, ut iterum navis veniat secunda navigatione facta: quod si ne- sciat navem venisse, præsenti legatum debetur, id est purum est legatum, & præsenti die debetur statim a morte testatoris, ut traditur init. b. l. Similiter, si pater filiæ centum legaverit sub conditione, quæ iterari potest, puta sub conditione, si nupsisset, si nupta sit tempore testamenti patre non ignorante, videtur de aliis nuptiis sensisse; l. si ita scriptum 45. §. si pater, de legat. 2.

§. item sciendum, ejusd. l.

Aliae sunt conditiones casuales, quæ pendent ex casu, ut si Titius consul erit: aliae potestativæ, quæ consistunt in dando vel faciendo, ut si decem dederit, si Capitolium ascenderit, & haec promiscuae dicuntur in hoc §. vel quia facile implentur, vel iterantur, ut vult glossa b. loco, vel quod promiscue solent apponi testamentis, & sunt promiscui usus: promiscua dicuntur, quorum usus est communis; l. si quis mancipiis, §. si impubes, supr. de insitior. &c. l. ceterarum, de usu & habitat. l. quamvis, C. de furt. Conditiones promiscuae seu potestativæ implendæ sunt post mortem testatoris, & a sciente & habente animurn adimplendi conditionem: & hoc est quod dicitur in b. + §. si in hoc fiant, ut testamento parcatur. Non promiscuae, seu casuales, impleri possunt vivo testatore, & hæc est communis sententia b. §. & l. 2. supr. b. tit.

L. 12.

SI pater Tixium & Seium liberos heredes instituerit ex disparibus partibus, & uni ex heredibus decem prælegaverit hoc modo, quoniam filius meus major ex arca mea decem sustulit, heres minor filius decem e medio sumito, minori debetur legatum, quia idcirco relictum est, ut conditio filiorum exæquaretur: divisio sic a patre facta inter liberos habet vim prælegati; l. ex sa-eto 35. de hered. instituend. l. quid ergo 90. §. 1. de legat. 1. & hujusmodi legatum habetur pro reliquo sub causa, non poenæ nomine, causa enim confertur in præteritum, poena in futurum, ut traditur in b. l. ideoque licet cau- sa non subsit, id est etiam si major filius de arca nihil sustulit, legatum seu prælegatum debetur, quia falsa demonstratio non vitiat legatum; l. demon- stratio, §. quod autem, infr. b. tit.

L. 13.

SI cui fundus legatus sit sub conditione, si pupillo vel furioso pecuniam de- derit, conditio impleta videtur tutori vel curatori dando, ut probatur ex hac l. Quod conditionis implendæ causa dandum est pupillo vel furioso, tuto dari potest tutori vel curatori, si pecunia versa sit in rem pupilli vel furiosi; l. servus decem, l. Stichum, §. + nam si furiosi, infr. de solut. Débitor pu- pilli solvens tutori liberatur; l. quod si forte, §. 1. l. + solutam, eod. l. + Lucius Titius 46. §. tutele, & §. ult. de administr. tuz. Sed ex constitutione Justinian. ita licet debitori pupillari solvere tutori vel curatori, si præcedat sententia iudicis; §. ult. inst. quib. alien. lic. l. sancimus, C. de adm. tutor.

L. 14.

SI Titius heres institutus sit , vel ei legatum sit sub conditione , si statuam in municipio posuerit , si paratus sit statuam ponere , & locus ei non datur in municipio , hereditas vel legatum ei adquiritur , ex hac l. Ratio est , quia conditio pro impleta habetur , si per eum stet , in cuius persona implenda est ; l. multa , supr. b. tit. l. cum ita datur , §. ult. infr. b. tit.

L. 15.

SI puellæ legatum sit sub conditione , si in familia nupsisset , conditio impletata videtur statim atque ducta est uxor , id est deducta in domum mariti , quamvis nondum in cubiculum mariti venerit , nuptias enim non concubitus , sed consensus facit , ex hac l. Conditio , si nupsisset , impletur deductione in domum mariti , etiam non secuto concubitu , quia solemnia nuptiarum impletabantur deductione uxoris in domum mariti ; l. hac conditio , supr. b. tit. l. quasitum , supr. de sponsalib. l. mulierem , de rit. nupt. l. cum post , §. in domum , de jur. dot. l. cum hic status , §. si quis sponsam , l. pen. de donat. inter vir. & uxor. de quo Brisson. select. antiquit. jur. civil. libr. i. cap. 18.

L. 17.

Falsa demonstratio non vitiat legatum , si constet de corpore , puta si ita legetur , *Stichum servum , quem a Titio emi , vel fundum Tusculanum , qui mibi a Seio donatus est , do lego ,* legatum debetur , si constet de quo seruo , vel de quo fundo testator senserit , ut ostenditur initio b. l. l. nominativus , l. cum tale , §. ult. infr. b. tit. Eadem ratione si quis legaverit decem Titio , quæ illi debet , legatum valet , etiam si nihil illi debeat ; l. + si sic legatum , §. l. de legat. l. + legavi , de liberat. legat. Idem si vir uxor , quæ nullam dotem habebat , legaverit fundum , quem illa doti dedit , legatum valet ; l. quibus , §. qui dotalem , infr. b. tit. Falsa demonstratio non perimit legatum , si concepta certo corpore legato , veluti vestem illam , quæ uxoris causa empta paratave esset , legatum enim utile est , licet neque empta , neque parata esset in usum uxorius : quod si concepta sit generaliter non expressa specie , puta , quæ uxoris causa comparata sunt , ei do lego , si nulla sit vestis in usum uxorius empta , vel parata , nullum est legatum ; l. Quintus Mucius , supr. de euro & arg. legato , quia demonstratio concepta generaliter , non expressa specie , habet vim conditionis , ut docet glossa hic.

§. 1. ejusd. l.

ERror etiam in nomine non vitiat legatum , puta si erraverit in nomine legatarii , legatum valet , si constet de persona , ut probatur in hoc §. & §. si quidem in nomine , instit. de legat. Et generaliter error in nomine non vitiat testamentum , si constet de persona ; l. si in nomine , C. de testam. Ratio est , quia nomina designandarum personarum gratia inventa sunt , quæ si alio quolibet modo intelligantur , parum refert ; d. §. si quidem . Quod si testator erraverit in proprio nomine , error vitiat testamentum , ob suspicionem falsi , quia nemo ita supinus vel stultus est , ut nomen suum ignoret ; l. ult. C. de heredib. instituend.

§. quod

§. quod autem, ejusd. l.

Item falsa causa non vitiat legatum: puta si ita legetur **Titio, quia negotia mea curavit, fundum do lego**, legatum debetur, licet falsa causa adjecta sit legato, ut ostenditur **hic, & in l. cum tale, §. falsam 6. infr. b. tit.** Ratio est, quia causa legandi non cohæret legato; **d. §. falsam**, id est legatum constat etiam sine causa speciali, quia legati causa est liberalitas & munificencia, ita &, **si tibi donavi, quia negotia mea curasti**, licet haec causa falsa sit, non est locus condictioni; **l. damus, l. in summa, §. id quoque, supr. de condic. indebit. l. ult. de hered. inst.** falsa causa, inquam, non vitiat legatum vel donationem, nisi alias testator vel donator legaturus vel donaturus non fuit; **d. l. cum tale, §. falsam, & d. l. ult.**

§. at si, ejusd. l.

CAusa concepta conditionaliter, id est per modum conditionis, vitiat legatum: puta si ita legatur, **Titio, si negotia mea curaverit, fundum vel certam quantitatem do lego**, si causa adjecta falsa sit, non debetur legatum ex hoc §. quia causa concepta conditionaliter habet vim & effectum conditionis, quæ deficiens facit deficere dispositionem; **l. legata sub conditione, infr. b. tit.**

§. ult. ejusd. l.

SI cui legatum relictum sit, ut aliquid faciat, puta ut monumentum faciat testatori, vel opus, aut epulum paret municipibus, sub modo relictum videtur, ex hoc §. Hoc distat legatum relictum sub modo a legato conditionali, quod legatum sub conditione non debetur donec conditio extiterit; **l. legata sub conditione, infr. b. tit.** at legatum sub modo statim capit, oblata cautione de modo implendo; **l. si tibi legatum, supr. de legat. 3.**

L. 18.

SI cui legatum sit sub conditione non faciendi, legatum statim capit a morte testatoris, oblata cautione Mutiana de non faciendo, ex hoc l. Ratio est, quia conditio non faciendi, quæ expleri quandiu vivit legatarius non potuit, pro impleta habetur remedio cautionis Mutianæ. Præstatio cautionis Mutianæ pro implemento conditionis habetur, nec modo in legatis, verum & in hereditatibus ejusdem cautionis remedium admissum est; **l. Mutianæ, supr. b. tit.**

L. 19.

IN conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones, ut proponitur **init. b. l. & l. 2. supr. de his que pen. + caus. ubi poenam a conditione separat voluntas defuncti, conditionem voluntas facit, non sermo.** Ratio est, quia in testamentis voluntas defuncti totum facit; **l. ex facto 35. §. rerum, de her. inst. l. si mihi 12. in fin. de legat. 1.** quia voluntas testatoris pro lege habetur; **l. 1. C. de SS. eccl.** ut in specie b. l. si **Titia heres instituta sit sub conditione, si Titio nupta erit, non semper mortis tempus observatur, id est non spectatur, an conditio impleta sit tempore mortis, sed voluntate patrocinante conditio ulterius producitur, id est ultra mortem testatoris, ita ut sufficiat eam impleri etiam post mortem testatoris, quia voluntas testatoris patrocinatur, id est testator præsumitur ita voluisse, ut con-**

ditio cum nupserit, vel si nupta cui, quandocumque impleri possit, vel vivo testatore, vel post mortem testatoris, quia hujusmodi conditio est mixta, id est partim casualis, partim potestativa, quæ partim pendet ex proprio, partim ex alieno arbitrio, quod genus conditionis quandocumque impleri potest, vel vivo testatore, vel post mortem testatoris; *l. hac conditio*, supr. *b. tit.* Et ita si libertis alimenta legata sint, quoad cum Claudio morarentur, etiam post mortem Claudi debentur ex conjectura & interpretatione voluntatis defuncti; *l. i. C. de legat.* Similiter & si pater tutoribus datis filio impuberi centum legaverit sub conditione, si tutelam gessissent in annum octavum & decimum, & post pubertatem filii tutores dati curaverint, ut curatores adulto darentur, conditio fideicommissi defecisse non videtur, quia in conditionibus voluntas magis spectatur, quam verba; *l. pater Severianam, t. in pr. infr. b. tit.* quia pater voluisse intelligitur, ut tutores dati tutelam filii gererent quoad per leges liceret, id est usque ad pubertatem, quæ 14. anno contingit, cum tutela pubertate finiatur, quia nemo facere potest ne leges in testamento suo locum habeant; *l. nemmo ss. de legat. i.*

¶. bac t scripture, ejusd. l.

IN conditionibus in primis spectatur voluntas testatoris, indeque fieri potest, ut quamvis verba vim & potestatem conditionis præ se ferant, conditio tamen nulla sit, si fuerit testator ea mente, ut non faceret conditionem, ut in specie *b. §.* si testator ita scriperat, *si primus heres erit, dannas esto dare,* hæc scriptura pro conditione non est accipienda, quia magis demonstravit testator quando legatum debeatur, quam conditionem inseruerit, nisi forte hos animo fuerit testator, ut faceret conditionem.

L. 20.

Indubitati juris est, conditiones turpes remitti, id est pro non scriptis haberi, vel vitiare testamentum, quo in numero plerumque est conditio jurisjurandi, ex *hac l.* Conditio jurisjurandi pro turpi habetur, & a pretore remittitur, non tantum in hereditatibus, id est institutionibus, sed etiam in legatis & fideicommissis, & donationibus mortis causa, ne detur occasio perjurio relieti assequendi causa nonnullorum facilitate ad jurandum, vel damno reliicti aliorum timiditate & religione jurandi; *l. quæ sub conditione*, supr. *de condit. institut. l. i. §. t idemque est, ad leg. falcid.* Ait plerumque, si enim legatum relictum sit municipibus, id est reipublicæ vel universitatibus sub conditione jurisjurandi, conditio non remittitur, sed implenda est per syndicum seu actorem universitatis; *l. municipibus*, infr. *b. tit.* quia in republica & universitate, quæ jurat per syndicum, abest suspicio perjurii, nec verisimile est, universitatem vel reipublicam publici commodi causa pejerare velle, naturale quippe vitium est, quod commune est negligi; *l. 2. init. C. quand. O' quib. quart. pars debetur.* In libertatibus etiam conditio jurisjurandi non remittitur, ne impediatur conditio, id est conditio, fine qua libertas aliter competere non potest; *l. si quis libertatem*, infr. *de manu miss. testam.* In testamentis, si quis heres institutus sit sub conditione, si juraverit se daturum vel facturum, conditio jurisjurandi omnino implenda est, solo jurejurando remisso; *l. hac scriptura*, infr. *b. tit.* In contractibus autem conditio jurisjurandi non remittitur, puta si quis pactus sit cum debitore de non petendo si juraverit, isque juraverit, debitori datur exceptio jurisjurandi, soluti reperitio si cum tutus esset exceptio perpetua solverit; *l. si quis cum debitoris*, supr. *de jurejurand. l. qui exceptionem, de condit. indebit.* Cujac. *3. obs. i.*

L. 21.

L. 21.

A Lix sunt conditiones juris, aliæ facti: conditiones facti sunt, quæ consistunt in facto, puta si Titius consul factus fuerit, si navis ex Asia venierit: conditiones juris, quæ in jure consistant, puta si fuerit paterfamilias. Conditiones facti implendæ sunt a sciente: puta si heres institutus sit sub conditione facti, quamvis conditio impleta sit, non potest adire hereditatem, nisi sciat conditionem impletam esse: conditiones juris impleri possunt etiam ab ignorantia: puta heres institutus sub conditione, si paterfamilias fuerit, potest adire hereditatem etiam si ignoret se patremfamilias: puta si erret in jure, si ignoret se morte patris, vel emancipatione, vel dignitate, puta patriciatu vel † sacerdotio, sui juris factum, ut distinguitur in *hac l.* Institutioni filiifamilias plerumque apponebatur conditio, si paterfamilias factus esset, vel si emancipatus esset, præsertim a matribus, ne hereditas per filium patri adquireretur; *l. avia*, *infr. b. tit. l. quidam, de hered. instit. l. cum filiosfamilias, de legat. 3. l. filiam, de aur. & arg. legat. l. 3. §. et si heres, de minorib. l. ult. de petit. hered.* Conditio hujusmodi, si paterfamilias esset, dicitur juris, quia pendet magis ex jure, quam ex facto, & plerumque impletur sine facto hominis: filiusfamilias enim efficitur sui juris morte vel deportatione patris, vel dignitate, id est patriciatu vel sacerdotio, quod totum est a lege, & si sui juris fiat emancipatione: emancipatio est actus legitimus, qui non fit sine praetore, in quo magis spectatur jus & potestas legis, & auctoritas judicis, quam beneficium & voluntas patris; *l. i. & ult. C. de emancipat. liber.* idcirco conditio institutionis, si paterfamilias fuerit, impletur etiam ab ignorantia. Neque obstat, quod in *l. si quis extraneus*, §. ult. supr. de adquir. hered. heres institutus sub conditione, qui ignorat conditionem institutionis existisse non videtur adire hereditatem, quia hæc lex est de herede, qui ignorat se institutum sub conditione.

L. 22.

SI mulieri legetur sub conditione, si non nupserit, & ejusdem fideicommissum ut Titio restituat si nupserit, et si nupserit legatum petere potest, nec tenetur onere fideicommissi, ex *hac l.* Ratio est, quia lege *Julia* conditio viduitatis ascripta institutionibus vel legatis rejicitur, & pro non scripta habetur; *l. cum ita, & seg. inf. b. tit. l. 2. & 3. C. de indict. viduit. tollend.* Non vallet conditio de non nubendo, quæ indicitur etiam mulieri, quæ semel experta est nuptias. Hodie conditio, si non nupserit, remittitur in virgine, non in vidua, puta si uxori a marito legetur sub conditione, si secundo non nupserit, valet conditio, & si secundas ineat nuptias amittit legatum, interim vero capit legatum, non statim, sed præstata cautione de re restituenda cum fructibus, si non pareat conditioni; *nov. 22. cap. 43. auth. cui relictum, C. de indict. viduit. tollend.* Etiam jure veteri conditio de non nubendo non improbatur, si non sit perpetua, & indefinita, si limitata sit ad certum tempus, vel ad certas personas: puta si legetur mulieri, si a liberis impuberibus non nupserit, quia perpetua viduitas non inducit, sed ad tempus pubertatis liberorum, & magis cura, id est tutela liberorum, quam viduitas injungitur; *l. sed si hoc, §. ult. l. cum tale, §. Mævia, infr. b. tit. l. pen. infra, qui & a quib. manumiss.* Idem dicendum est si legetur mulieri sub conditione, si Titio non nupserit, quia tali conditione non injungitur viduitas, non tollitur libertas nuptiarum, cum alii nubere non prohibeat; *l. cum ita, infr. b. tit.* Huic *l. 22.* vulgo opponitur *l. non dubium, † in princ. supr. de legat. 3. ex qua si uxori legatum sit, si non nupserit, idque alii restituere rogata sit, cogenda est si nupserit restituere: sed*

hae species sunt satis diversae ; lex enim ista est de legato mulieri ab extraneo reliquo sub conditione , si non nupserit , & de fideicommissio ab eadem reliquo sub contraria conditione , si nupserit : lex non dubium , est de legato uxori reliquo a marito sub conditione , si tamen non nupserit , & de fideicommissio ab eadem simpliciter reliquo , non repetita conditione si tamen non nupserit : conditio si non nupserit expressa in fideicommissio ut in legato rejicitur , & legatum capitur sine onere fideicommissi : at conditio non expressa , licet tacite subintelligatur , non remittitur : interdum quaedam expressa nocent , non expressa , id est quae tacite insunt , non nocent ; l. nonnumquam , infr. b. tit.

L. 23.

SI Titio fundus legatus sit sub conditione , si heredibus defuncti decem dederit , conditionem scindere non potest , ne legatum scindatur , id est alteri quinque numerando non potest vindicare partem fundi , sed ut legatum assequatur tota decem praestanda sunt , id est alteri quoque heredi , si adeat hereditatem , alia quinque praestari debent , vel eo repudiante hereditatem , tota decem ei , cui ad crescere pars non adeuntis , ex hac l. Ratio est , quia conditiones sunt individuae , id est in totum implenda sunt , nec prodest quicquam ex parte impleri , quia voluntas defuncti scindi non potest : absurdum videtur licere eidem partim comprobare judicium defuncti , partim evertere ; l. nam absurdum , infr. de bon. libertor. Inde fit , ut heres ex parte institutus sub conditione , si heredi decem dederit , non aliter heres fit , quam si tota decem coheredibus dederit ; l. qui heredi , §. ult. infr. b. tit. ut legatum pro parte agnosci , pro parte repudiari non possit ; l. legatarius , supr. de legat. 1. Et si cui fundus legetur sub conditione , si heredi decem dederit , partem fundi assequi non potest , nisi totis decem numeratis ; aliud est si duobus eadem res legata sit sub conditione danni decem , conditio enim pluribus testamento apposita , statim videtur divisa in singulas personas , & ideo singuli pro sua parte conditioni parere , & legatum capere possunt , quamvis enim summa universae conditionis sit adscripta , id est tota decem continetur sub eadem conditione , enumeratione personarum videtur esse divisa . Si vero uni soli legatum sit sub conditione decem dandi , ex accidenti id est eventu conditio scindi non debet , puta si legatarius deceperit pluribus heredibus reliquo , heredes non admittuntur ad legatum , nisi tota decem praestiterint , plures enim , qui succedunt in locum unius , pro uno habentur ; l. cum fundus , infr. b. tit. nimirum ex persona heredis conditio obligacionis non immutatur ; l. 2. §. ex his , infr. de V. O.

L. 24.

Conditio pro impleta habetur tam in ultimis voluntatibus , quam in contractibus , si per eum , in cuius persona implenda est , stet quominus impletatur , ex hac l. & l. in jure civili , de R. J. puta si heres institutus sit sub conditione , si decem alteri dederit , & ille accipere nolit , conditio pro impleta habetur ; l. 3. de condit. institut. Idem in legato reliquo sub eadem conditione ; l. 5. §. item si qua , infr. quand. dies legat. ced. Et si legetur Titio , si heridis defuncti negotia gerat , & non stet per eum quominus negotia gerat , conditio pro impleta habetur ; l. Maevia , in pr. de annuis legat. Et si servus manumissus sit sub conditione , si decem heredi dederit , vel rationes reddiderit , liber fit , si per heredem stet quominus decem vel rationes accipiat ; l. statuliberos 3. init. l. servus , si heredi , §. Imperator , infr. de statuliber. Et si legatum liberto reliquum sit sub conditione , si a filiis testatoris non recederet , conditio pro impleta habetur , si per tutorem stet quominus imple-

pleatur ; *l. Titia*, §. si ea, de legat. 2. Et si quis stipulanti decem promiserit sub conditione, si stipulator Capitolium ascenderit, & promissor impedit quominus stipulator conditioni pareret, stipulatio committitur, ut subditur in fin. b. l. & l. in executione, §. ult. infr. de V. O. Conditio pro impleta habetur, si casu deficiat: ut si Sticho servo libertas relicta sit sub conditione, si decem heredi dederit, & Stichus, cum properaret conditionis implenda causa, latronum incursu pecuniam amiserit; *l. cum quidam*, C. de condit. insert. Quod si heres institutus † sim sub conditione, si Stichum manumisero, & Stichus occisus sit post mortem testatoris, & ejus morte conditio defecerit, hoc casu conditio non habetur pro impleta, quia stat per alium, in cuius persona non erat † implenda, sed pretium me consecuturum actione legis Aquiliae, quæ estimationem etiam amissæ hereditatis continet; *l. inde Neratius*, §. idem Julianus, al. §. 2. supr. ad. leg. Aquil. Conditio non habetur pro impleta, immo defecit, si per extraneum conditionis implementum impediatur: conditio pro impleta habetur, si stet per eum, cuius interest, conditionem non impleri, puta per debitorem, qui promisit sub conditione; *l. in executione*, §. ult. de V. O. *l. in jure civili*, de R. J. l. i. §. si reus, de eo, per quem fact. erit quomin. quis in judic. sist.

L. + 25.

Dictum est supr. in l. 9. h. tit.

L. 26. in princ.

SI legatum relictum sit sub duabus conditionibus disjunctivis, puta, si viginti dederit, vel juraverit se aliiquid facturum, Julianus in hac l. ait, unam conditionem esse, quæ habet duas partes. Ratio est, ut recte subnotat glossa, quod quamvis in rei veritate duæ sint conditions, pro una habentur quantum ad hoc, quia unam impleri sufficit: in conditionibus coniunctim adscriptis omnes implenda sunt, quia unius loco habentur: in conditionibus disjunctivis unam impleri sufficit; *l. cum pupillus*, §. i. infr. h. tit. *l. si quis ita stipulatur*, *l. si quis ita † stipulatus*, infr. de V. O. Et si heres institutus sit sub conditione, si juraverit se decem daturum, aut opus facturum, quamvis verbis edicti, id est edicto pratoris, admittatur ad hereditatem, etiam si non juret, tamen tenetur opus facere, solo jurejurando remisso, ut subjungitur hic: conditio enim jurisjurandi remittitur; *l. quæ sub conditione*, supr. de condit. instit. *l. + libertus*, in pr. de bon. libertor. *l. i. §. † idemque*, ad l. falcid. non conditio faciendi, seu præstatio pecuniae.

§. cum eadem, ejusd. l.

SI duobus eadem res legetur, alteri pure, alteri sub conditione, vel duo heredes scripti sint, alter pure, alter sub conditione, pars legatarii vel heredis instituti sub conditione, deficiente conditione, adcrescit etiam heredi ejus, cui pure legatum est, vel hereditas data est, si tamen hereditas ejus adita fuerit, ex hoc §. quia jus ad crescendi transmittitur ad heredem; *l. si ex pluribus*, infr. de suis & legitim. l. unic. §. his ita, C. de caduc. toll. jus substitutionis non item; *l. qui liberis*, §. ult. supr. de vulgar. & pupillar. l. totiens, de adquir. heredit. Ratio differentia est, quod substitutione non dum delata, in bonis nostris non est; *l. substitutione*, infr. de adquir. rer. domin. quod autem adcrescit in bonis nostris esse videtur antequam ad crescat, & non tam adcrescit, quam non decrescit, quasi ab initio solido cuique relieto. Portio deficientis adcrescit collegatario vel coheredi, qui partem suam adiit, vel heredi ejus, si tamen

Tom. VIII. Vol. II.

E e

heredis hereditatem adiit, quia jus ad crescendi est reale, portio portioni adcrecit, rei, non personæ.

L. 27.

SI testator jusserrit ab heredibus suis sibi monumentum fieri, ad exemplum ejus, quod in via Salaria esset P. Septimii Demetrii, & nisi illud heredes fecerint, magna eos pecunia multaverit poenæ nomine: (quod testatori licet; l. multa, supr. hoc tit. l. unic. C. de his quæ pœn. nomine relinq.) si non repe riatur in via Salaria monumentum P. Septimii Demetrii, sed P. Septimii Damæ, & hac de causa nullum monumentum testatori fecerint, si quidem apparet, testatorem sensisse de monumento P. Septimii Damæ, poena tenetur: quod si non appareat de quo monumento testator senserit, poena non committitur: compelluntur tamen pro facultatibus & dignitate defuncti monumentum extruere, ex hac l. Poena non committitur, si heres non sit in mora parendi voluntati defuncti, puta monumenti faciendi, deficiente monumento, ad cuius exemplum testator sibi monumentum fieri voluit: tamen non liberatur onere monumenti faciendi pro substantiæ viribus & dignitate defuncti, quia incertum voluntatis defuncti suppletur officio judicis, & si heres monumentum non faciat, ad hoc compelli potest extra ordinem, principali, vel pontificali auctoritate; l. hereditas, supr. de petit. hered. Similiter si heres institutus sub conditione, intra diem non pareat voluntati defuncti propter ignorantiam, forte nondum apertis tabulis testamenti metu SC. Silanian, succurritur ei ad im plendam conditionem; l. 3. §. si conditioni, supr. de SC. Silanian.

L. 28.

SI filia legetur sub conditione, si arbitratu Titii nupserit, Titio mortuo ante testatorem, legatum debetur, ut ostenditur in hac l. & l. cum tale, §. si arbitratu, infr. b. tit. l. turpia, §. 1. supr. de legat. 1. Ratio duplex redditur in d. §. si arbitratu: una, quia conditio deficit, id est conditio pro impleta habetur, cum deficiat morte Titii, in cuius persona implenda erat; l. 3. supr. de condit. institut. l. 1. C. de instit. & substitut. altera, quia conditio suspensa quoque pro nihilo foret, id est conditio si adhuc esset in pendenti, nec dum defecta, remitteretur velut turpis: conditio nuptiarum collata in arbitratum alterius remittitur, quia impedit libertatem nuptiarum. Matrimonia libera esse debent, non ex alieno arbitrio pendere; l. Titio centum, §. Titio centum 1. infr. b. tit. Quod si legetur puella sub conditione, si nupserit adhibito consilio Titii, conditio valet, quia hujusmodi conditio non tollit libertatem nuptiarum, mulier enim tenetur consilium requirere, sed ei integrum est non sequi, quia consilium non est obligatorium; l. 2. in fin. supr. mandat. l. 5. §. Papinianus, de administr. tutor. l. cum pater, §. mando, de legat. 2. cap. cum olim, de arbitr. Licet conditio nuptiarum collata in arbitrium alterius non valeat, dos tamen potest constitui arbitrio alterius, etiam socii, quia collata intelligitur in arbitrium boni viri, & constituenda est pro facultatibus patris, & dignitate mariti; l. cum post, §. gener, supr. de jure dot.

§. † Attia, ejusd. l.

SI vir uxori legaverit optionem Phylargyri pueri, id est servi, (Veteribus pueri dicuntur servi; l. servis legatis, de legat. 3. Ambros. libr. 1. de Abraham cap. 9. (num. 82.) in illum locum, & vocavit puerum seniorem domus sue. Disce hinc, quod etiam senioris aetatis servuli pueri dicantur a dominis, vel a quibusque posterioribus: quod ostenditur illo loco Virg. (ecl. 1. 46.) pascite, ut an-

te, boves, pueri &c. Unde & pueros dicimus, quando servulos significamus, non ætatem exprimentes, sed conditionem.) Si vir, inquam, legaverit uxori optionem Phylargyri servi, & Agatheaæ ancillæ, id est unum e duobus, qui sui erunt cum morietur, & post testamentum Agatheam vendiderit, & postea ancillas duas vel plures emerit, & uni ex his Agatheaæ nomen imposuerit, (plerumque enim ementes servos nomen eis mutabant in signum parti dominii; Jo. Chrysostom. homil. 14. in genef. (num. 5.) in illum locum, quod vocavit Adam, hoc est nomen illi, ἵνα καὶ τὸ σύμβολον τῆς δεσποτείας δικαὶον ὄρουμέτων θέσεως ἐπιδεῖξηται. καὶ γάρ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔδος τῷτο ποιῶνται σύμβολον δεσποτείας, ἐπειδὴν οἰκέτες ὀνόμαται, μετανοῦνται αὐτῶν τὰς προστυχίας. ut & Symbolum dominii per nominum impositionem cognoscatur. Nam & hominibus mos est hoc facere in signum dominii, ut cum servos emerint, ipsorum nomina mutent.) quæsitum est, an ancilla post testamentum empta, cui nomen impositionis est Agathea, legata videatur? Paulus hic respondit videri. Ratio est, quia ancilla post testamentum empta, vendita ancilla Agathea, & imposto ei nomine Agathea, videtur subrogata in locum ejus, quæ erat tempore testamenti: subrogatum sapit naturam ejus, in cuius locum subrogatur: unde si heres rogatus post mortem restituere quicquid ex hereditate supererit, & ex pretio rerum hereditiarum alias comparaverit, hæ venient in fideicommissa restitutione; l. Imperator, §. ult. de legat. 2.

L. 29.

Hæc conditio, si Capitolium ascenderit, sic accipienda est, si Capitolium ascenderit cum primum potuerit, ut ait Julianus in hac l. id est cum primum sine incommodo potuerit, ut in conditione dandi; l. cum quidam, de legat. 2. ut si pater filiæ decem promiserit, quum potuerit, vel cum com- t Sub h. tit. modum erit, hæc verba accipienda sunt, cum poterit sine incommodo, deducto exstant l. cum prius ære alieno, salva dignitate; l. nepos, infr. de V. S. vel sine turpitudine quidam 21. & infamia; l. avus, §. 1. supr. de jur. dot. & similiter in l. libertas, §. 1. & 24. v. infr. de manumiss. testam. Hæc conditio, si Stichus Capitolium non ascenderit si faciunt. liber esto, ita accipienda est, si, cum primum potuerit, Capitolium non ascen- Et v. etiam derit, in legis hoc verum est: in heredum institutionibus conditio, si Capito- l. 29. quand. lium non ascenderit, si Titio decem dederit, quandocumque impleri potest, dies legat. etiam ultimo vitæ momento; l. ult. de condit. instit. Heredi datur laxius tem- sed.

L. 30.

Si disjunctim duobus idem fundus legatus sit, alteri pure, alteri sub condi- tione, & is, cui legatum est sub conditione, deceperit pendente conditione, pars deficientis ad crescit collegatario sine onere implendi conditionem, quia etiam deficiente conditione pars collegatarii ei ad cresceret, ex hac l. & l. un. §. ubi autem, C. de caduc. tollend. solidum ab initio cuique relictum est, & pars deficientis collegatario non tam ad crescit, quam non decrescit. Quod si coniunctim duobus eadem res legata sit, pars deficientis ad crescit collegatario cum suo onere; l. Mevio, de legat. 2. d. l. un. §. ubi autem. Et si duobus eadem res legata sit sub conditione, si heredi centum dederint, & alter ex his

E e i j

partem suam agnoverit datis quinquaginta, pars ejus, qui alia quinquaginta non dedit, alteri cum sua conditione ad crescere; l. si quis legata, §. 1. infr. b. tit. Quod si duo vel plures coheredes conjunctim vel disjunctim instituti sint, portio deficientis ad crescere coheredi cum suo onere, pro hereditariis portionibus, puta pars coheredis, a quo fideicommissum relictum est, ad crescere coheredi cum onere fideicommissi; l. si Titio & Marvio, §. Julianus, de legat. 2. d. l. unic. §. his ita.

L. 31.

SI Sticho & Pamphilæ libertas relicta sit, eisdemque centum legata sint, si nuptias invicem contraxerint, & Stichus ante apertas tabulas deceperit, pars Stichi defecta est, quia legatum sub conditione relictum intercidit, si legatarius deceperit pendente conditione; l. intercidit, infr. b. tit. Sed & Pamphila videtur conditione defecta, ideoque pars ejus apud heredem remanet. Sed si uterque superflues sit, & per Stichum stet quominus Pamphilam uxorem ducat, pars Stichi sit inutilis, id est caduca, & apud heredem remanet, quia conditio deficit, si non impleatur mora & impedimento ejus, qui implere debet; l. pen. §. 1. infr. b. tit. Pamphilæ vero legati pars debetur, quia conditio mixta, quæ pendet ex facto proprio & alieno, puta conditio nuptiarum pro impleta habetur, si per me non stet quominus impleatur; l. jure civili, supr. b. tit. Nam & si Titio legatum sit, si Seiam uxorem duxerit, si Seia moriatur, subaudi ante apertas tabulas, ut ponitur in priori specie, Titius defectus conditione intelligitur, si Titius moriatur, nihil ad heredem suum transmittit, quia morte ejus conditio defecit, ut hic, & l. legatum, C. de condit. insert. Quod si uterque vivat, & Titius nolit Seiam uxorem ducere, nihil ex legato consequitur: quod si per Seiam stet quominus Titio nubat, legatum Titio debetur, conditio enim pro impleta habetur, si stet per eum, in cuius persona implenda est, quominus impleatur; l. Titius, † supr. b. tit. l. 1. C. de instit. & substitut. l. 3. supr. de condit. institut. Cujac. 17. obs. 22.

L. 32.

SI servus actor manumissus sit sub conditione, si rationes reddiderit, & is bona fide rationes reddiderit, etiam si per imprudentiam, id est per errorum calculi, minus solverit, quam esset in reliquis, sit liber, ex hac l. Ratio dubitandi erat, quod rationes reddere nihil aliud est, quam reliqua solvere, ut proponitur init. b. l. id est rationes reddere non intelligitur quis, nisi reliqua in totum praefret; l. † non solum 8. §. is qui reddere, supr. de liber. legat. ciunt, & ad l. si ita sit scriptum, l. si ita fuerit, §. 2. infr. de manumiss. testam. l. se de l. 80. 81. pure, de fideicommiss. libertat. l. boves, §. ult. infr. de V. S. l. † unic. C. ut b. tit. l. 69. caus. post pubertat. l. † ult. C. de peric. tutor. l. † si mater, C. in quib. caus. §. 4. de evict. pign. vel hypoth. tacit. contrah. Sed si bona fide rationes redditæ sint, & statu l. 4. C. de liberi, id est servi manumissi sub conditione, & heredis culpa minus solutum testam. ma sit, id est communi utriusque errore in calculo, conditio rationum reddendarum cum ratione impleta videtur, quia par culpa, par delictum mutua compensatione tollitur; l. †† viro, l. cum mulier 47. †† supr. solut. matrimon. l. si uxor, §. judec, infr. ad l. Jul. de adulter. alioquin vix quisquam manumissus sub conditione rationum reddendarum utriquam perveniret ad libertatem, si error calculi in rationibus reddendis & præstatione reliquorum impidiret implementum conditionis: non est angustanda via, quæ dicit ad libertatem: & hæc est summa b. l. Quod si servus testamento manumissus sit sub conditione, si rationes reddiderit, non sit liber, si reliqua tantum in folle, id est facculo obtulerit, nisi editis & computatis cum herede rationibus, reliqua præstiterit; l. cum ser vus,

vas, infr. b. tit. Et si servus manumissus sub conditione , si rationes reddiderit , in reddendis rationibus pariator inventus sit , id est par ratio accepti & expensi comperta sit , ita ut reliqua nulla essent , libertas pure legata videtur , inspecto sc. exitu ; l. Julius Paulus , infr. b. tit. Pariatori opponitur reliqua habens in d. l. Julius Paulus , & pariationi reliquatio ; l. ult. §. idem quæsit , supr. de condit. indebit. l. qui nominibus , de admin. tutor. Paria dicuntur fieri , cum par est ratio accepti & expensi ; Plin. libr. 37. cap. 1. de felicitate Polycratii Samii : *Satis piamenti in unius gemma voluntario damno videretur , si cum fortunæ volubilitate paria ficeret .* Pares rationes fieri dixit Tacitus 13. annal. (cap. 14.) Sane pepigerat Pallas , ne cujus facti in preteritum interrogaretur , paresque rationes cum republica haberet . Par ratio accepti & expensi ; Plaut. in Mostellar. (1. 2. 146.) *Bene igitur ratio accepti atque expensi inter nos convenit .*

L. 33.

Falsa demonstratio non nocet legatario , vel fideicommissario , vel heredi instituto. Puta si testator extraneum sub nomine fratris vel nepotis heredem instituerit , vel ei legatum aut fideicommissum reliquerit , hujusmodi falsa demonstratio non vitiat legatum vel institutionem , ut ostenditur init. b. l. Ratio est , quia falsa demonstratio non nocet , si constet de persona , de qua testator sensit ; l. demonstratio , supr. b. tit. l. prox. infr. b. iii. unde hoc ita cautum dicitur *hic juris civilis ratione , & constitutionibus Severi & Antonini .* Sic qui frater non est , si fraterna caritate diligitur , recte cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur ; l. nemo , §. + qui frater , supr. de hered. instit. nec ideo minus uxor jure heres instituta videtur , quod non uxor , sed affinis testamento viri nominata est ; l. 5. C. eod. Quod si quis per errorem aliquem quasi filium heredem instituerit , qui est suppositus , non instituturus si alienum scisset , hereditas ei a fisco aufertur quasi indigno , ex rescripto Severi & Antonini ; l. 4. C. eod. l. 5. C. de + testamentis , l. aufertur , infr. de jur. fisc. l. cum tabulis , de his que ut indign. Falsa demonstratio non vitiat quidem legatum , sed non facit legatum , veluti si quis cum Titio nihil legasset , dixerit , et centum , quæ Titio legavi , quinquaginta Seio heres dato , quia non animo legandi , sed diminuendi legatum , quod falso datum existimabat , ita scripsit ; l. cum tale , §. ult. infr. b. tit.

§. sed si cui , ejusd. leg.

Si cui quasi liberto , id est inter libertos , legatum fuerit , non idcirco legatum amittit , quia postea jus annulorum aureorum ab Imperatore accepit , quia jure annulorum honor auctus est , non conditio mutata , ex rescripto Severi & Antonini , ut ostenditur in hoc §. Jure aureorum annulorum augetur dignitas liberti , quia libertus , qui jus annulorum aureorum impetravit , pro ingenuo habetur ; l. pen. & ult. infr. de jur. aureor. annulor. & fit ordinis equestris . Dio libr. 48. postquam scripsit , apud Romanos non modo libertis , sed ne ingenuis quidem non licere aureis annulis uti , nisi essent senatores , aut equestris ordinis , proinde Princeps , inquit , libertis , quibus volebat , honoris causa εν την μέρει , ut libertis præstantiores viderentur & equestris dignitatis ὡς καὶ βελτίστων ἡ κατὰ απελευθερίαν , ιππίνεντε δυναμέροις , aureorum annulorum usum largiebatur . Icelum Galbae libertum annulis donatum in equestrem ordinem ascitum , & equestri nomine vocatum , tradit Tacit. libr. 1. hist. (cap. 13.) Nec minor gratia Icelo Galbae liberto , quem annulis donatum , equestris nomine Martianum vocabant . Tamen libertus , qui jus annulorum impetravit a Principe , non desinit esse libertus , ut patrono præterito testamento liberti , et si jus an-

nulorum affecitus sit a Principe , datur bonorum possessio contra tabulas liberti ; hic enim vivit quasi ingenuus , moritur ut libertus ; l. 3. init. infr. de bon. libert. Et libertus , et si jus annulorum impetravit , non excusat a tutela liberorum patroni , quia adhuc custodit libertorum ordinem , ex rescripto Marci Antonini ; l. libertum , §. sed et si , supr. de excusat. tutor. Denique jus annulorum aureorum non mutat statum , non facit ingenuum , sed jura ingenuitatis quoad vivit dat ; l. 2. C. de jur. aureor. annul. l. sed si hac lege , §. ¶ sed si jus , de in jus vocand.

§. si quis + legaverit , + §. ult. ejusd. leg.

Si quis rem legaverit sub conditione , si mortis tempore ejus erit , nec tune ejus inveniatur , nec aestimatio ejus debetur , ex hoc . §. + si quis legaverit . Neque pugnat , quod res aliena legari potest , ita ut heres cogatur a domino rem emere & praestare , si parari possit , vel estimationem ; l. cum servus , §. constat , l. si domus , §. qui confitetur , supr. de legat. 1. l. non dubium , §. ult. l. qui quatuor , §. ult. de legat. 3. quia ubi testator legat rem , quam sciebat alienam , videtur velle heredem rem a domino emere , & praestare , ne inane & luſorium sit legatum : ubi vero res legatur + , si mortis tempore ejus erit , si mortis tempore ejus non inveniatur , nec res , nec aestimatio legata videtur , ut scriptum est hic + in §. si quis legaverit : legatum est conditionale , quod deficit defecta conditione . Quid si quis Stichum & Pamphilum Titio legaverit , si mei erunt cum moriar & unum ex his alienaverit , alter debetur legatario , hic enim sermo , licet pluralis , resolvitur in singularem , & perinde est , ac si Stichus legatus esset ita , si meus erit cum moriar , ut subjungitur hic + in §. ult. ¶ in l. 2. §. ult. de condit. instit. Ratio eit , quia numerus pluralis geminat singularem , ut probatur , ex l. + si servus , §. si plurimum , supr. si quis caut. & aliis legibus , quas hic Accurs. adducit : proinde si testator ita legaverit , Stichum , qui meus erit cum moriar , heres dato , & communis sit mortis tempore , debetur pro parte , nam illud , qui meus erit , magis facit conditionem , quam demonstrationem ; l. servi , §. 1. l. Stichum , de legat. 1. Si testator ita dixerit , si Stichus & Dama servi mei in mea potestate erunt cum moriar , liberi funto , ¶ fundum sibi habento , si unus fuerit alienatus , vel manumissus , alter liber erit , + & legatum habebit , ex conjectura voluntatis defuncti ; l. qui concubinam , §. ult. de legat. 3.

L. + 34.

Dictum est init. l. prox. supr.

L. 35.

Si servus testamento manumissus sit sub pluribus conditionibus separatim positis , veluti si navis ex Asia venerit , si cælum digito tetigerit , si Titio decem dederit , levissima conditio spectanda est ; l. quod vulgo , infr. de manumiss. testam. Levissima vero libertatis conditio intelligenda est , quæ ad libertatem perducit , quamvis natura durior & gravior sit , ut exponitur in hac l. id est quæ manumisso facilior sit ; l. in libertatibus , de manumiss. testament. quæ facilius perducit ad libertatem , qualis est conditio , si cælum digito attigerit , quamvis enim hujusmodi conditio natura durior & gravior sit , utpote impossibilis , tamen levior habenda est libertatis consequendæ causa , cum pro non adjecta habeatur ; l. 3. supr. b. tit.

L. 36.

L. 36. §. † Titia.

SI Titia codicillis ad testamentum factis Septitiam rogaverit, ut filio suo cum erit annorum 16. restituat prædia ei testamento relicta, vel si 16. annum non impleverit, ut ea restituat P. Mævio & Gaio Cornelio: si Septitia decesserit, & deinde filius 15. annum agens defunctus sit, heredes Septitiae non tenentur repræsentare fideicommissum P. Mævio & Gaio Cornelio, id est restituere ante diem, quo si filius viveret impletisset 16. annum, quia non est verisimile, testaticem voluisse fideicommissum maturius restitui substitutis, quam filio, ex hoc §. prius enim vocati & proximiores censemur magis dilecti; 1. omnia, alias l. cum ita, §. in fideicommisso, l. peto, §. fratre, supr. de legat. 2. l. ult. C. de V. S. Pugnare videtur l. a filia, §. alumno, infr. ad Trebell. cuius species hæc est: testator alumno centum legavit, & mandavit Sempronio tradi ab heredibus sub conditione usurarum præstandarum alumno donec ad 20. annum pervenerit: deinde alumno fideicommissit, ut si sine liberis decedat, partem restitueret Sempronio, partem Septitiae. Defuncto alumno intra annum 20. substituti statim fideicommissum petere possunt, nec coguntur sustinere in id tempus, quo si viveret alumnus 20. annum impleret. Sed respondendum est, fideicommissum repræsentari in b. l. quia dies adjectus erat favore alumni, non heredis, vel Sempronius erat tantum administrator pecunia legatae alumno: alioquin ubi fideicommissum relictum est in diem certum, licet purum sit fideicommissum & nata sit actio fideicommissi, non potest agi ad fideicommissum ante diem; l. cedere diem, infr. de V. S. l. ex his verbis, C. quando dies legat. cedat: & sic non est locus repræsentationi fideicommissi.

L. 37.

SI quis servum, quem ipse manumittere non poterat, forte quia testamento servitus est manumittere servum male meritum; l. 2. C. qui non poss. ad libert. pervenir. legaverit Seio manumittendi causa, legatarius non repellitur a legato, quoniam magis legatarium voluit testator ferre aliquod commodum ex seruo legato, quam heredem: sed non compellitur manumittere, quia legatarius non cogitur parere voluntati testatoris contra legem, ex b. l. Voluntas testatoris, si sit contra leges, impune contemni potest: nemo enim facere potest, ne leges in testamento locum habeant; l. nemo, supr. de legat. 1. Contra facit l. si quis quos, de legat. 2. si quis quos non poterat manumittere legaverit, ne manumitterentur, nec legatum, nec libertas, si ultro data fit, valet. Solve, nec legatum, nec libertas valet, si servus omnino manumitti non potuit, neque a testatore, neque a legatario: contra libertas non valet, legatum valet, si servus a legatario manumitti potuit, a testatore non potuit; Dancell. de jur. civil. lib. 8. cap. 17.

L. 38.

LEgatum testamento vel codicillis dari potest. Si legatum testamento ita relinquatur, quantum codicillis Titio legavero: licet codicillis legatum explicetur, tamen debetur ex testamento, quia vires accepit ex testamento, & explicatur tantum codicillis: nam & apud veteres legata ita relinqui moris erat, quantum ei per epistolam scripsero: legatum enim vel fideicommissum per epistolam vel libellum relinqui potest adhibitis quinque testibus; l. & in epistola, C. de fideicommiss. l. miles ad sororem, de legat. 2. l. epistolam, ad Trebell. vel ita, quantum ex illa actione detraxero, id est quantum ab illo debitore exegero, ex hac l. & si testator ita caverit, quem heredem codicillis

scripsero, heres esto, & codicillis Titium heredem instituerit, institutio valet;
quia licet codicillis hereditas dari vel adimi non possit, tamen hæc ex testa-
miento data videtur; l. aſſe toto, ſupr. de heredib. instituend. l. institutio, de
condit. institut.

L. 39.

Conditio, quæ ad genus personarum pertinet, id est generaliter ad omnes heredes institutos & substitutos, ut si facta institutione & substitutione testator dixerit, *cūcūmque hereditas mea deferetur, ita sit mihi heres, si Titio decem dederit, non ad certas personas, puta Titium & Seium institutos, ea totius est testamenti, id est pertinet ad totum testamentum, & ad omnes heredes institutos; id est conditio generaliter apposita institutioni, censetur repetita in substitutione: at conditio, quæ imponitur certis personis, puta Seio vel Maevio institutis vel substitutis, refertur dumtaxat ad eum gradum, quo hæ personæ institutæ sunt: puta conditio adjecta institutioni, non censetur repetita in substitutione, vel conditio apposita uni gradu substitutionis, non censetur repetita in alio gradu, ut ostenditur *hic*, & in *l. sub conditione*, ſupr. *de hered. instit.* Ratio est, quia conditio est onus, quod ſemel injunctum in uno gradu, repetitum non intelligitur in alio, ne heres oneretur in infinitum; *l. fideicomissa* 11. §. *si quis decem, de legat.* 3. Quod si filiusf. heres institutus fit sub conditione, puta emancipationis adjecta in institutione, censetur repetita in legato; *l. duos, l. avia, infr. h. tit. l. cum servus, §. ult. supr. de condit. institut. l. ult. §. ult. infr. de dol.* & met. except.*

§. cum ita, ejusd. leg.

SI quid testator jufferit fieri in foro, non adscripto in quo foro, si non apparet de quo testator senserit, in ejus municipii loco fiet, in quo testator domicilium habuit, ex hoc §. Sic legatum ecclesiæ, vel pauperibus relictum, debetur ecclesiæ, vel xenodochio loci illius, in quo testator larem fovit; *l. quoniam, C. de SS. eccles. l. si quis ad declinandam, C. de Episc.* & cleric. nov. 131. cap. 9.

L. 40.

Conditio pro impleta habetur, si deficiat facto ejus, cuius interest non impleri, véluti qui ex implemento conditionis debiturus erat; *l. t. jure civili, supr. h. tit.* Conditio deficit, si deficiat facto tertii, cuius non intererat, puta si heres institutus fit sub conditione, si Stichum manumiferit, & Stichus occifus fit post mortem testatoris, conditio institutionis deficit, at heredi datur dumtaxat actio legis Aquilæ aduersus eum, qui occidit; *l. inde Neratius, §. 2. ad l. Aquil.* Quod si centum legentur Titio sub conditione, si intra decem dies Capitolum ascenderit, & a vicino per calumniam, id est per vim & injuriam, prohibitus fit via publica ire, cum ire vellet ad parendum conditioni, forte quia inclusus domi tenebatur, nec stetit per eum quin agendo ob calumniam eum submoveret, id est per vim impeditus est, ne apud judicem ageret actione vis & metus, quo casu impedimentum probandum incumbit ei, qui allegat, alioquin non præsumitur quis vim passus in urbe, cum reclamare potuerit, seu jus publicum invocare, & adire magistratum, qui eum vim pati prohibueret; *l. non est, supr. quod. met. caus.* hi dies conditioni non imputantur, ut subtollerit dicitur in *hac l.* id est dies, quibus impeditus est ne ascenderet Capitulum, non computantur in termino dato ad parendum conditioni: impedito non currit præscriptio; *l. contra, C. de inoffic. testam. l. in rebus, vers. omnis autem, C. de jur. dot. l. cum notissimi, §. illud autem, C. de præscript. 30. annor.*

anno. impeditus sc. per triduum, ne pareret conditioni dandi intra decendum, restituitur, ut alii tres dies ei dentur ad parendum conditioni, hoc casu conditio non habetur pro impleta, quasi defecerit factio tertii, sed tempus, quo impeditus est, redintegratur ad iimplendam conditionem, quia non est impeditus per totum tempus, quod erat in conditione, & fatis erat ei restitui tempus, quo impeditus est, ne pareret conditioni.

§. quidam ita, ejusd. l.

Si testator fundum Seianum Titio legaverit, sub conditione, si impensas in factas heredi dederit, non restituit premium fundi: impensæ appellatione non continetur premium fundi, sed eos dumtaxat sumptus restituit, quos in eo fundo fecit a die emptionis, ita ut non deductis fructibus impensarum ratio haberi debeat, id est ita ut fructus percepti ab herede ei non computentur in estimatione impensarum & meliorationum, quia heres percepit fructus jure suo, jure domini; l. in fideicommissaria, infr. ad Trebell. nec eos restituere tenetur, nec compensare cum impensis: non enim ea videtur fuisse voluntas testatoris, ut impensæ computentur cum fructibus, maxime si sint impensæ, quæ pertineant ad perpetuam utilitatem & meliorationem fundi: multum sc. interest, an sumptus facti sint in praesentem, an in perpetuam utilitatem rei: sumptus facti in praesentem utilitatem, puta fructuum quærendorum & colligendorum gratia, compensantur cum fructibus, quia sunt ouera fructuum, qui non intelliguntur, nisi deductis sumptibus; l. si a domino, §. pen. supr. de petit. hered. l. quod in fructus, de usur. Sumptus vero facti in perpetuam utilitatem rei non compensantur cum fructibus; l. 3. §. + nos generaliter, de impens. in res dotal. fact. sunt meliorationes, quæ augent premium fundi, & faciunt partem rei: quapropter heres non deductis fructibus, quos percepit jure suo, impensas in eo fundo factas repetit quatenus res pretiosior facta est; l. Paulus, §. + 2. supr. de pignorib.

§. quidam Titio, ejusd. l.

Testator centum Titio legavit, deinde ita dixit, *quas pecunias cuique legavi, eas heres meus, si mater mea moritur, id est cum morietur, dato:* post mortem testatoris, viva matre ipsius, Titius decessit: quæsum est, an heredibus Titii legatum deberetur? Ofilius existimabat, legatum deberi, quoniam legatum esset purum non conditionale, deinde dies solvendi adjecta, conditio apposita in ipsa dispositione in contractibus facit contractum conditionalem, conditio apposita post perfectum contractum non facit contractum conditionalem, sed qui est purus ab initio sub conditione resolvitur; l. obligationum 44. §. conditio, de oblig. & act. l. 2. de in diem addict. Alia fuit sententia Labenonis, quam comprobavit hic Javolenus, legatum hujusmodi relictum sub conditione, si mater morietur, esse conditionale, quia nihil interest, utrum ita scribatur, *quas pecunias cuique legavi, eas heres meus, si mater moritur, dato,* an vero ita scribatur, nisi mater mea moritur, + ne dato, legatum collatum in tempus mortis est conditionale, quia licet mors sit certa, tempus mortis est incertum, dies incertus facit conditionem; l. dies incertus, l. heres meus, §. 1. infr. h. tit. Et ita mortuo Titio viva & superstite matre testatoris, legatum quasi conditionale non transmittitur ad heredem Titii, & legatum relictum sub conditione, si mater morietur, sub contraria conditione, nisi mater morietur, ademptum intelligitur, ut additur in fine h. §. quod sub una conditione datum est, sub contraria conditione ademptum intelligitur; l. aliquando, infr. h. tit. l. si legatum, l. legata inutiliter, supr. de adimend. legat. l. quod Tom. VIII. Vol. II.

pure, infra, quand. dies legator cedat, l. quidam, in fin. de condit. instit. cap. olim causam 12. de restitut. spoliator.

§. dominus, ejusd. l.

Dominus testamento Sticho servo quinque ita legavit cum libertate, *Sticho servo, quem testamento liberum esse jussi, aureos quinque, quos in tabulis, id est ex rationibus meis, debeo, dato, ex mutuo, vel alia causa. Servius consultus respondit, nihil servo legatum esse, quia dominus servo nihil debere potest: inter dominum & servum, inter patrem & filium, qui in potestate est, nulla obligatio & actio civilis potest constitui. Contra Javolenus censuit hic, ex voluntate testatoris, quae in testamentis in primis spectanda est, & vicem legis obtinet; l. verbis legis, infra, de V. S. naturaliter legatum deberi servo, ne inanis & inefficax sit voluntas testatoris, quia naturaliter servo deberi potest: servus ex contractu quidem civiliter non obligatur, sed naturaliter & obligatur & obligat; l. si quod, supra, de condit. indebit. l. servi ex delictis, infra, de obligat. & act. & cum servo deberi dicimus, eo verbo abutentes factum imagis demonstramus, quam ad jus civile referimus; l. + nec servus, de pecul. Effectus hujusmodi legati est, quod si ultro ab herede solvatur servo, repeti non potest: ex naturali obligatione non datur actio, sed solutum repeti non potest; l. + naturales, l. + quecumque, eod. tit. de act. & obligat. l. naturaliter, l. frater a fratre, §. quæsum, de condit. indebit. l. fidejussor, §. naturalis, de fidejuss. Quod si quis testamento confessus sit se centum debere Titio ex causa mutui, depositi, vel alia causa, si non appareat de debito, non datur actio ex debito, sed est actio ex legato seu fideicommissio; l. Lucius 88. §. quisquis 10. de legat. 2. l. Lucius 93. §. Semproniae, de legat. pen. & ult. 3. l. Aurelius, §. ult. de liberat. legat. l. qui testamentum, de probat.*

*†† Exstant l. quecumque
II. & 56. sub h. tit. de act. & obligat. v. si faciunt, & adde l. 9. §. pen. & ult. cum l. seq.
ad SC. Macedonia. l. 1. §.
17. ad l. fiducid. cum concord.*

§. ult. ejusd. l.

Thermus minor, id nomen testatori, testamento cavit, quorum arbitratum monumentum sibi fieri vellet; (Veteres enim plerumque curam monumenti faciendi conferebant in arbitrium heredis vel legatarii vel liberti; l. in testamento, supra, h. tit. l. si heres, de condit. caus. dat. l. si quis sepulcrum, §. funus, de religios. Horat. libr. 2. satyr. 5. (104. 105.)

..... Sepulcrum

Permissum arbitrio, sine sordibus extrue.

Ut & epulum funebre arbitrio cuiuspiam credi solebat a testatore; Horat. satyr. 3. ejusd. libr. (86.)

..... atque epulum arbitrio + Arri,

Quo se referens, arbitrium funeris sibi ademptum queritur M. Tull. in Pisone (9.) *Arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti.* Et idem in orat. post redit. (2. 7.) *Non dum palam factum erat occidisse rempublicam, cum tibi arbitria funeris solvebantur.* Et eodem allusione facta, arbitrium timoris dixit idem pro domo (4.) puto, *suo quæcumque arbitratu timere oportere.*) deinde testator eisdem, pro impensa & sumptu monumenti faciendi, mille ab herede præstari jussit legati nomine: quæsum est, an eis detur actio legati, non oblata satisfactione de monumento faciendo? Trebatius consultus hic respondit, perinde esse ac si ita legatum relictum esset, si satis dedissent se ex ea pecunia monumentum facturos: quam sententiam Labeo, & post eum Proculus comprobavit, & Javolenus ipse, qui est auctor h. legis. Ratio est, quia legatum sub modo relictum, nimirum uti quid faciat, puta monumentum, ut hic, non potest peti, nisi oblata cautione, quæ fit datis fidejussoribus de modo implendo; l. demonstratio, §. ult. l. eas causas, h. tit. l. si tibi legatum, de le-

de legat. 3. l. si cui, l. + cum in testamento, de fideicommiss. libert. l. i. C.
de his que sub modo:

L. 41.

Legatum sub conditione relictum, non statim, id est a morte testatoris, sed cum conditio exstiterit deberi incipit, ideoque interim legari non potest, ex hac l. Legatum relictum sub conditione, interim pendente conditione non debetur, quia nullum est legatum ante conditionis eventum: conditio suspendit actum; l. cedere diem, infra, de V. S. l. necessario, de pericul. & commod. rei vendit. Legati sub conditione reliqui dies non cedit priusquam conditio exstiterit; l. 5. §. sed si sub conditione, infra, quand. dies legat. cedat. Unde sit ut is, cui sub conditione legatum est, non videatur creditor priusquam conditio exstiterit; l. is, cui, infra de oblig. & aet. Et legatum relictum sub conditione, pendente conditione repudiari non potest, quia non pertinet ad legatum antequam conditio existat; l. si ita scriptum, §. si sub conditione, de legat. 2. Ideo etiam res legata sub conditione a legatario interim alii delegari id est legari non potest, quia pendente conditione manet in dominio heredis; l. i. §. servi, supra, ad Silan. l. generaliter, §. i. infra, qui & a quib. manumiss. Quod si fundum legatum a testatore sub conditione pendente conditio heres alii legaverit, vel fundo legato servitatem imponat; existente conditione legatum extinguitur, & imposita servitus finitur; l. si fundum, infra, h. tit. Et si legatum vel fideicommissum relictum sub conditione in stipulacionem fuerit deductum animo novandi, non statim fiet novatio, sed ubi conditio exstiterit; l. si Stichum, §. i. infr. de novat. quia obligatio nondum nata non potest novari: & si legatarius pendente conditione nactus sit possessionem rei legatae non per manus heredis, heres interim potest vindicare rem legatam cum fructibus medii temporis; l. omnia, §. i. de legat. 2. Existente conditione legatum debetur ac si pure ab initio relictum esset, & conditio existens retro trahitur ad tempus mortis; d. l. si fundum. Unde si fundo legato mihi sub conditione, pendente legati conditione heres me heredem instituat, ac postea legati conditio existat, in falcidie ratione fundus non jure hereditario, sed legati, meus esse intelligitur; l. fundo, infra, ad leg. falcid. In servis tamen legatis speciale est, conditionem existentem non retro trahi, puta si servus sub conditione legatus sit, licet conditio existens efficiat, ut definit esse heridis, non facit ne interim videatur ejus esse; d. l. i. §. servi, d. l. generaliter.

L. 42.

Si filios. vel servo legetur sub conditione, si in potestate patris vel domini mansisset, magis patri vel domino legatum videtur, & utrique suo nomine datur legati actio, ex h. l. Legatum relictum pure filios. vel servo, adquiritur patri vel domino; quidquid enim filius. vel servus adquirit, id adquirit patri vel domino; l. adquiruntur, l. ea qua, infra, de adquir. rer. domin. Et quidquid per filium. vel servum adquiritur, statim adquiritur patri vel domino, ita ut ne momento quidem subsistat in persona ejus per quem adquiritur; l. placet, supra, de adquir. heredit. Ratio est, quia filius. vel servus personam, & statim non habet; l. 3. & 4. supra, de capit. minut. & consequenter non potest sibi adquirere. Quod si legetur filios. vel servo sub conditione, si in potestate mansisset, statim id adquiritur patri vel domino, quia magis patri & domino, quam filio & servo legatum videtur, cum contemplatione patris vel domini relictum videatur propter conditionem adjectam legato, si filius vel servus cui legatum est in potestate mansisset: & ita si legetur viro & uxori, legatum debetur ei, cuius contemplatione relictum est; l. sed si plures, §. in F f i;

L. 43.

QUatuor diversi casus propontuntur in *hac lege*. Primus est ex Plautio veteri jurisconsulto, qui claruit temporibus Antonini Pii, cuius nomen præponitur in *hac lege*, & ad quem Julium Paulum 18. libros scriptis patet ex inscriptione *hujus l. & aliis legibus*: libertus præterito patrono, testamento instituit heredem Seium, & eum rogavit perceptis id est acceptis decem totam hereditatem restituere Cajo: postea patronus petita bonorum possessione contra tabulas, avocavit partem debitam hereditatis, quæ olim erat semis bonorum, hodie triens; §. sed nostra, instit. de success. libertor. quæstitum est, an fideicommissarius, id est is, cui ex fideicommissio restituta est hereditas, quod solvit heredi conditionis implenda causa possit repeterere pro rata dimidiae vel tertiae, quæ auseretur a patrono per bonorum possessionem contra tabulas? Paulus lib. 8. ad *Plautium* ait a Proculo & Cassio responsum, fideicommissarium, quod solvit heredi conditionis implenda causa, pro rata repeterere conditione ob causam dati, causa non secuta. Ratio est, inquit Paulus, quia quemadmodum patrono præterito data bonorum possessione contra tabulas pro tercia, heres exoneratur per prætorem, id est ex edicto prætoris, præstatione legatorum, & fideicommissorum pro rata; l. libertus 20. §. + libertus, & seq., de bon. libertor. l. 1. C. de bonor. possess. contr. tabul. & ita rescisso testamento pro parte per querelam inofficiosi, heres legatis & fideicommissis exoneratur pro parte; l. cum duobus, C. de inoffic. testam. l. et si contra, de vulgar. & pupillar. ita & heres partem tantum ferre debet de eo, quod ei dandum erat conditionis implenda causa, & si totum id solutum sit, pro rata reddere debet: qui gravatur in uno, relevandus est in alio; l. jure succursum est, de jur. dot. l. cum pater, §. cum existimaret, de legat. 2. l. in ratione 11. §. Imperator, ad leg. falcid. Diversum est, & hinc incipit secundus casus, si falcidia interveniat & minuat legatum relictum Titio, si decem heredi daret, hoc casu si legatarius tota decem det heredi conditionis implenda causa, non potest repeterere partem de illis decem, pro rata ejus quod detractum est de legato per falcidiem, quia in solidum conditioni paretur, id est parendum est: conditio est individua, & consequenter in totum implenda est, nec prodest fuisse impletam ex parte, nisi cum ex conjectura voluntatis divisio conditionis induci potest; l. qui duobus, l. qui heredi, §. ult. l. cui fundus, b. tit. l. si heredi plures, de condit. instit. l. fistulas, §. qui fundum, de contrah. empt. Si cui fundus legatus sit sub conditione, si decem dedisset, quamvis falcidia legatum deminutum sit, tota decem solvere debet; in toto enim fundo legatarius habetur; l. ad veterani, ad leg. falcid. Tertius casus, si Titio legetur sub conditione dandi decem heredi, jus dandi scinditur, id est onus dandi decem conditionis implenda causa scinditur, id est remittitur pro parte, si is, cui legatum est, non potest partem hereditatis totam capere. Pone partem hereditatis vel bonorum legatam, quod licet de jure; l. si quis bonorum, l. ab omnibus, §. ult. de legat. 1. l. cum autem, de legat. 2. l. + ei, qui non amplius, de mort. caus. donat. nam hoc casu is partem decem, id est quinque, præstat, partem seu quinque illi, qui auserunt ab eo quod plus relictum est, quam a lege conceditur, puta substitutus legatario si capere non possit pro parte vel in totum; d. + l. ei, qui. Quartus casus est, e duobus heredibus scriptis, unus rogatus est tibi hereditatem restituere, tu Titio certam summam, heres, qui rogatus erat, tibi partem hereditatis restituit, deducta falcidia id est quarta Pegasiana seu Trebellianica, quæ falcidæ appellatione continetur, quia comparata est ad exemplum falcidæ, quanto minus heres præstít, propter deductiōnem

nem falcidæ, tanto minus te Titio præstare non est iniquum, id est æquum est, ex hac l. & l. pœnales, §. t pen. ad l. falcid. l. facta, §. si Titius, infr. ad Trebell. quia fideicommissarius non potest onerari ultra vires fideicommissi; l. filiusf. §. apud Marcellum, de legat. 1. l. Imperator, de legat. 2.

L. 44. t usqu. ad §. 4.

Si legetur Titio sub conditione dandi decem heredi, servo alieno herede instituto, legatarius non domino, sed servo instituto dare debet, nam & qui jussus est servo Titii dare alio herede instituto, non liberatur aliter, quam dando ipsi servo, quia ea quæ sunt facti non transeunt a servo ad dominum, ex init. b. l. ea quæ sunt facti coherent personæ ejus qui facere debuit, nec transeunt ad heredem; l. quod dicitur 130. infr. de V. O. §. sed cum factum, inst. de stipulat. serv. l. si statulibera, §. ult. de statulib. Conditiones implendaæ sunt in forma specifica, uti conceptæ sunt, & conditiones non sunt ambulatoriae, ut eleganter ait Papinianus in l. servus si heredi, infra, de statuliber. id est conditiones, quæ sunt facti, implendaæ in quo ut implerentur testamento cautum est: quemadmodum si stipuletur mihi dari aut servo Titii, non Titio, sed ejus servo dari potest. Et si quis stipuletur sibi aut Titio dari, soli Titio non etiam ejus heredi solvi potest; l. cum quis, infra, ds V. O. l. si stipulatus 81. de solut. Statuliber quidem, id est manumissus sub conditione, puta si decem dederit servo Titii, potest dare etiam domino, & hoc spectata non tam demonstratione personæ, quam domini ratione, quæ facit ut magis spectetur persona domini, quam servi; d. l. servus si heredi. Contra vero, qui jussus est dare decem conditionis implendaæ causa, non implet conditionem dando servo, nisi dominus consentiat; conditio enim non potest impleri invito vel nesciente eo, in cuius persona implenda est, ut subditur in fine t §. 3. b. l.

§. cum hereditas, t §. sed cum, §. si autem, §. sed si, ejusd. leg.

Si Seio res certa legata sit sub conditione, si decem dederit heredi, & heres restituerit hereditatem Caio ex causa fideicommissi, quesitum est, restituta hereditate ex causa fideicommissi, an decem danda sint heredi conditionis implendaæ causa, an fideicommissario cui restituta est hereditas? Et Paulus in hoc §. t cum hereditas respondit, quod a legatario dandum est conditionis implendaæ causa, dandum esse heredi, non fideicommissario, quia fideicommissarius non est heres, sed vice heredis; §. restituta, inst. de fideicommiss. hered. l. postulante, §. 1. infr. ad Trebell. l. si filiusf. §. 1. supr. quod cum eo, qui in alien. potest. est. Conditions implendaæ sunt in persona ejus, in quo constitutæ sunt ut implerentur, quia conditions, quæ sunt facti, non transeunt de persona ad aliam, ut scriptum est in d. t §. cum hereditas. Et ob id, quod conditionis implendaæ causa datum est heredi, non venit in restitutionem fideicommissi, ut subjungitur hic; quia quod implendaæ conditionis causa datur, non ex testamento, sed mortis causa capit; l. Mevius, infra h. tit. l. moris causa 31. §. sine donatione, de mort. caus. donat. l. si quis sub conditione, si quis omis. caus. testam. ac proinde non imputatur in falcidiam; l. id autem, l. in quartam, §. ult. l. acceptis, infra, ad l. falcid. licet imputetur in quartam Trebellianicam; d. l. in quartam, vers. sed & quod, quia occasione hereditatis capit, ut innuit gloss. hoc loco. Quod si heres suspectam hereditatem dixerit, & coactus adierit & restituerit, dubitatum est, an ei auferendum sit quod ei datum est a legatario conditionis implendaæ causa? Sed benignius seu æquius esse ait Paulus hic t in §. sed cum, nihil ei auferri. Dubitationem movebat, quod heres rogatus, qui suspectam hereditatem dixit, & coactus adiit & restituit,

amittit quartam & omne commodum, quod ex ea hereditate capere potuit; l. 4. l. ita tamen, §. qui suspectam, l. si patroni, §. qui fideicommissam, infra, ad Trebell. §. + 6. vers. sed si recusabat, inslit. de fideicommiss. hered. ergo videbatur heredem, qui coactus adiit & restituit hereditatem ex causa fideicommissi, non retinere quod conditionis implendae causa ei datum est: multo fortius obstabat l. is, cui, de condic. indebit. in qua is, cui tota hereditas restituta fuit, ac præterea legatus fundus, si decem heredi dedisset, quod datum est heredi conditionis implendae causa, condicere potest conditione indebiti, si heres acceptis decem suspectam hereditatem dixerit & coactus adierit: sed si credimus glossæ, hac est de benignitate id est de æquitate: l. is, cui de rigore juris: vel si mavis sequi sententiam Antonii Fabri in d. l. is, cui, heres, qui coactus adiit & restituit hereditatem, una restituit & fundum legatum, quia erat hereditatis: nihil enim vetabat fideicommissum constitui de tota hereditate restituenda præcepto aliquo fundo hereditario, & pariter propter coactionem ab eo condicitur quasi indebitum quod conditionis implendae causa datum est a fideicommissario. Heres institutus, a quo legata relicta sunt, si ei fiat controversia hereditatis, puta si testamentum falsum dicatur, interim tenetur præstare legata, oblata sc. cautione evicta hereditate legata restitutum iri cum omni sua causa, id est cum usuris & fructibus, ut ostenditur in b. §. + si autem, l. si testamentum, de petit. heredit. l. ult. C. eod. l. 3. §. si legatarius l. 4. init. infra, si cui plusquam per leg. falcid. l. si in fraudem, G. de legat. Quod si heredi instituto, cui fit controversia hereditatis, legatarius caveat evicta hereditate reddi legatum, & ipsi cavendum est ab herede reddi quod datum est conditionis implendae causa, ut definitur in b. §. + si autem; quia non debet esse durior conditio legatarii, quam heredis quoad onus præstandæ cautionis, cum commune sit periculum evictionis hereditatis, nec una & eadem res debet diverso jure censeri; l. + eum qui, in fin. infr. de usucap. cap. cum in tua, de decim. can. cognovimus, 12. qu. 2. Quod si heres rogatus sit restituere hereditatem Caio acceptis decem, quæsitum est an illa decem, quæ conditionis implendae causa data sunt, restituat ex causa fideicommissi? Et Paulus ait in + b. §. sed si, quod conditionis implendae causa datum est heredi a fideicommissario, non venire in restitutionem fideicommissi, quia quod conditionis implendae causa datur heredi, non capitur jure testamenti, jure hereditario, sed mortis causa. Nec obstat, quod heres, qui coactus adiit & restituit hereditatem, amittit quartam & omne commodum, puta prælegatum, vel quod conditionis implendae causa datum est; d. l. is, cui, d. l. ita tamen, §. si præceptis, quia hac l. est de herede, qui sponte adiit hereditatem, alia vero ll. sunt de herede, qui coactus adiit & restituit hereditatem, ex quo fit, ut omne commodum emittat.

§. si duorum, eiusd. l.

SI Sticho servo communi duorum fundus legatus sit, sub conditione dandi decem heredi, non posse per partes conditioni pareri quidam ajunt, quia sc. conditiones sunt individuae, & consequenter non possunt impleri pro parte; l. qui duobus, + supr. l. cui fundus, infr. b. tit. Paulus hic contrarium putat. Ratio est, quia servus communis duorum dominorum, duorum servorum vicem sustinet; l. i. §. communis, infra, de stipulat. servor. Sed si duobus eadem res legata sit sub conditione dandi decem, per partes potest pareri conditioni, quia conditio ex voluntate testatoris divisa intelligitur in singulas personas, ex quo pluribus apposita est; l. si quis legata, §. ult. l. cui fundus, infra b. tit. l. reos, §. i. infr. de + duob. reis.

§. si pars, ejusd. leg.

Si fundus Titio legatus sit sub conditione, si decem heredi dedisset, & integrum, id est superfluite testatore, pars fundi legati usucaptus sit, quæsitum est, an legatarius teneatur parere conditioni in solidum? Et Paulus ait in hoc §. posse dici pro parte parendum, ex sententia id est voluntate testatoris, quia in conditionibus maxime spectatur voluntas testatoris, eaque regit conditiones; *l. in conditionibus*, supr. b. tit. & legato fundo sub conditione dandi decem, & parte fundi usucapta vivo testatore, testator non intelligitur voluisse pareri conditioni in solidum, sed pro parte tantum residua fundi: quemadmodum si testator partem fundi alienasset, non esset parendum conditioni, nisi pro reliqua parte fundi; *arg. l. si ex toto*, supr. de legat. *l. alienare enim intelligitur qui patitur usucapi*; *l. si fundum*, supra, de fund. dotal. *l. alienationis*, infra de V. S.

§. ult. ejusd. l.

Si heredi ex parte legatum fit, is partem legati capit a semetipso jure hereditario, partem a coherede jure legati; *l. legatum est*, §. 1. supr. de legat. *l. l. miles ad sororem*, §. 1. de legat. *2. l. in quartam*, infr. ad leg. falcid. Sed si coheredi prælegatum sit sub conditione, si centum heredibus dedisset, ex illis centum deducet partem hereditariam. At si heres institutus sit ex parte sub conditione, si decem heredibus dedisset, tota decem præstare debet coheredibus, quia non aliter admittitur ad hereditatem, quam tota decem dando. Ut si servus proprius testatoris ex parte heres scriptus sit cum libertate, sub conditione, si decem heredibus dedisset, non aliter fit liber & heres, quam si tota decem coheredibus dederit, ex hoc §. is enim, cui hereditas vel legatum relinquitur, non potest adire hereditatem vel agnoscere legatum ante impletam conditionem; *l. ei qui ita*, supr. de condit. institut.

L. 45.

Si legatarius, cui legatum est sub conditione, si decem heredi dedisset, herediti accepto tulerit decem, quæ ei debebantur ab herede, non quidem videtur conditioni paruisse, quasi decem dederit, quia conditiones impleendas sunt in forma specifica, id est eo ipso modo quo testator jussit; *l. proxim. in princ. & §. 1. l. Maxius*, infr. b. tit. acceptilatio, licet habeat vim solutionis, quia acceptilatione solvit obligatio; *l. l. infra*, de acceptilat. non est proprie solutionis, sed potest petere legatum quasi exstiterit conditio, cum per heredem stet quominus impleatur per acceptilationem, ex hac *l. & l. si fundum 8t. §. Titio*, supr. de legat. *l. l. Julius*, in fin. infr. b. tit. quia conditio pro impleta habetur, si per eum stet, in cuius persona impleenda est, quominus impleatur; *l. jure civili*, supr. b. tit. Immo conditio impletur per æquipollens, quando idem resultat effectus, ut conditio apposita legato, si decem heredi dedisset, impletur per acceptilationem ejusdem quantitatis, quæ debebatur, quia nihil interest utrum acceptilatione an numeratione pecunia perveniat ad heredem; *l. si mulier † 10. de condit. caus. dat.*

L. 46.

Si Stichus servus manumissus sit sub conditione, si in diem centesimum centum daret heredi, nec adjectum quando tempus inciperet currere, dies cedere incipit ab adira hereditate, quia absurdum visum est ante diem præterire, quam is existeret, quem oporteret accipere, id est autequam heres scriptus,

cui decem danda erant, adiisset hereditatem. Idem est in legatario & aliis omnibus, qui dare jussi sunt conditionis implenda causa, ita ut eis non computetur tempus ad parendum conditioni, nisi ab adita hereditate, ex hac l. Nec obstat, quod legatum pure vel in diem certum relictum cedit a morte testatoris, excepto legato uisufructus, usus, & habitationis, cuius dies non cedit, nisi ab adita hereditate, l. 2. l. si habitatio, infr. quand. dies legat. ced. l. unic. §. in novissimo, §. libertatibus, C. de cadu. tollend. legati enim puri, vel in diem certum, dies quidem cedit a morte testatoris: sed legati actio non datur, nisi ab adita hereditate l. + 7. init. d. tit. quand. dies legat. ced. quia nulla actio potest esse in heredem ante aditam hereditatem. Effectus tamen hujus cessionis est, quod si post mortem testatoris legatarius decesserit, etiam nondum adita hereditate, legatum transmittit ad heredem; d. l. 7. Et statu liber, vel legatario, quibus libertas, vel legatum relictum est sub conditione dandi decem intra diem centesimum, dies cedere incipit, non a die mortis, sed ab adita hereditate, quia absurdum est tempus ante currere, quam existat heres cui solvatur: mora non committitur si nemo sit cui pecunia solvetur; l. + pecuniae, in fin., supr. de usur.

L. 47.

SI testator Sticho servo libertatem ita dederit, *Stichus si meus erit*, subaudi cum moriar, liber esto, & postea eidem hereditatem vel legatum relinquat sine conditione, & postea eundem alienaverit, hereditas vel legatum debetur novo domino, & jussu ejus potest adiri hereditas, vel agnosci legatum per servum, ex hac l. & l. qui filio, §. si quis servum, de hered. inflit. Ratio dubitandi erat, quod conditio adjecta in danda libertate, si meus erit cum moriar, videtur repetita in hereditate vel legato reliquo eidem servo sine conditione; l. avia, infra, b. tit. At servus non invenitur testatoris tempore mortis propter alienationem, igitur cum deficiat conditio expressa in danda libertate, videtur etiam deficere in hereditate, vel legato. Tamen hereditas vel legatum debetur novo domino, quoniam conditio, si meus erit, quæ tacite inest, si fuerit expressa non intelligitur repetita, alioquin frustra & inutiliter esset expressa. Unde efficitur, quod conditio nuptiarum expressa in legato dotis, non intelligitur repetita in alio legato, quia tacite inest, neque enim dos sine matrimonio esse potest; l. 3. supr. de jur. dot. & ita consuluit Romanus consil. 134.

L. 48.

SI cui legatum, vel fideicommissum reliquum sit cum erit annorum 16. vel cum erit aurorum 14. dies legati vel fideicommissi non cedit ante impletum 16. vel 14. annum. Fideicommissum reliquum impuberi solebat conferri in tempus pubertatis, ne lubrico tutelæ bona committerentur; l. Seius Saturninus, infr. ad Trebell. l. nomen, §. + uni, de legat. 3. l. ult. de fideic. libertat. ex decreto Antonini Pii judicantis in causa appellationis ex Germania, ut scribit Marcellus in hac l. & in l. si cui legetur, supr. de legat. 1. Contrarium judicatum decreto Antonini Caracalla, satis esse si inchoaverit annum; l. qui filium, infr. ad Trebellian. sed obtinuit decretum Antonini Pii: & hoc est quod insinuat Ulpianus ex Marcello in d. l. si cui: certo jure utimur, & idem probatur ex l. pen. C. quand. dies legat. ced. ex qua, si filiae decem legata sint solvenda, cum ad legitimam ætatem pervenerit, legatum purum est, non conditionale: nec tam conditione, quam mora suspenditur, non conditio legato inserta, sed petitio in diem dilata videtur: & ideo si filia post mortem testatoris ante diem vita functa sit, legatum transmittit ad heredem, nimis ut eo tempore solvatur, quo alia si viveret 25. annum impleisset, non cœptum

ptum enim annum, sed impletum, si de emolumento id est acquisitione reli-
cti legati tractetur, expectandum esse, juris prudentibus placuit. Multum intereat,
an quis legaverit Titio decem cum + annorum 14. vel 15. erit: an solvenda
sum pervenerit ad annum 14. vel 15. primo casu legatum est conditionale, &
legatario ante diem mortuo non transmittitur ad heredem; d. l. si cui legetur,
§. + hoc autem, + l. 22. quand. dies legat. ced. posteriore autem casu lega-
tum est purum, nec tam conditione, quam mora suspenditur, & hanc ob cau-
sam, legatario ante diem e vivis sublato, transmittitur ad heredem, ut in d. l.
pen. & in l. heres meus, infr. b. tit. In legatis & fideicommissis annus incep-
tus non habetur pro completo: secus in favorabilibus, puta in legatis annuis
alimentorum causa, vel in solatiis vel salariis officialium, vel in muneribus &
honoribus, vel in libertatibus, annus coepitus habetur pro completo. Puta si cui
annua decem vel centum legata sint alimentorum causa, & legatarius deceſſer-
it initio anni ejus, anni legatum integrum deberur heredi; l. + a vobis, l. filie,
supr. de annuis legar. l. i. C. quand. dies legat. vel fideic. cedat. Idem est in
solatiis seu salariis officialium; l. diem functo, supr. de offic. adſessor. l. sed
addeſ, §. ult. locat. l. post duos, §. i. C. de advocat. divers. judicior. l. lege
pragmatica, C. de domestic. & protector. l. si quis in sacris, C. de prox. fa-
cior. scrinior. l. 3. C. de agentib. in reb. In muneribus & honoribus munici-
palibus requiritur ætas 25. annorum, sed favore honorum in his annus coepitus
habetur pro completo; l. ad rempubl. infr. de munerib. & honorib. Et favor
libertatis etiam, ut si Sticho libertas relicta sit duodecimo anno post mor-
tem testatoris, libertas debeatur ab initio ejus anni; l. si ita fuerit 41. l.
libertas, de manumiss. testament. Secus in contractibus, qui hoc anno vel men-
ſe sibi dari stipulatus est, ex stipulatu agere non potest, nisi toto anno vel men-
ſe præterito; l. qui hoc anno, infr. de V. O. Et qui certis nundinis dari stipu-
latus est, non potest agere ex stipulatu, nisi extremo nundinarum die; l. + cum
qui 138., eod. tit. Non omittendum quod memoratur *hac in lege*, Antoniu-
num + judicasse ad appellationem ex Germania: Principes enim solebant judica-
re de quibusdam causis extra ordinem adhibito consilio juris peritorum; Tran-
quill. in Claudio cap. 15. Alium interpellatum ab adversariis de propria lite,
negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confessim
apud se coegerit. A præsidibus provinciarum ad Principem appellatum constat ex
l. Æmilius, de minorib. b. l. & l. si qui, §. i. l. Imperatores, de appellat. l.
a proconsulibus, C. eod. l. ult. infr. ad Trebell. l. in honoribus, §. ult. de va-
cat. & excusat. muner. l. maritus, in fin de questionib. Sed postea propter oc-
cupationes Principis, appellationes rejectæ ad senatum.

L. 49.

SI in annos decem Seio centum legata sint, vel Stichus liber esse jussus sit,
legatum centum, vel libertas non debetur, nisi novissimo ejus temporis
die, ex hac l. quia perinde est & si legatum esset post annum decimum. Aliud est si legatum relictum sit in annos singulos, legatum enim debetur ab ini-
tio cujusque anni, & si legatarius deceſſerit initio anni, legatum integrum ejus
anni transmittit ad heredem; l. a vobis, l. in singulos, l. filie, supr. de ann.
legat. l. i. C. quand. dies legat. vel fideic. cedat, l. + 58. supr. de usuf. Si-
cuit legatum in hunc annum vel annum decimum peti non potest, nisi post
annum vel decennium: sic ex stipulatione hoc anno, agi non potest ante an-
num impletum; l. qui hoc anno, de V. O. Cujac. ad l. 99. de V. S.

L. 50.

SI Epaphroditus, id nomen erat servo actori, libertas directo relicta sit sub conditione, si rationes reddiderit, aditi consules in urbe arbitrum dabant ex constitutione D. Pii. (consules sc. in urbe cognoscebant de ratiociniis tutelæ, & cuiuslibet actus, non proprio jure magistratus, sed lege speciali, ut constitutione D. Pii. Etiam consules habuere jus dandi tutores; l. i. §. i. supr. de confirm. tut. l. tutores, §. tutores, de administr. tut. §. t. sed ex his, inst. de Atilian. tut. ubi dixi. Plin. libr. 9. epist. 13. Cornutus, datum se a consulibus tutorem Helvidii filia, petentibus matre ejus & vitrico. Non modo & inde cognovere de rationibus tutelæ, vel alterius actus.) Consules, inquam, arbitrum dabant, qui excussis rationibus reliqua constituet, id est per sententiam declarabit quæ sint reliqua, & ea praestari faciet, verum etiam quas rationes, quæve instrumenta tradere, aut exhibere domino debeat: cuius sententia cum fuerit satisfactum, non impeditur ejus libertas, ex h. l. Servus sc. manumissus sub conditione rationum reddendarum, non prius assequitur libertatem, quam rationes reddiderit, & reliqua praestiterit, & instrumenta rationum tradiderit domino; l. quamvis, supr. l. cum servus, infr. h. tit. Interdum magistratus dabant arbitrum litis instruendarum causa, ut hic, & l. si pure, infr. de fideic. libert. l. pen. de liberal. caus. l. ult. de judic.

L. 51.

SI Stichus liber esse jussus sit sub diversis conditionibus disjunctim positis, id est separatis in diversis partibus testamenti, hoc modo, Stichus liber esto, si decem dederit heredi; idem si equum, vel quid aliud dederit: eam conditionem eligere potest, quæ sibi levior & facilior erit, idque favore libertatis. Quod si cui legatum eo modo, id est eodem modo relictum sit, electione non est legatarii cui conditioni pareat, sed novissima conditioni parentum est, ex h. l. & t. l. in libertatibus, l. t. quod vulgo, de manumiss. test. quæ sunt veluti commentarii h. leg. quia in testamentis spectatur novissima voluntas defunctorum; l. si quis t. eum, in pr. de vulg. & pupill. l. si mihi & tibi, §. ult. de legat. l. Quod si Stichus manumissus sit sub pluribus conditionibus conjunctis, omnes impleri oportet. In conditionibus conjunctim adscriptis, omnes implendæ sunt, quia unius loco habentur. In conditionibus disjunctivis unam impleri sufficit; l. cum pupillus, §. i. infr. h. tit. l. si heredi plures, de condit. inst. §. si plures ii. inst. de hered. instituend. l. si quis ita stipulatur, l. si quis ita stipulatus, infr. de V. O.

§. heredi, ejusd. l.

SI Stichus manumissus sit sub conditione, si decem heredi dederit, conditione impleri potest dando heredis heredi, ut ostenditur in priori parte h. §. & l. cum ita datur, §. ult. infr. h. tit. l. 6. t. §. ult. l. si peculum, §. heredi, infr. de statilib. quia heres heridis est heres testatoris; l. 3. supr. de petit. hered. l. qui per successionem, de R. J. l. ult. C. de hered. inst. et si ex judicio testatoris non est ejus heres; l. qui liberis, §. ult. supr. de vulgar. & pupill. Aliud est in persona legatarii, ut scriptum est in secunda parte h. §. id est, ut rectius mihi videtur glossa interpretari, omissa sententia Joannis, si legatarius jussus sit decem dare heredi, conditionis implendæ causa, si legatarius ipse non dederit, jus & potestas implendæ conditionis non transmittitur ad heredem, quia conditio defecit in persona legatarii; & ita si legatum Titio relictum sit, si vo-

si volet, legatum non transmittitur ad heredem legatarii, nisi ipse legatarius agnoverit legatum, quia conditio personæ injuncta videtur; *l. si ita expressim, infr. b. tit. l. si ita legatum, §. i. supr. de legat. i.* id est conditio cohæret personæ legatarii, cui injuncta est, nisi aliud testator senserit; *d. l. si peculium, §. heredi.* Idem est in herede fideicommissari etiam universalis, si heres rogatus acceptis centum restituere partem hereditariam Titia coheredi suæ, adiuta hereditate deceperit, pariter & Titia priusquam daret centum coheredi, heres Titia offerendo centum non assequitur fideicommissum, quia conditioni parere non potest; *l. a testatore, infr. b. tit.* Conditions sui natura cohærent personæ, nec egrediuntur personam, in qua primum constitutæ sunt; *l. qui Roma, §. Agerius, de V. O.*

L. 52.

Interdum quædam expressa nocent, non expressa, quamvis tacite intelligantur, non nocent. Puta legatum non potest conferri in expressam voluntatem alterius. Veluti, *si Mævius voluerit, Titio decem do lego.* Tamen tacite in alienam voluntatem conferri potest. Veluti, *si Mævius Capitolium ascenderit, Titio decem do lego.* Unde ducta est regula *expressa nocent, non expressa non nocent*, ex hac *l. & l. actus legitimi, l. expressa, infra, de R. J.* Idem obtinuit in institutione heredis; *l. si quis Sempronium, supr. de hered. instit. nimirum plus potest figura conditionis expressa, quam tacita, ut probatur hic, & l. servo libertatem, supr. b. tit. l. si ita legatum, §. i. supra, de legat. i. l. in ratione 30. §. tametsi, infra ad l. falcid.*

L. 53.

Si quis servum testamento manumiserit, sub conditione, *si rationes reddiderit, & postea eodem testamento eum rationes reddere vetuerit*, quasi puram facturus ei libertatem, id est animo manumittendi eum sine conditione, libertas ei competit ex testamento, id est actione ex testamento, quasi pure libertas relictæ esset, sine onere rationum reddendarum, ex hac *l.* quia conditio nuda voluntate eodem testamento dari vel adimi, id est remitti, potest; *† l. 3. §. conditio, supra, de adimend. legat.* Opponitur *l. alumne, §. Seia, alias ab heredibus, eod. tit.* ubi adempto onere, tacite ademptum videtur legatum: sed ibi adempto onere, legatum tacite admittitur, quia legatum relictum erat propter onus injunctum in vim modi, ut corpus defuncti curaret. At hic onus rationum reddendarum est in vim conditionis, unde adempta conditione, non tollitur legatum, sed conditio purificatur, ac perinde est, ac si legatum pure relictum esset.

L. 54.

Testator plura legata testamento reliquit, alia nonnullis pure, alia aliis in diem, alia aliis sub conditione, & filio impuberi legavit centum cum pubes esset, & postea legata, quibus dies appositus non esset, annua, bima, trima die, id est tribus pensionibus dari jussit: quæsitum est, an legatum relictum filio impuberi cum pubes esset, praestandum sit post pubertatem annua, bima, trima die? *† Gajus in commentariis suis scripsit, hujusmodi legatum relictum filio impuberi cum pubes esset, in vim hujus clausulæ, ei solvendum post pubertatem, annua, bima, trima die, quia legatum collatum in tempus pubertatis magis conditionem, quam diem continet, quia est relictum quasi in diem incertum, qui efficit conditionem; l. si dies, infra, quand. dies legat. vel fideic. ced.* Contra Javolenus hic censuit, legatum impuberi relictum, cum pubes erit, statim post pubertatem solvendum una solutione, nimirum quia

G g i j

clausula ista, *legata*, quibus dies appositus non est, *annua*, *bimā*, *trima die dari volo*, non pertinet ad legatum collatum in tempus pubertatis, quia hujusmodi legatum cum pubes erit, non conditione, sed mora suspenditur; *l. heres meus*, *infra*, *b. tit.* non conditio legato inserta, sed petitio in diem dilata videtur; *l. ex his verbis*, *C. quand. dies legat. vel fideic. cedat*, & ut ait *lex*, legato, *cum pubes erit*, dies fere id est fere semper apponitur ad proroganda ea, quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt, id est, ut *interpretor*, legato puro dies apponitur proroganda, & differenda solutionis causa potius, quam constituenda conditionis causa, quæ solet concipi in futurum. Et quod sequitur in fine *init. b. legis*, dies pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem, futuri sc. id est dies pubertatis appositus legato, magis demonstrationem futuri temporis, quam conditionem continet, & testator magis demonstrare tempus futurum, quo solvendum esset legatum, quam conditionem injecisse videtur. Denique talis clausula, *legata*, quibus dies appositus non est, *annua*, *bimā*, *trima die dari volo*, ad ea tantum legata pertinet, quibus dies appositus non est, ac proinde si pure legatum, *ex* hac adjectione prorogatur; *l. talis scriptura*, §. 1. supra, *de legat.* † 1.

L. 55.

SI Mævio fundus legatus sit sub conditione, si centum dederit Callimacho, cum quo testamenti factio non erat, id est qui non poterat capere ex testamento, puta deportato; *l. i. C. de hered. instit.* conditionis implendæ causa debet centum dare Callimacho, licet nummos non faciat accipientis: nihil enim interest, quoad implendam conditionem sc. utrum incapaci dare jubeatur, an aliquo loco, puta in trivio, vel in foro deponere, vel in mare dejicere: quod enim conditionis implendæ causa datur heredi vel alii, non ex testamento, id est jure hereditario, sed mortis causa ex nuda voluntate dantis capitur, *ex hac l. l. id autem, ad l. salcid. l. si quis sub conditione, si quis omiss. caus. testam.* quamvis quod conditionis implendæ causa datum est patrono imputatur in portionem debitam, quia eti non præstetur ex judicio defuncti, patronus accipiendo agnoscit judicium defuncti; *l. 8. §. quare, infra, de bon. libertor.* Proinde non spectatur, an is, qui capere debet conditionis implendæ causa, sit capax de jure pecuniam acceptram suam faciendi, sed sufficit ut sit capax de facto pecuniam traditam accipiendo, licet suam non faciat, & propter incapacitatem ea statim ei auferatur a fisco. Quia conditiones, quæ facti sunt magis, quam juris, implendæ sunt in forma specifica, ut probatur ex *hac l. & l. qui heredi*, *supra b. tit.* Nec obstat *l. servus decem*, *infr. de solut.* ex qua si servus manumissus sit sub conditione si decem pupillo vel furioso dederit, conditio non impletur, si det pupillo vel furioso sine tute vel curatore: hoc enim speciale est ut consulatur pupillo & furioso, ne datio ex illorum imbecillitate pereat, ut ait *ipsa lex*, id est ne pecunia detur perdituris.

L. 56.

Dixi in *l. 44. §. si duorum*, supr. *b. tit.*

L. 57.

SI Stichus manumissus sit sub conditione si quinque operas extraneo daret, quæsitum est, an talis conditio sit recipienda? Ratio dubitandi erat, quod quæ libertatis onerandæ causa liberto imposta sunt non debentur; *l. i. §. que onerande, infra, quar. ver. act. non datur, l. si quam, C. de oper. libertor.* Sed que-

quemadmodum servus manumitti potest sub conditione, si pecuniam dederit, ita & idem manumitti potest sub conditione, si operas tot præstiterit, quia nihil interest utrum servus manumissus sit sub conditione dandi vel faciendi: conditiones dicuntur consistere in facto, quæ consistunt in dando vel faciendo; *l. in facto*, *infr. h. tit. l. servus decem*, *infr. de solut.* nec operæ libertatis onerandæ causa liberto impositæ intelliguntur, cum conditio operarum imposta sit in ipso actu manumissionis, non onerant libertatem, quæ imponuntur in actu manumissionis, vel in continent, sed quæ imponuntur ex intervallo post manumissionem; *d. l. i. §. t in summa*. Quod si heres impedit servum quominus præstet operas, conditio pro impleta habetur, quia per heredem stat quominus impletatur, & quasi impleta conditione servus liber efficitur, ex *hac l.* sed heres tenetur actione in factum ei, cui pecunia vel opera præstari debuerant; *l. 3. §. ult. supr. de condit. caus. dat.* ac proinde quod dicitur in fine *bujusce legis*, sapienter facturum heredem, si impedit servum ne præstet nummos peculiares conditionis implendæ causa, per ironiam dictum ait *glossa hoc loco*. Satis enim stultum est heredem vetare servum ne præstet pecuniæ conditionis libertati adjectæ implendæ causa, cum sciat se teneri actione in factum ei, qui pecuniam capere debuit, nec potest dici sapienter fecisse heres, qui dolo facit ne voluntati testatoris pareatur. Nec ferendus Anton. *t Faber*, qui *conjectur. libr. 8. cap. 7.* negat dari actionem in factum adversus heredem, quasi postrema verba *d. §. ult.* sint addita a Triboniano, nec enim leges torquendæ & truncandæ sine magna necessitate.

L. 58.

SI ancillæ alienæ legatum sit, cum nupserit, utile est legatum: quia potest manumissa nubere, ex *hac l.* legatum sc. habet duplicem conditionem, tacitam si manumissa sit, expressam si post manumissionem nupserit, & legatum confertur in id tempus, quo nuptias contrahet post manumissionem. In legato enim vel fideicommisso conditionali capacitas spectatur tempore evenientis conditionis; *l. prox. l. eum qui*, *infr. h. tit. l. cum pater*, *§. hereditatem*, *supr. de legat. 2. l. i. §. sed & ejus, de legat. 3. l. intervenit, de legat. præstand. contr. tabul.*

L. 59.

SI cui legatum relictum est sub conditione, & pendente conditione moriatur, legatum extinguetur, ex *hac l.* nec legatum transmittitur ad heredem legatarii; *l. si cui legetur*, *§. hoc autem*, *t §. & ideo*, *supr. de legat. 1. l. si Titio*, *infr. quand. dies legat. ced.* sed legatum transit ad substitutum, vel coniunctum, jure ad crescendi, vel si nullus horum sit, legatum caducum remaneat apud heredem, a quo relictum est; *l. 5. infr. quand. dies leg. ced. l. unic. §. fin autem*, *C. de caduc. tollend.* Quod si is, cui legatum est sub conditione, interim deportatus sit, an extinguetur legatum? Et quidem videbatur legatum extingui deportatione, veluti morte civili, quia deportatio morti comparatur; *l. 1. §. t pen. infr. de bonor. possess. contr. tabul. l. 4. §. si deportatus, de bon. libert.* Deportatus amittit civitatem, & bona ejus confiscantur, & testamentum irritum fit; *l. si quis filio*, *§. ejus qui deportatur*, *supr. de injust. rupt.* Amittit jus patriæ potestatis; *§. 1. inst. quib. mod. jus patr. potest. l. si pater*, *C. de sent. pass. & restitut.* Testamentum condere, aut ex testamento vel codicillis capere, non potest; *l. sed si*, *§. solemus*, *supr. de hered. inst. l. 1. C. eod.* Denique amittit ea omnia, quæ sunt juris civilis, & ob id solvit omnibus obligationibus; *l. si debitori deportatio*, *infr. de fidejuss. deportatione obligatio extinguitur*; *l. 2. l. tutelas, de capit. minut.* Non tamen per omnia de-

*+ Quem hic
arguit auctor,
laudat infr.
in recit. l.
110. h. tit.
pag. 270.*

portatus mortuo comparatur, licet enim civitatem amittat, retinet libertatem, & ea omnia quæ sunt juris gentium, emit, vendit, locat, conductit, permittat, mutuum contrahit, fœnus exercet, post deportationem quæsitis fruitur, sed quæsita post mortem fiscus occupat; *l. deportatus*, *infr. de interdict.* & relegate. *l. si mandavero*, §. *is*, *cujus*, *supr. mandat*. Deportatione non solvitur matrimonium; *l. 5. §. 1. infr. de bon. damnat*. *l. res uxoris*, *C. de donat. int. vir.* & *uxor*. *l. i. C. de repud.* Stipulatio ita concepta, *cum morieris dari*, morte naturali committitur, non deportatione; *l. ex ea parte*, §. *in insulam*, ubi Cujac. *infr. de V. O.* Et si heres rogatus sit per fideicommissum post mortem restituete hereditatem Seio, & deportatus sit, statim deportatione non sit locus substitutioni, sed expectanda est mors naturalis; *l. Statius Florus*, §. *Cornelio Felici*, *infr. de jure fisc.* Et pater rogatus restituere hereditatem liberis, vel cui ex his voluerit, deportatione non amittit jus eligendi; *l. cum pater*, §. *hereditatem, de legat.* 2. Et si cui legatum est sub conditione, interim deportatus sit, legatum interim non extingui, probabilius esse ait Ulpianus *hic*, propter spem restitutionis, quia, inquit, restitui in civitatem potest, & restitutio Principis, non modo damnatum liberat poena, sed etiam restituit bonis, si hoc specialiter beneficio Principis comprehensum sit; *l. 2. l. generalis*, *C. de sentent. pass.* & *restitut.* *l. manifestum*, *C. de nupt.* Et hoc est quod dicitur in §. *cum autem, instit. quib. mod. jus patr. potest.* restitutos ex indulgentia Principis, per omnia pristinum statum recipere ex legato vel institutione conditionali, vel in diem: capacitas spectatur tempore evenientis diei, vel conditionis, incapacitas medii temporis non nocet, puta si damnatus sit in metallum, modo sit restitutus ante eventum diei, vel conditionis; *l. Aristo*, *infr. de manu-missis testament.* *l. sed si conditioni*, §. *solemus, de hered. instituend.* *l. generaliter*, §. *si homini libero, de fideic. libert.* Aliud dicendum est, si is, cui legatum est sub conditione, interim servus poenæ effectus sit, id est damnatus in metallum, hoc casu legatum servitute poenæ extinguitur, nec spectatur spes restitutionis, quia servitus morti comparatur, ut subjungitur in *fin. h. l.* Damnati in metallum statim sunt servi poenæ, amittunt civitatem & libertatem, & per omnia pro mortuis habentur, & si quid eis legatum sit ante damnationem, per eos non adquiritur fisco, sed pro non scripto habetur, quia damnati in metallum sunt servi poenæ magis, quam fisci; *l. sunt quidam*, *infra, de pœn.* *l. in metallum, de jur. fisci.* Et si damnati in metallum beneficio Principis poena liberentur, non restituuntur in pristinum statum, sed sunt servi fisci; *l. frustra*, *C. de sentent. pass.* & *restitut.*

L. 60.

Triplex est genus conditionis. Alia est potestativa, quæ pendet ex voluntate ejus, cui adscribitur, id est cui aliiquid relinquitur sub illa conditione, veluti, *si Seio decem dederit*, *si Stichum manumiserit*, *si Capitolium ascenderit*. Alia est casualis, quæ pendet ex eventu, ex fortunæ insidiis, puta, *si navis ex Asia venerit*, *si Titius consul factus fuerit*. Alia est mixta, quæ pendet partim ex voluntate ejus, cui adscribitur, partim ex arbitrio alterius, ut, *si Seiam uxorem duxerit*, nuptiæ enim nisi ex utriusque contrahentium consensu contrahi non possunt; *l. unic.* §. *sin autem, C. de caduc. tollend. l. ult. C. de necessar. serv. hered. instit.* Conditions potestativæ sunt, quæ consistunt in dando vel faciendo, aliquando tamen habentur pro mixtis, ut si trans mare longe agenti imposita sit conditio, *si in patriam redierit*, multis enim casibus non voluntariis, sed fortuitis evenire potest, ne in patriam redeat; *l. si pater*, *C. de instit.* & *substit.* Conditions potestativæ, aliae sunt quæ consistunt in dando, aliae in faciendo, *si decem dederit*, vel *si donum fecerit*, quæ rursus

rursus etiam negative concipi possunt, si non detur, si non fiat, & ambæ hæ conditiones dicuntur consistere in facto, ut ponitur init. b. leg. & l. servus decem, infra, de solut. nam datio est facti; l. consilio, §. ult., supr., de curat. furios. licet propriæ conditiones, quæ consistunt in dando vel faciendo, sint species conditionum appositæ; l. 2. infr. de V. O. Rursus aliæ sunt conditiones, quæ sunt mixtæ ex utroque, dari & fieri, ut si rationes reddiderit, neque enim hujusmodi conditio mera est, quæ in datione consistit, neque mera, quæ in facto, sed quæ ex mixtura quadam sit composita, nam & rationum redditionem exigit, & reliquorum solutionem; l. cum servus, infr. b. tit. Inter conditiones potestatativas & casuales hoc intereat, quod conditiones potestatativas non possunt impleri, nisi post mortem testatoris, casuales vivo testatore, vel post mortem testatoris impleri possunt, quia difficilis implentur; l. si jam, supr. b. tit. l. si quis heredem, C. de instit. & substitut. Item sui heredes institui possunt sub conditione potestativa; l. jam † dubitari, §. ult. supr. de hered. instit. l. si quis testamento, de condit. instit. quod si instituantur sub conditione casuali, testamentum non valet; d. l. si pater. Hodie testamentum sustinetur, & conditio pro non scripta habetur; l. quoniam in prioribus, C. de inoff. testam.

§. fiscus, ejusd. leg.

SI incapaci, puta orbo vel coeli, legatus sit fundus sub conditione, si decem heredi dederit, lege Julia & Papia fiscus succedit cum suo onere, ac proinde tenetur parere conditioni, sub qua legatum relictum est, ut ostenditur in hoc §. Item si hereditas reicta sit incapaci, fisco vindicatur cum suo onere æris alieni, legatorum, & libertatum; l. dicitur, l. res quæ, §. res autem, infra, de jure fisc. l. cum fisco, supra ad Silanian. l. si servus 50. §. si quis, de legat. i. l. Marcellus, §. ult. ad Trebellian. & quoties bona vacantia ad fiscum deferuntur, ea deferuntur cum onere legatorum & fideicommissorum, quæ præstanta essent ab herede, a quo reicta erant; l. quidam, §. quotiens, de legat. i. Ratio est, quia fiscus, cum in jus privati succedit, jure privatorum utitur; l. fiscus 6. infr. de jur. fisc. & jus fisci quasi odiosum restringitur quantum fieri potest; l. † intercidit, supr. b. tit. l. ult. de his quæ ut indign.

L. 61.

SI hereditas vel legatum aut fideicommissum relictum sit in tempus liberorum, vel cum liberos habuerit, institutio vel legatum aut fideicommissum cedit semel susceptis liberis, etiam si non sint superstites tempore mortis; l. heredibus, infr. ad Trebell. l. cum uxori, C. quand. dies legat. vel fideic. cedat. quia conditio semel defecta non resumitur; l. rogo, infr. de fideicommiss. libertatib. l. si quis heredem, C. de instit. & substitut. Quod si vir uxori centum legaverit in tempus liberorum, dubitatum est, an de iis tantum filiis testator senserit, qui post mortem ejus nati fuissent, an de iis, qui vivo eo suscepti essent post testamentum ex eodem matrimonio. Et Ulpianus hic aequum esse respondit, liberos prodeesse matri ad consequendum legatum sive vivo marito, sive post mortem ejus nascantur, quia liberi jam concepti manente matrimonio pro natis habentur; l. qui in utero 26. supra, de stat. homin. ut profint sc. matri ad consequendum legatum ei relictum in tempus liberorum: nec videtur pater sine liberis deceperisse, qui uxorem prægnantem reliquit: unde & si legatum Titio relictum sit in tempus liberorum, & is uxore prægnante deceperit, legatum transmittit ad heredem; l. sed & si 20. infr. ad Trebellian.

L. 62.

SI vir legaverit uxori in tempus liberorum, videtur de communibus liberis sensisse, quia vix est ut cogitaverit de liberis ex alio suscipiendis; *l. cum vir uxori*, supr. *b. tit.* nisi testator hoc specialiter expresserit etiam si ex alio potest mortem suam liberos procreaverit, hoc enim casu etiam susceptis ex alio liberis mulier admittitur ad legatum, ut ostenditur *init. b. l.* quia in conditionibus spectatur tantum voluntas defuncti; *l. in conditionibus*, supr. *b. tit.* nec locus est conjecturis ubi apparet de voluntate testatoris; *l. ille aut ille*, §. *1.* supr. *de legat.* *3. l. continuus*, §. *cum ita*, infra, *de V. O.*

§. *cuidam, ejusd. leg.*

SI ei, qui solidum capere non poterat, id est orbo vel cœlibi, qui lege *Julia & Papia*, solidum capere non poterat, amplius legatum lege concessa portione, idque sub conditione, si heredi decem daret, quæsitum est, an id, quod conditionis implendæ causa dedit, consequi ex causa legati possit, quasi non capiat id quod eroget, conditionis implendæ causa sc. an vero id extra sit, id est extra causam legati, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quam si pure sine conditione legatum esset? Ratio quærendi erat, quod ex causa legati cepisse non videtur legatarius quod mox dedit heredi vel extraneo conditionis implendæ causa, ut ratiocinatur Terentius illis verbis, *quasi non capiat id quod eroget*: non est versum, nisi duret versum; *l. si pro patre*, §. *versum*, supra, *de in rem verso*. Pervenisse non videtur, nisi duret perventum; *l. utrum autem*, supra, *de petit. heredit.* Nullus est ususfructus, qui momento extinguitur; *l. ult. in fin. C. de bon. qua liber.* Et Terentius ex Juliano ait, *tanto amplius eum capturum, quantum conditionis implendæ causa eum dare eporteret*: quia quod dandum est conditionis implendæ causa minuit legatum: nec interest an heredi an extraneo dandum sit, quia computatione, id est deductione, facta ejus quod dandum est conditionis implendæ causa, non amplius lege concessa portione apud eum remaneret, non amplius legatum videtur, quam quod supereft deducto eo, quod a legatario heredi datum est conditionis implendæ causa; *l. non amplius*, supra, *de legat.* *1.* Opponitur *l. ad veterani*, §. *1.* infr. *ad l. falcid.* si Titio legatus sit fundus viginti sub conditione, si decem heredi dederit, in toto fundo legatarius habetur, id est totus fundus est in legato. Ejusdem argumenti est *l. quotiens, eod. tit.* si cui amplius legatum sit, quam ei per legem capere licet, & falcidiæ locus sit, prius falcidia deducitur, & deducta falcidia, reliquum debetur, si modo non excedat statutam lege portionem, id est id quod per legem capere licet. Sed Accursius distinguit, aut quæritur de onerando legatario, puta cum legatario fundus relictus est sub conditione, si heredi vel alii decem dederit, hoc casu non amplius est in legato, quam quod supereft deducto eo quod dandum est conditionis implendæ causa; *d. l. non amplius*, quia legatarius non est onerandus ultra vires legati; *l. filiusf.* §. *apud Marcellum, de legat.* *1. l. Imperator, de legat.* *2. aut quæritur, an falcidiæ locus sit in legatis, & tunc si fundus legatus sit ei, qui solidum capere non potest, nihilominus totus fundus est in legato quoad falcidiæ detractionem.*

§. *cum vir, ejusd. l.*

Lege *Julia & Papia* conditio viduitatis ascripta legato vel institutioni remittitur, ita ut debeatur legatum quasi pure relictum esset, ut ostenditur in hoc §. *& duabus ll. proximis, & l. Titia si non*, infr. *b. tit. l. 1. & 2. C. de in-*

Indict. viduit. tollend. Romanis enim conjugiorum procreandæ maxima cura fuit, ut educentur liberi reipublicæ. Si vir uxori annua decem vel vi-ginti legaverit, si a liberis non nupserit, mulier nubendo non amittit legatum quasi defecta conditione, quia hujusmodi conditione viduitas non injungitur, sed hoc tantum ne a liberis nubat, id est ne nubendo a liberis recedat, ne liberi omnino desituantur cura & custodia materna, quia pater de ma-tre speravit eam non omissuram curam liberorum, etiam si secundo nube-ret, dummodo non nuberet longe a liberis. Quod si legatum sit uxori, si a liberis impuberibus non nupserit, legatum † non debetur, quia per hujusmodi conditionem magis cura liberorum quam viduitas injuncta videtur, ut eleganter dicitur in fin. b. §. Conditio, si a liberis impuberibus non nupserit, non remit-titur, quia non injungit viduitatem in perpetuum, sed ad tempus, quoad libe-ri sc. adoleverint: conditio viduitatis non rejicitur, si limitata sit ad certum tempus, vel personas, vel locum, ut ostenditur hic, & l. proxim. l. cum ta-le, §. Mævæ, infr. b. tit. l. pen. qui & a quib. manumiss. quia non tollit, sed coercet & angustat tantum libertatem nubendi: conditio, si non nupserit, rejicitur ubi adjecta est in fraudem legis, id est legis *Julie* & *Papie* ad im-pediendas nuptias; l. heres meus, §. ult. infr. b. tit. ubi nuptiae vetantur omnino, non ubi vetantur ad tempus. Et ita si convenerit ne omnino divisio fiat, paetum non valet: secus si conveniat, ne intra certum tempus; l. in hoc judicium, §. si † conveniat, supr. commun. divid. l. idemque, §. ult. pro-foc. & a testatore prohiberi potest, ne divisio fiat intra certum tempus; l. 4. supra, de condit. institut. non in perpetuum, quia publice interest, ne bona maneant iudivisa inter coheredes vel confortes, propter discordias, quas materia communionis solet excitare; l. cum pater, §. dulcissimis, de legat. 2. Condi-tio, inquam, de non nubendo non rejicitur, si non adjecta sit in perpetuum, sed ad tempus: immo & hodie hujusmodi conditio valet in persona mulieris, quæ jam nupta est, non virginis; nov. 22. de nupt. † cap. 43. auth. cui re-lictum, C. de indict. viduit. tollend. quia non videtur arceri a nuptiis quæ semel nupsit: & quod dictum est, conditionem si non nupserit lege *Julia* & *Papia* remitti, non est accipiendum, nisi quoad primas nuptias: his enim ver-bis, cum nupserit, primæ nuptiæ significantur; l. † boves, §. hoc sermone, de V. S. quia primo actu quilibet dispositio explicatur; l. † cum antiquitas, C. † V. notam de usufruct. Sicut conditio de non nubendo remittitur, sic & lege *Julia* de ad l. 10. sup. maritandis ordinibus remittitur jusjurandum, quod liberto impositum est, ne h. tit. uxorem duceret, libertave ne nuberet; l. adigere, §. ult. infr. de jur. patronat.

L. 63.

SI mulieri legatum sit sub conditione, si Titio non nupserit, vel si certis personis non nupserit, puta Titio, Seio, vel Mævio, ut solebant Itali, inquit Odofredus *hoc loco*, quod essent passim divisi in duas factiones, Guelfos, & Gibellinos, si cuilibet eorum nupserit amittit legatum: conditio sc. non remittitur, quia non injungit viduitatem, cum sit limitata ad certas personas, & integrum sit alii cuilibet nubere. Quod si legatum sit sub conditione, si Titio nupserit, conditio valet, si honeste Titio possit nubere: quod si Titius indignus sit ejus nuptiis, beneficio legis, id est legis *Julie* & *Papie*, potest illa nube-re, incolumi legato, & impune spreta conditione, quia conditio nubendi im-pari personæ, quæ est contra leges & honestatem publicam, rejicitur: *lege Ju lia* & *Papia* vetantur nuptiae inter impares personas, puta inter senatorem, & libertinam, vel scenicam; l. *lege Papia*, l. si quis in senatorio, supra, de rit. nupt. & nuptiæ valent etiam sine dotalibus instrumentis inter pares honestate personas; l. si donationum, C. de nupt. & impares nuptias damnat etiam Am-

brof. libr. 1. de Abraham cap. + 3. *Discant ergo homines conjugia non spernere, nec sibi sociare impares; ne hujusmodi suscipiant liberos, quos heredes habere non possint; ut vel transfundende hereditatis contemplatione, si nullo contuita pudoris moveantur, digno studeant matrimonio.* Conditio, inquam, nubendi Titio rejicitur, si mulier honeste ei nubere non possit, quæ enim Titio nubere jubetur, ceteris nubere vetatur: itaque si Titius sit indignus mulieris conjugio, conditio si nupserit Titio pro eo habetur, ac si generaliter ascripta esset conditio, si non nupserit: immo durior est hujusmodi conditio, si nupserit Titio, quod tam vilis sit persona, ut ei mulier honeste nubere non possit, quam illa si non nupserit: magis enim expedit mulieri non nubere, quam nubere viliori personæ, & nubere omnino prohibetur, quæ nubere jubetur Titio, cum quo impares sunt nuptiæ, ut fusi ratiocinatur Gaius in *hac lege*, quæ tota cum lege superiori & sequenti pertinet ad legem *Juliam & Papiam*, ut colligitur ex ipsa inscriptione legum, quæ sunt Terentii & Gaii ad legem *Juliam & Papiam*. *Lege Julia & Papia* conditio nubendi viliori personæ rejicitur veluti impossibilis: conditio pro impossibili habetur, quæ est contra leges & bonos mores, & quæ facta laudent pietatem, existimationem, verecundiam, ac denique contra bonos mores sunt, nec nos facere posse credendum est; *l. filius*, supra, de condit. institut. semper enim pudoris, & verecundiae, famæ, & existimationis ratio habenda est, ut in *l. avus*, supr. de jure dot. *l. pecunie*, de aliment. legat. §. sui autem, instit. de hered. qualit. & different. *l. paterf.* de reb. auct. judic. possidend.

L. 64.

SI mulieri legatum sit, si Titio non nupserit, legi, id est *Julia & Papia*, locus non est: conditio de non nubendo limitata ad certam personam + non remittitur, quia non tollit libertatem nubendi, & consentiunt leges proximæ, supra, b. tit. Et si legatum sit mulieri, si Aritiæ (quod est municipium Latii notum M. Tullio Philippic. 3. & Livio libr. 8.) non nupserit, multum interest, an legatum relictum sit sub hujusmodi conditione in fraudem legis, ne nuberet: nam si talis esset, quæ alibi nuptias non facile posset invenire, conditio ipso jure remittitur, quæ in fraudem legis adscripta est; lex enim utilis reipublicæ, sobolis sc. procreandæ gratia, interpretatione adjuvanda, ut eleganter dicitur in *hac l.* Favorabili interpretatione conditio, si certo loco non nupserit, remittitur, si alibi non potest invenire conditionem: conditio difficilis habetur pro impossibili, quamvis natura non sit impossibilis; *l. + continuus*, §. illud, de *V. O.* Interdum difficile habetur pro impossibili, ut in *l. cum sane*, supra, de his, qui effuder. vel dejec. *l. cum in plures*, §. vestimenta, locat. Benignius interpretandam esse legem *Juliam & Papiam* dictum est, quia est utilis reipublicæ, maxime ea parte, qua tractat de contrahendo matrimonio & procreandis liberis, & de poenis orborum & cœlibum; Tacit. 3. annal. (cap. 25.) Relatum deinde de moderanda *Papia Poppæa*, quam senior *Augustus post Julias rogationes incitandis cœlibum pœnis*, & augendo arario sanxerat: valuit utraque lex ad tempora usque Severi, qui non sustulit has leges, sed his modum imposuit; Tertull. apologetic. cap. 4. Nonne & vanissimas *Papias leges*, quæ ante cogunt liberos suscipi, quam *Julia matrimonium contrahi*, post tantæ auctoritatis senectutem, heri *Severus Constantissimus Principum exclusit*. Leges de pœnis cœlibum & orborum sustulit *Constantinus*; *l. 1. C. de infirmand. pœn. cœlibat.* Euseb. de vit. *Constantini* libr. 4. cap. 26. Sozomen. libr. 1. cap. 9. legem *Papiam* de decimis abrogavit *Theodosius constitutione edita*, ut conjuges etiam defcientibus liberis solidum inter se ex testamento capere possint; *l. 2. C. eod. tit. de infirmand. pœn. cœlibat.* *l. 2. C. Th. de jur. liberor.*

L. 65.

L. 65.

Si cui legatum relictum sit sub conditione, & legatarius pendentे conditione, legatum non transmittitur ad heredem legatarii; *l. intercidit*, supr. *b. tit. l. unic.* §. *sin autem, C. de caduc. tollend.* Item in legato etiam relichto sub conditione, quæ omnino exitura est, quia legatum vires accipit ex futuro tempore; & causa, ex qua legatum debeatur, præcedere debet; *l. hujusmodi, infr. quand. dies legat. ced.* In legato conditionali spectatur tempus evenientis conditionis; *l. eum, qui post, infr. b. tit. l. cum pater, §. hereditatem filius, de legat.* 2. Et legati conditionalis neque dies cedit, neque acquisitionis ulla intelligitur, priusquam conditio extiterit; *l. si ita scriptum, §. si sub conditione, de legat.* 2. *l. is, cui, infr. de oblig.* & act. *l. cedere diem, de V. S.* Contra, spes stipulationis conditionalis transmittitur in heredem stipulantis, si prius moriatur, quam conditio extiterit; *§. sub conditione, inst. de V. O.* quia stipulatio conditionalis vires accipit ex præsenti tempore, quamvis actio differatur in tempus existentis conditionis; *l. ususfructus, l. si servus, infr. de stipulat. serv. l. si filiusf. de V. O.* Et conditio stipulationis, quæ semel extitit, retro trahitur ad tempus contractus; *l. potior, §. i. supr. qui potior. in pignor.* Legato sub conditione relichto, si heres, a quo sub conditione legatum est, pendente conditione moriatur, heredem suum obligatum relinquit, ex *haec l.* Idemque est in stipulationibus conditionalibus, si pendente conditione promissor moriatur, heredem suum relinquat obligatum; *l. si quis 57. de V. O.*

L. 66.

Heres rogatus Stichum manumittere sub conditione, & in eventum conditionis, id est sub eadem conditione fideicommissum, id est hereditatem ex causa fideicommissi, eidem restituere, si Stichum ulro manumiserit non expectato eventu conditionis, non tenetur præstare ei fideicommissum priusquam conditio impleta sit, aut per heredem stet quominus impleatur, ex *haec l.* quia libertas nihil commune habet cum fideicommisso: repræsentatio libertatis non obligat heredem ad repræsentandum fideicommissum, quia repræsentatio legati vel fideicommissi est species donationis; *l. cum pater, §. a filia, de legat.* 2. *l. filia, C. de legat.* nec conjectura donationis debet duci de una re ad aliam, quia nemo præsumitur jactare suum; *l. cum de indebito, supra, de probat.* unde si mater pro filio partem debiti solvat, non tenetur solvere reliquum; *l. 4. C. ne uxor pro marito.*

L. 67.

Si fundus legatus sit sub conditione, si Stichum servum non manumiserit, & sub contraria conditione si manumiserit legatum fundi ad Mævium translatum sit, & legatarius præstata cautione Mutiana de non manumittendo servum legatum acceperit, & postea manumiserit, commissa stipulatione heredi tenetur restituere fundum, vel quanti ea res est, id est quanti interest Stichum manumissum non esse, & postea heres ex sequenti conditione, id est vi & potestate contrariae conditionis fundum Mævio restituet, ex *haec l.* Ratio est, quia quod sub una conditione datum est, sub contraria conditione ademptum intellegitur; *l. aliquando, infr. b. tit. l. si legatum, l. legata inutiliter, de admend. legat. l. quod pure, quand. dies legat. cedat, cap. olim causam 12., de restitut. spoliat.* Cautio Mutiana fit satisfactione interposita, id est datis fidejussionibus, ut *hic.* & *l. hoc genus, infr. b. tit.*

L. † 68.

Dictum est supr. in *l. 11. b. tit.*

L. 69.

SI Titio legatum sit, si voluerit, legatum valet, sed non transmittitur ad heredem, nisi prius agnoverit legatum, quia legatum est conditionale, & conditio personæ injuncta videtur, ex h. l.l. si ita legatum, §. t i. supr. de legat. i. Quæ personalia sunt, seu personæ cohærent, non transeunt ad heredem; l. quia tale, solut. matrim. l. non solum 8. §. tale, de liber. legat. Legatum non valet, quod confertur in merum arbitrium heredis; l. senatus, §. legatum, de legat. i. Legatum valet collata conditione in arbitrium legatarii, ex h. l. Sed si legatum pure relictum sit, statim cedit a morte testatoris, & priusquam agnatum sit transmittitur ad heredem legatarii; d.l. si ita legatum, §. i. l. unic. §. cum igitur, C. de eaduc. tollend. perinde enim est ac si legatum sit, si acceperit; l. 3. §. si quis Titio, infra, de adimend. legat. Conditio, quæ tacite inest, non facit legatum conditionale; l. conditiones, infr. h. tit expressa nocent, non expressa non nocent; l. nonnunquam, supr. h. tit. Non idem in contractibus, si emptio venditio collata sit in vendentis vel ementis voluntatem, obligatio nulla est, quia non adstringit contrahentes necessitate; l. in vendentis, C. de contrab. empt.

L. 70.

Mater testamento duos filios ex partibus heredes instituit sub conditione emancipationis, id est si a patre emancipati fuerint, eisque plures res prælegavit pure, non repetita conditio emancipationis: (plerumque sc. mater, quæ male suspicabatur de moribus mariti, liberos instituebat sub conditione emancipationis, ne per filium hereditas patri adquireretur; l. avia, infr. h. tit. l. mulier 22. ad Trebell. l. 3. §. et si heres, supr. de minorib. l. ult. de petit. hered. l. filiis matrem, C. de inoffic. testam.) pater ulti liberos emancipavit, liberi emancipati hereditatem adierunt & sibi adquisierunt, non patri: quæsum est, an pater submoveatur a prælegatis relictis filiis pure sine conditione emancipationis? Ratio dubitandi erat, quod dies prælegati pure relictus cessit statim a morte matris, filiis nondum emancipatis; l. t filiumf. infr. quand. dies legat. ced. ergo legatum per filios adquisitum est patri, non filiis. Verum Papiniano placuit, patrem a prælegato pure relichto filiis submoveiri, non ea ratione, quam sibi comminiscitur Accurs. quod conditio emancipationis adjecta institutioni censemur tacite repetita in prælegato; d. l. avia, l. cum servus, §. hac ratione, infr. de condit. instit. nec enim locus est conjecturis, quandoquidem pure prælegavit nominatum: sed pater submovetur a prælegato filiis relichto, quia pater, ut ait Papinianus hic, emancipando filios, plenius obsecutus voluntati defuncti, judicium uxoris suæ agnovit: pater non potest rogari per fideicommissum, ut emancipet liberos, quoniam patria potestas inæstimabilis est; l. filiusf. §. sed si liberos, supra, de legat. i. sed si agnoverit legatum sibi relictum sub conditione, si emancipaverit liberos, extra ordinem cogitur emancipare liberos; l. si t cui legatum 92., infr. h. tit. verum si ulti emancipet liberos conditionis implenda causa, videtur plenius obsecutus voluntati defuncti, & jus patriæ potestatis remisisse. Non modo ut hereditas, sed etiam ut prælegatum adquireretur liberis, quia patria potestas est individua, non potest pro parte remitti, pro parte non: filiusf. non potest emancipari quoad unum vel certum actum: emancipatio est actus legitimus, qui non recipit conditionem vel modum; l. actus legitimi, infr. de R. J. & idem non potest esse eodem tempore pro parte liber, pro parte servus; l. si pariter, infr. de liberal. caus. Ripa ad l. i. §. in filii, infr. ad Trebell.

L. 71.

L. 71.

MUltum interest inter conditionem & modum. Conditio concipitur per particulam si, veluti, si Titius consul factus fuerit, si navis ex Asia venerit. Modus per particulam ut, vel ita ut, veluti, ut quid fiat, vel ita ut fundum emat; l. cum ab eo, supra, de contrah. empt. l. demonstratio, §. ult. l. quibus diebus, §. ult. supr. h. tit. Conditio suspendit actum, ita ut legatum relictum sub conditione peti non possit, priusquam conditio extiterit; l. is, cui, infr. de oblig. & act. l. cedere diem, de V. S. Modus vero non suspendit actum, immo ex legato modaliter statim agi potest, oblata cautione de modo implendo; l. si cui, l. cum in testamento, infr. de fideicommiss. libertat. Modus impleri potest post adeptum legatum, satis enim est si legatarius caveat heredi, se modum inpleturum: legatum tamen semel quæsitum resolvitur modo non impleto; d. l. cum ab eo. Et eo spectat quod dicitur in l. i. C. de his quæ sub modo, in legatis & fideicommissis modum adscriptum pro conditione observari, id est modum implendum esse æque ac conditionem. Hoc interesse, quod conditio impleri debet antequam capiatur legatum, modus autem impletur post adeptum legatum, oblata cautione de modo implendo. Aliquando etiam onus cautionis remittitur, puta si Titio centum legata sint sub modo, veluti, ut fundum emat, Titius non cogitur cavere heredi de modo implendo, quia ad eum dumtaxat emolumentum legati pertinet, ut placet Papiani init. h. l. id est heredis non interest modum impleri, cum res non revertatur in ejus commodum, modus hujusmodi adjectus legato est causa magis impulsiva legandi, ut habeat unde emat fundum, quam conditio vel modus: defectus causæ impulsivæ non facit deficere dispositionem, nec dat locum conditioni; l. 2. §. ult. & l. 3. infr. de donat. l. pen. C. de condit. ob caus. est nudum præceptum, quod non est obligatorium; l. filiusf. §. divi 14. de legat. i. l. pater, §. Julius Agrippa, de legat. 3. Sed si testator filio fratribus alumno, id est quem domi aluerat, minus industrio centum legaverit, ita ut fundum emat, dum ei prospectum esse voluit, hoc casu legatarius tenetur cavere heredi de fundo emendo & non alienando, quia heredis interesse credendum est, ut subditur initio h. legis, nimirum propter affectum testatoris erga nepotem ex fratre & alumnum, quem diligebat affectu paterno, & heredis quodammodo interest voluntatem testatoris impleri, nec ejus providentiam inanem fieri: & quod dicitur in l. si tibi legatum, de legat. 3. si tibi legatum relictum sit, uti quid facias, negandam tibi esse actionem legati, nisi caveas heredi futurum quod defunctus voluerit, etiam si non interest heredis id fieri, ita intelligendum, etiam si re non intersit ipsius; satis enim est ejus interesse propter affectum vel obsequium debitum voluntati defuncti: ac proinde si legatarius petat legatum relictum sub modo, non oblata cautione de modo implendo, heres se tuetur opposita exceptione doli mali; l. eas causas, infr. h. tit. d. l. cum in testamento, vel præstito legato omissa cautione legatarius compellitur officio judicis modum implere; l. libertas 17. §. hac scriptura l. Mævia, de manumiss. testament.

§. Titio centum i. ejusd. l.

SI testator Titio centum legaverit, ita ut Mæviam, quæ vidua est, uxorem ducat, conditio non remittitur, id est modus. Sæpius enim conditio pro modo accipitur, ut hic, & in l. 2. & 3. de donat. l. 8. §. pen. de condit. instit. l. libertas, §. hac scriptura, l. Mævia, de manumiss. testament. modus, inquam, seu conditio, ut loquitur, non remittitur, nec consequenter

Cautio remittenda est, id est legatarius non admittitur ad legatum, priusquam caveat heredi de Seia uxore ducenda. Nec obstat, quod non valet stipulatio, si quis stipulanti poenam promiserit, si Maeviam uxorem non ducat, quia, ut ait Papinianus, aliud est poenæ metu auferri libertatem eligendi matrimonii, aliud ad testamentum, id est ad hereditatem vel legatum, certa lege, certo modo invitari: modus enim est certa lex, qua quid relinquitur, modus est vice legis, modum enim impleri oportet, nihil vetat nuptias conciliari proposito præmio, puta legato vel donatione. Non incivile est quempiam provocari ad nuptias meritis. Sed matrimonia vinculo poenæ obstringi non debent, quia matrimonia libera esse debent; *l. Titia*, infr. de *V. O.* *l. 2. C. de inutil. stipulat. cap. Gemma*, *de sponsalib.*

§. Titio centum 2. ejusd. leg.

SI testator Titio centum legaverit ita, ut a monumento meo non recedat, vel ^{† In Plaut. meo Lugd. Bat. 1664.} *ut in illa civitate domicilium habeat*, hic modus remittitur, una & cautio de non recedendo a monumento, quia hic modus libertatem infringit: sed si testator libertis legaverit sub hoc modo, cautio non remittitur, ex hoc §. *l. libertis*, §. *ult. supra*, *de aliment. legat.* licet liberti liberum ubi voluerint commorandi arbitrium habeant; *l. qui manumittuntur*, *C. de oper. libert.* Quod probat ipsa formula manumissionis; Plaut. in Menachmei, (5. 9. 86. & seq.) *fac caussa mea. Liber esto, † abito quo voles.* Tamen servis cum manumittuntur hic modus libertatis imponi potest, ut eustodiani sepulcrum defunctorum; *l. Maevia*, infr. de *manumiss. testam.* Romani solebant adhibere servos vel † libertos ad custodiā sepulcrorum; Petron. in satyric. eo alludens: *Hec ergo cum virū extulisset in conditorum etiam prosequuta est defunctum, positumque in hypogeo, Graco more, corpus custodire ac flere totis noctibus, diebusque cœpit.* Et Julius Firmicus libr. 4. cap. 1. *Custodesque sepulcrorum, aut qui perpetua carceris pœna claudantur.* Et idem libr. 3. cap. 11. *Pollinctores & funerarios, mortuum cadaverum custodes, aut sepulcrorum faciet janitores.* Nec mos ille desit inter Christianos in Gallia etiam sub Regibus primæ stirpis; concil. Parisiens. III. can. 9. *De degeneribus servis, qui sepulcris defunctorum, pro qualitate ipsius ministerii deputantur, hoc placuit observari, ut sub qua ab actoribus fuerint conditione dimissi, & sive heredibus sive ecclesiis pro defensione fuerint deputati, voluntas defunctorum circa eos in omnibus debeat conservari.* Speciale est in libertis, ut legato eis reliquo sub modo, ne a monumento recedant, modus hujusmodi non remittatur, nec cautio: in libertis non offenditur libertas adjectione hujuscemodi legato reliquo, ne a monumento recedant, propter obsequium, quod patrono debetur a libertis memoria accepti maximi beneficii, id est libertatis: alias ingenuis hominibus non potest imponi modus vel conditio, ne a monumento recedant, vel ut certo loco domicilium habeant, quia infringit & onerat libertatem: quilibet enim potest habere domicilium ubi velit; *l. nihil est*, infra, *ad municipalem*: nec valet locatio operarum in perpetuum, quia infringit libertatem, ut ait Bartolus in *hoc §.*

§. Titio genero, ejusd. leg.

SI testator ita dixerit, *Titio genero meo heres meus dotis Seiae filie mee centum dato*, quæsumus est, cuinam competit actioni legati, filia, an marito? Et Papinianus respondet, utrique competere actionem legati: nimis filia, quia legati emolumentum pertinet ad filiam, quæ dotem incipit habere, immo videbatur danda actio mulieri tantum, quia ejus maxime interest, ne sit indotata; *l. servo legato*, §. *si testator, de legat.* † *l. & legatum a patre dotis cau-*

si relictum filiæ, videtur relictum contemplatione filiæ, ac ideo adquiri filiæ tantum. Quia ubi legatur vel donatur viro & uxori, ut sciatur cui adquiratur legatum vel donatio, spectandum est cuius contemplatione relictum sit; *l. sed si plures, §. in adrogato, supr. de vulgar. & pupillar. l. fideicomissa, §. interdum, de legat.* 3. Marito etiam competit actio legati, quia non tantum mulieri, sed etiam viro, cui pecunia legata est, consultum videtur, & prope est ut ipse legatarius intelligatur; licet enim legatum dotis filiæ causa relictum sit, semper verum est legatum viro relictum, atque ita ei dandam actionem legati ex testamento. Constante matrimonio etiam invita muliere Titio recte solvitur hujusmodi legatum, quia mulieris interest legatum solvi, ut incipiat esse dotata; nam & si filiæ demus actionem legati, eaque dotis nolit fieri, non dubie submovebitur exceptione doli mali: petenti ex testamento contra voluntatem defuncti obstat exceptio doli mali; *l. apud Celsum, §. præterea, de dol. & met. except.* Et si divortio soluto matrimonio heres ignorans legatum solvebit marito, quia solutio pecuniæ convertitur in causam dotis, nimirum ut consularunt mulieri, quæ pecuniam repetet actione de dote: quod si ante nuptias uterque moriatur, legatum veluti conditionale caducum remanet apud heredem, ut hic *& l. intercidit, supr. b. tit.* Quod si per Titium stet quominus Seiam uxorem ducat, conditio nubendi quoad Seiam pro impleta habetur, quia per Titium stat quominus impleatur; *l. jure civili, supr. b. tit. sed Titius si petat legatum, repellitur exceptione doli mali.* Secuto matrimonio si maritus legatum petat, ei præstatur sine cautione de dote reddenda; sicut enim maritus non tenetur caverre datis fidejussoribus de dote restituenda; *l. 1. & 2. C. ne fidejuss. dot. dent.* ita neque de restituendo legato dotis causa relicto. Quod si sponsus ante nuptias legatum petat, quod licet, quia legatum relictum sub modo est purum mulieri, non remittitur cautio de modo implendo, id est de reddenda dote. Quod si maritus vitio suo id est culpa causa ceciderit, puta plus petendo, neque solvendo sit, amissa mulieri restituitur actio adversus heredem: actio amis- sa restituitur adversus eum, qui dolo fecit quominus esset solvendo; *l. 3. §. t plane, supr. de eo, per quem fact. erit.* Denique si pater genero filiæ dotis causa centum legaverit, utriusque competit actio legati, quia utriusque interest; *l. tali t facta stipulatione, §. 1. supr. de jur. dot.*

l. 72. in princ. t & §. 1.

Condiciones, quæ legatis apponuntur, aliæ consistunt in faciendo, aliæ in non faciendo: conditiones, quæ in faciendo consistunt, legati obligationem & actionem suspendunt, neque enim legatum peti potest antequam conditio existiterit: conditiones, quæ in non faciendo consistunt, legati obligationem & actionem non differunt. Si enim cui legatum relictum sit sub conditione, si Capitolium non ascenderit, si Alexandriam non ierit, statim legatum consequitur oblata cautione Mutiana de non faciendo; *l. Mutiana, l. cum sub hac conditione, supr. b. tit. l. heres meus, §. qui post, infr. b. tit.* Conditiones, quæ in non faciendo consistunt, aliæ sunt, quæ non nisi morte legatarii impleri possunt, ut hæc conditio, si Capitolium non ascenderit, quia quamdiu vivit legatarius Capitolium potest ascendere, & morte legatarii certum esse incipit eum Capitolium non ascensurum, & in his conditionibus locus est cautioni Mutianæ; *l. prox. infr. b. tit. l. servo invito, §. si testator, infr. ad Trebell.* Aliæ sunt, quæ vivo legatario alterius morte vel alio pacto impleri possunt, in his non est locus cautioni Mutianæ, sed expectatur omnino quod expletæ sint, ut in casu *l. pater Severianam, §. socrus, infr. b. tit.* si a socrus legatum nuper relictum sit sub conditione, si a marito non diverterit, non habet locum cautio Mutianæ, quia conditio viva muliere expleri potest, morte viri vel di-

vortio soluto matrimonio sine culpa mulieris : alius casus est *l. hoc genus*, *infr. h. tit.* si legatum relictum sit mulieri sub conditione , si Titio non nupserit , legatum non capitur statim oblata cautione Mutiana , quia conditio impleri potest viva muliere præmortuo Titio . Adde alium casum *l. avia* , *§. Titio* , *infr. h. tit.* si legetur Titio sub conditione , si illa mulier non nupserit , non est locus cautioni Mutianæ , quia conditio hujusmodi non expletur morte Titii legatarii , sed expleri potest eo vivo mortua muliere : hac ratione , cum legatum relictum esset Titiae , si a liberis non discesserit , negabant nonnulli , qui est casus initii *h. leg.* locum esse cautioni Mutianæ , quia morte liberorum conditio impleri potest matre superstite . Sed hujusmodi sententia Papiniiano displaceuit alia ratione , hac sc. quia voto matris opponi non debuit tam ominosa interpretatio non interponenda cautionis , id est voto naturali matris , quod eo fertur , ut sibi superstites sint liberi , objici non debet tam ominosa interpretatio , id est cogitatio fieri posse , ut morte liberorum impleatur conditio , & ideo non esse legati petitionem ante mortem liberorum , & cessare remedium cautionis Mutianæ : casum adversamque fortunam liberi hominis , veluti mortem liberorum , spectare , neque civile , neque naturale est ; *l. inter stipulantem* , *§. sacram* , *infr. de V. O.* Idem servatur , si liberto patronus legaverit sub conditione , si a liberis ejus non discesserit , ex constitutione Imperatoris , id est Severi , a quo Papinianus præfectus prætorio lectus , & quem Imperatorem suum appellat Ulpianus unus ex Papiniiani assessoribus in præfectura ; *l. licet Imperator, de legat.* *l. l. Marcellus* *3. §. quidam, ad Trebell.* cautio velut Mutiana interponitur , quia comparata est ad exemplum cautionis Mutianæ , non habet locum cautio Mutiana , quia ea tantum offertur in conditionibus , quæ vivo legatario impleri non possunt . Sed cautio quasi Mutiana , quia hæc conditio morte liberorum expleri potest vivo legatario , cautio Mutiana interponitur , ut ait Papinianus in *† §. 1. h. l.* fuit enim periculose & triste libertum conjunctum patroni liberis eorumdem mortem expectare , periculose est ne liberti conjuncti liberis patroni vita consuetudine , & familiaritate , unde dicuntur esse de familia patroni ; *l. cum pater* , *§. fidei 11. de legat.* *2. l. ult. C. de V. S. can. octava* , *12. qu. 2.* eorum vita insidentur legati adsequendi causa morte liberorum .

§. Titius, eiusd. leg.

IN his conditionibus , quæ vivo legatario impleri possunt , cautioni Mutianæ locum non esse , probatur alio exemplo in *hoc §. Finge* Titius heredem instituit , eundemque rogavit post mortem suam restituere hereditatem Cajo , sub conditione , si Caju non peteret cautionem fideicommissi servandi : quaeritur , an fideicommissarius possit admitti ad fideicommissum oblata cautione quasi Mutiana , de non exigenda cautione fideicommissi servandi ? Et responderetur , cautioni quasi Mutiana locum non esse , sed expectandum esse quoad impleatur conditio , quia ea conditio impleri potest vivo fideicommissario , cui sub ea conditione fideicommissum relictum est post mortem heredis : fieri enim potest , ut heres moriatur vivo fideicommissario , & impleta dici conditio , si ab herede quamdiu vixit fideicommissarius cautionem non petierit : & hoc responderetur de jure , quod locum habuit ante constitutionem remissæ cautionis , id est ante constitutionem *D. Marci* , quæ est in *l. 2. C. ut in poss. legat.* ex qua vulgaris illa cautio , quæ interponitur legati vel fideicommissi servandi causa , a testatore remitti potest . Sed hodie superflua est illa quaestio post constitutionem *D. Marci* , in his enim conditionibus , quæ a testatore remitti possunt , frustra disputatur de interponenda cautione Mutiana .

§. quid

§. quid ergo, ejusd. leg.

SI fideicommissum relictum sit post mortem heredis præstandum, ita, ne sa-
tio fideicommissi, neve ratio bonorum hereditatis exigatur ab herede, per
hujusmodi verba cautio fideicommissi servandi videtur remissa: quod testator fa-
cere potuit post constitutionem D. Marci, ex qua cautio fideicommissi servan-
di a testatore heredi remitti potest: verum rationum reddendarum onus non
remittitur, sed rationibus reddendis modus imponitur, ita ut culpa id est ne-
gligentia, non etiam dolus remissus intelligatur: & hoc generaliter obtinet in
quolibet tutori vel curatore, procuratore vel negotiorum gestore, vel servo
actore, ut si eis remissa sint rationes, videtur remissa culpa, non dolus: &
ita rescriptum esse ait Papinianus *hic*; non videtur remissa redditio rationum,
nec reliquorum praestatio, sed tantum indulatum videtur ne scrupulosa rationes
exigantur; l. qui plures, supr. de administr. tut. l. si servus 119. de legat.
l. dominus Sticho, §. ult. de pecul. legat. l. si quis rationes, l. Aurelius,
§. Mævia, de liberat. legat.

§. si arbitratu, ejusd. legis.

SI mulieri legatum relictum sit sub conditione, si non nupserit, conditio re-
mittitur, quia est contra legem Julianam, quæ injungit matrimonium libe-
rorum procreandorum causa; l. sed si hoc, §. cum vir, & dd. ll. seqq. supr. h.
tit. l. 2. & 3. C. de indict. viduit. tollend. Quod si legatum mulieri reli-
ctum sit sub conditione, si arbitratu Titii nupserit, conditio etiam rejicitur,
quia matrimonia libera esse debent, non debent pendere ex alieno arbitrio, ut
hic, & l. Titio centum, §. Titio centum 1. supr. h. tit. l. Titia, infr. de V.
O. Idemque erit eti Titius vivo testatore decebat, quo quidem casu deficit ea
conditio, si arbitratu Titii nupserit, igitur etiam si defecerit ea conditio, mu-
lier admittitur ad legatum, quia æque admittitur ad legatum, si sit suspensa
conditio, puta si Titius vivat post mortem testatoris, ut ostenditur in *hoc* §.
& l. filie, supr. h. tit. l. turpia §. 1. de legat. 1. Quod si mulieri ducenta
legata sint sub conditione, si non nupserit, ac eidem centum legata sint sub
conditione, si nupserit: si nupserit ducenta, non centum petet: ridiculum est
enim eandem ut viduam, & ut nuptam admitti; l. Titia, infr. h. tit.

§. Mævie, ejusd. l.

SI testator ita dixerit, *Mævie*, si non nupserit, fundum, cum morietur, do lego:
Etiam si nupserit, statim admittitur ad legatum, nec expectanda est mors
ejus, licet legatum nominatum collatum sit in tempus mortis, quia verba illa,
cum morietur, serviant interpretationi conditionis, si non nupserit, quæ remit-
titur quasi scriptum esset, lego ei fundum, si usque ad mortem vidua perman-
serit. Aliud dicendum erit, si dies certus vel incertus adjectus sit legato reliquo
mulieri sub conditione, si non nupserit; hoc casu conditio quidem remittitur,
nam etiam si nupserit non ideo minus debetur legatum, sed expectandus erit
dies legati.

§. falsam causam, ejusd. l.

Falsa causa non vitiat legatum, quia ratio seu causa legandi non cohaeret
legato, legatum potest consistere sine causa sicut donatio, ex hoc §. exem-
pli causa legavi tibi fundum, quia negotia mea curasti, valet legatum, etiam si
negotia mea minime curaveris; l. demonstratio, §. quod autem, supr. hoc tit.

vel legavi uxori certas res quasi proprias uxorius, quæ non erant, legatum vallet, quia legandi animo datae videntur; *l. qui uxori, de aur. & arg. leg.* exceptiones duæ sunt: una, nisi alias testator legatus non fuit, ut proponitur *hic, & in l. i. C. de fals. caus. l. ult. supr. de hered. insit.* ex qua falsa causa non vitiat etiam institutionem, nisi testator alias testamentum mutatus non fuit, nisi deceptus esset falso rumore mortis filiae, quæ instituta erat priori testamento: altera, nisi causa conditionaliter concepta sit, puta, lego Titio cœcum, si negotia mea curaverit; *d. l. demonstratio, §. + at si conditionaliter.*

§. falsam conditionem, ejusd. l.

Falsa conditio non vitiat legatum, veluti si Pamphilo libertas relicta sit, *si quod Titio debeo solverit, si Titio nihil debeo Pamphilus liber erit,* quia ea conditio falsa est & impossibilis, & pro non adjecta habetur. Quod si testator post testamentum, quod Titio debebat solverit, conditio defecisse intelligitur, neque enim potest impleri jam a legatario, & conditio semel defecta non resurritur; *l. heredibus, in pr. infr. ad Trebell.* Opponitur *l. si sic, §. i. de legat. i.* ex qua falsa conditio seu causa vitiat legatum: exempli causa, si tibi legavi quod Titius mihi debet, & Titius nihil debeat, nullum est legatum: ratio est, quia non appetet quid sit in legato, non est adjecta certa quantitas, puta non dixit lego tibi decem, quæ mihi Titius debet: sed generaliter lego tibi quod mihi Titius debet, si nomen seu debitum nullum sit, nullum est legatum, deficit substantia legati, quod confirmat *l. cum illud §. i. infr. quand. dies legat. ced.*

§. ult. ejusd. l.

Falsa demonstratio nec vitiat legatum; *l. demonstratio, l. falsa, l. nominatum, supr. h. tit. l. Quintus, de aur. & arg. legat.* sed falsa demonstratio non facit legatum, veluti si testator cum Titio nihil legasset ita dixit, *e centum, que Titio legavi, quinquaginta heres Seio dato,* nihil debetur ex praesumpta voluntate defuncti, quia non animus ei fuit legandi Titio, sed diminuendi legati, quod falso credebat a se relictum Titio: Seio debentur quinquaginta, etiam si Titio nihil sit legatum, quia falsa demonstratio non vitiat legatum.

L. 73.

Cautio Mutiana locum habet in conditionibus, quæ consistunt in non faciendo, & quæ vivo legatario impleri non possunt, ut ostenditur in *hac l. l. Muciane, supr. h. tit. l. t. pater Severianam, §. socrus, infr. h. tit. l. seruo invito, §. i. infr. ad Trebell.* excipitur si conditio hujusmodi, veluti si Capitolium non ascenderit, adjecta sit libertati, statim libertas debetur, etiam non praestita cautione Mutiana, cum primum potuit ascendere Capitolium & abstinuit, conditio pro impleta habetur favore libertatis; *l. libertas 17. §. i. infr. de manumiss. testam.* Igitur si Titio fundus legatus sit sub conditione, si in Asiam non venerit, & idem fundus legatus sit Sempronio sub contraria conditione, si Titius in Asiam pervenerit, & heres praestiterit fundum Titio, exacta id est accepta cautione Mutiana, uti praestanda fuit, quia cautio Mutiana locum habet in conditionibus, quæ consistunt in non faciendo, & quæ morte legatarii finiuntur: si postea contra fidem praestitæ cautionis de non faciendo Titius in Asiam venerit, heres tenetur utili id est efficaci actione ex testamento, quidquid ex stipulatu id est stipulatione cautionis Mutiana a Titio consecutus fuerit, id Sempronio praestare: sed si cautio medio tempore defecit, quæ sollicite id est curiose, fuerat exacta, id est si Titius & fidejussores, qui

qui ab initio erant idonei, facti sint non solvendo, hoc casu heres de suo non tenetur Sempronio solvere legatum, quia nihil ei potest objici, nihil ei potest imputari qui idoneum fidejussorem accepit, & in ea re fecit quod diligens quisque & cautus paterfamilias potuit facere, sed liberatur actiones, quas habet, ei praestando: qui enim idcirco tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actione sua: delegatio pro justa prætatione est; *l. quod debetur, de pecul.* *l. Imperator, §. centum, de legat.* *2. l. cum is, infr. de fidejuss.* Heres, qui accepit idoneum fidejussorem, etiam si postea facultatibus lapsus sit, non tenetur, quia nihil est quod ei imputetur, nec tenetur præstare casus fortuitos, & adversam fortunam fidejussoris dati. Idem in magistratu, qui tutore dato fidejussorem exegit; *l. i. §. si magistratus, de magistrat. conven.* *l. non est necesse, de probat.* Quod si Sempronius postquam Titius in Asiam venit decesserit, actio legati transmittitur ad heredem, ut ostenditur in *fin. h. leg.* omnes actiones transeunt in heredem, quæ cœperunt a defuncto; *l. un. C. ut act. ab hered.* Quod si Sempronius decesserit pendente conditione, id est antequam Titius venerit in Asiam, Sempronius nihil transmittit ad heredem suum, quia spes institutionis vel legati conditionalis non transmittitur ad heredem; *l. intercidit,* supr. *h. tit. l. unic. §. fin autem, C. de caduc. tollend.*

L. 74.

Species *h. l.* hæc est. Testator mulieri & Titio usumfructum prædii legavit sub conditione, *si mulier non nupserit*, quæ conditio tenet utrumque: si mulier nupserit, nihilominus admittitur ad legatum pro sua parte, quia beneficio legis, id est legis *Julie & Papiae*, conditio viduitatis vel si non nupserit remittitur; *l. + sed si hoc, §. ult. l. cum ita, & seq. supr. h. tit. l. i. & 2. C. de indict. viduit. tollend. quaritur, an & Titius admittatur ad legatum pro sua parte?* Et sane non admitteretur, si ei soli legatus esset ususfructus sub conditione, si mulier non nuberet, quia conditio, *si mulier non nupserit*, non remittitur, si adjecta sit legato alii relicto; *d. l. i. C. de indict. viduit. toll.* Sed in hoc casu, in quo conjunctim mulieri & Titio ususfructus legatus est, ratio dubitandi est, quod Titius conditione defectus est, muliere nubente, & ideo totus ususfructus videtur pertinere ad mulierem jure ad crescendi; *l. i. supr. de usufr. ad crescend.* At contra Papinianus definit in *hac lege*, mulierem non habere, nisi partem ususfructus, & Titium alteram, quia beneficio legis id est legis *Julie & Papiae* tantum ex legato mulieri concessum esse intelligitur, quantum haberet, si conditioni paruisse, id est si non nupsisset, & conditio, *si non nupserit*, adjecta legato relicto mulieri & Titio, remittitur Titio propter collegatariam mulierem, ut sæpius in jure evenit, ut quod quis non habet per se, habeat per alium, vel propter alium; *l. si communem, supr. quemad. servit. amitt. l. Aristo, que res pignor. vel hypoth. l. cum hereditate, de adquir. hered. l. 3. §. si quis ex liberis, de bonor. possess. contra tabul. uec si* Titius, qui conditione defectus est, partem suam repudiaverit, pars Titii repudiantis ad crescere mulieri, sed pars Titii defecta conditio redit ad proprietarium: repudiari non potest legatum, cuius conditio defecit, vel nondum existit; *l. si ita sit scriptum, §. si sub conditione, de legat.* *2. & hic est casus singularis, in quo non est jus ad crescendi inter collegatarios conjunctos re & verbis.* Ratio hæc est, ne mulier plus habeat parte sua, quæ admittitur ad legatum contra voluntatem defuncti, non impleta conditio, & ut ait recte Bartolus in *hac l.* jus ad crescendi non habet, qui venit ad legatum jure speciali, contra voluntatem defuncti. Opponitur *l. ult. §. Seio, de legat.* *2. ex qua, si testator Seio, quem heredi instituto substituerat, ita legaverit, Seio si mibi heres non erit, & uxori ejus tot dari volo, si Seius heres extiterit, uxori*

ejus admittitur ad partem legati dimidiā. Sed in specie conditio tenet utrumque Tītūm & mulierem: in hac vero conditio tenet solum Seium, cum conditio est limitata ad personam unius, non extendit ad perionam collegatarii.

L. 75.

Dies incertus in testamentis conditionem facit, ex hac l. *¶* + l. talis, §. sed et si, de legat. 1. dies incertus adjectus legato facit legatum conditionale, eadem est vis & potestas dicti incertae, ac conditionis. Sicut legatum relictum sub conditione, si legatarius pendente conditione decesserit, non transmittitur ad heredem; l. intercidit, supr. h. tit. l. unic. §. sin autem, C. de ceduc. tollend. sic & si legatum in diem incertum relictum sit, veluti cum heres morietur, si legatarius decesserit ante mortem heredis, legatum non transmittitur ad heredem legatarii; l. i. §. dies autem, supr. h. tit. l. 4. infr. quand. dies legat. cedat: dies incertus habet vim conditionis, si dies legati possit non cedere, ut si cum morietur heres Tītīo legavero, quia ea conditio potest non existere, nempe si vivo herede legatarius decesserit: dies incertus non facit conditionem, si omnino extiterit sit, si omnino non possit non existere, ut si cum morietur Tītīus ei legavero, hoc casu purum est legatum, non conditionale, non conditione, sed mora suspenditur, quia fieri non potest, ut non debeatur legatum Tītīo, nam si post mortem heredis moriatur, heres heredis tenetur; l. i. §. dies autem, supr. h. tit. l. heres meus, in pr. *¶* §. l. infr. h. tit. Dies incertus etiam non facit conditionem, si differenda solutionis causa potius, quam animo constituendi incertum diem legati vel fideicommissi, collata est dispositio in alterius mortem; l. Seius Saturninus, in fin. infr. ad Trebell. l. ex his ve-bis, C. quand. dies legat. ced. aut cum dies adiecta est favore heredis, vel favore legatarii, veluti si in tempus pubertatis legatum im- puberi relictum sit; l. si ita relictum, §. Pegasus, de legat. 2. l. 3. §. cura Pollidius, de usur. l. Javalenus, al. l. cum qui, de annuis legat.

L. 76.

Si fideicommissum relictum sit sub conditione, si sine liberis, liberi adoptivi non faciunt deficere conditionem fideicommissi, conditio fideicommissi, si sine liberis, non deficit adoptionis commento, ex hac l. *¶* l. si ita quis, §. l. de legat. 2. quia conditiones, quæ sunt facti potius, quam juris, non recipiunt fictionem: adoptio est commentum seu fictio, adoptio est imago naturæ adumbrans veritatem suscipiendorum liberorum; l. filio quem, de liber. *¶* posib. l. cum in adoptivis, C. de adopt. adoptio imitatur naturam; l. adoptio, ff. eod. & ita in privilegiis & immunitatibus, quæ dantur patribus, adoptivi non prosunt; l. 2. §. adoptivi, de vicat. *¶* excusat. muner. quod factum est ex S. C. Tacit. 15. annal. (cap. 19.) Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in ulla parte munera publici juvaret.

L. 77.

AVIA nepotem ex filio pro parte heredem instituit, sub conditione emancipationis, id est si emanciparetur a patre, & si heres non esset, in defectum conditionis alium ei substituit. Deinde codicillis nepoti pure prelegavit certa prædia, non repetita conditione emancipationis, nec substitutionis his verbis, *¶* hoc amplius nepoti meo, quam quod eum heredem institui, lego prædia illa, conditio emancipationis adscripta institutioni censetur repetita in legato, ex hac l. *¶* l. duos, + supr. h. tit. l. cum servus, de condit. instit. l. ult. §. ult.

al. infr. de dol. & met. excent. propter verba illa: & hoc amplius, quæ habent vim repetitionis; l. libertis, infr. h. tit. l. si pure, de legat. 3. l. codicilis, in princ. de usufr. legat.

§. *Muciana, ejusd. leg.*

Mutiana cautio locum habet in his conditionibus, quæ consistunt in non faciendo, & quæ vivo legatario impleri non possunt; *l. Titio* 73. *l. mulieri*, supr. *h. tit.* Cautioni Mutianæ locus non est, si per aliam conditionem actio legati differatur, ut proponitur in hoc casu. Finge, legavi tibi, si Capitolium non ascenderis, vel si heredi decem dederis, vel in Alexandriam ieris: an oblata cautione Mutiana, te Capitolium non ascensurum, capies legatum? minime: quia alia conditio, quæ consistit in dando vel + faciendo, suspendit actionem legati, & impedimento est, ne locus sit cautioni Mutianæ: conditio, quæ consistit in non faciendo, pro impleta habetur remedio cautionis Mutianæ: conditio, quæ consistit in dando vel faciendo, implenda est re ipsa.

§. *Titio, ejusd. l.*

Non est etiam locus cautioni Mutianæ in casu *h. §. si centum legata sint* Titio sub conditione, si mulier non nupserit, & Titius rogatus sit sub eadem conditione centum mulieri restituere, etiam si nupserit mulier statim petet fideicommissum non oblata cautione Mutiana, quia ea conditio mulieri remittitur, quæ impedit nuptias; *l. Titio, l. mulieri*, supr. *h. tit.* Titius autem propter mulierem die legati cedente legatum petet, ut id mulieri restituat: remoto autem fideicommisso Titius non assequetur legatum etiam oblata cautione quasi Mutiana, id est si legatum non esset relictum Titio sub ea conditione, ut restitueret mulieri si non nuberet, non peteret legatum relictum sub conditione, si mulier non nupserit, ne praestita quidem cautione Mutiana.

§. *ult. ejusd. leg.*

Pater filiam impuberem exheredavit, non nota causa, sed ut consuleret filia impuberi (interdum liberi non nota causa exheredantur, sed ut eis consulatur, ut si sint impuberes, & instituta forte matre ab ea per fideicommissum eis hereditas relinquatur, cum ad pubertatem pervenerint, ne sc. interim bona tutela lubrico committantur; *l. multi*, supr. *de liber. & posth. l. unum ex familia*, *§. ult. de legat.* 2. vel si pater filiam, quam dote contentam esse velit, exheredat; *l. qui solebat, de hered. instituend.*) pater, inquam, filiam impuberem exheredavit, & uxorem heredem institutam rogavit, ut moriens filiae communi decies quinque restitueret, id est dena quinque millia, quod idem est ac quinquaginta millia, ut in *l. lecti, de reb. cred.* quindecim accipiuntur pro decem & quinque millia, eique tutores delit, eosque, si mater decederet adhuc filia impubere, jussit accedere ad rem gerendam. Tutores non videntur dati sub conditione, ideoque si qua interim bona obvenerint filiae, horum administratione non prohibentur, sed cautio fideicommissi servandi matri remissa intelligitur, quæ quocumque judicio voluntatis tacito vel expresso a testatore remitti potest, ex constitutione D. Marci; *l. licet, ut leg. nom. civ. l. pactum, de pact.* *l. 2. C. ut in possess. legat.* cuius verba referuntur a Papiniiano: itaque si cautionis non petenda conditio legato vel fideicommisso prescribatur, ea res conditionem non facit, id est non videtur legatum vel fideicommissum relictum sub conditione, si legatarius cautionem legati vel fideicommissi servandi non petierit ab herede, & conditio non deficit, si legatarius pe-

tierit cautionem legati ab herede, quia frustra desideratur cautio legati vel fideicommissi servandi ab herede, cum heres invitus non cogatur præstare cautionem, quæ remissa est a testatore, postquam constitutione D. Marci cautionem legati vel fideicommissi servandi remitti placuit; Cujac. 14. obs. 37.

L. 78.

SI conditio legati vel libertatis collata sit in persona pupilli, conditio jure communi pro impleta habetur, si per pupillum aut ejus tutorem stet quominus conditio impleatur, ex hac l. conditio pro impleta habetur, quoties per eum stat quo minus impleatur in cuius persona implenda est; l. in jure, infr. de R. J. in quo distinctione opus est: si enim conditio, quæ collata est in personam pupilli, consistat in facto, veluti si pupillo servierit, quoniam ea conditio impleri potest in persona pupilli citra interventum vel auctoritatem tutoris, ita & a pupillo solo impediri potest quominus impleatur, si per pupillum stet quominus impleatur pro impleta habetur: at si conditio, quæ collata est in personam pupilli, in dando consistat, veluti si pupillo decem dederit, quia conditio impleri non potest in persona pupilli solum citra tutorum, ne quod datur pupillus mox disperdat, non potest etiam conditio impediri a pupillo solo, & si stet per pupillum solum quominus impleatur, non habebitur pro impleta; l. servus decem, infr. de solut. Sed si auctore tute pupillus recuset pecuniam accipere, tunc conditio habebitur pro impleta, ut in l. Titius, supr. h. tit. si legatum Titio relictum sit sub conditione, si statuas in municipio posuerit, & per municipes stet quominus conditio impleatur, quia locus a municipibus non datur statuis collocandis, conditio pro impleta habetur: & in l. Labeo 50. supr. de contrah. empt. si milii bibliothecam vendideris sub conditione, si decuriones locum mihi vendidissent, in quo eam ponerem, conditio pro impleta habetur, si per me stet quominus impleatur.

§. 1. ejusd. leg.

IN conditionibus disjunctivis alteram impleri sufficit, nec interest, an conditiones sint potestativæ, an casuæ, ex hoc §. & §. pen. inst. de hered. instituend. Hoc differunt conditiones conjunctivæ a disjunctivis, quod in conditionibus conjunctim adscriptis omnes implenda sunt, quia unius loco habentur: in conditionibus disjunctivis unam impleri sufficit, tam in legatis, quam institutionibus; l. si heredi, supr. de condit. institut. l. si quis ita stipulatus 129. de V. O. Opponitur l. sub diversis, supr. h. tit. quæ ait, si legatum relictum sit sub diversis conditionibus disjunctim positum, legatarium parere debere novissimæ conditioni. Hoc enim verum est, ut optime docet glossa, quam sequitur Cujac. si legatum relictum sit sub diversis conditionibus positum disjunctim id est separatum in diversis partibus testamenti, quia in legatis novissima scriptura valet; l. si mihi & tibi, §. ult. de legat. 1. aliter atque in libertatibus: & hoc est quod dicitur in l. quod traditum, infr. h. tit. in legatis novissimam, in libertatibus levissimam conditionem spectari: sed si legatum relictum sit sub pluribus conditionibus disjunctim positum, puta si heredi decem dederit, aut Capitolium ascenderit, unam impleri sufficit. Interdum tamen disjunctiva resolvitur in conjunctivam, ut in l. conjunctionem, l. s̄aep̄, de V. S. l. Lucius, de hered. instituend. & in l. ult. C. de institut. & substit. conditio disjunctiva apposita fideicommisso resolvitur in conjunctivam favore liberorum: finge pater liberos heredes instituit, & eis Titum substituit, si sine testamento, vel sine liberis, vel sine nuptiis deceperint, substitutioni locus non est, nisi & intestati, & orbi & cœlibes deceperint.

L. 79.

L. 79.

Si legatum ita relictum sit, heres meus, cum morietur Titius, centum ei dato, purum est legatum, quia non conditione, sed mora suspenditur: legato, quod confertur in tempus mortis legatarii, inest mora, non conditio, non potest enim conditio non existere, quia certum est Titium moritum, licet dies mortis sit incertus: legatum est purum, & statim cedit a morte testatoris, quamvis peti non possit priusquam Titius moriatur, & si Titius ante moriatur, transmittitur ad heredem ejus; l. 4. infr. quand. dies legat. ced. Magna differentia est inter conditionem & moram: conditio suspendit obligationem & actionem: mora non suspendit obligationem, sed petitionem tantum: conditio impedit ne legatum transmittatur ad heredem; d. l. 4. quand. dies legat. cedat: mora transmissioni impedimento non est: ac similiter conditio impedit, ne jus legati possit cedi alteri; l. legatum sub conditione, infr. h. tit. mora non obstat delegationi vel cessioni legati.

§. 1. ejusd. leg.

Si legatum Titio ita relictum sit, cum morietur heres, Titio centum dato, legatum est conditionale: legato quod confertur in tempus mortis heredis inest conditio, si legatarius vixerit, quia etsi certum sit heredem moritum, tamen fieri potest, ut legatarius decedat superfluite herede, & ita nihil transmittat ad heredem suum, ex hoc §. l. 1. §. dies, l. intercidit autem, supr. b. tit. l. + si pecunia, §. 1. de legat. 2. d. l. 4. infr. quand. dies legat. ced.

§. qui post, ejusd. l.

Si legatum relictum sit sub conditione, quae consistit in non faciendo, veluti, si Capitolium non ascenderit, si Alexandriam non ierit, legatarius statim assequitur legatum oblata cautione Mutiana se non facturum: conditio, quae consistit in non faciendo, pro impleta habetur remedio cautionis Mutianæ: cavere autem debet legatarius, cui legatum est sub conditione non faciendi, se non facturum, & si contra fidem cautionis aliquid fecerit, se rem legatam heredi cum fructibus & usuris medii temporis restitutur: quod si contra fidem cautionis fecerit, stipulatione commissa tenetur restituere rem legatam vel quanti ea res erit cum fructibus vel usuris medio tempore perceptis, ex hac l. l. is, + cui sub conditione, supr. b. tit. l. cum filius, §. qui Mucianam, de legat. 2 nov. 22. de nupt. cap. 44. Et si in cautione Mutiana interponenda legatarius non caverit de fructibus restituendis, commissa stipulatione Mutiana, in ea veniunt fructus medio tempore percepti, ac si de his restituendis specialiter cautum esset, quia cautioni Mutianæ apponi solet specialis stipulatio, rem legatam cum fructibus & usuris medii temporis restitutum iri, ut ostenditur in hoc §. quae vulgo cautioni apponi solent pro adjectis habentur, si forte omissa sint; l. quod si nolit, §. quia assidua, supr. de adil. edit. l. ult. C. que res pignor. l. ult. al. 28. C. de fidejuss. + cavere autem debet is, cui legatum est sub conditione non faciendi, his quorum interest; l. servo invito, §. si testator, infr. ad Trebell. id est ei, ad quem deficiente conditione legatum pertinere potest; d. l. is, + cui sub conditione, heredi sc. vel substituto, vel coniuncto, vel legatario, a quo fideicommissum relictum est sub conditione non faciendi aliquid, nam ad hos redit legatum, quod deficit.

§. quamvis, ejusd. leg.

SI ususfructus legetur, cum morietur, legatum est inutile, quia legatum confertur in id tempus, quo finitur; incipit ab ea hora, qua desinit, ut ostenditur init. b. §. & l. Titio, supr. de usufruct., l. usumfructum, de usufruct. legat. Si vero legetur ususfructus sub conditione non faciendi, legatum valet remedio cautionis Mutianæ, ut subjungitur in hoc §. Stipulatio, cum morieris, valet, quia incipit a moriente, & transmittitur in heredem; l. quodcumque, §. 1. infr. de V. O. l. ult. C. de contrah. & commit. stipulat. Hoc interest inter legata, & stipulationes, legata plenius accipiuntur, tamen stipulationes strictius. Legatum ex sola voluntate defuncti valet, stipulatio ex duorum consensu, stipulatoris & promissoris; l. inter stipulantem, §. si Stichum., infr. de V. O. In stipulationibus spectatur utriusque consensus, & in ambiguo secundum promissorem interpretamur, & stipulatori imputamus cur apertius stipulationem non conceperit; l. quicquid astringenda, infr. de V. O. Cautio Mutiana locum habet non modo in hereditatibus & legatis relictis sub conditio ne non faciendi; l. 7. l. 18. supr. b. tit. verum etiam in donationibus mortis causa, ex nov. 22. cap. 44. in fin. donationes mortis causa per omnia fe re legatis comparantur: ex hoc satis colligitur, in donationibus inter vivos cautioni Mutianæ locum non esse, quia donationes inter vivos strictius accipiuntur, ut consulatur rebus privatorum, quia donare est perdere; l. filius. infr. de donat. In libertatibus non est locus cautioni Mutianæ: finge testator ita libertatem reliquit, Stichus liber esto, si Capitolium non ascenderit, aut voluit libertatem conferre in ultimum vitæ tempus servi, aut non: si voluit libertatem conferre in ultimum vitæ tempus, non est locus cautioni Mutianæ, quia non fuit ei animus dandæ libertatis, ac proinde inutilis est libertatis datio, veluti si nominatim dixisset, cum morieris liber esto: si noluit libertatem conferre in ultimum vitæ tempus, si serio libertatem adscripsit non lusorie, nec hoc casu locus est cautioni Mutianæ, sed ne impediatur libertas, melius erit verba illa, Stichus liber esto, si Capitolium non ascenderit, interpretari, si cum primum potuerit Capitolium ascendere, non ascenderit; l. libertas, §. 1. l. ult. infr. de manumiss. testament. l. cum heres, §. 1. de statuliber.

L. 80.

Hoc interest inter conditionem & modum, quod conditio suspendit actum Legatum relictum sub conditione, puta si monumentum testatori fecerit, interim non debetur priusquam conditio exstiterit; l. certi conditio, de reb. credit. l. is, cui, infr. de oblig. & act. l. conditionales, l. cedere diem, de V. S. Modus vero non suspendit actum, & si legatum relictum sit sub modo, veluti, ut monumentum faciat, statim peti potest praesita cautione de modo implendo, ut traditur in hac l. etsi minus aperte, & l. quibus diebus, §. fin. supr. b. tit. Conditio proprie ea est, quæ confertur in futurum: conditio collata in praesens vel praeteritum, puta si Rex Parthorum vivit, si Titius consul fuit, non habet vim & effectum conditionis, non suspendit actum, non facit legatum conditionale; l. cum ad praesens, & seqq. supr. de reb. credit. §. conditions, inst. de V. O. Et hoc est quod dicitur init. b. l. eas causas, quæ protinus actorem repellunt, in legatis & fideicommissis, pro conditionalibus non observari: non enim expectatur eventus conditionis, sed statim repellitur legatarius si agere velit, quasi conditione defecta.

L. 81.

L. 81.

SI Sticho cum contubernali sua libertas relicta sit sub conditione, si rationes reddiderit, eisque decem legata sint sub eadem conditione: Sticho mortuo antequam rationes reddiderit, queritur, an contubernalis ejus fiat libera, & admittatur ad legatum? Paulus in *hac lege* distinguit, t̄ aut pariatore, aut reliqua habente decesserit. (Pariator est, qui acceptum cum expenso aquavit: unde paria facere; l. 40. §. ult. de *statilib.* l. ult. §. ult. de *dol. mal.* O' met. except. l. pen. §. *conductores*, de *jur. immunit.* Columell. lib. 1. cap. 8. Senec. epist. 9. & 19. Et ead. analogia idem Senec. epist. 101. de *ira lib.* 3. cap. 25. de *benef. lib.* 2. cap. 30. O' lib. 3. cap. 10. Senec. alter *natur. quest. lib.* 4. Plin. lib. 7. epist. 19. O' in *panegyr.* Hinc pariare in l. 4. §. 5. de *manumiss.* & paratio in l. ult. §. 3. de *condict. indeb.* Pariatori opponitur reliqua habens in h. l.) Si reliqua nulla sunt, & hoc casu mulier libera erit, & legatum assequitur, quia libertatem & legatum ex eventu pure videtur accepisse, & libertas simul & legatum cedit ab adita hereditate: libertates enim testamento relicta, & legata manumissis data non ante cedunt, quam ab adita hereditate, quia libertas ab herede praestanda est simul & legatum manumisso relatum; l. 3. C. de *test. manum.* Quod si Stichus reliquator fuerit, id est reliqua debeat, conditio rationum reddendarum etiam mulieri injuncta videtur, & nisi mulier reliqua praestiterit, non potest pervenire ad libertatem & legatum, quasi defecta conditione, quia conditio rationum reddendarum non videtur impleta, nisi rationes redditæ sint computatione rationum habita, & reliqua, si quæ sunt, praestita, cum fide actus, id est cum instrumentis actus seu administrationis, ut dicitur *hic*, O' l. prox. infr. h. tit. l. qui *libertatis*, §. *servus*, supr. de *evict.* l. cum *testamento*, C. de *testam. manumiss.* Et ita Juliano videtur, quod conditio rationum reddendarum pertinet etiam ad contubernalem, si injuncta sit his verbis, si rationes reddiderit Stichus, cum contubernali sua liber esto; l. si *servo*, §. 1. infr. de *statuliber.* & hoc Paulus negat: verum non ineleganter posse dici tentat his verbis, si Stichus *actus sui rationem reddiderit*, cum contubernali sua liber esto, Stichum quidem sub conditione manumissum, contubernalem autem ejus pure, quia non videbatur conditio rationum reddendarum pertinere ad mulierem; & illam conjunctionem, non ad conjungendam conditionem, sed ad necessitudinem demonstrandam, quæ erat inter contubernales, pertinere. Inter servos non est connubium, sed contubernium; l. 3. C. de *incest. nupt.* l. t̄ *servi*, C. ad l. Jul. de *adult.* Unde uxores servorum dicuntur contubernales, ut in *hac leg. l. uxorem*, §. *codicillis*, §. *concubina*, de *legat.* 3. l. *quesitum*, §. *contubernales*, de *instruct. vel instr. legat.* Eadem ratione inter servos non est proprie necessitudo, id est cognatio vel affinitas, quæ oritur ex iustis nuptiis, sed quasi necessitudo, propter conjunctionem seu contubernium, quod eit vice connubii: ob illam conjunctionem servi contubernales non solebant seorsim venire, & si alter vitiosus esset, non solebant redhiberi separatim; l. *plerumque*, de *adil. edict.* Dura est separatio inter parentes & liberos, inter uxorem & viuum, inter contubernales; d. l. *uxorem*, §. t̄ *codicillis*, d. l. *quesitum*, §. t̄ *uxores.*

L. 82.

SI Stichus servus liber esse jussus sit sub conditione, si rationes reddiderit, eique fundum heres dare damnatus sit, conditio rationum reddendarum injuncta libertati, repetita videtur in legato, quasi legatum sit præmium redditionis rationum, & conditio rationum reddendarum impleta non videtur, nisi

servus rationes reddiderit, & reliqua præstiterit, & instrumenta actus sui trædiderit heredi, ex hac l. & l. prox. supr. h. tit. l. + boves, §. ult. infr. de V. S. l. si ita fuerit, §. hac questio, de manumiss. test. l. cum testamento, C. de testament. manumiss. Conditio rationum reddendarum est conditio mixta, quæ constitit in faciendo, puta si rationes reddiderit, & in dando, puta si reliqua præstiterit, ut dicitur in hac l. nec si ille in folle, id est in bursa, ut interpretatur gloss. reliqua obtulerit, liber erit, ut additur in hac l. sola oblatione reliquorum, quæ sit in folle, non exposita pecunia, non liberat debitorem, sola oblatione pecuniae debitæ non sicut cursum usurarum, nec solvit obligacionem, nisi creditore non accipiente sequatur obsignatio & depositio pecuniae; l. acceptam, C. de usur. l. obsignatione, C. de solut. Interdum etiam si non sit cui pretium offeratur, puta venditore defuncto incerto successore, sola depositio pretii sicut cursum usurarum; l. evictis, §. ult. supr. de usur. Conditio etiam rationum reddendarum hoc imponit, ut qui rationem reddit, heredes intruat notitia rationum, id est doceat de singulis, quæ in rationibus continentur, ex hac l. & l. si pure, de fideic. libertatib. l. Pomponius, famili. arcisc. Rationes sunt tabulae accepti & expensi; l. si quis, §. rationem, ff. de edend. Hinc dictum, rationes habere utramque paginam; Plin. libr. 2. cap. 7. de + Fortuna: *Huc omnia expensa omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit.* Cujac. 3. obs. 33.

L. 83.

SUus heres, id est filius, qui est in potestate patris, potest institui sub conditione potestativa; l. sius, l. jam dubitari, supr. de hered. inslit. non sub conditione casuali, nisi in ejus defectum sit exheredatus; l. liberto, §. pen. infr. de bon. libertor. l. filius a patre, de liber. & posth. l. 4. C. de institut. & substitut. Hodie si filius. institutus sit sub conditione casuali vel mixta, valet testamentum, & conditio rejicitur, ac pro non scripta habetur; l. quam in prioribus, C. de inoff. testam. Igitur si quis heres institutus sit sub conditione, si filium testatoris se esse judici probaverit, testamentum non valet, quia institutus est sub conditione, quæ non sit in ejus potestate, ex hac l. In potestate heredis instituti non est probare se esse filium defuncti, quia copia probationum pendet ex variis argumentis. Cum quaritur, an quis filius sit, nec ne, probatio dicitur ex fide nuptiarum, pater est quem nuptiae demonstrant; l. filium, supr. de his qui sui vel alieni jur. vel ex scientia, & opinione vicinorum; d. l. filium, l. si + vicinis, C. de nupt. etiam professione parentum apud acta; l. etiam, supr. de probat. l. 6. C. de fide instrum. id est testimonio patris, matris, & avi, obstetricum, & mulierum, quæ uxori parturienti adfuerunt; Augustin. de altercat. eccles. & synagogæ ††: Quod enim si quod nescitur credendum non est, quomodo serviant parentibus liberi, III. sup. cap. cosque mutua pietate diligent, quos parentes suos esse non credant, non enim 10. de probat. ratione ullo pacto sciri potest, sed interposita matris auctoritate de patre credi. Attamen in tur: de ipsa vero matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, citata alter- familis, an filius sit probatur & aliis conjecturis, ut similitudine oris; Catione, quæ tull. Sit suo similis patri Manlio & facile inosciis. Noscitur ab omnibus, ut in lib. meo pudicitiam suæ matris judicet ore. Symmach. libr. 1. epist. 15. Non solus vul- a PP.S.Mau- tus aut color asserit posteros in honorem parentum, certiores habet natura vindicti in append. cias bene sentiendi, ac bene loquendi. Si filius institutus sit sub conditione, si tom. 8. fuit filium testatoris se esse probaverit, testamentum nullum est, quia quod in no- rejecta, lau- stra potestate est, frustra confertur in casum conditionis; l. 7. supr. de contrah. data verba empti. In potestate testatoris fuit agnoscere filium; cur ergo eum instituit sub non inveni. conditione, si probaverit se esse filium, quod ei probare impossibile sit aliter, quam

quam argumentis & conjecturis? conditio, quæ non est in potestate nostra, est in difficultate; l. 4. §. puto, de hered. instit. id est pro impossibili habetur.

L. 84.

SI libertis legata sint alimenta & vestiaria sub conditione, si cum filio morarentur: morte filii, si libertorum contemplatione, conditionem quidem in personam libertorum non defecisse, si cum filio morati sunt, aut per eos non stetit, quominus morarentur. Sed si propter filii utilitatem, ut ei in obsequio essent, alimenta legata fuere, legatum extinguitur, ex h. l. l. annua 20. supr. de ann. legat. l. Gaio, §. Imperator, l. Stichus, §. ult. de alim. legat. l. i. C. de legat. In legato alimentorum, licet conditio successiva, puta si moretur cum filio, impleri non possit ob casum, citra culpam implere debentis, non deficit conditio favore alimentorum; alimenta enim perpetuo reacta intelliguntur, hoc est quamdiu vixerit legatarius; d. l. Gaio, §. Imperator.

L. 85.

TItia Seium filium heredem instituit, & eum rogavit, ut rem universam id est hereditatem restituere liberis suis cum ipsi petierint, sine ulla juris cavillatione: queritur, an hujusmodi verbis, cum petierint, conditio fideicommissio adscripta videatur? Scavola respondit, non videri. Ratio est, quia hujusmodi verba, cum petierint, magis admonitionem continent, quo statim fideicommissum petenti praestetur sine mora, sine lite & controversia, quam conditionem: testator magis videtur desiderasse, ut fideicommissum praestetur petenti sine ulla juris cavillatione, id est exceptione moratoria & frustratoria, quam injecisse conditionem: ut si stipuler decem dari, cum petiero, hujusmodi stipulatio magis quandam admonitionem, quo celerius & sine mora illa decem prestentur, quam conditionem continent; l. si decem, infr. de V. O. Et si tutor datus a prætore in urbe vel a præside in provincia, si satisdederit, haec non conditionem in se haberet, sed admonitionem de non aliter admittendo tutore, nisi prius caverit rem pupilli salvam fore; l. muto, §. sub conditione, supr. de tutel.

L. 86.

SI Stichus liber esse jussus sit sub conditione, si decem heredi dederit, eidem que fundus legatus sit, si a testatore vivente manumissus sit, non aliter consequitur legatum, quam si conditioni libertatis pareret, id est decem de heredi, quia conditio dandi adjecta libertati, tacite videtur repetita in legato. Idem dicendum est, si Stichus a vivo testatore alienatus sit, legatum emptori non adquiritur, nisi pareat conditioni libertatis: & hoc locum habet, cum omnimodo simul cum libertate legatum adquiri potuit Sticho, licet legato expressim imposita non sit conditio dandi decem, veluti cum in tempus libertatis collatum est legatum, quia servo proprio non potest legari sine libertate; l. servis, C. de legat. Cum vero libertas sub conditione, legatum autem pure seu præsenti die datum est, queritur an valeat legatum? Marcianus respondit, valere, nihil obstante regula Catoniana, quæ vult id legatum non valere, quod esset inutile, si statim a testamento testator deceperet, l. i. supr. de regul. Caton. quod etiæ statim post testamentum testator deceperet, legatum non esset inutile, cum posset conditio libertatis, quæ sc. consideret in dando, ante aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi. Conditions enim quæ versantur in dando vel faciendo, statim post mortem testatoris impleri possunt, etiam ante aditam hereditatem; l. 2. l. multum, supr. h. tit.

K k i j

l. quæsitum, §. 1. de legat. 1. Excipitur nisi necessarius heres institutus sit, puta conservus Stichi, hoc casu si libertas Sticho relicta sit sub conditione, *si decem darot heredi*, legatum autem ei fuit datum pure, tunc omnino non valet legatum, quia eo tempore, quo explet conditionem dando decem, invenitur in dominio heredis necessarii, quia servus est necessarius heres, etiam invitus, sit statim heres mortuo testatore; ergo servo non adquiritur legatum; *d. l. servis.*

L. 87. 88. 89. 90.

TN legatis novissima, in libertatibus levissima conditio spectanda est; *l. sub † diversis*, supr. b. tit. & duabus his priorib. legib. In legatis novissima scriptura spectanda est; *l. si † mihi & tibi*, §. in legatis, de legat. 1. *l. si quis in principio, de legat.* 3. Idem in tutoris datione; *l. tutor datus*, §. ult. *l. si hereditas*, §. 1. ff. de testam. tutel. Quod dictum est, in legatis novissimam, in libertatibus levissimam conditionem spectandam esse, non ad ea dumtaxat pertinet, quæ sæpius sub diversis conditionibus, sed etiam quæ primum pure, deinde sub conditione dantur. Finge, si cui pure fundus legatus sit, tum ex intervallo, id est eodem quidem testamento, sed separatim non eodem tenore, posterius valet, id est legatum erit conditionale, nec debetur nisi existente conditione: non abs re dictum est ex intervallo; nam si pure fundus legatus sit, & ex continenti idem pure, vel sub conditione legatus sit, perinde est ac si conjuncta scriptura idem legatum esset pure, vel sub conditione, prout legatarius maluerit, quia ex continenti testator non præsumitur recessisse a priori voluntate, ut recte advertit gloss. hic. ex continenti non præsumitur mutatio voluntatis, nisi probetur; *l. eum qui*, supr. de probat. *l. Lucius 22.*, de legat. 2. voluntas perdurare præsumitur, nisi mutata probetur; cap. maiores, §. † dormientes, vers. perdurare, de baptism. Et hoc locum habet, nisi cum commemoratione prioris legati posteriori scriptum sit, veluti si testator ita dixit, *Stichum, quem illi legavi pure, heres meus ei si illud factum erit dato*, tunc enim testator videtur ita scripsisse animo revocandi præsens legatum, & sub conditione dandi, & si legatarius petat legatum ante conditionis eventum, doli exceptione repellitur; *l. 89.* Quod dixi, in libertatibus relictis sub duabus vel pluribus conditionibus, levissimam conditionem spectandam esse, locum habet in libertatibus directis: in libertatibus vero varie, id est sub variis conditionibus datis per fideicommissum, non levissima sed novissima conditio spectanda est, sicut in legatis, ex rescripto D. Antonini; *l. 90. l. in libertatibus*, infr. de manumiss. testam. quia fideicommissa comparantur legatis; *l. 1. & 2. C. commun. de legat.* & fideicommiss. §. sed non usque, inst. de legat. Aliud est in institutionibus, si idem pure sit institutus, & deinde sub conditione, non valet sequens institutio, quia satis plena prior fuit; *l. si te solum*, §. 1. supr. de hered. instituend.

† L. 91.

Dictum est sup. l. 2. & 19. b. tit.

L. 92.

SI cui legatum relictum sit, isque rogatus sit liberos emancipare jure ordinario, non cogitur eos emancipare ex causa fideicommissi, ex hac l. & l. filius. §. sed si liberos, supr. de legat. 1. Ratio ibi additur, quia patria potestas inestimabilis est. Sed si agnoverit legatum, extra ordinem, id est implorata auctoritate Principis, compellitur emancipare liberos, nec enim circumvenienda est voluntas testantium, ut ait Ulpianus in hac l. Qui semel agnoscit judicium defuncti, debet obsequi voluntati defuncti; *l. Gaii Cassii, de fideic.*

deic. libert. Idem dicendum est, si cui legatum sit sub conditione, si emanciperet liberos, vel sub modo, ita ut emanciperet liberos; & si mater nepotes ex filio, & ipsum filium heredes instituerit, & invicem substituerit, & filium rogaverit, ut emanciparet liberos simpliciter, nec filium rogavit, ut hereditatem restituere liberis, cogitur eos emancipare, eisque restituere hereditatem, ex rescripto Divi Severi, quia tacite videtur rogatus eis restituere hereditatem cum sui juris effecti fuerint; *l. prox. infr. b. tit. l. ubi pure, infr. ad Trebell.* Et si pater rogatus moram fecerit in emancipandis liberis, usuras praestat quasi ex mora, fideicommissi enim universalis vel singularis fructus vel usuræ debentur ex mora; *l. in fideicommissaria, infr. ad Trebell.* moram enim faciens emancipationi, videtur etiam moram facere restitutioni fideicommissi. Eadem interpretatione, si quis rogatus sit quendam adoptare, non cogitur adoptare, sed si non adoptaverit cogitur restituere hereditatem; *l. uxorem, §. ejus heres, de legat. 3.* Sunt & alii casus, in quibus pater cogitur filium emancipare, ut in *l. nonnumquam, de adopt.* si impubes sit adoptatus, & pubes factus emancipari desideret, causa cognita pater cogitur eum emancipare: & in *l. ult. si a parent. quis manumiss.* pater si senviat in filium cogitur eum emancipare.

L. 93.

Mater filium, & neptes ex filio heredes instituit pure sine conditione, & filium rogavit, ut filias emanciparet, ita ut curatorem a prætore acciperent, & eos invicem substituit vulgariter; filius tacite rogatus videtur filiabus emancipatis restituere portiones hereditarias eis testamento adscriptas, siue eas iure patriæ potestatis, siue jure substitutionis quæsiisset, ex hac *l. & l. prox. supr. b. tit.* quibus conjungenda est *l. quamvis, C. de fideicomm.* Pater filiæ substitutus tenetur ei restituere portiones ejus etiam ex substitutione quæsitæ, quia non alio animo pater filiæ substitutus videtur, quam ut ei restitueret portionem ejus ex substitutione quæsitam: nemo intelligitur filiæ patrem contra votum parentum substituere, sed ut arbitrium eligendi ei relinquat; *l. Julianus, §. 1. supr. si quis omiss. caus. testam.* Pater rogatus liberos emancipare, tacite rogatus videtur maternam hereditatem eis restituere, quia plerumque mater liberos instituebat sub conditione emancipationis, ne hereditas per filium patri adquireretur, sed ut post emancipationem hereditas ad filium perveniret; *l. prox. supr. b. tit. l. avia, infr. b. tit. l. 3. §. et si heres, supr. de minor. l. quidam, de hered. instit. l. ult. de petit. heredit. l. cum filio. de legat. 3. l. filiam, de aur. & arg. legat. l. mulier 22. infr. ad Trebell. l. aurum, de V. O. l. filiis matrem, C. de inoff. testam. l. 3. C. de institut. & substitut.* Plin. libr. 4. epist. 2. *Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris existeret.* Et idem libr. 8. epist. 18. *Curtius Mantia perosus generum suum Domitium Lucanum sub ea conditione, filiam ejus, nepiem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissæ.* Et Tranquill. in Vitell. cap. 6. *Hunc heredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit.*

L. 94.

Si libertas Sticho serva relicta sit sub conditione, *si decem daret Titio, † qui heres non est, quia certa persona demonstratur, in ejus persona tantum conditio impleri potest: conditio, quæ cohæret personæ, non potest impleri in persona heredis, vel alterius; l. prox. infr. b. tit. l. legatum sub conditione, † supr. de adimend. legat. l. 4. §. si sub conditione, de fideic. libertaib. l. unic. §. ne autem, C. de caduc. tollend.* Et si Stichus, cui libertas data est sub conditione, *si decem dederit Titio in certum diem, cedente die decem parata*

habeat, nulli dando perveniet ad libertatem jure constituto, id est ex constitutionibus Principum favore libertatis, ut ait Hermogenianus in *hac l.* id est si non sit, cui paratam pecuniam offerat, forte mortuo Titio, consequitur libertatem, quia conditio pro impleta habetur favore libertatis, si casu deficiat, puta morte Titii, in cuius persona conditio implenda erat, quia per eum non stat quominus decem det Titio; *l. si peculum, § is, cui, infr. de statulib.* Conditio etiam adjecta libertati pro impleta habetur, si alio casu fortuito deficiat: puta si Stichus libertatis aſſequendæ causa jussus dare decem heredi, dum properat ad heredem pecuniam perdiderit incurſu latronum vel hostium, vel alio casu; *l. ult. C. de condit. insert.* conditio pro impleta habetur favore libertatis, quæ casu deficit; *l. ult. C. de necessar. serv. hered. instituend.* ut & si Stichus manumissus sit sub conditione, *si decem daret heredi,* si heres oblatæ decem idoneo loco & tempore non acceperit, conditio pro impleta habetur, nec penitentia locus est heredi, id est etiam si postea heres mutata voluntate paratus sit decem accipere, non tenetur decem dare, quod enim semel repudiatur non potest; *d. l. ult. C. de condit. insert.* id est conditio, quæ semel impleta est, vel pro impleta habetur, non resumitur; *l. pater Severianam, §. ult. infr. b. tit. l. 3. §. Stichus, infr. de statuliber.* Aliud est in legatis, ut subditur in *hac l.* si cui legatum sit sub conditione, *si decem daret Titio,* conditio legati deficit, si Titius moriatur antequam legatus det ei decem, quia conditio, quæ cohæret personæ, non potest impleri in persona heredis.

§. 1. ejusd. l.

Si vero Stichus liber esse jussus sit sub conditione, *si decem dederit heredi, vel heredi Titio,* non tantum heredi, sed etiam heredi heredis dando perveniet ad libertatem, ex hoc §. & *l. sub diversis, §. 1. supr. b. tit. l. si peculum, §. heredi, infr. de statulib.* Conditio dandi heredi purificatur, id est impletur, dando heredi heridis, quia heres heredis est heres testatoris; *l. qui per successionem, de R. J. l. 3. supr. de perit. hered. l. ult. C. de hered. institut.* heres heridis est eadem persona cum defuncto. Quod si heres deceperit sine herede, jure constituto, id est constitutionum, nulli dando perveniet ad libertatem, conditio dandi pro impleta habetur, quia per heredem, vel heredem heridis stat quominus conditio impleatur, quæ in ejus persona impleanda est.

L. 95.

Si cui legatum sub conditione relictum sit, & postea eodem testamento, vel codicillis ad testamentum factis, translatum ad alium simpliciter non repetita conditione, translatum videtur sub eadem conditione, nisi conditio personæ cohæreat, ex *hac l. l. legatum sub conditione,* supr. de admend. legat. *l. Gaio, de aliment. legat.* Conditio adjecta legato censetur repetita ex voluntate testatoris, si transferatur ad alium. Secus conditio adjecta heredi instituto, non censetur repetita in substituto; *l. sub conditione,* supr. de hered. institut. Conditio, quæ cohæret personæ, non intelligitur repetita, ex *hac l. & l. prox. supr. b. tit. d. l. legatum sub conditione, l. unic. §. ne autem, C. de caduc. tollend.* veluti, si quis uxori legaverit susceptis liberis.

L. 96.

Si Titio ususfructus Stichi servi legatus sit, & si ad eum pertinere desisset, puta finito usufructu morte vel capitis diminutione Titii, libertas Sticho data sit, Stichus liber non erit, † si vivo testatore deceperit, quia conditio nec

Nec initium accepit: conditio non potest definire, quæ non cœpit: ususfructus non videtur defuisse, qui non incepit, præmortuo Titio vivo testatore: idem dicendum est si Titius viveret, & usumfructum capere non posset, veluti si ususfructus legatus sit orbo vel cœlibi, qui lege *Julia & Papia* ex testamento capere non potest, defuisse non videtur, quod nec incepit, *ex init. b. leg.* non potest videri defuisse habere, qui numquam habuit; *l. non potest*, infr. de R.J. quam pertinere ad legem *Juliam & Papiam*, id est ad eos, qui capere non possunt propter incapacitatem, quæ provenit ex lege *Julia & Papia*, indicat inscriptio legis, quæ est Pauli ad legem *Juliam & Papiam*.

† L. 97.

Dixi supr. in l. 20.

L. 98.

QUamvis res mea mihi pure legari non possit; *l. cetera*, §. 2. supr. de legat. 1. §. sed si rem, instit. de legat. quia quod semel meum est, amplius meum fieri non potest; *d. §. sed si rem*: res mea sub conditione legari mihi potest, quia fieri potest, ut tempore existentis conditionis non sit mea, quo casu valet legatum, quia in conditionibus, non testamenti facti, sed evenientis conditionis tempus spectandum est, ex hac *l.* In conditionibus semper spectatur tempus existentis conditionis; *l. intercidit*, §. 1. supr. *l. eum qui post*, infr. *b. tit. l. cum pater*, §. hereditatem, de legat. 2. Eadem ratione quod meum est sub conditione emere possum, quia evenire potest, ut meum esse definit; *l. existimo*, supr. de contrah. empt. Idem multo magis dicendum est, si res mea mihi legetur sub conditione, si tempore mortis testatoris mea non erat; *l. heredem*, de legat. 2. Neque obstat regula Catoniana, per quam legata, quæ ab initio non valent, ex post facto non convalescunt; quia hujusmodi regula non habet locum in legatis conditionalibus; *l. 2. de reg. Caton.* In legatis conditionalibus, non tempus testamenti, sed existentis conditionis spectatur.

L. 99.

Condiciones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est quæ tacite inesse videntur, non faciunt legata conditionalia, ex *b. l.* Inde vulgaris regula, expressa nocent, non expressa id est tacita non nocent; *l. nonnumquam*, supr. *b. tit. l. si quis Sempronium*, de hered. instit. Puta, si legatum pure & simpliciter cui relictum sit, legato inest tacita conditio, *si volet legatarius*, *si heres scriptus adierit hereditatem*; nihil enim debetur ex testamento, ex quo non sit adita hereditas: heredis aditio moram quidem petitioni legati facit, cessioni diei non facit; *l. 7. infr. quand. dies leg.* tamen si legatum relictum sit non adiecta conditio, *si volet legatarius*, vel *si heres adierit hereditatem*, legatum est purum, non conditionale, & si legatarius deceperit post mortem testatoris ante agnatum legatum, transmittitur ad heredem; *l. si ita legatum*, §. 1. de legat. 1. *l. cum illud*, §. 1. infr. *quand. dies legat. ced.* inde non est legatum conditionale, quod relictum est sub expressa illa conditio ne, *si heres scriptus adierit hereditatem*; *l. aliquanto*, infr. *b. tit. l. 3. de legat.* 1. quia conditio, quæ tacite inest, interdum expressa non magis operatur, quam tacita id est non expressa; *l. Cornelius*, de hered. instit. Hinc si tutor detur sub conditione, *si satisdederit*, haec adiectio, *si satisdederit*, non conditionem in se habet, sed admonitionem non aliter committi tutelam, quam si satisdederit; *l. muto*, §. 1. de tute!. Conditiones, quæ tacite insunt, non faciunt legata conditionalia quoad transmissionem, quia legatum relictum sub tacita conditio, interim transmittitur ad heredem, licet aliud sit in le-

gato relicto sub expressa conditione ; l. unic. §. sin autem , C. de caduc. tol-
lend. Sed dies obligationis , quæ habet tacitam conditionem , non cedit ante
eventum conditionis ; l. i. §. ult. supr. h. tit. l. inter + stipulantem , §. sa-
cram , de V. O. gloss. in l. 4. §. ult. supr. de pact.

L. 100.

TEstator ducenta legavit Titiae si non nuberet , + centum si nuberet : nupsit mulier , ducenta quæ erant relicta sub conditione si non nuberet peter , rejecta conditione si non nupsiterit , quæ pro non scripta habetur lege Julia & Papia ; l. quotiens , l. sed si hoc , §. ult. l. cum ita legatum , supr. h. tit. l. 2. & 3. C. de indict. viduit. toll. non etiam centum residua petet , quæ erant relicta sub contraria conditione si nuberet , quia eadem non potest admitti ad legatum ut nupta & ut vidua , ex hac l. Non est audiendus qui contraria pos-
tulat ; l. 2. §. sed si alius , infr. quand. appelland. sit , vel qui profert in-
strumenta invicem pugnantia ; l. scripture , C. de fid. instrument. cap. impu-
tari , eod. tit. non audiuntur testes sibi ipsis contrarii , vel qui invicem contra-
rii sunt ; nov. Justin. 90. cap. 3. non auditur qui contrarias actiones cumu-
lat ; l. i. C. de furt.

L. 101.

† In termi-
nis add. l. 66.
de rit. nupt.
l. 7. ad l. Jul.
de adult. l. 6.
C. de interd.
matrim. l. i.
C. si nupt. ex
rescript. pe-
tant.

PAter filiam impuberem testamento nuptiis destinavit Philippo . (Plerum-
que pater , ut filiae impuberi consuleret , testamento eam destinabat cui
nuberet ; l. tutor , supr. de rit. nupt. l. + ult. §. ult. de divorc.) Eadem filie
prædium ab herede legavit per fideicommissum , sub conditione , si Philip-
po nuberet , & si non nuberet prædium Philippo legavit : puella nondum viri-
potens seu pubes diem suum obiit : quæstum est , an legatum debeatur Phi-
lippo ? Papinianus respondit , cum in conditionibus voluntas potius , quam verba ,
spectanda sit , (In conditionibus scilicet voluntas defuncti primum locum ob-
tinet & regit conditions ; l. in conditionibus , supr. h. tit. & voluntas defun-
cti totum facit ; l. ex facto , §. 3. supr. de hered. instituend.) ita demum
Philippo datum legatum videri , si ei filia nubere noluisse : cum autem nondum viripotens vita deceperit , conditionem fideicommissi exstitisse non videri ,
consequenter legatum Philippo non deberi : nec enim creditur noluisse nubere
puella , quæ per ætatem non potuit nubere : non creditur nolle , qui non po-
test velle ; l. 3. & 4. infr. de R. J. non videtur esse in mora , qui et si vel-
let solvere non potuit ; l. cum quidam , §. si pupillo , de usur.

§. i. ejusd. l.

SI fideicommissum ab herede relictum sit sub conditione , si sine liberis de-
cesserit , conditio fideicommissi deficit ex voluntate defuncti , vel uno filio
superstite relicto , ex hoc §. vel unico nepote ex filio , vel filia ; l. i. C. de
condit. insert. l. jubemus , §. sin autem , C. ad Trebell. ut & si uxori usus-
fructus fundi pure legatus fuerit , & proprietas ejusdem fundi cum liberis ha-
buerit , nato filio statim cedit dies legati ; l. cum uxori , C. quand. dies legat.
ced. Si verba conditionis spectes , conditio fideicommissi existit nato unico filio ,
vel superstite uno filio , quia non reliquit liberos , sed unum tantum : at si
spectes voluntatem , quæ in conditionibus maxime spectanda est ; l. in condi-
tionibus , supr. h. tit. conditio deficit , quia non videtur decesse sine liberis ,
vel non videtur esse sine liberis , qui vel unum filium reliquit : non est sine
liberis cui vel unus filius est , ex vulgari usu loquendi ; l. non est sine libe-
ris , de V. S. gloss. in l. ex facto , §. si quis rogatus , infr. ad Trebell. Au-
gustin.

gustin. de civit. Dei lib. 16. cap. 40. *Sicut in Latinæ lingue consuetudine liberi dicuntur pluraliter + filii, etiam si non sint uno amplius.* Et ante eum Gell. lib. 2. cap. 13. *Antiqui oratores, historiæque aut carminum scriptores, etiam unum filium filiamve liberos multiitudinis numero appellarunt.*

§. ult. ejusd. l.

Patronus testamento liberto reliquit fideicommissa annua & menstrua, id est per fideicommissum liberto reliquit, alimenta annua & menstrua, *quamdiu filie patroni res gereret*: filia prohibente res suas administrari, id est ventante, ne libertus se immisceat rebus filiæ patroni, hoc casu menstrua annua debeantur liberto, quia per eum non stat quoniam rem gerat; *l. Mexia*, *supr. de ann. legat.* Quid si postea filia mutata voluntate, velit libertum accedere ad sua negotia & is reculeret, an ei annua & menstrua debeantur? Et respondit Papinianus *hic*, non deberi, quasi conditione defecta. Hoc enim casu conditio semel defecta resumitur, quoniam plura sunt legata, ubi annua vel menstrua legantur, non unum est legatum, sed plura sunt legata, tot legata, quot anni; *l. 4. l. cum in annos*, *supr. de annuis legat. l. cum in annos 10. & duab. seqq. infr. quand. dies legat. ced.* Ubi vero unum est legatum, conditio semel defecta, vel impleta, non resumitur, non repetitur, ut impleatur; *l. quidam*, *l. rogo*, *infr. de fideic. libertat. l. 3. §. Stichus, de statulib. l. heredibus, in pr. infr. ad Trebell. l. si quis heredem, C. de institut. & substit.* & hoc est quod dicitur in *l. ult. C. de condit. insert.* quod semel repudiatum est ab eo, in cuius persona conditio implenda fuit, minime redintegrari.

L. 102.

Hujus legis species elegans est. Avus filium & nepotem ex altero filio heredes instituit, & nepotem rogavit, ut si intra annum trigesimum pietatis vita decederet, hereditatem id est portionem suam patruo restitueret: nepos intra eam atatem vita deceperit relictis liberis, & patruo superstitio: queritur, an debeatur fideicommissum? Respondet Papinianus, conditionem fideicommissi defecisse conjectura pietatis paternæ, quasi plus dictum, minus scriptum sit: quod Papiniani responsum cum laude repetitum est a Justiniano in *l. cum acutissimi*, *C. de fideicommiss. & in l. generaliter, vers. cum autem, C. de institut. & substitut.* quibus locis ex responso Papiniani filius vel nepos heres institutus, & rogatus post mortem restituere hereditatem, tacite videtur, rogatus sub ea conditione, si sine liberis, ne videatur testator suis heredibus extraneos anteponere, si descendentes, puta filii, nepotes, vel pronepotes heredes instituti sint, & rogati hereditatem restituere, conditio fideicommissi deficit relictis liberis, quia fideicommissio ineptit tacita conditio si sine liberis, conjectura pietatis, id est conjectura ducta ex pietate & affectione avi in liberos, quem verisimile non est suis filiis & eorum liberis extraneos præferri voluisse: voluntas testatoris suppletur interpretatione prudentum, quasi plus dictum, minus scriptum fuerit, ut in *l. 1. & seqq. l. quotiens, §. 13. supr. de hered. instit. l. unum ex familia*, *§. pen. de legat. 2. Conjectura pietatis valet in patre erga liberos, quia pietas paterni nominis consilium capit pro liberis, l. nec in ea lege, §. ult. infr. ad l. Jul. de adulter. habetur ratio paternæ pietatis & paternæ affectionis; l. pater in fin. supr. de evict. l. mulier. 22. §. pen. infr. ad Trebell. §. ult. inst. de noxalib. act.* Quod si heredes instituti & rogati sint extranei, puta transversales, vel etiam ascendentis, id est parentes, fratres, vel cognati testatoris, vel quilibet extranei, non intelligitur fideicommissio inesse conditio, si sine liberis, quia conjectura pietatis cessat in extraneis: ill-

Iud quoque observandum est in descendantibus, fideicommisso inesse tacitam conditionem, si sine liberis, si fideicommissum præstandum sit post mortem heredis instituti: secus si heres rogatus sit in vita, puta pure, vel in diem certum restituere hereditatem; gloss. in l. ex facto, §. si quis rogatus, infr. ad Trebell. & in d. l. generaliter, §. cum autem. Et ita sentit Joannes vetus glossator in d. l. acutissimi. Optima ratione, quia si testator fideicommissarium prætulit ipsis filiis, multo magis liberorum liberis, quia liberi non debent esse deterioris conditionis, quam liberi liberorum; l. pen. vers. nam licet, C. de bon. maternis. Conditio fideicommissi tacita vel expressa, si sine liberis, non deficit relictis naturalibus liberis, sed relictis legitimis & naturalibus liberis tantum; l. generaliter in fin. illo loco: sine justa sobole, exploso jure veteri, quo liberi naturales faciunt deficere conditionem fideicommissi, si sine liberis, & excludunt fideicommissarium ex voluntate testatoris; d. l. ex facto, §. si quis rogatus 4. l. cum pater, §. volo, de legat. 2. Multo minus conditio non deficit relictis liberis adoptivis; l. fideicommissum, supr. b. tit. vel liberis legitimatis rescripto Principis; arg. ejusd. l. gloss. in d. l. ex facto, §. si quis rogatus. Si fideicommissum relictum sit sub conditione, si sine liberis, conditio fideicommissi deficit relictis liberis superstribus, etiam si vivo fideicommissario deceperint; semel enim defecta conditio non resumitur; l. heredibus, in pr. infr. ad Trebell. l. filiusf. §. cum erit rogatus, supr. de legat. + l. quod certatum, C. de posth. hered. instit. Fideicommisso relicto sub conditione, si sine liberis, fideicommissario incumbit onus probandi existuisse conditionem fideicommissi, si is, qui de fideicommisso convenitur, objiciat, heredem gravatum reliquie liberos superstites. Quod si ii simul cum patre perisse dicantur, ita ut non appareat quis prior deceperit, in dubio conditio fideicommissi existuisse videtur; l. ex facto, §. si quis autem, infr. ad Trebell. id est pater intelligitur supervixisse liberis, ne fideicommissarius excludatur. Quod intelligendum est si liberi sint impuberes, quod si filius sit pubes, intelligitur supervixisse patri; l. qui duos, §. ult. l. si mulier, l. cum pubere, supr. de reb. dub. Tacit. 16. annal. (cap. 11.) de nece L. Veteris & Pollutiae ipsius filiæ: Servavitque ordinem fortuna; ac senior prius, tum cui prima ætas, extinguitur. Et si fideicommissum ab herede relictum sit sub conditione, si sine liberis, & is reliquerit nepotem ex filia, conditio fideicommissi deficit, quia qui reliquit nepotem ex filia non deceperit sine liberis; l. 1. C. de condit. insert. l. jubemus, §. + pen. C. ad Trebell. Si quis uxorem heredem instituerit, & rogaverit eam post mortem restituere hereditatem Seio, si sine liberis deceperit, conditio fideicommissi intelligitur, si deceperit sine liberis communibus susceptis ex ipso testatore, quia testator non videtur cogitasse de liberis susceptis ex alio matrimonio; gloss. in d. l. ex facto, §. si quis rogatus: & si quis rogatus sit restituere hereditatem, si sine herede deceperit, videtur rogatus restituere, si sine liberis deceperit; d. l. ex facto, §. ult. quia vix est ut quis sine herede moriatur.

L. 103.

SI Titio centum legata sint post decem annos præstanda, sub conditione, si satis ab herede non exegerit, quæ conditio hodie habens vim remissionis cautionis, olim non fuit pro remissione cautionis, sed pro conditione, quæ omnino implenda fuit: cautio enim legati conditionalis vel in diem servandi a testatore heredi remitti non potuit ante Constitutionem D. Marci; l. 2. C. ut in possess. legat. & Titius deceperit intra decimum annum, non exacta satisfactione, ad heredem transmittit legatum, quia moriente eo conditio existit, ex hac l. id est certum esse coepit, eum non exacturum cautionem; conditio

ditio enim, quæ consistit in non faciendo, non impletur nisi morte legatarii; *l.* *Titio fundus*, supr. *b. tit.* Legati conditionalis propria sunt hæc, quod si legatum relictum sit sub conditione, & interim pendente conditione legatarius decesserit, legatum extinguitur, nec transmittitur ad heredem legatarii; *l. intercidit*, supr. *b. tit. l. 4. & 5. infr. quand. dies leg. cedat.* Item legatario conditionali pendente conditione cavere heres debet ex edicto prætoris, se legatum præstaturum quum dies vel conditio exsisterit; *l. 1. & tot. tit. infr. ut legat. serv. caus. caveat.* Et in legatis conditionalibus spectatur tempus evenientis conditionis; *l. prox. infr. b. tit. d. l. intercidit, l. cum pater, §. hereditatem filius, de legat. 2.* Et hoc differt legatum conditionale a stipulazione conditionali, stipulatio enim conditionalis transmittitur in heredem stipulatoris, mortuo stipulatore ante eventum conditionis; *§. sub conditione, inst. de V. O. l. is, cui, infr. de oblig. & act. l. conditionales, de V. S.* quia stipulatio conditionalis vires accipit ex præsenti tempore; *l. ususfructus, infr. de stipulat. serv.* in stipulatione conditionali spectatur tempus contractus; *l. si filiusf. infr. de V. O.* Conditionalis creditori ita verum est nihil deberi, ut nec ei cavendum sit pendente conditione; *l. Fulcinius, §. si in diem, quib. ex caus. in possess. eat.* Unde etiam nata est illa differentia, quod legatarius conditionalis si ei non caveatur, ex edicto prætoris mittitur in possessionem bonorum heridis, creditor autem non mititur in possessionem bonorum debitoris, quia pendente conditione debitoris bona venire non possint, is mittitur, qui potest bona ex edicto prætoris vendere; *l. 1. eod. tit.*

L. 104.

SI fideicommissum ab herede Titio relictum sit sub conditione, & interim pendente conditione, post mortem testatoris post apertas tabulas testamenti, legatarius deportatus sit in insulam ob delictum, & beneficio Principis restitutus sit ante eventum conditionis, existente conditione postea legatum consequi potest, cum conditio exsistit postquam restitutus est; in legatis enim conditionalibus capacitas spectatur tempore existentis conditionis, id est cum queratur, an legatarius capax sit, nec ne, spectatur tempus evenientis conditionis, ex hac lege *l. intercidit*, supr. *b. tit. l. cum pater, §. hereditatem filius, de legat. 2. l. intervenit, infr. de legat. præstand. contr. tab. l. si uxorem, C. de condit. insert.* In legato pure vel in diem certum reliquo spectatur tempus testamenti facti; *l. cum filius, §. servus, de legat. 2.* In institutione pura vel conditionali spectantur tria tempora, tempus testamenti, tempus mortis, & tempus aditionis hereditatis, media tempora non nocent; *l. si alienum, §. in extraneis, supr. de hered. instituend. §. in extraneis, inst. de hered. qualit. & different.* Inde fit, ut si heres institutus sub conditione pendente conditione deportatus sit, & restitutus sit tempore existentis conditionis, heres fiat; *l. liber homo, §. si heres, supr. de hered. instituend.*

L. 105.

SI res legetur sub conditione, interim pendente conditione res manet in dominio heridis, ut si servus legatus sit sub conditione, interim est heredis, nec quod conditio existens efficit ut desinat esse heredis, pendens facit ne interim videatur ejus esse; *l. 1. §. servi, supr. ad Silan. l. generaliter, §. 1. infr. qui & a quib. manumiss.* Et si heres fundum a testatore legatum Seio sub conditione, pendente conditione alii legaverit, existente conditione dominium non recedit, id est recessisse non videtur a priori legatario, ex hac *l. & l. si fundum 81. supr. de legat. 1. nec locum religiosum potest heres facere inf-*

L 1 i j

rendo mortuum , nec servitatem imponere , cum effectu sc. & imposita servitus finietur existente conditione , ex hac l. & l. is , cui , §. heres , supr. + quemadmodum servit. amitt. l. si sub conditione , quib. mod. ususfruct. amitt. l. 4. de religios. Si heres rem a testatore Seio legatam alii legaverit , existens conditio facit , ne videatur res discessisse a priori legatario , existente conditione legatum perinde debetur , ac si pure ab initio relictum esset , nec tam ejus temporis , quo conditio existit , quam quo testator mortuus est ratio habetur : unde fit , ut si fundo legato mihi sub conditione , pendente legati conditione heres me heredem instituat , ac postea legati conditio existat , in falcidiæ ratione fundus non jure hereditario , sed legati meus esse intelligatur ; l. fundo , infr. ad l. falcid. Hoc interest inter conditionem casualem & potestativam , quod conditio casualis quandocumque existens retro trahitur , & recurrit in testamentis ad tempus mortis , ex hac l. & l. quod dicitur , supr. de testam. milit. in contractibus ad tempus contractus ; l. necessario , de pericul. & commod. rei vendit. l. potior , §. 1. qui potior. in pignor. l. si filiusf. de V. O. l. donatio-nes 25. C. de donat. int. vir. & uxor. secus conditio potestativa non retro trahitur in præjudicium tertii , cui medio tempore jus quæsumum est , quia legatum conditionale , vel stipulatio conditionalis pro pura habetur cum in potestate debitoris sit conditionem implere ; l. jure civili , supr. h. tit. l. qui balneum , §. 1. supr. qui potior. in pignor. si res sub conditione legata vel per fideicommissum relicta sit , interim pendente conditione heres non prohibetur eam alienare vel obligare , quia interim res manet in domino heredis ; l. si heres , §. si heres , infr. ad Trebell. sed existente conditione alienatio ab initio in irritum deducitur , id est perinde est , ac si ab initio alienatio nulla & irrita fuisset , ita ut interim usucatio vel præscriptio non procedat contra legatarium , vel fideicommissarium ; l. 3. §. sin autem , C. commun. de legat. Sic & statuliber , id est servus , cui libertas relicta est sub conditione , pendente conditione pignori vel hypothecæ obligari potest , sed existente conditione pignus evanescit ; l. grege , §. 1. de pignorib.

L. 107.

Aliquando legatum sub conditione relictum pro puro habetur , puta si legatum Seio relictum sit sub eadem conditione , sub qua Titius heres institutus est , & Titius pure institutus inveniatur , ut ostenditur init. h. l. conditio , quæ pender ex institutione , vel refertur ad institutionem , si ea pura inveniatur , non facit legatum conditionale : relativum adjectum verbo futuri temporis facit quidem conditionem , sed si jungatur verbo præteriti aut præsentis temporis facit demonstrationem , non conditionem ; l. Stichum , qui meus erit , de legat. 1. l. nuper , de legat. 3. l. scribit , §. ult. de aur. & argent. legat. Item legatum relictum sub conditione , quæ tacite inest legato , veluti sub hujusmodi conditione , si heres scriptus aderit hereditatem , non facit legatum conditionale , ex h. l. conditiones , quæ tacite insunt , etiam si expressæ non sint , non faciunt legatum conditionale ; l. conditiones , supr. h. tit. Ex diverso interdum legatum pure relictum videtur conditionale , veluti si legatum pure relictum admittatur sub conditione , sub conditione datum intelligitur , ex hac l. in fin. l. si legatum , l. legata inutiliter , + supr. de admend. legat. l. quod pure , quand. dies legat. ced. l. si quis + ita , §. ult. infr. de statulib. Unde fit , ut quod sub una conditione datum est , sub contraria conditione ademptum intelligitur ; arg. h. l. & l. si legatum , de admend. legat. cap. olim causam , de restit. spoliat.

L. 108.

L. 108.

TEstator omnibus libertis legavit domum , sub conditione , aut potius sub modo , ut liberti in ea habitent , nec de nomine exeat : nimurum interdum modus conditionis appellatione continetur , ut in hac l. & l. Titio centum , §. 1. supr. b. tit. & pro conditione observatur ; l. 1. C. de his , quæ sub mod. & eo amplius eisdem libertis fundum legavit : quæsitum est , an conditio apposita priori legato , ne de nomine exiret , censeatur repetita in posteriori ? Scævola respondit , conditionem tacite intelligi repetitam ; conditio enim apposita priori legato , per verba , & hoc amplius , censetur repetita in secundo ; l. si pure , l. in repetundis , de legat. 3. Idemque juris est in institutione ; l. cum servus , §. 1. supr. de condit. institut. Si fideicommissum familie relictum sit , vel ne de nomine exeat , fideicommissum graduale inducitur , ita ut successive & gradatim de uno ad novissimum usque perveniat , ex hac l. & l. cum ita , al. l. omnia 32. §. in fideicommisso , supr. de legat. 2. l. ult. C. de verb. significat . & si fideicommissum familie relictum , vel ne de nomine familiæ exeat , deficientibus liberis & cognatis vocantur liberti ; d. l. ult. l. cum pater , §. t fidei heredum , de legat. 2. Liberti censentur de familia patroni , unde nomen patroni ferebant ; Tertull. de resurr. carnis : Atquin & vestis alba nitore , & aurei anuli honore , & patroni nomine , ac tribu mensaque honoratur . Et eo pertinet quod dicitur in hac l. & d. l. cum pater , fideicommissum libertis a patrono relictum , ne de nomine exiret .

L. 109.

SEius heres ex parte institutus , & rogatus , acceptis centum , partem hereditatis Titiae coheredi restituere , adita hereditate decepsit , similiter & Titia decepsit antequam daret centum : quæsitum est , an heres Titiae offerendo centum , ex causa fideicommissi partem hereditatis consequi possit ? Scævola respondit , heredem conditioni parere non posse . Conditio enim potestativa , quæ in dando vel faciendo consistit , si impleta non sit mora aut impotentia implere debentis , deficit , nec jus implendi conditionem transit ad heredem ; l. pen. §. 2. infr. hoc tit. ubi dicemus . Ratio est , quia conditions sui natura cohærent personæ ; l. qui Roma , §. Agerius , infr. de V. O. Ablativus absolutus , veluti acceptis centum rogo restituas hereditatem , inducit conditionem fideicommissi , ut colligitur , ex hac l. & l. fideicomissa , §. cum esset , supr. de legat. 3. Idem est si libertas servo data sit rationibus redditis , libertas data intelligitur sub conditione , si rationes reddiderit ; l. qui libertatis , §. servus , de evit. l. Thais , §. libertatem , infr. de fideicomm. libert. idem in l. in ratione 30. §. tametsi , l. acceptis , infr. ad l. falcid. l. facta , §. rescripto , ad Trebell. & hujusmodi conditionis implendæ potestas non transit ad heredem : & sic Scævolam magno ingenio , id est subtiliter de jure aperto , id est quasi de jure aperto & indubitato , respondisse subnotat Claudio . (Is est Claudio Thryphoninus unus e discipulis & assessoribus Papiniani , qui passim in his libris laudatur sub nomine Claudi tautum , & notas elegantes scripsit ad libros Scævola , ut colligitur ex hac l. & l. qui negotiationem , supr. de administr. tuit. & aliis quampluribus .) Rem tamen dubitatione non caruisse recte sensit Thryphoninus , an in proposito casu his verbis , acceptis centum , magis induceretur modus , quam conditio : sed in dubio conditionem magis , quam modum intelligi voluit , ex quo fit , ut onus offerendi injunctum in vim conditionis non trauseat in heredem ; l. un. §. sin autem , C. de caduc. tollend. alias si esset injunctum in vim modi posset impleri ab herede ; l. 1. C. de his quæ

sub mod. Cujac. in l. post emancipationem, §. ult. de legat. 3. & in l. accessoris, ad l. falcid.

L. 110.

STatuliber, id est servus manumissus sub conditione, si decem vel centum Titio dederit, pecuniam e peculio dando, etiam invito herede liber sit; l. 3. §. t. i. infr. de statulib. l. si filia, alias l. si uni, §. ult. supr. famili. ercisc. quod favore libertatis introductum est, ne difficultas præstandæ pecuniae impedit aut moretur libertatem: vix enim aliunde servus pecuniam præstare potest, quam de peculio, quod est quasi proprium patrimonium servi; l. peculium, & ex eo, l. quotiens, §. ult. supr. de pecul. Sed si statuliber iussus sit extraneo dare centum conditionis implendæ causa, remedii causa inductum est, ut consulatur heredi, ut prohibere heres possit, ne statuliber de peculio solvat, & si statuliber invito & prohibente herede pecuniam Titio det de peculio, heredi datur actio in rem petitione hereditatis pecuniae avocandæ causa adversus accipientem, qui cum invito herede sciens eam pecuniam, quæ erat hereditatis, acceperit, videtur pro possessore eam possidere, ex hac leg. nec eliditur hujusmodi actio contraria actione in factum, quæ dicitur dari ei, qui accepit pecuniam, adversus heredem, ut heres solvat de peculio, quod statuliber conditionis implendæ causa dare debuit; l. 3. §. ult. ff. de condic. caus. dat. his verbis: sed is, quem testator accipere voluit, adversum heredem in factum actione potest, ut testatori pareatur, nam & hæc verba esse ascititia, & † V. notam merum commentum Triboniani, acute † observavit Anton. Faber, 8. conjectur. 7. supr. pag. 237.

L. 111.

STichus liber esse jussus sub conditione rationum reddendarum, non aliter liber efficitur, quam si rationes reddiderit, & reliqua præstiterit, una & restituerit instrumenta actus sui, ex priori parte h. l. & l. Julius Paulus, l. cum servus, supr. h. tit. ubi dixi, l. qui filium, in fin. infr. de manumiss. testam. id est codicem rationum accepti & expensi: ut & tutor non liberatur periculo tutelæ, priusquam rationes reddiderit & reliqua præstiterit, & instrumenta pupillaria restituerit; l. ult. C. de pericul. tutor. l. unic. C. ut caus. post pubertat. Servus liber esse jussus sub conditione rationum reddendarum, in reddendis rationibus noui præstat debitores, cum quibus ipse contraxit, fuisse idoneos in diem mortis domini: sed eo tempore, quo his creditum est, ejus conditionis fuisse, ut diligens paterf. his crediturus fuerit, ut traditur in posteriori parte h. l. id est servus actor rationes reddere jussus, non præstat periculum nominum, quæ contraxit in diem mortis domini, non præstat nomina, quæ contraxit, esse idonea in futurum: sed præstat esse idonea eo tempore, quo contracta sunt: & similiter tutor vel curator præstat periculum nominum, quæ contraxit; l. tutor 35. supr. de administr. tut. l. debtoribus, C. eod. tit. ita sc. si minus idonea sint tempore, quo contracta sunt, non in futurum, nisi culpa ejus deteriora facta sint, id est debitores facti sint non solvendo eo cessante in convenientiis debtoribus; l. periculum, supr. de reb. credit. l. ult. §. t pen. de administr. rer. ad civit. pertinent. l. 2. C. arbitr. tutel. & pariter magistratus municipalis, qui tutorem dedit, præstat eum idoneum fuisse tempore susceptæ tutelæ, non in futurum; si enim postea lapsus sit facultatis, nihil est quod ei imputetur: magistratus casus adversamque fortunam pupillo non præstat; l. i. §. si magistratus, supr. de magistrat. convenient.

L. 112.

L. 112. in pr.

Si duobus vel pluribus centum legata sint sub una & eadem conditione, si monumentum fecerint, & unus monumentum fecerit altero cessante, queritur, an ille, qui monumentum fecit, solus admittatur ad legatum, excluso collegatario, an vero admittatur cum collegatario, ita ut ejus diligentia proficit sociis? Ulpian. in l. si ita fuerit servis, in pr. & §. i. insr. de manumiss. testament. dubitavit, an altero opus faciente, omnes admittantur ad legatum, ita ut magis voluerit quæstionem esse voluntatis, id est uno opus faciente, alios non admitti, nisi appareat de voluntate testatoris. Abscisus Pomponius init. b. l. ait, hujusmodi conditionem, si monumentum fecerint, duobus vel pluribus injunctam, defecisse videri, nisi in omnibus simul existat, id est nisi omnes simul opus fecerint, quia conditio, quæ consistit in faciendo, est individua, unde si testator opus fieri jussit, singuli heredes tenentur in solidum; l. in executione, §. secunda, de V. O. l. fideicommissa, §. pen. de legat. 3. Aliud respondit Alfenus in l. paterfamilias, de hered. insr. duobus heredibus institutis, sub conditione monumenti faciendi, & omnibus exheredatis, si quis eorum non pareret conditioni, si unus omiserit hereditatem nec monumentum fecerit, & alter adierit hereditatem & monumentum fecerit, exesse heres erit, quod nemo ex alieno facto oneratur. Sed totum hoc immutavit Justinianus in l. pen. C. de condit. insert. & cavit, si duobus vel pluribus legatum relictum sit sub una & eadem conditione, singulos necesse habere conditionem implere, & implendo eam, pro parte ferre legatum: sed si unus solus conditioni paruerit aliis cessantibus, solum admitti ad legatum & solidum capere: quod ante obtinuit etiam in conditione dandi, quæ est dividua, si pluribus legatum sit sub conditione, si decem heredi dederint, si unus decem dederit, cessante altero, capiet integrum legatum, vel si dederit tantum quinque, capiet tantum partem legati, & pars ejus qui non dedit alteri ad crescit cum suo onere; l. si quis legata, §. i. l. cui fundus, supr. b. tit.

§. i. ejusd. l.

Si Titio fundus legatus sit sub conditione, si Sumphoro, & Januario centum praesiterit, Sumphoro mortuo, queritur, an legatum extinguitur, veluti conditione defecta? Si spectemus jus strictum, legatum defecit propter defecum conditionis, quia legatum non aliter relictum videtur Titio, quam si praestet centum Sumphoro & Januario, dum quisque eorum vivet; sed benigna interpretatione dicendum est, si Sumphorus dececerit antequam Titius esset in mora, Titium partem legati consecuturum, dando Januario partem centum, ex hoc §. quia conditio pro impleta habetur, si casu deficiat, antequam legatarius sit in mora implendi; l. que sub conditione, §. mortuo, supr. de condit. insr. l. Thais, §. Spendophorus, de fideic. libert.

§. de illo, ejusd. leg.

Si duobus fundus legatus sit sub conditione, si certam pecuniam dederit in funus impensamque sepulturæ causa deportandi corporis in aliam regionem, certe stricto jure neutri debetur legatum, nisi uterque pecuniam dederit. Sed humaniori interpretatione alter eorum dando partem, legatum consequitur pro parte, quia conditio, quæ consistit in dando, est dividua: inde si fundus legatus sit duobus sub conditione, si decem dederint, alter partem fundi consequi potest dando quinque, ex hoc §. & l. cui fundus, l. si quis legata, §. i. supr. b. tit. gloss. in l. pen. C. de condit. insert.

§. ult. ejusd. l.

HUJUS §. species hæc est. Stichus testamento manumissus est sub conditio-
ne, si rationes reddiderit, quæritur ubinam rationes actus sui reddere
debeat, an ubi paterf. deceffit, an ubi ipse relictus est, id est ubi rationes
gessit tempore mortis domini, aut ubi voluerit? Priscus, unus e veteribus pru-
dentibus. (Eo cognomine tres fuere, nimurum Flavius Priscus, Javolenus Pri-
scus, Neratius Priscus; l. 2. §. 44. & §. ult. de origin. jur.) Priscus, inquam,
respondit, eum rationes reddere debere apud heredem, & hac de causa ad eum
proficiisci, utique, id est maxime, si reipubl. causa absit, ne qui reip. causa
abest, a negotiis publicis avocetur propter res privatas: publica enim utilitas
semper praferenda est privata; auth. res quæ, C. commun. de legat. Pompo-
nius rejecta sententia Prisci verius existimavit, alias aliud ex persona locoque
æstimandum, ex hoc §. id est, ut glossa recte interpretatur, arbitrio judicis re-
linquendum, quo loco rationes reddenda fint: puta si heres, cui rationes red-
denda sunt, sit nobilior persona, vel longius domicilium habeat, ita ut con-
gruentius sit servum actorem ad dominum accedere rationum reddendarum cau-
sa, licet minime absit reip. causa. Et hoc speciale est in statulibero id est
servo manumisso sub conditione rationum reddendarum. Alias tutor, vel cu-
rator, vel quilibet administrator, rationes reddere debet, & eo nomine con-
veniendus est apud judicem loci, ubi rationes gessæ sunt; l. heres absens, §.
1. supr. de judiciis, l. 1. & 2. C. ubi de ratiocin. Ratio est, quia in loco
administrationis facilior est copia probationum & instrumentorum rationum;
d. l. 2.

L. 113. & ult.

FILIUS heres institutus a patre & rogatus hereditatem restituere Titio, si de-
cederet priusquam res suas administrare posset: deceffit major 20. annis,
minor 25. annis: quæritur, an fideicommissum debeatur Titio? Paulus ait,
rescriptum esse, a Principe sc. fideicommissum deberi. Ratio est, quia cum
heres decefferit antequam major factus esset 25. annis, conditio fideicommissi,
si decefferit priusquam res suas administrare posset, extitisse videtur, quia mi-
nor 25. annis non habet rerum suarum administrationem, etiam si rem suam
bene gerat; l. 1. §. ult. supr. de minorib. Immo hujusmodi conditio non des-
cit, si forte heres, cui conditio adscripta est, veniam atatis a Principe impe-
traverit, quia in conditionibus, perinde ac in substitutionibus, & restitutioni-
bus, id est fideicommissariis substitutionibus, ætas justa legitima sive perfecta
ea intelligitur, quæ 25. annorum curriculo completur, non quæ beneficio Prin-
cipis suppletur; l. ult. C. de his, qui veniam atat. l. 2. C. si mater indemnit.
promis. l. quod Servius, de condit. caus. dat. quia conditions, quæ sunt facti
magis, quam juris, sui natura fictionem non recipiunt, nisi in casibus expres-
sis a jure. Hæc l. ult. est ex libris decretorum seu imperialium sententiarum
in cognitionibus prolatorum, in quibus si dubitaretur, de eo consultus Prin-
ceps rescribebat, ut ostenditur in b. l. Cujac. 2. obs. 26. Quod si filiosfamilias
legatum relicturn sit, cum in tutelam suam pervenerit, legatum collatum vi-
detur in tempus pubertatis, non in tempus quo paterfamilias erit, id est quo
sui juris erit morte patris vel emancipatione, nisi forte a matre, quæ suspe-
ctum habebat maritum, legatum sit, hoc casu legatum videtur relicturn in
tempus quo paterfamilias & pubes erit; l. cum filiosfamilias, de legat. 3.

AD

A . D

Senatusconsult. Trebellian.

D I G.

L. i. + in princ. §. 1. factum est, §. 2. cuius verba,
 §. 3. sublata, §. 4. quamquam, §. 5. hoc autem,
 §. 6. in filii, §. 7. bonorum.

TITULUM ad legem falcidiā recte sequitur titulus iste ad SC. Trebell. quia ut legē falcidiā quarta deducitur ex legatis & fideicommissis singularibus, quarta deducitur ex fideicommisso universali ex SC. Trebelliano, postquam constitutione Justiniani SC. Pegasianum, ex quo ex fideicommisso universali quartæ detrahendæ potestas inducta est, sublatum est, & in Trebellianum transfusum; §. sed quia stipulationes, inst. de fideic. hered. & quia quarta Pegasiana seu Trebellianica, quæ deducitur ex fideicommisso universali, introducta est exemplo quartæ falcidiæ, ut refert Justinian. in §. sed quia heredes, eod. tit. inde ea quarta falcidiā sèpius appellatur; l. 1. §. unde Neratius, l. mulier 22. §. si heres, infr. b. tit. Et eadem quarta jure falcidiæ retineri dicitur l. si patroni, §. qui fideicommissam, l. deducta, §. acceptis, infr. b. tit. Sed & superioribus titulis de legatis & fideicommissis ratio juris exposcebat adnecti tit. ad SC. Trebellianum, quia hoc SC. est de fideicommisso universali, id est de fideicommissaria hereditate restituenda. Hunc ordinem secutus Ulpian. inst. b. l. ait, se explicito tractatu de fideicommissis rerum singularium, trahire ad interpretationem SC. Trebelliani. Eadem ratione tit. inst. qui huicce respondet, merito inscribitur de fideicommissariis hereditatibus, & ad SC. Trebell. quod huic SC. locus sit tantum in fideicommisso universali.

Fideicommissa non sunt profecta ex jure civili, sed tota pendent ex jure prætorio, & continentur jurisdictione prætoris, qui fideicommissarius vocabatur; §. 1. inst. de fideic. hered. & apud Ulpian. libr. reg. tit. 25. §. 12. de fideic. proinde ususfructus non jure constituitur ex causa fideicommissi, sed tutione prætoris; l. 3. si ususfr. pet. l. 4. quib. mod. ususfr. amitt. Et de fideicommissis extra ordinem Romæ cognoscebat prætor; Ulpian d. loc. l. mulier 22. §. non est dubitatum, infr. b. tit. l. pecunia, §. actionis, de V. S. l. 5. C. de reb. credit. Qua ratione actio, quæ datur fideicommissi nomine, non dicitur proprie actio, sed persecutio, quæ est extraordinaria, & juris ordinarii non habet executionem; d. l. pecunie, & Ulpian. eod. loc. scilicet fideicommissa non per formulam, id est per actionem peti apud judicem datum & addictum formulæ, seu legitimæ actioni, sed extra ordinem cognitione prætoris. Sed quia nimis durum videbatur, totum jus fideicommissorum pendere ex jurisdictione prætoris, fideicommissorum tuendorum gratia facta sunt duo senatus consulta, Trebellianum temporibus Neronis, & Pegasianum temporibus Vespasiani.

SC. Trebelliano, cuius verba referuntur in + §. 2. b. l. cautum est, ut restituta hereditate ex causa fideicommissi, actiones, quæ heredi & in heredem competebant, id est actiones activæ & passivæ, transirent in fideicommissarium, quod inde repetitum est in §. + & Neronis, inst. de fideic. hered. Senatusconsulto opus fuit, ut restituta hereditate actiones hereditariae transferrentur in fideicommissarium, quia restituta hereditate ex fideicommisso, actiones, quæ semel constiterant in persona heredis, manebant apud heredem; restituta enim hereditate, is, qui restituit hereditatem, nihilominus heres permanet; §. re-

stituta, *inst. eod.* Et generaliter qui semel heres exstitit, numquam definit heres esse; *l. ait prætor*, §. sed quod Papinianus, de minorib. *l. ei*, qui solvendo, de hered. *instit.* *l. ex facto*, §. ult. de vulgar. *O* pupillar. At beneficio SC. Trebelliani effectum est, ut restituta hereditate ex fideicommissio, actiones hereditariæ activæ & passivæ ab herede transferuntur in fideicommissarium, ne heredi sua fides damnsa foret, ut scriptum est in † §. 2. b. *l.* id est ne restituta hereditate heres dñstringeretur actionibus hereditariis, quibus obligatus manebat. Restituta hereditate ex SC. Trebelliano actiones hereditariæ transfreruntur in fideicommissarium, non directæ, sed utiles; quum enim directæ actiones manerent apud heredem, post SC. Trebellianum prætor utiles actiones ei & in eum, cui restituta esset hereditas, quasi heredi & in heredem dare coepit; *d. §. † O Neronis, vers. post quod*: qua de causa etiam post restitutio nem fideicommissi heres non prohibetur agere in creditores hereditarios, vel potest conveniri a creditoribus hereditariis: sed si agat, vel conveniatur, adjuvatur, vel repellitur exceptione restitutæ hereditatis; *d. §. † quamquam, h. l. l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, infr. b. tit. l. ult. supr. de transact.* Ita quod dicitur in † §. 2. b. *l.* actiones, quæ heredi & in heredem dantur, non dari ei vel in eum, qui fideicommissum sicut rogatus esset restituisset, accipiendo est de efficacibus actionibus, quia heredi & in heredem etiam post restitutio nem fideicommissi dantur quidem actiones, sed inefficaces, quod eliduntur exceptione restitutæ hereditatis. Restituta hereditate beneficio SC. Trebelliani, actiones transfreruntur in fideicommissarium, vi ipsa SC. sine cessione, sine mandato: nam quod dicitur in *l. si mulier* 59. §. 1. supr. de jur. dot. heredem rogatum in hoc teneri, ut hereditatem restituendo transfrerat actiones, id intelligendum est fieri ope SC. sine facto & cessione heredis. Restituta hereditate ex SC. Trebelliano, actiones, quæ heredi & in heredem competebant, dantur fideicommissario & in fideicommissarium, quod sit heredis vice; *d. §. † O Neronis*. Fideicommissarius enim vere heres non est, sed quasi heres; *l. postulanter*, §. 1. infr. b. tit. Ac proinde restitutio hereditatis, actiones directæ ab herede non transeunt in fideicommissarium, sed utiles dumtaxat, ut modo dictum est, nec post restitutio nem fideicommissi fideicommissarius vere dominus efficitur, sed tantum incipit res fieri in ejus bonis; *l. facta*, infr. b. tit. *l. 3. si ususfr. petat.*

Post restitutio nem fideicommissi ex SC. Trebelliano, actiones hereditariæ ab herede transfreruntur in fideicommissarium, et si pater ipsi filio rogatus sit restituere; *d. † §. 2. O §. si filio*, infr. b. *l.* Opponitur, quod si pater ipsi filio rogatus sit restituere hereditatem, non utitur falcidia, quoniam ex persona sua sibi filius obligari non potest, ac pater non ut heres, sed ut pater rogatus videtur; *l. cum filio*. supr. de legat. 1. ut vero SC. Trebelliano locus sit, non sufficit de hereditate rogatum esse, sed quasi heredem rogari oportet; *l. mulier* 22. §. ult. infr. b. tit. Verum hoc speciale est quoad quartæ deductionem, sed nihil obstat quominus, etiam si pater ipsi filio rogatus sit restituere hereditatem, actiones ex Trebelliano a patre transfrerantur in filium, ut glossa sensit *hoc loco*. Ex SC. Trebelliano actiones ab herede dantur ei & in eum, cui ex testamento fideicommissum restitutum fuerit, ex ipsis verbis SC. quæ referruntur in † §. 2. b. leg. Senatusconsultum loquitur tantum de herede ex testamento, sed tamen ex interpretatione prudentum SC. Trebelliano locus est sive heres ex testamento sive ab intestato rogatus sit restituere hereditatem; *d. † §. hoc autem, b. l. l. recusare*, §. meminisse, infr. b. tit. *l. 3. C. eod. l. filiusf.* supr. ad *l. falcid.* quia fideicommissum non tantum testamento, sed etiam ab intestato, puta codicillis ab intestato factis, relinqui potest, & is, qui vult decedere intestatus, codicillis ab intestato factis, potest rogare legitimum heredem, ut bona sua alicui restituat; §. *præterea, inst. de fideic. hered.* *l. 4.*

I. 4. C. de codicill. Huic SC. Trebelliano locus est etiam in testamento filiis militis de castrensi vel quasi castrensi peculio ; d. t §. in filii , h. l. Hoc verum est quoad translationem actionum ab herede in fideicommissarium : ceterum quoad alia non est locus in testamento militis , in eo enim cessat quarta Trebellianica ; §. denique , infr. h. l. l. Marcellus , §. quod autem , infr. h. tit. secus in testamento filiis veterani , si patrem roget , ut peculium suum castrense restituat , pater ut heres quartam deducit , quia quasi patris bona restituere cogitur ; l. filius. ad leg. falcid.

§. de illo.

Restituta hereditate per heredem ex SC. Trebelliano , actiones utiles transferuntur in fideicommissarium : quod si fideicommissarius cui restituta sit hereditas , rogatus sit restituere hereditatem alteri , quæsum est , an restituta hereditate a priore fideicommissario , ex eodem SC. actiones transeant in fideicommissarium ? Et hac de re dubitatum est apud veteres . Ulpian. consti- tuendum esse super his putavit , ut refert Justinian. in l. pen. in fin. C. h. tit. id est rem indigere constitutione Principis , quasi nihil hac de re constitutum esset lege , vel SC. vel constitutione . Rationem dubitandi movere poterat , quod SC. Trebellianum loquitur de actionibus transferendis ab herede in fideicommissarium , quare non erat producendum a priore fideicommissario in secundum , quia in fideicommissis , quæ sunt onera & gravamina , non fit extensio de persona ad personam , vel de casu ad casum ; tum etsi fideicommissarius sit heredis vice , non per omnia utitur jure heredis , nec enim quartam retinet ; l. ex aſſe , in fin. l. si patroni , §. qui fideicommissam , infr. h. tit. Alia erat sententia Juliani & Mæciani , restituta hereditate a priore fideicommissario ex SC. Trebelliano actiones transferri in secundum fideicommissarium , ex hoc §. Ratio est , quod fideicommissarius sit heredis loco , & ab eo , quasi ab herede primo loco instituto , actiones transferantur in fideicommissarium . Restituta enim hereditate , fideicommissarius secundus subintrat in locum primi , & substitutus substituto videtur substitutus instituto ; l. si Titius , supr. de vulgar. C. pupillar. Quod igitur dicitur ex Ulpiano hic sibi placere sententiam Juliani , & Mæciani , liquido est Triboniani : aliud sentiebat Ulpian. vel saltem quasi novo casu emergente , de quo nihil constitutum esset , putabat rem egere constitutione principali . Tandem vero hæc veterum controversia sopita est constitutione Justiniani in l. pen. C. h. tit. qua sancitum , ut si primus fideicommissarius rogatus sit alteri hereditatem restituere , ipso jure actiones utiles transferantur a primo fideicommissario in secundum .

§. sed C. quoties .

EX SC. Pegasiano , quod constitutione Justiniani abolitum est & trans fusum in Trebellianum , heres institutus & rogatus restituere hereditatem , si suspectam hereditatem diceret , & recusaret adire quasi damnosam , cogebatur postulante fideicommissario adire & restituere , nec detracta quarta ; §. t 6. vers. sed si recusabat , inst. de fideic. heredit. Quod si duobus vel pluribus rogatus sit restituere hereditatem , vel uno ex iis postulante , ex SC. cogitur universam hereditatem adire & restituere : puta , si quis rogatus sit duobus restituere hereditatem , alteri pure vel in diem , alteri sub conditione , & suspectam hereditatem dicat , postulante eo , cui erat rogatus pure vel in t diem restituere , interim , id est pendente conditione , sub qua rogatus est alteri partem hereditatis restituere , universam hereditatem restituet ex SC. Existente autem conditione , actiones pro parte ipso jure transferentur in alium fideicommissarium , si velit

M m i j

partem suam suscipere, ex hoc §. l. cogi, §. si quis, l. ex aſſe, §. i. infr. h. tit. Ratio dubitandi erat, quod heres videbatur posse retinere partem non co- gentis pendente conditione, & fideicommissarium partis, postulantem universam hereditatem adiri & sibi restitui, repellere opposita exceptione doli, quod dolo faceret, qui peteret, quod mox redditurus esset; l. dolo facit, de dol. C' met. except. l. in condemnatione, §. ult. de R. J. Sed verum est, heredem vel uno ex fideicommissariis postulanti cogi posse ex SC. adire & restituere hereditatem in solidum, quia hereditas non potest adiri pro parte, pro parte suspecta dici & repudiari; l. i. supr. de adquir. heredit. Ac proinde his, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, vel uno ex iis postulante cogi potest ex SC. adire & restituere hereditatem, & quartae retentionem amittit, etiam in aliorum portionibus, qui id non desideraverint, quod restituta hereditate, vel uno cogente, actiones hereditarie in solidum transierint in eum, qui coegerit; d. l. cogi, §. idem Mæcianus. Ergo restituta hereditate in fideicommissarium partis, pure transeunt actiones in solidum, quæ, existente postea conditione pro parte sua, transeunt in aliud fideicommissarium, si velit partem suam suscipere. Si enim partem suam sibi restitui nolit, maneret apud fideicommissarium, cui restituta est universa hereditas; jus enim ad crescendi locum habet inter fideicommissarios universales, quia heredum vice sunt; l. Scavola, infr. h. tit.

§. si filio, + §. idem est, §. sed & si tutor.

Filio vel servo herede instituto, & rogato restituere hereditatem, hereditas per filium vel servum adquiritur patri vel domino cum onere fideicommissarii, quia quicquid filius vel servus adquirit, id adquirit patri vel domino; §. i. inst. per quas pers. cuiq. adquir. Unde si filius vel servus heres institutus fit, non potest adire hereditatem injussu patris vel domini, ne invitum ari alieno obliget; l. si quis misi bona, §. jussum, supr. de adquir. hered. Restituta hereditate per patrem vel dominum, ex SC. Trebelliano actiones ipso jure transferuntur in fideicommissarium, ex hoc §. Filio vel servo herede instituto & rogato, pater vel dominus restituit hereditatem, & transfert actiones in fideicommissarium, quia hereditas ita ei quæsita est ex persona filii vel servi, ut ne momento quidem hæcerit in persona filii vel servi; l. placet, supr. de adquir. heredit. Idem juris est, si pater vel dominus suo nomine rogati sint restituere, ex hoc §. id est si filio vel servo herede instituto, pater vel dominus suo nomine rogati sint restituere, restitutione patris vel domini actiones ex Trebelliano transferuntur in fideicommissarium, quia filio vel servo herede instituto, hereditas statim adquiritur patri vel domino, & ab eo, si rogatus sit tamquam vero herede, actiones transferuntur in fideicommissarium restituta hereditate; filio enim vel servo herede instituto fideicommitti patris vel domini potest, id est a patre vel domino fideicommissum relinquere potest quasi ab herede instituto; l. cum filios. de legat. i. Idem est si ipsi filio pater rogatus sit restituere, ut subjicitur in hoc §. + idem est. Si pater filio rogatus sit restituere hereditatem non deducit quartam, quia non ut heres, sed ut pater rogatus videtur; d. l. cum filios. Sed tamen si pater ipsi filio rogatus sit restituere, restituta hereditate ex SC. Trebelliano actiones a patre transferuntur in filium, ex hoc §. Et SC. et si locus non sit quoad deductionem quartæ, huic tamen locus est quoad translationem actionum. Sed & pupillo vel adulto vel furioso herede instituto, tutor pupilli, vel curator adulti vel furiosi si rogatus sit restituere hereditatem, restituta hereditate per tutorem vel curatorem ipso jure ex Trebelliano transferuntur actiones in fideicommissarium, ex h. §. + sed C' si tutor, C' l. cum heres 35. infr. h. tit. Obstat videbatur l. restituta, §. i. infr. h. tit. ubi pupillo herede instituto, pupillus ipse debet

restituere auctore , non tutor sine pupillo , nisi infans sit : sed in hac legge pupillus ipse debet restituere auctore , quia fuit rogatus restituere . Tutor vel curator restituit , & transfert actiones in fideicommissarium , quia ipse fuit rogatus , & restituendo obsequitur voluntati defuncti . At ex SC. Trebelliano restituta hereditate , ita demum actiones transferuntur in fideicommissarium , si heres restituat , sicut rogatus esset , ex verbis SC. §. t. 2. supr. b. l. l. sed t. et si ante , infr. b. tit. l. si mulier 59. §. ex aſſe , supr. de jur. dot. Constitutione etiam Justiniani si pupillus , qui aut dari non potest , aut absens est , aut furiosus rogatus fuerit de restituenda hereditate , eamque vel pater pupilli , vel curator adulti vel furiosi restituerit , actiones hereditariæ ipso jure transferuntur in fideicommissarium ; l. pen. C. b. tit.

§. fuit quæſitum , t. §. curatori .

PUpillus non potest adire hereditatem , nisi tutore auctore ; l. pupillus , supr. de adquir. heredit. , l. potuit , C. de jur. deliber. nec restituere hereditatem fideicommissariam , nisi tutore auctore ; l. restituta , §. pupillus , infr. b. tit. Quod si pupillus rogatus sit ipsi tutori hereditatem restituere , quæſitum est , an ipso tutore auctore restitutionem facere possit ? Et a D. Severo decretum est , pupillum non posse tutori restituere hereditatem ipso tutore auctore , quia tutor non potest esse auctor in rem suam , ex b. §. t. fuit quæſitum , quæ regula traditur & in l. i. t. l. pupillus , l. quod t. dicimus , l. t. si servus communis , supr. de auctor. tut. Quod si adultus rogatus sit curatori restituere , poterit ipsi restituere hereditatem , quoniam necessaria non est curatoris auctoritas ad restitutionem , ex b. §. t. curatori . Ratio dubitandi erat , quod minor videbatur non posse contrahere cum suo curatore sine auctoritate alterius curatoris , quia non potest contrahere cum alio sine consensu curatoris ; l. si curatorem , C. de in integr. rest. min. Sed minor potest restituere hereditatem sine consensu curatoris , quia restitutione fideicommissi non obligatur , sed liberatur : restitutio enim fideicommissi est solutio ; l. non enim , infr. b. tit. Quærunt hoc loco DD. an filiusf. patri mortis causa donare possit , videbatur non posse , quia filiusf. non potest donare sine consensu patris ; l. filiusf. §. pari autem , de donat. l. tam is , §. i. de mort. cauf. donat. Ergo non potest consensus interponere in rem suam , qua ratione non potest quispiam auctor esse in rem suam : sed reception est sententia , filium familias mortis causa donare posse ipsi patri consentienti , quia hic non requiritur auctoritas patris , quæ est actus legitimus & solemnis , in quo nemo potest esse auctor in rem suam : sed requiritur nudus consensus , quem pater potest interponere etiam in rem suam , quia consensus juris solemnitatem non desiderat .

§. si autem .

SI collegium vel corpus rogatum sit restituere hereditatem singulis ipsius collegii , potest singulis inspecta eorum persona restituere hereditatem , nec enim videtur quis horum , qui sunt de collegio , ipsi sibi restituere , ex hoc §. Ratio dubitandi erat , quia a se ipso sibi legari vel fideicommitti non potest ; l. plane , §. si duobus , l. legatum 116. §. i. supr. de legat. i. At ubi collegium rogatum esset restituere singulis de collegio , videbatur fideicommissum a semetipso sibi met ipsi relinqui , cum collegium constituantur ex singulis , qui sunt in collegio . Sed versus est valere fideicommissum a collegio relictum quibusdam vel singulis de collegio , quia differentia est inter collegium seu corpus , & collegiatos vel corporatos : aliud universitas , aliud singuli , unde quæ sunt universitatis , non sunt singulorum ; l. in tentum , §. i. supr. de divis. rer. l.

Sed si hac, §. qui manumittitur, de in jus voc. Et si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas singuli debent; *l. 7. §. si quid universitati, supr. quod cujuscumq. universit.* Itaque si fideicommissum a collegio relictum sit singulis vel quibusdam ipsius collegii, non videtur sibi quisque horum restituere, quia non ut singuli restituunt, sed ut universi. Et collegium restituit singulis inspecta eorum persona, id est ut privatis, non ut universis, unde restitutio non fit sine decreto collegii, ut nominatum scriptum est in hoc §. ut intelligas sc. universitatem seu collegium restituere non singulos sibi ipsis.

§. si heres.

SI heres, pracepto fundo quartæ vice, rogatus sit restituere hereditatem, ex Trebelliano restituet hereditatem, ita ut fundus praceptorum imputetur in quartam, nec multum facit, id est neque obstat, quod fundus pignori datus est, neque enim æris alieni personalis actio fundum sequitur, id est possessorem, sed fideicommissarium, cui ex Trebelliano hereditas restituta est: & hoc est quod dicitur in *l. si fideicommissum, §. pen. supr. de judic.* æs alienum non esse loci, sed universarum facultatum, id est non esse onus fundi singularis, sed universæ hereditatis. Actio enim personalis non datur adversus singularem successorem; *l. ult. C. de heredit. act.* quia actio hypothecaria, quæ est in rem, datur in quemlibet etiam tertium possessorem; *l. i. & 2. C. si unus ex plurib. hered. ereditor. vel debit.* Ex contrafactu pignoris sc. nascuntur duæ actiones, personalis, & hypothecaria, & submota personali actione, durat hypothecaria; *l. 2. C. de luit. pignor.* Et heres rogatus restituere hereditatem praceptorum fundo, restituta hereditate, retento fundo, potest conveniri hypothecaria a creditoribus hereditariis. Heres rogatus desiderabat sibi caveri datis fiducijs foribus a fideicommissario, ut si forte fundus obligatus, actione hypothecaria evinceretur a creditore, ei cautum esset de evictione, & hoc remedio quidam heredi succurrendum putabant, quorum sententia proponitur in illis verbis, *sed cavendum est heredi, &c.* Diversa fuit sententia Juliani, fideicommissarium non posse compelli cavere heredi de evictione, sed fundum æstimandum esse quanti valeat, id est quanti venire possit sine cautione, id est quanti vendi potest cum periculo evictionis, & cum onere hypothecæ: res enim tanti æstimatur, quanti vendi potest; *l. + si servus, in pr. vers. quod si, supr. de condic. furiv. l. mortis causa 18. in fin. de mort. caus. donat.* & res æstimanda est inspecta qualitate, quantitate, & onere; *auth. hoc jus + porrectum, in fin. C. de SS. eccles.* Et fundus obligatus eo minus æstimatur propter hypothecam, & pluris æstimaretur, si fideicommissarius cavisset. Et si fundus tanti æstimetur absque cautione, quanti est quarta, ex Trebelliano transiunt actiones in fideicommissarium: quod si minoris æstimetur, quod deest supplebitur ex aliis bonis hereditatis, & eo retento, similiter ex Trebelliano + restitutio fit. Et hanc sententiam probat Ulpianus in *fin. b. §. quod haec sententia multas quæstiones dirimat, id est multas quæstiones, quæ oriri possent inter heredem & fideicommissarium occasione cautionis, quia difficile est inventire idoneos fiducijs, & multæ lites nascantur circa idoneitatem fiducijs prediis, & v.*

rum; l. omnes, §. preterea, C. de Episc. & cleric. Ratio dubitandi erat, si facit. Add. quod non satis succursum videbatur heredi per æstimationem, quod fundus maneret obligatus creditori, & per æstimationem non tolleretur periculum evictionis, quinimmo id heres in se recipere, & tutius esset heredi caveri a fideicommissario: quo remedio consultur emptori, si res evincatur ante pretii solutionem, ut non possit compelli ad residui vel totius pretii solutionem, nisi prius ei satis offeratur; *l. si post perfectam, l. + ex prediis, C. de evict.* Sed mod. rei vend. Juliani sententia obtinuit, heredem non posse cogere fideicommissarium, ut si

bi *caveat de evictione fundi*, quem retinet quartæ loco, quod satis cautum videatur heredi per estimationem faciendam cum suo onere, ac periniquum sit supervacua cautione onerari fideicommissarium; *l. hæc stipulatio*, §. 1. *ut legat. vel fideic. serv. caus. caveat.*

§. *si is, qui quadringenta.*

Heres vel legatarius non potest onerari fideicommissio ultra vires hereditatis vel legati; §. t. 1. vers. *hoc solum, inf. de singul. reb. per fideic. relict. l. filiusf. §. apud Marcellum, de legat. 1. l. 1. §. sciendum, de legat. 3. l. t ex facto, §. non tantum, infr. h. tit. quod comprobatur & in hoc §. cuius species hæc est. Titius CCCC. in bonis habebat: is testamento facto Sempronio legavit CCC. Caium heredem instituit, eundemque rogavit, deductis ducentis, Seio restituere hereditatem: quæsitum eit, an fideicommissarius teneatur præstare solidum legatum CCC. Sempronio, an vero non ultra teneatur, quam quatenus ad eum ex hereditate pervenit? Et Juliani sententia fuit, quam comprobat Ulpianus *hic, fideicommissarium stricto jure teneri solvere CCC.* quia onus legatorum sequitur fideicommissarium: sed ex æquitate, non dari in eum actionem in plus quam in ducenta, in heredem autem in centum, ita ut heres alia centum retineat sibi pro quarta. Ratio subjicitur, quia fideicommissarius non debet ultra onerari, quam ad eum ex hereditate pervenit; sicut enim is, cui nihil relictum est, non potest onerari fideicommissio, iuxta regulam, quem non honoro gravare non possum; *l. ab eo, C. de fideicommiss. ita & is, cui aliquid relictum est, non potest in plus gravari, quam ei datum sit.* In hoc tamen durior est causa fideicommissarii, quam heredis, quod fideicommissarius non detrahit quartam de legatis, & hoc eit quod voluit Ulpianus his verbis, *quamvis falcidia cesseret, quia quarta Pegasiana seu Trebellianica, quæ falcidia appellatione passim intelligitur, semel detrahitur tantum ab herede instituto & rogato, non autem a fideicommissario, ne per plures deductiones quartæ hereditas exauriatur, ex hoc §. & duob. seq. infr. hac l. l. si patroni, §. qui t fideicommissam, infr. h. tit. l. lex falcidia 47. §. 1. ad leg. falcid.**

§. *denique.*

EX testamento militis heres non tenetur ultra vires hereditatis, tamen non detrahit quartam falcidiæ vel Trebellianicam de legatis vel fideicommissis a se relicitis, ex hoc §. l. *Marcellus, §. 1. infr. h. tit. l. in testamento, C. de test. milit. & hoc favore militiae.* Ratio eit, quia utraque quarta falcidia & Trebellianica detrahitur contra voluntatem testatoris, & favor militis in eo versatur, ut legata & fideicomissa sine detractione solvantur, secundum voluntatem defuncti. Idem in fideicommissario, cui ex cœla fideicommissi restituta eit hereditas. Ex testamento militis fideicommissarius non tenetur ultra vires fideicommissi, nec tamen quartam deducit, ex hoc §. fideicommissarius non detrahit quartam de fideicommissis a SC. relicitis, quia ex SC. *Pegasiano* soli heredi licet quartam detrahere, non etiam fideicommissario, & SC. quod locutum est de herede, non producitur ad fideicommissarium quoad quartæ detractionem.

§. *inde Neratius.*

CUm plures gradus fideicommissi sunt, fideicommissarius prior quartam non detrahit fideicommissario secundo, quarta enim semel detrahitur ab herede, & ubi semel quarta detracta est per heredem, alia non potest detrahi per fideicommissarium, ne fideicommissum exauriatur tot detractionibus. Ac pro-

Inde si heres rogatus est restituere universam hereditatem, non deducta *falcidia*, & fideicommissarius prior rogatus sit & ipse alii restituere, non detrahit quartam fideicommissario secundo, nisi duobus casibus. Primus est, si heres liberalitatem ad priorem fideicommissarium tantum voluit pertinere, ex hoc §. id est si heres ipse omiserit quartam, quod est genus liberalitatis in gratiam prioris fideicommissarii, quo casu fideicommissarius quartam detrahit, non ex persona sua, sed ex persona heredis, nec in dubio heres præsumitur remisisse quartam, ut gratificaretur fideicommissario, quia in dubio heres, qui restituit totam hereditatem non detracta quarta, præsumitur id fecisse, ut plenam fidem exhiberet voluntati defuncti; l. si sponsus, §. t. 15. de donat. int. vir. & uxori. l. patrem, de his, quæ in fraud. cred. l. i. C. ad leg. falcid. ut recte existimavit Ripa hic. contra Azonem. Alter casus est, si heres quartam deducere non potuit, forte quia hereditatem suspectam dixit, & coactus adiit jubente fideicommissario, tunc fideicommissarius habet jus deducendæ quartæ; l. Marcellus, in pr. vers. quod si suspecta, infr. hoc tit. Obstare videbatur l. si patroni, §. qui t. fideicommissam, infr. h. tit. ubi fideicommissarius, qui heredem coagit suspectam hereditatem adire & restituere, si ipse quoque rogatus sit alii restituere, totam restituet non deducta *falcidia*: sed haec leges non sunt pugnantes. Huic enim *legi* locus est in legatis ab ipso fideicommissario relictis: sed aliud est in legatis ab herede relictis, quia fideicommissarius non detrahit *falcidiæ* ex legatis a se relictis quasi legatarius, secus *falcidiæ* detrahit ex legatis ab herede relictis, quia tunc fideicommissarius *falcidiæ* detrahit, non ex persona sua, sed ex persona heredis, ut subjicitur in d. §. qui t. fideicommissam, & l. facta, §. si cum suspectam, infr. h. tit. fideicommissarius autem non detrahit *Trebellianicam* secundo fideicommissario, non ea ratione, quod heredi in hoc §. prohibita esset deductio *Trebellianica*, quia hoc jure quarta *Trebellianica* prohiberi non potuit; l. qui totam, infr. h. tit. sed alia ratione, ea sc. ne si plures fideicommissi gradus fiant, fideicommissum exhaustiatur, ut modo dictum est.

§. pen. & ult.

SI heres rogatus sit restituere quotam hereditatis, puta dimidiā, onus legatorum dividitur inter heredem & fideicommissarium pro quota, ita ut heres quartam integrum habeat, id est solutam onere legatorum, quia quarta *falcidia* solvit omni onere legatorum. Finge testator cum quadringenta in bonis haberet, ducenta legavit Titio, & heredem rogavit, partem dimidiā hereditatis Sempronio restituere, onus legatorum scinditur inter heredem & fideicommissarium, ita ut centum petantur ab herede, & alia centum fideicommissario, id est a fideicommissario, quia secundum hanc rationem heres integrum quartam habet, id est solutis centum pro parte legati, centum, quæ continent quartam, remanent apud heredem; §. pen. & l. 2. C. h. tit. ubi indubitate juris esse dicitur, fideicommissarium, cui pars hereditatis restituta est, pro rata teneri ad legata, & alia onera hereditaria. Quod si heres rogatus sit restituere hereditatem deducta quarta, vel re, quæ quartam tantum æquet, non tenetur legatis, sed eorum onus spectat ad solum fideicommissarium. Nunc finge, quæ est species §. ult. testator, qui quadringenta in bonis habebat, condito testamento trecenta legavit Titio, & heredem rogavit, ut hereditatem deductis centum Sempronio restitueret: restituta hereditate deductis centum, quæ quartam tantum contineant, actions legatorum in solidum dantur in fideicommissarium, quia restituta hereditate onus legatorum non pertinet ad heredem, si amplius apud eum non remanet, quam quarta: & hoc est quod dicitur in §. si quis, instit. de fideic. hered. si heres deducta re certa, quæ quartam con-

continet, rogatus sit restituere hereditatem, restituta hereditate deducta re, actiones ex Trebelliano in solidum transferuntur in fideicommissarium, & res manet apud heredem sine ullo onere hereditario, quasi ex legato ei adquisita. Quod si heres rogatus sit restituere universam hereditatem, non detracta quarta, restituta hereditate sine detractione, actiones legatorum vel fideicommissorum particularium transferuntur in fideicommissarium, l. ult. C. + h. tit. Et in hoc differt onus legatorum ab onere æris alieni, quod si heres rogatus sit restituere hereditatem deducta quarta, vel certa re, tenetur creditoribus proximo quartæ, etiam si non excedat quartam, quia æs alienum ipso jure minuit quartam; l. et si sine scriptura, C. h. tit. l. irritum, C. ad leg. falcid. Igitur si heres rogatus deducta quarta dodrantem fideicommissario restituerit, quod creditoribus hereditariis solverit, pro dodrante tantum a fideicommissario petere potest; l. i. C. h. tit.

L. 2. C. 3. init., C. + §. 1.

EX SC. Pegasiano si heres rogatus suspectam hereditatem dicat & adire re-
cuset, postulante fideicommissario a prætore competitur adire & restituere, & quartæ deducendæ commodum amittit; §. + 6. vers. sed si recusabat,
infr. de fideic. heredit. l. cogi, §. cum quidam, infr. h. tit. Et herede co-
acto adire & restituere, fideicommissarius legatis non tenetur in plus, quam he-
res teneretur, si sponte adiisset, & si falcidiæ locus sit, quartam deducit de
legatis ab herede relictis; quarta enim, quam perdit qui coactus adivit, non
cedit legatariis, sed fideicommissario, qui heredem coagit adire & restituere.
Finge, testator, cum quadringenta in bonis haberet, Titio legavit CCC. &
heredem rogavit, ut Sempronio hereditatem restitueret: heres rogatus cum
suspectam hereditatem diceret, postulante fideicommissario jussu prætoris adiit
& restituit: quærebatur, quid legatario fideicommissarius dare deberet? Celsus
in h. l. + 2. primum tentat monendo & dubitando, ut recte subodoratur Azo
hic, tota trecenta fideicommissarium Titio præstat debere, non una ratione.
Prior est, quod præsumatur testatorem voluisse, fideicommissum restitui cum
onere legatorum. Altera quod heres rogatus intelligitur, ut fideicommissarium
suo loco constitutum, quo sc. eidem restituat, quod solutis legatis & aliis one-
ribus, reliquum apud eum maneret, si non esset rogatus restituere: cum ergo
heres, a quo trecenta legata erant de hereditate, quæ tota consistebat in qua-
dringentis, non amplius haberet quam centum, si sponte adiisset hereditatem,
hæc centum fideicommissario restituere rogatus intelligitur. Tandem Celsus con-
cludit, sic ineundam esse legis falcidiæ rationem, quasi heres trecenta Titio
dare damnatus sit, Sempronio centum nomine legati sc. Sicut ergo si heres sua
sponte adiisset Titio daret ducenta viginti quinque, & Sempronio septuaginta
quinque, detracta quarta de utroque; si heres coactus sit adire & restituere,
consequens est, fideicommissarium non plus debere Titio legatario, quam si
heres in jussu prætoris, id est sponte sine coactione adiisset hereditatem, id est
detrahere quartam de trecentis, quod est septuaginta quinque. Et hæc est sen-
tentia h. l. + 2. Ratio est, quod herede coacto adire & restituere, fideicom-
missarius, qui coagit heredem adire & restituere, detrahatur quartam de legatis
ab herede relictis, quod eodem jure utatur, quod heres habiturus esset, si
sponte adiisset, & restituisset, ut dicitur in h. l. + 2. & absurdum esset lega-
tarium plus ferre herede coacto adire, & restituere, quem latus esset, si he-
res sponte adiisset, quæ ratio petitur ex proxima l. 3. quæ huic conjungenda
est. Hujus leg. initii species hæc est. Testator, cum quadringenta in bonis
haberet, Titio legavit trecenta, & expressim cavit, ut ea pertinerent ad onus
heredis, heredem scriptum rogavit hereditatem restituere Sempronio: heres spon-

te adiit, & restituit hereditatem: quæritur quomodo debeat falcidiæ ratio computari? Marcellus scripsit, falcidiæ rationem ita iniri debere, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta Sempronio, trecenta vero legata Titio, ita ut trecenta illa in septem partes dividantur, e quibus quatuor partes ferat fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si heres, cum suspectam hereditatem diceret, coactus adierit & restituerit, fideicommissarium primum t' retinere quartam, quam habiturus esset heres si sponte adiisset & restituisset, hoc est centum de quadringentis. Nam herede coacto adire & restituere, fideicommissarius detrahit quartam, quam heres detraheretur, si sponte adiisset, & restituisset; l. facta, §. si t' cum suspectam, infr. h. tit. Reliquorum autem trecentorum eandem distributionem fieri, ut ex his quatuor partes ferat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: iniquissimum enim esset, legatarium plus ferre herede coacto adire & restituere, quam si sponte adiisset, ut eleganter dicitur init. h. l. Quod enim ex SG. Pegasiano heres rogatus, si suspectam hereditatem dicat, compellitur adire & restituere, institutum est, ne fideicommissum intercidat non adita hereditate; §. sed quia heredes, t' & seq. vers. sed se recusabat, inst. de fideic. hered. utpote non valeret heres restituere hereditatem, quam non haberet: atque ita quod introductum est in gratiam fideicommissarii, fideicommissi conservandi causa, non debet detorqueri in ejus necem & in gratiam legatariorum, de quibus SC. non cogitavit: unde heres rogatus non potest cogi adire hereditatem & restituere a fideicommissario singulari, qui pro legatario habetur, sed tantum a fideicommissario universali, qui est heredis loco; l. nam quod, O' duab. seqq. infr. h. tit. Quod dictum est in suspecta hereditate, nempe quod heres coactus adire & restituere hereditatem amittit quartam Pegasianam seu Trebellianicam. Idem locus habet in iis testamentis, in quibus falcidia cessat; t' §. 1. h. l. 3., ut in testamento militis; l. in testamento, C. ad l. falcid.

§. t' item Pomponius.

SI heres institutus sit, & rogatus restituere hereditatem deductis legatis, quæritur, an quartam detrahatur, tam ex legatis, quam ex fideicommisso, an solida legata praestet, & quartam detrahere possit ex solo fideicommisso? & Pomponius ex Aristone responderet, quartam ex omnibus detrahendam, hoc est tam ex legatis, quam ex fideicommisso, ex hoc §. Ratio dubitandi erat, quod testator videtur voluisse, integra legata solvi non deducta quarta Trebellianica, herede rogato hereditatem restituere deductis legatis: tamen quod heres rogatus est hereditatem restituere deductis legatis, non t' impedit deductionem quartæ Trebellianice ex legatis: sed hunc tantum parit effectum, ut in ejus electione sit, in restituenda hereditate deducere legata, & ea praestare sua manu, vel totum quod est in hereditate vel legatis restituere; l. cogi, §. inde queritur, infr. h. tit.

§. res, quæ.

Jure veteri res fideicommisso subjectæ pendente conditione fideicommissi alienari poterant, ita ut ab emptore revocari non possent existente conditione fideicommissi, salva fideicommissario fideicommissi persecutione actione ex fideicommisso contra heredem, ut res alienatas resarciret; l. si heres institutus, §. si heres, infr. h. tit. & hoc ipsum comprobatur constitutione Justiniani in l. 3. §. sed quia, C. comm. de legat. ex qua abrogato jure veteri, alienatio rerum fideicommissarum in posterum irrita declaratur, præmissa solemnni contestatione, ne heres putet res substitutioni vel fideicommisso obnoxias secundum veterem dispositionem juris in posterum alienare, vel obligare sibi licere. Jure veteri

va-

valebat alienatio rerum fideicommisso subjectarum, ita ut revocari non posset, si modo facta non esset fideicommissi intervertendi causa; 1. *Titus*, *infr. b. tit. l. sed O si*, §. *quod autem 16. supr. de petit. heredit.* Puta si res alienatae non excederent quartam, quo casu alienatio rerum fideicommissarum valet usque ad modum quartae & res alienatae heredi imputantur in quartam, ex hoc §. Quod supra quartam alienatum esset, id fideicommissarius ab emptore revocabat, ut colligitur ex hoc §. ex quo rerum fideicommissarum alienationem valere tantum usque ad modum quartae intelligere datur, quod res alienatae heredi imputentur in quartam, alias etiam alienatio rerum fideicommissarum, si forte modum quartae excederet, suffinebatur propter probabilem ignorantiam heredis provenientem ex facto testatoris, ut in casu 1. *ult. §. ult. supr. de legat.* 2. ubi si maritus heredem uxorem instituerit, cuius post mortem aperiri codicillos præcepit, & uxor prædium hereditarium, infructuosum rationi sue existimans, nondum apertis codicillis vendiderit, Scavola respondet, non posse venditionem post mortem mulieris revocari, ab iis, quibus hereditas codicillis per fideicommissum data deprehenderetur: sed propter justam ignorantiam tam mulieris, quam emptoris, heredem mulieris, ut fundus apud emptorem remaneat, fideicommissario pretium dare debere. Constitutione Justiniani res fideicommisso subjectae, pendente conditione non possunt alienari, & si alienentur alienatio nulla & irrita est, ita ut interim neque usucatio, neque longi temporis præscriptio ulla contra fideicommissarium procedat; 1. *ult. §. sed quia*, §. *fin autem, C. commun. de legat.* Præscriptio enim non potest currere contra fideicommissarium ante eventum conditionis, antequam de fideicommisso agere possit: non valenti agere non currit præscriptio. Igitur constitutione Justiniani, rerum fideicommisso subjectarum alienatio nulla & irrita est ipso jure. Exciuntur certi casus. Primus est, si heres rogatus res quasdam ex hereditate alienaverit, nam valet alienatio usque ad modum quartae, & res alienatae heredi imputantur in quartam, ex hoc §. Secundus casus est, si res alienentur ex causa dotis vel donationis propter nuptias, bona enim restitutioni obnoxia possunt alienari pro dote vel donatione propter nuptias, pro modo congruo qualitati personarum, & hoc si is, qui rogatus est, sit ex liberis, & legitima & *falcidia*, ex quo duplicitis quartae detractio permissa est, non sufficiat doti, nec donationi propter nuptias; *auth. res que, C. commun. de legat.* Nec distinguunt interpretes, an bona alienentur pro dote, vel donatione propter nuptias constituenda, vel restituenda, dummodo is, qui rogatus est, sit ex descendientibus testatoris, qui fideicommissum imposuit: hic est favor liberorum, ut res restitutioni obnoxiae possint alienari pro dote vel donatione propter nuptias, quia hoc voto patris congruit; 1. *mulier 22. §. pen. infr. b. tit. l. pater filie, in fin. supr. de evict.* Non idem admittimus in extraneis seu collateralibus, quibus non permittitur alienatio rerum fideicommissarum pro dote, vel donatione propter nuptias, sed tantum usque ad quartae *Pegasianæ* seu *Trebellianæ* modum. Tertius casus est, si res fideicommisso subjectae alienentur ex causa necessaria, puta æris alieni testatoris solvendi causa, valet omnimodo alienatio, nam substitutio pariter atque prohibitio alienationis, non impedit alienationem necessariam; 1. *filiusf. §. divi 14. de legat.* 1. *l. peto, §. prædium, de legat.* 2. *l. pater filium, in princ. de legat.* 3. *l. alienationes, famil. erisc. l. i. de fund. dotal.* Ideo si creditor rem pignori obligatam a testatore, qui eam per fideicommissum reliquit, vendiderit, venditio non retractatur ex causa fideicommissi, licet emptor emerit sciens fideicommissum; 1. *qui solidum, §. ult. de legat.* 2. Valet alienatio rerum fideicommissarum, ita ut revocari non possit, & res alienatae heredi imputentur, nisi alienatio dolo facta sit in fraudem & necem fideicommissarii: puta si heres res luculentiores hereditatis alienaverit, quia quarta *Trebellianica* debet detrahi in

mediocribus; *l. legato, de legat.* *l. l. 3. §. sed & si quis, C. comm. de legat.* *l. si quis argentum, §. 2. C. de donat.* similiter non revocatur alienatio rerum fideicommissi facta æris alieni hereditarii solvendi causa, nisi facta sit dolo ultra modum æris alieni, vel res pretiosior tradita sit, cum aliarum rerum emptor inveniri posset, & ex earum venditione as alienum lui posset; *l. si in emptionem, ff. de minorib. l. lex qua, C. de administr. tut.*

§. quidam liberis.

QUæstio *b. §.* est, an prælegata veniant in restitutione fideicommissi? Prælegatum seu præceptio est legatum, quod uni ex heredibus relinquitur prater portionem hereditariam, & quod pro parte capitur a semetipso jure hereditario, pro parte capitur a coherede jure legati; *l. legatum est, de legat.* *l. l. in quartam, ad leg. falcid.* unde idem dicitur præceptio hic. Nunc finge, quæ est species *b. §.* Titius tres habens liberos, eos heredes instituit ex disparibus partibus, singulis eorum datis præceptionibus, forte æqualitatis inter eos constitueret causa, ita ut maximam partem patrimonii, inter liberos permodum præceptionum diviserit; & postea heredes invicem rogavit, ut quicumque ex his sine liberis decederet, portionem suam, nulla facta mentione hereditatis, superstibus fratribus restitueret: uno ex heredibus defuncto sine liberis, quærebatur, an præceptiones venirent in restitutionem fideicommissi? Et Ulpianus responderet, Imperatorem suum (quo Antoninum Caracallam intelligit, ut & in *l. cum hic flatus, de donat. int. vir. & uxor. l. 2. §. 4. de vulgar. & pupillar. l. licet Imperator, de legat.* *l. l. in bello, §. t ergo de metallo, de captiv. & postlim. revers.*) rescripsisse, præceptiones quoque fideicommisso contineri, quia in portionem simpliciter acceptam cadunt præceptiones, hæc vicem portionum obtinent, & pater eas fecit filiis quasi portions. Igitur prælegata veniunt in restitutionem fideicommissi, si heres portionem simpliciter restituere rogatus sit: idem locum habet si heres rogatus sit restituere bona vel partem bonorum: Quod si heres scriptus ex parte, cui etiam prælegatum relictum est, & rogatus restituere hereditatem, omiserit hereditatem, substitutus non capit prælegatum jure substitutionis; *l. Sextiam, de legat.* *3. quia hoc casu capit totum legatum non diverso jure, id est partem a coherede jure legati, partem a semetipso jure hereditario, sed totum a coherede jure legati;* *l. qui filiabus, §. ult. & l. seq. l. quæsum, §. duobus de legat.* *l. l. cum respons. C. de legat.* Sed si heres rogatus sit restituere hereditatem, vel portionem hereditatis, vel portionem hereditariam, prælegata non veniunt in restitutionem fideicommissi; quia hereditatis appellatione legata & fideicommissa non continentur, ut patet ex *hoc §. & l. si Titius ex parte, de legat.* *3.* Si heres sc. rogatus sit, portionem hereditatis restituere, prælegatum non cadit in restitutionem fideicommissi pro ea parte, quæ legati jure capit a coherede, sed pro ea parte, quam a semetipso heres capit jure hereditario; *l. in t fideicommissaria, §. ult. infr. b. tit.* Sane si heres rogatus sit restituere quicquid ad eum ex hereditate pervenerit, prælegata veniunt in restitutionem fideicommissi; *l. cum virum, C. de fideicommiss.* quia qui totum dicit nihil excludit, prælegatum non in hereditate, sed ex hereditate est. Quod si testator heredem prius rogavit de restituenda hereditate, & postea eidem prælegavit, prælegatum non venit in restitutionem fideicommissi; *l. Titia, ad leg. falcid.* quia non videtur testator rogasse de eo, quod nondum dederat, id est non videtur voluisse, ut prælegatum, quod uni ex heredibus relictum est post injunctum onus fideicommissi, fideicommissario restitueretur. Quod si prælegata absorbeant majorem partem hereditatis, ex conjectura voluntatis veniunt in restitutionem fideicommissi, licet heres rogatus sit tantum restituere hereditatem, *vel*

vel partem hereditatis, ex hoc §. quia pater videtur, officio arbitri functus, divisisse hereditatem inter liberos per modum præceptionum, & voluisse eas venire in restitutionem fideicommissi. Et prælegata non tamquam legata, sed potius tamquam portiones hereditariæ spectantur, & in fideicommissis voluntas magis, quam verba intuenda sunt. Quod si heres institutus ex parte, præcepto fundo, rogatus sit restituere partem hereditatis, si *falcidie* locus sit, partem prælegati, quam capit a se jure hereditario, & partem quam capit a coheredibus jure legati, imputat in *falcidiam*. Et quod est ultra quartam ex fideicommisso restituere tenetur; l. filium, quem, C. famil. erit sc. Cujac. ad l. 68. de legat. 2.

§. ult.

SI dominus a familia occisus dicatur, ex SC. Silanianō heres scriptus prohibetur aperire tabulas testamenti & adire hereditatem ante questionem habitam de familia, alioquin si tabulas testamenti aperuerit, vel hereditatem adierit ante questionem habitam de familia, vel inultam mortem defuncti, hereditas fisco vindicatur; l. 3. §. non tantum, l. necessarios, §. non alias, ad Silanian. l. 3. C. de his, quibus ut indign. & bonis publicatis ob delictum heredis, fiscus hereditatem adquirit cum sua causa & onere, puta cum onere fideicommissi, ut in hoc §. l. t. ex facto, §. ex facto, infr. h. tit. l. 2. §. si t. fidei ejus, si quis aliq. testar. prohib. l. Statius Florus, §. Cornelio, de jur. fisc. cum onere legatorum, & æris alieni hereditatis; l. si servus 50. §. t. si quis, de legat. l. l. res, quæ, §. l. de jur. fisc. quare fiscus in restituenda hereditate quartam detrahit, quam heres habiturus esset, si bona publicata non essent, & restituta hereditate, actiones ex Trebelliano transeunt in fideicommissarium, ut additur in hoc §. Quoties fiscus ex causa confiscationis succedit, jus quartæ detrahendæ ad eum transit, quia fiscus heredis loco habetur; l. 2. §. t. si fidei, l. inter eos, §. ult. de fideiuss. l. 2. C. ad leg. Jul. de vi public. vel priv. + §. iste defideratur.

L. 4.

EX SC. Pegasiano, quod transfusum est in Trebellianum, si heres institutus & rogatus suspectam hereditatem dicat, & velut damnosam adire recusat, postulante fideicommissario adiri suo periculo & restitui, compellitur a prætore adire & restituere, & quartæ commodum amittit; cum alieno periculo adeat hereditatem, merito omni commodo caret, ex hac l. C. l. cogi, §. cum quidam, infr. h. tit. l. si quis omessa, si quis omis. cauf. testam. §. t. 6. verf. sed si recusabat, inst. de fideic. heredit. nec enim ferendus est qui lucrum amplectitur, onus autem subire recusat; l. unic. §. pro secundo, C. de caduc. tollend. Ratio dubitandi erat, quod non est quisquam cogendus adire damnosam hereditatem; l. nec emere, C. de jur. deliber. Sed hac regula fallit in herede rogato, quia coactus adit hereditatem periculo cogentis, non suo, arque ob id merito compellitur hereditatem suspectam adire, ne fideicommissum intercidat, utpote non valente herede hereditatem restituere, quam prius non adiisset. Heres, qui suspectam dicit hereditatem, cogitur eam adire, nec refert hereditas sit solvendo, nec ne, ex hac l. id est non potest heres recusare adire hereditatem hoc prætextu, quod aperte damnosa sit, quia non adit eam suo periculo. Sed hodie coactio illa adewidæ hereditatis, tamquam supervacua, ex usu sublata est, quia herede recusante adire, potest fideicommissarius adire hereditatem, neque per heredis manus eam restitui necesse est; nov. l. cap. l. §. l. de hered. C. falcid.

L. 5.

SEnator, vel alius cujuscumque dignitatis sit, heres institutus, etiam ab arenario, vel a muliere, quæ corpore quæstum fecit, postulante fideicommissario cogitur adire & restituere hereditatem, † ex h. l. Ratio dubitandi erat, quod si quis heres institutus sit, sub conditione ferendi nomen turpe & famosum, puta nomen vespillionis, conditio ei remittitur, quia dignitatis ratio habenda est; l. sed sciendum, l. facta §. si vero, infr. hoc tit. Ergo videbatur dicendum, virum dignitatem præditum, institutum a turpi & famosa persona, qualis est arenarius & meretrix, (Arenarii, qui quæstus causa in arena descendunt, sunt infames & capite minuti; l. 2. §. ult. de his, qui not. infam. Tertull. de spectac. cap. 22.) non esse cogendum adire & restituere hereditatem, quasi dedecori sit heredem institui a turpi persona: sed tamen onus ferendi dishonesti nominis remittitur, ut consulatur pudori & verecundiæ ejus, cui injungitur: sed coactio adeundæ & restituendæ hereditatis, etiam arenarii vel meretricis, non remittitur, quia hereditatis aditio & restitutio non est gravis & molesta, etiam favor fideicommissorum id extorxit, ne fideicommissum intercidat.

L. 6. init.

Si heres institutus & rogatus suspectam hereditatem dicat & eam recusat adire, decreto prætoris cogitur adire & restituere. Recusari vero hereditas potest, non tantum verbis, sed etiam re, id est facto, & alio quovis judicio voluntatis; l. recusari, supr. de adquir. hered. Et hereditas recusari potest, non solum inter præsentes, sed etiam inter absentes, puta per nuntium vel epistolam; init. h. l. l. ille a quo, §. 1. infr. h. tit. Ratio dubitandi erat, quod hereditas per procuratorem adquiri non potest; l. Paulus, alias l. per curatorem, supr. de adquir. heredit. Neque per procuratorem hereditas repudiari posse videtur, quia hereditatis repudiatio est actus solemnis, qui solemnitatem juris desiderat, & in jure fieri debet; l. 3. & 4. C. de repud. vel abstinentia hered. Ergo videbatur & recusationem additionis hereditatis non posse fieri inter absentes per epistolam vel per nuntium, sed tantum inter præsentes, actu solemni in jure, ut additionem vel repudiationem hereditatis. Sed hereditatis recusatio quocumque modo fieri potest, quia est actus minus solemnis, est nuda declaratio heredis scripti, se nolle adire hereditatem tamquam suspectam & damnosam. Eademque ratione decretum coactionis adeundæ & restituendæ hereditatis interponitur a prætore, etiam contra absentem, ut subjicitur in princ. h. l. nempe si per contumaciam sit absens; nam sententia adversus absentem contumacem ferri potest, si tribus edictis, vel uno pro tribus, quod peremptorium appellatur, evocatum, iudicio per contumaciam desit; l. & post edictum, de judic. l. properandum, §. † sin autem 3. C. eod.

§. meminisse, † §. sed & ad filium.

Non solum heres institutus, sed etiam heres ab intestato, si rogatus sit restituere hereditatem, si suspectam dicat, officio prætoris compellitur adire & restituere, ex hoc §. Ratio dubitandi erat, quod SC. loquatur tantum de herede instituto, & testamenti mentionem facit, ut liquet ex verbis SC. l. 1. suor. h. tit. Et haec est dubitandi causa, quæ proponitur initio h. §. meminisse autem oportebit, de herede instituto senatum loqui: sed verum est, hoc SC. et si conceptum sit de herede ex testamento, per interpretationem prudentum ad heredem ab intestato, bonorum possessorem, & quemcumque alium successorem

pro-

producit, ut additur in hoc §. + meminisse, & in l. i. §. hoc autem, sup. h. tit. quia qui intestatus decedit, facile videtur testari, & sponte sua bona relinquere succedentibus ab intestato; l. conficiuntur, §. i. l. si quis, cum, supr. de jur. codicill. l. i. §. sciendum, de legat. 3. Necessarii heredes instituti, & rogati, a praetore coguntur se immiscere hereditati & restituere, & restitura hereditate, actiones ex hoc SC. transferuntur in fideicommissarium, ut sequitur in h. §. + sed & ad filium. SC. Trebelliano locus eit, etiam in suis & necessariis heredibus, quo restituta hereditate actiones ex eo transferantur in fideicommissarium; l. i. §. hoc autem, supr. h. tit. Opponitur l. ita tamen, §. si pater, infr. h. tit. ex qua si filiusf. a patre institutus sit, & rogatus restituere hereditatem, isque suspectam dicat, poterit hereditas restitui ex SC. Trebelliano, ita ut, et si se non immiscuerit hereditati, actiones ex hoc SC. transferantur in fideicommissarium: car enim suus heres compelletur adire, vel se immiscere, si citra immixtionem hereditas restitui, & actionum translatio fieri potest? Sed quod proponitur in h. §. + sed & ad filium, ceteros heredes necessarios, si suspectam hereditatem dicant, compelli eam adire & restituere, pertinet ad servum heredem institutum, non ad filium, qui est in potestate, & verba, sed & ad filium, qui in potestate est, non sunt conjungenda cum his, quae sequuntur, de ceteris necessariis heredibus, sed referenda sunt ad præcedentia, ut primus observavit Anton. Faber, 7. conject. 7. Et hoc speciale est in filiosf. herede instituto, ut si suspectam hereditatem dicat, non cogatur se immiscere, & nihilominus possit hereditatem restituere, et si se non immiscuerit, quia filiusf. et si sit necessarius heres, habet beneficium abstinendi, quod servo denegatur; §. i. §. sui autem, inst. de hered. qualit. & diff.

§. si fisco.

Lege Julia bona vacantia, quæ sc. nullum heredem inveniunt, fisco defensione runtur; l. quidam, §. quotiens, l. filiusf. §. qui intestato, de legat. i. l. i. l. vacantia, C. de bon. vac. libr. 10. Si heres institutus & rogatus hereditatem restituere non adeat hereditatem, hereditas tamquam vacans & destituta herede fisco defertur cum onere fideicommissi. Sed si fiscus recusat bona agnoscere & fideicommissario restituere, non est cogendus adire: fisci privilegium est, ne invitus cogatur adire hereditatem, quæ tamquam vacans ad se pervenit: sed placet fiscum bona restituere, quia ea vindicaverit, perinde ac si ea cognoverit, ex hoc §. Quoties fiscus succedit bonis vacantibus fideicommisso subjectis, non est compellendus adire & restituere, quia fiscus non succedit ut heres, sed rem occupat lege Julia, quocirca fiscus non dicitur adire, sed vindicare vel agnoscere bona vacantia, ut in hoc §. & d. l. i. C. de bon. vacantib. Et fiscus, et si bona vacantia occupet non confessio inventario, non tenetur creditoribus ultra vires bonorum; l. i. §. an bona, de jur. fisc. sed bonis vacantibus fisco delatis, si fiscus recusat ea agnoscere & restituere fideicommissario, fictione legis hereditas pro agnita & adita habetur, & citra agnitionem restitutio fit, perinde ac si adita fuisset. Dubitatum eit, an fiscus cum bona vacantia occupat, teneatur onere fideicommissi, quod ex testamento, ex quo non sit adita hereditas, ex quo nullus heres existat, neque legata, neque fideicommissa, neque aliud quicquam debetur; l. si nemo q. de test. tutel. l. si nemo, de R. J. l. eam quam, C. de fideic. sed semper succedit ut privatus cum sua causa & onere; l. non possunt, de jur. fisc.

§. item si municipes.

Municipia fuere oppida jure civitatis Romanæ donata; Gellius *libr. 16. cap. 13.* Unde municipes dicti cives cujusque oppidi, quod jus civitatis Romanæ accepisset. Hereditates, vel legata & fideicommissa, municipiis seu civitatibus relinqui possunt; *l. t. hereditatis, C. de hered. inst. l. si quid relietum, l. civitatibus, de legat.* 1. Sed & collegia licita hereditates capere possunt ex privilegio; *l. collegium, C. de hered. inst.* Si municipes heredes instituti sint, & rogati hereditatem restituere suspectam dicant, coguntur adire hereditatem & restituere: idem dicendum in collegio, ex hoc §. & *l. i. §. si autem t. supr. h. tit.* Deterior est ea in re conditio civitatum, quam scici, quia civitates privatorum loco habentur; *l. t. eum, qui rectigal, de V. S.*

§. Titius.

Quoties quis substitutus est t. directo, puta vulgariter, vel pupillariter, aut per fideicommissum, in potestate ejus est utrum velit succedere ex substitutione directa, an ex fideicommissaria, ut probatur ex *l. si quis servo, infr. de manumiss. test.* ubi si quis testamento servo dederit libertatem, & directo, & per fideicommissum, in electione servi est, utrum velit, an ex directo, an ex fideicommissu ad libertatem pervenire. Melius & apertius probatur idem ex *hoc §.* ubi si Titius heres institutus, Sempronio substituto, rogatus sit ipsi Sempronio hereditatem restituere, & institutus suspectam dicat hereditatem, Ulpianus ait, deliberari posse, utrum cogendus sit adire Sempronio postulante. Sed tamen verius esse cogendum eum, quia, inquit, Sempronii potest interesse ex restitutione, (sic enim rectius legendum puto cum Odofredo, quam ex institutione) ex restitutione, inquam, id est ex fideicommisso. Fideicommissum enim proprie dicitur restitutio, & in eo distinguitur a substitutione; *l. ult. C. de his qui veniam etat.* quia fideicommissarius accipit hereditatem per manus heredis, restitutione facta ex *Trebelliano*, potius quam ex substitutione. Si forte substitutio legatis vel libertatibus onerata sit; nam et si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est, idem dicendum est, ut non eo minus possit heredem institutum cogere ad adeundum, quod omissa ex testamento hereditate successurus sit ab intestato. Dubitandi causa erat, an substitutus vulgariter & per fideicommissum posset cogere heredem adire & restituere, quod is citra coactionem heredis & restitutionem, poterat per se adquirere hereditatem ex substitutione vulgari, repudiante substituto: sed verius est heredem compellendum adire & restituere, quia substituti interest, utrum succedat ex vulgari, an ex fideicommisso, quod forte legata vel libertates relictæ sint a substitutione, quibus non tenebitur omissa hereditate ex substitutione, & ea restituta ex fideicommisso, quia hanc electionem habet ex judicio defuncti; *l. i. §. si proponatur, si quis omiss. caus. test.*

§. ult. & *l. 7. & 8.*

Si heres institutus jussus sit hereditatem restituere alio loco, quam ubi domicilium habet, vel ubi bona sita sunt, & suspectam hereditatem dicat, cogitur ad eum locum accedere & ibi adire & restituere hereditatem; *§. ult. Ratio dubitandi erat, quod heres scriptus ex causa fideicommissi convenientius est ubi domicilium habet, vel ubi bona sita sunt; l. si fideicommissum, de jadic. l. unic. C. ubi fideic.* Ergo videbatur heres, si suspectam hereditatem dicat, non esse cogendus alio loco hereditatem restituere, quam ubi convenientius

dus esset, si ultro adiisset hereditatem: sed hoc casu si heres suspectam hereditatem dicat, cogitur adire & restituere hereditatem alio loco, in poenam non aditae ultro hereditatis: nec est quod queratur, quia non tenetur sumptus itineris de suo facere, sed eos deducit ex bonis hereditatis, & impendiorum itineris ratio habetur; l. 7. Notandum est quod traditur in hoc §. ult. si quis alio loco hereditatem restituere jussus sit, cogendum eum, similemque esse ei qui in diem rogatus est restituere, & suspectam hereditatem dicat, cogi potest adire & restituere. Opponitur l. sed & si ante, infr. h. tit. si ante diem vel conditionis eventum restituatur hereditas, non transferuntur actiones, quia non ita restituitur hereditas, ut testator voluit: hoc enim verum est restituta hereditate ante diem vel impletam conditionem non transferri actiones in fideicommissarium, cum heres sponte adiit & restituit: sed cum heres coactus adiit, etiam ante diem restituitur hereditas, statim actiones transferuntur in fideicommissarium: poena coactae aditionis est damnum temporis, representatio fideicommissi, & præmatura translatio actionum. Heres rogatus post mortem suam hereditatem restituere, potest ante diem defuncti judicio satisfacere & hereditatem restituere; l. post mortem, C. de fideicommiss. Et si fideicommissum ante diem restituerit, non potest condicere quasi indebitum solutum; l. + fideicommissum, de condicet. indeb. Nec creditores possunt revocare restitutionem fideicommissi tamquam in fraudem eorum factam, quia heres, restituendo fideicommissum ante diem, non videtur fraudasse creditores, sed plenus obsequium exhibuisse voluntati defuncti; l. patrem, quæ in fraud. creditor. Et præmortuo fideicommissario, res hereditatis ante diem restituta non redeunt ad heredem quasi ultro donatae, quia etiæ representatio fideicommissi dicatur donatio; l. cum pater, §. a filia, de legat. 2. non est proprie donatio, sed potius remissio; l. etiam, C. ad Vellejan. & plenior seu maturior executio voluntatis defuncti. Quod dictum est, heredem rogatum post mortem suam hereditatem restituere, ante tempus mortis posse restituere, hoc verum est si rogatus sit restituere certæ personæ, puta uni e liberis quem volet: non potest alias restituere cui e liberis ante mortem, quia jus fideicommissi his quæsumum est, qui superstites erunt tempore mortis, ac incertum est quis superstes futurus sit tempore purificatae conditionis: itaque si fideicommissum representaverit cui ex liberis, eo præmortuo non erit ea res fraudi ceteris, qui superstites reperiuntur tempore mortis; l. filius. §. divi 11. de legat. 1. l. + cum pater, 9. hereditatem, §. a filia, de legat. 2. l. uxorem, §. Seiū maritum, de legat. 3. gloss. in d. l. post mortem. Nec modo si heres institutus rogatus sit alio loco hereditatem restituere, si suspectam dicat, non cogitur adire & restituere dicto loco, nisi sumptus ad explicandum iter necessarii ei præstentur: sed etiam si heres institutus sit sub conditione, si Titio decem dederit, idemque rogatus sit restituere hereditatem Seio, non aliter cogeretur adire & restituere, quam si ei pecunia offeratur; d. + l. 7. l. facta, §. + si dandæ, infr. h. tit. + §. iste de-
sideratur.
Adde l. 137.
§. 2. eod. tit.
l. 2. §. 6. de
eo, quod cert.
loc. l. 24. de
oper libert. §.
5. inst. de V.O.

L. 9. † O. §. 1.

Si legatus provincialis vel municipalis, qui reip. causa abest, heres institutus & rogatus alio loco hereditatem restituere, suspectam hereditatem dicat, etiam tempore legationis cogitur adire & restituere hereditatem, ubi abest. Quod si non suspectam hereditatem dicat, sed petierit tempus ad deliberandum, & impetraverit, (petenti enim datur tempus ad deliberandum de adeunda hereditate, etiam post constitutionem Justiniani; l. scimus, §. † O. hac quidem, vers. sed quia quidam, C. de jur. delib.) & is post deliberationem adeat & restituat hereditatem, non videtur coactus adire & restituere; ex hoc loco, l. si legatus, in princ. infr. h. tit. l. † sed O. si 28. §. 1. de judic. Itaque hereditate post deliberationem adita, non amittit commodum quartæ, nec enim coactus adit, sed ultro post deliberationem; d. l. si legatus. Absens reip. causa, si hereditatem suspectam dicat, statim cogitur adire & restituere, & commodum quartæ amittit; l. ita tamen, §. qui suspectam, infr. h. tit. sed si petierit tempus ad deliberandum, interim quidem tempore legationis cogitur adire, sed non prius tenetur restituere, quam domum reverius sit: tunc ei integrum est, vel totam hereditatem restituere, vel *falcidæ* seu *Trebellianæ* beneficio uti; d. l. si legatus. Quisquis enim deliberat de adeunda hereditate, interim quidem cogi potest adire postulante eo, qui suo periculo velit adiri hereditatem: verum non statim compellitur restituere, sed impleto tempore deliberationis potest uti commodo testamenti, id est beneficio quartæ, perinde ac si sponte adiisset, vel totam hereditatem restituere si expedire sibi putaverit; l. omnes infr. h. tit.

§. quod si suspectam.

Si heres institutus & rogatus hereditatem restituere suspectam dicat, non netur dicere causam, puta quod non sit solvendo: sed profiteri seu declarare debet, se nolle adire hereditatem, quod non putet sibi expedire, ex hoc §. Non est cogendus heres causam dicere, cur recusat adire hereditatem, quia variis causis moveri heres potuit, ne adiret hereditatem: puta ne litibus vel æri alieno implicaretur, etiam si hereditas solvendo videretur; vel ne offendam seu invidiam potentioris contraheret; vel ut gratificaretur ei, cui hereditas ex fideicommissio restituenda erat; l. 4. supr. h. tit. Idonea causa non adeundæ hereditatis esse potest, metus litium; ut minori 25. annis, justa causa in integrum restitutionis est, non solum cum aliquid de ejus bonis deperiit, sed etiam cum ejus interest litis sumptibus non vexari; l. 6. de minorib.

§. ult. O. l. 10.

Restituta hereditate ex SC. Trebelliano, non aliter transferuntur actiones in fideicommissarium, quam si eo modo restituatur hereditas, quo testator voluit; l. 1. O. l. 10. hic. Ideo si heres institutus rogatus sit sub conditione vel in diem hereditatem restituere, ante diem vel conditionis eventum hereditatem restituerit, actiones non transferuntur in fideicommissarium; §. ult. O. d. l. 10. l. si mulier 59. §. ex asse, supr. de jur. dot. Sed si existente die vel conditione, heres, qui restituit, ratam habeat restitucionem, tunc videntur translatae actiones in fideicommissarium ab ipso tempore, quo ei restituta est hereditas; d. l. 10. quia per ratihabitionem translatio actionum retro trahitur ad tempus restitutæ hereditatis; l. donationes, C. de donat. int. vir. O. uxor. Quod dicitur, restituta hereditate ante diem vel conditionem non transferri actiones,

accipendum est de fideicommisso in diem incertum , qui pro conditione habetur ; *l. i. §. i. l. t. dies, de condit.* & *dem.* Hujus rei argumentum est , quod in §. ult. *l. præced.* 9. dictum est , si quis sub conditione heres scriptus sit , pendente conditione nihil agere , si paratus sit restituere hereditatem ; & mox subjungitur in *b. l. 10.* ante diem vel conditionem restituta hereditate non transferri actiones . Ex quo satis intelligitur , cum dies & conditio comparantur , intelligi de die incerto , qui pro conditione habetur ; nam si heres rogatus sit in diem certum hereditatem restituere , & interim fideicommissarius decesserit , fideicommissum ad heredem ejus transmittitur ; *l. Seius Saturninus* , *infr. b. tit.* Si heres institutus & rogatus sub conditione vel in diem hereditatem restituere , ante conditionem existentem vel ante diem restituat , actiones non transferuntur in fideicommissarium , si præmatura restitutio alteri damnum adferre possit : ut si quis sub conditione fratris sui filiis hereditatem restituere rogatus fit , ante conditionem existentem , dum adhuc in patris potestate sunt , neque volentibus recte restituet , cum possint conditionis existentis tempore vel sui esse juris , vel etiam eorum aliquis mortem obiisse ; *l. filius familias* , §. *divi 11. de legat.* *l. l. uxorem* , §. *Seium maritum, de legat.* 3. Alias post mortem suam restituere rogatus , ante mortem restituere non prohibetur ; *l. post mortem, C. de fideicommissis.*

L. II. in princ.

Heres , qui suspectam hereditatem dixit , & coactus adiit postulante fideicommissario , quartæ commodum amittit , quia alieno periculo adiit , non suo ; *l. 4. supr. b. tit.* nec modo quartam amittit , sed & omne commodum , quod ex ea hereditate habuit ex voluntate & judicio testantis : puta si heres rogatus sit hereditatem restituere , præcepto id est retento fundo , & coactus adierit & restituerit , non potest fundum retinere ; *l. ita tamen* , §. *si preceptis* , *infr. b. tit.* Quid si heres institutus sit & rogatus hereditatem restituere , & eidem legatum certæ quantitatis relictum sit ? In hunc casum si heres non esset , si suspectam hereditatem dixerit , & coactus adierit & restituerit , non amittit legatum , quinimmo non prius cogitur adire & restituere hereditatem , quam ei præstet legatum a fideicommissario . Et si coactus adierit & restituerit hereditatem priusquam accepisset legatum , non potest petere legatum a coherede quasi non adiisset , & non adeuntis portio adcrevisset coheredi . Licit enim coactus adierit , re vera adiit hereditatem . Aditio etiam coacta aditio est , quia voluntas coacta voluntas est ; *l. si mulier* , §. t. *penult. quod met. caus.* *l. si patre, cogente, de rit. nuptiar.* Sed a fideicommissario legatum ei præstandum est , ex init. *b. l. l. ita tamen* , §. *sed si eidem* , *infr. b. tit.* Quamvis coactus heres adierit & restituerit hereditatem , retinet legatum sibi relictum sub conditione , si heres non esset , nec prius cogitur adire & restituere hereditatem , quam legato præstito , quia non videtur indignus heres , qui coactus adiit , qui legatum retineat , cum nec omnino cogendus videretur adire hereditatem , contra voluntatem defuncti , qui legando heredi in hunc casum , si heres non esset , in ipsius arbitrio & potestate posuit , ut non adiret ; *l. debitor, in fin. princ.* *infr. b. tit.* Quæsitum est , an heres , cui legatum relictum est , si heres non esset , & coactus adiit , an hoc casu retineat quartam ? Et videbatur , quartam non amittere , quod non sit coactus præcise , sed causative : sed quartam non retinet ex sententia Hugonis veteris glossatoris , quia alieno periculo adiit , non suo , ut notat *gloss. in hac l.* Dubitatum est , an heres qui coactus adiit & restituit , retineat quod conditionis implendæ causa datum est ? Et videbatur , heredem coactum non posse retinere quod conditionis implendæ causa datum est , quia quisquis hereditatem suspectam dixit , & eam coactus adiit & restituit ,

nullum commodum ex ea retinet ; l. 4. l. ita tamen , §. + qui suspectam , l. si patroni , §. qui + fideicommissam , & passim , h. tit. Et quod conditionis implenda gratia datur heredi , si non ex ea hereditate , saltem occasione hereditatis capitur . Sed benignius est nihil ei auferri , ut diserte scribit Paulus in l. qui heredi , §. + sed cum suspectam , supr. de condit. & dem. quod enim conditionis implenda causa datur , non ex testamento & voluntate defuncti , sed magis ex voluntate ejus , qui dat , & mortis causa capitur ; l. si quis sub conditione , si quis omiss. caus. testam. l. Mavius , de condit. & dem. l. inter mortis , de mort. caus. don. Non abs re objicitur l. is , cui , de condit. indebit . ex qua si heres coactus adierit & restituerit acceptis decem , quod conditionis implenda causa datum est a fideicommissario , repetitur conditione indebiti soluti . Sed hec leges ita conciliantur ab Accursio , ut dicat diversas esse sententias jurisconsultorum : sententiam Juliani , quae exstat in d. l. is , cui , esse de juris rigore , Pauli de aequitate & benignitate , ut diserte annunti ipsa verba l. qui heredi , + §. sed cum suspectam , vel , quod probabilius distinguendum est , an quod conditionis implenda causa datur heredi , datum sit ab ipso fideicommissario , an a legatario , vel alio extraneo ; ut si a fideicommissario datum sit , danda sit ipsi conditio contra heredem , qui coactus adiit ; si autem ab extraneo , maneat apud heredem etiam coactum .

§. idem Julianus .

Pater , qui habebat filium impuberem , duos extraneos , Titium & Seium heredes instituit cum filio impubere . Eosdemque coheredes filio substituit pupillariter , & secundis tabulis coheredes eosdemque substitutos filio impuberi rogavit , ut impuberis hereditatem restituerent Caio . Mortuo filio impubere priusquam impubes vel quisquam ex coheredibus adiisset hereditatem , si extranei heredes instituti , iidemque substituti filio impuberi , non adeunt hereditatem ex testamento patris , fideicommissarius potest cogere unum ex heredibus adire hereditatem patris , ut aditione confirmetur testamentum paternum , & per consequens confirmetur secundae tabulae . Deserto enim testamento paterno , pupillare evanescit ; l. 2. §. quisquis , supr. de vulg. & pupill. Et hoc facto uterque cogi poterit ex substitutione adire & restituere hereditatem pupillarem , ex hoc §. Heres institutus a patre , & substitutus filio impuberi exheredato , & pupillaribus tabulis rogatus restituere Titio hereditatem pupillarem , mortuo pupillo cogitur hereditatem patris adire , ut aditione confirmetur testamentum paternum , ac per hoc testamentum pupillare , & fideicommissum in eo relictum convalescat : sed vivo pupillo non cogitur hereditatem patris adire , quia fideicommissum sub conditione relictum est , sub ea sc. si filius impubes decesserit ; & improbus est , qui sollicitus est de hereditate viventis ; l. ita tamen , §. a pare , infr. h. tit. & d. l. 2. §. interdum , de vulgar. & pupillar.

§. utrum autem , l. 12. & 13. init. + & §. 1.

Hereditas non potest adiri per procuratorem ; l. per curatorem , supr. de adquir. hered. Certe bonorum possessio per procuratorem peti potest ; l. si quis alicui , eod. tit. quia aditio hereditatis est actus legitimus & civilis , qui majorem solemnitatem desiderat , quam bonorum possessio , quae est juris praetorii . Hereditas quoque fideicommissaria absenti per procuratorem restitui potest , nisi heres rogatus suspectam hereditatem dicat , cogi potest postulante fideicommissario per procuratorem adire & restituere hereditatem , ut diserte traditur in §. utrum autem , & l. restituta , infr. h. tit. Opponitur l. ji mulier 59. §. ex asse , supr. de jur. dot. ubi si heres ex asse iunctitus & rogatus mulieri do-

dodrantem hereditatis restituere, jussu ejus quod debet t̄ dotti promiserit marito, verendum est, ut non sit obligatus: sed h̄c nullatenus pugnant invicem: fideicommissarius, cui restituenda est hereditas, alium delegare non potest, cui se heres obliget, quia hereditas non alii restituenda est, quam fideicommissario, prout testator voluit: at fideicommissarius procuratorem constituere potest, cui restituatur hereditas, si sponte adita fuerit, vel qui, si heres suspectam dixerit, cogat eum adire, vel restituere. Si heres institutus, rogatusque hereditatem restituere puellæ cum nubilem ætatem impleisset, suspectam dicat, cogitur statim ante diem vel conditionis eventum, etiam per procuratorem postulante fideicommissario, hereditatem adire & restituere; & si fideicommissarius ante decasserit, quam ei restituatur hereditas, nempe si decedat sine herede, heredi, qui coactus adiit & restituit, ex rescripto D. Pii succurritur a praetore, ne damno afficiatur, permissa distractione bonorum nomine defuncti, ac si nullus heres ei extitisset, ita ut bona veneant a creditoribus hereditaris per curatorem bonis datum, d. §. utrum autem, l. 1. §. sed si quis suspectam, infr. de separat. Si heres rogatus in diem vel sub conditione hereditatem restituere, suspectam dicat, statim ante diem vel conditionis eventum cogitur adire & restituere; d. §. utrum autem, & l. postulante, in princ. infr. h. tit. quia non expectanda est dies vel conditio cum heres, qui coactus adit, alieno periculo adeat & restituat; l. 4. supr. h. tit. frustra expectaretur eventus diei aut conditionis, quæ, et si deficeret, non eo hereditas maneret penes heredem, qui coactus adiit: & hoc ipsum est quod significavit Ulpian. init. l. 13. cum ait, illum, a quo sub conditione fideicommissum relictum est, quid causari non possit, ne conditio deficiat, & h̄reat actionibus, id est non possit eo prætextu recusare adire & restituere hereditatem, quod evenire potest, quod conditio fideicommissi deficiat, & periculum sit ne actionibus hereditariis & li-
tium molestiis distingatur: h̄erere enim est hic, laborare, deficere, quod Græcis ἀποπέδας, 2. Cor. 4. cum, inquit, nullum damnum sit futurum, id est nullum damnum sentire possit ex coacta aditione; heres enim qui coactus adiit & restituit, nullum commodum vel incommodum fert ex ea hereditate, sed restituta hereditate, actiones omnes transeunt in fideicommissarium, qui coegit; d. l. 4. & l. cogi, §. idem Macianus, infr. h. tit. Unde non est quod ve-
reatur heres, qui cogitur adire & restituere ante diem vel conditionis even-
tum, ne h̄reat actionibus, quæ statim restituta hereditate transeunt in fidei-
commissarium. Quod si ab herede pro parte instituto fideicommissaria hereditas relata sit sub conditione, idem D. Pius rescripsit, non esse locum consti-
tutioni suæ, neque pupillum extra ordinem juvandum, præsertim si novum
beneficium cum alterius injuria postularetur; l. 12. id est si heres ex parte
tantum institutus, puta ex semisse, adjecto ei coherede in aliud semisse, &
is rogatus sit restituere hereditatem pupillo, ut in specie l. preced. non cogitur
statim adire & restituere hereditatem ante conditionis eventum, nec pupillus
extra ordinem juvandus est beneficio Principis, quod est extraordinarium auxilium,
ut compellere possit heredem ex parte institutum ad adeundam hereditatem,
& repræsentandum fideicommissum, quod relictum esset sub conditione.
Sicut enim injuria fieret coheredi ex parte instituto, quem ponas sponte adiisse,
quod ei jus ad crescendi auferretur, ex quo portio deficientis adcrevit co-
heredi; l. unic. C. quand. non pet. part. ita tamen quod portio illa, quæ ad-
crevit coheredi cum onere fideicommissi, possit fieri libera ab onere fideicom-
missi, si fideicommissarius decederet ante conditionis eventum: nec audiendus
est pupillus, qui beneficium postulet a Principe in alterius injuriam; l. 12.
beneficium enim Principis non conceditur in cujusquam injuriam; l. impuberi,
de adm. tut. l. nec avus, C. de emancipat. liber. Inde semper concessum intel-
ligitur salvo jure tertii.

§. si de testamento, + §. quid ergo.

SI heres scriptus & rogatus restituere hereditatem suspectam dicat, & recusat eam adire & restituere, eo prætextu, quod dubitet de jure testamenti, non erit audiendus, ita ut cogatur adire & restituere hereditatem, + ex h. §. *si de testamento*. Quod si de viribus fideicommissi tractetur, & cognitio prolixiorum tractatum desideret, compellendus est heres adire & restituere hereditatem, ne prius decedens fideicommissarium decipiat, ut scriptum est in h. §. + *quid ergo*. Neque obstat, quod si filius emancipatus præteritus jam bonorum possessionem contra tabulas acceperit, id est impetrarit, non est compellendus heres adire & restituere hereditatem, nec ea quidem ratione, ut notat Marcellus, quod periculum sit, ne intercidat fideicommissum mortuo herede instituto, & omissa a filio emancipato præterito bonorum possessione contra tabulas; *l. ita tamen*, §. *quotiens*, infr. h. tit. quia in *hac lege* heres scriptus & rogatus merito non compellitur adire & restituere hereditatem, quod ei jam mota sit controversia de hereditate a filio emancipato præterito petita bonorum possessione contra tabulas: at in *hoc §. quid ergo placet*, heredem compelli adire hereditatem & restituere, quia de viribus testamenti non quarebatur ab alio, quam ab ipso herede, qui dicebat se nolle adire hereditatem ex testamento, tamquam minus solemni, nec est audiendus heres, qui dicit testamenrum nullum & irritum, ne cogatur adire & restituere hereditatem, silentibus ceteris, nec quoquam impugnante judicium defuncti. Plane si de viribus fideicommissi quæstio sit, id est si heres recusat adire & restituere hereditatem eo obtentu, quod fideicommissum a se relictum non valeat, prius a prætore quæritur de viribus fideicommissi, quam heres cogatur adire & restituere hereditatem, si res summarie expediri possit. Quod si altiorem indaginem requirat, finge verba fideicommissi de longinquu petenda, id est obscuriora esse, & interpretationem desiderare, (in fideicommissis enim magis spectatur voluntas quam verba; *l. cum virum*, C. *de fideicomiss.*) vel tabulas, quibus continetur fideicommissum, peregre esse, puta in provincia, quæ iusta est causa, propter quam interdum litis cognitio differatur; *l. interdum*, *de judic.* vel si quarendum sit, quæ sit quantitas in fideicommisso, tunc heres compellitur adire & restituere hereditatem, hac ratione ne prius decedens fideicommissarium decipiat, id est frustretur fideicommissio. Jure veteri enim si heres institutus & rogatus restituere hereditatem, ante aditam hereditatem, & ante coactionem adeundæ hereditatis decedat, fideicommissum extinguitur, ut *hic C. d. l. ita tamen*, §. *quotiens*. Sed si ante aditionem decedat, post coactionem, heres heredis cogitur adire & restituere hereditatem; *l. non justam*, C. h. tit. Sed & si heres post aditionem decedat, ante restitutam hereditatem, onus restituendæ hereditatis transit ad heredem heridis; *l. quanvis*, §. 1. *l. si ejus*, §. *si quis rogatus*, infr. h. tit. Quinimmo si heres post aditam quidem hereditatem, sed ante eam restitutam decedat sine herede, actiones ipso jure transferuntur in fideicommissarium; *l. sancimus*, §. 1. C. h. tit.

§. tempestivum.

EX SC. *Pegasiano* si heres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam dicat, & recusat eam adire & restituere, postulante fideicommissario cogitur per prætorem adire & restituere hereditatem; §. + 6. verf. sed si recusabat, *inst. de fideic. hered.* *l. 4. supr. h. tit.* Quod si heres institutus sit prætor, aut consul, & suspectam hereditatem dicat, non potest cogi a prætore vel consule adire & restituere, quia par in parem vel minor in majorem non

non habet imperium , nisi ultro se subjiciat illius jurisdictioni , ut hic : in his enim , quæ sunt contentiose jurisdictionis , major vel æqualis potest se subjicare jurisdictioni alterius ; l. est receptum , supr. de jurisd. secus in his , quæ sunt voluntariae jurisdictionis , ut in manumissionibus , prætor apud collegam non potest manumittere ; l. apud , de manumiss. l. apud 18. §. 1. de manumiss. vindict. hac ratione , quod prætor apud se ipsum id facere possit : frustra igitur apud alium faciat , quod apud se ipsum facere possit : quod enim major , vel par magistratus , subjiciat se jurisdictioni alterius , id fieri non potest sine aliquo detrimento dignitatis , quæ quantum fieri potest salva & incolumis tuenda est . Quid si heres institutus sit prætor , & suspectam hereditatem dicat ? Ipse se cogere non potest , ut adeat , quia triplici officio fungi non potest , & suspectam dicentis , & coacti , & cogentis : sed hoc casu adeundus est Princeps , qui cogat eum adire & restituere , ex hoc §. & l. itaque , infr. de fideio libertar . Extra ordinem Princeps subvenit in causis necessariis ; l. i. §. ex hoc rescripto , de inspic. ventr. Ubi deficit jurisdictione prætoris , prætor non potest se ipsum cogere , ne triplici officio fungatur , & suspectam dicentis , & coacti , & cogentis ; et si enim qui suspectam dicit hereditatem , & coactus , sit eadem persona , nimirum heres , qui suspectam dicit hereditatem , & cogitur adire & restituere , atque ita duplici officio tantum fungi videtur , potius quam triplici ; tamen non absone dicitur functurus triplici officio , si id faceret , quia idem heres duplici officio fungi videtur , uno quatenus hereditatem suspectam dicit , altero quatenus est coactus adire & restituere : heres enim suspectam dicit hereditatem , ne adeat , & postea jussu prætoris coactus adit & restituit hereditatem : quod et si coactus faciat , videtur maluisse hereditatem adire ; coacta enim voluntas voluntas est : quare cum in ipsis tam sibi contrarius videatur , duplici officio fungi videtur ; & aliud esse officium suspectam dicentis , ali id coacti , & tertium est officium cogentis , id est fideicommissarii , qui cogit heredem suo periculo adire & restituere hereditatem .

§. ult. & l. 14. in princ.

SI pater heres institutus , & rogatus restituere hereditatem , eam suspectam dicat , filius , qui est in ejus potestate , si prætor sit , potest adiri , ut cogat patrem adire & restituere hereditatem , quia filius. in his , quæ ad jus publicum pertinent , non sequitur jus patriæ potestatis ; §. ult. & l. 14. hic , l. 6. quod cujuscumq. universit . Ea enim , quæ sunt juris publici , exercet tamquam magistratus non tamquam filius. & in causis publicis filius. pro patref. habetur ; l. filius. de his , qui sui vel alien. jur. sunt . Et hoc est quod ele- ganter dicebat Taurus Philosophus apud Gellium libr. 2. cap. 2. In publicis locis atque muneribus atque actionibus patrum jura cum filiorum , qui in magistratu sunt , potestatibus collata interquiescere paululum & connovere .

§. sed & qui repudiavit , + §. plane .

Major 25. annis , qui semel repudiavit hereditatem , non potest ad eam redire ; l. sicut , C. de repud. vel abstinent. hered. nisi sit suus heres , quo casu datur ei regressus ad bona paterna , dummodo res in integro sint , id est si nondum bona distracta sint a creditoribus hereditariis ; l. ult. C. eod. l. si quis suus , supr. de jur. delib. Et hoc verum est , eum , qui semel repudiavit hereditatem , non posse eam rursus adire , sui commodi gratia . Si enim heres institutus repudiaverit hereditatem , quam rogatus erat pupillo restituere , postulante fideicommissario cogendus est adire & restituere hereditatem , dummodo res sint integræ , id est non sint distractæ ; nam si bona venierint , prætor ne pupillum quidem in integrum restituere debet , nisi ex causa , ut re-

scripsit D. Pius, ex *t. his §§. & l. 2. §. ult. infr. de suis & legitim.* nempe quod id fieri non posset citra injuriam eorum, qui res hereditarias publice sub hasta emissent. Non solum qui suspectam dicit hereditatem, & recusat eam adire, potest cogi adire & restituere; *l. 4. supr. b. tit.* sed & qui jam repudiavit hereditatem, quam rogatus erat restituere, cogi potest eam adire & restituere, quia repudiatio hereditatis pro non facta habetur, si fideicommissarius postulet suo periculo adiri & restitui hereditatem: quare inepti potius interpretis, quam jurisconsulti esse videtur, quod additur *hoc loco*, si justæ cause allegentur; nec enim aliam causam a fideicommissario allegari necesse est, quam quod velit suo periculo adiri & restitui hereditatem, ut recte monet *Accurs. hoc loco*, ex *d. l. 4.* Qui repudiavit hereditatem, cogitur eam adire ac restituere, perinde ac si suspectam tantum dixisset, nisi fideicommissarius serius id postulet, puta bonis jam distractis a creditoribus hereditariis; hoc enim causa non est cogendus adire & restituere hereditatem, etiam fideicommissarii pupilli gratia, nisi ex causa: puta si pupilli interstet rem servari, quod majorum ejus fuerit; *l. si in emptionem, de minorib. l. libertus, qui solvendo, infr. de bon. libertor.* maxime si sit domus paterna, in qua defecit pater, minor crevit, in qua majorum imagines aut non videre fixas, aut revulsas videre satis est lugubre; *l. lex quæ, G. de adm. tut.* Alias bonis distractis, nec pupillus in integrum restituetur, ut cogat heredem, qui repudiavit, adire & restituere hereditatem, cum nec minor ipse, qui repudiavit hereditatem sibi delatam, in integrum restituatur adversus repudiationem, si modo jam res hereditariae distractæ sint; *l. quod si minor, §. Scævola, de minor.*

§. si quis compulsus.

Testator Titium & filium suum impuberem heredes instituit, & eodem testamento legata reliquit, & libertatem servis quibusdam, & Titium rogavit, ut partem hereditatis Seio restitueret, & pupillaribus tabulis ad testamentum factis, filio impuberi Caium substituit: mortuo testatore, Titius cum suspectam diceret hereditatem, coactus adiit & restituit: pone filium impuberem decessisse, non adita hereditate ex testamento paterno: quætitur, an per hujusmodi aditionem, coactam factam a Titio ex testamento, pupillares tabulae confirmentur? Et respondet Julianus, Titio etiam coacto adeunte hereditatem, etiam pupillares tabulas confirmari, & legata & libertates ex testamento deberi, perinde ac si Titius ultro hereditatem adiisset, ex *hoc §. Ratio dubitandi* erat, quod non adita hereditate ex testamento patris per filium impuberem, tabulae pupillares evanuisse videbantur, ut insinuant verba *ipfius §.* sed verius est, adita hereditate per unum ex coheredibus ex testamento patris, etiam coacte, pupillares tabulas & cetera, quæ testamento continentur, confirmari, quia adita hereditate ex testamento patris, pupillare confirmatur; *l. si patroni, §. qui fideicommissam, infr. b. tit. l. 2. §. quisquis, supr. de vulgar. & pupillar.*

§. qui compulsus.

Qui coactus adiit hereditatem, quam rogatus erat restituere, quartæ commodum amittit; *l. 4. supr. b. tit.* quia indignus est judicio defuncti, qui supremam ejus voluntatem destituit; *l. si patroni, §. t. quid ergo, vers. sed nec illud, infr. b. tit.* Adeoque qui coactus adiit hereditatem, omne commodum hereditatis amittit, ita ut nec penitendo possit quartam retinere, ut rescriptit Imperator, ex *hoc §.* id est qui hereditatem suspectam dixit, & iussum prætoris de adeunda hereditate sustinuit, non potest penitere, dicendo se paratum esse ultro adire & restituere hereditatem, ut quartam consequatur, ut expli-

Explicit Paulus Castrensis *hoc loco*. Contumacia heredis non purgatur pœnitentia post interpositum iussum prætoris; ut in delictis sola pœnitentia non purgat crimen, nec liberat pœna eum qui commisit in legem; l. + quis sit fugitus, §. 1. de adilit. edict. l. qui ea mente, de furt. l. pen. vi honor. rapt. Sane si heres rogatus sub conditione hereditatem restituere, pendente conditione suspectam dixerit, & coactus adierit, existente conditione fallaciam pœnitendo potest inducere; d. l. si patroni, loc. cit. Nec non patronus ex parte debita, quæ olim erat dimidia, hodie tertia sine onere; §. sed nostra, inst. de success. libert. heres institutus, rogatusque restituere hereditatem, si suspectam dicat, cogi potest a prætore adire, & restituere hereditatem, sed si pœnitentia mutata voluntate, potest eam partem hereditatis retinere: sed hoc singulare est in patrono, qui capit eam partem quasi æs alienum, nec olim poterat gravari aliis eam partem restituere, quam liberis & parentibus liberti; l. cum patronus, supr. de legat. 2. l. 4. de condit. & dem. Et si nimis gravaretur, poterat omittere eam ex testamento, & capere ab intestato, citra fraudem edicti; l. quia autem, §. si patronus, supr. si quis omiss. caus. testam.

§. non omnis + §. quare, §. proinde, §. ult. & l. 15. & l. cogi 16. init.

Non omnis fideicommissarius potest cogere heredem adire & restituere hereditatem, sed is demum, in quem actiones transeunt, id est fideicommissarius universalis, in quem transeunt actiones hereditariae restituta hereditate; cum sit heredis vice, non autem fideicommissarius particularis: neque enim æquum est ad hoc quem compelli adire & restituere hereditatem, ut hereditatem refundat, seu restituat, ipse vero + oneribus hereditariis obstrictus remaneat, ut diserte dicitur in b. §. + non omnis, id est æquum non est heredem cogi adire hereditatem postulante fideicommissario particulari, ne restituta hereditate, oneribus hereditariis obligatus remaneat, quia actiones hereditariae non transeunt in singularem successorem, puta legatarium, vel fideicommissarium particularem; l. 1. §. si heres, supr. b. tit. l. ult. C. de hereditar. act. quod legatarius vel fideicommissarius particularis juris successor non sit; §. + legitariis, inst. de testam. Quare heres rogatus restituere rem vel certam quantitatem, non est compellendus adire & restituere, tametsi indemnitas cautio ei offeratur, ex b. §. + quare, & d. l. cogi 16. §. & generaliter, l. si patroni, §. qui fideicommissem, infr. b. tit. l. si quis omissa, si quis omiss. caus. testam. Ratio est, quia cautio incerta fragilis est; d. l. cogi, §. idem querit, l. qui ita, §. 1. infr. b. tit. Quod si heres rogatus sit restituere hereditatem, vel partem hereditatis per modum quotæ, vel universitatem bonorum, puta bona, vel familiam, pecuniam, patrimonium, censum, vel peculium, cogendus est restituere, ex + his §§. proinde, & ult. l. 15. & d. l. 16. init. & §. & generaliter, & d. l. si quis omissa. Et generaliter SC. Trebellianum locum habet quoties quis totam hereditatem vel pro parte fidei heredis committit; l. ita tamen, §. Trebellianum, infr. b. tit. Et ut Trebelliano locus sit, non sufficit de hereditate rogatum esse, sed quasi heres rogatus sit oportet, hoc est, ut nomine hereditario restituat; l. mulier 22. §. ult. infr. b. tit. Si heres rogatus sit restituere pecuniam generaliter vel peculium, cogendus est adire & restituere hereditatem, quia de successione seu hereditate universa rogatus intelligitur. In fideicommisso peculii minor erat dubitatio, quia plerique patrimonium suum ὑποκρίνωσι, peculium vocant, ut est in d. l. cogi, in princ. & peculium accipitur etiam pro patrimonio + liberi homini; l. si chorus, supr. de legat. 3. In fideicommisso pecuniae major erat dubitandi causa, & Maciani sententia fuit, questionem voluntatis esse, utrum l. 5. §. 3. de pecunia tantum, aut de successione testator senserit: sed in dubio magis de pecul. & cit. successione restituenda cogitatum esse dicendum est, ne fideicommissum interci- l. cogi init. Pusillo pa- trimonio sc. l. 5. §. 3. de pecul. & cit.

^{t super pecuniae tutelae xvii} dat ; d. l. cogi , in princ. Et pecunia nomine intelligitur universa hereditas , ut in lege 12. tab. super pecunia tutelave sua ; l. s̄epe , de V. S. quod in pecunia robur omne patrimonii ponebant veteres ; l. lex que , C. de adm. sua , dicitur tut. Dio Chrysostom. orat. 4. ἀρχύπειρον εὐ βραχυτάτων τῶν τὰ πλείστα δυνάμεις .

^{in b. l. Melius , super pecunia tute-}

^{lave sua rei}

^{in fragm. tit.}

^{18.1. & apud Ulpian. 11. §. 14.}

SI heres rogatus sit restituere quicquid ad eum ex hereditate bonisve perver- nerit , si suspectam dicat hereditatem , cogetur eam adire & restituere , ut scriptum est in hoc §. Ratio dubitandi erat , quod videbatur non esse fideicom- missum universale , & tale esse ac si relictum esset deductis oneribus heredita- riis : pervenisse enim cum effectu intelligitur , nec pervenisse ad heredem intel- ligitur , nisi quod supereat deductis oneribus hereditariis , ut subjicitur in hoc §. **O**r. l. 2. §. pervenisse , supr. de hered. vel act. vendit. l. nomen , §. ult. cum l. seq. de V. S. Ratio decidendi est , quod etiā heres rogatus sit restituere quic- quid ad eum ex hereditate bonisve pervernit , fideicommissum universale in- telligitur , & coactioni locus est , quia heres rogatus intelligitur de universitate terum restituenda , cum hereditas vel bona non intelligantur , nisi deductis one- ribus .

§. inde queritur , ejusd. l.

SI quis rogatus sit hereditatem restituere deducto ære alieno & deductis le- gatis , & suspectam dicat ; queritur , an compelli possit eam adire & re- stituere ? Ratio dubitandi , quam ponit ipse Ulpian. in hoc §. est , quod licet il- le fuerit rogatus restituere hereditatem , tamen cum sit rogatus eam restituere deducto ære alieno & legatis , vi ipsa , id est re ipsa , magis videtur id quod supereat ex hereditate , quam hereditatem ipsam restituere , atque ita potius vi- detur fideicommissarius particularis , quam universalis , quia potius certa res , vel quantitas dicitur ei relata , quam universitas , & per consequens non potest compelli adire . Sunt qui putant , ut Macianus , heredem rogatum restituere hereditatem deducto ære alieno , vel legatis , perinde compelli adire & resti- tuere , ac si rogatus esset restituere hereditatem , nulla mentione facta deduc- tionis æris alieni , vel legatorum , ea ratione , quod inutilis sit deductio hæc , id est clausula deducto ære alieno , & legatis , pro non apposita habeatur , quod ex jure , id est universitate hereditatis , quæ est nomen juris , non potest deduci quantitas , quæ consistit in corporibus . Non magis quam si quis rogatus sit fundum restituere deducto ære alieno , vel legatis , neque enim fundus re- cipit æris alieni , vel legati minutiōnem , id est onus æris alieni non transit in fideicommissarium vel successorem particularem ; l. 1. §. si heres , supr. b. tit. l. si fideicommissum , §. t tractatum , de judic. l. ult. C. de hered. act. Sed Julianus , cuius sententiam probat Ulpianus , existimavit SC. Trebelliano locum esse , ac per consequens heredem rogatum restituere hereditatem deducto ære alieno & legatis , posse compelli adire & restituere , non ea ratione , qua ure- batur Macianus , quasi clausula illa , deducto ære alieno & legatis , nihil operetur ; hæc enim clausula non est inutilis , immo operatur , ut heres non possit compelli restituere hereditatem , nisi deducto ære alieno & legatis ; sed meliori ratione , hac sc. quod rogatus restituere hereditatem deducto ære alieno & legatis , censetur rogatus de universitate juris ; ideoque heres cum re- stituit hereditatem ex Trebelliano , prius deducit æs alienum & legata : debet tamen cavere fideicommissario eum defensumiri , & indemniē servari adversus creditores & legatarios , ne fideicommissarius duplicitate onere gravetur , puta- ne patiatur deductionem ab herede æris alieni & legatorum , & postea conve- niatur a creditoribus & legatariis , ex hoc §. quia nemo est gravandus duplicitate .

onere ; l. fideicomissa, §. si quis decem, de legat. 3.

§. si quis heres.

Si heres institutus rogatus fuerit hereditatem, non totam, sed partem restituere, vel rogatus sit hereditatem duobus restituere, & suspectam dicat, uno ex his partem suam repudiante, & altero postulante periculo suo hereditatem adire & restituere, utroque casu heres compellitur adire & restituere, & restituta hereditate exoneratur, & tota hereditas ex Trebelliano transit ad eum, qui adire coagit, ex hoc §. Ratio est, quia jus ad crescendi locum habet inter fideicommissarios universales; l. i. §. sed & quotiens, supr. h. tit. quod fideicommissarius totius, vel partis hereditatis, sit successor juris, & in eum transcent omnia jura, quae pertinent ad heredem.

§. sed + si quis, ejusd. l.

Si quis heredem suum rogaverit restituere hereditatem Seiæ, quæ ad eum pervenit, non autem hereditatem suam vel ejus partem, & suspectam dicat hereditatem, cogendum est adire & restituere, cum & restituta hereditate, hoc casu ex Trebelliano actiones transeant in fideicommissarium, ex sententia Papiniani, quam probat Ulpianus hic. Ratio dubitandi erat, quod hereditas Seiæ, quæ ad testatorem pervenit, non est hereditas universalis, vel quota hereditatis, hereditas enim semel adita, non est amplius hereditas, sed patrimonium heredis: & sic videbatur, heres rogatus restituere hereditatem Seiæ, non esse cogendum adire hereditatem, nec senatusconsultum locum habere. Ratio decidendi est, quod si heres rogatus sit restituere hereditatem Seiæ, videtur fideicommissum universale: unde si pater hereditatem, quæ sibi obvenit, filiæ emancipatae donaverit, filia tenetur creditoribus hereditariis; l. hereditatem, infr. de donat. Ac consequenter heres rogatus restituere hereditatem Seiæ, compellendus est adire & restituere. Opponitur §. sed & si miles, infr. h. l. ubi si heres rogatus sit restituere hereditatem, bonaque, quæ a quopiam ei obvenient, actiones ex Trebelliano non transeunt in fideicommissarium: sed hic placet non videri fideicommissum universale, quod heres rogatus sit restituere hereditatem, bonaque, quæ ab aliquo defuncto obvenerunt, non autem hereditatem, bonorum enim appellatio adjecta hereditati efficit, ut fideicommissum videatur potius particulare, quam universale.

§. sed & si miles.

Heres institutus testamento militis, & rogatus restituere res Italicas, vel provinciales, vel certas species bonorum, puta bona pagana, vel castrensis, si suspectam dicat hereditatem, cogi potest adire & restituere, quia sicut miles potest de certa re testari, & heredi instituto dantur actiones, ita ut institutio facta a milite de certa re dicatur universalis, etsi non trahitur ad alia bona, ut patet in l. si miles §. l. si certarum, supr. de testim. milit. l. a. & 2. C. eod. ita & miles potest fideicommissum ab herede instituto relinquere de certis rebus, & restituta hereditate actiones ex Trebelliano transeunt in fideicommissarium, quasi fideicommissum sit universale, ex hoc §. & hoc speciale est in milite: aliud in pagano, si quis rogetur restituere hereditatem Mævii, restituto fideicommissio ex Trebelliano, non transeunt actiones in fideicommissarium.

§. cum quidam.

TItius duos heredes instituit, eosque invicem substituit & rogavit eos, sive uterque, sive alter decederet sine liberis, partem suam restituere **C**aio post quinquennium: heredes scripti si suspectam dicant hereditatem, fideicommissarius potest cogere utrumque heredem, alterumve adire hereditatem, & sibi restituere, & facta restitutione, et si coacta, actiones dantur fideicommissario & in fideicommissarium, quasi ex *Trebelliano* restituta hereditate, ex hoc §. Et quidem si heredes rogati post quinquennium restituere, suspectam dicant hereditatem, statim ante quinquennium coguntur adire & restituere; *l. apud Julianum*, §. *uirum autem*, supr. *b. tit.* & ita subintelligendum censet *glossa hoc loco*, propter coactionem. Alioquin quamnam fuisset ratio querendi, an heredes rogati post quinquennium suspectam dicentes hereditatem possent compelli adire & restituere, nisi fideicommissarius desiderasset eam sibi restitui ante quinquennium?

§. *Mecianus.*

Si quis rogatus sit duobus vel pluribus hereditatem restituere, postulante vel uno ex fideicommissariis, potest cogi adire & restituere, & restitutione facta, actiones hereditariae in solidum transferuntur in eum, qui coagit; aliis tamen fideicommissariis integra est actio fideicommissi pro partibus suis adversus confideicommissarium, cui restituta est tota hereditas, & quarta, quam heres amittit propter coactionem, non cogenti tantum applicatur, sed omnibus fideicommissariis: & hoc est quod dicitur in *fin. b. §. nec quartam eum retenturum adversus fideicommissarios*. Ratio subjicitur, quia nec heres potuit; sicut enim heres, qui coactus adit & restituit, non retinet quartam, ita & quando unus ex fideicommissariis heredem coagit adire & restituere, aliis fideicommissariis potentibus partes suas fideicommissi, tenetur eas restituere non tenta quarta, nisi pro parte sua, ex *hoc §.* Ratio dubitandi erat, quod in unum ex fideicommissariis cogentem actiones in solidum transferuntur in fideicommissarium, ut nominatim dicitur in *hoc §.* Ergo videbatur quartam, quam heres amittit, prodesse cogenti tantum. Respondeatur, heredem rogatum duobus vel pluribus hereditatem restituere, vel uno ex fideicommissariis postulante, compelli posse adire & restituere, & actiones in solidum transferri in illum, qui coagit: sed si alii fideicommissarii petant partes suas fideicommissi, teneri eas restituere; *l. i. §. sed & quotiens*, supr. *b. tit.* absque detractione quartae pro partibus suis: nec enim pluris habet successor, quam auctor, ut recte ait *glossa hoc loco*.

§. *idem Mecianus.*

Is, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, vel uno ex fideicommissariis postulante cogi potest adire, nec eo magis in horum, qui id non desideraverint, portionibus falcidiae beneficio uti potest, sive ipsi quoque desideraverint sibi restitui, sive alii in locum eorum successerint: cum enim actiones in solidum transeant in eum, qui coagit, consequens est, heredem, qui coactus adit, quartæ retentionem amittere quoad omnes fideicommissarios. Plane si fideicommissarius coegerit heredem adire pro sua parte tantum, tunc heres detrahit quartam aliis fideicommissariis ab eo potentibus suas partes. Quod si fideicommissarius coegerit heredem totam hereditatem adire & restituere, tunc cessat quartæ retentione, etiam pro partibus eorum, qui non coegerunt, ex *hoc §.* Lex ait, heredem rogatum restituere duobus vel pluribus, non detrahere quartam pro portionibus eorum, qui non coegerunt, sive ipsi quo-

quoque desiderent sibi restituī, id est sive unus e fideicommissariis ipsis desideret sibi restituī, vel mortuo fideicommissario ante restitutionem heres fideicommissarii. Nam jure civili quidem fideicommissum conditionale, vel in diem incertum, mortuo fideicommissario ante diem vel conditionis eventum, non transmittitur in heredem fideicommissarii; *l. unic. §. fin autem, C. de caduc. collend.* Tamen fideicommissum post diem fideicommissi cedentem, ante restitutionem heredis, transmittitur in heredem fideicommissarii, ut colligitur ex hoc §. de quo plura suo loco.

§. † si pater.

Si pater filio, quem in potestate habet, rogatus sit hereditatem restituere, cogi potest per filium hereditatem adire & restituere, maxime si fideicommissum relictum sit in peculio castrensi. Sed dominus institutus & rogatus restituere servo suo cum libertate directa, vel fideicommissaria, non potest compelli adire & restituere: quamvis si sponte adeat, posset compelli præstare fideicommissariam libertatem & restituere, ex hoc §. Ratio differentia est inter filiumf. & servum, quod filiusf. etiam jure civili non est omnino acquisitionis incapax, & patre † nolente per filium sibi adquiri, potest ipse sibi adquirere, unde potest cogere patrem, si suspectam dicat hereditatem, adire & restituere, quo fit, ut sibi adquirat. At servus omnino est acquisitionis incapax, ita ut quicquid adquirat, domino etiam invito † adquirit, pene ex omnibus causis; *l. etiam invitis, infr. de aqua. rer. domin.* Ideoque dominus rogatus restituere servo suo cum libertate, non potest cogi adire & restituere. Duplex hic occurrit ratio dubitandi. Prima, an fideicommissum a patre relictum filio existenti in potestate valeat, quia a semetipso legatum vel fideicommissum relinquere non potest; §. an servo, inst. de legat. Secunda, an pater possit compelli restituere filio, quem habet in potestate, quia nullum potest esse judicium inter patrem & filium; *l. lis nulla, de judic.* & restitutio esset lusoria, quia statim restituta hereditas readquireretur patri; *l. placet, supr. de adquir. hered.* Sed verum est, nullum esse judicium inter patrem & filium, quod disceptetur per actionem ordinariam: sed hoc non obstat, quominus pater possit compelli adire & restituere filio, quia hoc fit extra ordinem officio judicis, & jussu prætoris, ut recte adnotavit *glossa hoc loco.* Nec inanis est restitutio, quæ fit coacte per patrem filio existenti in potestate, quia si pater rogatus restituere filio suspectam dicat hereditatem, cogitur statim restituere filio in poenam coactæ aditionis. Non idem erat si pater pure rogatus restituere filio, sponte adisset, restitutio non fit prius, quam filius in potestate esse desierit, & fideicommissum videtur collatum in id tempus, quo filius sui juris erit, ut si pater rogatus sit restituere filio, & facere, ut ad eum perveniat, fideicommissum videtur collatum in id tempus, quo filius cum esset in potestate capere poterit, id est sui juris erit; *l. ubi pure, infr. h. tit.* Quam ob causam plerumque qui filiosf. heredes instituere vellent, eos instituebant sub conditione emancipationis, vel patres rogabant hereditatem restituere liberis cum in potestate esse desierint; *l. quidam, supr. de hered. inst. l. 3. §. & si heres, de minorib. l. ult. de petit. hered. l. utrum, de V. O. Tranquill. in Vitellio cap. 6. Hunc heredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manus omisit.* Inde illud etiam fit, ut si quis filio suo, cum in potestate esse desierit, hereditatem restituere rogatus sit, in fraudem fideicommissi quid facere probetur, cogendus sit statim restituere, & representare, inficto damno conditionis; *l. Imperator, infr. h. tit.* Hodie cessat omnis quæstio, si enim pater institutus sit, & rogatus restituere filio, patre recusante, filius suo nomine potest adire hereditatem, & eam sibi adquirit pleno jure, quoad proprietatem & usumfructum, etiam si sit in potestate patris; *l. ult. C. de bon. qua liber.*

† Quæ dicuntur sub h.
§. pertinent etiam ad §.
sed & si id,
& §. sed si
servo.

§. sed si servo, + §. idem querit.

SI heres scriptus rogatus sit restituere hereditatem servo suo, cum libertate, sive directa data sit sive fideicommissaria, non potest cogi a servo ipso hereditatem adire: sed si semel adierit hereditatem, cogitur restituere hereditatem, detracto sui pretio, hic & l. ita tamen, §. ult. infr. h. tit.

§. hi qui solidum.

INcapaci legari potest, ut restituat capaci; l. cum ei, qui, de legat. 2. l. si fidei, de legat. 3. quia in plerisque non interposita, sed capientis persona spectatur; l. cum + dotem, ad l. falcid. l. Papinianus, §. + meminisse, vers. eo autem, de inoff. testam. l. i. §. + i. vers. sed si legatum, si quis aliqui testar. prohib. Et incapax capit propter eum, qui capax est; l. mortuo bove, §. pen. de legat. 2. l. si is, qui duos, de liber. legat. l. legatarius, de excusat. tutor d. + l. i. vers. sed si legatum, si quis aliqui testar. prob. Hoc jure is, qui solidum capere non potest ex aße heres institutus, & rogatus solidum restituere, cogitur adire; l. Aristo, in fin. que res pignor. & restituere hereditatem, cum restituta hereditate nihil oneris sit apud eum remansurum, ex hoc §. Ratio dubitandi erat, quod incapacis institutio pro non scripta habetur; l. i. C. de hered. inst. ergo si ex ea non potest adiri hereditas, nec cogendus est heres scriptus adire & restituere hereditatem. Sed verius est, ab incapace fideicommissum relinquere posse, ut restituat capaci, & incapacem cogi posse adire & restituere ei, qui capere potest, quia incapacitas heredis nihil obstat fideicommissario, cum omessa interposita, capientis tantum persona spectetur; d. l. cum + dotem. Quod vero scriptum est de eo, qui solidum capere non potest, id est de incapaci ex parte, locum habet in incapable in totum; incapaci enim in tortum, veluti ei, qui defunctum testari prohibuit, si legatum relictum sit, idque restituere sit rogatus, datur legatum, ut restituat capaci; d. l. i. §. i. + vers. sed si legatum, si quis aliqui testar. prob. gloss. in l. eam, quam, C. de fideicommiss. Idque eadem ratione, quia incapax est nudus minister, quem nihil vetat capere, quod sit translaturus ad alium, & non interposita, sed capientis persona spectanda est, ut in l. + Sulpicius, de don. int. vir. & uxor. ubi si mulier fundum viro tradiderit, ut post mortem suam communi filio restituerit, traditio rata est, si solo ejus ministerio usa est, ut res cum omni emolumento, id est fructibus mediis temporis, post mortem patris ad filium transiret. Et hoc argumento, si mulier, quæ iteravit nuptias existentibus liberis ex priori matrimonio, conjugem heredem instituerit, ut communi filio hereditatem restituat, valet fideicommissum, nihil obstante lege hac editali, quia maritus spectatur hic ut nudus minister, & tubulus seu canalis, per quem aqua ducitur, nec ibi haret. Sic & si quis cum solidum lege capere non posset, puta lege Papia orbus & cœlebs, ex aße heres institutus sit ab eo, qui solvendo non est, ex aße heres erit, legi enim locus non est in ea hereditate, quæ solvendo non est; l. si quis solidum, de hered. inst. quia incapax solidi heres scriptus ex aße hereditatem capit, ut bona veniant potius suo, quam defuncti nomine, & ita consulatur memoriae defuncti.

§. si ego, §. ult.

Species §. si ego hæc est. Seius instituit me heredem, & rogavit me, ut Stichum manumitterem, item rogavit me, ut restituerem hereditatem Titio. Deinde eodem testamento Titium rogavit, ut eandem hereditatem restitue.

queret Sticho. Si ego hereditatem suspectam dicam, & recusem eam adire, Stichus me cogere potest adire & restituere hereditatem. Subaudi si Stichus Titio legatus sit, & legatarius rogatus sit Stichum manumittere. Opponitur *l. non est cogendus*, infr. *b. tit.* quæ ait, non esse cogendum heredem suspectam hereditatem adire & restituere a servo, cui libertas per fideicommissum a legatario, hereditas ab herede, relata est, cum status hominis, id est servi circa libertatem, pendeat ex legato, & nemo cogatur se adstringere hereditariis actionibus propter legatum. Sed §. si ego loquitur de herede instituto ex ase, aliud est in herede instituto ex parte, de quo loquitur *l. non est cogendus*, ut notat glass. His conjugenda est species §. ult. Pamphilus duos heredes instituit Symmachum Theodotum, & Titium Evaristum, & Theodoto heredi ex parte instituto Hermiam servum prælegavit, & rogavit eundem, ut servum manumitteret. Item rogavit Titium coheredem, ut eidem servo restitueret partem hereditatis. Theodotus sponte adiit hereditatem pro sua parte, & postea manumisit servum. Et sic res perducta est in eum calum, ut Pamphilus non possit decidere intestatus, nam & coherede non adeunte, non adeuntis portio ad cresceret coheredi. Titius suspectam dixit hereditatem & recusavit adire, Hermias manumisitus poterit eum compellere adire & restituere hereditatem.

L. 17. init. + usq. ad §. 3.

Non potest heres rogari directo, ut aliquem, puta Titium, sibi heredem faciat, ne tollatur libera facultas testandi, quod jus vetat; *l. stipulatio* 61. infr. de *V. O. l. licet*, *l. pactum* 15. *C. de pact.* sed ex SC. hoc fideicommissum valet, & defenditur, quasi testator rogasset, ut heres restituat hereditatem a se acceptam, ut *† hic*, *O. l. qui † filium*, infr. *b. tit. l. filiusf.* §. *ut quis heredem*, supr. de *legat.* 1. *l. Imperator*, §. *p. de legat.* 2. Eadem interpretatione heres vel legatarius non potest rogari, ut aliquem adoptet, sed si rogatus sit non cogitur adoptare, sed cogitur hereditatem restituere, quasi tacite rogatus de hereditate restituenda; *l. + uxorem* 41. §. *eius heres, de legat.* 3. Item heres potest rogari, ut hereditatem Titii restituat, id est hereditatem ab alio, quam a testatore acceptam, & eatenus fideicommisso obligatur, quatenus hereditas testatoris patitur, salva falcidia, ut *hic*, *O. l. ita tamen*, §. *† Trebellianum*, infr. *b. tit. d. l. filiusf.* §. *quid ergo*, quia heres non potest onerari ultra vires fideicommissi; §. 1. *+ inst. de singul. reb. per fideic.* *relict.* *l. l. §. si is, qui*, supr. *b. tit.* Et si heres scriptus ex parte, fundo prælegato, rogatus sit, ut in fundo prælegato Titium heredem recipiat, perinde est ac si partem fundi ex fideicommisso rogatus esset restituere; *l. pater*, §. ult. *l. Lucius*, §. ult. *de legat.* 3.

§. si quis rogatus 4.

Si quis rogatus sit, si sine liberis decesserit restituere hereditatem, quæsumus est, an naturales filii, id est ex ancilla suscepti, efficiant, ut conditio fideicommissi deficiat? Et Papinianus libro + 8. *responsorum* scriptis, etiam naturales filios efficere, ut conditio fideicommissi deficiat, quia filii naturales filiorum appellatione continentur; *l. cum pater*, §. *volo*, *l. Lucius*, §. *Dame, de legat.* 2. Sed Ulpianus existimat, voluntatis questionem esse de quibus liberis testator senserit; sed hoc accipendum esse, ex dignitate, & ex voluntate, & conditione testatoris, ut scriptum est in hoc §. id est voluntas testatoris colligitur ex dignitate & conditione testatoris, dignitas & conditio testatoris spectatur, an sit nobilis, patricius, nec ne: si enim sit nobilior, filii naturales non excludunt substitutum, quia dignitas testatoris inducit præsumptionem,

eum noluisse naturales filios sibi succedere. Sed hodie post constitutionem Justiniani, sublata distinctione personarum, filii naturales non faciunt deficere conditionem fideicommissi, sed tantum liberi suscepti ex legitimis nuptiis; *l. generaliter*, & *vers. nisi ipsi liberi sine justa sobole*, & *ibi gloss.* *C. de instit.* & *substit.* maxime in Gallia, ubi illegitimi sunt inhabiles & incapaces succendi. Naturales non sunt proprie filii, cum filii dicantur soli, qui nati sunt ex iustis nuptiis; *l. filium* & *eum definitus*, de his qui snt, vel alien. *jur. sunt.* Liberi legitimati quidem per subsequens matrimonium, faciunt deficere conditionem fideicommissi, *si sine liberis*, quia in omnibus exæquantur legitimis & naturalibus; *l. cum quis*, *l. ruper*, *C. de natur. liber. cap. tanta est*, qui fili sunt legit. Legitimati rescripto Principis non excludunt substitutum, ex *gloss.* *bis arg. l. fideicommissum*, *supr. de condit.* & *dem. l. si ita quis*, *in fin. de legat.* 2. Si quis liberos heredes instituerit & rogaverit hereditatem post mortem restituere Titio, non adjecta conditione, *si sine liberis*, substitutio evanescit, si liberi heredes instituti liberos justos reliquerint, quia conditio, *si sine liberis*, tacite inest substitutioni factæ in descendantibus, quod præsumatur conjectura pietatis, patrem non facturum talem substitutionem, si de nepotibus cogitasset, ex celeberrimo responso Papiniani; *l. cum avus*, *de condit.* & *dem. l. cum acutissimi*, *C. de fideicommiss.* & *d. l. generaliter.* Item conditio fideicommissi, *si sine liberis*, et si concepta sit in plurali numero, deficit vel uno superstite relicto; *l. pater* & *Severianam*, §. & *ita*, *de condit.* & *dem. & l. jubemus*, §. *sin autem*, *C. h. tit. l. & i. C. de condit. insert.* Non videtur deceplisse sine liberis, cui vel unus filius superstes est; *l. non est sine liberis*, *de V. S.*

§. ex facto.

MUlier quædam heredem instituit filium suum, eundemque rogavit, ut si sine liberis decederet, hereditatem restitueret fratri suo: is postea propter delictum in insulam deportatus, & deportatione bona fisco commissa, post deportationem liberos suscepit: quarebatur, an fideicommissi conditio defecisset? Ulpian. hac de re consultus respondit in hoc §. liberos conceptos quidem ante deportationem, licet postea editos, efficere, ut conditio fideicommissi deficiat: post deportationem vero susceptos, quasi ab alio, non prodesse: maxime cum bona deportati fisco vindicentur cum sua quodammodo causa, id est cum onere fideicommissi. Ratio dubitandi erat, quod liberi, qui sunt in utero pro natis habentur, ut sibi profint, non alii; *l. qui in utero* 7. *supr. de stat. homin.* At liberi concepti ante deportationem, si pro natis habeantur, quo faciant deficere conditionem fideicommissi, *si sine liberis*, non sibi profint, sed fisco, cum substitutum excludant, & eo remoto bona remanent apud fiscum. Accursius hic valde laboravit, nec aliud excogitavit, quam unum esse casum, quo conceptus habetur pro nato in commodum alterius. Sed ratio decidendi est, liberos ante deportationem conceptos, pro natis haberí, maxime ob proprium commodum, quia et si nati sint post deportationem patris, nascuntur legitimi. Alias post deportationem suscepti quasi ab alio, non profint id est non faciunt deficere conditionem fideicommissi, *si sine liberis*, quia non sunt iusti liberi: quippe jure veteri matrimonium solvitur deportatione; *l. si quis sic stipuletur*, *supr. solut. matrim.* Hodie vero liberi etiam suscepti post deportationem patris efficiunt, ut conditio fideicommissi, *si sine liberis*, deficiat, quia deportatione matrimonium non solvitur post constitutionem Constantini; *l. i. C. de repud.* quæ laudatur a Justiniano nov. 22. *de nupt. cap. 13.*

§. si quis rogatus 6.

SI quis rogatus fuerit filiis suis , vel cui ex his voluerit , hereditatem restituere , & postea ob delictum in insulam deportatus sit , deportatione non amittit jus eligendi cui liberorum fideicommissum restitui voluerit , ex responso Papiniani , quod refertur ab Ulpiano *hic* , exstatque in *l. cum pater* , §. hereditatem 4. de legat. 2. Deportatus sc. non amittit jus eligendi , quoniam civitatem solam amittit , non libertatem . Et sic deportatus amittit ea quæ sunt juris civilis , non ea quæ sunt facti ; *l. legatum* , supr. de capit. minut. Elecțio autem magis est facti , quam juris , quia est nudum ministerium ; *l. unius ex familia* , §. si falcidia , de legat. 2. Proinde deportatus , etiam si non dum poena liberatus sit , jus eligendi retinet ; *d. §. hereditatem* . Ex quo recte Cujac. 3. obs. 10. **) & in *d. §. hereditatem* animadvertisit , restituendum esse *hunc locum* , cui liber factus fideicommissum restitui velit , nec enim expectari debet , quoad poena solvatur , ut eligendi facultatem habeat , quia deportatus civitatem solam amittit retenta libertate : frusta ergo ait , cui liber factus , idque notavit etiam Accursius . Et ex hoc responso Papiniani apparet , deportatum non per omnia haberi pro mortuo , quia & post deportationem potest eligere , & ita quoque hujus fideicommissi conditio non existit ante mortem naturalem heredis , licet deportatus sit ; *d. §. hereditatem* , *l. Statius Florus* , §. Cornelio Felici , infr. de jur. fisc. atque ita donatio uxori facta deportatione mariti non confirmatur , quia deportatio non omnino similis est morti ; *l. sed si mors* , §. 1. supr. de donat. int. vir. & uxor. Et legatum non fit caducum deportatione legatarii , quia deportatus restitui potest ; *l. intercidit* , §. 1. de condit. & dem. Sed si heres rogatus restituere filiis , vel cui ex his vellet , servus poenæ factus fuerit , puta damnatus in metallum , quæ est servitus poenæ , quæ est maxima capitii diminutio , quæ omnino morti comparatur , jus eligendi amittit , & statim liberis ejus , si quos habet , fideicommissi persecutio competit , non expectata morte naturali patris : si vero tunc liberos non habeat , postea suscepti nullo modo admittuntur ad fideicommissum , ex hoc §. quia conditio fideicommissi , quæ semel defecit , non potest resumiri ; *l. pater Severianam* , §. ult. de condit. & dem. Exemplo damnati in metallum , damnatus ad triremes amittit jus eligendi , ex sententia Fernandi , & aliorum recentiorum , quia damnatio ad triremes æquiparatur servituti poenæ .

§. si quis autem .

MUltum interest utrum fideicommissum relictum sit sub conditione , si si ne liberis deceperit , an sub conditione , si liberos non habuerit ; nam si quis per fideicommissum rogatus sit hereditatem restituere , sub conditione , si liberos non habuerit , susceptis liberis statim conditio purificatur , nec quicquam obstat , si postea vivo patre decadant ; *l. heredibus* , in princ. infr. h. tit. l. 4. C. quand. dies leg. vel fideic. cedat , quia conditio semel impleta non refutatur ; *l. si quis heredem* , C. de inst. & substit. Si vero quis rogatus sit hereditatem restituere , sub conditione , si sine liberis deceperit , si liberos quidem suscepserit , verum vivus eos amiserit , conditio fideicommissi non deficit , quia verum est sine filiis decepsisse , ex hoc §. Conditio fideicommissi , si sine liberis deceperit , non deficit , nisi patri supervixerint liberi ; *l. filius* . §. cum t' erit rogatus , de legat. 1. pater sine liberis decepsisse videtur , nisi existent tempore mortis patris . Si filius naufragio , ruina , vel quo alio casu cum patre perierit , si constet filium supervixisse patri , conditio deficit : quod si non appareat quis prior decepsit , in dubio conditio fideicommissi existuisse videtur ,

quia in dubio pater præsumitur supervixisse filio, ex hoc §. Et hoc intelligendum est, si filius sit impubes, hoc casu pater præsumitur supervixisse filio propter infirmitatem ætatis: secus si filius sit pubes, qui & firmior, intelligitur supervixisse patri; l. qui duos, §. ult. de reb. dub. l. inter sacerorum, de pact. dotalib. Conditio fideicommissi, si sine liberis deceperit, deficit si liberi supervixerint patri, etiam si illico deceperint, ex hoc §. quia, ut dixi, sufficit conditionem fideicommissi semel impleri, & fideicommissum semel extinctum amplius non reviviscat; arg. l. qui res, §. aream, de solut. Adeoque conditio fideicommissi, si sine liberis, deficit, si patri superuerint liberi, etiam si ei heredes non exstiterint; d. l. filius. §. cum † erit rogatus.

§. ult.

Si quis rogatus sit hereditatem restituere, si sine herede deceperit, hæc conditio accipitur de liberis, ex hoc §. quia vix contingit, ut quis decebat sine herede, & heredum appellatione filii significantur; l. Seia, de mort. causdonat. Votum naturale parentum est, ut liberi sibi heredes sint, & infelices habentur, qui extraneo herede decebunt; Augustin. in illud psalm. 48. (ferm. r. num. 14.) Et relinquunt alienis divitias suas. Quasi eos posuit in maledicto, inquit, qui cum mortui fuerint, alieni possidebunt res ipsorum. Ergo felices illi, qui relinquunt filios in possessione sua, quibus sui succedunt. Habuit filios, non est mortuus. Jure novissimo, si quis rogatus sit hereditatem restituere, si sine liberis deceperit, conditio ei remittitur, si monasterium ingrediatur; auth. nisi rogati, C. b. tit. Si quis rogatus sit hereditatem restituere, si sine liberis deceperit, & se & sua monasterio devoverit, conditio fideicommissi deficit, quia non intelligitur sine herede deceperisse, qui monasterium heredem instituit. Monasterium est loco filii; auth. ingressi, auth. si qua mulier, C. de sacros. eccles. can. quia ingredientibus, 19. qu. 3. cap. in presentia, de probat. sed hoc non servatur in Gallia. In successione feudi & emphiteuseos heredis appellatio ad filios solum refertur; cap. 1. §. Et si † clientulus, de alienat. feud. in usib. feudor., ut si concessero feudum vel emphyteusim tibi, & tuis heredibus, de filiis videtur intellectum; gloss. hic.

L. 18. init. † & §. 1. & 2.

In restitutione fideicommissi, hereditatis non veniunt fructus ab herede percepti pendente fideicommissi conditione, aut die, nisi heres fuerit in mora restituendi, aut specialiter rogatus sit & fructus restituere, ex b. l. l. mulier 22. §. si heres, l. postulante, §. sed in hujusmodi, infr. b. tit. l. quod bonis, §. fructus, supr. ad leg. falcid. In restitutione fideicommissi fructus post aditam hereditatem percepti non veniunt: quoties enim quis rogatur hereditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod sicut hereditatis; fructus autem non hereditati, sed rebus ipsis accepto feruntur, ut subjicitur in † §. 2. b. l. id est fructus post aditam hereditatem percepti, non dicuntur hereditatis, quæ est nomen juris, non potest parere fructus, qui sunt res corporales; l. cogi, §. † inde maritus, supr. b. tit. Et hereditas semel adita non est amplius hereditas, sed est patrimonium heredis; l. 1. §. †† veteres, infr. de adquir. possess. Fructus igitur non hereditati, sed rebus ipsis, id est bonis unde percipiuntur, accepto feruntur; l. qui scit, §. 1. de usur. perinde ac si percepti essent ex rebus ipsis hereditariis, non ex hereditate: ut fructus percepti ex rebus donatis, in donatione non computantur; l. in ædibus, §. 1. de donat. Opponitur l. 3. de instruct. vel instrum. legat. ubi Papinianus ait, fundo instructo per fideicommissum reliquo, medii temporis augmenta † fecundum & partuum, & detrimenta fatalium,

† §. iste desideratur.
† v.l. 10. §.
2. ff. de vulg.
¶ pupillar.

Ium, id est quæ † fato diminuta sunt, fideicommisso contineri. Sed addenda est negativa, ut notat Martinus hic. Certissimum enim est, fructus medio tempore perceptos non venire in restitutione fideicommissi: & hoc ita verum est, ut nec fructus pendente fideicommissi conditione percepti veniant in restitutione fideicommissi, tametsi heres rogatus sit generaliter restituere quidquid ex hereditate bonisve defuncti ad eum pervenerit; *l. scribit*, *l. heredes mei*, *l. deducta*, §. pen. infr. h. tit. *l. quod his verbis*, *de legat.* 3. quia fructus percepti post aditionem non sunt hereditatis, aditione desit esse hereditas, in restitutione fideicommissi veniunt fructus si heres in mora fuerit, ut in *h. l. & in l. equis*, *de usur.* In legatis & fideicommissis, sicut in contractibus bona fidei, fructus & usuræ debentur ex mora; *l. in minorum*, *C. in quib. caus. in integr. restit. non est necessaria.* Actio enim ex testamento, quæ datur legati vel fideicommissi nomine, et si stricti juris sit, imitatur actiones bona fidei, quoad fructus & usuras. Quod si heres non sit in mora restituendi, sed ipse fideicommissarius negligens fuerit in petendo, tunc fructus percepti, negligentia non petentis, non restituuntur; *l. mulier 22. §. si heres*, infr. h. tit. tametsi heres coactus adierit hereditatem; *l. ita tamen*, §. *si servum*, infr. h. tit. Et hoc intelligitur, nisi mora, re ipsa ex lapsu temporis, sine ulla interpellatione commissa sit, ut si fideicommissarius sit minor 25. annis; *d. l. in minorum.* In fideicommissi restitutione fructus percepti ante diem, vel conditionem fideicommissi cedentem, non veniunt, † nisi heres nominatum rogatus sit & fructus restituere, ut in *h. l. & l. si ita relictum*, §. *Pegasus*, *de legat.* 2. Ratio dubitandi erat, quod incivile videbatur, heredem rogatum fructus medii temporis restituere, cum æquum non sit heredem alterius rem gerere, & alterius quasi procuratorem constitui; *l. postulante*, §. *sed in hujusmodi*, infr. h. tit. Sed injuria non fit heredi, qui rogatur rem restituere cum fructibus, quia in ejus potestate est agnoscere vel repudiare hereditatem sub eo onere reliquit, & si semel eam agnoverit, de se tantum queri debet. Si fideicommissum in diem relictum sit, multum interest scire, cujus causa dies adjectus sit fideicommissio, an heredis, an fideicommissarii: si dies adjectus sit fideicommissario heredis gratia, fructus medii temporis cedunt lucro heredis: quod si fideicommissarii gratia, puta si fideicommissum relictum sit impuberi in tempus pubertatis, tunc fructus medii temporis fideicommissario restituuntur; *l. si ita relictum*, §. *Pegasus*, *de legat.* 2. *l. liberto*, §. *filium*, *in fin. de am. legat.* *l. 3. §. cum Pollidius*, *de usur.* quia ille, a quo fideicommissum ita relictum est, non tam est heres, quam nudus minister seu depositarius, cuius fides electa est, unde fiduciarius heres dicitur; *l. Seius Saturninus*, infr. h. tit. & institutio hujusmodi tutela dicenda est potius, quam fideicommissaria hereditas, & consilium testatoris, qui lubrico tutelæ fideicommissi remedium prætulit, quo impuberi consuleretur, ut eleganter dicitur in *d. §. cum Pollidius*, ne bona committantur lubrico tutelæ. Fructus inventi in hereditate tempore mortis defuncti veniunt in restitutione fideicommissi, quia hi fructus augent hereditatem, neque pro fructibus habentur, sed pro parte hereditatis; *l. ita tamen*, §. *l. infr. h. tit. l. & centurio*, *de vulgar.* & *pupillar.* *l. in falcidia 9. ad leg. falcid.* & *gloss.* in *d. l. quod his verbis.* Fructus pendentes die fideicommissi cedente pertinent ad fideicommissarium, licet major pars anni præterierit; *l. Herennius*, *de usur.* Ratio dubitandi occurrebat, quod fructus fundi dotalis soluto matrimonio dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni; *l. fructus*, alias *l. divorcio*, §. *Papinianus*, *solut. matrimon.* Ergo videbatur, fructus pendentes tempore restitutionis fideicommissi, non nisi pro rata temporis pertinere ad fideicommissarium. Sed ratio decidendi est, quod fructus ad heredem pertinent, qui ex defuncti iudicio percipiuntur; *l. mulier 22. §. si heres*, infr. h. tit. Ideoque restituto fideicommisso, nulla ex parte fructus spectare debent ad he-

redem, qui nullum amplius in re ipsa, aut ejus fructibus, jus habet : fructus fideicommissi percepti ante moram non veniunt in restituzione fideicommissi, sed heredi imputantur in quartam, ex t. §. 1. h. l. quod bonis, §. fructus, supr. ad leg. falcid. l. cum pater, §. Titio, de legat. 2. Hoc verum est in heredibus extraneis: sed in filiis testatoris seu liberis primi gradus, fructus non imputantur in quartam, sed quarta detrahitur ex corporibus hereditariis, nulla facta imputatione fructuum, etiam si pater hoc voluerit; l. jubemus, C. h. tit. Similiter fructus liberis non imputantur in legitimam, quia legitima detrahenda est ex ipsis corporibus hereditariis, non ex fructibus; l. scimus t. in princ. vers. repletionem, C. de inoffic. testam. per quam correcta est l. Papinianus, §. unde si quis, ff. eod. per quam fructus imputantur in legitimam.

§. ult.

Dixi in l. Marcellus, §. quidam liberis, supr. h. tit.

L. 19. init.

Ubi fideicommissum a patre pure relictum est filio, si adjectum sit, rogo des filio tuo, faciasque ut ad eum pervenias, videtur in id tempus collatum, quo capere poterit, id est quo sui juris erit; ex h. l. quia pater non potest cogi praeceps, ut emancipet liberos, l. filius. §. sed si liberos, de legat. 1. Ratio dubitandi occurrebat, quod fideicommissum a patre relictum filio non valere videtur tamquam relictum a semetipso; §. an servo, inst. de legat. l. legatum 116. §. 1. de legat. t. 1. Ratio decidendi est, quod et si fideicommissum purum videatur, censetur tamen collatum in tempus, quo filius capere poterit, id est sui juris erit, ne fideicommissum intercidat, nisi enim delatum intelligeretur non valeret, tamquam a semetipso sibi relictum.

§. t. te rogo.

Ubi heres rogatur hereditatem partiri cum Titio, rogatus videtur de restituenda dimidia hereditatis per fideicommissum ex Trebelliano, ex hoc §. quia partis appellatione dimidia significatur; l. nomen filiarum, §. partitionis, de V. S. l. plane, in fin. de legat. 1. l. etiam, de usufr. qua ratione major pars diei, qui constat duodecim horis, est septem horarum priorum; l. 2. de V. S. quo alludens Virgil. 9. (156.) Æneid. Melior quoniam pars acta diei, id est major & prima ait Servius. Ratio dubitandi erat, quod verbum partiri solum referri videtur ad nudam divisionem rerum, quæ est facti; l. quid ergo, §. ult. supr. de usufract. non restitucionem fideicommissi, & jurium translationem, quæ fit ex Trebelliano. Ratio decidendi est, quod fideicommissum quibuscumque verbis inducitur, dummodo constet de voluntate testatoris, ex hoc §. unde fideicommissum probatur conjecturis; l. cum t. proponebatur, in fin. de legat. 2. l. licet Imperator, de legat. 1. l. cum avus, de condit. & dem. ex quo recte efficitur, ut si heres rogatus sit hereditatem dividere cum alio, rogatus intelligatur per fideicommissum restituere dimidiā hereditatis. Tale fideicommissum non habetur loco partitionis, seu legati partiarii, sed pro fideicommisso partis hereditatis; Cujac. in l. 8. §. ult. de legat. 2.

§. ult.

Heres rogatus in diem hereditatem restituere, interim ante diem fideicommissi cedentem, sumptus fecit in distrahendis rebus hereditariis, quas

necesse fuit vendere aeris alieni solvendi causa. (Emptio enim & venditio non potest fieri † sine sumptu : nimurum proxeneticis , quorum opera res distracta est, præstatur salarium , quod proxeneticum dicitur ; l. ult. de proxenetic. emptionis venditionis causa prætantur nundinæ id est epulæ ; l. cum societas , pro soc. nostri Vinage .) Heres, inquam, sumptus fecit in distrahendis rebus hereditariis, vel in conservandis , existente die fideicommisi, quarebatur, an heres cum restitueret hereditatem , sumptus factos in distrahendis conservandisque rebus hereditariis deducere posset, an ei imputandi essent ? Et Paulus in hoc §. respondet , sumptus in distrahendis conservandisque rebus hereditariis factos , heredi imputandos esse , ita ut non possint deduci ab herede in restituenda hereditate . Opponitur l. mulier 22. §. sed enim , infr. h. tit. in qua nominatim traditur , heredem rogatum restituere hereditatem , si quos sumptus fecerit in res hereditarias , eos detrahere , cui conjugendæ sunt l. qui exceptionem , §. pars , de condit. indebit. & l. domus , cum dd. seqq. de legat. I. ex quibus si pars domus in diem per fideicommissum relicta arserit ante diem fideicommissi cedentem , & eam heres sua impensa refecerit, deducenda est impensa ex fideicommisso , & si heres sine deductione domum restituerit , datur conditio indebiti quasi plus debito solverit . Ratio decidendi est , multum interesse , utrum sumptus facti sint in præsentem & temporariam , aut in perpetuam rei utilitatem : sumptus enim facti in præsentem & temporariam rei utilitatem non repetuntur , sed compensantur cum fructibus , ut sumptus in distrahendis & conservandis rebus hereditariis, de quibus agitur in hoc §. At sumptus facti in perpetuam rei utilitatem , ut in refectionem ædium combustarum , vel in confessione inventarii , non compensantur cum fructibus , sed deducuntur in restitutio- ne fideicommissi ; l. 3. §. † nos generaliter , de impens. in res dotal. fact. l. scimus , §. in computatione , C. de jur. delib. l. Paulus respondit , §. domus , de pignor. l. si a domino , §. ult. de petit. heredit. l. quod in fructus , de usur. ut & in computanda ratione legis falcidæ bona æstimantur deducto sumptu austionis hereditatis ; l. quantitas , ad leg. falcid.

L. 20.

Si cui legatum relictum sit in tempus liberorum , & prægnante uxore decesserit , legatum transmittit ad heredem , ex h. l. & l. † is , cui , infr. quand. dies legat. ced. quia conditio impleta videtur ; d. l. † is , cui : qui enim sunt in utero pro natis habentur , ut sibi prosint ; l. qui in utero 7. de stat. homin. Et legatum valet , si modo posthumus nascatur ; d. l. is cui . Legatum relictum in tempus liberorum , prægnante uxore relictum valet , ut legatum transeat ad posthumum , qui est suus heres .

L. † 21.

Si heres rogatus restituere hereditatem , totam restituerit omissa quartam , quam retinere poterat , nec caverit sibi proposita stipulatione , id est cautione a fideicommissario interponenda ex edicto , si cui plus quam per leg. falcid. l. l. §. hoc stipulatio , si cui plusq. per leg. falcid. l. pen. §. si quis jus ignorans , de jur. & fact. ignor. queritur , an conditio fideicommissi quasi indebiti soluti detur heredi , ut quarta retineatur ? Aristo ajebat , similem esse cum illis , qui retentiones , quas solas habent , omittunt : puta ei , qui in aliena area ædificavit , qui nullo alio modo impensis servat , quam per retentionem ; l. si in † area , de condit. indebit. ac proinde si fundum tradiderit sine deductione impensis , nulla ei superest via , qua servet impensam : atque ita ex Aristonis sententia heres , qui fideicommissariam hereditatem restituit , non retenta quarta , non potest repetrere quartam per conditionem vel ullam aliam actionem , quia

eam solam detrahere potuit per retentionem, & omissa retentione omnino eam remisisse videtur. Sed Pomponius hic notat sententiam Aristonis, cum ait, posse eum possessionem rerum hereditiarum vel repetere, vel nancisci in non restitutis, quæ sint apud alios, & adversus agentem doli exceptione uti, vel debitoribus hereditariis denuntiare, ne fideicommissario solvant. Et hæc fuit sententia Pomponii dissentientis ab Aristotle, quæ juri congruentissima est; si enim heres rogatus hereditatem restituerit, per errorem facti omissa quarta, datur ei condicō incerti, ad hoc ut tota hereditas jam restituta retro restituatur, & quarta prius omissa retineatur; l. si quis, cum a fideicommissario, l. qui exceptionem, §. si pars, de condicō indebit. l. pen. §. si quis, de jur. & fact. ignor. l. t̄ peto, §. ult. de legat. 2. l. error, C. ad l. falcid. Cujac. 8, l. 3. §. ult. si obs. + 2.

L. 22. init.

† V. si facit. Et addit. l. 3. §. ult. si cui plusq. per l. falcid. l. 7. C. 10. C. de jur. C. fact. ignor.

MUlier, suspectis duobus filiis ex priore marito, ab eo divertit, & nupsit alteri, & posteriorem maritum testamento heredem instituit, ac eundem rogavit, post mortem patris, liberis, vel ei, qui ex his supereret, hereditatem restituere: eisdem emancipatis a patre vitricus restituit hereditatem; mox alter e filiis vivo patre decepsit: queritur, an is, qui supererat e filiis, partem fratri suo restitutam petere posset, quasi præmature datam? Ulpianus, priusquam hanc questionem solvat, refert ex Scævola decreto D. Marci judicatum, si fideicommissum a matre relictum esset filiis, si morte patris sui juris essent effecti, eis emancipatis vivo patre, post emancipationem fideicommissum eis representandum intellecta matris voluntate, quæ, quia non crediderat patrem eos emancipaturum, distulerat in mortem ejus fideicommissum, non dilatura id in tempus mortis, si eos emancipaturum sperasset. Unde colligit Ulpianus, decretum D. Marci trahendum ad propositam questionem, & fideicommissum utriusque recte solutum videri, ut proponitur init. b. leg. Ratio dubitandi erat, quod cum fideicommissum a morte relictum esset filiis, vel ei, qui ex his supereret, si morte patris sui juris essent effecti, videbatur fideicommissum præmature restitutum filiis ante tempus mortis + patris, & totum fideicommissum ei, qui superest esset tempore mortis patris, deberi; l. uxorem, §. Seiū maritum, de legat. 3. cum incertum esset quamdiu pater vive-ret cuinam ex liberis fideicommissum deberetur, cum evenire posset, quod & evenit, ut alter vivo patre præmoratur. Ratio decidendi est, quod et si fideicommissum a matre filiis relictum, vel ei, qui ex his supereret, ex testatrix voluntate videri collatum in id tempus, quo morte patris, vel emancipatione, vel alio modo sui juris effecti essent, atque ita filiis a patre emancipatis fideicommissum recte restitutum, non expectata morte patris, ut hic C. l. si ita esset, quand. dies leg. ced. Etsi enim conditiones implenda sint eo modo, quo testator jussit, &, ut nostri loquuntur, in forma specifica; l. qui heredi, in princ. l. Mævius, supr. de condic. C. dem. tamen sufficit eas impleri per æquipollens, cum idem effectus sequitur ex voluntate testatoris, ut hoc loco, si fideicommissum a matre relictum esset filiis, post mortem patris, si filii a patre emancipati essent, statim eis debetur, quia conditio mortis patris impleta intelligitur per emancipationem, quia fideicommissum a matre relictum est filiis, post mortem patris, & mater præsumitur non fuisse dilatura fideicommissum in tempus mortis patris, si sperasset patrem filios emancipaturum. Nec refert morte patris, an emancipatione filii exeant de potestate patris, cum idem sequatur effectus, sive emancipatione, sive morte patris filii fiant sui juris, & capaces adquirendi sibi fideicommissi, & voluntas testatrix suum habet effectum, quæ cavere voluit, ne fideicommissum patri adquireretur, sed ut ad filios perveniret. Atque ita si mater filium heredem instituerit sub conditione

ditione emancipationis , & filius morte vel deportatione patris sit sui juris effectus , non emancipatione , conditio pro impléta habetur , & hereditas ei adquiretur ; l. 3. C. de inst. & subst.

§. non est † dubitatum .

SI heres institutus , a quo libertas directa , vel fideicommissaria , Sticho & Pamphilo servis suis relicta est , rogatus sit hereditatem restituere eisdem servis , & suspectam dicat hereditatem , † cogi potest adire , & restituere : cum aspernari heres non debeat personam cogentis , quia quamvis nondum petere possit fideicommissariam libertatem , nec directam sibi vindicare , priusquam sc. audeatur hereditas , tamen propter spem libertatis & hereditatis per se aditum habet ad prætorem , ex hoc §. Et ex certis causis servo adversus dominum consilierem permisum est , libertatis directæ vel per fideicommissum relictæ obtainenda causa ; l. vix certis , l. qui † se dicit , de judic. l. sed si hac lege , de ius voc. l. 5. de manumiss.

§. si heres .

SI heres pure rogatus hereditatem restituere , post multum tempus , ante moram tamen , restituat , quartam deducit , & sic fructus medio tempore percepti heredi non imputantur in quartam , nec restituuntur , quia fructus percepti etiam post diem fideicommissi cedentem , ante moram heredis negligentia petentis , non judicio defuncti percepti videntur , ut eleganter dicitur in hoc §. & in l. in fideicommissaria , supr. b. tit. At in quartam Trebellianicam vel falcidiam imputantur dumtaxat ea , quæ judicio defuncti capiuntur ; l. quod autem , l. in quartam , ad leg. falcid. Quod si heres sub conditione vel in diem rogatus fuerit restituere , fructus pendente die vel conditione percepti imputantur in quartam , & submovent eam , si impleant quartam & quartæ fructus , nam fructus medio tempore percepti , judicio testantis percepti videntur ; d. §. si heres , & d. l. in fideicommissaria , quo casu fructus heredi imputantur in quartam . Ex his deducitur , quarta cum fructibus , & quarta submovetur , dummodo fructus percepti exæquent quartam & quartæ fructus ; quarta enim statim debetur heredi in præmium aditæ hereditatis ; §. sed quia heredes , inst. de fideic. hered. ac proinde quarta venit cum fructibus .

§. sed enim .

Heres rogatus restituere hereditatem , in conservandis rebus hereditariis praestat dolum & latam culpam , quæ dolo proxima est , non levem culpm , id est negligentiam , quam rebus suis exhibit : puta si res hereditariæ perierint vel deterioriores factæ sint sine dolo heredis , non cogitur eas restituere : quod si perierint lata culpa heredis , quæ dolo comparatur , ut dicitur hic , & l. 1. §. hac actio , supr. si mens. fals. mod. dixer. ejus culpa rationem reddere debet . Idem est si quas res , cum distrahere deberet , non distraherit lata culpa & supina negligentia , non levi culpa & negligentia rebus suis consueta : puta mancipia , jumenta , vestes , & aliæ res mobiles , quæ usu corrumpuntur , & servando servari non possunt ; l. lex quæ tutores , C. de adm. tutor. Si † res consumptæ vel deperditæ sint , harum rationem reddet , ex hoc §. Opponitur l. si servus legatus , §. cum quid , de legat. l. ubi si res tibi legata sit , & fidei tuæ commissum , ut mihi restitutas , si nihil præterea ex testamento capias , dolum malum dumtaxat in exigendo legato , alioquin etiam culpam tu mihi præstare debes : sicut in contractibus bona fidei servatur , ut si quidem utriusque contrahentis commodum versetur , etiam culpa , si unius sòlius , do-

Ius malus dumtaxat præstetur. Unde colligitur, eum, a quo fideicommissum relictum est, etiam levem culpam præstare. Sed animadvertisendum est, *hanc legem esse de fideicommissio certæ rei particularis, at lex ista est de fideicommissaria hereditate & de fideicommisso universali*: facilius excusatur culpa seu negligentia in universitate rerum, quam in re particulari, quia vix est ut multis distentus, non sit remissior vel incautior in aliqua re: at si a legatario certæ rei fideicommissum relictum est, merito ei imputatur etiam levior culpa, quia rem unam facilius est custodire. Heres institutus ex parte, & rogatus restituere portionem suam, non præstat periculum nominum & bonorum, quæ obvenere in divisione hereditatis, quæ divisio est emptio necessaria, quæ fit per arbitrum; *l. cum pater, §. hereditatem 18. de legat.* 2. Fructus percepti ante diem fideicommissi cedentem, non veniunt in restitutionem fideicommissi, sed partus ancillarum, si qui existent, tempore restituti fideicommissi, & partus partuum veniunt in restitutionem, quia partus ancillæ non est in fructu, *ex hoc §. vers. præterea, l. deducta, §. hereditatem, infr. h. tit.* Eadem ratione partus ancillæ fructuaria non adquiritur fructuario, sed domino proprietatis; *l. vetus, de usufr. l. in pecudum, de usur.* tamen quoad quædam partus ancillæ est in fructu, nam partus ancillæ ante diem fideicommissi cedentem editi, ad heredem ejus, qui rogatus est, pertinent, & imputantur in quartam & quartæ fructus; *l. falcidie 24. §. idem respondit l. ad leg. falcid.* Si ædes hereditariae pendente fideicommissi conditione vel die, longo tempore usucaptæ sint ab alio, sine facto id est sine culpa heredis, qui rogatus erat ædes restituere, Ulpianus *hic* ait, nihil eum præstare, cum culpa vacet. Ratio dubitandi erat, quod alienare intelligitur, qui usucapi finit; *l. alienationis, de V. S.* Ergo videbatur imputandum esse heredi rogato restituere, quod rem usucapi passus sit, nec culpa vacare, quod non interruperit prescriptionem, quæ interrumpi potuit per litis contestationem. Sed fieri potest, ut res hereditariae interim usucapiantur sine culpa heridis, veluti si heres vi maiore fuit impeditus, ut notat *gloss. hic* vel si tempore mortis testatoris paucissimi dies superfuerint ad implendam usucaptionem, quo casu nihil est quod imputetur heredi; *l. si fundum, de fund. dotal.*

§. cum proponeretur.

TItius filiam suam heredem instituit, & eam rogavit, ut si sine liberis decederet, hereditatem Seio restitueret: ea nuplit Sempronio, eique dedit centum dotis causa ex bonis hereditatis, mox decedens sine liberis, maritum heredem instituit: quærebatur in restituenda hereditate, an dos ex fideicommisso detrahi posset? Ulpianus responderet in *hoc* §. dotem detrahi ex fideicommisso, proinde ac si filia rogata esset, quicquid ex hereditate bonisve superesset restituere, quod intelligendum est, dummodo dos data sit pro modo facultatum, & dignitate personarum, quia non potest dici in eversionem fideicommissi, seu intervertendi fideicommissi causa, ut ait *l. Titius*, *infr. h. tit. factum*, quod & mulieris pudicitiae & patris voto congruebat, ut eleganter subdit Ulpian. *hic*, nempe ne puella indotata esset; puellarum enim pudicitiae interest, eas dotem habere, quo nubere possint; *l. 2. de jur. dot.* Tacit 4. annual. (cap. 53.) *Non aliud probis, quam ex matrimonio solarium.* Et patris interest filiam dotatam esse, propter affectum paternum; *l. pater, in fin. de evict.* Et ita res fideicommisso subjectæ possunt alienari in subsidium pro dote, vel donatione propter nuptias constituenda, pro modo congruo honestati personarum, si liberis portio legitima non sufficiat ad dotem vel donationem propter nuptias; *auth. res quæ, C. comm. de legat.* Res fideicommisso obnoxiae possunt alienari pro dote constituenda, si fideicommissum factum sit inter descendentes, alias dos deduci non potest ex bonis fideicommissi transversalis, quia

quia transversalibus non debetur legitima , cuius loco dos imputatur ; *l. quoniam novella, C. de inoffic. testam.* Si filia simpliciter fuerit rogata hereditatem restituere , dotem detrahere potest ex fideicommisso , periade ac si quidquid ex hereditate bonisve supereret rogata esset restituere . Heres enim rogatus restituere quicquid ex hereditate supereret , potest bona alienare etiam ultra do- drantem pro dote vel donatione propter nuptias ; *auth. contra t. cum rogatus, C. h. tit.* Quod si hereditas sit pinguior & locupletior , & tantos fructus ex hereditate mulier percepit , ut inde possit doti satisficeri , ut inde potuerit redigi dos congrua , dicendam est potius fructibus hoc expensum ferendum , quam fideicommisso , ut subjungitur in fin. *b. §. id est* dotem deducendam esse de fructibus . Et sic totum fideicommissum præstabilitur deducta quarta , ut *gloss.* notat *hoc loco* : sed hoc correctum videtur constitutione Zenonis ; *l. jubemus, C. h. tit.* nam si ex ea filii non imputant fructus in quartam , nec filiae debent in dotem imputare .

§. ult.

UT Trebelliano locus sit , id est ut restitutio fideicommissi fiat ex Trebelliano , & deductioni quartæ locus sit , non sufficit de hereditate restituenda sc. rogatum esse , sed quasi heredem rogari oportet . Ex hoc efficitur , ut si cui portio bonorum vel hereditatis legata fuerit , (Non solum enim res singulas , sed & portionem hereditatis legari posse placet , ut *hic, & l. si quis bonorum, l. non amplius, §. cum bonorum, de legat. i.*) idemque rogatus fuerit hanc partem restituere , restitutio non fiet ex SC. nec erit locus quartæ deductioni , ex *hoc §.* Quarta Trebellianica inducta est heredis gratia , non legatarii etiam partiarii ; *l. i. §. si is, qui quadringenta , supr. b. tit. l. lex falcidia 47. §. i. ad leg. falcid.* Inde efficitur etiam , ut heres institutus ex certis rebus , & rogatus restituere , non deducat quartam , quia institutus ex certa re , pro legatario habetur ; *l. quoties, C. de hered. inst.* ac proinde non potest intelligi rogatus ut heres . Hinc si pater hereditatem sibi per filium quæsitam rogatus sit restituere extraneo , quartam deducit , quoniam fideicommissum vires capit ex persona filii heredis : quod si pater rogatus sit restituere hereditatem per filium quæsitam ipsimet filio , quartam non deducit , quia rogatus videtur ut pater , non quasi heres ; *l. cum filiofamilias, supr. de t. legat. i.*

L. 23. & 24.

SI testator plures ex disparibus partibus heredes instituerit , & eos invicem substituerit , non adiectis partibus , portiones adiectæ in institutione censentur repetita in substitutione ; *l. 23. l. si plures, l. coheredi, §. i. de vulgar. & pupillar. l. i. C. de impuber. & aliis subst.* quia prior voluntas trahit ad se posteriorem ; *l. si mibi & tibi, §. ult. de legat. i.* Quod si substitutus onus certæ pecunia præstandæ injunctum sit , ex quantitate pecuniae præstandæ , seu ex modo oneris , colligitur voluntas testatoris : puta si ex disparibus partibus heredes instituti , æquales partes pecunia jussi sint dare , tunc substituti videntur in viriles , id est ex æquis partibus ratione oneris æqualiter injuncti , non speciatim partibus institutionis : si vero onus injunctum congruit portionibus hereditariis , tunc ex iisdem partibus substituti intelliguntur , ex quibus instituti ; *l. 23. l. utrum, §. ult. supr. de reb. dub.* Notandum vero est , quod substitutio reciproca inter coheredes fit , aut nominibus appellativis : puta si testator pluribus heredibus institutis substituat hoc modo , *si quis ex heredibus scriptis heres non erit , alios heredes meos ei substituo* , quo casu invicem substituti non adiectis partibus , ex iisdem partibus substituti censentur , ex quibus instituti ; aut substitutio reciproca facta est nominibus propriis , hoc modo , *si quis ex heredit.*

bus scriptis heres non erit, Titum Caium & Seium invicem substitutus, tunc partes adiectæ in institutione, non intelliguntur repetitæ in substitutione, immo substituti vocantur in viriles, id est ex æquis partibus, non attentis portionibus hereditariis; l. 24. Ratio est, quia cum substitutio sit nominibus propriis, non habetur ratio portionum hereditiarum, sed personarum; l. si + heredes 124. de legat. l. gloss. in d. l. 1. C. de impuber. Et hæc differentia inter nomina propria & appellativa procedit in institutionibus & substitutionibus: secus in legatariis invicem substitutis, qui semper pro virilibus videntur substituti, id est pro numero personarum; l. unic. §. sed ut manifestetur, C. de caduc. tollend.

L. 25. in princ.

Pater testamento extraneum heredem instituit, & eum rogavit, quicquid ex hereditate ad se pervenerit filio suo prima quaque die, id est quam primum poterit, seu proxima quaque die, vel si prius + quid filio acciderit, id est si prius decesserit, (His enim verbis, si quid acciderit, vulgari sermone mors significatur; l. in vulgar., intr. de V. S.) matri ejusdem + reddebet. Filio defuncto ante aditam & restitutam hereditatem, -quererebatur, an fideicommissum matri deberetur? Et Julianus init. b. l. primum respondet, (quod intellige tentando & movendo) si puer ante diem fideicommissi cedentem decesserit, fideicommissum transferri ad matrem: quod si decesserit postquam dies fideicommissi cessit, fideicommissum transmitti ad heredem filii: & idem respondit Ulpian. in l. 3. §. 1. supr. de adimend. & transfer. legat. Tum subjungit Julian. an ea fuerit voluntas testatoris, ut si ante restitutam hereditatem puer decessisset, matri potius, quam heredibus filii fideicommissum praestaretur, prætorem astimaturum ex persona matris, & ex persona heredis pueri; & hoc intelligendum est dici etiam tentando: mox enim subjungitur nota Marcelli, quæ tollit illud responsum, sed testatoris voluntati congruum esse, quandocumque puer decesserit, sive ante sive post diem fideicommissi cedentem, fideicommissum ad matrem transferri, si non jam puer hoc accepit, id est si nondum fideicommissum filio restitutum sit; quam sententiam comprobat Julianus, coque, inquit, jure utimur. Ratio dubitandi erat, quod fideicommissum in diem vel sub conditione relictum, si legatarius decesserit post diem vel conditionem fideicommissi cedentem, etiam si non fuerit agitum transmittitur ad heredem; l. 3. C. de fideicommiss. l. unic. §. fin autem, C. de caduc. tollend. Ergo videbatur, mortuo filio post diem fideicommissi cedentem, fideicommissum non pertinere ad substitutum, sed transmitti ad heredem. Ratio decidendi est, quod fideicommissum, sive filius decebat ante diem, vel post diem fideicommissi cedentem, transfertur ad matrem, quæ erat substituta, ex præsumpta voluntate testatoris, quæ colligitur ex persona matris, & persona heridis filii, qui minus dilectus fuit testatori.

§. si quis + filium.

Si pater filium suum ex ase heredem instituerit, & codicillis, quos post mortem filii aperiri jussit, eum rogaverit, ut sorori sue hereditatem restitueret, si sine liberis vita decederet, & heres sive sciens sive ignorans servum hereditarium testamento manumiserit, Julianus ait in hoc §. heredem heridis premium servi manumissi praestare debere, libertate favore sui servata. Favor libertatis multa extortis contra jus commune; l. 4. §. ergo, de manumiss. l. + penales, in fin. ad l. saleid. favor libertatis in eo est, quod manumissio sustinetur, etiam si heres sciens fideicommissum servum manumiserit; nullus enim favor est libertatis herede ignorantie, cum idem jus locum habeat in alie-

natione fundi. Si heres propter justam ignorantiam, quæ procedat ex facto testatoris, fundum fideicommissio subjectum alienaverit, non potest alienatio revocari, sed heres tenetur pretium præstare fideicommissario; l. ult. §. ult. de legat. 2. ubi si maritus heredem uxorem instituerit, cuius post mortem aperiri codicillos præcepit, & uxor præmium hereditarium infrauctuosum rationi sua estimans vendiderit, Scævola respondet, non posse venditionem post mortem mulieris retractari, ab iis quibus hereditas codicillis per fideicommissum data deprehenderetur; sed propter justam ignorantiam tam mulieris, quam emptoris, heredem mulieris, ut fundus apud emptorem remaneat, fideicommissario pretium dare debere. Sed constitutione Justiniani, si heres a quo fideicommissum universale vel singulare relictum est pure, vel in diem certum, vel sub conditione, vel in diem incertum, rem fideicommissariam vendiderit, aut quoquomodo alienaverit, venditio & alienatio irrita est ipso jure, ut neque tunc lucapio, neque longi temporis præscriptio contra fideicommissarium procedat; l. ult. §. sed quia, §. fin autem, C. comm. de legat. quia res obnoxia fideicommisso, non est proprie in bonis heredis.

L. 26. & 27. in princ.

Civitatibus, que sub imperio populi Romani sunt, & municipiis hereditas per fideicommissum relinquere potest, ex SC. Aproniano, & restitura hereditate, actiones ex SC. Trebelliano transferuntur in fideicommissarium; l. 27. l. t. unic. insr. de libert. universit. Olim municipia heredes intituti non poterant, nec legata accipere, quia sunt incertum corpus; Ulpian. libr. reg. tit. t. 22. §. 5. Plin. libr. 5. epist. 7. Nec heredem intituti, nec t. percipere posse rempublicam constat. Postea SC. concessum est municipiis, ut eis hereditas per fideicommissum restituiri posset; Ulpian. eod. loc. & civitatibus legari posse placuit; l. si quid relictum, l. civitatibus, de legat. 1. idque introductum SC. quod factum est auctore D. Adriano; Ulpian. t. d. lib. tit. 24. §. 28. Et quasi libet civitates hereditates, vel legata, vel fideicomissa, vel donationes mortis causa, etiam annonas civiles capere posse constitutum l. t. hereditatis, C. de hered. insit. Igitur post SC. municipiis hereditas per fideicommissum restituiri potest, ita tamen ut municipes, quibus restituatur hereditas, actorem eligant ad agendum & defendendum; l. 27. in princ. quia municipes seu universitates per se agere vel excipere non possunt, sed per actorem vel syndicum; l. 1. quod cujuscumq. univers.

§. si servum, d. l. 27.

Titius heres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam dixit hereditatem, & coactus adiit: ante restitutam hereditatem Stichum servum hereditarium jussit adire hereditatem ab alio eidem servo relictam, & postea hereditatem, quam coactus adierat, restituit: quarebatur, an etiam eam hereditatem, quæ per servum adquisita sit, restituere deberet? Et Julianus respondet hic, non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quam quod servus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus esset, aut per traditionem accepisset, aut fructus, qui ex rebus hereditariis percepti fuissent, utique si nulla mora fideicommisso facta esset. Ratio dubitandi erat, quod heres qui coactus adiit, omne commodum amittit ex ea hereditate; l. 4. t. supr. b. tit. Ergo videbatur dicendum, heredem, qui coactus adiit hereditatem, non posse retinere hereditatem per servum quæsitam, neque fructus ex rebus hereditariis perceptos, saltem post coactam additionem. Ratio decidendi est, quod heres, qui semel coactus adiit, non amittit hereditatem per servum quæsitam, non magis quam fructus ex rebus hereditariis perceptos post aditam hereditatem,

R r i j

etsi coactus adierit, si nulla mora facta sit fideicommissio, quia fructus percepti ante moram, negligenta potentis fideicommissarii, non iudicio defuncti percepti videntur; l. in fideicommissaria, init. l. mulier 22. §. si heres, supr. h. tit. Qui eoactus adiit amittit quartam, fructus retinet pro cultura & cura, quos suo sumptu & opera perceptit. Neque heres, qui suspectam dixit, videatur esse in mora, eti coactus adierit, quia moram fecisse non videtur fideicommissio, qui suspectam dixit, & coactus adiit, si postea moram non fecerit in restituendo fideicommissio; quia hereditatem suspectam dixit, non ut moram faceret fideicommissio, sed ne damno adficeretur; d. l. 4. Sed si heres institutus, & rogatus coactus adierit, si quid ante aditam hereditatem servus hereditarius stipulatus fuisset, aut per traditionem accepisset, id restituui debet, sicut fructus ante aditam hereditatem percepti in restitutionem venient, quia augent hereditatem; l. in falcidia 9. ad leg. falcid. & fructus inventi in hereditate in restitutionem veniunt, non tamquam fructus, sed tamquam pars hereditatis; l. centurio, de vulgar. & pupillar.

§. qui suspectam.

Heres institutus, qui suspectam dicit, & coactus adit hereditatem, omne commodum ex ea hereditate antitit, nec quartam detrahit; l. 4. supr. h. tit. l. si patroni, §. quid ergo, vers. adeo, infr. h. tit. Et si substitutus sit filio impuberi hoc modo, quisquis mibi heres erit, idem filio meo heres esto, non modo hereditatem paternam, sed etiam pupillarem, quae ad eum ex substitutione pervenit, restituere cogitur. Quod si detracto hoc articulo, quisquis mibi heres erit, substitutus ita sit, Titius filio meo impuberi heres esto, hoc casu, si solus patri heres existiterit, quamvis hereditatem paternam suspectam dixerit, nihilominus cogendus erit hereditatem pupilli restituere: quod si adsit coheres, isque adierit hereditatem; pupillo substitutus, repudiata hereditate patris, pupillarem ex substitutione retinere potest, quia potuit coherede adeunte pro sua parte, quamvis ipse patris omississet hereditatem, ex substitutione adire, ex hoc §. & d. l. si patroni, §. quid ergo, vers. adeo. Heres institutus, idemque substitutus filio impuberi, si solus ex aste heres institutus sit, repudiata patris hereditate, pupillarem quoque restituere cogendus est, quia hoc casu hereditas patris & filii una est, & destituto testamento paterno, pupillare evanescit; l. sed si plures, §. filio impuberi, + §. si ex aste, supr. de vulgar. & pupillar. Alias pupillo substitutus, repudiata hereditate patris, pupillarem restituere potest, si adsit coheres, quia coherede adeunte testamentum patris sustinetur; l. apud Julianum, §. idem Julianus, supr. h. tit. l. quæsumus, supr. de adquir. hered.

§. si pater.

Si filius. a patre institutus sit, rogatusque hereditatem restituere, ac deinde suspectam dicat, nihilominus poterit hereditas restitui ex Trebelliano, ita ut quamvis filius se non immiscuerit hereditati, actiones tamen, quæ ei & in eum competebant, in fideicommissarium transferantur, ex hoc §. Non quæritur, an filiusfamilias institutus, qui suspectam dicit, cogatur adire, quia sui heredes suspectam hereditatem dicentes, non compelluntur se immiscere, sed citra immixtionem fit restitutio & translatio actionum ex Trebelliano: & in hoc discrepant filii. a servis cum libertate heredibus institutis, & de restituentia hereditate rogatis; l. recusare, §. + meminisse, supr. h. tit. Et quidem filius, qui in potestate est, si suspectam dicat hereditatem, non est cogendus se immiscere, quia nuda existentia sui heredis confirmatur fideicommissum, quamvis se abstineat, quod suus heres, quamvis se abstineat, non destinat esse suus

† Corrige §.
sed & ad filium, ubi dicitur, compelli se miscere.

suis heres ; l. cum quasi , §. sed et si suis , infr. de fideic. libertat.

§. a patre , + §. quod si duo .

Heres + a patre scriptus , & exheredato filio substitutus , si pupillaribus tabulis rogatus fuerit , hereditatem pupillarem , quæ ad eum ex substitutione pervenerit , Titio restituere , & suspectam dicat hereditatem paternam , non est cogendus vivo pupillo patris hereditatem adire : primum , quia sub conditione fideicommissum ab eo relictum est , sub conditione sc. si filius impubes deceperit : deinde , quia non probe de hereditate viventis pueri ager : subaudi fideicommissarius postulans hereditatem adiri , & restitui dum vivit pupillus : mortuo autem pupillo compelletur hereditatem patris adire , ne non adita hereditate fideicommissum intercidat , ex b. §. + a patre . Heres institutus , idemque substitutus filio impuberi exheredato , & rogatus pupillarem hereditatem restituere , si suspectam dicat hereditatem paternam , cogitur adire & restituere , ut aditione hereditatis paternæ testamentum pupillare sustineatur , & ex secundis tabulis fideicommissum convalescat , puta si pupillus deceperit . Ceterum si adhuc vivat pupillus , non est locus coactioni : improbus enim est qui sollicitus est de hereditate viventis ; l. 2. §. interdum , de vulgar. & pupillar. l. donari , §. + 2. de donat . Videbatur non valere hæc ratio , propter quam heres institutus , idemque substitutus filio impuberi exheredato , a quo fideicommissum , dicitur cogendus non esse vivo pupillo patris hereditatem adire , nempe quia sub conditione fideicommissum relictum est , si suspectam dicat hereditatem , pendente conditione compelli possit adire hereditatem & restituere ; l. apud Julianum , §. + 2. vers. Antifilia , l. ille a quo , in princ. supr. b. tit. Sed dicendum est speciale esse hoc casu , ut heres institutus & substitutus filio impuberi exheredato , a quo pupillaribus tabulis fideicommissum relictum est , sub conditione si pupillus deceperit , non possit compelli hereditatem adire ante conditionis eventum , quod vivo pupillo inique postulet fideicommissarius hereditatem adiri & restitui ; improbus enim est , qui cogitat de hereditate viventis . Quod si duo heredes a patre instituti sint , & iidem substituti filio impuberi exheredato , & uterque rogatus sit exheredati filii hereditatem restituere , satis erit vel unum cogi adire ; hoc enim facto , etiam is , qui hereditatem patris non adiit , cogetur adire , & fideicommissario restituere hereditatem filii , ex b. §. + quod si duo . Ratio est , quia cohærede adeunte , ejus aditione testamentum sustinetur , ut modo comprobatum est in §. qui suspectam .

§. quotiens .

Hunc §. exposui in l. ille , a quo , §. si de testamento , supr. b. tit. Eudem tamen retexam . Quoties filius emancipatus præteritus bonorum possessionem contra tabulas jam accepit , heres scriptus & rogatus de restituenda hereditate non compellitur adire & restituere hereditatem , sicut neque præstare legata aut fideicomissa particularia , neque compellitur adire , etiam si periculum sit ne fideicommissum intercidat , mortuo herede instituto ante adiram hereditatem , & omessa a filio bonorum possessione : ita intelligenda sunt verba illa , quæ sunt Marcelli ad Julianum , ne fideicommissum intercidat , ut acute observavit Robert. 3. animad. cap. 20. Neque obit at l. ille , a quo , §. + 2. supr. b. tit. ubi heres compellitur adire , et si de viribus testamenti dubitetur , quia + ibi non apparebat quisquam , qui impugnaret testamentum , sed heres solus causabatur nullum & irritum esse testamentum , eoque prætextu recusabat adire hereditatem . At hic heres scriptus merito non

compellitur adire, quia jam filius bonorum possessionem accepit. Ait, heredem non compelli adire & restituere hereditatem, sicut neque praestare legata & cetera fideicomissa, si jam filius bonorum possessionem acceperit; rescisso enim testamento ex causa præteritionis per bonorum possessionem contra tabulas, legata & fideicomissa non debentur, nisi exceptis personis, puta liberis, parentibus defuncti, uxori nuruique, si relicta sint dotis nomine; *l. i. in princ. infr. de legat. praestand. contr. tab. l. ex duobus, §. ult. supr. de vulgar. & pupillar.* Hodie vero rescisso testamento ex causa præteritionis vel exhere-dationis, sola institutio corruit, cetera vero firma permanent; *auth. ex causa, C. de liber. præterit. vel exhereditat.* Et hoc jure conservantur legata & fideicomissa, tam universalia, quam particularia, rescisso testamento per quere-lam inofficiosi, aut petita bonorum possessione contra tabulas, res redit ad causam intestati; *l. ut liberis, C. de collat.* Heres tamen, qui succedit ab intestato, tenetur praestare legata & fideicomissa universalia & particularia, quia censetur tacite rogatus de restituenda hereditate, & legata censentur ta-cite repetita ab intestati herede.

§. qui ex Trebelliano.

Restituta hereditate ex *Trebelliano*, actiones directæ manent apud heredem, & utiles tantum transferuntur in fideicommissarium; *l. si heres pecuniam, infr. b. tit.* quia restituta hereditate heres scriptus non definit esse heres; *§. re-stituta, inst. de fideic. hered.* Unde heres scriptus, etiam restituta hereditate, potest adhuc conveniri a creditoribus hereditariis, & legatariis, sicut & potest agere contra debitores hereditarios: sed si conveniatur tuerit se opposita exce-pzione restituta hereditatis, sicut & si agat contra debitores hereditarios eadē exceptione restituta hereditatis repellitur, ex hoc §. Restituta hereditate, in fideicommissarium transferuntur hereditariae actiones, quas heres habuit tempore restituta hereditatis, etiam ex actiones, quæ erant sub conditione vel in diem, ex hoc §. quia conditio quandocumque existens retro trahitur; *l. si filius, infr. de V. O. l. quod dicitur, supr. de testam. milit.* Restituta hereditate ex *Treb-elliano*, actiones hereditariae ipso jure transferuntur in fideicommissarium; sed si quas actiones heres de novo adquisierit post aditionem: puta si uomina con-traxerit ex pecunia hereditaria, restituta hereditate actiones non transferuntur in fideicommissarium sine cessione; *d. l. si heres pecuniam.* Sed ante restitu-tam hereditatem, si heres agat vel conveniatur a legatariis vel creditoribus hereditariis, exceptione aliqua adjuvandus non est: puta non potest se tueri exceptione restituenda hereditatis, cum hoc minus ex causa fideicommissi re-stituturus sit, ut subjicitur in *fin. b. §. id est in restituenda hereditate heres deducat æ alienum, & legata, si quæ solvit, & eo minus ex causa fideicom-missi restituar, propter deductiones æris alieni.*

§. Trebellianum, † §. quare, §. quod si Mævius:

SC. *Trebellianum* locum habet in fideicommisso universalí, non particulari, quoad detractionem quartæ, jus transferendarum actionum, & remedium coactionis. Et hoc est quod dicitur in *l. mulier 22. §. ult. supr. b. tit.* ut *Treb-elliano* locus sit, non sufficit de hereditate rogatum, sed quasi heredem rogari oportet. Et in *b. §. † Trebellianum, SC. Trebellianum* locum habere dicitur, quoties quis hereditatem vel totam, vel pro parte, id est universam hereditatem, vel quotam hereditatis restituere rogatus est. Quare si *Mævius* te heredem insti-tuerit & rogaverit, ut hereditatem *Titii*, a quo forte erat institutus, resti-tuas, tuque vero hereditatem *Mævii* adieris, perinde a te petitur fideicom-mis-

missum Titianæ hereditatis, ac si fundum, qui tibi a Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses, quia hereditas Titii est velut fundus hereditatis Mævii, non pars seu quota hereditatis. Ideoque si Mævianam hereditatem suspectam dixeris, cogi te non oportet eam adire & restituere, quia rogatus non es de hereditate Mævii restituenda, sed tantum de hereditate Titii, & perinde est ac si rogatus esses restituere certum fundum, vel rem, quo casu non est locus coactioni; † ex h. §. quare, & l. cogi, §. † & generaliter, supr. h. tit. Quod si Mævius te rogaverit & suam, & Titianam hereditatem restituere, tuque sponte adieris hereditatem, locus erit detractioni quartæ, & quartam Mævianæ hereditatis retinebis, & dimidiam & quartam ex fideicommisso restitues, id est dodrantem. Quarta dicitur tantum detrahi de Mæviana hereditate, non de hereditate Titianæ, quia quarta non detrahitur ex fideicommisso hereditatis Titianæ, tamquam ex fideicommisso particulari; d. l. mulier, §. ult. Nec refert, an eidem utramque hereditatem, an alii Mævianam, alii Titianam rogatus fueris restituere, sed si eodem casu Mævianam hereditatem suspectam dixeris, cogeris † eam adire & restituere cui rogatus fueris: is autem, cui Titianam hereditatem restituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad adeundum, ex h. §. † quod si Mævius, quia, ut dixi, SC. Trebellianum locum non habet in fideicommisso Titianæ hereditatis, velut in fideicommisso particulari.

§. si ex Trebelliano.

ETiam herede rogato hereditatem restituere, aditione hereditatis confusa sunt actiones; l. i. & pen. C. de hered. act. l. scimus, §. in computatione, C. de jur. deliber. Sed quæstio est, an actiones per aditionem confusa, restituta hereditate restituantur, sive redintegrantur, si heres totam hereditatem restituere rogatus, hereditatem ex parte restituerit, & prædium aliquod hereditarium retineat, vel fructus forte in hereditate inventos, puta perceptos mortis tempore, aut post moram fideicommissum factam, sive debitor fuerit defuncti, necessarium est fideicommissario in heredem actionem dari, ex hoc §. Sed quænam actio dabatur fideicommissario? nimirum actio fideicommissi ex testamento, quæ datur fideicommissi nomine, quasi non plene heres restituerit, ut notat gloss. ex l. deducta, & l. debitor, infr. h. tit. Hoe casu etiam utile est judicium familie erescunde inter heredem & fideicommissarium, sicut inter coheredes, ex hoc §. vers. Marcellus, l. sed & ejus, §. i. l. si ex asse, † supr. famil. eresc. quia fideicommissarius quodammodo in partem hereditatis recipitur, & habetur heredis loco; l. postulante, §. i. infr. h. tit. Fideicommissario dari potest & condicione sine causa, quod res sine causa sit apud heredem post restitutionem hereditatis. Non datur fideicommissario fideicommissaria hereditatis petitio contra heredem, quia fideicommissaria hereditatis petitio non datur fideicommissario contra heredem, ut fideicommissum restituat; sed restituta hereditate † datur fideicommissario contra alium hereditatis possessorem, pro herede, aut pro possidente possidentem; l. ult. §. i. supr. de fideicommiss. hered. petit. Si heres rogatus sit restituere hereditatem, idemque sit debitor defuncti, aditione hereditatis semel confusa actiones, per Trebellianum redintegrari non possunt restituta hereditate, quia obligatio & actio semel extinta non reviviscit; l. qui res, §. a. eam, de solut. sed pecunia debita dorsans ex causa fideicommissi petendus est; d. l. deducta. Ex quo apparet, actionem fideicommissi ex testamento dandam esse fideicommissario, ut quod deest fideicommisso restituatur, & fideicommissum petatur post restitutionem, ac si nulla ex parte restitutum esset. Quod si creditor pignoratius, idemque heres debitoris, hereditatem restituere rogatus sit, aditione hereditatis confusa quidem est obligatio, id est obligatio personalis, sed pignoris obligatio, quæ est

realis, supereft, ideoque etiam restituta hereditate, creditori competit pignoris retentio, vel persecutio; *l. debitor*, infr. *b. tit.* quia pigneratitia actio propriam legem & conditionem habet, ut non solvatur quoad pecunia soluta sit; *l. grege*, §. *etiam*, de pignorib. *l. pen.* §. *i.* infr. de *except.* rei *judicat.* Aditio autem hereditatis, etiam cum debiti confusionem inducit, tamen solutionis loco non semper est; *l. Stichum*, §. *taditio*, infr. de *solut.*

§. qui rogatus.

SI Titius heres institutus sit, filio emancipato præterito, idemque Titius rogatus sit restituere hereditatem filio emancipato, si suspectam dicat hereditatem, postulante filio, potest cogi adire & restituere, quamvis filius emancipatus præteritus bonorum possessionem contra tabulas accipere possit, ex hoc §. quia nihil refert qua via filius consequatur hereditatem, dummodo consequatur; *l. si mater*, *C. de instit.* & *substit.* Alias heres rogatus de restituenda hereditate filio emancipato præterito cogendus non esse adire & restituere, si filius præteritus bonorum possessionem contra tabulas jam acceperit; qui enim oppugnat voluntatem defuncti, non debet ex ea commodum consequi; *l. quæsumus*, supr. de *adquir.* hered. Filio emancipato præterito datur bonorum possessio contra tabulas, licet hereditas ei ab herede scripto per fideicommissum relicta sit, quia filius dicitur præteritus, licet hereditas ei per fideicommissum relicta sit; liberi enim directe instituendi sunt, vel exheredandi; *inst. de exhered.* liber. in *princ. nov.* 115. cap. 3. Et portio legitima liberis pure relinquenda est titulo institutionis, non per modum donationis, legati, vel fideicommissi, ne locus sit querelæ inofficios: unde si extraneus heres institutus sit, & rogatus restituere hereditatem filio post mortem vel in diem, quarta seu legitima filio pure debetur, quia portio legitima non recipit diem vel conditionem: reliquum autem, quod excedit legitimam portionem, restituetur cum conditio vel dies exsisterit; *l. scimus*, §. *cum autem*, *C. de inoff.* test.

§. si patronus.

Hunc §. exposui in *l. nam quod*, §. *qui compulsus*, supr. *b. tit.*

§. si præceptis, † §. sed si eidem.

SI heres scriptus, præceptis certis rebus, rogatus hereditatem restituere, coactus eam adierit, amittit præceptionem, quinimmo perdit quartam & omne aliud commodum, ex *b. §. † si præceptis*, *l. 4.* supr. *l. si patroni*, §. *adeo*, infr. *b. tit.* quia judicio defuncti indignus est, qui ejus voluntatem destituit. Sed si eidem legatum sit sub conditione, si heres non esset, & suspectam hereditatem dicat, non aliter cogendus est adire, quam ut legatum sub conditione, si heres non esset, ei præstetur: non quidem a coheredibus, ne onerentur; sed a fideicommissario, cui restituta fuerit hereditas: nam sicut explenda fidei gratia cogendus est adire; ita ob hoc ipsum damno affici † non debet, ex *b. §. † sed si eidem*, *l. apud Julianum*, in *princ.* supr. *b. tit.* Heres rogatus restituere hereditatem, si eam suspectam dicat, non amittit legatum relictum sub conditione, si heres non esset, quia non impugnat judicium defuncti, qui potuit non adire ex voluntate defuncti, & cui legatum relictum est in hunc casum, si heres non esset, quinimmo si filius. pro parte institutus abstineat hereditate, non amittit legatum eodem testamento relictum, quia non videtur impugnare judicium defuncti, qui consulto abstinuit, ne oneribus hereditariis implicaretur; *l. qui filiabus*, §. *ult.* *l. filio pater*, supr. de *legat.* † *l. heres*

§. heres ex asse.

Si heres scriptus rogatus sit, partem hereditatis statim Mævio restituere, & alteram partem eidem post mortem suam, ac præterea ab eo legata aliis relicta sint, & partem hereditatis statim Mævio restituerit, & solida legata præstiterit, interposita cautione, quod amplius, quam per *legem falcidiam* solutum sit, reddi: si quod superest supra quadrantem non efficiat alteram dimidiad hereditatis, quæ restituenda est, ex fructibus medio tempore perceptis id supplendum est Mævio: si vero fructus quantitatem partis dimidiae, quæ restituenda est, excedant, id quod excedit penes heredem remanet, cum quarta & fructibus ejus: & hoc est quod intelligitur his verbis h. §. Si vero fructus quantitatens partis dimidiae experient: quadranti tuo ♂ fructibus ejus arcedet: at si fructus non impletat modum partis dimidiae, ex stipulatu agi poterit, ex stipulatione sc. interposita, si cui plus, quam per *falcidiam* liceret, solutum sit, redditum iri, agitur contra legatarios, ut quarta revocetur de legatis, ex hoc §. nempe pro rata; si enim non sufficiunt fructus, quarta detrahitur pro rata, tam de legatis, quam de fideicommissio universalis; l. qui *quadrangenta*, l. Marcellus, supr. b. tit. Quod dicitur, fideicommissum, ultra vires hereditatis relictum, supplendum esse de fructibus, dubitatione non carebat, quod fructus hereditatis non veniunt in restitutione fideicommissi: sane heredi imputantur in quartam, sed quatenus sunt supra quartam cedunt lucro heredis; l. in *fideicommissaria*, supr. b. tit. Ergo videbatur dicendum, fideicommissum, ultra vires relictum, non esse supplendum de fructibus: sed verum est, fructus quidem medii temporis non venire in restitutionem fideicommissi, sed cedere lucro hereditatis: verum excipiuntur duo casus. Primus est, si heres specialiter rogatus sit & fructus restituere; d. l. in *fideicommissaria*. Secundus est, si fideicommissum ultra vires hereditatis sit relictum, tunc, quia ultra vires est relictum, suppletur de fructibus, quia fideicommissum ultra vires relictum habet tacitam conditionem, ut suppleatur de fructibus, ut in hoc casu.

L. 28.

Si heres institutus ex asse partem hereditatis mihi pure, partem tibi sub conditione restituere rogatus sit, & suspectam hereditatem dixerit, ac me postulante coactus adierit, & totam hereditatem mihi ex SC. restituerit: quæritur, an postea existente conditione, fructus partis tuæ restituere tibi debeam? Et Africanus ait *hoc loco*, hac de re non immerito dubitari: cur? quia interim fructus testator lucrari heredem voluit, non me; sed noluit etiam te: & ideo obtinuit, non debere eos tibi me restituere, quia nec ab herede ipso restituerentur, si hereditatem sponte adiisset: atque ita qui fructus heridis lucro cederent si sua sponte adiisset, eo coacto adire & restituere, cedent lucro cogentis, cuius periculo adita est hereditas, & satis erit ius tuum tibi integrum conservari, non etiam meliorem tuam conditionem fieri, adjectis fideicommisso fructibus ante conditionem fideicommissi perceptis, † *ex init. b. l.* Quod si heres ex asse institutus mihi quadrantem pure, tibi quadrantem sub conditione restituere rogatus sit, & cogente me adierit, & assem mihi restituerit, quandocumque existente conditione semissem retinebo, & alterum semissem tibi restituum, ex † §. i. b. l. pars enim hereditatis, quæ debebat remanere apud heredem, si sponte adiisset, id est semis, ad crescere mihi & tibi pro rata; jus adorescendi enim docum habet inter fideicommissarios, sicut inter coheredes; l. Papianus, infr. b. tit. Sed nec eodem casu, restituendo sc. tibi semissem, ego detrahiam quartam, quia nec ipse heres modo eam detraheret,

Tom. VIII. Vol. II.

S f

cum coactus adierit, ex t. §. ult. h. l. Neque obstat l. i. §. inde Neratius, supr. h. tit. ubi quandoque fideicommissarius primus detrahit *falcidiam* a secundo, quia hic non est secundus, sed socius eodem gradu, ut recte notat *glossa hoc loco*.

L. 29.

Si quis, priore facto testamento, posterius fecerit, eoque ex certis dumtaxat rebus heredem instituerit, superius testamentum rumpetur, ex rescripto D. Severi & Antonini, cuius verba referuntur *hic*, ¶ §. sed ¶ si quis, inst. quib. mod. test. infirm. Ratio dubitandi erat, quod videbatur prius testamentum non infirmari posteriore testamento, in quo heres ex certis rebus institutus sit, quia institutus in re certa, legatarii loco est; l. quotiens, C. de hered. inst. Ratio decidendi, cur prius testamentum rumpatur posteriore, in quo ex certa re institutus sit, est, quod institutus ex certa re, non adjecto coherede, ex toto esse institutus videtur, & institutio certae rei valet in universum, perinde ac si rerum mentio facta non esset, ut dicitur *hoc loco*. Et hoc est quod repetitum est in l. i. §. si ex fundo, supr. de hered. inst. l. cohredi, §. ult. de vulgar. ¶ pupillar. si quis ex fundo solo institutus esset, valere institutionem, detracta fundi mentione: verumtamen si posteriore testamento, per fideicommissaria verba testator expressit velle se prius valere, ex eodem rescripto tenetur heres scriptus, ut contentus rebus sibi datis, aut, suppleta quarta ex lege *falcidia*, hereditatem restituat his, qui priore testamento fuerant instituti, ex h. l. ¶ d. §. + sed ¶ si quis. Ratio dubitandi erat, quod facto posteriore testamento, voluntas testatoris non potest efficere, ut prius valeat, quia non potest quis decidere cum duobus testamentis, nisi sit miles; l. quarebatur, de test. milit. Ratio decidendi est, quod quoties testator posteriore testamento fideicommissit, ut prius valeat, prius testamentum non valet jure testamenti, sed jure codicillorum, & testamentum convertitur in causam fideicommissi, ut institutus in posteriore testamento, contentus certis rebus, in quibus fuit institutus, residuum restituat instituto in priori, quasi tacite rogatus sit id ei restituere: & hoc valet etiam in testamento militis; d. l. quarebatur, ubi si miles duo testamenta fecerit, prius non rumpitur per posterius, si hoc specialiter expresserit: sed si posteriore testamento fideicommisserit, ut prius valeret, testamentum prius convertitur in causam fideicommissi. Et rescriptum Severi & Antonini ita intelligendum esse ait Marcianus in *hoc l.* nisi quid contrarium specialiter in secundo testamento scriptum sit: puta si postquam generaliter cavit posteriore testamento, se velle, ut prius testamentum valeret, specialiter admetit aliquam rem reliquam instituto priore testamento; generalis enim confirmatio non pertinet ad id quod specialiter ademptum est; arg. l. doli, de V. O.

L. 30.

Si legatus provincialis vel municipalis, Romam missus publici negotii causa, heres institutus & rogatus de restituenda hereditate, hereditatem suspectam dicat, etiam tempore legationis compellendus est accipere judicium, id est litis contestationem subire, de adeunda hereditate, quia non multum legationis officio occupatur. Et licet petat tempus ad deliberandum, cogendus est adire: sed non ut statim restituat: sed domum reversus, finita sc. legatione, si putaverit sibi expedire, commodo *falcidia* vel testamenti utatur; vel si non putaverit, totam hereditatem restituat, ne onera hereditaria patiatur, ex init. h. l. lex ait, legatum, si hereditatem suspectam dicat, etiam tempore legationis compelli judicium accipere. Ratio dubitandi erat, quod legati provinciales, si Romæ conveniantur, domum revocandi jus habent, nec coguntur Romæ iudicium

dicum accipere ; l. 2. §. omnes , supr. de judic. l. tutor pupilli , §. ult. de jurejur. Ratio decidendi est , legatus , si suspectam hereditatem dicat , etiam tempore legationis cogitur Romæ judicium accipere , quia summarium judicium est , nec pleniorum cognitionem desiderat : vel forte in ea re , de qua agebatur , levior fuit & minus negotiosa legatio , ut intelligere est ex his verbis , quia hic non multum officio occupatur . Alias legatus tempore legationis non potest Roma conveniri , ne a suscepto legationis officio avocetur , ne legatio impediatur , ut scriptum est in l. non alias , §. ult. l. de eo , supr. de judic. Presenti datur tempus ad deliberandum , ita ut interim cogatur adire , sed non prius restituat , quam legatione perfunctus sit . Et tunc si putaverit sibi expedire aditam esse hereditatem , retineat quartam Trebellianicam , quia post deliberationem adeundo & restituendo , vel interim aditam hereditatem restituendo , videtur non coactus adiisse ; l. 9. §. 2. supr. h. tit. Quod si legato reipublicæ causa tempore legationis restituatur hereditas ex Trebelliano , id est ex causa fideicommissi , actiones hereditariae in eum non dantur , non potest conveniri a creditoribus hereditariis vel legatariis , perinde ac si ipse adiisset hereditatem ; l. sed & si restituatur , eod. tit. † de judic.

§. si quis bona .

Si paterf. heredem rogaverit bona sua vel omnia sua restituere , fideicommissariam restitutionem esse intelligendum est , id est restitutio fit ex SC. Trebelliano , utpote in fideicommisso universali : nam meorum & tuorum appellatione , etiam actiones continentur , ex hoc §. l. nam quod , §. ult. supr. h. tit. l. meorum , infr. de V. S. id est bonorum seu meorum & tuorum appellatione continentur , non modo bona mobilia & immobilia , sed etiam actiones , quod est tertium genus bonorum , ut intelligas fideicommissum esse universale .

§. si filiof.

Si filiof. vel servo alieno quis rogatus fuerit restituere hereditatem , non recte hereditas eis restituitur , ignorante vel invito patre dominove : sed si postea pater vel dominus ratum habuerit , ex Trebelliano transeunt actiones in fideicommissarium , ex hoc §. quod repetitum est in l. servo invito , infr. h. tit. In restitutione fideicommissi , iussum patris vel domini praecedere necesse est : sufficit tamen ratificationem subsequi . Idem in bonorum possessione delata filiof. l. ult. §. 1. infr. quis ord. in poss. serv. l. 1. C. qui admitt. ad bon. poss. Secus filiof. vel servo non licet adire hereditatem sine praecedente iussu patris vel domini , & aditio sine iussu patris vel domini facta non convalescit , si postea pater vel dominus ratum habeat ; l. qui in aliena , §. 1. l. si quis mihi bona , §. iussum , supr. de adqu. hered. quia hereditatis aditio est actus solemnior , & requirit iussum praecedentem .

§. multum interest .

MUltum interest , utrum pars quarta jure hereditario retineatur , an vero in re vel pecunia : nam priore casu actiones dividuntur inter heredem , & fideicommissarium : posteriore vero actiones in solidum transferuntur in fideicommissarium , ex hoc §. id est multum interest , utrum heres rogatus sit restituere hereditatem deducta quarta simpliciter ; an vero rogatus sit restituere hereditatem deducta re vel pecunia , puta fundo vel certa quantitate pecuniae . Priore enim casu , id est cum heres rogatus est restituere hereditatem deducta quarta , restituta hereditate actiones ex Trebelliano dividuntur inter heredem &

fideicommissarium, ita ut pro quadrante remaneant apud heredem, quia hoc casu quartam dedit jure hereditario, id est quasi heres, pro dodrante transferuntur in fideicommissarium. Posteriore † vero casu, id est cum heres rogatus est restituere hereditatem, præcepta re certa vel summa, actiones in solidum ex Trebelliano transferuntur in fideicommissarium, quia res vel pecunia, quæ manet apud heredem vice quartæ sine ullo onere hereditario, quasi ex legato ei quæsita est: quam distinctionem recte exposuit Justinianus in §. si quis una, inst. de fideic. hered. Hoc autem indubitate juris est, actiones hereditarias non transire in legatarios, sed tantum in heredem, vel eum, qui vice heredis est; l. i. §. si heres, supr. h. tit. + l. ult. C. de hered. act.

§. si Princeps, al. §. ♂ heres, + §. sed ♂ si.

Si Princeps heres institutus sit, ut fert vulgata lectio, & rogatus hereditatem restituere, præcepta certa re vel summa, etiam si in præceptione minus sit quarta, non amplius Princeps vindicaturus est, præceptio quidem imputatur in quartam; l. i. §. si heres, supr. h. tit. etiā minus sit in præceptione, quod deest quartæ suppletur ex ceteris rebus. Hoc jure Princeps si vellet, posset desiderare quartam sibi suppleri, quia Princeps, cum heres instituitur, non debet esse deterioris conditionis, quam privatus, cum non sit melioris; Princeps enim in lucro ex alienis testamentis jure communi uitetur; l. digna vox, C. de legib. l. + si quis Imperatorem, C. qui test. fac. l. ex imperfecto, C. de testam. ut & in contractibus; l. donationes, C. de donat. int. vir. ♂ uxor. Tamen si Princeps heres institutus sit, & rogatus restituere hereditatem, præcepta aliqua re vel summa, etiam si hujusmodi præceptio quartam non adsequet, non solet amplius vindicare, quia facilius jus fisci, quam privatorum remittitur; l. non puto, infr. de jur. fisc. quod Principem decent liberalitas & humanitas; l. imperialis, C. de nupt. l. fin. C. de don. inter vir. ♂ uxor. l. cum multa, C. de bon. quæ liber. Sed & si Princeps heres institutus sit, rogatusque sit ulla præceptione seu retentione quartæ hereditatem restituere, plerunque quarta donata id est remissa est a Principibus, ut proponitur in + §. sed ♂ si. Ante Trebellianica non potuit vetari; l. qui totam, infr. h. tit. exemplo falcidiæ; l. Seits ♂ Agerius, supr. ad leg. falcid. nisi annuente Principe, ut in hoc casu si Princeps heres institutus sit, rogatusque hereditatem restituere omissa quarta, Princeps quartam remittere solet, quia Principem heredem institui invidiosum est; l. pen. supr. de hered. instit. vel favore libertatis; l. decem, infr. de fideic. libertatib.

L. 31. in princ. ♂ §. i.

Si Sticho pure libertas & eidem hereditas sub conditione per fideicommissum relictæ sit, si heres institutus & rogatus restituere hereditatem, pendente conditione suspectam dicat hereditatem, cogitur eam adire & restituere, & deficiente conditione, libertas femel data ei eripi non potest, ut ostenditur in princ. h. l. Neque obstat l. ita tamen, §. a patre, supr. h. tit. ubi heres institutus & rogatus sub conditione hereditatem restituere, non est compellendus pendente conditione hereditatem adire & restituere; quia hoc verum est hoc casu, ubi erant duo heredes instituti, unus pure, alter rogatus sub conditione partem hereditatis restituere, & institutus pure adiit hereditatem, tunc coheres rogatus sub conditione partem suam restituere, pendente conditione non compellitur adire & restituere, quia cessat periculum, ne fideicommissum intercidat, vel uno adeunte testamentum sustinetur. Hic vero unus tantum institutus erat, ideo etiam pendente conditione compellitur adire. Si autem Sticho

cho libertas in diem , hereditas per fideicommissum pure relicta sit , & heres institutus , rogatusque Sticho hereditatem restituere , suspectam dicat hereditatem , interim ante diem non cogitur eam adire , quia non potest non dum libero hereditas restitui , nec rursus libertas praestanda est contra voluntatem defuncti , ut scriptum est in §. i. b. l. libertas enim ab herede praestaretur contra voluntatem defuncti , si praestaretur ante diem , ut recte notat *gloss. b. loc.*

§. si sub conditione .

SI heres sub conditione institutus , rogatusque hereditatem restituere , suspectam hereditatem dicat , atque ideo conditioni parere nolit & hereditatem adire , si conditio est facti , id est constituit in faciendo , puta , si *Capitolium ascenderit* , cogitur implere conditionem , & adire & restituere : quod si conditio in dando consistat , puta si heres institutus sit sub conditione , si *centum daret* , Caio offerente fideicommissario pecuniam , cogetur heres adire & restituere hereditatem : *lex* ait offerente fideicommissario , quia conditiones dandi facile per alium impleri possunt ; *l. Arescusa* , supr. de *stat. homin.* Sed & cum conditio constituit in facto , si heres suspectam hereditatem dicat , & conditionem implere recuset , fideicommissarius poterit hujusmodi conditionem implere , sicut dictum est , eum posse implere conditionem dandi : & hoc est quod volunt verba *b. §. Recusante autem herede factum adimplere* , & tunc , si fideicommissarius hujusmodi conditionem facti impleverit , cogetur heres hereditatem adire & restituere , ut subditur in *hoc §.* Et haec videntur adjecta a *Tribelliano* , nam jure civili , conditiones , que sunt facti , non possunt impleri per alium , quia personae coharent ; *l. Stichum* , §. *ul.* infr. de *statulib. l. inter artifices* , de *solut.* facilius conditiones dandi per alium impleri possunt , quia conditio dandi nudam & momentaneam operam seu præstationem requirit . Conditio vero facti afficit personam ejus , cui adscripta est , operam & industriam requirit , ut si conditio facti talis imposita sit , si insulam vel monumentum ædificaverit ; *d. l. inter artifices* . Primus Justinianus constituit , conditiones , sive in dando sive in faciendo consistant , per alium impleri posse , ut in *l. unic.* §. ne autem , *C. de caduc. tollend.* cum constituit , legatum sub conditione , vel certo onere , implendi conjunctim duobus relictum , si unus repudiet portionem legati , pars deficientis ad crescere collegatario cum suo onere , id est cum onere implendi conditionem , sive in dando , sive in faciendo consistat . Quo se referens Tribonianus , conditiones heredi adscriptas , herede recusante , per fideicommissarium impleri posse scripsit , quod a vetere jurisprudentia nimis alienum est ; conditiones enim implendæ sunt quomodo testator jussit , & , ut interpretes loquuntur , in forma specifica ; *l. qui heredi, in princ.* & §. i. supr. de *condit.* & *dem.* unde fit , ut conditiones facti , que heredi adscriptæ sunt , vix per fideicommissarium impleri possint , quia hujusmodi conditiones personæ coharent : sed quia nemo præcisè cogi potest ad ea quæ sunt facti , rei expediendæ causa introductum est , si heres sub conditione institutus , rogatusque hereditatem alii restituere , suspectam hereditatem dicat , & conditionem implere recuset , conditionem , sive in dando sive in faciendo consistat , impleri posse per fideicommissarium , & post impletam conditionem , heredem cogi hereditatem adire & restituere : facilius constitutum , conditiones dandi , quæ heredi adscriptæ erant , per fideicommissarium impleri posse , quia conditio dandi personalem operam non requirit , & sine incommmodo per alium impleri potest : atque ita si conditio dandæ pecunia heredi adscripta sit , fideicommissarius offeret pecuniam heredi , ut , conditione implera nummis fideicommissarii , heres cogatur hereditatem adire & restituere ; *l. facta* , §. si *dandæ* , infr. *b. tit.* Ceterum , quod subditur in *fin. b. §. conditions* , quæ non

sunt in potestate heredis, ad officium prætoris non pertinere. Conditiones aliae sunt casuæ, aliae potestativæ, aliae mixtae. Casualis est, cuius eventus pendet ex casu & fortuna, ut, si navis ex Asia venerit: potestativa est, quæ pendet ex voluntate & potestate ejus, cui adscribitur, ut, si Capitolium ascenderit, si decem Tilio dederit: mixta est, quæ pendet ex utroque, id est ex fortunæ eventu, & voluntate ejus, cui adscribitur, ut, si Tilio postliminio reverso decem dederit; l. unic. §. fin auem, C. de caduc. tollend. l. ult. C. de necess. serv. hered. inst. Conditiones, quæ non sunt in potestate heredis, id est casuæ, ad officium prætoris non pertinent: id est si heres institutus sit sub conditione casuali, qualis est illa, si navis ex Asia venerit, ad officium prætoris non pertinet cogere heredem, ut eam adimpleat, vel ut pendente conditione hereditatem adeat & restituat, sed expectandus est eventus. Condicio casualis prætoris officio non remittitur, nisi sit difficilis, id est impossibilis, aut turpis; d. l. facta, §. si sub conditione: condicio turpis apposita institutioni pro non scripta habetur; l. conditiones, supr. de condit. inst.

L. 32.

IN restitutione fideicommissi, non veniunt fructus, nisi mora facta sit, vel heres specialiter rogatus sit & fructus restituere; l. in fideicommissaria, init. supr. b. tit. Tamen si filiusf. heres institutus sit sub conditione, si caverit, quantacumque pecunia ex hereditate bonisve testatoris ad se pervenerit, eam omnem ad colouiam Philippensem peruenturam, etiam fructus ex hereditate perceptos restituere debet, perinde ac si specialiter rogatus esset, ex b. l. Ex cautione sc. non ex fideicommisso, ut in l. pater, §. mater, de legat. 3. De fideicommisso hereditatis, cautio præatoria interponi solet, quæ non recipit incrementum fructuum; l. i. §. bellissime, supr. ut legat. serv. caus. cav. Major autem vis & effectus est cautionis conventionalis; quam testator hic voluit interponi; hujusmodi enim cautio conventionalis fructuum incrementum recipit; l. pecunie 178. §. i. infr. de V. S. Cautio conventionalis plenior est præatoria, quia plerumque id contrahentes agere videntur, ut hereditas restituatur cum incremento fructuum: ea autem, quæ sunt moris & confuetudinis, contractibus inesse videntur; l. quod si nolit, §. quia assidua, de adul. edict. l. si dictum, de evict. Et si fideicommissum in diem relictum sit in gratiam fideicommissarii, puta si heres rogatus sit restituere filio testatoris cum pubes erit quicquid ex bonis ejus ad se pervenerit, fructus perceptos restituere debet, quia fideicommissum videtur factum, ut consulatur impuberi, ne bona impuberis tutelæ lubrico committantur, sed potius spectatae fidei cognati; l. 3. §. cum Pollidius, supr. de usur. Extra hos casus, heres rogatus, quicquid ex hereditate bonisve testatoris ad se pervenerit restituere, non restituit fructus perceptos, vel, quæ vice fructuum sunt, pensiones & usuras; l. quod his verbis, de legat. 3. quia fructus non hereditati, sed rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, unde percepti sunt, accepto feruntur; d. l. in fideicommissaria, §. 2.

L. 33.

SI Titius, cum quadringenta in bonis haberet, testamento facto Seium heredem instituerit, eumque rogaverit, ut si sine liberis decederet, quanta pecunia ad eum ex hereditate pervenisset, Mævio restitueret: Seius institutus ex fructibus hereditatis medio tempore quadringenta percepit, & sine liberis decessit: heres ejus Mævio quadringenta dehebit, ut scribit Celsus, id est heres heridis non tenetur restituere fideicommissario, nisi quadringenta, quæ erant in bonis testatoris tempore mortis, fructus perceptos non restituit, sed quadri-

dringenta, quæ erant in bonis, integra restituit non detracta quarta, quia fructus percepti imputantur in quartam & quartæ fructus; *l. mulier* 22. §: si heres, supr. *b. tit.* Quid si heres augmentum senserit, querit idem, heres an periculum sustineat, id est cum heres percepti fructus, qui excedunt quartam & quartæ fructus, & aliquæ res hereditariae perierunt periculum sustinebit, an per contrarium, id est in contrarium sit dicendum, ut non sustineat periculum, licet augmentum sentiat? Et tandem Celsus concludit, heredem sustinere periculum, quod percipiat augmentum, id est emolumenntum fructuum, qui exsuperant quartam & quartæ fructus: iniquius enim esset damnum pertinere ad fideicommissarium, ad quem augmentum non pertinet. Quid si ex quadringentis, quæ erant in bonis, non nihil deminutum sit, querit idem Celsus, an heres teneatur supplere id quod deerit fideicommissario de augmento quod sensit, id est de fructibus, quos percepti ultra quartam & quartæ fructus, ita ut dama & fructus computentur, id est compensentur usque ad concurrentes quantitates? Quod verius esse ait Marcianus in *b. l.* id est damnum hereditatis suppleri ex fructibus medio tempore perceptis, quatenus excedunt quartam & quartæ fructus, quos augmenti nomine Celsus intelligit, quod in augmentum in lucro computentur, eo quod superent quartam & quartæ fructus. Alias heres rogatus hereditatem vel partem hereditatis alii restituere, fideicommissum non supplet de fructibus; *l. postulante*, §. 1. infr. *b. tit.*

L. 34.

Pater duos filios scripsit heredes, deinde eum, qui novissimus ex filiis id est ultimus moreretur, rogavit, ut partem suam restitueret Titio: si fratres simul decesserint, nec appareat quis novissimus decesserit, Titius non admittitur ad partem hereditatis, sed mater utrique succedit ex Tertulliano, ut traditur in *b. l.* Pugnare videntur *l. ex duobus*, supr. *de vulgar. & pupillar. l. qui duos, de reb. dub. l. qui ex liberis, de bonor. poss. sec. tab.* ubi substitutus supremo morienti e duobus, si uterque simul decesserit, utriusque substitutus succedit. Sed inter has leges nulla est pugnantia, sunt enim species diversæ, nimirum in *b. l.* Titius substitutus est in partem supremi morientis, uni igitur, non utriusque. Unde si ambo simul decesserint, & fideicommissarius non ostendat quis novissimus decesserit, substitutus in neutrius partem ex fideicommissario admittitur, quia non constat quæ pars illa sit, quis ille, cui substitutus, non jus deficit, sed probatio; *l. duo sunt Titii, de test. tutel.* In *l. ex duobus*, & consimilibus, substitutio facta non est in partem supremi morientis, sed supremo morienti, & substitutus totam hereditatem fert per supremum morientem.

L. 35.

SI furiosus heres institutus sit, & rogatus ali hereditatem restituere, furiosus per se non potest hereditatem adire & bonorum possessionem agnoscerre, sed per curatorem; *l. furiosus t in princ. de adquir. hered. l. ul. §. t sin autem 3. C. de curat. furios.* Et agnita bonorum possessione secundum tabulas per curatorem furiosi, per eundem fideicommissum restitui potest; *l. sanctimus, C. b. tit.* Et restituta per curatorem hereditate, actiones recte transferuntur in fideicommissarium ex decreto D. Pii, ex *b. l.* quia hereditas restitui intelligitur ex mente SC. Trebelliani; cum enim furiosus hereditatem per se adquirere non possit, per curatorem eam adquirere potest, eandemque restituere.

L. 36.

Heres institutus, & rogatus in diem vel sub conditione alii hereditatem restituere, pendente conditione vel die potest movere vel excipere actiones hereditarias, a debitoribus hereditariis pecuniam solutam accipere, & eos liberare; *l. si post, supr. de confit. pecun. l. ante restitutam, de solut.* potest & compromittere de rebus hereditariis, & alia omnia gerere, quae pertinere ad administrationem; quia heres rogatus hereditatem restituere, verus est heres, & dominus pleno jure, licet cum onere fideicommissi & restitutionis, ut ostenditur in *hac l.* cuius species hac est. Heres institutus, & rogatus in diem vel sub conditione hereditatem restituere, ante restitutam ex fideicommisso hereditatem compromisit cum aliquo creditore hereditario: si interim, id est antequam arbiter sententiam dixerit, ab eo petatur fideicommissum, non prius heres cogitur hereditatem restituere, quam fideicommissarius caverit indemnem eum servari. Sicut cum heres multa ante restitutionem hereditatis administravit, forte se obligavit nomine hereditario, vel sumptum fecit in rebus hereditariis, eandem cautionem praestare debet; quod enim dicitur eum retinere oportere, id est servare impensas per retentionem, non est perpetuum id est generale. Regulariter quidem qui bona fide impensas necessarias & utilles fecit in re aliena, eas servat per retentionem, quasi taciti pignoris jure; *l. si in area, supr. de condic. indebit.* Sed si nihil est quod retineri possit, finge omnia esse in nominibus, aut in corporibus, que heres non possidebat, iniquum erit restituta hereditate, fideicommissarium ea omnia persequi, & heredem obligatum manere, qui per retentionem indemnitatii sua consulere non potuit: itaque non alias cogetur heres ei hereditatem restituere, quam si ei cauteatur de indemnitate, ex *h. l.*

L. 37.

EX SC. Trebelliano actiones hereditarie non transferuntur in fideicommissarium, nisi restituta hereditate re, seu facto, vel verbo; §. *¶ Nero-nis, inst. de fideic. hered. l. i. §. de illo, supr. h. tit.* Restitutio fideicommissi fit re, aut verbo: re id est traditione reali vel ficta: puta si heres passus sit, res hereditarias a fideicommissario in solidum vel pro parte possideri, eo animo, ut restitueret fideicommissum, ex *h. l.* patientia heredis, qui patitur fideicommissarium res hereditarias possidere, pro traditione habetur; *l. ult. de servitut. l. i. §. traditio, de servit. rustic.* Restitutio fideicommissi fit verbo, si heres verbo dixit, se restituere hereditatem ex causa fideicommissi, vel per epistolam, aut per nuntium, ut subjicitur in *h. l.* Et verbo restituta hereditate, actiones transferuntur in fideicommissarium, & statim res fiunt in bonis ejus, et si nondum carum possessionem naectus fuerit; *l. facta, init. infr. h. tit.* Constitutione autem Justiniani, si heres rogatus restituere hereditatem, per contumaciam, vel morte praeventus, nullo herede relicto, non restituerit, actiones utilles ipso jure, id est potestate legis, transferuntur in fideicommissarium; *l. sancimus, §. cum autem, C. h. tit.* dixi ipso jure, quia tunc hereditas restitura videtur ministerio legis. Ante constitutionem Justiniani actiones non transferebantur in fideicommissarium sine restitutione: unde Ulpianus consultus, an cessante herede in restituendo, vel morte pravento ante restitutam hereditatem, actiones transferrentur in fideicommissarium, hac de re constitendum esse putavit, ut referatur in *d. l. sancimus*, id est rem egere constitutione Principis, que his casibus provideret, quod movit Justinianum, ut constitutionem conderet, qua edictum, ut herede moram faciente in restituendo fideicommissio, vel morte pravento, actiones ipso jure transirent in fideicommissa-

missarium sine restituzione. Ac tandem jure pontificio obtinuit, ut fideicommissum recta transeat in fideicommissarium sine reali restituzione; cap. in praesentia, de probat. Et quidem moribus nostris fideicommissum ipso jure dicitur transire in fideicommissarium, juxta regulam forensem, *le mort fait le vif*; sed hac ratione queritur tantum possessio civilis & festucaria, non realis & naturalis. Et is, cui ex causa fideicommissi restituenda est hereditas, debet fideicommissum petere, impetratis eo nomine litteris regiis, quas vocant *en ouverture de substitution*. Hereditas non potest adiri per procuratorem; l. per curatorem, supr. de adquir. hered. quia est actus legitimus & solemnis. Sed fideicommissum restitui potest, etiam procuratori habenti speciale mandatum, & restituta hereditate procuratori, actiones statim transeunt in fideicommissarium, ex b. l. vers. sed si voluntate, & l. qui ita, §. i. infr. b. tit. Item fideicommissum per procuratorem restitui potest, & restituta per eum hereditate, actiones transeunt in fideicommissarium, ex b. ead. l. & l. apud Julianum, §. utrum, supr. b. tit. Obstare videtur l. si mulier 59. §. ex asse, supr. de jur. dot. ubi si heres ex asse institutus, & rogatus mulieri dodrantem hereditatis restituere, jussu ejus quod debet doti promiserit, verendum esse dicitur, ut non sit obligatus: sed ista nihil pugnat: fideicommissarius, cui restituenda est hereditas, alium delegare non potest, cui se heres obliget ex cœla fideicommissi; sed alii mandare potest, ut cogat heredem hereditatem adire & restituere.

§. pupillus, & l. 38. & 39.

SI pupillus heres institutus sit, non potest per se sine tutori adire hereditatem, sed tutori auctore; l. pupillus, supr. de adquir. hered. Tutor sine pupillo non potest hereditatem adire, nisi pupillus infans sit; l. potuit, C. de jur. delib. Sed tutori auctore recte sibi hereditatem pupillus adquirit. Sic si pupillus heres institutus sit, & rogatus alii hereditatem restituere, fideicommissum non potest restitui per tutorem sine pupillo, nisi infans sit: sed per pupillum ipsum debet restitui tutori auctore. Et si pupillus heres institutus sit, & rogatus restituere hereditatem tutori, pupillus non potest restituere hereditatem tutori, auctore ipso tutori, ex decreto D. Pii, ut ostenditur in §. pupillus, quia tutor non potest esse auctor in rem suam; l. i. & 5. supr. de auctor. + tutor. Ideoque tutorem habenti dandus est specialis tutor ad adeundam & restituendam hereditatem; l. impuberi, supr. de tutor. dat. Sed & si pupillo hereditas sit restituenda ex causa fideicommissi, non potest pupillo restitui nisi tutori auctore, ex hoc §. & l. servo invito, §. si pupillo, infr. b. tit. Sicut enim pupillus hereditatem adire non potest sine auctoritate tutoris, nec hereditas ei restitui potest ex causa fideicommissi sine auctoritate tutoris; l. obligari, §. hereditatem, supr. de auctor. + tutor. ne temere adeat vel recipiat damnosam hereditatem, & insciens obligetur oneribus hereditariis; hereditatis enim restitutio, non solutio est, subaudi tantum, sed successio sc. in jus universum, cum obligetur is, cui restituitur hereditas, creditoribus & legatariis; l. 38. Hereditatis restitutio spectatur ut solutio, quæ plus habet facti, quam juris, quia heres, qui ex causa fideicommissi restituit hereditatem, vindetur solvere as alienum, & fidem liberare; l. qui fundum, §. si quis heredem, ad leg. falcid. l. i. in fin. C. qui manumitt. non poss. quapropter nihil facit in fraudem creditorum, sed plenam fidem exhibit voluntati defuncti, qui fideicommissum præstat ante diem; l. patrem, infr. quæ in fraud. creditor. Et fideicommissariæ hereditatis restitutio proprie dicitur restitutio; l. ult. C. de his, qui ven. etat. impetr. nov. Justin. 39. & 108. Et in ponenda ratione legis falcidæ fideicommissum deducitur quasi as alienum; l. pater filium, ad l. falcid. Sed & eadem spectatur ut successio, quia restituta hereditate actiones transfe-

runtur in fideicommissarium velut in heredem, & is, cui restituta est hereditas, obligatur creditoribus hereditariis. Immo & restitutio hereditatis emptioni similis est, quod fideicommissarius, cui ex causa fideicommissi restituta est hereditas, sustinet periculum rerum, perinde ac emptor rei empta & tradita; l. cum pater, §. mensa, de legat. t. 2. Utro vero modo spectetur hereditatis restitutio, sive ut solutio, sive ut successio, non potest fieri sine auctoritate tutoris; l. t. pupillo, insr. de solut. nec pupillo hereditas adquiri potest sine auctoritate tutoris. Certe tutori pupilli, si sit infans, vel curatori furiosi, hereditas fideicommissaria restitui potest; l. sanctimus, C. h. tit. Quod si pupillus fari possit, id est major sit infante, hereditas non est restituenda tutori, sed pupillo ipsi tutori auctore: & hoc est quod dicitur in l. 39. nec ipsi tutori indistincte fideicommissariam hereditatem restitui posse.

L. 40. C. 47.

Restituta hereditate ex SC. Trebelliano, omnes actiones, quae heredi & in heredem competebant, transeunt in fideicommissarium; l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. h. tit. non modo actiones civiles, sed etiam honoraria, seu pratoria, nulla enim separatio id est differentia est in hac re inter actiones civiles & pratoria; quamvis enim SC. Trebellianum loquatur tantum de transferendis actionibus civilibus, tamen restituta hereditate, ex interpretatione SC. Trebelliani, etiam actiones pratoria transeunt in fideicommissarium, sublata differentia actionum, quia in fideicommissarium transeunt omnes actiones, quod sit heredis vice; l. postulatio, §. i. insr. h. tit. §. t. C. Neronis, insr. de fideic. hered. Immo restituta hereditate, in fideicommissarium transeunt etiam naturales actiones, quae omnia comprehenduntur; l. 40. veluti si debitum ex naturali obligatione heredi rogato solutum sit, id restituendum est fideicommissario; l. 47. l. i. §. id, quod natura, ad l. falsid. Et si ejus pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, ex SC. Trebelliano fideicommissario restituta fuerit hereditas, & fideicommissarius eam pecuniam solverit creditori, non potest eam condicere seu repetere quasi indebitam, quia naturaliter debebatur; pupillus ex pecunia credita sine tutoris auctoritate erat naturaliter obligatus, quatenus locupletior factus erat, & naturalis obligatio in fideicommissarium translata intelligitur; l. si ejus pupilli, insr. h. tit. Restituta hereditate ex Trebelliano, actiones directe non transeunt in fideicommissarium, sed utiles tantum; l. sanctimus, in fin. C. h. tit. Actiones directe manent apud heredem, sed inefficaces, quia per exceptionem restituta hereditatis eliduntur; l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. h. tit. l. Stichum, §. aditio, insr. de solut. Unde fideicommissarius, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, heredem ipsum recte dat procuratorem ad exercendas utiles actiones, quae sibi competit restituta hereditate; l. licet in populariis, §. is, cui, de procur. Restituta hereditate ex SC. omnes actiones transeruntur in fideicommissarium. Nec interest utrum heres ipse restituat hereditatem, an successor heridis, puta heres t. heridis, bonorumve possessor, aut pater dominusve, quibus per filium vel servum heredem institutum hereditas quae sit est; tamen si enim persona heridis tantum SC. Trebelliano contingatur, sc. ut restituat hereditatem fideicommissario, tamen etiam heres heridis recte restituit hereditatem ex Trebelliano, ut subjicitur in t. §. i. d. l. 40.

§. nihil interest l. 40. l. 41. C. 42. init.

Hereditas fideicommissaria absenti per procuratorem restitui potest; l. apud Julianum, §. utrum, l. restituta, supr. h. tit. nihil interest cui restituitur

tuatur hereditas, an fideicommissario ipsi, an alii nomine ejus, id est mandato ejus, an is, cui alieno nomine restituitur hereditas, sit pater. an filius. mulier an masculus, liber an servus, quia perinde eit, ac si fideicommissario restituta esset hereditas, nihil interest, an præcedat mandatum, an ratihabitio sequatur; §. nihil interest l. 40. & ad. ll. seqq. quia ratihabitio retro trahitur, & mandato comparatur; l. vero, §. ult. de solut. Etiam filius. vel servus, vel mulier potest dari procurator ad recipiendam restitutionem fideicommissi. De filio. nihil erat quod dubitaretur, quia filius. potest dari procurator, etiam ad lites; l. filius. supr. de procur. De servo & muliere major erat dubitatio, quia servus quidem est idoneus procurator ad negotia, non ad lites, quia non habet personam standi in judicio, unde servus plerumque manumittetur, procuratoris habendi gratia, id est ut procurator fieret; §. t. justæ autem, inst. quib. ex caus. manum. l. si collacianeus, inst. de manumiss. vindict. ad litis sc. non ad negotia, quia necesse non sunt servum manumitti, ut procurator fieret ad negotia, sed ad lites tantum. Femina quoque non potest dari procuratrix ad agendum vel defendendum, nisi causa cognita; l. feminas, de t. procurat. Igitur l. 41. intelligenda est de restitutione fideicommissi, quæ fit sponte extra judicium, non coacte in judicio, ad quam idonei procuratores sunt etiam servus & mulier, quia tunc restitutio fideicommissi est negotium extrajudiciale.

§. restituta l. 42.

Restituta hereditate jus sepulcri hereditarii apud heredem remanet, ex hœ §. id est restituta hereditate jus sepulcri hereditarii non transit in fideicommissarium, sed remanet apud heredem, quia personæ heredis cohæret, & hoc etiam si coactus adierit & restituerit hereditatem; l. si patroni, §. quid ergo, vers. nec ignoro, infr. h. tit. Nec mirum, cum exheredatis liberis servetur jus sepulcri, nisi specialiter a testatore vetitum sit; l. 6. de religios. & sumpt. fun. uti Julias filiam neptemque sepulcro suo inferri vetuit Augustus; Tranquill. in ejus vit. cap. 101. & Dionii, lib. 56. Et quibus, ut indignis hereditas aufertur, servatur jus sepulcri; l. si quis fuit heres, eod. tit. de religios. Filio quoque herede instituto, & rogato restituere hereditatem extraneo, jus patronatus & actio operarum non transit in fideicommissarium, sed remanet apud heredem; l. si patroni, init. infr. h. tit. non tamquam apud heredem, sed tamquam apud patronum, nam patroni filius patronus est; l. 4. l. 9. infr. de jur. patron. Jus sepulcrorum transit & in eum, cui bona addicta sunt, quia pro herede vel bonorum possessore habetur; l. 4. §. is autem, cui, infr. de fidic. libert. secus jus patronatus ecclesiae transit in fideicommissarium, quia est in fructu, & cum universitate rerum transit in heredem vel quemlibet successorem; cap. ex litteris, cap. cum faculum, de jur. patron. cap. cum Bertholdus, de re judic. Guid. Pap. qu. 508.

L. 43.

Regulariter jus ad crescendi locum non habet inter confideicommissarios etiam universales; l. Lucius, §. quæ habebat, infr. h. tit. quia fideicommissum præsupponit aditam hereditatem; l. 4. l. ille, a quo, §. t. quid ergo, t. supr. h. tit. id est non aliter præstari potest, quam adita hereditate ab herede rogato, & adita semel hereditate jus ad crescendi cessat, hoc jus locum non habet in portionibus agnitis; l. unic. §. his ita definitis, C. de caduc. tollend. Et hoc verum est si heres rogatus sponte adierit & restituerit: si vero heres ex parte seu semisse institutus, & rogatus restituere hereditatem, eam suspiccam dixerit, & coactus adierit, & postea coheres repudiet partem suam, portio deficientis ad crescere quidem coheredi scripto, sed inefficaciter, quia non

T t i j

remanet apud heredem propter indignitatem, sed ab herede transfertur in fideicommissarium. Ex his querit Papinianus in hac l. an si heres ex semisse institutus, & rogatus alii restituere hereditatem, coactus adierit & restituerit, post restitutam hereditatem coherede repudiante partem, portio deficients adcrecat scripto heredi, an fideicommissario opus sit alia actione, ut cogat heredem adire partem ad crescentem? Et ait, securum eum esse, & recte, quia portio deficients adcrevit heredi invito, velut appendix alterius portionis; l. si quis heres, supr. de adquir. hered. etiam si coactus adierit partem suam, sine nova additione & statim haec portio ei aufertur velut indigno. De illo plane querendum ait, an opus sit nova restitutione, ut portio repudiantis, quae adcrevit heredi scripto, post restitutionem fideicommissi restituatur fideicommissario? Et Papinianus nihil definit: sed hujus questionis definitio pendet ex priori responso; postquam enim Papinianus pronuntiavit, portionem deficients, quae adcrevit heredi coacto, sequi fideicommissarium sine nova actione, sine nova coactione, satis inde sequitur, non esse opus nova restitutione: sicut aditio hereditatis est individua, & semel facta in certis rebus, trahitur ad universas res hereditarias, l. pro herede, supr. de adqu. hered. ita & restitutio fideicommissi, cum sit successio in jus universum, unde restitura certa re, actiones universae transeunt in fideicommissarium; l. restituta, supr. h. tit. Ex hac lege colligunt interpres, jus ad crescendi locum habere inter fideicommissarios, & portionem deficients ad crescere fideicommissario: tamen hac lege palam abutuntur; in hac enim specie non queritur, an portio deficients adcrecat fideicommissario: sed an eo casu, quo heres ex semisse institutus compulsus adiit & restituit partem hereditatis, & portio coheredis adcrevit heredi scripto post restitutionem, an ea portio perveniat ad fideicommissarium, sine nova additione & restitutione: & portio defiens non adcrevit fideicommissario, quin immo adcrevit heredi scripto, etiam si coactus adierit: sed non manet apud heredem propter indignitatem, quod coactus adierit, & ab herede statim transfertur ad fideicommissarium sine nova restitutione. Tamen sententia interpretum in foro obtinuit, juri ad crescendi locum esse inter fideicommissarios, hac ratione, quod fideicommissarius hereditatis sit successor juris, & in eum transeant omnia jura & actiones hereditariae.

L. 44. init.

CAUS testamento Seium heredem instituit, & Sticho eodem testamento directam libertatem dedit, & rogavit Seium heredem scriptum per fideicommissum, ut hereditatem restitueret Sticho: heres suspectam hereditatem dixit, & postulante Sticho coactus adiit: mox Stichus, antequam moram faceret in recipienda hereditate, decessit relicto herede Titio: queritur, an in Titium, si nolit recipere fideicommissam hereditatem, actiones ex SC. Trebelliano competant, id est, an heres fideicommissarii cogi possit ad recipiendam hereditatem? Ratio dubitandi esse poterat, quod SC. Trebellianum, ubi civit, ut fideicommissarius, qui compulit heredem ad adeundum, compellatur & ipse hereditatem recipere, non fecit mentiouem de herede fideicommissarii, ut compellatur, si fideicommissarius decesserit ante restitutionem. Et Marcellus ait, idem in herede fideicommissarii constituendum, quod in illo, id est fideicommissario, constitutum est, id est in Titium heredem fideicommissarii competere actiones ex Trebelliano, si nolit ille recipere fideicommissam hereditatem; cur enim recusaret heres fideicommissarii illam hereditatem, quam recusare non potuit is, cuius hereditatem ille suscepit? Nec mirum, quod SC. de Sticho manumisso, id est de fideicommissario, non de herede ejus facta est mentio, quoniam tere is, qui compulsus est adire hereditatem, confessim

festim ei restituit, id est restituere solet antequam decedat fideicommissarius. Idem est si fideicommissarius decesserit ante restitutionem, forte quod restitucionem distulerit heres ex causa, veluti si pecuniam ei debuit defunctus, quam retinere maluit, quam petere; heres enim, qui sumptum fecit in rebus hereditariis, non cogitur hereditatem restituere, quam refusa pecunia, si malit eam servare per retentionem, quam per actionem; l. *cum hereditas*, supr. b. tit. Quod si libertus, id est Stichus manumissus, qui eodem testamento directam libertatem, & fideicommissam hereditatem accepit, ante hereditatis restitucionem sine herede decesserit, perinde bona ejus creditoribus hereditariis vendere permittendum est, ac si restituta hereditate decesserit, ut traditur init. b. l. Quia sc. cum heres coactus adiit hereditatem, hoc ipso hereditas pro restituta habetur, cum nihil apud eum remanere possit; l. *ita tamen*, §. *qui suspe-*
Etam, l. *si patroni*, §. *quid ergo*, vers. *deo*, b. tit.

§. sed in hujusmodi.

FRUCTUS percepti ante moram non veniunt in restitutione fideicommissi, quia non sunt hereditatis; l. *in fideicommissaria*, supr. b. tit. Usuræ quoque & pensiones perceptæ non restituuntur, quia vicem fructuum obtinent; l. *usuræ*, supr. *de usur.* l. *mercedes*, supr. *de heredit. petit.* Usuræ & pensiones provenientes ex contractu defuncti, per heredem non exactæ, veniunt in restitutione fideicommissi, etiam si mora heredis non intercesserit: provenientes vero ex contractu heredis, habentur pro fructibus, & ideo non veniunt in restitutione, eo casu quo fructus non veniunt, ut ostenditur in hoc §. cuius species haec est. Filia ex asse heres instituta est & rogata mihi partem hereditatis restituere, deductis legatis minimis, & ære alieno non magno, ita ut *falsidæ* locus non sit: mora non est facta restitutioni fideicommissi: queritur, an usuræ & pensiones debita ex contractu defuncti, nondum exactæ ante moram in restituendo fideicommissio, veniant in restitutione hereditatis? Et Marcellus respondit, usuræ & pensiones non exactas ante restitutionem, hereditatis appellatione contineri, & sic venire in restitutione fideicommissi, quia nihil interest inter haec, id est inter usuræ & pensiones debitas ex contractu defuncti, & cetera, quæ sub conditione sunt promissa testatori, aut in annos singulos vel menses: nempe sicut illa, quæ sunt promissa testatori, aut in annos vel menses singulos, continentur appellatione hereditatis, ut sic transeant ad fideicommissarium; l. *ita tamen*, §. *ex Trebelliano*, vers. *actiones*, supr. b. tit. ita usuræ & pensiones testatori debita, hereditatis appellatione continentur, ut sic transeant ad fideicommissarium. Ratio dubitandi erat, quod usuræ & pensiones cedunt pro fructibus rei, quæ hereditate continentur, & fructus fideicommissarium non sequuntur, si mora non intercessit: ergo videtur, quod usuræ & pensiones non sequantur fideicommissarium, si heres non fuerit in mora restituendi fideicommissi. Sed quia fideicommissarius non postulat, ut heres suppleat fideicommissum, id est non desiderat, ut heres ei restituat dimidię partem omnium rerum, quæ erant in hereditate tempore mortis defuncti, deductis legatis & ære alieno, & sic in fideicommisso cedant usuræ & pensiones, & sic suppleatur fideicommissum quasi de fructibus: sed postulat, ut qualis nunc est hereditas, id est in eo statu, in quo reperitur cum actionibus usurarum non exactarum, ei restituatur dimidia pars hereditatis; nequaquam id debet heres recusare, quia fideicommissarius quodammodo recipitur in partem hereditatis, & habetur heredis loco, ut dicitur hic, & §. *restituta*, inst. *de fideic.* *pered.* Si autem heres pecuniam hereditariam sceneravit, id est scenori locavit, aut ex prædiis hereditariis fructus percepit, nihil eo nomine præstat ei, cui hereditas per fideicommissum restituenda est, si non intercessit mora ipsius he-

redis. Optima ratione, quia suo periculo foeneravit; periculum sc. nominum ad eum pertinet, qui ea contraxit; l. si navis, supr. de rei vindicat. l. si unus, §. 1. pro soc. l. tutor 35. de adm. tutor. l. idemque, §. si mandavero, mandat. Et quia colendo fundo, vel cogendis id est colligendis fructibus, insumpit operam, nec æquum erat alterius procuratorem constitui, id est heredem fideicommissarii rem gerere, velut nudum procuratorem rem alienam, si ne ulla mercede, sine fructu, quia mandatum est gratuitum, & natura sua mercedem non recipit; l. 1. §. ult. eod. tit. Sed cum usuræ vel pensiones ædium locatarum debentur ex contractu defuncti, non exactæ ante restitutio nem hereditatis pertinent ad fideicommissarium, quia in his nullum impen dium nulla opera intercedit heredis, ut subjicitur in fin. b. §. usuræ enim & pensiones percipiuntur sine sumptu & opera. Igitur usuræ perceptæ ante restitutam hereditatem non veniunt in restitutione fideicommissi, quia vice fructuum sunt: usuræ debita ex contractu defuncti non exactæ veniunt in restitutione fideicommissi, quia earum hereditaria est actio, & si heres rogatus hereditatem restituerit non exactis usuris, quarum dies cessit ante restitutam hereditatem, heredi non dabitur indebiti soluti repetitio in fideicommissarium, qui usuras exigit; l. deducta, §. qui post, infr. b. tit. usuræ autem debita ex contractu heredis ante moram in restituendo non veniunt in restitutione fideicommissi, propter periculum nominum, quod heres sustinuit. Et ita in spe cie proposita, jurisconsultum quempiam respondisse Marcellus significat, quem a se rogatum ait, ut responderet, an is recte sensisset. (Non modo privati in suis causis jurisconsultos consulebant, sed etiam jurisconsulti ipsi in dubiis seniores consulebant super causis ad se delatis, nec non prætores & judices dati, ut Juniano prætori de jure respondit Papinianus; l. 2. supr. de pact. dotalib. & Paulum de jure consuluit Nescennius Apollinaris judex datus, qui eundem honoris causa dominum appellat; l. Nescennius, ad leg. falc. & Ulpian. in l. si quis uxori, §. si quis asinum, infr. de furt. Modestino studio suo se consulenti rescripsisse testatur.) Fructus pendentes tempore cedentis fideicommissi perti nent ad fideicommissarium, etiam si major pars anni prætererit; l. Herennius, supr. de usur. quia fructus pendentes sunt pars fundi; l. fructus 44. de rei vindicat. l. 9. ad l. falcid. fructus inventi in hereditate tempore mortis testatoris veniunt in restitutione fideicommissaria hereditatis; l. centurio, de vulgar. & pupillar. quia fructus inventi in hereditate tempore mortis augent hereditatem; l. heres furiosi, §. 1. de hered. petit, ubi dixi.

L. 45.

Heres institutus & rogatus totam hereditatem restituere, si paratus est tam hereditatem restituere non deducta quarta, & plenam fidem ob sequiumque præstare defuncto, sua sponte adire debet hereditatem, quasi ex Trebelliano restitutorus: ait, quasi ex Trebelliano, quia non videtur propriæ restitui hereditas ex Trebelliano, cum heres non detrahatur quartam, cuius detrahendæ potestas est ex Trebelliano; §. + sed quia heredes, inst. de fideic. her. Tunc magis hereditas restituitur ex voluntate defuncti, quoniam quarta detrahitur contra voluntatem testatoris; l. Titia, supr. ad leg. falcid. Et heres rogatus totam hereditatem restituere, si eam restituat non detracta quarta, plenam fidem & obsequium defuncti precibus præstare videtur. Unde si quis rogatus, præcepta certa quantitate, uxori suæ hereditatem restituere, sine ulla deductione eam restituerit, magis pleniore præstandæ fidei officio functus, quam donasse videtur; l. si sponsus, §. si quis rogatus, supr. de don. inter vir. & uxor. Et rogatus post mortem suam hereditatem restituere filio, si inter vivos hereditatem filio restituerit, non deducta quarta, creditores non pos sunt

funt revocare quartam , quia non fraudavit creditores , sed pleuam fidem ac debitam pietatem exhibitionis secutus est ; *l. patrem* , infr. que in fraud. creditor. Et fideicommissum ex minus solemnii testamento praestitum condici non potest , ut indebitum solutum , quia a sciente fidei explenda causa solutum est ; *l. fideicommissum* , supr. de condic. indebit. *l. 2. C. de fideic.* Heres tamen , qui non vult retinere quartam , tutius aget , si suspectam dicat hereditatem , & coactus adeat restituatque ; hoc enim casu , hoc est si coactus adeat hereditatem restituatque , ex Trebelliano restituere videtur ; & restituta hereditate , exposito id est amoto hereditario metu , actiones transferuntur in fideicommissarium , ex h. *l.* cum heres coactus adit hereditatem & restituit , ex Trebelliano restituere dicitur , coactio adeundæ hereditatis ex SC. Pegajano inducta est ; sed hodie omnes restitutions fiunt ex Trebelliano , etiam quæ fiunt per heredem coactum , translata Pegasiani potestate in Trebellianum ; §. sed quia , inst. de fideic. hered. Restituta hereditate per heredem coactum , actiones universæ transferuntur in fideicommissarium , exposito id est remoto hereditario meu . Qui enim coactus adit hereditatem , postulante fideicommissario , eam adit alieno periculo , periculo sc. fideicommissarii . Et merito omnes actiones transeunt in fideicommissarium , cum nullum commodum , ne quidem quartæ , maneat apud heredem ; *l. 4. supr. h. tit.*

L. 46.

SI fideicommissum universale vel particulare in diem incertum vel sub conditione relictum sit , mortuo fideicommissario ante diem vel conditionis eventum , fideicommissum non transmittitur ad heredem fideicommissarii , sed fit caducum , & remanet apud heredem ; *l. Statius Florus* , §. Cornelio Felici , infr. de jur. fisc. *l. unic.* §. sim autem , *C. de caduc. tollend.* Fideicommissum universale pure vel in diem certum relictum , ex SC. Trebelliano non transmittitur ad heredem fideicommissarii non restituta hereditate , nisi fideicommissarius moram passus sit in recipienda hereditate ; *l. postulan'e* , supr. *h. tit.* Tamen fideicommissum universale in diem certum relictum , puta cum ad annum 16. filius pervenisset , mortuo fideicommissario ante diem transmittitur ad heredem fideicommissarii , si dies appositus sit in gratiam fideicommissarii , si fideicommissum relictum sit ab herede fiduciario . Heres fiduciarius dicitur , qui non tam ut heres , quam ut depositarius & minister rogatus est restituere hereditatem , qui institutus est quasi contrafacta fiducia , quasi pacta lege redhibendi . Fiducia enī est lex seu conventio redhibendi , seu retrovendendi . Hereditas fiduciaria intelligitur , si fideicommissum relictum sit filio impuberi testatoris in tempus pubertatis , & heres rogatus fuit propinquus vel amicus testatoris . Et si rogatus est totam hereditatem restituere , hoc casu mortuo fideicommissario antequam ad 16. annum pervenisset , fideicommissum transmittitur in heredem fideicommissarii , quia fideicommissi dies cessit vivo fideicommissario ; sc. fiduciaria hereditas , prius etiam quam restituatur , non tam heredis , quam fideicommissarii esse videtur . Tutela & custodia bonorum illa dicenda est potius , quam hereditas fideicommissaria , ex h. *l.* quo pertinent postrema illa verba legis : *tutelam magis heredi fiduciario permisisse* , quam incertum diem fideicommissi constituisse videatur . Hic sicut præcipuus usus heredum fiduciariorum , ut filio impuberi consulteretur , & lubrico tutelæ fideicommissi remedium præferretur ; *l. 3. §. cum Pollidius* , de usur. Fideicommissum filio impuberi relictum in tempus pubertatis est purum , non conditio fideicommissi adjecta , sed solutio in diem delata videtur , non conditione , sed mora suspenditur ; ideo mortuo fideicommissario ante diem , transmittitur ad heredem fideicommissarii ; *l. ex his verbis* , *C. quand. dies leg. sed.* Et heres fiduciarius interim fructus suos non facit , sed eos fideicommissario restituere debet ; *d. l. 3. §. cum Pollidius* , *l. si ita relictum* , §. *Pegasus* , de

de legat. 2. l. Javolenus, l. liberto, §. filium, de ann. legat. nec quartam detrahit; Bald. in l. post mortem, C. de fideic. quia non tam ut heres, quam quasi minister rogatus est hereditatem restituere, ac proinde nihil apud eum remanere potest.

L. 47.

Dixi ad l. 40.

L. 48.

SI certa portio hereditatis alicui per fideicommissum relictam sit, & is res hereditarias quasdam ab herede subripuerit, in his rebus, quas subtraxit, denegatur ei petitio fideicommissi, ex hac l. si res, sc. furto subreptæ, aliquo casu redierint ad heredem, alias inepte diceretur, ei denegari petitionem rerum, quæ essent apud eum. Sic legatario denegatur actio legatorum, pro portione competenti, in his rebus, quas de hereditate subtraxit; *l. non est dubium, C. de legat.* Legatarius vel fideicommissarius non potest per se res legatas vel fideicommissas occupare, sed eas debet accipere per manus heredis. Si eas subtrahat, tamquam in alienis furtum committit, & si per se occupaverit, teneatur eas heredi restituere interdicto quod legatorum; *l. i. §. 2. infr. quod legat.* Legatario, inquam, denegatur actio fideicommissi in his rebus, quas subtraxit. Si plures enim res legato vel fideicommisso contineantur, & quasdam furto subtraxerit, in aliis rebus, in quibus furtum & noxam non commisit, non denegatur petitio fideicommissi, quia pena non debet excedere modum delicti, nec est puniendus quis ultra id, in quo deliquit; *l. sanctimus, C. de paen.* Et heres non deducit falcidiam ex rebus de hereditate subtractis; *l. † falcidie legis 24. ad l. falcid. l. rescriptum, de his quæ ut indign.*

L. 49.

Restituta hereditate ex *Trebelliano*, actiones tam activæ quam passivæ transferuntur in fideicommissarium, & post restitutionem, si heres conveniatur a creditoribus hereditariis, tuetur se exceptione restitutæ hereditatis, & si agat cum debitoribus hereditariis repellitur exceptione restitutæ hereditatis; *l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. h. tit.* Restituta tamen hereditate, si res urgeat, & periculum sit, ne ob absentiam fideicommissarii dies actionis exeat, finge esse actionem temporalem, quæ tempore peritura sit, cuius dies proxime exeat, hoc casu heres etiam post restitutam hereditatem judicium suscipere cogitur, id est litem defendere adversus creditores hereditarios. Sic & filio emancipato præterito, deliberante de petenda bonorum possessione contra tabulas, si res urgeat, & periculum sit, ne interim actiones tempore pereant, heres scriptus conveniri potest a creditoribus hereditariis, ex h. l. Sic & qui bona fide possidet hereditatem, interim ante litem contestatam potest agere cum debitoribus hereditariis actione in personam, vel cum his, qui res hereditarias occupant, actione in rem, si periculum sit, ne inter moras actiones intercidant; *l. si bona fidei, supr. de perit. heredit.* Restituta hereditate heres conveniri potest a creditoribus hereditariis, si res urgeat, forte si fideicommissarius ob absentiam conveniri non possit, & periculum sit, ne actiones pereant, quia jure civili absens conveniri non potuit, nisi defenderetur; *l. item ait, supr. ex quibus caus. major.* Unde remedii causa introductum est, si possessor rei conveniri non possit, forte quod esset absens, ut præscriptio interrumperetur porrecto libello præsidi provinciae, vel Episcopo, vel defensori civitatis, vel si hi omnes absuerint, proposito publice libello seu programmata ad domum possessoris, adjuncta subscriptione tabulariorum, aut trium testium; *l. ut perficiatur, C. de annal. except.*

L. 50.

L. 50.

Si pater institutus sit & rogatus restituere hereditatem filio, si in potestate esse desisset, non cogitur filium emancipare; l. filius. §. sed si liberos, supr. de legat. 1. l. ult. C. de sentent. pass. & restitut. Sed si alienet vel dilapidet bona in fraudem fideicommissi, pater cogitur representare, id est ante diem restituere fideicommissum filio in potestate manenti, damno conditionis propter fraudem inficto; conditio enim, quæ erat adjecta fideicommisso, si filius in potestate esse desisset, pro impleta habetur, propter fraudem patris dilapidantis. Pater ob dilapidationem cogitur representare fideicommissum filio, ex decreto D. Adriani, remedio representationis consulitur filio, quia cautions non poterant interponi conservata patria potestate, quia pater non satisdat de servanda & restituenda hereditate; l. inter, qui satisd. cog. l. filio, + infr. ut legat. serv. caus. cav. l. 4. C. ut in poss. legat. Sicut pater, qui habet usumfructum in bonis adventitiis filii, non cavit de utendo fruendo boni viri arbitratu, ei satisfactionis onus remittitur ob paternam reverentiam; l. ult. §. 4. vers. hoc proculdubio, C. de bon. quæ liber. Et pater rogatus hereditatem restituere liberis, non præstat satisfactionem de fideicommisso servando, nisi duobus casibus: primus est, si testator specialiter id jussit: secundus si pater transierit ad secundas nuptias; l. jubemus, §. in supradictis, C. h. tit. Restituta hereditate ex decreto D. Adriani, actiones ex Trebelliano transferuntur in fideicommissarium, & filius potest vindicare res hereditarias, vel convenire debitores hereditarios, quia filius. in ea hereditate comparatur filio. militi, id est habetur pro patref. sicut filius. miles in castrensi peculio, ad hoc ut habeat actionem rerum hereditiarum, sicut filius. miles habet actionem & persecutionem rerum castrensium; l. 4. §. 1. infr. de castrensi. pecul. Hoc intereat, quod filius. miles potest testari de peculio castrensi, at filius. hic non potest testari de ea hereditate, sed habet liberam administrationem dum vivit, & hoc est quod ait lex, quamdiu filius viverebat, nihil juris patrem in ea hereditate habiturum; nam si filius præmoriat, bona redeunt ad patrem, & pater bona occupat jure peculii, non jure hereditatis, ut bona adventitia filii. l. si infant, §. 1. C. de jur. delib. Quod si pater egeat, ex accessionibus hereditariis, id est ex fructibus, ei emolumenntum, id est alimonia, præstatur, ex h. l. Quod si heres rogatus in diem vel sub conditione hereditatem alii restituere, eam ultro ante diem restituerit, præmortuo fideicommissario, bona, quasi donata, non redeunt ad heredem jure reversionis, quia representatio fideicommissi non est proprie donatio, sed plenioris fidei & pietatis officium: restitutio fideicommissi non est propriæ liberalitatis beneficium, sed nudum ministerium; l. unum ex familia, §. 1. supr. de legat. 2. Si pater profliget fideicommissum, omissa satisfactione compellitur fideicommissum representare; ut soluto matrimonio si maritus non satisdet de solvenda dote post diem, compellitur officio judicis dotem representare, deducto commido, id est usuris medii temporis; l. si constante, §. quo: iens, supr. solut. matrimon.

L. 51.

Si heres, deductis legatis, rogatus sit hereditatem alii restituere, in restitutio- ne fideicommissi non deducit legata, quæ peti non possunt, puta quæ pro non scriptis vel caducis habentur; l. unic. §. in primo, & seq. C. de caduc. tollend. sed ea restituit fideicommissario ut bona hereditatis. Sed si uxori heredi scriptæ ex parte dos prælegata sit, eaque rogata sit deductis legatis hereditatem restituere, dotis legatum est utile propter commodum representatio-

nis, quia dos legata statim præstatur a morte viri: dos solvit actione de do te, annua, bima, trima die, id est tribus pensionibus. Sed non est per omnia utile prælegatum dotis; si enim uxori heredi ex parte scriptæ dos prælegata sit, pro parte coheredum utile est legatum dotis, pro parte uxoris heredis scriptæ ex parte inutile, quia heredi a semetipso legatum relinqui non potest, a coherede potest; *l. legatum* 116. §. 1. *de legat.* I. Tamen si uxor rogata sit restituere partem hereditatis non deductis legatis, in restitutione fideicommissi deducit quartam *falcidiam*, id est *Trebellianam*, & deducit dotis prælegatum pro sua portione, etiam si in *falcidia* tantum sit, quantum in do te. Ergo deducit utrumque, & *falcidiam* & dotis legatum pro portione sua hereditaria, non jure legati, quia inutile est pro sua portione hereditaria, quasi a se sibi relictum, sed quasi *æs alienum*, & debitum sibi, mulier utrumque consequitur, & *falcidiam* & dotem, quia nihil interest inter mulierem, & quemvis alium creditorem heredem institutum & rogatum hereditatem restituere: id est mulier ex parte heres instituta, & rogata hereditatis partem restituere, si eidem dos prælegata sit, deducit *falcidiam* & dotis legatum pro portione sua, sicut & quilibet creditor extraneus heres institutus a debitore, & rogatus restituere hereditatem, deducit primum quod sibi debuit defunctus, etiam si aditione hereditatis confusa sint actiones, deinde *falcidiam* integrum, etiam si *falcidia* tantum efficiat, quantum est in debito; *l. in imponenda*, *l. irritum*, *C. ad leg. falcid.* *l. debitor*, *infr. h. tit.* Dos prælegata fideicommissio non continetur, quia reddi potius videtur, quam dari; *l. cum pater*, §. *fidei tue*, *de legat.* + 2. Dos prælegata non cadit in restitutionem fideicommissi, quia in ære alieno computatur. Etiam si uxor heres ex parte instituta sit, & rogata partem hereditatis restituere non deductis legatis, deducit dotem & *falcidiam*, ex *h. l.* Mulier utroque casu, sive deductis, sive non deductis legatis, rogata sit restituere partem hereditatis, deducit legatum dotis pro parte sua & *falcidiam*, nisi probetur testatorem sensisse, id est voluisse, ut mulier *falcidia* contenta esset, & dotem restitueret fideicommissario, si modo tantum sit in *falcidia*, quantum in dote est; *l. Lucius*, §. *maritus*, *infr. h. tit.* Objicies ex edicto de alterutro, mulier alterutro contenta esse debet, aut dote, aut legato: si tantum esset in dote, quantum in legato, mulier heres instituta non deducit dotem & *falcidiam*, sed alterutro contenta esse debet, *falcidia*, vel dote, nisi nominatim maritus testamento caverit, se velle mulierem utrumque consequi, relictum & dotem; *l. unic.* §. + 3. *vers. sciendum*, *C. de rei uxor. act.* Sed in casu *h. l.* cessat edictum de alterutro, si uxor dote prælegata heres instituta sit ex parte, & rogata restituere partem hereditatis, utrumque deducit, dotem & *falcidiam*, sicut quilibet alias creditor heres institutus, & rogatus restituere, nec erit ulla differentia inter mulierem, & quemvis alium creditorem, quia mulier deducit dotem, non ut legatum, sed ut *æs alienum*. Immo hodie constitutione Justiniani sublatu edictu de alterutro, si uxori legatum relictum sit, consequitur utrumque, & dotem & legatum, nisi legatum nominatim relictum sit pro dote animo compensandi; *d. l. unic.* *vers. sciendum*.

L. 52. in princ.

CAius Seio herede instituto, rem alienam, puta rem Sempronii, legavit Titio, Titius herede instituto Sempronio, eundem rogavit Mævio hereditatem restituere: quærebatur, an restituta hereditate Mævius poterit petere legatum, id est rem legatam Titio? Et Papinianus respondet *init. h. l.* Mævium inutiliter acturum legati nomine. Ratio dubitandi erat, quod restituta Mævio hereditate Titii, in eum transeant actiones, quæ erant in hereditate Titii; *l. ita tamen*, §. *qui ex Trebelliano*, *supr. h. tit.* In hereditate Titii fuit

fuit actio, quæ ei competit adversus heredes Caii legati nomine, ut præstaret rem vel estimationem; ergo in restitutione fideicommissi venit ea actio, quæ fuit in hereditate Titii. Tamen non venit in restitutionem ea actio, quia restituta hereditate, hæ tantum actiones transeunt in fideicommissarium, quæ heredi instituto competit, fideicommissarius non potest consequi quod ad heredem institutum pervenire non potuit. Et sicut Sempronius a Titio heres institutus non potuit petere rem legatam Titio, quia sua erat, (Rei suæ legatum non valet; §. sed si rem, inst. de legat. §. t sic itaque, de act.) ita fideicommissarius non potest petere quod nec heres potuit, ex h. l. Heres non potuit petere legatum, id est rem legatam, quia rei suæ non habuit vindicationem, & res in eam causam recidit, a qua incipere non potuit; l. quia in eum, supr. ad leg. Aquil. l. existimo, de V. O. Ita & fideicommissarius non potest consequi quod ad heredem pervenire non potuit.

§. servus.

TESTATOR duos heredes instituit Titium & Seium, & a Titio reliquit libertatem Sticho, & a Seio eidem Sticho per fideicommissum reliquit hereditatem: si neuter heredum adire velit hereditatem, nullæ prætoris partes erunt, id est neuter cogitur officio prætoris adire & præstare libertatem, & fideicommissam hereditatem; neque propter solam libertatem compellitur adire Titius, a quo libertas relata est Sticho; non est cogendus heres adire suspectam hereditatem propter legata particularia; l. prox. intr. b. tit. Neque Seius alter heredum, a quo libertas data non est, propter Stichum, qui nondum liber est, compellitur adire. Et SC. Trebelliano, quo pertinet ad cogendum heredem adire, locus est, cum duobus heredibus institutis, ab omnibus, id est ab utroque, directa vel fideicommissaria libertas ab eo datur, a quo hereditas quoque per fideicommissum relata est: sed si forte is, a quo libertas data est Sticho, portionem suam repudiavit, vel conditione exclusus est: pone institutum sub conditione, & conditionem defecisse, & portio repudiantis adcreverit coheredi, a quo fideicomissa hereditas relata est, ille coheres cogi potest adire: quid enim interest, quo jure debitor libertatis & hereditatis idem esse cœperit? Id est nihil interest utrum ex persona sua, an ex persona coheredis ob ad crescentem portionem, idem utriusque fideicommissi debitor esse cœperit, & libertatis & hereditatis, quia portio deficientis ad crescit coheredi cum onere; l. unic. §. his ita definitis, C. de cadi. tollend. Res tamen non carebat dubitatione, quia jure veteri ante constitutionem Justiniani, quæ est in d. l. unic. portio deficientis coheredis adcrevit coheredi sine onere: atque ita videbatur, portionem deficientis ad crescere coheredi absque onere præstandæ libertatis. Et dubitandi causam significat t. Papinianus his verbis: defendi poterit adire cogendum. Sed hoc jure singulari constitutum est, non modo favore libertatis, sed ex voluntate tacita defuncti, quia fideicommissum hereditatis ab eo præstandæ, ad quem tota hereditas per venerit, facile continet fideicommissum libertatis tamquam in necessarium antecedens, quia servus proprius testatoris non potest heres institui sine libertate; l. cum quidam, C. de necessar. serv. hered. inst. Et cum hereditate libertas tacita datur.

L. 53.

TESTATOR heredem instituit Titium, eodem testamento Stichum legavit Seio, eundemque rogavit Stichum legatum manumittere, & Titium heredem scriptum rogavit, ut hereditatem per fideicommissum restitueret Sticho manumisso: queritur, an heres, si suspectam dicat hereditatem, cogatur eam adire postulante Sticho servo, cui libertas a legatario, hereditas autem fidei-

commissaria ab herede relicta est? Et † Papinianus in h. l. respondet, non esse cogendum heredem suspectam adire hereditatem postulante servo, cui libertas a legatario, hereditas autem fideicommissaria ab herede relicta est, quod hoc casu status hominis ex legato pendeat, id est libertas Stichii pendeat a legatario, a quo libertas relicta est, & nemo cogatur se adstringere oneribus hereditariis propter legatum, metu sc. periculi, quod subest, ne moram faciente legatario in praetanda libertate, & inter moras defuncto fideicommissario, id est Sticho, priusquam potuerit ei hereditas restitui, necesse sit heredem perclitari, & manere implicitum oneribus hereditatis, quam adiisse reperietur. Quod si vivo testatore legatarius, cui Stichus legatus est † ut manumittatur, deceperit, benigne respondetur, heredem, a quo hereditas per fideicommissum Sticho relicta est, cogendum adire hereditatem, cum in ipsius potestate sit, Sticho manumisso restituere hereditatem, ex h. l. legatum enim libertatis, quod est in causa caduci, quia legatarius, a quo libertas relicta est, vivo testatore decepsit, remanet apud heredem cum omniere; l. unic. §. in primo, & §. pro secundo, C. de caduc. tollend. l. cum vero, §. si pro non scripto, infr. de fideic. libertat.

L. 54.

Si heres simpliciter rogatus sit restituere hereditatem, permittitur ei res hereditarias alienare usque ad modum quartæ, & res alienatæ heredi imputantur in quartam; l. Marcellus, §. res que, supr. h. tit. alienata ultra quartam revocantur. Item liberis heredibus institutis, & rogatis simpliciter hereditatem restituere, si quarta non sufficiat doti, vel donationi propter nuptias, licebit eis de bonis ultra quartam alienare in eam causam, pro modo congruo dignitati personarum; nov. 39. cap. 1. auth. res que, C. comm. de legat. Quod si heres rogatus sit restituere, quod ex hereditate supererit, laxiores habent habendas. Res alienatæ bona fide non revocantur, quod medio tempore alienatum vel diminutum fuerit, non intervertendi fideicommissi causa, a fideicommissario peti non potest cedente die fideicommissi: non imponitur modus alienationi, quæcumque alienatio vel diminutio rata est, dummodo bona fide & non intervertendi fideicommissi consilio facta sit: puta dotis vel victus quotidiani causa; l. mulier 22. §. cum proponeretur, l. Imperator, supr. h. tit. Verbis fideicommissi inest bona fides, ut ait Papinianus, seu fideicommissio inest arbitrium boni viri, ut rescriptis D. Marcus in eandem sententiam. Res alienatæ bona fide intelliguntur, si heres eas alienaverit dotis vel donationis liberis constituenda causa, ut se suosve alat, vel ut suos captos ab hostibus redimat, quæ justissimæ sunt causæ alienationis. Ita si heres rogatus, quicquid ex bonis supererit post mortem suam restituere, res hereditarias bona fide non in fraudem fideicommissi pignori obligaverit, non cogitur eas luere, & sua pecunia liberare; l. deducta, §. ult. infr. h. tit. Et hoc est quod dicitur in l. 3. §. nonnumquam, supr. de usur. ubi heres rogatus est post mortem suam, quicquid ex bonis supererit restituere, ea, quæ bona fide diminuta sunt, in causa fideicommissi non deprehendi, id est in causam fideicommissi non cadere, non venire in petitionem fideicommissi: ac proinde, si heres habebat bona propria, præter ea, quæ sunt hereditatis fideicommissiaræ, erogationes ab herede factæ, puta honoris adipiscendi causa, (ut moris erat; l. quod adipiscendæ, & dd. seqq. supr. de don. int. vir. & uxor.) ad solam fideicommissi denominationem non pertinent, sed pro rata contribuuntur seu imputantur patrimonio proprio heredis, & fideicommissariæ hereditati, ex decreto D. Marci, quod a Papiniano adducitur in h. l. & in d. l. 3. §. nonnumquam, de usur. Et hoc est decretum Divi Marci, cuius meminit Ulpianus in l. sed & si lege, §. quod autem 16, supr. de petit. hered. Et hoc ita recte

recte ait Papinianus , D. Marcum decrevisse , non tantum aequitatis ratione motum , sed etiam exemplo rei judicatae in alia causa , in qua a D. Marco judicatum refertur , in collatione honorum filium emancipatum , qui habebat bona pagana & castrensa , et si castrensa non conferantur , sumptus quos in militia fecit , non tantum imputare patrimonio , quod munus collationis pati debuit , id est bonis paganis , sed etiam bonis castrensibus pro rata . Ita & qui bona fide possidebat hereditatem , si quid ex hereditate erogaverit , non totum hereditati expensum fertur , sed patrimonio ejus pro rata , quod laetus impedit contemplatione hereditatis , dum falso putat se esse heredem ; d. l. sed & si lege , §. quod autem . Propter hujusmodi tractatus , id est quæstiones , ait Papinianus , ubi heres rogatus est , quicquid ex hereditate supererit restituere , fideicommissarius cautionem fideicommissi nomine ab herede exigere debet de non alienando & diminuendo fideicommisso dolo malo , & satisdationem exigi , ait Papinianus , non ut ex stipulatione petatur quod ex fideicommisso peti non poterit , id est non ut teneatur plus præstare ex stipulatu , quam præstaret actione ex fideicommisso , sed ut habeat fideiussores ejus quantitatis , quam ex fideicommisso petere potuit ; creditoris enim interest duos reos vel plures debitores habere ; l. 3. in fin. supr. de liber. legat. Igitur jure veteri , si heres rogatus sit , quicquid ex hereditate supererit restituere , impune alienat , dum non alienet dolo malo intervertendi fideicommissi causa . Constitutione vero Justiniani , quia difficilis est probatio doli , heres rogatus restituere , quicquid ex hereditate supererit , hereditatem diminuere potest ad dodrantem usque , ita ut quadrantem illibatum servet fideicommissario : immo & quadrantem residuum attingere potest ex causa dotis , vel donationis propter nuptias , vel redemptionis captivorum , vel alimentorum , si dodrans his non sufficiat ; nov. 108. cap. 1. de restitut. unde sumpta est auth. contra cum rogatus , C. b. tit. Et hoc verum est , si liberi sint instituti heredes , & quarta non sufficiat doti & donationi propter nuptias constituerendæ pro dignitate natalium , tunc suppletur ex fideicommissaria hereditate ; l. mulier 22. §. pen. supr. b. tit. & nov. 39. Quod si heres , qui rogatus est restituere , quicquid ex hereditate supererit , nihil diminuerit ex hereditate , an heres heredis poterit dodrantem deducere , quem heres consumere potuit ? Et recte Cujac. in b. l. negat posse , contra sententiam Accursii in d. auth. contra cum rogatus , quia palam est testatoris mentem fuisse , ut si quid alienatum esset residuum restitueretur , si nihil diminutum esset as restitueretur . Et non est discedendum a bona fide heredis , qui sciens non alienavit plenioris fidei explendæ gratia , quo totum fideicommissum restitueretur . Heres rogatus post mortem suam restituere , quicquid ex hereditate supererit , si interim res hereditarias vendiderit , & de pretio earum alias comparaverit , diminuisse non videtur , & ideo res reparatæ vel permutatæ veniunt in fideicommissum ; l. Imperator , §. ult. de legat. 2. vel pecunia ipsa , si existet , veniet in fideicommissum ; d. l. Imperator , & dd. seqq. non videtur absumptum quod in corpus patrimonii versum est ; l. pater , de admend. legat.

L. 55. in princ.

Restituta hereditate ex SC. actiones , quæ competit heredi tamquam heredi , vel contra heredem , transeunt in fideicommissarium ; l. quamvis , supr. b. tit. Restituta hereditate , jus patrotiatus , & actio operarum , non transiret in fideicommissarium extraneum , sed manet apud filium heredem : finge pater , qui habebat plures libertos , filium heredem instituit , eundemque rogavit extraneo hereditatem restituere . Restituta hereditate , operarum actio non transfertur in fideicommissarium , sed manet apud heredem , opera & libertorum non transeunt in heredem extraneum , sed remanent apud filium , et si he-

res non sit ; *l. si operarum*, *infr. de oper. libert.* *l. liberti*, *C. eod. l. sciend*
dum, *infr. de V. S.* Unde filius patroni heres institutus petendo operas, non
videtur pro herede gessisse, quia filii patroni etiam nou heredibus, puta ab-
stinentibus se bonis paternis, datur petitio operarum, modo non sint exhere-
dati, & futurarum maxime ; *l. pro herede*, *§. si quid tamen*, *supr. de + ad-*
quir. heredit. Sic operæ non transeunt ad fideicommissarium, qui est vice he-
reditis, sed remanent apud filium heredem institutum, nec filio, restituta he-
reditate operas petenti a libertis, nocebit exceptio, restitutæ sc. hereditatis,
cum eadem prodesse non possit fideicommissario extraneo, cui restituta est he-
reditas ; restituta euim hereditate, operarum actio non transit in fideicommis-
sarium extraneum, cum non sit + patronus. Eadem ratione generaliter definitur
in *b. l.* restituta hereditate non submoveri heredem, neque liberari heredem
ex iis causis, quæ non pertinent ad restitutionem, id est quæ non veniunt in
restitutionem fideicommissi, qualia sunt jura sepulcrotum, quæ restituta heredi-
tate non transeunt in fideicommissarium, sed manent apud heredem ; *l. quia*
perinde, *in fin. supr. b. tit.* Inde operæ libertorum & jura patronatus, quæ
non veniunt in restitutionem fideicommissi, heredi non imputantur in quartam,
quia in quartam imputantur tantum, quæ jure hereditario capiuntur, ut recte
adnotavit Accurs. hic.

§. Imperator.

EX rescripto Antonini, in tempore directo data libertate, non est repre-
sentanda hereditatis restitutio, quia non est persona cui hereditas restitui
possit, ut ait Papinianus in *hoc §.* Finge si ab herede scripto hereditas pure
per fideicommissum Sticho relicta sit, & eidem libertas directa data in tempo-
re, id est post tempus, heres non cogitur Sticho representare fideicommissum
ante tempus, quia non est cui hereditas restitui possit. Hereditas enim servo
restitui non potest antequam liber factus sit, & liber esse jussus post tempus,
ante diem non potest manumitti ; *l. libertus*, *infr. de manumiss. test.*

§. qui fideicommissam, + §. quid ergo.

Heres institutus & rogatus restituere hereditatem, qui coactus adiit, amitt-
tit quartam & omne commodum, quod consecuturus erat ex ea here-
ditate ; *l. 4. supr. b. tit.* Fideicommissarius etiam, qui coagit heredem adire
& restituere, si ipse quoque rogatus sit alii restituere, quartam non detrahit,
quarta tantum detrahitur ab herede, fideicommissarius quartam non detrahit ;
l. 1. §. inde Neratius, *l. facta*, *§. si cum suspectam*, *infr. b. tit.* Nec ad
rem pertinet, quod nisi prior fideicommissarius coegisset heredem adire &
restituere hereditatem, fideicommissum secundo loco datum intercidisset, quia adi-
tione hereditatis fideicommissum sustinetur. Cum semel adita est hereditas,
omnis voluntas defuncti rata constituitur. Huic sententiaz contrarium videtur,
quod fideicommissarius legata ab herede relicta præstat deducta *falcidia*, si eam
non deduxit heres. Sed minime contrarium est, quia + fideicommissarius eo
casu *falcidiæ* deducit ex persona heredis, non ex sua persona & proprio no-
mine. Fideicommissarius, qui coagit heredem adire & restituere hereditatem,
falcidiæ detradit ex legatis ab herede relictis, quia eo casu deducit *falcidiæ*
ex persona heridis, qui deducere potuit. Fideicommissarius *falcidiæ* non de-
trahit ex legatis & fideicommissis a se relictis, quia fideicommissarius qualis-
cumque pro legatario habetur ; *l. mulier 22. §. ult. l. facta*, *§. si cum suspec-*
tam, *infr. b. tit.* Præterea heres rogatus restituere hereditatem Titio, qui &
eam alii restituere rogatus est, si suspectam hereditatem dicat, non potest co-
gi a priore fideicommissario, ut adest & restituat, si nulla portio hereditatis
sit

fit remansura apud eum, ut si rogatus sit restituere totam hereditatem. Immo & si prior fideicommissarius rogatus sit alii restituere totam hereditatem statim vel post tempus cum fructibus, id est cum fructibus medii temporis, vel sine fructibus, non potest cogi adire & restituere hereditatem, quia heres non est cogendus adire hereditatem propter commodum fructuum medii temporis, quia nec heres cogi potest adire propter legatum particulare, propter legatum libertatis; quod etiam proponitur in *l. si res aliena, & l. seq. supr. b. tit.* Heres non potest cogi adire hereditatem, nisi pars hereditatis apud eum sit remansura, propter partem hereditatis, non propter legatum, vel fideicommissum particulare. Quod si prior fideicommissarius reculet fideicommissum, secundus fideicommissarius recta via, id est statim, ac si non esset medius alius fideicommissarius, potest compellere heredem adire & restituere. Ait recta via, id est omisso priore fideicommissario, quia rerum expediendarum causa circuitus vitandus est; *l. dominus*, supr. de condit. indebit. Heres, qui coactus adiit, non tantum perdit quartam, sed etiam fideicommissum ejusdem hereditatis, quod fideicommissarius eidem restituere rogatus est. Et hoc non est omittendum + translatitie, id est in transitu, seu perfuntorie, dissimulanter, ait Papinianus. Amittit & prælegatum & commodum substitutionis pupillaris, si modo ad bona pupilli per substitutionem sit vocatus, quasi heres patri, hoc modo, quisquis mibi heres erit, idem filio meo heres esto. Denique heres, qui coactus adiit, perdit omne commodum, etiam jus ad crescendi, quod obvenit ut coheredi; *l. si res aliena, §. ult. supr. b. tit.* Et generaliter amittit omnia, quæ sunt ex ea hereditate: immo etiam ea, quæ sunt ex aliena hereditate, puta pupilli, quæ non erat habiturus, si heres patris non fuisset. Contrarium non est, quod heres institutus pro parte, idemque legatarius, si abstinuerit se hereditate, non amittit prælegatum; *l. qui filiabus, §. ult. l. filio pater, supr. de legat. i. l. cum responso, C. de legat.* quia qui coactus adiit, merito amittit omne commodum, quia destituit, spernit judicium defuncti, non autem impugnat judicium defuncti qui se abstinuit, qui justis de causis noluit impli- cari negotiis hereditariorum. Sane qui coactus adiit, pendente conditione *falcidiam* & fideicommissum sibi servare potest: sed si vel pure vel sub conditione roga- tus coactus adierit, non est locus poenitentiae, non potest poenitendo quartam servare, ut modo docui ex *l. nam quod, §. qui compulsus, supr. b. tit. l. 4. C. eod.* Denique, ut omnia persequar, quæ supersunt *hh. + §§. heres, qui coa- ctus adiit, ea omnia amittit, quæ erat consecuturus ut heres, qua ratione non amittit jura sepulcri familiaris defuncti, quia jus sepulcri familiaris habet, non ut heres, sed ut filius, unde restituta hereditate jura sepulcrorum non transeunt in fideicommissarium, sed manent apud heredem; *l. quia perinde, §. restituta, supr. b. tit.* quia & exheredati id juris habent; *l. 6. supr. de religios.* Heredi coacto etiam non auferuntur mortis capio, quod conditionis im- plenda causa datum est; *l. qui heredi, §. cum hereditas, & seq. supr. de condit. & dem.* quia quod conditionis implenda causa datur, heres capit ut quilibet, non ut heres, & ex alicujus bonis, non ex bonis defuncti, cuius ju- dicium dereliquit. Non auferuntur etiam heredi coacto fructus ex hereditate ante moram percepti; *l. ita tamen, §. i. supr. b. tit.* quia non hereditati, sed rebus ipsis accepto feruntur; *l. in fideicommissaria, §. quotiens, supr. b. tit.**

§. cui Titiana.

Fideicommissarius, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, debet restitu- re fideicommissum, quod defunctus debuit. Finge, quæ est species *b. §. Titius a Mævio heres institutus est, & rogatus hereditatem Mævianam Sem-*

pronio restituere. Idem Titius Caium sibi heredem instituit, rogavitque, ut hereditatem suam, in qua erat Mæviana, restitueret Claudio. Caius ex causa fideicommissi obligatur Sempronio, ut ei restituat hereditatem Mævianam, quam Titius restituere debuit fideicommisso hereditatis; quod defunctus debuit, obligatur non tantum heres, sed etiam heres heredis, & quilibet aliis successor, etiam is, cui heres bona defuncti restituit ex Trebelliano.

§. ult.

Restituta hereditate ex Trebelliano, actiones transeunt in fideicommissarium: sed si cum herede scripto, & rogato restituere hereditatem, lis contestata sit ante restitutionem, & postea evincatur hereditas ab herede legitimo, actiones translatae in fideicommissarium, id est quæ transierunt in fideicommissarium restituta hereditate, & quæ ex Trebelliano perpetuæ futuræ erant apud fideicommissarium, sunt temporales, id est abscedunt a persona fideicommissarii, ex quo apparet indebitum fideicommissum restitutum ex minus solemnii testamento. Et hoc est quod dicitur in hoc §. *actiones temporaria Trebelliani solent esse*. Ratio subjicitur, *quia potestas evictionis tollit intellectum restitutio-*
nis, indebito fideicommisso constituto, id est sententia lata adversus heredem, per quem hereditas evicta est, nullo irritivo pronuntiato testamento, & ubi fideicommissum ex minus solemnii testamento relictum, indebitum constitutum est, tollit intellectum restitutio*nis*, id est efficit, ut hereditas, quæ restituta est post litem contestatam, pro non restituta habeatur, & quasi delet & circumscribit restitutio*nem*. Sententia lata adversus heredem nocet fideicommissario; *l. Papinianus*, §. + pen. supr. de *inoffic. test. l. ex contractu*, infr. de *rejudic.* quia sententia prædio dicta est, ut dicitur in *l. + liberto*, §. ult. de *negot. gest.* ac sententia lata adversus heredem, executoria est adversus substitutum, quia lata fuit adversus idoneum defensorem, & legitimum contradictrorem. Quod si fideicommissum hereditatis relictum sit, etiam ab herede legitimo, qui evicit hereditatem, hoc casu vietus possessor hereditatis, heredi legitimus reputabit partem hereditatis, quam restituit fideicommissario pendente lite, atque ita actiones perdurabunt apud fideicommissarium, ut ostenditur in hoc §. Contra primum casum h. §. *objici potest l. facta*, §. *si heres scriptus*, infr. h. tit. ubi si heres scriptus restituerit hereditatem, & postea de hereditate controversiam passus vietus sit, aut licecerit, durant actiones semel translatae in fideicommissarium: sed hoc verum est, si heres dolo vietus sit, puta si sciens testamentum nullum & irritum esse, restituerit hereditatem, tenetur petitione hereditatis, quasi possessor; dolus pro possessione est. Ex hac causa obolum suum vietus præstabit estimationem litis, hoc est pretium hereditatis, neque enim res ipsæ veniunt in petitionem hereditatis, atque ita actiones remanent apud fideicommissarium.

L. 56.

Pater filiam heredem instituit ex parte, eandemque rogavit, acceptis certis rebus, portionem suam restituere fratribus coheredibus; etiam si dubitetur de viribus testamenti, si testamentum dicatur nullum, irritum, inofficium, aut falsum, interim heredes mittendi sunt in possessionem hereditatis, ex edito D. Adriani, hodie ex constitutione Justiniani, l. 3. C. de edit. D. Adriani + tollend. interim quoque filia, quæ rogata est restituere hereditatem fratribus, mitti debet in possessionem hereditatis. Quod si interim, id est ante restitutam hereditatem, fratres res quasdam hereditarias in solidum distraxerint, & alias pignori obligaverint, restituta hereditate, alienationes & pignora ex post facto confirmantur, quæ est species h. l. Alienatio, vel pignoratio rei per fideicommissum

missum restituendæ , ante restitutam hereditatem per fideicommissarium facta, non valet , quia pignus rei alienæ non valet sine consensu domini : at fideicommissarius nihil juris habet in rebus hereditariis ante restitutionem ; *l. restitura* , supr. *b. tit.* sed restituta hereditate alienatio & pignoratio , quæ ab initio non valuit , ex post facto convalescit , non sine fictione juris ; restitutio enim hereditatis retro trahitur , & perinde habetur , ac si præiisset venditionem vel pignorationem . Et generaliter pignus rei alienæ ab initio non valet : sed si debitor postea dominus pignoris factus sit , pignus convalescit , non quidem directo , sed ex æquo & bono , & creditori datur utilis pigueratitia ; *l. rem alienam* , supr. *de pigner. act. l. si Titio, de pignorib.*

L. 57. in princ.

SI heres rogatus sit , quicquid ex hereditate bonisve defuncti ad se pervenit , post mortem suam restituere , fructus pendente conditione fideicommissi perceptos non restituit , quia nihil de fructibus restituendis sensit testator , ut definitur *init. b. l. & in l. quod his verbis* , supr. *de legat. 3.* Ratio dubitandi suberat , quod testator verbis generalibus usus , *quicquid ex hereditate bonisve meis ad te pervenerit, rogo id omne restituas* ; nec in cassum videtur repetitum , *quicquid ex hereditate, & quicquid ex bonis* , unde videbatur testatorem sensisse etiam de fructibus medii temporis restituendis . Sed aliud constat , quia heres rogatus est tantum de eo , quod hereditatis esset , ac proinde non intelligitur rogatus de fructibus restituendis : fructus ante moram percepti , non hereditati , sed rebus ipsis accepto feruntur ; *l. in fideicommissaria, §. quotiens* , supr. *b. tit.* Et ideo fructus medio tempore ab herede percepti , id est pendente conditione fideicommissi , heredi imputantur in quartam ; *l. mulier 22.* *§. si heres* , supr. *b. tit.* nisi heres rogatus sit ex liberis : liberi a patre heredes instituti , & rogati hereditatem post tempus restituere , fructus medii temporis non imputantur in quartam , licet hoc pater jussiferit , quartam non detrahunt de fructibus , sed de corporibus hereditariis ; *l. jubemus* , *C. b. tit.* Huic *l. nihil obstat l. Ballista* , supr. *b. tit.* quæ , ut ibi docui , non est de hereditate restituenda ex fideicommissio , sed ex cautione conventionali , quam constat recipere incrementum fructuum ex mente contrahentium a die interpositæ cautionis : & ita in *l. pater* , *§. pen.* supr. *de legat. 3.* si testator jubeat , filios praedia conservare successioni suæ , non est fideicommissum , si & de ea re jubeat invicem sibi cavere , non est fideicommissum , sed contractus , seu obligatio . Contractus recipit incrementum fructuum , fideicommissum non item . Magis pugnare videtur *l. cum quis uxori* , *§. mulier* , supr. *de dote prelegat.* ubi mulier rogata , quicquid ad se ex hereditate mariti pervenisset restituere , dotem præcipuam retinet , cum fructibus medii temporis ; residuum cum fructibus perceptis restituit : sed hoc speciale est ex conjectura voluntatis defuncti . Testator intelligitur legasse animo compensandi cum dote , atque ita voluisse , ut deducta dote & fructibus , residuum restitueret cum fructibus .

§. cum ita .

PAter duos filios impuberes heredes instituit & rogavit invicem , ut si quis eorum prior sine liberis decederet , partem suam superstiti fratri restitueret: quod si uterque sine liberis decederet , totam hereditatem ad Claudiam neptem ex filio pervenire voluit ; defuncto altero , uno filio superstite , novissimo autem sine liberis , quærebatur , an cessante prima substitutione , neptis admittatur in partem novissimi morientis ? Si verba substitutionis spectes , substitutio locum non habet , quia uterque filius non decessit sine liberis , sed novissimus tantum ,

& neptis ita substituta est, si uterque sine liberis decederet: sed tamen verius est, neptem admitti in partem fideicommissi, contra verba testamenti, quia in fideicommissis voluntas testatoris magis spectatur, quam verba, quod & repetitum est in *l. cum virum*, *C. de fideicommissis*. Videtur autem testator ad neptem voluisse partem pertinere, cum ad eam totam hereditatem pertinere voluerit, si uterque deceperisset sine liberis. Absurdum est ei partem denegari, quam totum habere voluit testator, si uterque sine liberis deceperisset: & haec est species *b.* §. Neque obstat *l. pen.* *C. de impub.* §. *aliis substit.* ubi substitutus duobus filiis impuberibus non admittitur, nisi utroque impubere defuncto; sunt enim diversae species: *l. pen.* est de substitutione directa: *lex ista* est de substitutione fideicommissaria, qua colligitur ex conjecturis & voluntate testatoris contra verba testatoris. Directa non nisi directis & expressis verbis constituitur; *l. verbis civilibus*, *l. centurio*, supr. de *vulgar.* & *pupillar.* *l. jubemus*, *C. de testament.*

§. peto de te..

Maritus uxorem heredem instituit, & rogavit, ut, cum moreretur, hereditatem restitueret filiis suis, omnibus sc. vel uni eorum superficiiis præmorientibus, aliis deficitibus, vel nepotibus suis, vel cui vellet, vel cognatis si cui vellet: queritur, an matris data sit electio inter liberos, an omnes in fideicommissum vocentur ex virilibus portionibus? Et Papinianus responder hic, inter filios substitutionem fideicommissio seu per fideicommissum factam videri, inter filios non videtur matris data electio, inter filios videtur facta substitutione, ita ut omnes ex æquis partibus vocentur, si omnes supersint, vel unus eorum, si unus supersit aliis præmortuis. Inter liberos non videtur testator matre dedit electionem, quia non adjecit cui vellet, sed simpliciter dixit, restituas filii meis, vel uni eorum. Ratio dubitandi erat, quod substitutione facta est inter liberos verbis alternativis, ex quibus inducitur electio; *l. si ita relictum*, §. ult. supr. de legat. 2. *l. plerumque*, §. ult. de jur. dor. tum quia ex gradibus sequentibus, quibus legitur data electio, inferri videbatur electionem matris datam in priori gradu, quia pars una testamenti per aliam declaratur; *l. qui filiabus*, *l. si servus plurium*, §. ult. supr. de legat. 1. Tamen concluditur, matre non dari electionem, sed omnes liberos ex aequo vocari. Et hoc est quod dicitur, inter filios substitutionem fideicommissio factam videri, id est substitutionem ita factam inter liberos, ut omnes ex aequo sint substituti, & nulla matre detur eligendi potestas circa liberos, quia testator non dixit cui vellet, sed adjecit vel uni eorum, quibus verbis inter liberos videtur facta substitutione, ita ut omnes ad fideicommissum vocentur, si omnes supersint, vel unus eorum, si alias non supersit. Ita in *l. cum pater*, §. pen. de legat. 2. si t. manus rogatus sit restituere hereditatem liberis, vel, si non habuerit, propinquos, aut etiam libertis, Papinianus respondit, non esse datam electionem, sed ordinem scripturæ factum substitutione, id est fideicommissum relictum videri inter liberos, & propinquos, servato proximitatis ordine, & gradus prærogativa, quem declarat ordo scripturæ, seu vocationis. Circa nepotes autem & cognatos testatoris manifestum est, mulieri datam electionem, ut cui vellet ex nepotibus vel cognatis restitueret hereditatem, sed ex cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram propter gradus fideicommissi prescriptos. Ait propter gradus fideicommissi prescriptos; in fideicommissis enim quoties plures sub nomine collectivo vocantur, inter quos cadit ordo caritatis, seu affectionis, id est qui sunt diversi gradus, puta filii, nepotes, & cognati, non censentur simul vocati, sed gradatim seu ordine successivo, qui prior est gradus, prius vocatur, quia magis dilectus presumitur: ita si fideicommissum familia relictum sit, si plures sint diversi gradus, omnes vocantur, sed gradatim,

tim, ita ut proximiores præferantur; *l. cum ita*, alias *l. omnia* 32. §. in fideicommisso, *l. peto*, §. fratre, de legat. 2. *l. ult.* C. de V. S. In fideicommissis pluribus vocatis sub nomine collectivo, qui prior est gradu, primo vocatur ad fideicommissum, quia successio ex testamento regulatur seu ordinatur juxta successionem intestati, ut recte ait gloss. in d. *l. cum ita*, §. in fideicommisso. Atque ita quoties plures sub nomine collectivo ad fideicommissum vocantur, non simul admittuntur, sed eo ipso ordine, qui in successione intestati servaretur: si fideicommissum familiae relictum sit, proximior præferitur, nisi existent primo nominati; specialiter enim nominati præferuntur, quia magis dilecti presumuntur; *d. l. cum ita*, §. in fideicommisso. Si fideicommissum familiae relictum sit, proximiores gradu admittuntur: sed quæstio est, an proximiores intelligi debeant, qui sunt proximiores testatori, an vero proximiores heredi. Socinus in *l. si cognatis*, supr. de reb. dub. putavit, proximiores heredi præferri: sed obtinuit sententia Bartoli in ead. *l. proximiores testatori præferri*, quia fideicommissarius non heredi gravato succedit, sed testatori; *l. i. l. in fideicommissaria*, & pass. h. tit. *l. cohredi*, §. cum filia, de vulgar. & pupillar.

L. 58. in print.

A Ditione hereditatis confunduntur obligationes & actiones, si creditor debitori heres extiterit, & confusione actiones extinguuntur; *l. prox.* infr. h. tit. *l. Stichum*, §. *aditio*, infr. de solut. *l. debitori*, C. de pact. Etiam si heres rogatus sit hereditatem restituere, si debitori heres extiterit, aditione confusa sunt actiones, & actiones semel confusa per aditionem non redintegrantur ex Trebelliano, id est actiones semel extinctæ aditione non restituuntur per restitutionem hereditatis, quæ fit ex Trebelliano: actiones, quæ primum competebant in debitorem, quæ confusa sunt, ex quo heres gravatus debitori heres extitit, restituta hereditate non resuscitantur, & transferuntur in fideicommissarium: actio semel extincta non reviviscit; *l. qui res*, §. *aream*, infr. de solut. Igitur hoc casu fideicommissario datur actio ex causa fideicommissi in heredem, † qui restituit hereditatem, per quam dodrans ejus pecunia debita petetur. Restituta hereditate non restituitur prior actio, quæ aditione semel confusa & extincta est: sed ejus pecunia servandæ causa fideicommissario datur actio ex fideicommisso in heredem, id est actio ex testamento, quasi fideicommissum non sit plene restitutum. Et heres rogatus hereditatem deducta quarta restituere, si debitori hereditario heres extiterit, non modo dodrantem pecunia debita, id est sortis, hac actione fideicommissario restituere debet, sed etiam dodrantem usurarum ejusdem pecunia, nempe usurarum præteriti temporis, quæ fuerunt in obligatione, vel officio judicis in eum diem, quo actio confusa est, ex quo debitoris hereditarii hereditatem adiit. In obligatione sunt usuræ, quæ debentur ex stipulatu in strictis judiciis: in officio judicis sunt usuræ, quæ debentur ex mora officio judicis: in bona fidei judiciis usuræ præteriti temporis, quæ fuerunt debita ex stipulatu, vel officio judicis tempore mortis defuncti, veniunt in actionem fideicommissi, quasi pars hereditatis restituenda: fructus inventi in hereditate tempore mortis, augent hereditatem; *l. centurio*, de vulgar. & pupill. *l. in falcidia* 9. ad leg. falc. Quamobrem fructus percepti tempore mortis, ante aditam hereditatem, veniunt in restitutionem fideicommissi; *l. ita tamen*, §. si ex Trebelliano, supr. h. tit. quia non ut fructus, sed pars hereditatis censentur. Postiores autem usuræ, id est quæ currunt a die, quo actio confusa est aditione, usque ad diem restituendi fideicommissi, non computantur, non præstantur fideicommissario deducta quarta, nisi a die moræ, ut definitur hic: fructus & usuræ medii temporis, id est fructus & usuræ perceptæ a die aditionis hereditatis usque ad restitutionem, non

† Juxta hanc lectaram, debitor peteret dodrantem a creditore. Lex est de herede roga-to restituere, qui, prius quam resti-tueret, he-reditario de-bitori heres exstítit: pro-ut, quasi per similitudi-nem prioris positionis, mox subju-gitur.

veniunt in restitutionem fideicommissi , nisi ex mora præstandi fideicommissi ;
l. postulante , §. sed in hujusmodi , supr. b. tit. quia non hereditati , sed rebus
 iplis hereditaris accepto feruntur ; *l. in fideicommissaria* , §. quotiens , sup. b.
 tit.

§. cum hereditas .

Si heres rogatus in tempus , id est post tempus , restituere hereditatem , alia nomina hereditaria exegerit , alia non exegerit , nominum non exactorum periculum non præstat in restitutione fideicommissi , ex hoc §. quod verum est , si vacet culpa . Heres gravatus ex eo solo non præstat periculum nominum non exactorum , quod quædam exegit , si absit culpa : nihil est quod imputetur heredi , si eadem diligentia usus non est in aliis nominibus exigendis : ut negotiorum gestor , qui absentis negotia sponte suscipit , non tenetur , si quædam non gesserit ; sufficit enim si cui vel in paucis amici labore consulatur ; *l. tutori* , *C. de negot. gest.* Heres non præstat periculum nominum , nisi culpa ejus deteriora facta sint cessante eo in exigendis nominibus ; periculum enim nominum ad eum pertinet , cuius culpa deteriora esse facta probatur ; *l. periculum* , supr. de reb. credit. Neque pugnat *l. cum queritur* , supr. de adm. tutor. quam objicit Accurs. ubi tutor præstat periculum nominum : agitur enim de nominibus contractis a tute , horum quidem periculum præstat tutor : sed si alia nomina sint idonea , alia desperita , & male contracta , tutor potest eam conditionem deferre pupillo , ut aut nomina in totum agnoscat , aut in totum rejiciat . Et ita etiam in herede rogato restituere , is quidem non præstat periculum nominum , eorum sc. quæ inventa sunt in hereditate , sed certe præstat periculum nominum , quæ ipse contraxit . Et ideo heres rogatus restituere hereditatem , non restituit usuras medii temporis , quia periculo suo fœneravit , id est suo periculo collocavit ea nomina ; *l. postulante* , §. i. supr. b. tit.

§. qui post tempus .

Heres rogatus post certum tempus hereditatem restituere , usuras perceptas a debitoribus hereditariis , quarum dies cessit post mortem testatoris , non restituit fideicommissario . Usuræ , per heredem perceptæ post mortem testatoris , non veniunt in restitutionem fideicommissi ; *l. postulante* , §. sed in hujusmodi , supr. b. tit. *l. usuræ* , de usur . At usuræ non exactæ veniunt in restitutionem fideicommissi , etiam si earum dies cesserit post mortem testatoris , quia hereditaria est actio , etiam obligatio usurarum hereditaria est ; *d. l. postulante* , §. sed in hujusmodi , quia eodem jure censentur , quo obligatio sortis , quæ est hereditaria ; usuræ enim sunt accessiones sortis . Quamobrem heredi non competit condicō indebiti , si usuris non deductis , quarum dies cesserat , hereditatem restituerit ex Trebelliano . Quod Papinianus significat his verbis : *O* ideo nec indebiti repetitio erit : heredi , qui restituit hereditatem non deductis his usuris nondum exactis , sed quarum dies cessit post mortem testatoris ante moram vel restitutionem , non datur condicō indebiti , quasi plus debito solverit , quia non videtur indebitum solvisse , qui restituit hereditatem non deductis usuris nondum exactis , quarum actio erat hereditaria . Quod si heres usuras medii temporis non solverit hereditario creditori , onus usurarum sequitur fideicommissarium , nec erit quod queratur fideicommissarius cum herede , quod de fructibus medio tempore perceptis usuras non solverit , quia heres fructus jure suo perceptis : heres non tenetur solvere usuras ex fructibus medio tempore perceptis , quia eos fructus jure suo perceptis , id est jure hereditario , ex judicio defuncti , *l. + mulier 22. §. si heres* , supr. b. tit. ita ut videatur perceptisse sine onere nullo . Ratio dubitandi erat , quod usuræ aeris alieni sunt onus

onus fructuum , & sicut fructus non intelliguntur , nisi deductis sumptibus factis fructuum quærendorum & colligendorum causa ; *l. quod t. in fructus* , supr. de usur. ita fructus non intelliguntur , nisi deductis usuris æris alieni , & aliis oneribus bonorum , & onus usurarum æris alieni pertinet ad heredem , propter fructus , quos percepit , quod usuræ sint onus fructuum : ita qui habet usumfructum bonorum præstat usuras æris alieni , non tenetur solvere æs alienum de usufructu , sed æs alienum ex bonis deducitur ; *l. ult. de usufr. legat.* *l. usufructu bonorum, ad l. falcid.* id est tam de proprietate , quam de usufructu : quare si sortem non solvat , usuræ æris alieni minuant usumfructum . Hac ratione pater , qui habet usumfructum bonorum adventitiorum , tenetur impendere sumptus litis , si quæ sunt lites hereditariæ , & solvere usuras æris alieni de fructibus bonorum ; *l. ult. §. ubi autem, C. t. de bon. quæ liber.* Ergo videbatur dicendum , onus usurarum æris alieni pertinere etiam ad heredem rogatum restituere hereditatem . Tamen verius est , heredem gravatum non cogi solvere usuras , quia fructus percipit jure suo , id est ex judicio testatoris , ideoque eos percipit sine onere usurarum . Heres non tenetur solvere usuras , si tamen eas solverit , non reputabit fideicommissario , quia videtur proprium negotium gessisse . Eadem ratione secundus creditor , qui sortem & usuras solvit primo creditori , non imputat debitori usurarum solutarum usuras , quia suum magis , quam alterius negotium gessit ; *l. creditor, §. sciendum* , supr. qui potior. in pignor. Quod si heres coactus per judicem sortem solverit creditoribus hereditariis , usuras mediæ temporis sortis solute non reputabit fideicommissario : quæ omnia colliguntur ex hoc §. Neque obicit *l. scribit* , supr. h. tit. ubi de fructibus medio tempore perceptis debet supplere fideicommissum , quod interim casu deminutum est ; diversæ enim sunt species .

§. acceptis centum.

IN quartam imputantur ea quæ capiuntur jure hereditario , ex judicio defuncti ; *l. in quartam, ad l. falcid.* Heres rogatus , acceptis centum , hereditatem restituere , non demonstrata persona dantis , tota ea centum imputat in *falcidiæ* , perinde ac si , retentis centum ex bonis hereditatis , rogatus esset hereditatem restituere : & ita constitutum rescripto D. Adriani , de quo hic , & in *l. acceptis* , supr. ad leg. *falcid.* Rescripto D. Adriani locus est , si heres pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogetur , id est rescripto D. Adriani locus est , non tantum si heres rogetur , accepta certa pecunia vel summa , alii restituere hereditatem , sed & si rogetur coheredi suo restituere , ut sc. cum rogatur coheredi suo , accepta certa summa , hereditatem restituere , totam eam summam imputet in *falcidiæ* , quia totam eam non de corpore hereditatis , sed de parte sua , qui rogatus est partem hereditatis restituere , retinet jure suo , jure hereditario . Si heres rogatus sit , acceptis centum a Mævio , hereditatem Mævio restituere , heres ea centum non imputat in *falcidiæ* , quia non capit ea jure hereditario , ex judicio defuncti , sed mortis causa conditionis fideicommissi implenda causa ; *d. l. in quartam, d. l. acceptis.* Multum intereat , utrum heres rogetur , acceptis centum a Mævio , hereditatem Mævio restituere , qui nihil ante cœperit ex testamento , id est cui nihil ante testamento relictum fuerit , aut Mævio jam coheredi scripto ; quia priore casu centum capiuntur mortis causa , non jure fideicommissi ; posteriore casu jure fideicommissi . Quod si quis , retentis certis prædiis , partem hereditatis coheredi suo restituere rogetur , prædiorum quidem unam portionem retinet de parte sua jure hereditario , aliam vero portionem non retinet de parte sua , sed accipit de parte coheredis , qui in ea dominium habet . Ergo si quis , retentis certis prædiis , partem hereditatis coheredi suo restituere rogetur , quia prædia prælegata esse videntur , in

falcidiam non imputat solida prædia, sed partem prædiorum, quam capit a semetipso jure hereditario, imputat in *falcidiam*; partem vero, quam capit a coherede jure legati, non imputat in *falcidiam*, sed tamen compensat eam cum *falcidia*, quam deducere desiderat ex sua portione, aut si nolit compensare, a coherede nihil capit; *l. Nefennius*, *l. filio*, *ad l. falcid. l. heredi, de his, quæ ut indign.* *l. qui non militabat, de hered. instit. l. filium, C. famil. ericis.* quæ leges nihil adversantur *hūic loco*. Magna differentia est inter imputationem & compensationem, ut optime observavit Cujac. hic. In *falcidiam* heres imputat quod a semetipso capit jure hereditario; compensat cum *falcidia* quod capit a coherede jure legati. Imputatio est coacta, compensatio voluntaria; nec enim compensabo invitus, sed si velim non compensabo. Qua ex re tamen amittam quod vice mutua a coherede percipere potuissem, imputatio fit ipso jure, compensatio opposita exceptione doli mali. Itaque multum interest, utrum heres rogatus restituere coheredi partem hereditatis accepta certa pecunia, an retentis certis prædiis hereditariis. Nam rogatus restituere coheredi partem hereditatis accepta certa pecunia, pecuniam omnem retinet de portione sua. Ergo totam eam pecuniam retinet jure hereditario, & consequenter tota ea imputatur in *falcidiam*. At rogatus restituere coheredi partem hereditatis, retentis certis prædiis, prædiorum unam quidem portionem retinet de parte sua jure hereditario, aliam vero portionem non sumit de parte sua, sed de parte coheredis, & sumit alteram partem a coherede jure legati, & eam non imputat in *falcidiam*. Et hoc est quod ait Papinianus his verbis: *Diversa causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum, &c.* Heres autem rogatus restituere coheredi partem hereditatis, retentis certis prædiis, si ea prædia sint majoris pretii, quam portio hereditatis, quam restituere rogatus est, *falcidiam* deducit ex superfluo prædiorum, id est *vñēpoχα*, seu prævalentia prædiorum, id est *falcidiam* non deducit ex portione, quam coheredi rogatus est restituere, cum portio prædiorum, quam capit a semetipso jure hereditario, abunde sufficiat, immo supereret *falcidiam* suæ partis, sed ex superfluo prædiorum, id est eo, quod pluris est in prædiis, quam in parte hereditatis, quam coheredi suo restituere rogatus est, & concurrentem prædiorum quantitatatem compensare debet cum parte hereditatis, quam restituere jussus est: & hoc est quod ait Papinianus in *fin. h. §. concurrentem enim pecuniam compensari placuit.*

§. hereditatem.

Heres rogatus post mortem suam restituere hereditatem, exceptis redditibus, non retinet partus ancillarum, nec foetus pecorum, qui submissi gregem retinunt, id est qui substituuntur in locum demortuorum capitum, ad supplendum gregem, ut respondet Papinianus in *hoc §.* Partus ancillarum veniunt in restitutionem fideicommissi: partus ancillarum medio tempore editi non possunt retineri ab herede, sed fideicommissario sunt restituendi. Ratio est, quia partus ancillarum non computantur in fructibus; *l. mulier* 22. §. sed enim, supr. *h. tit. l. ancillarum, de petit. hered.* Vetus fuit quæstio inter Scævolam, & Brutum, an partus ancillæ ad fructuarium pertineret, vel non; teste M. Tullio *l. de finib.* (4.) Et Bruti sententia obtinuit, partum ancillæ non esse in fructu; neque enim in fructu hominis homo esse potest; *l. vetus*, supr. *de usurfruct.* Et absurdum videbatur, hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit; *l. in pecudum*, supr. *de usur.* Huic responso Papiniani obicit *l. uxorem*, §. *sorori, de legat.* 3. ubi Scævola ait, partus ancillarum, quæ a legatario post mortem ejus alii per fideicommissum sunt relicta, vivo legatario editos, fideicommissio non contineri, id est non esse fideicommissario restituendos. Eadem sententia accedit Paulus in *l. + respondit Paulus*, supr. *de usur.* post moram in sol.

Solvendo fideicommisso partus ancillarum esse restituendos: sed diversæ sunt sententiae jurisconsultorum. Ex sententia Scævolæ & Pauli partus non sunt in fructibus, sed jure fructuum censentur; & ideo partus ancillarum editi antedictum fideicommissi cedentem, ut fructus medio tempore percepti, non veniunt in restitutionem, sed heredi imputantur in *falcidiam*, quasi percepti ex judicio defuncti, sicut fructus. Et idem ait Paulus in *l. falcidae*, §. *idem* 1. ad *l. falcidae*. Ex sententia vero Papiniani *hoc loco*, & Ulpiani in *d. l. mulier* 22. §. *sed enim*, partus ancillarum restituendi sunt fideicommissario, quia in fructibus non habentur: foetus pecudum sunt in fructu, ac proinde ad fructuarium & maritum pertinent, ita ut ex agnatis suppleri gregem oporteat, & in locum demortuorum capitum alia submitti; *d. l. vetus*, *l. plerumque*, §. *sed factus*, *supr. de jur. dot.*

§. *ante diem*, † §. *cum autem*.

Sicut fructus medio tempore percepti ante diem fideicommissi cedentem non veniunt in restitutionem fideicommissi, sed heredi imputantur in quartam, ita & usuræ exactæ a debitoribus hereditariis, vel mercedes prædiorum exactæ a conductoribus prædiorum hereditariorum, non cadunt in fideicommissum, sed heredi imputantur in quartam, etiam si dies usurarum vel pensionum postea cesserit, etiam si usuræ vel mercedes prædiorum locatorum solutæ sint antedicti, (quia plerumque usuræ & mercedes locationis prædiorum prorogabantur), non restituuntur fideicommissario, sed heredi imputantur in quartam, ut respondit Papinianus † in *b. §. ante diem*. Heres autem rogatus, post mortem suam hereditatem restituere, non præstat fideicommissario usuras fortis, quæ redigi potuit ex venditione rerum hereditariorum, propter usum mediū temporis, quia non cogitur distrahere res hereditarias, pecunia redactæ ex venditione foenori occupandæ causa; ut tutor vel curator quidem tenetur vendere res mobiles pupilli, quæ servando servari non possunt, puta vestes, quæ usu determinunt & similia, & pecuniæ locare foenori; *l. † 1. §. 2. supr. de reb. eor.* † V. si facit,
qua sub tutel. vel cur. sunt, l. lex qua, C. de adm. tutor. sed heres, et si ro- & adde *l. 53. ff. de petit.*
gatus sit post tempus hereditatem restituere, non tenetur distrahere res heredi- *heredit. & l.*
tarias, nisi tempore periturae sint; l. mulier 22. §. *sed enim*, supr. *b. tit. De-* 4. *C. quand-*
nique heres rogatus non præstat periculum mancipiorum, aut prædiorum urba- *decret. opus:*
norum, sed nihilominus usus id est diminutio rei ex usu; l. nec utili, supr. *non est.*
ex quib. cauf. major. & casus, id est interitus fatalis eorum, quadrantem de-
minuit, ut respondit Papinianus in fin. b. §. † cum autem. Ufus mancipio-
rum hereditariorum pro fructu est, ususfructus servi consistit in operis; l. †
3. & 4. supr. de oper. serv. & heredi imputatur in quartam. Quod dicitur, *casum* eorum etiam heredi imputari in quartam, ita intelligendum est, si culpa heredis intercesserit, si culpa casum præcesserit: alias enim si heredis culpa absit, is non præstat periculum, id est non præstat casus fortuitos. Ergo mobilia hereditatis usu consumpta, sine dolo vel culpa heredis, non veniunt in re-
stitutionem fideicommissi.

§. *pens.*

Heres rogatus post mortem suam restituere *quod ex hereditate superfuerit*, fructus superfluos tempore mortis non tenetur restituere, quia ea verba fideicommissi, *rogo, ut restituas quod ex hereditate superfuerit*, deminutionem quidem hereditatis admittunt. Heres enim coactus restituere *quoquid ex hereditate superfuerit*, potest alienare & diminuere res hereditarias, dummodo bona fide alienet, non intervertendi fideicommissi gratia; *l. Titius*, supr. *b. tit.* Et hodie potest alienare dodrantem hereditatis, ita ut quadrans servetur fideicommissario; *auth. contra cum rogatus, C. b. tit.* Ea, inquam, verba fideicom-

— missi, deminutionem quidem hereditatis admittunt, fructum autem additamentum non recipiunt, id est non officiunt, ut fructus superflui veniant in restitutionem quasi additamentum seu augmentum hereditatis. Non impropter dixit Papinianus, *fructum additamentum*, ut in *l. etiam si, C. de jur. dot.* donis additamentum dicitur pro incremento. Opponitur *l. 3. §. nonnumquam*, quæ est Papiniani, supr. *de usur.* si heres rogatus sit post mortem suam, *quicquid ex bonis supererit Titio restituere*, ea quæ bona fide alienavit non veniunt in restitutionem fideicommissi: sed quod ex fructibus superest, jure voluntatis fideicommissario restituendum est. Cujacius, ut Papinianum secum conciliat, ait, expungendam negationem in *hoc §. ut sc. legas*, fructus superfluos restituere videtur rogatus: movetur ratione Papiniani, quia, inquit, ea verba, *fructum additamentum non recipiunt*, id est si non adjiciunt heredi quod superest ex fructibus medii temporis, consequens est id esse fideicommissario restituendum. Videbatur heres rogatus restituere, *quod ex hereditate supererit*, non teneri restituere fructus superfluos, quia fructus medio tempore percepti non sunt hereditatis, non hereditati, sed rebus ipsis hereditariis accepto feruntur; *l. in fideicommissaria, §. quotiens, supr. b. tit.* Tamen heres rogatus restituere *quod ex hereditate supererit*, tenetur restituere fructus superfluos ex tacita voluntate defuncti; *d. §. nonnumquam*. Regulariter fructus medio tempore percepti non veniunt in restitutionem fideicommissi. Excipiuntur duo casus: unus est, si testator specialiter expresserit; *d. l. in fideicommissaria*: alter casus hic est, si testator ita seuserit, licet non expresserit: voluntas testatoris totum facit, id est regit totum testamentum; *l. ex facto proponebatur, §. rerum, supr. de hered. inst.* Et non tantum expressa voluntas, sed etiam tacita & presumpta. Heres rogatus restituere *quod supererit ex hereditate*, tenetur restituere fructus superfluos ex tacita voluntate defuncti, quia ei licet deminuere hereditatem. Heres rogatus restituere *quod supererit*, videtur etiam rogatus restituere fructus superfluos, quasi testator voluerit esse contentum deminutione medii temporis.

§. ult.

Heres rogatus restituere *quod supererit ex hereditate*, potest alienare res hereditarias, dummodo bona fide alienet, non intervertendi fideicommissi gratia; *l. Titius, supr. b. tit.* Si heres rogatus restituere *quod ex hereditate supererit*, res hereditarias pignori dederit bona fide, non in fraudem fideicommissi, non tenetur eas liberare seu redimere sua pecunia, ex *hoc §.* quia heredi permisæ est deminutio, & alienatio, in quibus continetur etiam pignoratio; *l. ult. C. de reb. alien. non alienand.*

L. 59. in princ.

SI creditor pigneratitius, idemque heres debitoris, rogatus sit restituere hereditatem, & coactus eam adierit, & fideicommissario restituerit, queritur an post aditionem, & restitutionem, possit pignus retinere, si id possidet, vel an possit persequi pignus actione hypothecaria, si id non possidet? Respondet Paulus, aditione hereditatis confusam esse quidem obligationem personalem, sed manere hypothecariam; ideoque creditori competit pignoris persecutio vel retentio, ut ostenditur *init. b. l.* Aditione hereditatis confunditur civilis & naturalis obligatio, quia per rerum naturam nemo potest sibi obligari; *l. Stichum, §. aditio, infr. de solut., l. heres a debitore, §. quod si + stipulator, de fidejuss. l. debitori, C. de part. sublata personali actione, hypothecaria superest, ut hoc loco, & l. intelligere, C. de luit. pignor.* quia propriam legem & conditionem habet hæc actio, ut non tollatur priusquam solutum sit, aut eo

eo nomine satisfactum ; *l. si rem alienam, §. omnis, supr. de pignorat. aet. l.*
grege, §. etiam, de pignorib. l. pen. + in fin. infr. de except. rei judic. Confusio-
ne tollitur civilis & naturalis obligatio, obligatio sc. personalis; realis tamen
obligatio, veluti pignoris obligatio, manet. Et hoc est quod ait Paulus hoc
loco : Remaneat ergo propter pignus naturalis obligatio. Re autem integra, id
est si creditor, idemque heres, nondum adierit hereditatem, Paulus docet in
posteriori parte init. h. l. non aliter compellendum adire, quam si ei pecunia
soluta sit, vel si caurum sit de indemnitate: nam & heres ex parte institutus,
cui legatum a coherede relictum est, si heres non existisset, non cogitur adi-
re hereditatem, nisi legato praestito. Et ita responsum est a Juliano ; l. ita
tamen, §. + sed si eidem, supr. h. tit. Aditione etiam coacta confunditur obli-
gatio, quia aditio etiam coacta aditio est, ac qui hereditatem adit, etiam
coactus maluisse videtur, nam coacta voluntas, voluntas est ; l. si patre cogente,
de rit. mpt. Tamen creditor pignoratius, et si aditione hereditatis adquisiverit
dominium pignoris quod fuit debitoris, restituta hereditate ex causa fidei-
commisso, ius pignoris salvum habet, quia fingitur non fuisse dominus propter
onus restitutionis, ut recte notat Albericus hic. Restituta hereditate ex Trebel-
lianico, actiones omnes, jura, & pristinæ servitutes, quæ aditione erant confusaæ,
restituuntur ; l. si heres 73. infr. h. tit. l. + eum bonis, §. pupillis, supr. de
adquir. heredit.

§. ea que.

Mulier in dote danda pro se pacta est cum marito, ut, mortua se in ma-
trimonio, dotis pars matri ejus redderetur: nec eo nomine stipulatio a
matre interposita, sed filia stipulata est matri absenti, dotem vel partem dotis
ei reddi: quæ convenitio inutilis est, quia nemo alteri stipulari vel pacisci po-
test, præterquam servus domino, aut filius patri ; *l. stipulatio ista, §. alteri,*
infr. de V. O. l. quo tutela, §. ult. de R. J. si filia paciscatur matri dotem
reddi, ex pacto filiae nulla matri queritur actio ; l. inter sacerdotem, §. filia,
supr. de pact. dotal. propter regulam, per liberari personam non queritur
actio, si nostra non intereat. Moriens mulier matrem & maritum heredes
scripsit, & matrem rogavit, ut hereditatem id est portionem suam Titio re-
stitueret. Post mortem ejus judex + addictus de hereditate dividenda inter ma-
turem & maritum, partem dotis, quasi ex utili pacto, pro parte matri adju-
dicavit, id est pro parte hereditaria, ex qua mater heres scripta erat : queri-
tur, an ex causa fideicommissi, mater eam partem dotis Titio restituere te-
neatur? Et respondet Paulus hoc toco, non teneti, quia mater eam partem
dotis, non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit, nec occasione he-
reditatis, sed errore ex pacto eam habuit. Ea, quæ non capiuntur jure here-
ditario, sed ex alia causa, puta ex pacto, vel transactione, vel sententia er-
ronea, non cadunt in fideicommissum. Nou est restituendum quod heres con-
secutus est ex pacto, vel transactione, vel ex sententia erronea, quia id con-
secutus est non ut heres, sed ut quilibet, errore & imperitia judicis, quia ma-
le eam partem adjudicavit tamquam ex utili pacto. Ita si heres scriptus here-
ditatem, quæ solvendo non est, vendiderit, eo nomine legatariis non tene-
tur, quia magis ex stultitia emptoris habere videtur, quam ex bonis defuncti.
Et si heres cum creditoribus transegerit, ne solidum solveret, & beneficio hu-
jus transactionis aliquid ex hereditate retinuerit, legatariis quoque non tene-
tur, quia hoc non ex hereditate, sed ex decisione seu transactione habet ; l.
3. supr. ad l. falc.

L. 60.

Si patronus ex debita parte heres institutus, quæ ex lege *Papia* erat semis, constitutione Justiniani tertia bonorum liberti; §. sed nostra, inst. de success. libert. & sextam partem, id est unciam restituere rogatus, eam restituerit, per errorem, facti sc. cum falso existimaret, fideicommissarium esse ex liberis vel parentibus liberti ejusdemque testatoris, quibus constat patronum etiam ex debita parte institutum debere fideicommissum, si ab eo liberis aut parentibus relictum sit; l. si ejus, §. ult. infr. h. tit. l. ex asse, ad l. falcid. actiones non transferuntur ex *Trebelliano* in fideicommissarium, quia debitum non fuit quod restituit: actiones sc. non trauseunt cum effectu in fideicommissarium, quia patrono competit condic̄tio indebiti, ex h. l. Sicut portio legitima, quæ debetur liberis, non potest onerari ullo fideicommisso, non recipit gravamen id est onus fideicommissi; l. quoniam in prioribus, C. de inoff. testam. quia ea portio debetur liberis tamquam æs alienum; l. *Papinianus*, §. si quis impubes, ff. eod. tit. ita patronus ex debita parte institutus non potest gravari ullo fideicommisso extraneo praestando; l. cum patronus, de legat. 2. cum ea pars æque ei debeatur ut æs alienum. Patronus sc. ex debita parte non debet fideicommissum, si ab eo extraneo relictum sit, sed tantum si ab eo liberis aut parentibus relictum sit; d. l. si ejus, §. ult. d. l. ex asse. Si patronus, inquam, ex debita parte institutus & rogatus sextam partem restituere, eam restituerit per errorem facti, patrono datur condic̄tio indebiti: quod si sciens indebitum fideicommissum restituerit, vel per errorem juris, cessat condic̄tio; l. fideicommissum, de condic̄t. indebit. l. pen. §. si quis jus ignorans, de jur. & fact. ignor. l. cum quis, C. eod. l. 2. C. de fideic. l. error, C. ad leg. falcid.

L. 61.

Fideicommissum relinquere potest non modo testamento, sed etiam codicillis ad testamentum factis, vel codicillis factis ab intestato, etiam per epistolam fideicommissariam, id est libellum fideicommissarium conceptum in modum epitolæ, & nutu solo sine verbis vel scriptura, adhibitis quinque testibus; l. & in epistola, C. de fideicommiss. Quandoque epistola fit cautionis vel chirographi loco inter præsentes; l. ult. de oblig. & act. Item fideicommissum relinquitur non modo directis verbis ad heredem, qui oneratur, sed etiam directis verbis ad fideicommissarium: nec interest cum quo testator loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur; l. si servus legatus, §. qui margarita, de legat. 1. l. Titia cum testamento, §. Titia, l. peto, in princ. l. miles, l. cum pater, §. donationis, de legat. 2. l. cum quis decedens, §. nuptura, de legat. 3. Si Titius testamento instituerit heredes Cajum & Sejum, & postea codicillis ad testamentum factis ita caverit: Sempronii, t te heredem non scripsi, festinans per infirmitatem; ideoque ei dari volo tantum, quantum pro t uicia hereditatis competenteret: his verbis, et si directa sint ad Sempronium, fideicommissum & ab heredibus Cajo & Sejo relictum intelligitur. Et his verbis etiam videretur quidem magis quantitas relicta, quam portio hereditaria, id est videretur relictum esse fideicommissum certæ pecuniae, seu quantitatis non quotæ hereditatis, & sic non esse locum *Trebelliano*; SC. enim *Trebellianum* locum non habet in fideicommisso particulari certæ rei, vel pecuniae, sed in fideicommisso universali puta hereditatis vel quotæ hereditatis; l. cogi, §. & generaliter, l. mulier 22. §. ult. supr. h. tit. Tamen sic accipienda sunt verba testatoris, ut videatur de uncia restituenda sensisse, etiam si verbis testatoris fideicommissum relictum sit certæ quantitatis, vel pecuniae, tamen relictum

intelligitur quotæ seu partis hereditatis, quia pretium relinquitur tamquam premium quotæ, id est unciæ, quæ est 12. pars hereditatis, & perinde est ac si uncia fuisset relicta per fideicommissum; subrogatum enim caput naturam ejus, in cuius locum subrogatur; l. Imperator, §. ult. supr. de legat. 2.

L. 62. in princ.

Pater filiam pro parte heredem instituit & rogavit, ut, si decederet superstitibus liberis, partem portionis suæ fratri & coheredi restitueret: quod si sine liberis decederet, universam portionem fratri restitueret. Defuncta ea in matrimonio superstite filia, queritur, an heres ejus partem dotis datae, vel promissæ, cum parte hereditatis restituere teneatur? Scævola respondet init. b. l. dotem filiae non contineri fideicommisso hereditatis, etiam si nondum soluta sit, quia dos habetur vice æris alieni, dos non cadit in fideicommissum, quia est vice legitima, & debetur tamquam æs alienum. Eademque ratione dos non imputatur in *falcidiam*, quia filia eam habet jure proprio, non jure hereditario, & dos in hereditate patris non invenitur; l. pater filiam, supr. ad leg. *falcid.* Opponitur l. ult. §. filia, de legat. 2. ubi si pater filiae ex parte institutæ fideicomiserit, ut dotalem cautionem, de dote sc. restituenda, post mortem suam mutet, & ita + renovet, ut fratres sui dotem stipularentur sibi reddi, si decederet sine liberis: defuncta filia sine liberis, fratribus competit petitio fideicommissi in heredes mulieris. Sed hoc casu non datur actio fideicommissi in dote, nisi quatenus excedit legitimam, ut recte notat Paulus Castrensis *hoc loco*. Olim legitima poterat gravari reciproco fideicommisso; l. si pater puellæ, C. de *inoff. test.* quia reciproca seu mutua substitutio non videtur onus, seu gravamen, propter incertum eventum fideicommissi. Sed hodie legitima non potest onerari etiam reciproco fideicommisso post constitutionem Justiniani, quæ est in l. *quoniam in prioribus*, C. eod. ex qua legitima non recipit prorsus ullum onus vel gravamen. Excipitur casus l. ex *tribus*, C. eod. ubi pater filio impuberi ex quadrante heredi instituto, potest pupillariter substituere, quia substitutio pupillaris fit in favorem filii, providentia paterna, & testamentum patris est testamentum filii. Et ita pater etiam impuberi adrogato instituto ex quarta, quæ ex D. Pii constitutione debetur filio adrogato in bonis patris adrogantis, potest pupillariter substituere; l. si adrogator, §. sed an + impuberi, supr. de adopt. l. i. §. si impubere, de collat. honor.

§. alumno.

MUltum interest, an dies fideicommisso appositus sit heredis gratia, an fideicommissarii: si dies appositus fideicommisso favore heredis, fideicommissum in diem, puta cum erit annorum 14. est conditionale, & fideicommissario ante diem defuncto est caducum, nec transmittitur ad heredem fideicommissarii; l. si cui legetur, §. 3. de legat. 1. l. si Titio, quand. dies legat. ced. Quod si dies appositus sit fideicommisso fideicommissarii gratia, puta si fideicommissum relictum sit filio impuberi, fideicommissum est purum, nec conditione, sed mora suspenditur; l. heres meus, supr. de condit. & dem. non conditio fideicommisso adjecta, sed solutio in diem dilata videtur. Et ideo fideicommissario ante diem defuncto, fideicommissum transmittitur ad heredem; l. ex his verbis, C. quand. dies legat. ced. Ita & in specie b. §. si dies adactus sit legato legatarii gratia, cum onere fideicommissi, defuncto legatario ante diem, substitutus statim fideicommissum petere potest. Finge testator alumno centum legavit, & mandavit Sempronio tradi ab heredibus, sub conditione usurarum praestandarum alumno, donec ad 20. annum pervenerit: de-

Y y i j

inde alumni fideicommissit, ut si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septiciæ: defuncto alumno intra annum 20. statim substituti fideicommissum petere possunt, nec coguntur sustinere in id tempus, quo si viveret alumnus 20. annum impleret. Opponitur *l. Publius Mævius, §. Titia, supr. de condit. & dem.* ubi si Titia codicillis Septiciam rogaverit, ut filio suo cum erit annorum 16. restituat prædia testamento relicta, vel si 16. annum non impleverit ea restituat Publico Mævio & Gaio Cornelio: si Septicia decesserit, & deinde filius 15. annum agens defunctus sit, heredes Septiciæ non tenentur representare fideicommissum Publico Mævio & Gaio Cornelio, quia non est verisimile, testaticem voluisse maturius restituti fideicommissum substitutis, quam filio. Sed nulla est pugnantia. In specie proposta, fideicommissum representatur, quia dies adjectus erat fideicommissio in gratiam alumni, & Sempronius erat merus executor, & dispensator pecuniae legatæ alumno, sub onere præstandarum usurarum: atque ideo morte sublatu almino ante diem cedentem fideicommissi, statim substituti fideicommissum petere possunt. At in specie *l. Publius Mævius* non representatur fideicommissum, sed expectatur dies quo filius 16. annum impleret, ex verisimili sententia testatoris, quia non est verisimile, testaticem voluisse maturius fideicommissum restituti substitutis, quam filio, quæ est ratio *l. Publius Mævius*. Absurdum est magis gravari illum, qui magis dilectus esset; *l. Titia cum testamento, §. qui invita, de legat.* † 2.

L. 63. in princ.

Restituta hereditate ex causa fideicommissi, statim omnes res fiunt in bonis fideicommissarii, et si nondum nactus sit possessionem, ut definitur *init. b. l.* Ante restitutam hereditatem fideicommissarius nihil juris habet in rebus hereditariis. Restituta hereditate re, vel verbo, statim jura & actiones transiunt in fideicommissarium; *l. restituta, supr. b. tit.* Ideo restituta hereditate, licet verbo, tamen fideicommissario datur fideicommissaria hereditatis petitio contra quilibet hereditatis possessorem pro herede vel pro possessore possidentem; *l. i. & tot. tit. supr. de fideic. hered. petit.* Et restituta hereditate fideicommissario datur publiciana; *l. cum sponsus, §. i. de publician. in rem act.* Dominium transfertur in heredem sine apprehensione possessionis; *l. si ager, §. i. supr. de rei vindic.* *l. cum miles, ex quib. caus. major.* *l. cum heredes, infr. de adquir. possess.* Ita & restituta hereditate, licet verbo tantum, dominium transit in fideicommissarium, quia hereditas in jure consistit, non in corporibus hereditariis. Ratio dubitandi erat, quod dominium non nudo pacto, sed traditione transfertur; *l. traditionibus, C. de pact.* Ergo videbatur sola aditione hereditatis, vel restitutione fideicommissi, dominium non transferri in heredem vel fideicommissarium sine possessione. Sed hoc fit auctoritate legis & SC. possessio vero nec heredi, nec fideicommissario adquiritur sine apprehensione; *d. l. cum heredes, l. i. §. Scævola, infr. si is qui test. liber. esse juss.* quia possessio est facti, non juris. Restituta hereditate ex Trebelliano, fideicommissarius statim incipit habere in bonis res omnes hereditarias, prius etiam quam corporalem earum possessionem nactus sit: restituta nimirum hereditate ex Trebelliano, in fideicommissarium transit dominium bonitarium, non quiritarium & legitimum. Restituta hereditate, non prius fideicommissarius fit legitimus & quirarius dominus rerum hereditiarum, quam eas usuciperit, & statuto legibus tempore possederit; *l. qui usumfructum, supr. si ususfruct. pet.* nempe quia fideicommissa juri civili incognita sunt, nec iustum transferendi dominii titulum præbent: iustum vero causam dominii adquirendi præcedere oportet, ut iustum & legitimum dominium translatione adquiri possit; *l. numquam nuda, infr. de adquir. rer. domin.* Ex SC. Trebelliano actiones hereditar-

ditariæ non transferuntur in fideicommissarium, nisi restituta hereditate re, vel verbo; l. i. §. de illo, l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, l. restituta, supr. b. tit. Sed constitutione Justiniani nonnulli sunt casus, in quibus actiones ipso jure transeunt in fideicommissarium sine restitutione. Puta si heres rogatus restituere hereditatem, per contumaciam vel morte præventus, nullo herede reliquo non restituerit, actiones utiles ipso jure transferuntur in fideicommissarium; l. sancimus, §. ult. C. b. tit. Alter casus est, si hereditas restituenda sit ecclesiæ, quia dominium in ecclesiam sine traditione transfertur; l. t. ut inter 24. C. de SS. eccles. Quinimmo hodie ex jure pontificio jura & actiones transeunt in fideicommissarium sine restitutione; cap. in præsentia, de probat. Ex æquitate canonica fideicommissum habetur pro restituto, quasi brevi manu, crita realiæ restitutionem, nec opus est factio heredis, quia lex ipsa restituit.

§. si is qui hereditatem.

LIcet fideicommissum testamento vel codicillis reliquitum esset, quo plures dantur actiones ejusdem rei causa; solebat in stipulatum deduci, id est fideicommisso testamento reliquo in diem, vel sub conditione, fideicommissarius plerumque sibi cavebat stipulatione interposita, hereditatem restitui ab herede cedente die vel conditione; l. fideicommissum, supr. de condic. indebit. Et si fideicommissum testamento reliquitum, in stipulatum deductum, & fideicommissario actione ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas, nihilominus restituta hereditate actiones transeunt in fideicommissarium ex Trebelliano, perinde ac si hereditas restituta esset ex testamento: nec nocet quod hereditas non est restituta actione ex testamento, vel officio judicis, sed actione ex stipulatu, quia actio illa ex stipulatu succedit in locum actionis ex testamento, vel officii judicis: actio subrogata sapit naturam ejus in cuius locum subrogatur, & ejus conditionem t. assumit; l. si eum, §. qui injuriarum, supr. si quis caution. in judic. fist. caus. l. i. §. si quis sub conditione, infr. ut legator. t seu fidic. serv. caus. cav. stipulatione interposita fideicommissi causa, non inspicitur titulus actionis, sed origo obligationis, quæ processit ex testamento; l. qui id, quod, infr. de donat. l. tutor, de fidejuss. Quod si heres conventus actione ex stipulatu, ob moram in restituenda hereditate condemnatus fuerit præstare hereditatis estimationem, hoc casu actiones hereditariae remanent apud eum, qui litis estimationem præstitit, ex hoc §. quia litis estimatione vim aditionis obtinet, & qui litis estimationem præstitit, pro emptore habetur; l. ejus rei, supr. de rei vindic. l. litis, pro emptor.

§. si heres i.

Restituta hereditate ex causa fideicommissi, actiones utiles transferuntur in fideicommissarium; l. sancimus, §. ult. C. b. tit. Actiones directæ actiæ & passiæ remanent apud heredem, sed inefficaces & inanes; sive enim is conveniat debitores hereditarios, sive conveniatur a creditoribus hereditariis, exceptione restituta hereditatis adjuvatur vel submovetur; l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. b. tit. Quod si heres rogatus restituerit hereditatem, & postea de hereditate conventus, ultro litem suscepit, non opposita exceptione restitutæ hereditatis, qua se se tueri poterat, & sententia judicis vicitur sit, aut non expectata sententia lite cesserit, durant actiones semel translatae in fideicommissarium, ex hoc §. Et sic fideicommissario non nocet sententia dicta cum herede, nec renuntiatio, seu litis cessio, per heredem facta post restitutam hereditatem, quia nemo potest tollere jus quæsumum alteri; l. si partem, §. ult. quemad. servit. amitt.

§. si quis majorem.

Si quis majorem partem restituerit, quam rogatus esset, puta rogatus restituere tertiam partem hereditatis, restituerit semissim, in eam partem, quæ excedit, id est pro ea parte, quæ excedit, actiones non transferuntur in fideicommissarium. Sed si heres rogatus hereditatem restituere, præcepta aliqua re, aut summa, omissa retentione totam hereditatem restituerit, recte transferuntur actiones. Si heres restituerit majorem partem, quam rogatus est, pro parte, quæ excedit, non transeunt actiones: ut restituta hereditate ante diem, vel conditionem, actiones non transeunt, quia hereditas non restituitur ex voluntate defuncti; *l. sed t̄ et si ante*, supr. *h. tit.* & auctoritas SC. non suffragatur restitutioni, quæ fit præter voluntatem defuncti: restitutio non fit ex *Trebelliano*, nisi adsit voluntas defuncti. Secus si heres rogatus hereditatem restituere, præcepta certa re, vel summa, totam restituerit, omissa retentione, recte transferuntur actiones. Hoc verum est si sciens totam hereditatem restituerit, omissa retentione, indebitum fideicommissum, a sciente fidei explenda gratia solutum, non condicitur; *l. fideicommissum*, supr. *de condic. indebit. l. 2. C. de fideicommissum*. Alias si per errorem facti indebitum fideicommissum, vel plus debito solutum sit, actiones quidem ipso jure transeunt in fideicommissarium, sed sine effectu, quia condicuntur; *l. patronus*, supr. *h. tit.*

§. si heres 4.

Si heres rogatus sit restituere hereditatem in diem, hereditas medio tempore quaesita per servum hereditarium, non cadit in restitutionem fideicommissi, quia de ea rogatus non est. Sicut fructus percepti pendente die, vel conditione fideicommissi, non veniunt in restitutionem fideicommissi, quia non sunt hereditatis; *l. in fideicommissaria*, supr. *h. tit.* ita & hereditas quaesita per servum hereditarium medio tempore non venit in restitutionem fideicommissi. Sane si heres rogatus sit cum incremento restituere hereditatem, & medio tempore quaesita sit hereditas per servum hereditarium, eam restituere cogitur, quia hereditas incrementi appellatione continetur. Immo & si heres rogatus sit restituere hereditatem cum incremento, tenetur restituere fructus medii temporis; *l. si ita relictum, §. Pegasus, de legat.* 2. Dixi, heredem rogatum restituere hereditatem cum incremento cogi restituere hereditatem medio tempore quaesitam per servum hereditarium, nisi liquido probetur ab herede contemplatione sui, heredis sc. servum esse heredem institutum; hoc enim casu hereditas per servum adquiritur heredi, cuius contemplatione relicta est; *l. si servi ususfructus, & seg. supr. de ususfruct. l. sed si plures, §. in adrogato, de vulgar. & pupillar. l. cum aliquis, C. de jur. liber.*

§. rescripto, + §. idem juris.

Si quis, accepta a Titio pecunia, quæ quartam contineat, rogatus sit ei restituere hereditatem, licet tardius, id est post diem fideicommissi cedentem, detur pecunia, ea datur sine usuris, quia quanto tardius quisque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum pervenit, & medii temporis fructus perdit. Fructus enim percepti post diem fideicommissi cedentem, non veniunt in restitutionem fideicommissi, quia percepti sunt negligentia non potest; *l. mulier 22. §. t̄ si heres*, supr. *h. tit.* Et sic fructus hujusmodi compensantur cum usuris dandæ pecunia. Sed si fideicommissarius sit in mora dandi pecuniam, puta si ante datam pecuniam tenuerit hereditatem, ut si hereditas ei restituta sit

Sit ab herede ante datam pecuniam , vel aliquo casu ad eum pervenerit hereditas , fructus perceptos heredi restituere tenetur , ex rescripto D. Antonini .

§. si sub conditione , † §. si dandæ , §. quod si conditio ,
§. si vero nominis .

SI heres institutus sit sub conditione impossibili per rerum naturam , ut , si dígito cálum tetigerit , vel impossibili de jure , ut , si hominem interficerit , conditio pro non scripta habetur , conditio rejicitur , & institutio pro pura habetur ; l. i. l. conditions 9. & 14. supr. de condit. instit. Quod si heres institutus sit sub conditione non turpi , neque diffílici , id est non impossibili ; & diffícile enim in jure pro impossibili habetur , impossibile dicitur , quod honeste facere non possumus ; l. filius , eod. tit.) si heres , inquam , institutus sit sub conditione non turpi , neque diffílici , & idem rogatus alteri restituere hereditatem , si suspectam dicat hereditatem , cogitur implere conditionem , & adire & ita restituere , ut ostenditur init. h. §. † si sub conditione , & in l. si cui ; §. si sub conditione , supr. h. tit. Si vero heres institutus sit sub conditione turpi , aut diffílici , non cogitur eam implere alterius gratia , id est fideicommissarii , quo sc. hereditatem adeat , & restituat fideicommissario ; sed conditio remittitur ab initio ; si turpis enim , vel diffícili , seu impossibilis conditio apposita sit restitutiōni , pro non scripta habetur , & perinde est ac si ab initio conditio institutioni adjecta non esset ; d. l. conditions 14. & ita heres non tenetur restituere hereditatem fideicommissario , quia absurdum est plus tribui a prætore ei , qui fideicommissum petit , quam testator voluerit : utique autem testator neque scriptum heredem ad hereditatem vocavit , neque per hunc illi , fideicommissario sc. voluit restitui hereditatem , nisi impleta dicta conditione turpi , vel diffílici : nempe testator , ex quo heredem instituit sub conditione , non videtur voluisse , quod heres ad hereditatem perveniat , & per consequens nec fideicommissarius , nisi conditio impleatur ; conditio enim suspendit actum , & si deficiat facit deficere dispositionem ; l. necessario , supr. de peric. & commod. rei vend. l. is , cui , de oblig. & act. l. cedere diem , de V. S. Quod si heres institutus sit sub conditione , quæ consistit in dando , hoc casu fideicommissarius , qui poscit fideicommissum , debet offerre pecuniam heredi , ut impleta conditione cogatur hereditatem adire & restituere , ut subjicitur in † h. §. si dandæ , & confirmatur d. l. si cui , §. si sub conditione . Quod si heres institutus sit sub conditione turpi , aut diffílici , sufficit edictum prætoris , quo hujusmodi conditions remittuntur , & hactenus jubendus est heres a prætore , ut constituat prætoris actionibus uti , aut petat bonorum possessionem secundum tabulas , id est cogendus est heres dicere & protestari apud prætorem , se velle uti actionibus prætoris , id est hereditariis , perinde ac si diceret se velle , quantum in se est , esse heredem , ut ita nactus actiones hereditarias , facta protestatione per heredem , vel petita bonorum possessione secundum tabulas , tamquam impleta conditione prædicta turpi , aut diffílici , restitutat hereditatem fideicommissario , & restituta hereditate transferat ex Trebelliano in fideicommissarium † ex §. quod si conditio ; idem enim operatur protestatio , quod operatus esset actus ille , super quo interponitur , si vere intercessisset ; l. de pupillo , §. si quis ipsi prætori , de oper. nov. nunc. l. ult. C. de his , qui per met. judic. non appellari. Quod si heres institutus sit sub conditione ferendi nominis , honesti sc. quam prætor exigit , subaudi impleri per heredem ; onus enim ferendi nomen testatoris habet vim conditionis ; tenetur impleta conditionem , & sic adire hereditatem , & eam restituere fideicommissario ; nihil enim mali est , honesti hominis nomen assumere . Quod si heres institutus sit sub conditione famosi turpisve nominiis ferendi , & rogatus hereditatem restituere , si recusat nomen ferre , conditio remittitur a prætore ,

† ex §. si vero nominis: puta si heres jussus sit ferre nomen vispellionis, quia dignitatis ratio habetur; l. sed sciendum, supr. h. tit. Condito, inquam, turpis & famosa remittitur, non onus fideicommissi. Heredi enim dandæ sunt utilles actiones, perinde ac si impleta esset condito, aut bonorum possessio secundum tabulas danda esset ei, ut sic factus actiones hereditarias, eas transferat ex SC. Trebelliano in fideicommissarium: & haec est sententia hh. † §§.

§. si cum suspectam.

SI heres institutus & rogatus restituere hereditatem suspectam dixerit, & postulante fideicommissario coactus adierit & restituerit, fideicommissarius *falcidiam* detrahit ex legatis ab herede relictis, quam heres detrahere poruit si ultro adiisset hereditatem, quia fideicommissarius est heredis vice; §. *restituta*, *inst. de fideic. hered. l. postulante*, §. i. supr. h. tit. Et hoc casu fideicommissarius quartam detrahit, non ex persona sua, sed ex persona heredis; l. *si patroni*, §. qui *fideicommissam*, supr. h. tit. Idem vero quartam non detrahit ex legatis vel fideicommissis a se relictis, quia, quoad relicta a se, pro legatario habetur, & sic non detrahit quartam. *Falcidiae* enim detractio data est tantum heredi, non legatario vel fideicommissario singulari; l. *pénales*, §. † pen. l. *lex falcidia* 47. §. *numquam*, ad leg. *falcid.* Et hoc est quod dicitur hoc loco: *si quid a fideicommissario alicui per fideicommissum relictum sit, id quasi a legatario relictum non venire in computationem legis falcidiae, sed extrinsecus numerari*, id est extra legem falcidiam, ita ut de eo non possit detrahi falcidia: de his satis in l. i. §. *inde Neraius*, supr. h. tit.

§. si Titius.

Heres vel legatarius non potest onerari fideicommisso ultra vires hereditatis vel legati; l. i. §. *si is, qui quadringenta*, supr. h. tit. l. *filius*; §. *apud Marcellum, de legat.* i. l. *Imperator, de legat.* 2. Ita si Titius rogatus sit hereditatem Mævio restituere, Mævius Seio certam pecuniam, & Titius in restituenda hereditate Mævio quartam retraxerit, Mævius tanto minus Seio præstat, ne ipse de suo damnum sentiat, id est ne oneretur ultra id, quod ad eum ex hereditate pervenit, ut ostenditur in hoc §. & in l. *Plautius*, §. ult. supr. *de condit.* & *dem.* & l. *pénales*, §. 4. ad leg. *falcid.*

§. Julianus.

SI heres institutus rogatus sit restituere hereditatem Titio, & si Titius idem substitutus sit Mævio heredi in casum vulgarem & per fideicommissum: (Idem enim potest substitui vulgariter, & per fideicommissum.) & ponendum est, eundem fuisse substitutum vulgariter, & per fideicommissum, ut ponit secunda glossa, rectius quam prior, quæ fingit alium fuisse substitutum in vulgarem casum, alium per fideicommissum: si heres institutus suspectam dicat hereditatem & recusat adire, postulante Titio jubendus est adire & restituere, ut ex Juliano scriptum est in hoc §. Et hic est favor fideicommissorum, ut ubi idem est substitutus in vulgarem casum & per fideicommissum, admittatur ex fideicommissaria potius, quam ex vulgari, & cogere possit heredem suspectam dicentem hereditatem adire & restituere. Hoc enim proprium est in fideicommissis, ad hoc ut hereditas ex causa fideicommissi restituatur, ut heres rogatus, si suspectam dicat hereditatem & recusat adire, compelli possit adire & restituere hereditatem: & hoc remedio opus fuit, ne non adita hereditate extingueretur fideicommissum, quia fideicommissum non debetur, nisi adita hereditata-

ditate , & fideicommissaria substitutio presupponit aditam hereditatem ; *l. ille a quo* , §. *si de testamento* , supr. *b. tit.* Quod si substitutus admitteretur ex vulgari , non esset locus coactioni , repudiante hereditatem herede scripto , statim substitutus admitteretur . Vulgaris enim presupponit non aditam hereditatem , & statim adita hereditate expirat ; *l. post aditam* , *C. de impub.* & *aliis substit.* *l. si legata* , *C. de legat.*

§. *si quis bonorum.*

Fideicommissum relinqui potest , non solum ab herede , sed etiam a bonorum possessore , puta a filio emancipato herede scripto testamento , cui datur bonorum possessio secundum tabulas , vel ab intestato , cui datur bonorum possessio unde liberi . Codicillis ab intestato factis , fideicommissum relinqui potest a succedentibus ab intestato ; *l. 3. & 5. C. b. tit. l. 4. C. de codicill.* si a bonorum possessore fideicommissum hereditatis relictum sit , & is passus fuerit diem agnoscendæ bonorum possessionis transire , aut intra hoc tempus is , cui restituenda est hereditas , aliqua ex causa non potuerit adire prætorem , & postulare , ut petita bonorum possessione sibi restituatur hereditas , ei succurritur , ut restituatur tempus petendæ bonorum possessionis , exhibendi seu restituendi fideicommissi gratia , ut ostenditur in *hoc §.* Liberis & parentibus datur annus ad petendam bonorum possessionem , ceteris agnatis & cognatis centum dies ; *l. i. §. si t. intra* , §. *largius* , infr. *de success. edict.* Quod si bonorum possessor , a quo fideicommissum relictum est , non agnoverit bonorum possessionem intra tempus , puta intra annum , vel centesimum diem , ei succurritur a prætore , & fideicommissarii gratia heredi restituitur tempus petendæ bonorum possessionis , quo valeat restituere fideicommissum , quia negligentia & culpa heredis non debet nocere fideicommissario . Pugnare videtur *l. si heres 70. §. si temporalis* , infr. *b. tit.* si temporalis actio relictæ sit in hereditate , quam heres scriptus restituere rogatus est , tempus , quo heres ante restitutam hereditatem experiri potuit , imputabitur ei , cui restituta fuerit . Unde sequitur , præscriptionem currere adversus fideicommissarium priusquam ei sit restituta hereditas , & fideicommissario imputari negligentiam heredis . Sed hæc ita recte conciliantur : tempus petenda bonorum possessionis lapsum adversus herèdem , vel bonorum possessorem , currit quidem adversus fideicommissarium , sed beneficio prætoris heredi restituitur , ut consulatur fideicommissario ex justa causa : puta si ob iustum impedimentum fideicommissarius non potuit cogere herèdem , vel bonorum possessorem , ut adiret hereditatem , vel ut intra tempus peteret bonorum possessionem . Sed si actio temporalis fuit in hereditate , & tempore præscripta sit ante restitutam hereditatem , præscribitur actio , non tantum heredi , sed & fideicommissario : sed hoc easu heres tenetur fideicommissario , ut negligentiae & culpa sua periculum præstet , ut tradit Accurs. in *d. §. ult. t. al. si temporalis* , ex *l. mulier 22. §. sed enim* , supr. *b. tit.* Quinimmo si heres non sit solvendo , hoc casu fideicommissario danda est actio subsidiaria adversus debitores , quamvis tempore liberatos , ac si nondum essent liberati , ne lucrum consequantur ex culpa heredis in fraudem fideicommissarii , ut recte notat Paul. Castren. & alii in *d. §. ult. & l. ult. supr. t. de eo per quem fact. erit* , quominus *quis in judic. sist. l. plane t. si filium* , §. *qui rogatus t. de legat. t.* Temporalis actio , si tempore sublata sit ante restitutam hereditatem , extinguitur tam heredi , quam fideicommissario , nec resuscitat restituta hereditate . Sunt quædam actiones temporales dictæ , quæ finiuntur tempore ipso jure ; *l. in omnibus* , *l. in honorariis* , infr. *de oblict.* & *act.* nec fieri potest , ut post tempus suscitentur , cum ab initio talem naturam & conditionem habuerint ,

ut certo tempore finiantur, qualis est actio redhibitoria, quæ finitur sex mensibus; *l. sciendum*, §. ult. *l.* + *in omnibus*, *de adit. edict.* vel actio præatoria, quæ non rei, sed poena persecutionem continet, ut actio de dolo, quæ jure veteri finitur anno utili, constitutione + Constantini biennio continuo; *l. ult. C. de dot.* Aliæ sunt actiones perpetuae, quæ non finiuntur tempore ipso jure, sed per exceptionem; *l. obligationum* 44. §. 1. *vers. placet*, *infr. de oblig. & act.* id est præscriptione temporis, quales sunt omnes actiones civiles, quæ lege vel SC. vel constitutione Principis introductæ sunt; *inst. de perpet. & tempor. act. in princ. l. si + mandatu* 59. §. pen. supr. *mandat.* vel prætoria, quæ rei persecutionem continent; *d. l. in honorariis.* Et haec actiones si relatae sint in hereditate restituenda, negligentia heredis interim non extinguntur, & facilius incolumes servantur fideicommissario, quia sui natura sunt perpetuae, nec finiuntur tempore, nisi ope exceptionis. Erant autem olim temporales solæ prætoriae, non civiles: hodie vero etiam civiles, quæ olim perpetuae erant, finiuntur tempore, puta præscriptione 30. vel 40. annorum; *l. sicut in rem*, *l. cum notissimi*, *C. de præscript. 30. ann.* Aliorum sententia est, præscriptionem cœptam contra defunctum, etiam pendente die vel conditione fideicommissi, currere contra fideicommissarium, quia prescriptio semel inchoata non desinit currere; *l. si fundum*, supr. *de fund. dotal.* præscriptio semel inchoata non interrupitur, nisi lite contestata, & aliis certis modis; *l. cum notissimi*, §. immo & illud, *C. de præscript. 30. ann.* Præscriptionem vero cœptam adversus heredem, non currere adversus fideicommissarium: ut si heres, rogatus hereditatem restituere, res hereditarias alienaverit vel pignori obligaverit, impleta conditione fideicommissi fideicommissario licet rem vindicare, nec usucatio aut longi temporis præscriptio contra fideicommissarium procedit; *l. ult. §. fin autem*, *C. comm. de legat.* Immo hodie præscriptio actionum hereditiarum omnino non procedit adversus substitutum ante cedentem diem vel conditionem fideicommissi, quia cum agendi facultatem non habeat ante substitutam hereditatem nihil est quod ei imputetur: non valenti agere non currit præscriptio; *d. l. cum notissimi*, §. illud autem, *l. ult. §. fin autem*, *eod. tit. commun. de legat.* Sic fideicommissi actio, antequam dies aut conditio exstiterit, nullo tempore excluditur; *d. l. ult. §. fin autem.*

L. 64. in princ.

Restituta hereditate ex causa fideicommissi, actiones omnes hereditariæ ex Trebelliano transeunt in fideicommissarium; *l. ita tamen*, §. qui ex Trebelliano, supr. *hoc tit.* non modo civiles, sed etiam naturales; *l. quamvis*, supr. *h. tit.* Ut si pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta ex Trebelliano mihi fuerit hereditas, si solvam creditori non repetam. Finge pater filium impuberem ex asse heredem instituit, & filio impuberi substituit in secundum casum, & rogavit hereditatem restituere Sempronio, si filio impuberi sine tutoris auctoritate credita sit pecunia, & restituta hereditate ex Trebelliano fideicommissarius solvat pecuniam creditori, non condicet quasi indebitam solutam, quia pupillus erat naturaliter obligatus: si pupillus etiam sine tutore accepit mutuam pecuniam, ex qua factus sit locupletior, obligatur naturaliter; *l. i. in fin. infr. de novat.* At solutum ex naturali obligatione non potest condici quasi indebitum; *l. si non sortem*, §. si libertus supr. *de condic. indebit. l. naturales, de oblig. & act.* Si autem heres, id est substitutus pupillo, restituta hereditate solvat creditori, solutum repetet, non alia de causa, quam quod restituta hereditate obligatio naturalis in fideicommissarium translata intelligitur. Et sic restituta hereditate, indebitum omnino soluisse videtur, qui solvit quod naturaliter tantum debebatur. Restituta hereditate

tate ex Trebelliano, & obligationes civiles & naturales non in totum transeunt in fideicommissarium: actiones utiles transferuntur in fideicommissarium, actiones directæ manent apud heredem, sed sine effectu; heres enim obligatus quidem remanet ipso jure, sed juvatur exceptione restituta hereditatis; l. i. §. + quamquam, *L ita tamen*, §. qui ex Trebelliano, supr. b. tit. At restituta hereditate sola naturalis obligatio tota transfertur in fideicommissarium, quia non est duplex directa & utilis, obligatio naturalis est fragilior, solo æquitatis vinculo, id est sola æquitate naturali continetur; l. Stichum, §. naturalis, infr. de solut. obligatio naturalis destituitur juris civilis præsidio. Si autem ejus creditoris, qui pupillo fine tutoris auctoritate pecuniam creditit, mihi restituta sit hereditas ex Trebelliano, & pupillus mihi solverit, solutum non repetit condicione indebiti, quia, ut modo dixi, naturaliter tenebatur: at si heredi solverit, post restitutam sc. hereditatem, repetit, quia restituta jam hereditate, nullo jure tenebatur heredi, nec civiliter, quia nulla de jure erat obligatio, nec naturaliter, utpote translata jam in fideicommissarium naturali obligatione, per restitutionem hereditatis: quod si pupillus ante restitutionem heredi solvisset, solutam non repetit, ut traditur in fin. init. b. l. quia non indebitum solvit ei, cui naturaliter tenebatur. Ante restitutam hereditatem heredi recte solvi potest, & debitores solvendo liberantur; l. ante restitutam, infr. de solut. Si pupillus, qui erat naturaliter obligatus, solverit fideicommissario post restitutam hereditatem, vel heredi ante restitutam hereditatem, solutum non condicet, jure communi sc. sed beneficio prætoris potest restitui, ut repeatat. Interdum persona locum facit repetitioni; l. + indebito, C. si advers. solut.

§. si necessarii.

SUus & necessarius heres, puta filius. sub conditione potestativa institui potest; l. suus quoque, supr. de hered. inst. Quod si instituatur sub conditione casuali, vel mixta, & in defectum ejus conditionis + non sit exhendatus, institutio nulla & irrita est; l. filius a patre, supr. de liber. & posth. l. Lucius Titius, de condit. & dem. l. si pater, C. de inst. & subst. Tamen si necessarii heredes instituti sint sub conditione levissima, cui pareri solet, postulante fideicommissario coguntur parere conditioni, & hereditatem restituere, ut ostenditur in hoc §. institutio sub conditione levissima, & cui pareri solet, pro pura habetur, propter levitatem oneris. Dubitatio suberat, quod sui heredes statim quidem ipso jure heredes existunt, citra aditionem, sed habent beneficium abstinenti a prætore; l. ult. §. + et si quidem, C. de jur. delib. + §. iste de- unde videbatur, quod sui heredes non possent compelli hereditatem adire & sideratur. V. restituere: sed hæc facile conciliatur: suus heres pure institutus, id est sine in terminis gravamine, seu onere fideicommissi, habet beneficium abstentionis: sed si ro- gatus sit restituere hereditatem, compelli potest se immiscere & hereditatem re-stituere. Existentia sui heredis confirmat fideicommissum universale; l. ita ta- men, §. si pater, supr. b. tit.

+ §. iste de-
hered. qual.
& diff. & l.
57. ff. de ad-
qu. hered.

§. si quis rogatus.

SI heres institutus & rogatus restituere hereditatem deceperit ante restitutam hereditatem, heres heredis tenetur restituere, & restituta hereditate actiones ex Trebelliano transferuntur in fideicommissarium: & si deceperit duobus vel pluribus heredibus relictis, uti quisque eorum restituisse, actiones pro ea parte transferuntur; nam & si ipse heres partem hereditatis restituisse, pro ea parte interim transituæ essent actiones in fideicommissarium. Sed & si duo

vel plures heredes extiterint ei , cui restituenda fuerit hereditas , & cui ex his restituta fuerit pars hereditatis , actiones ex Trebelliano in eum transibunt pro ea parte , ut traditur in hoc §. Ratio dubitandi adduci poterat , quod restituta hereditate , vel verbo tenus , actiones hereditariae in totum transferuntur in fideicommissarium ; *l. restituta* , supr. *b. tit. l. cum sponsus* , §. *is* , cui , de publician. Ergo multo magis restituta parte hereditatis , actiones videbantur in totum transferri in fideicommissarium , non pro ea parte dumtaxat : sed haec ita possunt conciliari . Restitutio fideicommissi potest fieri re , id est traditione rerum hereditiarum , vel verbo tenus . Et restituta hereditate re , vel verbo , actiones universae transeunt in fideicommissarium , quia hoc fiebat eo animo , ut restitueretur hereditas . At si heres rogatus restituere hereditatem decesserit ante restitutionem , duobus vel pluribus heredibus relictis , & unus ex his partem restituerit , hereditas non habet restituta in totum , sed pro ea parte , & actiones pro ea parte transeunt in fideicommissarium , quia eo animo restituit , ut pro parte tautum transirent actiones . Restitutio fideicommissi pro parte fieri potest , volenti non invito fideicommissario , quia non tam est successio , quam solutio ; *l. non enim* , supr. *b. tit.* & restitutio hereditatis est magis facti , quam juris , ut solutio ; *l. consilio* , §. *quaestum* , supr. *de curat. furios.*

L. 65. in princ.

Si filius. vel servus heres institutus sit , non potest adire hereditatem sine jussu patris vel domini , ne iuvitus pater vel dominus æri alieno obligetur , & jussum præcedere oportet , nec sufficit ratihabitio ; *l. 6. l. si quis mibi bona* , §. *jussum* , supr. *de adquir. hered.* Quod si bonorum possessio delata sit filiof. vel servo , potest petere bonorum possessionem sine præcedente jussu patris , sufficitque + ratihabitionem subsequi ; *l. ult.* §. *1. infr. quis ord. in bon. poss. serv. l. 1. C. qui admitt. ad bon. possess.* Si quis heres institutus sit , & rogatus restituere hereditatem Sticho servo , non recte restituitur hereditas Sticho invito vel ignorantie domino : sed si restitutio facta sit servo invito vel ignorantie domino , si postea dominus ratum habeat , restitutio , quæ ab initio nulla erat , ex post facto convalescit . Dubitandi ratio erat . Restitutio hereditatis , quæ fit ex Trebelliano , similis est adquisitioni hereditatis , quia effectu ipso fideicommissarius , cui ex Trebelliano restituta est hereditas , heredis vice est ; §. *restituta* , *inst. de fideic. hered. l. postulante* , §. *1. supr. b. tit. l. 5. §. 1. quod cum eo, qui in alien. potest. est.* Ergo in restitutione hereditatis , sicut in aditione , jussum patris vel domini præcedere oportet . Sed in restitutio ne hereditatis sufficit ratihabitio subsequens , sicut in bonorum possessione . Et in hoc differt restitutio hereditatis ab aditione ; in aditione hereditatis jussum patris vel domini præcedere oportet ; in restitutione hereditatis sufficit ratihabitio subsequens , sicut in bonorum possessione . Ratio differentia est , quod aditio hereditatis est actus legitimus & civilis ; *l. actus legitimi* , *de R. J.* ac ideo majorem solemnitatem desiderat : restitutio hereditatis est actus minus solemnis , ideoque in eo sufficit ratihabitio , quia ratihabitio retrotrahitur , & mandato seu jussui comparatur ; *l. ult. C. ad Maced.* maxime in his , quæ sunt potius juris , quam facti ; *l. donationes 25. C. de don. int. vir. & ux.* At restitutio hereditatis non modo est facti , sed etiam juris , quia fit ex SC. Trebelliano , & ex voluntate testatoris , & non tantum spectatur ut solutio æris alieni , sed etiam ut successio , cum per restitutionem fideicommissarius velut heres obligetur æri alieno hereditatis ; *l. non enim* , supr. *b. tit.* Si heres institutus rogatus fit restituere hereditatem Sticho servo alieno , restitutio potest fieri ipso domino , sine consensu vel ministerio servi . Et hoc est quod voluit Mæcianus in hoc §. his verbis : *nec in ea re consensu aut opera servi opus*

opus est. E contra si servus heres institutus sit, vel ei bonorum possessio delata sit, dominus non potest adire hereditatem vel petere bonorum possessio nem sine consensu servi. Ratio differentia est, quia aditio hereditatis & bonorum possessio pendet ex mera voluntate heredis vel bonorum possessoris; l. 3. C. de hered. inst. necesse est ut declaret, se velle esse heredem; §. ult. inst. de hered. qualit. & diff. At restitutio non pendet ex mera voluntate fideicommissarii, cui restituenda est hereditas: sed in primis ex facto heredis, qui rogatus est restituere; itaque si quis rogatus restituere hereditatem servo, suspicetiam dicat hereditatem, postulante domino compellendus erit adire, & restituere hereditatem, ut traditur init. h. l. nec opus est consensu vel opera servi.

§. si testator.

Conditio, si non nupserit, apposita institutioni vel legato, rejicitur, & pro non scripta habetur; l. quotiens, l. heres meus, §. ult. l. Titia, si non nupserit, supr. de condit. & dem. quia tollit libertatem nuptiarum; l. Titio centum, §. Titio centum i. eod. tit. Unde si heres rogatus restituere hereditatem mulieri, si non nupserit, suspectam dicat hereditatem, compellitur eam adire & restituere mulieri etiam si nupserit. Idem dicendum est, si heres institutus rogatus sit restituere hereditatem sub alia conditione, quæ consistit in non faciendo, quæ nisi vita exitu impleri non potest: puta, si *Capitolium non ascenderit* fideicommissarius, quæ conditio negativa dicitur, tenetur restituere hereditatem, præstata cautione de non faciendo, ut ostenditur in hoc §. Conditio, quæ consistit in non faciendo, statim impletur, præstata cautione de non faciendo, quæ cautio Mutiana dicitur ab inventore Quinto Mutilio Scævola; l. *Mucianæ*, l. is, t. cui, l. *Titio fundus*, l. *heres meus*, §. qui post, supr. de condit. & dem.

§. cum † pretor.

CUm prætor causa cognita, per errorem juris, vel per ambitionem, id est per gratiam, jussit hereditatem ex fideicommissio restitui, sententia licet non jure dicta parendum est, & ex ea hereditas restitui debet, quia publice interest restitui propter auctoritatem rerum judicatarum, ut traditur in hoc §. Nimirum sententia, etiam si per injuriam lata sit, si ab ea appellatum non sit intra decendum, transit in rem judicatam, quoad effectum sc. executionis quod ex eo posset mandari executioni, propter auctoritatem rei judicatae; l. si fidejussor, §. pen. supr. mandat. l. si fundus, §. si plures, de pignorib. cap. cum inter, cap. quod ad consultationem, de sentent. & re judicat. Auctoritate rerum judicatarum continetur status reipublicæ; ac imminentis exitii non aliud certius signum, quam rerum judicatarum rescissio; M. Tull. 2. in Rull. (4.) judiciorum perturbationes, rerum judicatarum infirmationes, restitutio dannatorum: qui civitatum afflictarum, perditis jam rebus, extremi exitiorum solent esse exitus. Sententia etiam injusta, postquam transiit in rem judicatam, potest mandari executioni: sed executio suspenditur remedio appellationis vel restitutio in integrum; l. preses, l. cum probatis, l. divisor Adrianus † infr. de re judic. l. si causa cognita, C. de transact. Sententia per errorem, vel per gratiam a judice lata, non rescinditur ipso jure per viam nullitatis, sed per appellationem. Alias sententia venalis, id est lata per judicem mercede corruptum, ipso jure sine appellatione rescinditur; l. venales, C. quand. provoc. non est necess. Ambitiose dicitur hoc loco ferri sententia, quæ fertur per gratiam: hoc sensu ambitiosa decreta decurionum dixit Ulpian. in l. ambitiosa, infr. de decret. ab ordin. fac. & ambitiosas centumvirorum sententias dixit Tranquill. in Domitian. cap. 8.

§. si pupillo.

Per tutorem hereditas pupillo adquiri non potest, nisi pupillus infans sit, id est minor septem annis. Pupillo recte adquiritur hereditas tuteore auctore; *l. pupillus*, *supr. de adquir. hered. l. potuit, l. si infanti*, §. 1. & §. ult. *C. de jur. deliber.* Aliud est tuteore auctore, aliud per tutorem adquiri hereditatem. In aditione hereditatis, quæ fit tuteore auctore, ipse pupillus adit hereditatem, ac solemnia aditionis explicat, exhibito tuteore auctoritatis gratia. In aditione, quæ fit per tuteorem, ipse tutor adit hereditatem, & solemnia actitat. Si heres institutus rogatus sit pupillo infanti hereditatem restituere, si sponte adierit hereditatem, pupillo ipsi tuteore auctore restituetur hereditas. Si autem heres suspectam dicat hereditatem, & recusat eam adire & restituere, pupillo infanti subveniendum est, ut heres sc. possit per tuteorem compelli adire & restituere hereditatem: idque ex similitudine juris civilis vel honorarii consti-
 tuendum esse ait Macianus *hoc loco*, id est ut in aditione hereditatis, quæ est juris civilis, vel in bonorum possessione, quæ est juris prætorii; sicut enim tuteore auctore recte pupillus hereditatem adire potest, vel pro herede gerere & bonorum possessionem per tuteorem petere potest, ut nominatum traditur *hoc*
 † *V. si facit, l. bonorum, C. qui admitt. ad honor. possess. l. si curatorem, C. de & add. l. 7. in integr. restit. minor. ita & heres, si suspectam dicat hereditatem, per tuto- & 8. ff. de rem compelli potest adire & restituere hereditatem.*

§. ult.

Nihil interest hereditas ex causa fideicommissi mihi restituatur, an alteri ex voluntate mea: si singulæ res ab herede rogato restituere hereditatem traditæ sint jussu meo ei, cui eas vendideram, sine dubio mihi intelligitur facta restitutio. Idem dicendum erit, si jussu meo traditæ sint cui ex fideicommisso aliave quæ causa eas præstare debueram, vel in creditum ire, vel donare voluerim, ut traditur in *hoc* §. Et si voluntate mea alii restituatur hereditas, actiones hereditariae in me transibunt ex Trebelliano; *l. restituta, init. supr. h. tit.* Res mihi tradita videtur, quæ tradita sit procuratori meo; *l. i. §. si jusserim, † infr. de adquir. possess.* Pugnare videtur *l. si mulier* 59. *§. ex asse*, *supr. de jur. dot.* ubi fideicommissum cedi non potest etiam dotis causa, id est fideicommissi persequendi jus non potest in alium per cessionem seu delegationem transferri. Ergo non videtur restituta hereditas, si alii quam ipsi fideicommissario restituatur, etiam me jubente. Sed haec minime pugnant. Jus fideicommissi persequendi non potest cedi & transmitti in alium, quia fideicommissum non videtur restitui ex Trebelliano, nisi restituatur sicut heres rogatus. Et actiones hereditariae non transferuntur in alium, quam cui fideicommissum ex testamento debet: at non restituit fideicommissum sicut rogatus est, qui alii quam cui debetur restituit, ut diserte proditum est in *d. §. ex asse*. Sed hoc non impedit quominus res singulæ, ab herede rogato restituere, tradi possint alii, quam fideicommissario: jussu fideicommissarii & traditione rerum fideicommissum restitutum intelligitur, quia res tradita alii mandato meo, mihi tradita videtur: sed illi res hereditariae quidem tradi possunt, sed idem non habet actionem cessam persequendi fideicommissi.

L. 66. in princ.

Si heres scriptus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam dicat hereditatem, & recusat eam adire & restituere, postulante fideicommissario officio præ-

prætoris ex SC. Pegasiano cogitur adire & restituere hereditatem , & quartæ commodum amittit ; l. 4. supr. b. tit. §. + 6. vers. sed si recusabat , inst. de fideic. hered. Quod si quis institutus sit ex parte sub conditione , si coheres ejus adiisset , si idem rogatus sit partem suam hereditatis restituere alteri , potest uti lege falcidia , id est detrahere quartam Pegasianam seu Trebellianicam , (quæ passim falcidia dicta est , quia introducta est ad exemplum falcidia) eti coheres ejus coactus adiisset , modo si ipse non coactus adierit hereditatem , ut traditur init. b. l. Ratio dubitandi esse poterat , quod institutus sub conditione , si coheres ejus adiisset , non aliter poterat esse heres , nisi impleta conditione , id est nisi coheres ejus adiisset ; l. qui heredi , §. ult. supr. de condit. Et demonstrat. At coherede coacto adeunte , videtur ejus vitio & coactione fieri heres , & sic non juvari vitiosa & coacta aditione , nec posse detrahere quartam , vel etiam heres , qui coactus adiit hereditatem , videtur non adiisse. Aditio hereditatis est actus legitimus , qui propriam voluntatem desiderat , quare per tutorem expediri non potest , nisi pupillus infans sit ; l. potuit , C. de jur. delib. Aditio coacta non videtur aditio. Ergo si quis institutus sub conditione , si coheres adierit , & idem rogatus restituere hereditatem , si coheres coactus adierit videtur defecisse conditio . Sed aditio coacta heredis non nocet coheredi , tum quia eti institutus sit sub conditione , si coheres adierit , non habet causam ab eo , sed ex judicio & voluntate defuncti , & ita coheridis vitio non repellitur ; l. Pomponius , §. cum quis , infr. de adquir. possess. cum etiam , quia aditio coacta videtur aditio quoad omnia , præterquam ad commodum heredis ; d. l. 4. Aditio coacta prodest ad implendam conditionem , si heres erit , quia coacta voluntas , voluntas est ; l. si patre cogente , de rit. nupt. l. si mulier , §. si metu + coactus 5. quod met. caus. Et coactio heredis non arcit quem commodo quartæ , sed propria : noxa caput sequitur ; l. sanctimus , C. de pæn. Olim ex SC. Pegasiano , ut hoc addam , heres scriptus & rogatus restituere hereditatem , si suspectam diceret , compellebatur adire & restituere : sed hodie sublata est coactio illa , & ex parte sublatum est SC. Pegasianum ; nov. just. de hered. Et falcid. ubi reculante herede adire & restituere hereditatem , fideicommissario licet adire hereditatem , neque per heredis manus eam restitui necesse est .

§. etiam absentis.

Hereditas non potest adquiri per procuratorem ; l. per curatorem , l. + Lex ista Paulus , supr. de adquir. heredit. hereditatis aditio est actus legitimus desideratur . & solemnis , qui propriam voluntatem & animum adeuntis desiderat . Hereditas adquiritur solo animo , nuda voluntate , nuda destinatione heredis , quod de offic. proheres esse vellet ; §. ult. inst. de hered. qualit. Et different. l. si avia , C. de cur. Cæsar. jur. delib. Hereditas adquiritur sola animi destinatione , sine prehensione rerum hereditiarum , quia hereditas est nomen juris ; l. hereditatis 119. l. pecuniae 178. §. l. de V. S. Hereditas magis consistit in jure , quam in corporibus hereditariis , unde hereditas etiam sine ullo corpore juris intellectum habet ; l. hereditas , supr. de petit. heredit. Idecirco hereditati furtum non fit , quia hereditas possessionem non habet , quæ est facti & animi ; l. l. §. Scævola , infr. si is , qui test. liber esse juss. Secus bonorum possessio per procuratorem peti potest ; l. servo invito , §. si pupillo , supr. b. tit. l. si quis alicui , de + adquir. hered. l. si maritus , C. mandat. quia bonorum possessio , cum sit juris prætorii , est actus minus solemnis. Etiam absentis procuratori hereditas fideicommissaria restitui potest , ita ut caveat de rato , id est rem ratam dominum habiturum , si non evidens absentis voluntas sit , id est si dubitetur de mando , vel minus idoneum , id est obscurius mandatum proferatur . Absentis enim

procurator non alias tenetur satisdare de rato , quam si dubitetur de mandato ; l. 3. §. si procurator , infr. ut in possess. legat. l. de pupillo , §. qui procuratio-
rio , de nov. oper. nunciat. l. Pomponius , §. sed & is , qui , l. non cogendum ,
§. ult. de procurat. l. 1. C. eod. l. si quis ex argentariis , §. 5. vers. procura-
tori , de edend. Si tamen heres suspectam dicat hereditatem , non est compel-
lendus adire postulante procuratore absensis fideicommissarii nomine , si non con-
stet de mandato , si certum non sit mandatum , quamvis ei offeratur cautio de
rato , idque propter fragilitatem cautionis . Cautionis enim nomine continetur
nuda promissio : aliud est cavere , aliud satisdare . Satisfatio est , quæ fit datis
fidejussoribus : nuda cautio est , quæ solam fidem promittentis obligat ; l. 1. su-
pr. qui satisd. cog. l. sancimus , C. de V. S. Non sufficit cautio de rato , ut
cogatur heres adire & restituere , postulante procuratore absensis , ubi dubita-
tur de mandato , propter fragilitatem cautionis de rato , nec sufficit etiam si
offeratur cautio de indemnitate propter incertum cautionis : non oportet sub
incerto cautionis se committere aditioni hereditatis ; l. cogi , §. idem querit ,
supr. b. tit. Quod si heres scriptus , & rogatus restituere hereditatem , sponte
eam adierit , restituere compellitur etiam absensis procuratori illi , qui se dicit
procuratorem fideicommissarii , si caveat de rato , quia non magna captio est ,
ut ait Paulus in hoc §. Hoc casu minus periculum est hereditatem restitui illi ,
qui dicit se procuratorem fideicommissarii , dum caveat de rato , si de mandato
dubitetur , quia si restituatur falso procuratori , id est ei , qui mandatum non
habet , actiones hereditariae non transeunt in fideicommissarium , priusquam ra-
tum habuerit , ut subjicitur in hoc §. Absensis procuratori hereditas fideicom-
missaria restitui potest , sive præcedat mandatum , sive sequatur ratihabitio ; l.
quamvis , §. ult. & dd. seqq. supr. b. tit. quia ratihabitio retro trahitur &
mandato comparatur ; l. ult. C. ad Maced. l. donationes 25. C. de don. int.
vir. & uxoris .

§. si damaum .

Restituta hereditate in fideicommissarium transeunt actiones hereditariae , quæ
fuerunt in hereditate bonis defuncti ; l. ita tamen , §. qui ex Trebel-
iano , supr. b. tit. Actiones , quæ non fuerunt in bonis defuncti tempore mor-
tis , non transeunt in fideicommissarium , quia non sunt hereditariae : ut si dam-
num in servu hereditario datum sit , servu vulnerato , licet per servum here-
ditarium actio legis Aquilæ heredi competere coepit , non tamen transit in
fideicommissarium restituta hereditate . Restituta enim hereditate , haec actiones
transeunt in fideicommissarium , quæ ex bonis defuncti pendent , ut tradit Pau-
lus in hoc §. id est quæ trahunt originem ex contractu , vel facto defuncti . Actio
legis Aquilæ , licet heredi competit occasione rei hereditariae , puta ob ser-
vum hereditarium vulneratum vel occisum , non est hereditaria , quia actio
legis Aquilæ est penalis : nou mere penal is , sed mixta , partim penal is ,
partim rei persecutoria : unde haec actio datur heredi ceterisque successoribus ,
sed in heredem ceterosque successores non datur , cum sit penal is , nisi forte
heres locupletior factus sit ex delicto defuncti ; l. inde Neratius , §. hanc actio-
nem , supr. ad leg. Aquil. l. †† actione , pro soc. §. † vi autem , inst. de actionib.

†† V. si facit,
& adde l. III.

in fin. de R.

J. l. i. de pri-

vat. delict.

Si heres , institutus & rogatus restituere hereditatem , Romam legatus sit rei-
cum concord. **S**ipublicæ causa , si interim suspectam dicat hereditatem , Romæ , dum le-
gatione fungitur , compelli potest adire hereditatem : sed non cogitur eam re-
stituere priusquam domum reversus sit ; l. si legatus , supr. b. tit. Et si lega-
tus adierit hereditatem Romæ ipso legationis tempore , neque a creditoribus
here-

§. si legatus .

hereditariis, neque a legatariis conveniri potest quamdiu durat legatio; l. de eo, & dd. seqq. supr. de judic. Nimirum legatus provincialis tempore legationis non cogitur suscipere actiones, ne a legationis officio avocetur: sed si suspectam dicat hereditatem, compellitur eam adire, propter periculum moræ, ne moriente herede non adita hereditate fideicommissum intercidat. Si legatus Romæ compulsus adierit, & restituerit hereditatem, fideicommissarius, cui restituta erit hereditas, cogitur pati actiones, quamvis heres idemque legatus non cogeretur, ut traditur in hoc §. Exceptio, quæ cohæret personæ heredis, ne cogatur Romæ pati actiones creditorum hereditariorum, non transit in fideicommissarium, quia hujusmodi legati personale beneficium est; l. sed & si restituatur, §. l. de judic. Exceptiones, quæ cujusque personæ cohærent, ad alium non transeunt; l. exceptiones 7. infr. de except.

§. ult.

Restituta hereditate actiones activæ & passivæ, quæ heredi & in heredem competebant, transeunt in fideicommissarium; l. i. §. de illo, l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. h. tit. quia fideicommissarius est heredis vice; §. restituta, inst. de fideic. heredit. l. postulante, §. i. supr. h. tit. l. si filiusf. §. i. quod cum eo, qui in alien. potest. est. Restituta hereditate, quæritur hic, ubi convenientius sit a creditoribus hereditariis fideicommissarius, cui restituta est hereditas? Et videbatur, adita sponte per heredem & restituta hereditate, fideicommissarium convenientendum esse, vel ubi defunctus conveniri debuit, quia fideicommissarius est heridis loco, (heres autem ibi convenientius est, ubi defunctus debuit, licet ibi domicilium non habeat, & ex persona sua privilegio fori non utitur; l. heres absens, supr. de judic.) vel ubi heres conveniri debuit, quia actiones ab herede transeunt in fideicommissarium, vel ubi ipse domicilium habet. Tamen verius est, fideicommissarium ibi convenientendum esse, vel ubi ipse domicilium habet, vel ubi est major pars hereditatis. Fideicommissarius convenientius non est ubi defunctus debuit, quia etsi sit heridis loco, non est proprie heres: idem non est convenientius in domicilio heredis, vel alio loco, ubi heres forum sortitur, quia fideicommissarius quidem est heridis vice, non ita ut in jus heredis succedat, tamquam ipsius successor, sed ut defuncti personam repræsentet, quia per fideicommissum non heredi succeditur, sed testatori; l. coheredi, §. quod si heredem, supr. de vulgar. & pupillar. Igitur fideicommissarius convenientius est ubi domicilium habet, vel ubi major pars hereditatis est, non ubi defunctus vel heres conveniri debuit. Eodem jure fideicommissum ibi petendum est, ubi est major pars hereditatis restituenda, vel ubi heres domicilium habet; l. si fideicommissum, cum dd. seqq. supr. de judic. l. unic. C. ubi fideic. pet. oport. fideicommissi enim persecutio, licet in personam heredis dirigatur, tamen in rem quoque scripta est; l. actio, supr. de oblig. & act. l. pecunia 178. §. + actionis, de V. S. Ideoque mirum videri non debet, si in eo loco exercenda sit, in quo res sitæ sunt, vel major pars hereditatis, quia pars major trahit ad se minorem; l. jurisgentium, §. ult. & l. seg. supr. de pact. Et in legatis & fideicommissis generale est, ut ibi præstari debeant, ubi a testatore res reliqtæ sunt; l. cum res legata, l. si servus legatus, de legat. i. l. quod legatur, de judic.

L. 67. in princ. + & §. etiam, §. sed & si.

SI heres scriptus & rogatus restituere hereditatem, postulante fideicommissario, suspectam hereditatem ex decreto prætoris coactus adierit, & fideicommissarius postea eam sibi restitui nolit, hereditas pro restituta habetur, &

Tom. VIII. Vol. II.

A a

actiones prætoris officio perinde dantur in fideicommissarium, ac si hereditatem receperisset, quia nemo potest mutare consilium in alterius injuriam; *l. nemo potest mutare 75. de R. J.* Quod est verius etiam si heres suspectam dixerit hereditatem, & coactus eam adierit, & eam restituisset eo tempore quo creditorum fraudandorum consilium init; quia heres, qui suspectam dixit hereditatem, & coactus eam adiit & restituit, citra periculum interdicti fraudatorii eam adiit & restituit. Actione *Paulina* & interdicto fraudatorio, cuius mentio fit *hoc loco*, & in *l. pupilli debitor*, † in *princ. infr. de solut.* revocantur quæcumque gesta sunt a debitore in fraudem creditorum. *Pauliana* vel *interdicto fraudatorio* non tenetur qui suspectam dixit hereditatem, & coactus adiit, quia nihil videtur facere in fraudem creditorum qui repudiat hereditatem, quia non diminuit, sed non adquirit; *l. quod autem, in princ. §. proinde, & seq. quæ in fraud. cred.* Sed & si filius suus heres scriptus & rogatus mihi hereditatem restituere, creditorum suorum fraudandorum consilio, suspectam hereditatem dixerit, & coactus adierit & restituerit, vix *fraudatorio interdicto locus erit*, id est creditoribus filii non licet agere *interdicto fraudatorio*, ut revocet quartam, quam heres esset detraicturus si sponte adiisset & restituisset. Ratio dubitandi esse videbatur, quia filius suus heres, qui coactus adiit & restituit hereditatem, & sic quartæ comodum amittit, videtur de bonis suis in fraudem creditorum diminuere, cum ad bona paterna tamquam propria veniat; *l. in suis, de liber. & posth.* Tamen verius est, non esse locum *interdicto fraudatorio*, quia bona patris re vera non sunt filii, sed fictione juris; & creditoribus paternis postulantibus datur beneficium separationis bonorum; *l. i. infr. de separ. honor.* Et si bona patris veneant a creditoribus paternis, nihil proprium creditores filii ex ea hereditate ferre poterunt, saltem priusquam dimissi sunt creditores paterni: certe creditores filii audiri debent, si postulent, ut, dimissis creditoribus patris, residua bona sibi vendere liceat, ut ostenditur in *b. §. † sed & si*. Sed et si heres rogatus restituere suspectam hereditatem dixerit, & coactus adierit, & jam non sit cui restituat, finge fideicommissarium decessisse sine herede, hoc casu heredi succurritur ex rescripto *D. Pii*, ut bona veneant a creditoribus hereditariis nomine defuncti, perinde ac si hereditas adita non esset; *l. i. §. sed si quis suspectam, infr. de separat.*

§. si donationis.

Si heres institutus, & rogatus totam hereditatem restituere ei, qui solidum capere non possit, donationis causa, id est donandi animo, suspectam hereditatem dixerit, & coactus adierit & restituerit, ei aufertur id, quod capere non potest, & fisco vindicatur. Si enim tacitum fideicommissum in fraudem legum ab herede relictum sit incapaci, ei velut indigno aufertur, & fisco vindicatur; *l. in fraudem, §. i. supr. de his, quæ ut indign.* Idem dicendum est si heres fiduciarius rogatus restituere hereditatem incapaci, citra consilium seu animum donandi suspectam dixerit hereditatem, & coactus totam restituerit, fideicommissario aufertur quod capere non potest, & fisco vindicatur: quæ duo probantur in *hoc §.* Sed si heres rogatus restituere hereditatem ei, qui capere possit, sponte adierit, & totam restituerit non deducta quarta, quarta omissa non potest revocari a creditoribus heredis, quasi donandi animo remissa in fraudem creditorum, quia non videtur donasse, sed potius plenam fidem & obsequium exhibuisse voluntati defuncti; *l. si sponsus, §. si quis rogatus, supr. de don. int. vir. & uxor. l. patrem, quæ in fraud. creditor.*

L. 68.

Si heres scriptus & rogatus restituere hereditatem, quæ solvendo non erat, suspectam dicat, & coactus adeat & restituat, dubium non est quin hodie coa-

coactus, ex Trebelliano sc. restituat. Ratio dubitandi esse videbatur, quod non videbatur heres compellendus adire & restituere hereditatem, si liquido constet eam esse damnosam, non videtur indulgendum stultitiae fideicommissarii desiderantis adire hereditatem, nullum inde lucrum commodumve latiri; l. in fundo, supr. de rei vindicat. Tamen etsi constet hereditatem non esse solvendo, heres cogi potest, postulante fideicommissario, adire & restituere hereditatem. Et restitutio hujusmodi coacta, hodie fit ex SC. Trebelliano, quia hereditas, etiam damnosa, est hereditas, quod sit nomen juris; l. hereditatis 119. infr. de V. S. l. hereditas, supr. de hered. petit. Sed etsi heres institutus & rogatus restituere hereditatem, quae non est solvendo, eam sponte adierit, & queam eam restituturus est ex SC. Trebelliano. Fideicommissum universale vallet, licet hereditas non sit solvendo, quia est nomen juris, id est magis consistit in jure, quam in corporibus hereditariis. Sed si singulare fideicommissum certae rei vel summae seu quantitatis pecuniae relictum sit ab eo, qui solvendo non est, perinde non debetur, atque si legatum esset; legata enim & fideicomissa singularia non praestantur ultra vires hereditatis; l. i. §. si is, qui quadringenta, supr. b. tit. l. si universæ, C. de legat. eo enim casu legatarii, superiore heredis vice fungitur is, cui fideicommissum relictum est, ut dicitur in fin. init. b. l. Fideicommissarius particularis sc. est vice legatarii, fideicomissa singularia exequuntur legatis; l. i. supr. de legat. i. fideicommissarius autem universalis habetur loco heredis.

§. si totam.

SI heres scriptus & rogatus totam hereditatem restituere, eam sponte adierit & restituerit, non deducta quarta, difficile creditur hoc fecisse per ignorantiam & errorem magis, quam explendæ fidei causa, ait † Valens in hoc §. Et ideo non est locus condictioni indebiti, quia favor fideicommissorum præstat, ut explendæ fidei causa potius, quam per errorem, aut donandi animo solutum videatur; l. si sponsus, §. si quis rogatus, supr. de don. int. vir. & uxor. Et fideicommissum testamento minus solemni relictum, si in stipulacionem deductum & solutum sit, non potest condici quasi indebitum, quod explendæ fidei causa a sciente solutum sit; l. fideicommissum, supr. de condict. indebit. l. patrem, quæ in fraud. credit. & conscientia relieti; l. 2. C. de fideic. Dices, qui indebitum solvit, in dubio præsumitur indebitum solvere per errorem, & consequenter locus est condictioni, quia nemo præsumitur velle jactare suum; l. cum de indebito, de probat. Sed favor fideicommissorum hoc operatur, ut fideicommissi etiam indebiti soluti denegetur repetitio, in dubio, quod magis ex certa scientia, & fidei explendæ gratia, quam per errorem solutum videatur: sed si probetur per errorem, sc. facti, quartam omisissæ, poterit eam repetrere condictione indebiti, ut additur in hoc §. Indebitum per errorem juris solutum non condicetur: quod si indebitum per errorem facti solvatur, datur condictio indebiti; l. pen. §. si quis jus, supr. de jur. & fact. ignor. l. error, C. ad leg. falcid. quod ex causa fideicommissi indebitum datum est, non potest repeti quasi indebitum, nisi probetur per errorem facti solutum, ex rescripto Severi & Antonini; d. l. pen.

L. 69.

Heres non tenetur legataris & fideicommissariis de evictione, si certa res legata sit, vel certus homo, veluti Stichus, quia talem rem dare debet qualis est, liberatur præstando rem qualis est; l. si a substituto, §. heres, l. si domus, §. i. de legat. i. l. cum pater, §. evictis, de legat. 2. nisi testator

Aaa ij

scieus rem alienam legaverit, quia ex conjectura voluntatis præsumitur testator heredem onerare voluisse periculo evictionis; d. l. cum pater, §. evictis, l. Sticho, §. ult. de usufr. legat. Si autem incerta res legata sit, aut incertus homo generaliter, quo casu electio est heredis, si is, quem elegit heres & præsttit, evincatur, tenetur de evictione actione ex testamento, quia male elegit; d. l. si a substituto, d. l. si domus, l. qui concubinam, §. si heres, de legat. 3. l. heres servum, de evict. Similiter heres institutus & rogatus restituere hereditatem, eam restituendo, non tenetur cavere fideicommissario de evictione rerum hereditiarum, ut traditur in b. l. quia restitutio hereditatis est necessaria. Heres rogatus restituit hereditatem fidei explendæ gratia; l. si sponsus, §. si quis rogatus, de don. int. vir. & uxor. l. patrem, quæ in fraud. cred. atque ita officium expleta fidei heredi damnum esse non debet. Præterea restituta hereditate ex causa fideicommissi, omnia jura activa, & passiva transferuntur in fideicommissarium; l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. b. tit. quod fit heredis vice: ergo periculum evictionis spectat ad eum, non ad heredem, qui semel restituit hereditatem. Et cum fideicommissum sit onus; l. si adrogator, §. 1. supr. de adopt. l. 2. in fin. infr. de suis & legitim. hered. non est gravandus heres satisfactionis onere, ne dupliciti onere gravetur; l. cogi, §. inde queritur, supr. b. tit. l. fideicommissa, §. si quis + decem, de legat. 3. Certe heres rogatus restituere hereditatem in diem vel sub conditione, pendente die vel conditione tenetur cavere substituto de fideicommisso servando, & hereditate restituenda; l. inter omnes, supr. qui satisd. cog. Excipiuntur pater vel mater, quibus remittitur onus satisfactionis de fideicommisso servando, nisi transierint ad secundas nuptias, vel specialiter id testator juss erit; l. jubemus, §. in supradictis, C. b. tit. l. filio infr. ut legat. serv. cauf. cav. Sed quando heres restituit hereditatem, non tenetur cavere fideicommissario de evictione rerum hereditiarum, quia restituta hereditate omnino liberatur. Qui idcirco tenetur, quod rem habet, liberatur præstando rem, ut qui tenetur quod habet actionem, liberatur cedendo actione; l. quod debetur, supr. de perul. Quinimmo fideicommissarius, cui restituta erit hereditas, heredi cavere debet de indemnitate, si quid ex his evictum es set, quæ ab ipso herede venissent, ut subjicitur in fin. b. l. Quod accipendum est, si res venditæ sint ab herede ob justam causam: puta æris alieni solvendi causa, quia fideicommissarius non potest revocare res alienatas ab herede ob justam causam; vel si pretium rerum venditarum refusum sit fideicommissario in restituenda hereditate, quia rem habere videtur, qui habet pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum. Pretium est loco rei, & perinde est ac si res hereditariæ restitutæ essent fideicommissario: subrogatum sapit naturam ejus in cuius locum subrogatur; l. Imperator, §. ult. & l. seq. de legat. 2.

L. 70. in princ.

Restituta hereditate ex Trebelliano, actiones directæ manent apud heredem, utiles dumtaxat transeunt in fideicommissarium; l. sancimus, in fin C. b. tit. Actiones, inquam, directæ manent apud heredem etiam restituta hereditate: verum inefficaces, quia heres restituta hereditate, si agat contra debitores hereditarios vi directarum actionum, submovetur exceptione restitutæ hereditatis, ut & si conveniatur a creditoribus hereditariis, tuetur se exceptione restitutæ hereditatis; l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, supr. b. tit. Quod si heres institutus rogatus sit restituere hereditatem Titio, & rursus Titius heredi post tempus, sufficiunt directæ actiones heredi, ut ostenditur init. b. l. id est directæ actiones, quæ manent apud heredem restituta hereditate ex Trebelliano, ei sufficiunt, nec ei necessariae sunt utiles, quia ubi sunt directæ efficaces, non sunt necessariae utiles, nec utiles potest, qui habet directas, quia dire-

directæ & utiles non possunt concurrere in ejusdem persona , nisi diverso respectu ; l. Stichum , §. aditio , supr. de solut. eo nimurum jure , quo major & principalior obligatio tollit minorem ; l. si reus , infr. de duob. reis l. + debitori , infr. de fidejuss.

§. si heres .

Restituta hereditate ex Trebelliano , actiones directæ non transeunt in fideicommissarium , sed utiles dumtaxat . Hoc jure , si heres antequam fideicommissam hereditatem restitueret alienaverit quid ex hereditate , vel servum hereditarium manumiserit , vel ruperit quid vel fregerit , vel usserit , in eum non competit ulla civilis actio , ne quidem restituta postea hereditate ex Trebelliano : sed ex fideicommissi causa erit hoc , quod desperierit , persequendum , ut ait Pomponius in hoc §. Etiam restituta hereditate , non datur fideicommissario ulla civilis actio , puta vindicatio , vel legis Aquiliæ actio , ut res alienatae ante restitutionem hereditatis revocentur , vel res consumptæ aut detiniores factæ restituantur , quia civiles & directæ actiones manent apud heredem , etiam restituta hereditate ; utiles dumtaxat transeunt in fideicommissarium : sed fideicommissario superest actio ex causa fideicommissi in heredem , quasi fideicommissum non omnino restitutum sit , ubi deminutum vel deterioratum restitutum est : non videtur res redita , quæ deterior redditur ; l. 3. §. si redita , supr. commod. Quod si heres , post restitutam hereditatem , servum hereditarium + aut vulneraverit aut occiderit , in eum datur legis Aquiliæ actio , ut additur in calce h. §. Eademque ratione dicendum est , si heres post restitutionem res hereditarias alienaverit , fideicommissarium habere vindicationem , quia de rebus alienatis , vel de damno dato in rebus hereditariis per heredem post restitutionem , fideicommissario datur civilis actio in heredem , quæ competeteret in extraneum , quia tenetur ut quilibet ; l. + si paterfamilias , §. si duos , supr. de adopt. ut recte notat Albericus hic .

§. si temporalis .

Dixi supr. in l. 63. §. si quis bonorum .

L. 71.

Si heres rogatus restituere hereditatem suspectam dicat , & præcise recusat adire , statim compellitur adire & restituere , & quartæ commodum amittit ; l. 4. supr. b. tit. Sed si heres præcise non recusat adire , sed petat tempus ad deliberandum de adeunda hereditate , ei datur tempus ad deliberandum , quia jus deliberandi , quod est beneficium legis , petenti non denegatur . Sed interim dum deliberat , postulante fideicommissario cogitur adire hereditatem : verum non est cogendus statim restituere , sed expectandum est donec impletatur tempus deliberationis , & tunc si compererit sibi expedire hereditatem , sentiet commodum testamenti , id est detrahet quartam , quæ recte dicitur commodum testamenti , quia non competit heredi rogato restituere , nisi ex testamento , id est ultro adierit hereditatem , detrahit , inquam , quartam eo jure , quo detraheret si sponte adiisset : si heres post deliberationem dicat , sibi expedire hereditatem , se malle esse heredem , & sponte restituat , non videtur coactus adiisse , sed sponte post deliberationem ; l. sed & si , §. plane , supr. b. tit. Si vero heres post deliberationem onerosam hereditatem crediderit , & dixerit , se nolle esse heredem , restituta hereditate exoneratur actionibus hereditariis , ut ait Macianus in h. l. & heres amittit commodum quartæ . Si enim heres coactus adeat & restituat hereditatem , actiones universæ transeunt in

fideicommissarium , & nihil omnino remanet apud heredem , ne quidem com-
modum quartæ ; d. l. 4.

L. 72.

SI heres institutus rogatus fuerit restituere hereditatem , præcepto certo fun-
do , fundus ille heredi imputatur in quartam ; l. 1. §. si heres , l. deducta ,
§. acceptis , supr. b. tit. §. si quis una , inst. de fideic. hered. Quod si heres
rogatus sit , præcepto fundo , hereditatem restituere , & fundus ille forte evictus
sit , quod compertum sit fundum esse alienum , non testatoris , (& sic rectius
legitur in Florentinis *fundus alienus erat* , quam quod in vulgatis codicibus
fundus alienatus erat) evicto fundo , inquam , queritur , an heres in restituenda
hereditate , æstimationem hujus fundi ex hereditate deducat ? Aristo , cuius
sententia exponitur a Pomponio , aiebat , videndum , utrum testator voluerit
fundum omnimodo esse penes heredem , id est indistincte , sive fundus alienus
esset , sive proprius testatoris , an ita demum si ipsius esset : sed tibi superius
placere , sc. quod omnino fundum habeat heres . Et ideo si forte fundus ille
evictus sit , æstimatio ejus retinenda est per heredem , ut ostenditur in hac l.
unde colligitur pro quarta *Trebellianica* , vel præceptione , quæ imputatur in
quartam , heredi præstari evictionem . Nec quicquam obstat , quod pro præle-
gatis non præstatur evictio ; l. si a substituto , supr. de legat. 1. l. cum pater ,
§. evictis , de legat. 2. quia quod heres præcipere seu retinere jussus est in re-
stituenda hereditate , non est legatum , sed est vice quartæ , quæ heredi debe-
tur ex SC. non ex beneficio testatoris , ut recte distinguit Accursius b. loco .

L. 73.

Restituta hereditate ex *Trebelliano* , in fideicommissarium non transeunt actio-
nes quæsitæ per heredem , natæ ex facto id est contractu heredis , sine
cessione seu mandato heridis , quia non sunt hereditariæ : at in fideicommissa-
rium non transeunt ipso jure , nisi res vel actiones hereditariae ; l. in fideicom-
missaria , §. quotiens , l. qui ita , §. si damnum , supr. b. tit. Hoc jure , si he-
res pecuniam hereditariam crediderit , & in eam causam pignora acceperit , re-
stituta hereditate , fideicommissario non competit actio adversus ipsa pignora ,
id est actio pigneratitia . Quod si heres antequam restitueret hereditatem , in
eum contractum , qui a defuncto fuerit interpositus , id est pro nomine con-
tracto a defuncto , pignora acceperit , casus hic majorem dubitationem habere
videbatur , quia hoc casu actio principalis erat hereditaria , ut poste contracta
a defuncto . Actio hypothecaria erat accessoria actionis hereditariæ , quippe quæ
accedebat actioni propria stipulatione quæsitæ per heredem , unde videbatur
etiam accessoria transire ipso jure in fideicommissarium , una cum principali ,
quia accessorum sequitur naturam principalis ; l. nihil dolo , §. 1. infr. de R.
J. l. eos qui , C. de usur. Nec hic tamen admittendus est ex fideicommisso ,
sed habet dumtaxat adversus heredem actionem , ut ei hypothecaria cedat .
Non cogitur quis cedere aut præstare actionem , quam habet , tñ nisi quoties aut
sine ullo suo dispendio id facere potest ; l. in creditore , supr. de evict. aut ob
id dumtaxat tenetur , quod actionem habeat ; l. item veniunt , §. ait senatus:
placere 17. supr. de petit. heredit. l. quod debetur , in fin. de pecul. l. 2. tñ §. per-
venisse , de hered. vel act. vendit. Opponitur l. heres , infr. de fidejuss. ubi , si
heres antequam restitueret hereditatem ex SC. *Trebelliano* , a debitore heredi-
tario fidejussorem acceperit , restituta hereditate ex *Trebelliano* , fidejussoris obli-
gatio in suo statu manet , id est non extinguitur , sed ipso jure transit in fi-
deicommissarium : sed nulla est pugnania inter has leges . Nempe , si heres
contraxerit obligationem suo nomine , non hereditario , obligatio non transit
ipso

ipso iure in fideicommissarium , sed cessione opus est. Et ita accipienda est *hac lex*. At si heres contraxerit obligationem hereditario nomine , in fideicommissarium transit utilis actio ex *Trebelliano*, ut in *d. l. heres*. Et ita intelligendum est de pecunia constituta heredi , hereditario nomine , quod traditum est in *l. si post*, supr. de *constit. pecun. heredi constituta pecunia*, jam defuncto debita, ante restitutam hereditatem , restituta hereditate denegandam esse heredi constituta pecuniae actionem , & magis esse , ut fideicommissario decernenda esset actio : & recte *utramque legem* sic accepit Cujac. post Græcos interpres .

§. cum ex Trebelliano .

SI creditor debitori heres existiterit , idemque rogatus sit alii restituere hereditatem , aditione hereditatis confunduntur actiones , sed restituta hereditate ex *Trebelliano* in pristinum statum revocantur ; *l. debitor*, in princ. supr. *b. tit.* Sic & si dominus prædii dominantis heres existiterit domino fundi servientis , vel e contrario , confusione servitudes extinguntur , quia nemo sibi servitatem debere potest ; *l. Papinianus* , supr. de *servit. l. si quis aedes, de servit. t. urban.* Quod si dominus prædii dominantis heres institutus sit a domino prædii servientis , idemque rogatus alii restituere hereditatem , aditione quidem hereditatis confusa sunt servitudes , sed restituta hereditate nihilominus valent , id est redintegrantur , seu convalescunt , ut traditur in *hoc §.* quia restituzione hereditatis solvit confusio obligationum & actionum , quæ contracta fuerat aditione hereditatis . Hodie ex constitutione Justiniani , si creditor debitori heres existiterit confecto inventario bonorum , beneficium inventarii id præstat , ut aditione hereditatis actiones , quas heres habuit adversus defunctum , non confundantur , & in venditione bonorum ipse deducat , sibique solvat quod a defuncto t debebatur ; *l. ult. §. in computatione, C. de jur. delib.*

L. 74. in princ.

Fideicommissum inducitur etiam ex conjecturis ; *l. cum proponebatur, de legat. 2. l. quisquis, de legat. 3. l. cum virum, C. de fideicommiss.* Si unus ex liberis ex parte heres institutus sit , & prohibitus testari , donec liberos suscepit , tacite videtur rogatus restituere partem hereditatis fratri superstiti , si sine liberis moriatur , perinde enim est , ac si rogatus esset , ut fratrem institueret heredem , ut ostenditur *init. b. l.* Heres quidem rogari non potest , subaudi expresse , ut aliquem heredem instituat : sed ex SC. hoc fideicommissum valet , & perinde habendum est , ac si testator hereditatem restitui rogasset ; *l. filiusf. §. ut quis heredem, de legat. 1. l. ex facto*, supr. *b. tit.* Opponitur *l. cum pater, §. mando, de legat. 2. ubi* , si pater mandaverit filiæ , ut , quoad liberos pariat , testamentum non faciat , noui viderur hereditas per fideicommissum reliqua venientibus ab intestato . Sed facile est has leges conciliare . In *hac lege* fideicommissum non videtur reliquum , quia pater mandavit filie , ne testamentum faceret priusquam liberos pareret , de ipsis salute sollicitus , ut consuleret securitati filiæ , ne forte ab eo , quem heredem instituisse , vitæ insidias pararentur ; non eo animo , ut filiam rogaret de hereditate per fideicommissum restituenda . Mandatum patris *hic* non inducit fideicommissum , quia est nudum consilium paterni affectus : consilium testatoris non obligat heredem , ut recte dicitur in *illa l.* At in *nossa lege* , si heres prohibitus sit testari , donec liberos suscepit , ex hoc fideicommissum inducitur , perinde ac si conceptum esset hoc modo , *si prius moreretur, quam liberos susciperet* , quia testator prohibuit heredem testari quoisque liberos pareret , verbis præceptivis ad inducendum fideicommissum idoneis . *Hic* præceptum , *ibi* consilium , ut ait Accursius .

Sed non mediocris restat scrupulus. Quare sustinetur ut fideicommissum, praecipsum testatoris, ne heres testetur, antequam liberos suscepit? videtur testator, non posse vetare, ne heres testetur donec liberos pariat, non potest derogare juri communi, testamentum fieri prohibendo, quod voluisse videtur Papinianus in *d. §. + mando, l. cum pater*. Pater nequaquam potest tollere filio, vel coercere jus testamenti faciendi, quia testamenti factio est juris publici, cui derogari non potest; *l. nemo, de legat.* I. Sed prohibitio ista, quae suapte natura non valet ex conjectura voluntatis, valet ut fideicommissum, quia perinde habetur, ac si heres tacite rogatus esset per fideicommissum restituere hereditatem, quod sufficit, ut eliciatur fideicommissum; in fideicommissis enim verba non spectantur, sed voluntas testatoris; *l. ubi pure, §. I. supr. h. tit.*

§. Fabius Antoninus.

Jure veteri impubes potuit exheredari, ut colligitur ex *hoc §. C. ex l. Papinianus, §. si quis impubes, supr. de inoffic. testam.* &, ut retulit Paulus in libris questionum, infans poterat exheredari a matre in odium mariti. Sed constitutione Justiniani infans non potest exheredari, quia liberi non possunt exheredari, nisi probentur ingratiti. Vitium autem ingratitudinis non cadit in impuberem; *l. si quis suo testamento, §. I. C. de inoff. test. nov. 115. cap. + 3.* quae refertur in *auth. non licet, C. de liber. præterit. vel exheredat.* Item exheredatio poterat fieri ab uno gradu, puta ab instituto; *l. non putavit §. si quis ab uno, infr. de honor. possess. contr. tabul.* & exheredatus a primo gradu seu ab instituto, non repellebatur a petitione fideicommissi, quod ei ab herede relictum erat, ut ostenditur etiam in *hoc §.* Sed hodie exheredatio debet fieri ab omni gradu; *l. I. C. de liber. præterit. vel exheredat.* His præmissis finge, pater, qui habebat filium impuberem & filiam, utrumque testamento exheredavit, & uxorem matrem eorum heredem instituit, & ab ea trecenta, & alias quasdam res filiæ legavit, & matrem rogavit restituere hereditatem filio, cum ad vicesimum ætatis annum pervenisset: quod si ante annum vicesimum deceperit filius, hereditatem filiæ restitui jussit. Mater intestata deceperit, utrisque liberis legitimis heredibus relictis. Postea filius annum agens plenum nonum decimum, & ingressus vicesimum, nondum tamen eo expleto, deceperit, filia sua herede relicta. Ab ea amita, quæ erat soror patris, petebat fideicommissum ex testamento patris, quasi existisset conditio fideicommissi, quod filius ante impletum vicesimum annum deceperit, & apud præsidem obtinuit, forte motus est *J. C. constitutione D. Marci,* quæ non excusat a tutela eum, qui 70. ætatis annum ingressus fuisset, ut refert Paulus in *hoc §.* Et hoc argumento visum est, fideicommissum relictum filiæ, si frater ante annum 20. deceperit. A sententia præsidis tutores filiæ, id est neptis, appellarent ad Imperatorem. Is fuit Antoninus Caracalla, quem Imperatorem suum hic Paulus appellat. (Imperatores ea artate de certis rebus extra ordinem jus dicebant, quæ res cognitionis esse dicebantur, ut in inscriptione *l. ult. supr. de heredib. instit. Tranquill. in Claud. cap. 15. Negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confessim apud se coegerit.* Idem de aliis etiam per appellationem judicabant, ut evincitur ex *hoc loco*, & *l. non putabam, supr. de condit. C. dem. l. Æmilius, de minorib.*) Causa appellationis in judicium deducta, tutores filiæ movebant judicem, allegata ejus egestate, æquum esse dictantes consuli paupertati filiæ, ne indotata esset, & dote destituta numero non posset: quo argumento usus est & Ulpianus in *l. mulier 22. §. cum proponeretur, supr. h. tit.* Præterea tutores adducebant constitutionem D. Adriani, in qua quantum ad munera municipalia annus inceptus pro impleto habetur, ut in *l. ad rempublicam, infr. de muner. C. honor.* Paulus quoque ipse, qui jus

jus dicenti Principi adsidebat, (neque enim Princeps pro tribunal ius dicebat, nisi adhibitis jurisperitis) Principi suggestit argumentum *legis Aelia Sentie*, ex qua minor 20. annis potest manumittere; minor autem habetur, qui diem supremum anni vicesimi agit, id est qui diem supremum anni vicesimi inchoavit, nondum complevit; l. i. *infr. de manumiss.* Imperator motus æquitate rei, id est egestate filia, & verbis testamenti, si ad annum vicesimum pervenisset: quæ verba ita accipi possunt, ut ad annum vicesimum pervenisse dicatur, qui vicesimum attigit: contra pettricem, id est amitam, pronuntiavit, ut fuse exponitur hic a Paulo, qui judicio adfuit. In hanc sententiam motus est Princeps egestate filia; multa enim in jure favore paupertatis introducta sunt, ut *falcidia* non deducitur e legato pauperibus relitto; l. si quis ad declinandam, C. de Episc. & cleric. Multa remittitur propter inopiam; l. *illicitas*, in fin. *supr. de offic. præsid.* Et viduæ pupilli, & aliæ personæ miserabiles, ex rescripto non possunt conveniri coram Principe: contra tamen, his licet alios convenire in curia Principis; l. unic. C. quand. Imper. int. pupilli. Quinimmo & jure pontificio viduæ, pupilli, & aliæ personæ miserabiles, omisso judice sacerulari, possunt agere interdictio unde vi adversus possessorem coram judice ecclesiastico; cap. ex parte, de sor. compet. cap. super quibusdam, de V. S. Et causæ viduarum, orphanorum, & miserabilium personarum, priores audiuntur, & judicantur in eleemosyna domini Regis, id est gratuito sine sportulis, quasi regia stipe; conc. Vernens. can. 23. Motus est etiam Imperator constitutione D. Adriani, in qua quoad honores municipales annus incepitus habetur pro completo. Non deerant tamen constitutiones Principum omnino contrariae, ut si cui fideicommissum relictum esset cum ad annum 16. pervenisset, fideicommissum non debetur, antequam 16. annum compleisset; l. non putabam, de condit. l. si cui legetur, de legat. l. Tamen videtur, judicatum posse stabiliri fortiori argumento, eo nempe quod fideicommissum relictum a filio, si decesserit antequam ad vicesimum annum pervenerit, tacite relictum intelligitur sub conditione, si decesserit sine liberis, quia in fideicommisso a filio relitto, conditio, si sine liberis, subintelligitur conjectura pietatis; l. cum avus, supr. de condit. & dem. l. cum acutissimi, C. de fideic. Unde non erat causa tam amare disputandi, an annus inceptus haberetur pro completo, neque tot argumentis fatigandus videbatur Imperator. Sed tamen fatendum est, non frustratoriam fuisse questionem, an annus incepitus haberetur pro completo, quia conditio, si sine liberis, non poterat subintelligi in fideicommisso relitto a filio, si ad vicesimum annum pervenisset, cum spectetur tantum ratio ætatis in fideicommisso relitto a filio, si decesserit intra certam ætatem, puta ante annum vicesimum. Et ubi fideicommissum relictum est a filio, si ante annum vicesimum decesserit, voluntas testatoris præsumitur ea fuisse, fideicommissum pervenire ad filiam omnino, si decesserit ante vicesimum annum, sive cum liberis, sive sine liberis. Remanet ergo quæstio in cœla hujus fideicommissi, an filius dicendus sit pervenisse ad vicesimum annum, ex quo solum inchoavit, nondum complevit, ut recte disputat Paulus Caſtreñsis hoc loco.

L. 75.

Titus testamento sibi instituit heredem matrem, & Sempronium † quondam suum curatorem, & Cornelium. Vivo testatore mater decessit, item Sempronius contraria fortuna usus, nimirum deportatus, ut traditur in his quæ sequuntur. His motus testator epistolam scripsit ad Cornelium heredem, per quam eum rogavit, ut de partibus matris & Sempronii, quæ ad eum devolutæ erant morte matris, & deportatione Sempronii, uncias quatuor restitueret Seio: (quod fieri potuit per epistolam; fideicommissum enim relinquere Tom. VIII. Vol. II.

B b b

potest per epistolam ; *l. & in epistola , C. de fideicommiss.*) post mortem testatoris Sempronius deportatus , in integrum restitutus fuit a Principe , & adiit hereditatem : quæstum est , an Sempronius ex fideicommissio teneretur restituere duas uncias ? Et Scævola respondet *hic* , Sempronium non teneri restituere quicquam ex sua portione , quia non est rogatus : Cornelium autem teneri restituere hereditatem , pro rata maternæ portionis , id est alias duas uncias , ut definitur *init. h. leg.* Nimirum onus fideicommissi injunctum intuitu & spe majoris portionis , ea deminuta , tollitur pro rata ejus , quod deminutum est . Sic heres legitimus , a quo codicillis ab intestato factis fideicommissa pluribus relicta sunt , cum testator existimaret , eum sibi ex aße successurum ab intestato , concurrente cognato ejusdem gradus , pro parte dimidia relevatur præstatione fideicommissi ; *l. cum pater , §. cum existimaret , de legat. 2. l. pen. de jur. codicill.* Dubitationem movebat , quod falsa causa non vitiat onus vel legatum ; *l. demonstratio , §. t. quod autem , de condit. & dem.* Ergo onus fideicommissi non remittitur pro parte , adempta parte hereditatis . Sed verum est , falsam causam , quæ confertur in præteritum , non vitiare onus vel legatum : sed *hic* fideicommissi causa confertur in futurum , & habet vim conditionis . Testator enim motus est , ut Cornelium oneraret fideicommisso , quia existimabat portiones matris & Sempronii ad eum perventuras : sed causa seu conditione pro parte defecta , pro parte deficit dispositio .

§. mulier .

Fideicommissum sine die vel conditione est purum , & statim a morte testatoris præstandum est ; *l. 1. de cond. & dem. l. omnia , de legat. 2. l. uxorem , §. ult. de legat. 3.* Si fideicommissarius rogatus sit restituere hereditatem heredi , a quo eam ex fideicommissio accepit , his verbis , *rogo , ut quod ad te ex bonis meis pervenerit , facias pervenire ad filium tuum* , fideicommissum collatum intelligitur in tempus mortis , ut definitur in *hoc* §. quia verbum , *facias pervenire* , habet tractum temporis , quod cum possit extendi in tempus , quo fideicommissarius morietur , non prius tenetur restituere hereditatem , quam ipse deceperit , cum quamdiu vivit possit facere , ut bona perveniant ad eum , de quo rogatus est . Substitutio fideicommissaria inducitur per verba habentia tractum temporis ; *DD. in l. centurio , de vulg. & pupillar. & in l. precibus , G. eod.* Ubi pure fideicommissum relictum est , & adjectum , *rogo de filio tuo , faciasque , ut ad eum perveniat* , videtur fideicommissum datum filio in id tempus , quo capere poterit , id est cum sui juris erit morte patris vel emancipatione ; *l. ubi pure , supr. h. tit.* Idemque est si testator jussit , ut pater relinquat filio his verbis , *volo eum habere , vel , volo ad eum pertinere* ; *l. fideicomissa , §. si filio , de legat. 3.* Sic si pater rogatus sit restituere hereditatem filiæ , ut eo amplius haberet , quam ex bonis patris habitura esset , post mortem rogatus intelligitur ; *l. si legatarius , in fin. eod. tit.*

L. 76.

Institutio vel substitutio directa , puta vulgaris vel pupillaris , codicillis fieri non potest , quia codicillis hereditas directo neque dari , neque adimi potest , ut *hic* , *& l. aße toto , de hered. inst. & l. institutio , de condit. instit.* Sed recte datur verbis precariis , seu per fideicommissum ; *l. 2. l. si idem , C. de codicill.* Sic si pater filium suum impuberem ex aße scriperit heredem , ei- que codicillis substituerit , inutilis quidem est substitutio , quia codicillis hereditas neque dari , neque adimi potest . Verumtamen benigna interpretatione placet , ut frater , qui ab intestato pupillo successit , substitutis fideicommisso obli- getur ,

getur, ut a Scævola responsum esse traditur in h. l. Et sic substitutio codicillis facta, quæ nou valet ut directa, obligatur & trahitur ad fideicommissum, & jure fideicommissi valet. Dubitationem movet, quod verbis civilibus, seu directis post 14. annum frustra fit substitutio; *l. verbis civilibus, de vulg. & pupill.* Ergo substitutio directa numquam trahitur ad fideicommissum, quia non frustra fieret substitutio, quæ tametsi jure directo esset inutilis, fideicommissi jure valeret. Sed quod substitutio directa convertitur in fideicommissariam, hoc fit ex benigna interpretatione & conjectura voluntatis, quia heres ab intestato tacite rogatus intelligitur de restituenda hereditate. Fideicommissum dari potest a succedentibus ab intestato, quoniam creditur pater, sponte sua his relinquere legitimam hereditatem, perinde ac si eos heredes scripsisset; *l. conficiuntur, §. 1. supr. de jur. codicill. l. 1. §. sciendum, de legat. 3.* Et successio legitima deferriri intelligitur ex tacita voluntate defuncti; dare enim videtur, qui non ademit; *d. §. sciendum.* Sic hereditas, etiam ea, quæ ex testamento defertur, lege obvenire dicitur, quia lege 12. tab. confirmatur; *l. leg. obvenire, de V. S. eleganter & Tull. pro Cæcin. (26.) Major hereditas venit unicuique vestrum in iisdem bonis, a jure, & a legibus, quam ab iis, a quibus illa ipsa bona relicta sunt. Nam, ut perveniret ad me fundus, testamento alicujus fieri potest: ut retineam quod meum factum sit, sine jure civili non potest.* Substitutio directa codicillis facta resolvitur in fideicommissariam, & ex ea detrahitur quarta; *l. 2. in fin. supr. de jur. codicill.* ac si ab initio fuisset concepta per modum fideicommissi. Hoc enim interest inter substitutionem directam & fideicommissariam, quod per directam substitutus consequitur hereditatem totam & pleno jure; per fideicommissariam vero non nisi deducta quarta; *d. l. 2.* Quo jure vero substitutio directa codicillis imposita trahitur in fideicommissum, eodem si testamento nullo & irrito ob præteritionem filii subjecta sit clausula codicillaris his verbis, *si non valet jure testamenti, valeat jure codicillorum:* vis & effectus clausulae codicillaris est, quod testamentum, quod non valet jure testamenti quoad institutionem, sustineatur jure fideicommissi; quia filius præteritus, qui succedit ab intestato, tacite rogatus videtur de hereditate scripto heredi restituenda; *l. ab intestato, & passim, supr. de jur. codicill.* Guid. Pap. qu. 513. Quod si codicillis substituti filio impuberi, iisdem codicillis sint invicem substituti, substitutio reciproca, quæ sua natura est directa; *l. jam hoc jure, l. Lucius, supr. de vulg. & pupill.* & si non potest fieri codicillis, valet jure fideicommissi, & uno ex substitutis deficiente, pars deficientis ceteris ad crescere, ut subjicitur in fin. h. l. Substitutio reciproca codicillis facta trahitur ad fideicommissum, quia conjectura legis est, testatorem voluisse eo pacto disponere, quo potuit, in codicillis: sed directo substituere non potuit. Igitur debet intelligi voluisse substituere per fideicommissum. Jus ad crescendi est etiam inter invicem substitutos codicillis, ac si essent substituti per fideicommissum; jus ad crescendi enim locum habet inter fideicommissarios universales velut inter coheredes; *l. Lucius, §. pater, infr. h. tit.* Quaratur *hoc loco*, an quoties substitutio codicillis facta filio impuberi convertitur in fideicommissariam, contineat etiam bona propria pupilli? Videbatur ea contineri etiam bona propria pupilli, uti venirent in directa pupillari; *l. sed si plures, §. ad substitutos, supr. de vulgar. & pupillar.* & fideicommissariam subrogatam in locum pupillaris debere sapere ejus naturam. Sed rectius Paulus Castrensis *hoc loco* existimat, eam pertinere dumtaxat ad bona testatoris; quia directa pupillaris convertitur in fideicommissariam, quæ sui natura comprehendit bona testatoris, non bona gravati. Fideicommissarius enim non heredi gravato succedit, sed testatori; *l. 1. l. in fideicommissaria, supr. h. sit. l. coheredi, §. t quod si heredem, de vulgar. & pupillar.*

L. 77. in princ.

SI heredes instituti , sint invicem substituti , donec liberos bonos educaverint , liberantur onere fideicommissi , si duos filios procreaverint , etiam si eos superflites non reliquerint , ut traditur *init. b. l.* Ratio est , quia conditio , quæ semel exstitit , non resumitur ; *l. rogo* , *infr. de fideic. libert. l.* *si quis heredem , C. de instit. & substit.* ne onus fideicommissi ingravescat , neve heres oneretur in infinitum , ; *l. fideicomissa* , §. *si quis decem , de legat. 3.* Neque obtat , quod si fideicommissum relictum sit sub conditione , *si sine liberis deceperit* , conditio fideicommissi non deficit , si liberos quos suscepit vivus amiserit ; *l. ex facto* , §. *si quis autem , supr. h. tit.* quia fideicommissum quidem relictum sub conditione , *si sine liberis deceperit* , non deficit , nisi relicitis liberis superflibus ; *l. filius*. §. *cum t erit rogatus , de legat. 1.* At conditio fideicommissi , *si liberos educaverit* , deficit statim atque is , qui rogatus est restituere , liberos suscepit , etiam si eos non educaverit , quia idem est ac si fideicommissum relictum esset sub conditione , *si liberos suscepit* : liberi educari non improprie dicuntur cum suscipiuntur , quia liberi procreantur in spem educationis . Et conditio fideicommissi semel defecita non resuinitur : nisi malis legere fideicommissum relictum sub conditione , *donec liberos eduxerint* , quia educi proprie dicuntur liberi cum eduntur in lucem ; *Cato de liber. educ. apud Varron. Educit enim obsterix , educat nurix , instituit paedagogus , docet magister.* Immo educari proprie dicuntur liberi usque ad pubertatem ; *Plaut. in captiv. (5. 3. 14. & seq.)*

nam is mecum a puerō puer
Bene pudiceque educatuſt usque ad adolescentiam .

§. Titius.

TUre civili si fideicommissum relictum sit sub conditione , *si sine liberis* , etiam liberi naturales efficiunt , ut conditio fideicommissi deficiat ; *l. ex facto* , §. *si quis rogatus 4. supr. h. tit.* quia fideicomissa nituntur voluntate testatoris . Et in fideicommisso reliquo sub conditione , *si sine liberis* , pater censetur cogitasse etiam de naturalibus liberis . Hoc jure , si Titius nepotes ex filia præmortua , & filiam furiosam heredes instituerit , & filiae furiosæ fideicomiserit , ut si sine liberis decederet , portionem suam coheredibus restitueret , & Titius ipse furiosam matrimonio collocaverit , & ea deceperit superstite filia ex hujusmodi conjunctione suscepta , fideicommissum non debetur , quia eti cum furiosa matrimonium non fuerit ; *l. patre furioso* , *supr. de his qui sui vel alien. jur. sunt , l. oratione* , §. *ult. de rit. nupt.* satis tamen factum est hujusmodi conditioni , ut definitur in *hoc* §. Et conditio fideicommissi defecit ob liberos natos ex qualicunque matrimonio cum furiosa contracto , quia eti non sint justi liberi ex eo matrimonio , pater censetur cogitasse de his , quod ipse filiam collocarit sciens esse furiosam , nec posse justas nuptias contrahere , & legitimos liberos parere : desideria morientium ex arbitrio viventium , non sine iusta ratione , colliguntur ; *l. 4. C. de natural. lib.* Et conditio , *si sine liberis* , defecisse videtur , liberi susceptis ex furiosa , quæ conditioni satisficit qualitercumque potuit ; *l. queret aliquis* , *infr. de V. S.* Hodie ex constitutionibus conditio fideicommissi , *si sine liberis* , defecisse non videtur , nisi existentibus legitimis liberis ; *l. generaliter* , *C. de instit. & substit.* Filii naturales non excludunt substitutum , ut recte notat gloss. in *d. l. ex facto* , §. *si quis rogatus* . Neque legitimi ex naturalibus filii , quia orti sunt ex radice infecta ; *l. ult. C. de natur. liber.* Et hoc jure utimur in Gallia .

L. 78.

L. 78. in princ.

Fideicommissum inducitur etiam ex conjecturis: puta si Titius codicillis ab intestato rogaverit uxorem & filiam emancipatam de bonis invicem communicandis , pars a filia matri debetur ex causa fideicommissi , si uxor parata sit in communione bona sua conferre , ut ostenditur *init. b. l.* quæ iisdem fere verbis a Scævola repetita est in *l. ult. §. Lucius, de legat.* 2. Sic heres, rogatus dividere hereditatem cum Titio , censetur gravatus restituere hereditatem pro semisse ; in fideicommissis enim non verba spectantur , sed sententia quibuscumque verbis concepta , dummodo appareat testatorem voluisse , ut hereditas restituatur ; *l. ubi pure*, §. † 1. supr. *b. tit.* Rogatus bona communicare non potest petere fideicommissum ex testamento , nisi paratus sit propria bona conferre , quia fideicommissum relictum intelligitur contemplatione oneris: ideo non potest peti , nisi onus impleatur. Sic tutor repellitur a legato , nisi subeat tutelam ; *l. Nesennius, & seq. supr. de excusat.* *l. 5. §. amittere, de his, quæ ut indign.* *l. pen. C. de legat.* Et non potest quis agere est contractu , quem prius ex parte sua non impleverit ; *l. Julianus* , §. *offerri, de act. empt.*

§. Mævia .

Mævia testamento duos filios heredes instituit , eosdeinde rōgavit , ut omnis substantia sit pro deposito , id est custodiæ causa , apud Seium & Titiū , quos etiam , inquit , si licuisset , curatores bonis testamento dedisset , (Curator bonis testamento non datur , sed datus confirmatur ; §. 1. *inst. de curator.*) ut restituant hereditatem nepotibus ex filiis , cum pervenerint ad 25. annum . Quæsitum est , an Seius & Titius fideicommissum a scriptis heredibus petere possiat ? Et Scævola respondet in *hoc* §. non posse . Executores testamentarii non habent actionem contra heredem , qua petant fideicommissum vel legata , quia sunt nudi & simplices ministri & dispensatores legatorum vel fideicommissorum , ut in *b. l. & l. si a pluribus, de legat.* 1. *l. si quis Titio, de legat.* 2. Excipiuntur duo casus. Primus est , si executor designatus sit a testatore ob causam alimentorum ; *l. alio herede* , supr. *de aliment. legat.* Secundus est , si executor sit datus ob causam piam , puta ob redemptionem captivorum ; *l. nulli, C. de Episc. & cleric.* Merus executor , inquam , non habet actionem contra heredem pro legatis & fideicommissis , sed officium judicis potest implorare , ut legata vel fideicomissa prætentur ; *l. Quintus Mucius, de ann. legat.* Officium judicis non est actio , sed remedium juris , quod habet vim actionis .

§. tres heredes , † §. idem quæsitus 3.

Titia testamento tres heredes scripsit , Mævium fratrem suum ex dodrante , Seium ex sextante , Stichum ejusdem Seii servum , filium autem naturalem Mævii , ex uncia : & Seium rogavit , ut Stichum manumitteret . Postea codicillus ad testamentum factis cavit , ut si quam Seius controversiam moveret Sticho de uncia , in qua is heres institutus est , hæc uncia ad Mævium fratrem revertatur . Tum Mævium rogavit , ut quicquid ad se ex hereditate pervenerit , Sticho filio naturali manumisso restituat . Seius sponte adiit hereditatem , & propter hoc compulsus Stichum manumisit : quæsitum est , an Seius Sticho manumisso unciam , ex qua Stichus institutus est , restituere debeat ? Ex causa fideicommissi sc. verbum restituere inducit fideicommissum . Et Scævola respondet in † *b. §. tres heredes* , non proponi Seium rogatum unciam ei re-

stituere , id est non censeri Seium rogatum Sticho manumisso unciam restituere per fideicommissum , quia non est rogatus unciam ei restituere , sed rogatus est manumittere , & si adeat hereditatem compellitur manumittere : Stichus manumisso ipse heres erit ex uncia , jure directo per se , ut recte notat gloss. *b. loco* . Institutio directa non trahitur ad fideicommissum sine necessitate , si consistere valeat ut directa ; *l. Scævola* , supr. *b. tit.* Heres non cogitur manumittere servum : sed ubi semel adiit hereditatem , ea contemplatione relietam , ut Stichum manumitteret , cogitur manumittere , quia adeundo hereditatem agnoscit judicium defuncti : ut pater cogitur emancipare liberos , si agnoscit legatum sibi relictum sub conditione , ut emancipet liberos ; *l. si cui legatum* , supr. *de cond. & dem.* Quod si Seius faciat controversiam Sticho de uncia , ex qua institutus est , Mævius eandem unciam a Seio ex causa fideicommissi consequitur , ut subjicitur in *b. §. + idem quæsit* . Hoc argumento , si relinquatur monacho , vel spurio , vel alii cuicunque personæ incapaci , ea legge , ut si eis controversia fiat , legatum transferatur in alium , mota controversia legatum transfertur in alium , ut docet *glossa & Paulus Castren. hoc loco* . Ratio dubitandi erat , quod non potest quis privari jure suo ex facto alterius ; *l. paterf. supr. de hered. inst.* Ergo videbatur , si legatum relinquatur servo , non posse ab eo transferri in alium in hunc casum , si ei controversia moveatur de legato : sed si legatur incapaci personæ , recte in hunc casum legatum transfertur in alium , si forte incapacitatis quæstio legatario moveatur , quia legatum transferri potest de persona in personam ; *l. translatio , de adiunct. legat.* Alias etiam fideicommissum incapaci relinquere potest , ut restituat capaci ; *l. cum ei , de legat.* 2. *l. si fidei , de legat.* 3. *l. cogi , §. hi , qui solidum* , supr. *b. tit.* quia non interposita , sed capientis persona spectatur ; *l. si is , qui duos , de liber. legat.* Ex his quæritur , an + Mævius , qui rogatus est restituere Sticho quicquid ad se ex hereditate pervenerit , teneatur restituere hanc unciam dumtaxat , in qua Stichus heres institutus est , quam consecutus est a Seio ex causa fideicommissi , ob id sc. quod Seius controversiam moverit Sticho de uncia illa , in qua heres institutus erat ; an vero & dodrantem , ex quo Mævius ipse institutus , eidem Sticho restituere debeat ? Et responsum est ab eodem Scævola in fin. *b. §. + idem quæsit* , Mævium censeri rogatum restituere Sticho quicquid ad se quoquomodo pervenerit , id est jure directo , titulo institutionis , vel per obliquum , id est ex causa fideicommissi .

§. Pater puerum , + §. Mævia filium .

PAter filium & filiam heredes instituit , eosque invicem substituit & si neuter heres esset , eis plures substituit , & substitutos hoc modo in vulgarem casum invicem substituit : idem eodem testamento filiorum fidei commisit , ut qui eorum novissimus moreretur , & intra tricesimum annum sine liberis decederet , hereditatem restitueret substitutis in vulgarem casum . Filia præmortua filius intra tricesimum annum + sine liberis deceffit . Quæsum est , uno ex substitutis ante filium defuncto , an pars deficientis ad crescere ceteris substitutis pro virilibus , an pro hereditariis portionibus , in quibus substituti essent ? Et responsum est *bic* , portionem deficientis ad crescere confideicommissariis pro hereditariis portionibus , in quibus substituti essent , non pro virilibus . An jus ad crescendi locum haberet inter fideicommissarios etiam universales dubitatum est , quia fideicommissaria præsupponit aditam hereditatem , nec aliter capi potest , quam adita hereditate per manus heredis ; *l. 4. supr. b. tit.* jus vero ad crescendi deficit adita hereditate , neque locum habet in portionibus agnitis ; *l. unic. §. his ita , C. de caduc. tollend.* Tamen juri ad crescendi locus est etiam inter fideicommissarios universales , quia herendum vice sunt ; *l. i. §. sed*

sed + & quotiens , supr. h. tit. Plane jus ad crescendi locum non habet inter confideicommissarios particulares , nisi sint conjuncti re & verbis simul , vel re ; l. re conjuncti , de legat. 3. Ratio differentia est , quia non sunt successores juris . Si heres rogatus sit restituere hereditatem pluribus , uno ex substitutis defuncto ante diem vel conditionis eventum , portio deficientis ad crescere ceteris substitutis pro portionibus hereditariis , in quibus substituti sunt , non pro virilibus , ut probatur hic , & d. §. his ita , quia jus ad crescendi est reale , portio portioni ad crescere , rei non personae ; l. si totam , supr. de adquir. heredit. Sed & si omnes substituti veniant ad fideicommissum , venient pro portionibus hereditariis , pro portionibus , ex quibus vulgariter substituti sunt , quia partes adjectae in substitutione directa censentur repetitae in fideicommissaria , non aliter atque partes adjectae in institutione censentur repetitae in substitutione ; l. qui liberis , §. hec verba , l. si plures , l. coheredi , §. i. de vulgar. & pupillar. l. i. C. de impuber. & alii. subdit. Ita si filius rogatus sit restituere fratribus , quicquid ex hereditate ad se pervenerit , filio defuncto sine liberis , fideicommissum debetur fratri & sorori pro hereditariis portionibus , ut traditur in + hunc §. Mævia filium , quia fratrum nomine continentur etiam sorores ; l. tres fratres , de pact. fideicommissum relictum fratribus , censetur relictum pro hereditariis portionibus , perinde ac si relictum esset coheredibus , quia fratrum appellatio significat coheredes , ut heredum nomine intelliguntur liberi : ita ut si quis rogatus sit restituere hereditatem , si sine herede decesserit , haec conditio accipiat de liberis ; l. ex facto , §. ult. supr. h. tit. Fideicommissum relictum pluribus sub nomine appellativo , puta fratrum vel coheredum , censetur relictum pro partibus hereditariis : sed si fideicommissum eis relictum sit , expressis nominibus propriis , debetur pro virilibus ; l. quotiens , & seq. supr. h. tit. l. turpia , in fin. de legat. i.

§. Titia.

TItia heres scripta ex asse , & rogata Mævia restituere dimidiā partem hereditatis , fundum , a testatore obligatum , luere id est redimere noluit , sed eum vendente creditore mandavit redimendum Seiæ : quæsitum est , existente die vel conditione fideicommissi , an Titia teneatur Mævia restituere fundum ex causa fideicommissi ? Et respondetur hic , cum Titia rogata sit hereditatem restituere , nihil proponi , cur non teneatur . Ratio dubitandi esse videbatur , quod heres videtur accessisse ad emptionem pignoris ut quilibet , & pignus rite distractum per creditorem non potest revocari ab emptore ; l. si cessante , C. de distract. pignor. quia dominium pignoris rite distracti transferatur in emptorem ; l. non est novum , infr. de adquir. rer. dom. Ergo si heres fundum a defuncto obligatum redemerit , fundus redemptus videtur non venire in restitutione hereditatis . Sed verius est , fundum , ab herede redemptum per interpositam personam , venire in restitutionem hereditatis , quasi negotium hereditatis gesserit potius , quam suum ; quia heres rogatus restituere hereditatem non potest emere pignus per interpositam personam , & si emerit , vel emendum mandaverit , tenetur restituere fideicommissario offereuti quod debebatur creditori ; rem enim emisse videtur , qui mandavit emi ; l. si mandavero , §. si hi , quorum , supr. mandat. Sic & si creditor pignus emerit per interpositam personam alienasse non videtur , cum sibi negotium gerat . Itaque compelli potest restituere pignus debitori oblata pecunia cum usuris ; l. i. C. de dolo ; l. & qui , C. de distract. pignor. Et si is , qui bonis paternis se abstinuit , ea emerit per suppositam personam , conveniri potest a creditoribus , ac si bonis paternis se immiscueret ; l. si is , qui bonis , supr. de adquir. hered. Similiter & heres rogatus restituere hereditatem , si res hereditarias alienaverit ,

& ex pretio rerum venditarum alias comparaverit, res comparatae veniunt in restitucionem fideicommissi, quia sunt vice permutati dominii; l. Imperator, §. ult. cum l. seq. de legat. 2.

§. Gaio Seio.

SI duo fratres heredes instituti sunt, & rogati post mortem portionem hereditatis Titio restituere, uno ex heredibus mortuo, pars primi morientis statim competit fideicommissario, ut definitur hic, & l. ult. §. filium, de legat. 2. Dubitationem movebat, quod cum testator locutus fuerit in plurali, videtur voluisse, quod non sit locus fideicommissi, nisi post mortem utriusque, cum pluralis locutio non verificetur in uno; l. ult. infr. h. tit. Sed hoc casu ubi duo heredes rogati sunt, post mortem restituere portionem hereditatis, uno mortuo, statim pro parte substituto competit actio fideicommissi, quia singuli rogati videntur specialiter restituere partem hereditatis. *Hic* sunt duo fideicommissa diversa: in fideicommissis spectatur sententia testatoris, non verba; l. ubi pure, §. 1. supr. h. tit. Neque obstat l. cum + quidam, C. de impuber. & aliis substit. in qua si pater Seium & Caium filios impuberes heredes instituerit, & si uterque impubes decederet, eis Titium substituerit, altero decedente substitutus statim non admittitur in ejus partem, sed substitutio tunc locum habet, cum uterque impubes decesserit; quia hoc speciale est in substitutione pupillari, quae est directa. Substitutioni pupillari, collate post mortem duorum, non est locus, nisi post mortem utriusque, quia pater intelligitur servasse fratribus jura legitimarum hereditatum, & voluisse primo filio decedente fratrem ei succedere ab intestato, ut traditur in d. l. cum quidam. *Hic* una est substitutionis sub conditione, si uterque heres impubes decesserit. At in substitutione fideicommissaria facta post mortem duorum, substitutionis cuilibet specialiter facta intelligitur, & ita uno decedente, statim substitutionis locum habet in ejus portione, ut ait Albericus hic. Quandoque tamen etiam in substitutione fideicommissaria non est locus substitutioni, nisi post mortem omnium, si appareat ita testatorem sensisse, ut in l. codicillis, de usufr. legat. ubi si patronus libertis habitationem quoad vivent legaverit in domo sua, & post mortem eorum domum reipublicæ restitui jusserrit, fideicommissum non debetur reipublicæ, nisi post mortem omnium.

§. filiam.

PRæceptum de bonis invicem communicandis inducit fideicommissum, ut ostenditur init. b. l. & l. ult. §. Lucius, de legat. 2. Si tamen pater filiam heredein instituerit, & nepotem ex filia ei substituerit, & Lucio Titio nepoti ex filio genero suo (jure civili enim fuere justæ nuptiae inter consobrinos; l. celebrandis, C. de nupt.) ducenta reliquerit adjectis his verbis, quo legato scio illum contentum esse: quoniam scripsi universam rem meam, eo quod filiam meam & nepotem meum heredes scripsi universam substantiam eis communicasse: quos invicem commendo: & filia adita patris hereditate diverterit a marito, Titius quondam ejus maritus non potest petere bonorum communionem ex fideicommisso, suo vel filii sui nomine, ut responsum est hic. Fideicommissum non inducitur per hujusmodi verba testatoris, quoniam scripsi universam rem meam, id est videor genero meo scripsisse universam substantiam, ex eo quod scripsi filiam & nepotem ex eo heredes meos, universam substantiam eidem genero communicasse, quia sunt mere enunciativa: fideicommissum, non relinquitur nisi verbis dispositivis, enunciativa non sufficiunt; l. quidam, cum filiumf. de hered. instit. l. Titia cum testamento, l. miles ad sororem, l. cum pater, §. + donationis, de legat. 2. l. + Pamphilo, de legat. 3. Cum etiam fideicommissum non inducitur per verba illa, quos invicem com-

men-

mendo, quia nuda commendatio non habet vim fideicommissi ; *l. fideicommissa*, §. *si ita, de legat.* 3. Dubitationem faciebat, quod fideicommissum induci videbatur, per illa verba etsi enunciativa, quod prolata essent per modum causæ; quia testator dixit, se ducenta tantum genero relinquere, eo quod omnem substantiam ei scripsisset: quod filiam ejus uxorem heredem instituerit, & nepotem ex filia substituerit, & scriperit filiam, & nepotem ex ea, universam substantiam eidem genero communicasse. Sed fideicommissum non inducitur verbis illis, quia ea possunt intelligi de communiione, quoad promiscuum usum, quæ solet intercedere inter virum & uxorem: & satis est verba illa in hoc suum effectum habere, absque eo quod inducant fideicommissum de communicaanda marito proprietate rerum, ut recte notat Paul. Castrens. *hoc loco.*

§. idem quasi 9.

TItia, quæ divertit a marito, eundem testamento heredem scripsit, (quod valde mirum est; nam plerumque divortia fiunt cum ira animi, & offensa; *l. cum hic status*, §. *si divortium, de don. int. vir. & uxor. & mulier*, quæ divortium fecit cum viro ei infensa est: quare professio matris, quæ divortio facto filium enixa, ut spurium apud acta & professa est, non nocet filio, quia non creditur professioni matris iratae; *l. Imperatores*, §. *mulier, de probat.*) Titia, inquam, divortio facto, maritum quondam, heredem scripsit, ejusque fideicommissit, ut cum moreretur communī filio restitueret quod ad eum ex hereditate pervenisset. Res & possessiones in dotem datae, sive divortio facto restituta sunt mulieri, sive non, cadunt in fideicommissum; quia actione ex stipulatu de dote restituenda sunt, & augent hereditatem, ex h. §. Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad eam recuperandam; *l. rem in bonis, & de adquir. rer. domin.*

§. quæ habebat.

JUS ad crescendi locum non habet inter fideicommissarios etiam universales, qui partes habuerint ab initio, ut ostenditur in specie h. §. Mulier, quæ habebat filium & nepotem ex eo, utrumque in potestate mariti, maritum ex ase scripsit heredem, ejusque fideicommissit, ut quicquid ex hereditate ad eum pervenerit, cum morietur restituat filio, ita ut decem uncias filius, duas autem nepos habeat. Pater filium emancipavit, nepos superstite filio decepsit: quæsitum est, an universa hereditas & matris ex causa fideicommissi filio debeat, id est an pars nepotis, quæ vacat, ad crescet filio? Et respondetur, decem uncias dumtaxat filio deberi, & partem nepotis, id est duas uncias, manere penes heredem mariti. Dubitationem movebat, quod juri ad crescendi locus est inter coheredes, sive conjunctim, sive disjunctim instituti sint; *l. un.* §. *bis ita*, C. *de caduc. tollend. adeoque etiam si partes habuerint ab initio*; *l. servus communis ab extero*, supr. *de adqu. hered.* Ergo videbatur & jus ad crescendi locum habere etiam inter confideicommissarios universales, etsi partes habuerint, quia herendum vice sunt. Sed jus ad crescendi locum habet inter coheredes, etiam si partes habuerint, ne quis decederet pro parte testatus, pro parte intestatus, pro parte cum herede, pro parte sine herede; nam si non esset locus juri ad crescendi inter coheredes, pars deficientis devolveretur ad heredes ab intestato. Et sic sequeretur incongruum, quod quis decederet pro parte testatus, pro parte intestatus. At hoc incommodum cessat in fideicommisso universali, quia pars deficientis remanet apud heredem gravatum; *l. Statius Florus*, §. *Cornelio Felici, de jur. fist. l. unic.* §. *pro secundo, C. de caduc. tollend.* Atque ideo inconveniens abest, quod jus ad crescendi non sit in-

§. heres institutus.

Maritus heres institutus & rogatus uxori totam hereditatem restituere, non tenetur eam restituere, nisi detracta quarta, ut ostenditur in priori parte h. §. Dubitationem faciebat, quod ut quis possit quartam detrahere, requiritur, ut sit rogatus restituere ut heres; *l. mulier* 22. §. ult. supr. h. tit. At maritus heres institutus, & rogatus uxori hereditatem restituere, videtur rogatus ut maritus, non ut heres, unde videbatur quartam non detrahere ex fideicommissio a se uxori relicto, exemplo patris, qui si rogetur restituere hereditatem filio, non detrahit quartam, quia rogatus videtur non ut heres, sed ut pater; *l. cum filio. de legat.* 1. Sed verius est, maritum heredem institutum, & rogatum uxori hereditatem restituere, quartam detrahere; quia suo nomine institutus est, & rogatus hereditatem restituere non ut maritus, sed ut heres: & quod in d. *l. cum filio.* pater rogatus restituere hereditatem filio non detrahit quartam, verum est, quia non est rogatus ut heres, sed ut pater: cuius rei argumentum est, quod pater ipse non est institutus, sed filio instituto, pater rogatus est restituere hereditatem filio. Alias si pater institutus sit, & rogatus restituere hereditatem filio, recte detrahit quartam; *l. jubemus,* h. *idemque,* *C. ad Trebell.* Quod si uxor eadem rogata sit quartam partem hereditatis praesenti die, & reliquum post tempus alii restituere: quæsum est, an in restituenda hereditate, quod ei ab herede detrahit id quartæ nomine imputare possit? Et respondeatur, quatenus coepisset fideicommissio obstrictum. Quarta *Trebellianica* quidem semel detrahitur ab herede: fideicommissarius, si rogatus sit alii restituere hereditatem, non detrahit quartam a secundo fideicommissario, ut recte notat glossa hic, ex *l. l. §. inde Neratius, l. ex aſſe,* supr. h. tit. id est quartam non detrahit ex sua persona; tamen quartam, quæ ab herede detracta est, recte imputat fideicommissarius subfideicommissario in restituenda hereditate, quia fideicommissarius non potest obligari fideicommissio ultra vires hereditatis; *l. ab eo, C. de fidei.* Sic & legatarius, si rogatus sit restituere, licet *falcidiam*, id est quartam *Trebellianicam*, ex sua persona non detrahatur, tamen *falcidiam*, quam passus est ab herede, imputat, id est deducit fideicommissario, quia legatarius exemplo heredis obligatur ad præstandum fideicommissum, id est quatenus ferunt vites legati; *l. penales,* h. *si Titio, ad leg. falcid.*

§. heredum.

Titus duos vel tres heredes instituit, & eos rogavit, ut quicquid ex tertia parte hereditatis ad eos pervenisset, id restituerent Mævio alumno cum fuerit annorum quindecim, & interim eum alerent ex refectu paupertatis, id est usuris pecuniae, quæ refecta seu redacta fuerit ex venditione tertiae partis hereditatis. [Veteres *tronopis* id est diminutive, seu extenuandi causa, hereditatem paupertatem suam appellabant; Augustin. de vit. & morib. clericor. suor. (serm. 1. al. serm. 355. num. 2.) ego tenuem paupertatulam meam vendidi, & pauperibus erogavi. Idem de catechizand. rudib. cap. † 16. Sed sic etiam ipsi aut consumunt per luxuriam paupertatem suam. Hieronym. ad Principiam de laud. Marcellæ: Post aliquot dies obdormivit in Domino, & te paupertatula sua, immo per te pauperes reliquit heredes.] Et hoc amplius eidem alumno testator servos legavit, ut ex mercedibus eorum artificii aleretur. Heredes scripti alumno minora alimenta præstitere, quam ferrent usuræ redactæ ex venditione tertiae partis hereditatis: quæsum est, an & residuas usuras mediæ temporis præstare compellantur; & cum servi alumno legati, ut ex mer-

mercedibus eorum aleretur, statim a morte testatoris venierint, utrum mercedes, quæ sc. percipi potuere ex eorum operis, an usuras pecuniae redactæ ex eorum venditione præstare debeant? Et respondetur in hoc §. testatorem vide ri sensisse de omni reditu pecuniae redactæ ex venditione hereditatis, & mercede servorum restituenda; quia sc. in fideicommisso fiduciario, puta si fideicommissum collatum sit in diem favore fideicommissarii, ut cum erit pubes, fructus omnes medii temporis præstandi sunt fideicommissario, & veniunt in restitutionem fideicommissi; l. 3. §. *cum Pollidius*, supr. de usur. l. si ita relictum, §. *Pegasus*, de legat. 2. Quinimmo & si fructus medii temporis, vel mercedes, quæ percipi potuere ex operis servorum, excedant modum alimentorum, totum præstandum est fideicommissario, quia fructus non debentur fideicommissario usque ad concurrentem modum alimentorum, sed in totum ex voluntate testatoris, quod dies adjectus sit fideicommisso favore fideicommissarii, non heredis, ut ei restitueretur cum pubes esset. Et fiduciarius heres, exemplo meri executoris testamentarii, tenetur restituere heredi quicquid minus expendit; l. *Lucius*, §. ult. de legat. 2.

§. pluribus.

Prælegata uni ex coheredibus relicta non veniunt in restitutionem fideicommissi, sive hereditatem, sive partem hereditatis, seu portionem hereditariam restituere quis rogatus sit, quoniā hereditatis, aut hereditariae portionis appellatione, legata & fideicomissa non continentur; l. *Marcellus*, §. *quidam liberis*, l. in fideicommissaria, §. ult. supr. h. tit. Si hereditatis mentio facta sit, prælegata non veniunt in restitutionem fideicommissi, pro ea parte, quæ legati jure capit a coherede: quoniā hereditatis appellatione legata non continentur, sed pro ea parte, quam heres capit a semetipso jure hereditario; d. l. in fideicommissaria, §. ult. Prælegata etiam non veniunt in restitutionem fideicommissi, si is, qui restituere rogatus est, prohibitus sit ea alienare favore coherendum; quia testator intelligitur voluisse prælegata excipi ab onere fideicommissi, ut ostenditur in hoc §. Prælegata prohibita alienari non continentur fideicommisso generali, cum speciali fideicommisso sint onerata: alioquin sibi ipsi contrarius esset testator, si voluisset prælegata venire in fideicommisso generali, quæ speciali fideicommisso relicta essent quibusdam ex coheredibus, prohibendo alienari eorum causa; quia prohibitio alienationis extra familiam, vel extra coheredes, inducit fideicommissum; l. *filius*. §. *cum pater*, de legat. 1. l. *cum pater*, §. *cum inter*, de legat. 2. Prælegata, inquam, non veniunt in restitutionem fideicommissi, nisi conjectura voluntatis contrariam interpretationem suadeat: ut si hereditas divisa sit per prælegata, & prælegata majorem partem hereditatis exhaustant; d. §. *quidam liberis*; quia hoc casu prælegata sunt vice portionis hereditariae; l. *quid ergo*, §. 1. de legat. 1. Prælegata etiam veniunt in restitutionem fideicommissi, si heres rogatus sit restituere portionem; d. §. *quidam liberis*, aut quicquid ad eum ex hereditate pervenerit; l. *cum pater*, §. *fidei tuae*, de legat. 2. l. *cum virum*, C. de fideic. Idem dicendum est, si heres rogatus sit restituere bona, quia prælegata sunt de bonis testatoris; l. *legatum*, §. 1. de legat. 1. Vel si prælegata relicta sint extraneo, qui rogatus sit partem suam hereditariam filio testatoris eidemque coheredi restituere; Bart. ad l. + *liberto*, §. *filium*, de ann. legat.

§. maritus.

Maritus uxorem heredem instituit ex tertia parte hereditatis. (Uxori ter tia bonorum legari poterit nomine liberorum, ut hic, vel decima bo Ccc i j

norum matrimonii nomine ; 1. qui uxori , de aur. & arg. legat. Ulp. in frag. tit. 15.) & ei decem & alia plura prælegavit , & ejusdem uxoris fideicommissit , ut partem hereditatis , & quacumque ei legasset , post mortem suam filio communi restitueret : quæsitum est , an dos prælegata veniret in restitutionem fideicommissi ? Et responsum est , dotem prælegatam non venire in restitutionem fideicommissi , nisi hoc expresse dictum sit , atque ita demum si quarta dotem adæquet , ut definitur in hoc §. & in l. cum heres §. supr. b. tit. in l. cum pater , §. fidei tuae , de legat. 2. Ratio est , quia dotis legatum non est proprie legatum , sed potius æs alienum , & dos prælegata videtur potius reddi , quam dari , ut eleganter dicitur in d. §. fidei tuae : quapropter dos prælegata falcidiam non patitur , quia in ære alieno computatur ; l. cum ab uno , §. ult. de legat. 2. Immo & si aliud quodcumque debitum prælegatum sit , non venit in restitutionem fideicommissi ; d. l. cum heres . Idem in dote filiae , si pater , qui dederat dotem pro filia , eandem instituit & gravavit restituere hereditatem , dos non venit in fideicommissum , nisi specialiter dictum sit ; l. a filia , supr. b. tit. Quod dixi , dotem prælegatam vel prælegatum , ut debitum , non cadere in fideicommissum , verum est , si aliter constet de dote , vel de debito : alioquin dos prælegata ut debita , vel quodcumque prælegatum ut debitum venit in fideicommissio universalis , sicut aliud legatum ; d. l. qui uxori ; quia legatum ut debitum , si aliter non constet de debito , non debetur , nisi quasi legatum ; l. Lucius , §. quisquis , de legat. 2. Dixi , dotem prælegatam non venire in fideicommissum , nisi ex voluntate expressa testatoris , & adhuc si non minus sit in quarta , quæ detrahitur ab herede , quam in quantitate dotis , & sic quarta Trebellianica ex voluntate testatoris imputatur in debitum : idemque de falcidia ; l. si debitor , supr. ad leg. falcid. ubi heres potuit gravari , ut quartam compensaret cum debito . Jure veteri quarta falcidia seu Trebellianica prohiberi non potuit ; l. qui totam , supr. b. tit. l. Seius & Agerius , ad leg. falcid. sed nihil vetuit eam oblique prohiberi , ut si apparat testatorem voluisse quartam imputari in creditum . Hodie utraque quarta directo prohiberi potest ; autb. sed cum testator , C. ad leg. falcid.

§. rogatus .

Restituta ex Trebelliano hereditate , statim actiones hereditariæ transeunt in fideicommissarium : ex quo efficitur , ut si heres rogatus post restitutam hereditatem conveniat a creditoribus hereditariis , tueri se possit exceptione restituta hereditatis ; l. i. §. 4. l. ita tamen , §. qui ex Trebelliano , l. restituta , l. facta , in princ. supr. b. tit. Sed si lis mota sit cum herede ante restitutam hereditatem , restituta hereditate lis sive instantia non transfertur in fideicommissarium , sed condemnatio fit contra heredem , & executio judicati manet contra heredem . Finge , quæ est species b. §. heres rogatus restituere hereditatem Septicio , cum erit annorum 20. interim fundos , quos defunctus pignori acceperat , vendidit , & ob id pigneratitia a debitore conventus decessit , Sempronio herede relicto , & pendente judicio restituit hereditatem Septicio : quæsitum , est an restituta hereditate , condemnatio fiat contra heredem , & judicati executio pateat contra heredem ? Et responsum est , hinc inchoata cum herede ante restitutam hereditatem , restituta hereditate sententiam pronuntiari & executioni mandari contra heredem , quia sibi imputare debet , cur in restituenda hereditate non retinuerit id , quod ex causa judicati praestaturus esset , id est hyperocham , seu pluris valentiam pignoris , vel non curaverit sibi caveri de indemnitate adversus fideicommissarium ; quia heres non cogitur restituere hereditatem , nisi ei caveatur de indemnitate præstanta , ut exponitur in hoc §. cui conjugenda est l. cum hereditas ex fideicommissi , supr. b. tit.

b. tit. Et heres rogatus , qui lite contestata obligationem suscepit , ejus onus frustra recusat ; *l. procurator* , qui pro evictione , supr. de procurator. Alias sententia lata contra heredem gravatum ante restitutam hereditatem , nocet fideicommissario , & est executoria contra eum ; *l. si patroni* , §. ult. supr. *b. tit.* quod adversus idoneum contradictem lata sit .

§. ult.

Heres ejus , qui post mortem rogatus erat universam hereditatem restituere , minimam quantitatem , quam solam in bonis fuisse dicebat , per errorem & sine dolo , ut recte adverrit *glossa* , fideicommissario restituit : reperitis postea instrumentis , apparuit quadruplo amplius in hereditate fuisse : quæsumus est , an in reliquum fideicommissi nomine conveniri possit ? Et responsum est , dari actionem in residuum , nisi super hoc fuerit transactum , ut ostenditur in *hoc* §. Ex quo efficitur , transactionem de hereditate non rescindi oblationem ultra dimidiam justi pretii , repertis postea instrumentis , ex quibus appareat duplo vel quadruplo amplius fuisse in hereditate , dummodo dolus abfuerit ; quia transactio bona fide facta non rescinditur obtentu instrumentorum postea repertorum ; *l. sub prætextu* , *C. de transact. l. admonendi* , supr. de *jurjur.* & beneficium *l. 2. C. de resc. vendit.* non habet locum in transactione , propter dubium eventum litis : satis lucratur qui a lite discedit ; *l. in summa* , §. *1. de condic. indebit.* *l. a divo Pio* , §. *si pignora* , infr. de *re judicat.* Quod si heres dolo deceptus transegerit de hereditate , transactio rescinditur propter dolum , quia qui dolo deceptus transigit , non tam paciscitur , quam decipitur ; *l. qui cum* , §. *qui per fallaciam* , de *transact.* Uti constitutione regia transactio non rescinditur ob læsionem , etiam si sit ultra dimidiam , sed tantum ob dolum . Puta si fratres consortes inter se hereditatem diviserint transigendi causa , & postea cognoverint ab uno ex fratribus , pecuniam hereditariam in divisione suppressam , transactio rescinditur ; *l. tres fratres* , de *pact.* Transactio autem sine dolo inita non retractatur prætextu instrumenti postea reperti , dummodo de ea re sit cogitatum : alias in transactione de re certa , clausula generalis adjecta , non pertinet ad lites , de quibus cogitatum non est ; *l. cum Aquiliana* , supr. de *transact.* *l. jubemus* , *C. ad Vellejan.* Quod dictum est , transactionem non rescindi obtentu instrumenti postea reperti , locum habet in transactione facta super actu inter vivos , puta super contractu , non in transactione facta super hereditate , legatis , vel fideicommissis . Transactio de his , quæ testamento pendent , non valet , nisi facta fuerit inspectis cognitisque verbis testamenti ; *l. de his* , de *transact.* *l. 1. §. 1. testam. quem. aper.* Et ideo transactio facta de hereditate , legato , vel fideicommisso , non visis tabulis testamenti , rescinditur repertis postea tabulis : quod constitutum est favore ultimarum voluntatum , ne facile tollantur , & in hodum heredum , qui testamenta occultant , ut facilius inducunt legatarios & fideicommissarios ad transigendum de his , quæ testamento continentur , ut recte observat *glossa* in *d. l. de his* . Ita etiam transactio de fideicommisso testamento relicto non excludit petitionem fideicommissi codicillis relikti , qui postea reperti sint ; *l. 3. §. cum transactio* , de *transact.* Nec omittendum , pactum inter fratres de mutuo fideicommisso remittendo etiam inter minores non rescindi obtentu læsionis , propter conditionis incertum ; *l. 1. l. cum proponas* , *C. de pact.* *l. de fideicommisso* , *C. de transact.* DD. in *l. qui Romæ* , §. *duo fratres* , infr. de *V. O.*

SI duo vel plures heredes conjunctim vel disjunctim instituti sint , portio deficientis vel repudiantis ad crescere coheredi etiam invito ; *l. un. §. his ita, C. de caduc. tollend.* Tamen si pupillus , postquam patri heres exstiterit , ab hereditate patris se abstineat , portio , quæ deficit per abstentionem pupilli , coheredi ad crescere etiam invito , si portionem suam retinere velit ; *l. cum hereditate, de adquir. hered.* Ubi si suus heres hereditate patris se abstineat , conditio coheredi , sive suo , sive extraneo , defertur , ut aut totam agnoscat , aut a tota recedat : unde & si pupillus , qui patri suo heres exstiterit , & fideicommissum hereditatem restituit , mox abstineat paterna hereditate , optio deferenda est fideicommissario , ut aut portionem quoque pupilli agnoscat , aut a toto discedat , ut traditur in *h. l.* Dubitationem movebat , quod jus ad crescendi locum non habet in portionibus agnitis ; *d. l. unic. §. his ita.* Ergo videbatur non habere locum in portione pupilli , qui post immixtionem se abstinuit . Tamen verum est , si pupillus post immixtionem se abstineat , portionem , quæ deficit per abstentionem , coheredi ad crescere , perinde ac si heres non fuisset , ut probatur *h. l. & d. l. cum hereditate, & l. ex contractu* , infr. de re judic. quia semel agnita portio pro non agnita habetur , quæ per abstentionem repudiata est . Filius est suus & necessarius heres jure civili , sed habet beneficium abstinenti a prætori si sit impubes , licet se immiscuerit ; beneficium autem restitutionis in integrum , si immixtionis tempore minor fuerit 25. annis ; *l. necessariis* , supr. de adquir. hered. *l. i. C. si minor ab hered. se abstinet.* Et si minor annis 25. postquam patri heres exstiterit , in integrum restitutus sit , ut abstineat , portio ejus ad crescere coheredi volenti , non invito ; *l. si minor, de adqu. heredit.* ubi si minor annis 25. postquam patri heres exstiterit in integrum restitutus sit , ex constitutione D. Severi , ejus partis onus coheres suscipere non cogitur : sed bonorum possessio creditoribus datur . Minore restituto in integrum adversus additionem , portio ejus ad crescere coheredi volenti , non invito ; quia iniquum videbatur ei invito ad crescere , qui ab initio hereditatem pro parte adquisivit , ne prætoris beneficium in concedenda restitutione in integrum , ei captiosum sit , cui nihil imputari potest ; *l. Paulus* , infr. de pretor. stipulat . Ergo si pupillus post immixtionem paterna hereditate se abstineat , ejus portio ad crescere coheredi vel fideicommissario , etiam invito , si portionem suam salvam habere velit , quatenus conditio ei defertur , ut aut totam hereditatem agnoscat , aut totam repudiet : & si fideicommissarius recusat adire partem pupilli , tunc omnimodo bona vendenda sunt a creditoribus , ut id quod superfluum erit pupillo servetur . Filius , qui se abstinuit , si sit pupillus , iterum se immiscere potest , etiam post venditionem bonorum ; *l. ait pretor, §. restitutus, de minor.* non ut revocet venditionem bonorum soleminiter factam a creditoribus , sed ut residuum servetur pupillo . Verum hoc jus correctum est , nam hodie minor in integrum restitutus adversus abstentionem etiam post venditionem bonorum , si res venditæ sint , eo adhuc in minori aetate constituto , per in integrum restitutionem potest revocare res venditas , & creditoribus satisfacere ; *l. ult. C. de repud.* & abstinent. hered. Igitur si pupillus post immixtionem se abstineat , portio pupilli abstenti ad crescere fideicommissario : quod si fideicommissarius repudiet universam hereditatem , bona veneunt a creditoribus , & residuum pupillo servatur , inspecto jure veteri : quod si in solidum bona veniri non possint , actiones hereditariæ denegandæ erunt fideicommissario , sc. in residue , cujus non invenitur emptor . Ratio subjicitur , quia in potestate fideicommissarii erat suscipere universam hereditatem , ex quo pupillus ea abstinuit ,

nuit , & si quid plus erit, id est si plus redactum sit ex venditione bonorum, quam esset in ære alieno , pupillo servare , iterato sc. se immiscenti post abstentionem, etiam citra restitutionem in integrum , si sit pupillus ; nam filius, qui se abstinuit, potest rursus se imaniscere , etiam citra restitutionem in integrum, si sit pupillus . Si pupillus , qui patri suo heres exstitit in solidum , & restituit partem hereditatis, de qua rogatus erat , & postea se abstinuit ab illa, quam retinuerat, pars abstenti adcrescit fideicommissario . Datur tamen optio fideicommissario , an velit universam hereditatem retinere , an totam dimittere, non cogitur acceptare , & retinere utramque partem, cum pars ad eum devolvatur ex causa extraordinaria & improvisa , de qua si cogitasset fideicommissariam partem non receperisset . Ex quo tamen recusat partem obvenientem jure adcrescendi , non potest retinere partem illam , quæ sibi restituta est ex causa fideicommissi , nisi creditores hereditarii hanc ei conditionem deferant, & dicant se contentos esse ejus portione ; d. l. cum hereditate .

L. pen.

Jure veteri heres rogatus restituere *quicquid ex hereditate bonisve superfuerit*, potest res hereditarias impune alienare , dummodo non alienet mala fide , & fideicommissi intervertendi gratia . Tamen si creditor, idemque heres institutus & rogatus restituere *quicquid ex hereditate superfuerit*, bona consumpsit, tenetur ea, quæ consumpta sunt, imputare in debitum . Finge, quæ est species b. l. L. Titius matrem & avunculum , eosdemque creditores suos heredes instituit, & eos rogavit, ut post mortem suam restituerent Septicio *quicquid ex hereditate superfuerit* . Heredes non modicam partem bonorum consumpserant , & postea deceperunt pluribus relictis heredibus , quibus scientibus , Septicius multa corpora possedit, quæ remanserant in bonis L. Titii , quo restituta hereditas videtur ; hereditas enim pro restituta habetur , si herede sciente & paciente fideicommissarius possideat res hereditarias ; l. restituta , supr. b. tit. scientia & patientia heredis , qui patitur fideicommissarium possidere res hereditarias , pro traditione habetur ; l. ult. de servitut. Quæsitum est , an id , quod L. Titius debuit matri & avunculo, heredes eorum a Septicio petere possint ? Et responsum est, non posse . Rationem subnectit Claudio s (is est Claudio Tryphonius , qui notas scripsit ad Scævolam) aditione enim hereditatis confusa obligatio intercidit: & licet fideicommissi repetitio erat heredibus herendum quasi plus debito restituisserent , & aditione hereditatis confusa obligatio restituit restituta hereditate ex Trebelliano ; l. debitor , supr. b. tit. tamen repetitionis æquitas deficit iis , qui multa ex hereditate consumpsisse probantur , ut definitur in b. l. quia licet hoc jure heres rogatus restituere *quicquid ex hereditate superfuerit* , potuerit res hereditarias consumere , dummodo dolus absset , ita ut non teneretur ad restitutionem pro rebus consumptis: tamen non debuit ita sibi indulgere , ut de residuo deduceret debitum , quia potius debuit sibi solvere vel rerum alienatarum pretium in debitum accipere , quam stulte & luxuriose fideicommissum consumere . Immo hodie si heres, rogatus restitueret *quicquid ex hereditate superfuerit* , res hereditarias alienet non ultra dodrantem , videtur res alienatas non teneri imputare in debitum , quod usus sit jure suo , & licet ei jure novello res hereditarias impune alienare usque ad dodrantem , dummodo quarta illibata servetur fideicommissario ; nov. 108. auth. contra cum rogatus .

L. ult.

JUlius Phœbus condito testamento tres liberos, Phœbum & Heracliam ex priori conjuge, Polycratem ex secundis nuptiis heredes instituit ex æquis portionibus , & petit a Polycrate , quem lex ait fuisse minorem , ut accepto certo + prædio, hereditatem fratribus concederet, id est Phœbo & Heraclia , ap-

appellatione enim fratis, & soror continetur; *l. tres fratres, de past.* Et mox Phœbum & Heracliam invicem substituit, vulgariter, id est in hunc casum, si quis eorum non esset heres. Substitutione enim reciproca inter coheredes, sui natura est vulgaris & directa; *l. jam hoc jure, de vulgar. O' pupillar.* vel inducit fideicommissariam, nisi fiat per verba habentia tractum temporis, ut docet Bartol. in *l. Lucius, eod. tit.* Tum Polycratii, si impubes deceperint, secundas tabulas fecit, id est sustinuit pupillariter, & secundas tabulas matri ejus commendavit aperiendas, non prius quam si filius impubes obiisset. Plerumque enim patres cavere solebant, ne pupillares tabulae superstite adhuc impubere filio aperirentur, quo eorum vita tutior esset ab agnitorum insidiis, dum incertum esset, quis ei successor esset; *§. fin autem quis, inst. de pupillar. subst.* Deinde petuit a prioribus, id est Phœbo & Heraclia, qui suscepti erant ex priori conjugio, ut si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam, exceptis bonis maternis vel avitis, id est profectis a matre vel avo materno, ei, vel eis, qui supererint restitueret, id est fratri, vel fratribus. Heraclia soror sine liberis decedens, fratrem suum Phœbum heredem instituit. Post mortem Heracliae Polycrates fideicommissum petuit apud proconsulem Achaiae, & obtinuit sententia proconsulis, a qua Phœbus appellavit ad Principem, ut colligitur ex inscriptione legis, quæ est Pauli ex libris imperialium sententiæ, id est decretorum prolatorum a Principe pro tribunali causa cognita adhibito consilio. Appellatione facta solus Phœbus egit *μονομερῶς*, id est non audita altera parte, & vix est: solus appellans item appellationis pro gere intencus est. Causa appellationis agi potest *μονομερῶς*, altera parte absente, si tissime, otium deserat causam appellationis; *l. ult. §. illud, C. de tempor. appellat.* Alias non fuit, pro sententiæ vel decreta, quæ interponuntur *μονομερῶς*, nullam vim habent; *l. inde locus de unoquoque, de re judic.* *l. t. nam ita, de adopt.* quo jure sententiam in se iste corruptus dictam nullam & irritam esse affirmat ^{††} Athanaf. *apolog. 2. de fuga oīδατε δὲ* non est *αγαπητοῖ, ὅτι τὰ κατὰ οὐνόμειαν ιοχλύ εἶχε, ἀλλὰ ὑπτικά τύγχανεi. Scitis latus.* Per autem, dilectissimi, acta monomera nullam vim habere, *O' suspecta esse.* Tractacurrendo ta ta causa appellationis *μονομερῶς*, judicatum est secundum absentem; si absens men, sub enim non defendantur causa agitur, & pronuntiantur, non utique secundum prænum. 82. in sententia, sed interdum vel ables, si bonam causam habeat, vincet; *l. O' post epist Diony- edictum, supr. de judic.* *l. divisus, de in integr. restit.* Phœbus vix est judicio appellationis, quia substitutione facta *ei, vel eis,* complectebatur utrumque legi. *οὐ μὲν* fratrem, & videtur haec fuisse voluntas testatoris, ut portio illius e duobus, *δῶς πὰ τῷ φα- qui decederet sine liberis, restitueretur omnibus fratribus superstibus.* Tamen decretum Principis non usquequa probavit Paulus, qui adsidebat Principi *μονομερίαν*, simul cum Papiniano jurisprudentiæ sibi conscientius querendo consuluit, Phœbum *ἀδεμίαν εἶχε* solum esse substitutum Heraclia. Movebatur hac ratione, quod in præcedenti *δύναμιν, ὃ δὲ εἰς* gradu testator invicem substituerat Phœbum & Heracliam, & substitutione recipi *οὐ αγνοῦ* proca facta inter illos non pertinebat ad Polycratem, unde videbatur substitutio *πάντων* fideicommissaria facta in sequenti gradu non pertinere, nisi ad Phœbum *ἀνδρῶπον.* & Heracliam, quia una substitutione per aliam declaratur; *l. Lucius, §. pater Negotia aut- puerum, supr. b. tit.* prior gradus substitutionis sequentem declarat, sicut substitutio interpretationem recipit ex institutione; *l. quotiens, supr. b. tit. l. i. ra absente C. de impuber.* *O' aliis substitut.* pars una testamenti per aliam declaratur; *l. parte gerun- qui filiabus, de legat.* 1. Videbatur etiam Phœbus præferendus Polycratii in rur, ne mi- substitutione portionis Heraclia, alia ratione, quia Phœbus & Heraclia erant nimam qui ex eadem matre, ac per hoc conjunctiores, cum essent duplice vinculo con- dem vim ba- juncti. Successiones in fideicommissis regulantur juxta successionem intestati, & bere, nullus quoties plures sub nomine collectivo vocantur, inter quos cadit ordo caritatis hominum ig- & affectus, prius vocantur qui priores sunt gradu, vel conjunctiores; *l. he- norat.* *l. cum ita, supr. b. tit. l. omnia, alias l. cum ita, §. in fidei-*

com-

commisso, de legat. 2. l. coheredi, §. qui t̄ discretas, de vulgar. & pupillar.
 Sed tandem adductus est Paulus in sententiam Principis hac ratione, quam subjungit in fin. b. L videbatur hæc esse voluntas patris, ut omnibus fratribus superstibus restitueretur pars illius ex duobus, qui decederet sine liberis, quia exceperat bona eorum materna: ex quo exceperat testator ab onere fideicommissi bona materna, bona propria Phœbi & Heraclia, & cum testator voluit bona materna liberorum prioris matrimonii t̄ non venire ad Polycratem, qui erat susceptus ex alia uxore, satis aperte voluit ipsum vocari ad bona paterna: exceptio bonorum maternorum inducit fideicommissum quoad bona paterna. Alias in fideicommisso relicto a patre, inutilis est exceptio bonorum maternorum, nam in fideicommissaria substitutione veniunt tantum bona testatoris: fideicommissio bona propria filii non continentur; l. ex facto, §. 2. supr. b. tit. l. coheredi, §. t̄ quod si heredem, de vulgar. & pupillar. Voluntas patris colligitur etiam alio argumento, quod Polycrates ipse rogatus erat, accepto certo t̄ prædio, restituere hereditatem fratribus: unde nulla erat invidia, eundem intellegi substitutum fratribus, id est Phœbo & Heraclia, et si suscepti essent ex alia matre, propter t̄ mutuum onus fideicommissi.

A D

Senatusconsultum Trebellianum.

C O D.

L. I.

EX senatusconsulto *Pegasiano*, quod hodie transfusum est in *Trebellianum*, heredi rogato restituere hereditatem facta est potestas deducendæ quartæ ex fideicommissio, ut aliquo præmio provocaretur heres ad adeundam, & restituendam hereditatem, ne fideicommissum intercideret non adita hereditate; l. i. ff. b. tit. §. sed quia heredes, inst. de fideic. heredit. Quarta *Pegasiana* seu *Trebellianica*, quæ detrahitur ex fideicommissio, est quarta bonorum deductio ære alieno, quia non sunt bona, nisi deducto ære alieno. Qua ratione & quarta *falcidia*, quæ deducitur de legatis, non prius deducitur, quam deducto ære alieno; l. i. §. hac verba, ff. si cui plus, quam per leg. falcid. l. 6. C. ad leg. falcid. & quarta legitima, quæ debetur liberis, non accipitur, nisi deducto ære alieno, & funeris impensa; l. Papinianus, §. quarta, ff. de inoffic. restam. Hinc si heres rogatus restituere hereditatem, deducta quarta dodrantem hereditatis t̄ fideicommissario restituerit, quod creditoribus hereditariis solvit, pro dodrante tantum a fideicommissario repetere potest, ut ostenditur in hac l. si heres restituat hereditatem deducta quarta tantum, onus æris alieni dividitur inter heredem & fideicommissarium pro rata; ita ut heres creditoribus teneatur pro quarta, & fideicommissarius, cui restituta est hereditas, pro dodrante. Et si heres medio tempore as alienum hereditarium solverit, id fideicommissario deducit in restituenda hereditate. Quod si as alienum heredi ultro a creditore remissum sit, etiam illud heres deducit, perinde ac si solvisset, quia beneficio nexus tenetur: species lucri est beneficii debitum sibi adquirere; l. si pignore, §. i. ff. de furt. Et qui beneficium accepit, naturaliter obligatur ad ærtidopæ, id est ad remunerationem; l. sed & si lege, §. ii. vers. plane, ff. de petit. hered. Quod si heres gravatus tempore liberatus sit, id est non petente creditore, as alienum præscriperit, id reputabit fideicommissario in re-

stituenda hereditate, perinde ac si solutum esset: qui enim præscribit solventi similis est; *l. si pupillus, ff. de administr. tutor.* Duxi, heredem gravatum, si æs alienum hereditarium solvisset, habere actionem in fideicommissarium æris alieni exsoluti repetendi causa pro rata fideicommissi: queritur, qua actione heres repetitur sit a fideicommissario quod creditoribus hereditariis solverit? Et quidem quod *glossa* ait, id repeti actione negotiorum gestorum, ferendum est, si dicas heredem soluisse æs alienum post restitutam hereditatem. Quod si ante restitutam hereditatem æs alienum solverit, nequaquam ei competit actio negotiorum gestorum, quia tunc potius suum negotium gessit, quam alienum: at negotiorum gestorum actio numquam ei competit, qui suum negotium gessit; *l. creditor, §. 1. ff. mandat.* At verius est ei dari actionem ex fideicommisso, id est ex testamento, quæ datur & heredi deducta quarta hereditatem restituere rogato, qui debitori hereditario heres existit, quoniam aditione confusa actio redintegrari non potest, ut pecunia debita dodrantem ferat † a fideicommissario; *l. deducta, ff. b. tit.* Ex quo enim propria actio datur heredi, quæ æs alienum hereditarium exsolutum repeatat a fideicommissario, non video qua ratione veteres comminiscuntur, heredi dandam esse actionem in factum, quæ est actio subsidiaria, quæ non datur nisi in subsidium deficiente alia actione?

† Postumum volumen hoc prodiisse, argumenta, inter alia, sunt recitationes nonnullæ prorsus abhorrentes a verbis & intellectu legum, & ab acumine auctoris.

Juxta posita hic etiam debitor ferret dodrancem a credito; prout & supr. pag. 347. actio ex fideicommissario daatur non heredi contra fideicommissarium, sed fideicommissario adversus heredem rogatum, qui prius quam restitueret, heredita-

SI heres rogatus sit restituere hereditatem deducta quarta, onus æris alieni dividitur inter heredem, & fideicommissarium pro rata; *l. i. ff. b. tit.* quia æs alienum ipso jure minuit quartam; *l. & sine scriptura, b. tit. l. irritum, infr. ad leg. falcid.* Quod si heres rogatus sit restituere hereditatem deducta quarta, vel re certa, quæ quartam non amplius continet, onus legatorum restituta hereditate non pertinet ad heredem, sed ad solum fideicommissarium; *l. i. §. ult. ff. b. tit. §. si quis, inst. de fideic. heredit.* Quod si heres rogatus sit restituere partem hereditatis, puta dimidiā, quæ partis appellatione intelligitur; *l. nomen filiarum, §. 1. de V. S. fideicommissarium, cui ex Trebelliano restituitur pars hereditatis, pro rata teneri + solvere legata, & alia onera hereditaria, indubitate juris est, ut traditur in l. i. §. pen. ff. b. tit.* Quod si heres rogatus sit restituere universam hereditatem, non detracta quarta, restituta hereditate sine detractione, actiones legatorum & fideicommissorum particularium in solidum transferuntur in fideicommissarium universale; *l. ult. b. tit. l. i. §. ult. & l. 2. ff. eod.*

L. † 3.

Fideicommissum relinqui potest, non solum ab herede, sed etiam a legatario, & donatario mortis causa; *l. ut heredibus, l. cum pater, de legat. 2. l. ei, cui, + ff. de mort. cauf. donat. l. ab eo, C. de fideicommiss.* Et fideicommissum relinqui potest, non solum ab herede testamentario, sed etiam ab herede ab intestato, codicillis ab intestato factis, ut ostenditur in *hac leg. & l. recusare, §. meminisse, ff. b. tit. l. conficiuntur, §. 1. de jur. codicill.* Quinimum fideicommissum codicillis ab intestato relictum a proximo ab ulteriori, si ad eum devoluta sit successio, praestandum est, ex restituta lectione *l. i. §. + pen. de legat. 3. ex qua tollendam negativam jam olim recte observavit Anton. Faber, 4. conject. + 15.* Et quarta Trebellianica detrahitur, non modo ex fideicommisso testamento relicto, sed etiam ex fideicommisso codicillis ab intestato relicto, ut traditur in *hac l. & l. ult. C. quand. dies legat. ced. ubi qui post, tom. gloss. ut & falcidia locum habet, etiam in fideicommissis relictis ab intestato, 4. col. 1226. ex constitutione D. Pii; l. filiusf. ff. ad leg. falcid. & in donationibus mortis causa etiam ab intestato, ex constitutione Gordiani; l. 2. infr. de mort. cauf. donat.*

donat. Quod si fideicommissum relictum sit testamento nullo & irrito, puta ob præteritionem filii, fideicommissum non debetur ab intestato succedentibus, nisi rogati probentur; *l. ex testamento*, supr. de fideicommiss. puta si testamento nullo ob præteritionem filii adjecta sit clausula codicillaris, fideicommissum, quod non valet ex testamento, sustinetur ab intestato, vi clausulæ codicillaris, cuius effectus est, ut heredes ab intestato censeantur tacite rogati hereditatem restituere heredi scripto. Et in hoc fideicommisso unius quartæ detractio est, non duplicitis, id est legitimæ, & Trebellianice, quia vi clausulæ codicillaris proximior ab intestato censetur rogatus pure restituere hereditatem heredi scripto; *d. l. ex testamento*, quo casu non est detractio duplicitis quartæ, sed unius tantum, legitimæ sc. vel Trebellianice. Hoc interest inter fideicommissum purum & conditionale vel in diem, quod priore casu filius unam tantum quartam detrahit, posteriore duplicem; legitimam statim ut natura debitam; Trebellianicam ut quilibet heres extraneus: quæ est distinctio gloss. in *l. Papinianus*, §. si quis impubes, ff. de inoff. testam. & in *l. quamquam*, infr. ad leg. falcid. Jure civili sc. nota est detractio unius quartæ, legitimæ, vel Trebellianice; *l. i. §. interdum*, ff. si cui plus, quam per leg. falcid. *l. jubemus*, infr. h. tit. *l. filium quem*, *C. famil. ercise*. Ratio est, quia utriusque quartæ hoc proprium est, ut una alteram consumat; *l. in quartam*, ff. ad leg. falcid. *l. mulier 22. §. 2. ff. h. tit. l. Papinianus*, §. si quis impubes, de inoff. testam. *l. si quando*, *C. eod*. Et duplicitis quartæ detractio introducta est jure pontificio, ex errore & pravo intellectu juris; cap. Raynalius, & cap. Raynaldus, de testam. Quod si fideicommissum universale relictum sit civitati vel reipublicæ, & heres rogatus restituere hereditatem, universam restituerit per errorem, non retenta quarta, quartam & ejus fructus repetrere potest, ex h. *l.* ut & heres si per errorem facti solida legata solverit, non deducta falcidia, falcidiæ & ejus fructus repetit; *l. error facti*, infra ad leg. falcid. Quod si heres per errorem juris, cum existimaret non esse locum Trebellianice vel falcidiæ, universam hereditatem restituerit, vel solida legata præstiterit, tunc cessat conditio quartæ; *d. l. error*, *l. pen. §. si quis jus ignorans*, ff. de jur. & fact. ignor. Quarta detrahitur etiam ex fideicommisso relieto reipublicæ, quia civitas privati loco habetur; *l. eum qui vestigal*, de V. S.

L. 4.

Hujus legis, quam singularem censuit Bartolus, species hæc est. Titius instituit duos heredes, fratrem, & aviam, eandemque rogavit, partem hereditatis restituere Quintianæ. Avia ex parte instituta, dolo & calliditate partem suam repudiavit in fraudem fideicommissarii, eo consilio, ut pars repudiantis perveniret ad coheredem jure ad crescendi. Quintiana de conservando fideicommisso sollicita adiit prætorem: aditus prætor iussit, aviam adire partem suam, eamque Quintianæ ex fideicommisso restituere. Avia priusquam pareret decreto prætoris morte præventa est: itaque coheres partem aviae ad se pertinere continebat jure ad crescendi, nec teneri eam restituere Quintianæ ex fideicommisso, quod fideicommissum relictum esset ab avia, non a coherede. Quare Quintiana Imp. consuluit, a quibus rescriptum est, Quintianam non iustam gerere sollicitudinem de fideicommisso, id est repudiatione aviae fideicommissum ab ea relictum minime amissum esse. Ratio dubitandi erat, quod pars hereditatis, quæ erat onerata fideicommisso, non fuit adita, avia morte præventa antequam coacta adiret, & ita fideicommissum extinctum esse non adita hereditate; *l. ille, a quo, §. + quid ergo*, ff. h. tit. *l. 2. de fideic. libert.* §. sed quia, inst. de fideic. hered. Idem fideicommissum ab avia sola relictum, non videbatur præstandum a coherede, a quo relictum non erat, ut

D d i j

innuit *haec lex*: fideicommissum præstare tenetur, qui rogatus est; *l. eam, quam, supr. de fideicommiss.* Ratio rescripti est, fideicommissum, licet ab avia sola relatum, deberi a coherede, cui portio repudiantis adcreverit, quasi tacite repetitum: quod juris ab Imp. de novo inductum videtur, neque enim facile ullum locum in toto jure reperias similem; qua de causa singularem vocat Bartol. *hanc legem*: & hoc ipsi Imp. satis indicant in *haec lege*, se hoc jus inducere exemplo constitutionis D. + Antonini, ex qua legata relicta ab instituto censentur repetita a substituto, ut traditur in *haec l. & l. licet Imperator, de legat.* 1. *l. si Titio, §. Julianus, l. cum pater, §. ab instituto, de legat.* 2. Quod dicitur ab Imp. in *haec lege*, fideicommissarium coegisse aviam, quæ repudiaverat partem suam, adire hereditatem ut tueretur fideicommissarium, satis frustratorium & inutile fuit, quia portio repudiantis adcrecebat coheredi cum onere fideicommissi; *d. l. si Titio, §. Julianus, l. 2. §. ult. ff. de suis & legitim.* & coheres tenebatur præstare fideicommissum relatum ab avia: sed quia fideicommissarius maluit recta petere fideicommissum, quam petere a coherede, idcirco coegit aviam hereditatem adire, ut ab ea caperet hereditatem ex fideicommisso. Et in *haec lege* notatur malignum, sed stultum, consilium mulieris, quæ repudiavit partem suam hereditatis, eo animo, ut pars repudiantis adcreceret coheredi, ex quo enim avia rogata erat partem suam restituere Quintianæ, ea impediebat coheredem, ne jure adcrescendi uteretur; substitutus enim præfertur coheredi, & jus adcrescendi excludit; *l. 2. §. si duo, de honor. poss. secund. tab. l. unic. §. in primo, supr. de caduc. tollend.* Ratio est, quia substitutus nititur voluntate testatoris, coheres voluntate legis: voluntas testatoris est potentior lege; *l. verbis legis, de V. S.* Igitur fideicommissum relatum ab herede ex parte scripto, præstatur a coherede quasi tacite repetitum. Et quidem fideicommissum ab avia ex parte instituta relatum præstatur a coherede, cui portio repudiantis adcrevit sine detractione quartæ, ut ostenditur in *haec l.* Coheres avia partem avia, licet ad se devolutam jure adcrescendi, restituit fideicommissario sine deductione quartæ, quia coheres, cui portio avia per repudiationem ipsius adcrevit, non potest plus juris habere in parte adcrecente, quam avia ex ea instituta: ac avia non potuit detrahere quartam cum hereditatem suspectam dixerit & coacta fuerit adire; *l. 4. l. qui totam, ff. b. tit.* non potest igitur coheres, cui avia pars adcrevit, quartam retinere, quasi eodem jure censendus sit, ac heres ipse; coheres enim in jure adcrescendi, quasi substitutus est coheredi: jus adcrescendi est tacita substitutio, quæ fit à lege; *d. l. §. Titio, §. Julianus.*

L. 5.

Fideicommissum relinquitur testamento, vel codicillis testamento confirmatis, vel etiam factis ab intestato, vel etiam per epistolam vel libellum, vel etiam sine scriptura adhibitis quinque testibus; *l. & in epistola, supr. de fideicommiss.* Et hoc est quod dicitur *mit. h. l.* etiam sine scriptura per fideicommissum hereditatem recte relinqu: fideicommissum sine scriptura relinquitur adhibitis quinque testibus; in omni enim ultima voluntate, excepto testamento, quinque testes + requiruntur; *l. ult. §. ult. supr. de codicill. l. ult. de fideicommiss.* Immo etiam nutu solo fideicommissum relinqu potest, sine verbis, nec scriptura, adhibitis testibus; *d. l. & in epistola:* ut si quis interrogatus, an Titio fundum dari velit, nutu significet se velle, utile est fideicommissum, dummodo is, qui annuit, fari possit; *l. nutu, de legat.* 3. nutu capitis significatur voluntas; Plaut. in Asinar. (4. 1. 39.) Neque illa ulti homini nutet, idest annuat. Igitur si mulier in discrimine vitæ constituta, etiam sine scriptura, coram quinque testibus declaraverit velle se maritum & privignum hereditatem suam

suam obtinere usque ad dodrantem, ejus voluntas rata est, & succedentes ab intestato tacite rogati intelliguntur restituere hereditatem marito & privigno ex fideicommisso, & conveniri possunt de restituendo fideicommisso, actione sc. utili ex testamento, quæ comparata est ad exemplum actionis directæ ex testamento; l. 2. supr. commun. de legat. & conventi dodrantem hereditatis tenentur restituere, ultra quartam deducto ære alieno, ut scriptum est in hac l. id est deducta quarta, quæ computatur deducto ære alieno; l. 1. supr. b. tit.

L. 6.

Hujus l. quæ in schola & foro valde celebratur, partes duæ sunt. Prima est de fructibus non imputandis in quartam in liberis primi gradus. Secunda est de reimmittenda cautione fideicommissi. Quod ad priorem casum attinet, fructus post aditam hereditatem percepti non veniunt in fideicommissaria hereditatis restitutione, quia non hereditate, sed rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, accepti feruntur; l. in fideicommissaria, §. quotiens, ff. b. tit. plane fructus medio tempore percepti imputantur in quartam; d. l. in fideicommissaria, §. 1. & l. Papinianus, §. unde si quis, ff. de inoff. testam. si modo fructus percepti sint ex judicio & voluntate testatoris, quod contingit, quoties fideicommissum in diem, vel sub conditione relictum est; nam si purum, aut, quod idem est, præsenti die fideicommissum relictum sit, fructus medio tempore percepti magis ex negligentia non potest, quam ex judicio defuncti percepti videntur; ideoque non imputantur in quartam, sed perinde ac si nulli percepti essent, fideicommissum deducta quarta restituetur; l. mulier 22. §. si heres, ff. b. tit. Fructus percepti post aditam hereditatem imputantur in quartam, quia in quartam imputantur ea omnia, quæ capiuntur jure hereditario, ex judicio testatoris; l. in quartam, ad leg. falcid. l. deducta, §. 3. ff. b. tit. At fructus percepti post aditam hereditatem, judicio testatoris percepti videntur, ex constitutione Zenonis, quæ est in hac l. In liberis primi gradus fructus non imputantur in quartam: puta si filius rogatus sit restituere portionem hereditatis fratribus, non detrahit quartam de fructibus, sed de rebus ipsis hereditariis, quod probatur & l. filium, quem, supr. famil. ericse. Idem dicendum est, si filius rogatus sit restituere hereditatem nepotibus aut pronepotibus. Singulare est in liberis primi gradus, ne fructus imputentur in quartam, & hoc jus non habet locum in nepotibus. Et hoc est quod dicitur in fin. b. l. quod constitutum est, de fructibus non imputandis in quartam non ulterius, quam in iis personis, quarum mentio facta est, produci, id est non in aliis, quam liberis primi gradus, nisi nepotes primum gradum obtineant, & sint loco suorum: puta si præmortuo patre ab avo instituti sint, & rogati restituere hereditatem: & ita judicatur in aliis, quam liberis primi gradus, vel nepotibus, qui tenent primum gradum, fructus imputantur in quartam, & fructus percepti per decennium consumunt quartam; d. l. Papinianus, §. unde si quis. Pater rogatus restituere hereditatem filio detrahit quartam, nec imputat fructus in quartam: quod intelligendum est, si pater fuerit rogatus ut heres: quod si pater rogatus sit ut pater, non ut heres, quartam non detrahit; l. cum filio-familias, de legat. 1.

§. in supradictis.

Regulariter heres, a quo fideicommissum in diem vel sub conditione relictum est, tenetur cavere fideicommissario de servando & sua die præstanto fideicommisso; l. hæc stipulatio, & tot. tit. ff. ut legator. seu fideicommiss. serv. caus. Et generaliter quilibet heres institutus sub conditione, cui in defectum conditionis substitutus datus est, pendente conditione tenetur cavere

substituto de non diminuenda hereditate ; *l. inter omnes*, *ff. qui satisd. cog.*
l. Paulus, *de prator. stipulat.* Excipitur casus *h. l.* nempe si pater vel mater
 rogetur restituere hereditatem filio, non tenentur satisdare de fideicommissio ser-
 vando, nisi testator id specialiter jussierit, vel pater aut mater, qui rogati sunt
 restituere, ad secundas transierint nuptias : onus cautionis remittitur utriusque
 parenti in fideicommissis, quia ratio paterni & materni affectus omnem amo-
 vet suspicionem, & vice satisfactionis est. In usufructu bonorum plus tribui-
 tur patri quam matri ; pater enim, qui habet usumfructum bonorum filii po-
 siti in potestate, non tenetur cavere filio se usurum fruiturum boni viri arbit-
 ratu, patri remittitur onus cautionis fructuarie, ob paternam reverentiam ; *l.*
ult. §. 4. vers. hoc procul dubio, *C. de bon. que liber.* Matri vero non re-
 mittitur haec cautio : mater cui legatus est usus domus, ita ut cum ea here-
 des filii habitent, filiis suis cavere debet, se boni viri arbitratu usuram ; *l.*
pen. ff. usufruct. quem. caveat. Dixi, patrem non cavere de fideicommissio ser-
 vando : si tamen pater heres institutus, & rogatus post mortem suam resti-
 tuere hereditatem filio, fideicommissum profliget, quia cautio interponi non
 potest de conservanda & restituenda hereditate, cum inter patrem & filium
 non cadat obligatio ob patriam potestatem, damnum conditionis propter frau-
 dem infligitur, id est fideicommissi conditio purificatur, & pater ante diem
 cogitur representare fideicommissum filio, perinde ac si purum fideicommissum
 esset ; *l. Imperator*, *ff. h. tit.* Quod vero constitutum est de remittenda cau-
 tione fideicommissi, singulare est in patre & matre, nec porrigitur ad alias
 personas, ut subjicitur in *fin. h. l.*

§. fin autem.

Si quis rogatus sit restituere hereditatem, *si sine liberis deceperit*, vel uno
 filio superflite, vel nepote ex filio, vel filia, vel pronepote, vel posthu-
 mo reliquo, conditio fideicommissi deficit, & ideo deficit fideicommissum, ex
h. §. conditio fideicommissi deficit, vel uno filio superflite tempore mortis ; *l.*
heredes mei, *§. cum ita*, *ff. h. tit. l. pater Severianam*, *§. ita, de condit.* &
 demonstrat, quia non videtur sine liberis, qui vel unum filium reliquit ; *l. non*
est sine liberis, *de V. S.* Conditio fideicommissi si sine liberis deficit, non mo-
 do uno filio reliquo, sed etiam nepote, vel pronepote ex filio filiale ; *l. Lu-*
cius, *ff. de hered. instituend.* Liberorum nomine continentur etiam nepotes ex
 filia ; *l. ult. ff. de pollicitat.* Item conditio fideicommissi, *si sine liberis*, de-
 ficit, non modo si filius natus fuerit tempore mortis ejus, a quo fideicommis-
 sum reliquum est ; sed etiam si fuerit in utero, posthumo nato, quia qui in
 utero est, pro jam nato habetur, si postea nascatur ; *l. qui in utero* *7. ff. de*
stat. homin. Et hoc intelligendum est, si partus sit vitalis, id est secundum
 naturam possit vivere : partus abortivus non facit deficere conditionem fidei-
 commissi ; *l. 2. C. 3. C. de posth. instituend.* Immo & conditio fideicommissi,
si sine liberis ex suo corpore natis, deficit existente nepote ex filio, quia in
 nepote est portio paterni corporis ; *l. cum scimus*, *§. illud quoque*, *C. de*
agricol. & censit.

Auth. nisi rogati.

Si quis rogatus sit restituere hereditatem, si nuptias non contraxerit, vel si-
 ne liberis deceperit, conditio fideicommissi deficit ingressu monasterii, quia
 monasterium est loco filii, ex hac auth. quæ desumpta est ex nov. *Justinian.*
123. cap. 37. & *l. sancimus* *53. §. item illud statuimus*, *C. de Episc.* & *cleric.*
 Immo jure pontificio conditio fideicommissi, *si sine liberis*, deficit, si heres
 rogatus monasterium instituat, quia non intelligitur sine liberis deceperisse, qui
 mo-

monasterium heredem instituit; cap. in presentia, de probat. Sed hæc jura non servantur in Gallia. Conditio fideicommissi, si sine liberis, intelligitur tantum de veris filiis, non de fictitiis, & commentitiis, ideo filii adoptivi non faciunt deficere conditionem fideicommissi, si sine liberis; l. si ita quis, §. ult. de legat. 2. l. fideicommissum, de condit. O. demonstrat. Tamen si quid puelæ relictum sit sub conditione nuptiarum vel liberorum, hoc debetur, si monasterium ingrediatur; d. l. sancimus, §. item illud.

Auth. contra cum rogatus.

JURE digest. heres rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, res hereditarias impune alienare potest, etiam ultra dodrantem, dummodo non mala fide, & intervertendi fideicommissi causa alienet; l. Titius, ff. b. tit. Sed ex nov. 108, cap. 1. quæ breviata est in hac auth. heres rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, non potest hereditatem diminuere ultra dodrantem, ita ut quadrans illibatus fideicommissario servetur, & caveatur fideicommissario de non alienando ultra dodrantem, nisi testator onus cautionis remiserit. Ex constitutione enim Marci & Commodi cautio fideicommissi, quocumque judicio testatoris remitti potest; l. 2. l. cum Artemidoram, l. scire debet, C. ut in possess. legator. l. licet, ff. ut legat. seu fideic. servand. caus. caveat. Secus atque in cautione fructuaria, quæ usufructuario remitti non potest; d. l. scire debet, & l. i. C. de usufruct. Ante constitutionem Iustiniani laxior interponebatur cautio de non alienando & diminuendo fideicommisso, ultra quam æquitas ferret, & arbitrium boni viri; d. l. Titius. Sed quia arbitrium boni viri incertum est, & exploratu difficile, melius visum est, heredi rogato, quidquid ex hereditate superfuerit restituere, tribui potestatem alienandi usque ad dodrantem, ita ut quadrans illibatus servetur fideicommissario, & cautio de non alienando fideicommisso eisdem lineis coerceatur. Quod si heres rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, ultra dodrantem alienaverit, quarta, quæ servanda est fideicommissario, ex ipsius substantia suppleri, aut ea deficiente, fideicommissario datur in rem actio, & hypothecaria contra rerum detentores. Inepta videbatur actio hypothecaria pro re sua, quia hypotheca consistit tantum in re aliena; l. si rem alienam, ff. de pignorat. act. sed tamen fideicommissario datur duplex actio in rem, & hypothecaria, ut alienata ultra dodrantem revocentur, ut facilius quartam consequatur auxilio plurium actionum: quo consilio legati & fideicommissi nomine dantur tres actiones, actio ex testamento, quæ est personalis, in rem, & hypothecaria; l. i. supr. commun. de legat. Heres rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, potest alienare usque ad dodrantem, ita ut quarta salva permaneat: tamen & residuum quadrantem attingere seu diminuere potest ex justis causis, puta dotis, vel donationis propter nuptias, vel redemptio- nis captivorum, vel alimentorum causa, si aliunde non habeat; & quarta ipsa diminui potest in subsidium deficientibus propriis bonis, non solum pro consti- tuenda, sed etiam pro restituenda dote, ut notat gloss. h. loc. O. in auth. res quæ, supr. commun. de legat. Quod si heres rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, nihil diminuerit, heres ejus dodrantem retinebit, quem ipse heres retinere potuit & solum quartam restituet, ut recte docet gloss. hoc loco, arg. l. quamquam, infr. ad l. falcid. ne industria & diligentia sua sibi instruictuosa sit; l. ult. C. de alluvionib.

L. 7.

HEreditas pupillo delata non potest adiri per tutorem sine pupillo, sed per pupillum ipsum tutore auctore; l. pupillus, † ff. de adqu. hered.

ita ut pupillus solemnia aditionis peragat tutori auctore. Tutor vero sine pupillo non potest adire hereditatem, nisi pupillus infans sit; *l. potuit*, *l. si infantis*, *supr. de jur. liber.* Sic & si hereditas ex causa fideicommissi restituenda sit pupillo, non potest restitui pupillo, nisi tutori auctore; *l. restituta*, §. † *sed et si pupillo*, *l. servo invito*, §. *si pupillo*, *ff. b. tit. l. obligari*, §. *hereditatem* † *ff. de auctor. tutor.* ne sc. pupillus temere adeat vel recipiat damnosam hereditatem, & insciens obligetur oneribus hereditariis; restitutio enim hereditatis, non spectatur ut solutio tantum, sed ut successio, quæ obligat oneribus hereditariis; *l. non enim*, *ff. b. tit.* Certe fideicommissaria hereditas tutori soli restitui potest, si pupillus fari non possit vel abesse noscatur, ne dum nimia subtilitate utimur in rebus pupillaribus, ipsa subtilitas in pupillorum perniciem vertatur: quam ob causam nimia subtilitas reprobatur & in casu *l. si quis heredem*, *de inst.* & *substitut.* Fideicommissaria quoque hereditas restitui potest curatori furiosi, quia furiosus comparatur pupillo, qui fari non possit, quia sensu & certa voce caret; quis enim sensus, quæ vox certa furioso esse intelligitur? Et quidem soli tutori, si pupillus infans sit, vel curatori furiosi, fideicommissum † restitui potest, etiam sine onere fidejussionis vel cautionis de rato; quia hereditas non restituitur tutori vel curatori tamquam nudo procuratori, sed tamquam idoneo defensori, qui domini loco habetur; *l. tutor qui 27. ff. de adm. tutor.* Et utroque casu restituens fideicommissariam hereditatem, plenissimam securitatem consequitur, ut additur in *fn. b. † §.* An tutori pupilli infantis, vel curatori furiosi, fideicommissum tuto restitui posset sine iudice, dubitatum est, quod tutori vel curatori tuto non solvitur sine sententia judicis; *l. sancimus 25. supr. de adm. tutor.* sed tamen restitutio fideicommissi tuto fit tutori pupilli infantis vel curatori furiosi absque sententia judicis, ne nimia subtilitas in eorum perniciem vertatur.

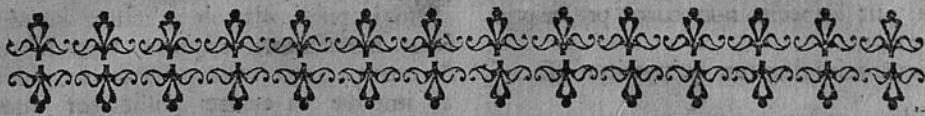
§. cum autem.

EX SC. Trebelliano actiones hereditariæ non transferebantur in fideicommissarium, nisi restituta hereditate re, id est facto, vel verbo; *l. i. §. de illo*, *l. restituta*, *l. facta*, *ff. b. tit.* sed ex constitut. Justiniani, quæ legitur in hac *l.* actiones utiles ipso jure transeunt in fideicommissarium sine restituzione, si heres rogatus sit in mora: puta si dolo vel per contumaciam, ante vel post litem contestatam, vel morte præventus, nullo herede relicto, non restituerit hereditatem, vel fideicommissarius, cui restituta est hereditas, rogatus sit alii restituere hereditatem, & moram faciat in restituendo, actiones utiles ipso jure, id est potestate legis sine restituzione, transeunt in fideicommissarium. Ut hoc jus induceretur opus fuit constitutione, & Ulpianus hac de re constituendum esse putavit, id est rem egere constitutione: immo & hodie jure canonico actiones & iura transeunt in fideicommissarium, sine restituzione, verbo, vel re; cap. *in presentia*, *de probat.* Ex hac constit. actiones directæ non transfreruntur in fideicommissarium, sed utiles tantum. Etiam restituta hereditate, actiones directæ non transeunt in fideicommissarium, sed utiles tantum; *l. ita tamen*, §. *qui ex Trebelliano*, *l. cum hereditas*, *l. si heres 7c. ff. hoc tit.* actiones directæ manent apud heredem etiam restituta hereditate, quia heres rogatus, etiam restituta hereditate heres permanet; §. *restituta*, *inst. de fideic. heredit.* qui semel est heres, numquam desinit esse heres; *l. ait prator*, §. *sed quod Papinianus*, *ff. de minorib.*

Plaut. in † Curcul. i. 3. 48. & seq.

*Quousque, queſo, ad hunc modum
Inter nos amore utimur ſemper ſurrepticio?*

INDEX

I N D E X

R E R U M E T V E R B O R U M .

A.

- A** Blativus absolutus quid inducat. 269.
A Absens an vincat interdum. 392. an
 & quando possit conveniri. 336.
 Abstentionis , quæ fit ipso jure , quis fit
 effectus . 180.
 Abstinentia se an prætor habeat here-
 dis loco . 201.
 Absumptum non videtur quod versum
 est in corpus patrimonii . 341.
 Absurdum est , magis dilectum , magis
 gravari . 256.
 Acceptilatio facta jussu mulieris an dis-
 solvat dotis promissionem . 55.
 Accessiones accessionum an admittantur .
 14.
 Actio ex testamento in quibus similis
 est actionibus bonæ fidei . 22. 28. 307.
 cur non adquiratur per procuratorem , &
 quæsita retineatur . 19. cur directa de dolo
 non detur adversus uxorem . 71. sepulcri
 violati non est hereditaria ; transit tamen
 in heredem , & quare . 140. an quæ dat-
 ur fideicommissi nomine sit proprie actio .
 273. quæ datur in heredem , qui non ex
 integro restituit . 319. pignoratitia quid
 proprium habeat . 320. 352. operarum an
 transeat ad fideicommissarium . 341. semel
 extincta an reviviscat . 347. subrogata cu-
 jus naturam & conditionem adsumat . 357.
 subsidiaria cur & quando detur fideicom-
 missario . 361. redhibitoria quid sit , &
 quamdiu duret . 362. legis Aquiliæ an sit
 hereditaria , & heredi competit . 368. an
 sit mere penalitatis , & cui detur , & in quem .
ibid. Pauliana & edictum fraudatorium ad
 quid dentur . 370. an cedendo actione li-
 beretur , qui tenetur ex eo quod habeat
 actionem . 372. quibus casibus teneatur quis
 præstare actionem , quam habet . 374.

Actio directæ efficaces ubi sunt an
 utiles sint necessariæ . 372. quæ trans-
 feruntur ipso jure a primo in secundum fi-
 deicommissarium . 275. quo modo transfe-
 rentur in fideicommissarium . 290. de novo

Tom. VIII. Vol. II.

- adquisitæ an transeant ad fideicommissa-
 riū . 318. confusæ per aditionem , an re-
 stituantur restituta hereditate . 318. 375. an
 omnes præter directam transeant . 330. qui-
 bus casibus ipso jure transeant sine restitu-
 tione hereditatis . 357. prætoria , quæ sunt
 temporales , quæ perpetuae . 362. tempora-
 les in quibus differant a perpetuis . *ibid.*
 civiles quæ sunt , & quamdiu durent . *ibid.*
 hereditariae , quæ transeant ad fideicommissa-
 riū . 368. directe & utiles an concurrere
 possint in eadem persona . 373. legati &
 fideicommissi nomine quare tres dentur . 399.
 Adiens hereditatem certus esse debet de
 jure suo . 135. 141. 142. an recte audeat
 qui se credit servum , cum sit liber . 172.
 173. adiens contrahere videtur cum credi-
 toribus . 194. adiens ex institutione an possit
 pupillarem substitutionem repudiare . 193.
 Aditio hereditatis in quibus differat ab
 agnitione bonorum possessionis . 128. quid
 sit , quid cretio , quid gestio pro herede ,
 quid immixtio , & in quibus differant ,
 136. 137. 138. 180. aditio & repudiatio
 an eodem jure regantur . 143. an magis sit
 animi , quam facti . 161. quibus verbis fiat .
 162. 188. qui sunt ejus effectus præcipui .
 137. 163. an sit individua . 175. solemnis
 & expressa quomodo differat a tacita . 188.
 an coacta , sit etiam aditio , & quare . 291.
 295. an semper solutionis loco sit . 320.
 364. aditio hereditatis , & ejus restitutio
 quantum ad jussum patris vel domini quo-
 modo differant . 364. quæ fit tutore auto-
 re quomodo differat ab ea , quæ fit per tu-
 torem . 181. 366. coacta in quibus videat-
 ur aditio , in quibus vero non videatur .
 367.

- Æris alieni personalis actio an fundum
 sequatur . 278. æs alienum an sit loci , an
 universarum facultatum . *ibid.* an ipso jure
 minuat quartam . 281.
 Æstimatio an sit vice rei . 122.
 Ætas legitima quæ censeatur . 272.
 Agere ex contractu an is possit , qui non

E e e

- implevit ex sua parte . 381. agere non
valenti aut impedito non currit præscriptio.
198. 224.
- Alienare intelligitur qui patitur usucapi.
231.
- Alienatio fundi ab herede gravato facta
an & quando revocetur. 315. rerum fidei-
commisso subiectarum an & in quantum
& quomodo valeat. 283. 312. 315.
- Alimenta an perpetuo relicta intelligan-
tur. 259.
- Ambitio in jure quid saepe significet. 365.
- Amittere & omittere hereditatem quo-
modo differant. 125.
- Annua plerumque dantur alimentorum
nomine. 80.
- Annus impletus an inceptus expectetur.
206. 232. 233. an inceptus habeatur pro
completo quoad honores. 377.
- Antichresis quid sit . 32. expressa quid
differat a tacita . 33.
- Appellationis causa an possit agi *prose-
pōs*. 392.
- Arbitratus & consilium quomodo dif-
ferant. 218.
- Arbitrium boni viri an semper certum
sit. 70.
- Arenarii spontanei an sint infames. 286.
- Auctoritas curatoris dolo malo interpo-
sa rata non habetur . 66. tutoris in ade-
unda hereditate an valeat sine ipsius pupili
voluntate & actu. 187.
- B.**
- B**eneficio legis indignus est qui commit-
tit in legem . 197. 198. beneficio nos
adjuvari non decipi oportet . 117. beneficium
legis an sit perpetuum . 168. non debet
porrigi in alterius injuriam . 8. beneficium
restitutionis non debet esse damnosum al-
teri . 185. 390. quare non habeat locum
in transactionibus . 389. beneficium inven-
tarii quid præstet . 375. beneficium separa-
tionis bonorum quibus detur . 370. benefi-
cium postulans in alterius injuriam an au-
diatur . 293.
- Bona venalia pendere sub hasta in va-
cuum quid sit . 62. bona vacantia cui de-
ferantur . 287. bona , restitura hereditate
ante diem fideicommissi , an præmortuo fi-
deicommissario redeant ad heredem quasi
donata . 337. bona patris an re vera sint
filii vivo patre 370. bona testatoris an pu-
pilli continuerant fideicommisso , in quod
directa pupillaris conversa est . 379.
- Bonæ fidei possessor & fructarius in
quibus convenient , & in quibus differant .
20. 21. an lite contestata incipiat esse ma-
- le fidei possessor. 20.
- Bonis publicatis ob delictum heredis an
filius hereditatem adquirat cum sua causa
& onere . 285. bonis paternis se abstinen-
s an impune ea emere possit per interme-
diā personam . 383.
- Bonorū possessio an sit mixti imperii .
189. an valeat præmature agnita . 190. bo-
norū appellatione adjecta hereditati an
fideicommissum videatur particolare potius,
quam universale . 299.
- Bonum nomen quis præstet . 57.
- C.**
- C**apacitas quo maxime tempore spe-
ctetur . 177.
- Captiose prævenienda non est alterius
diligentia . 168.
- Causa necessitatis excludit subtilitatem
juris . 65. causus omisus an remaneat in dis-
positione juris . 82. 103.
- Causa quid sit . 7. 203. quid distet a
poena . 211. finalis quid distet ab impul-
siva . 203. legati an colharet legato . 212.
- causa omnis in quibus actionibus præstetur.
7.
- Cautio omnis incerta & fragilis est . 297.
368. cautio præatoria de fideicommisso uni-
versali interposita , quid distet a conventio-
nali . 326. cautio , & satisatio quomodo
differant . 368. cautio fideicommissi quomo-
do differat a fructuaria . 248. 399. cautio
Mutiana in quibus locum habeat . 208.
209. V. *infr. Mutiana*.
- Circuitus quare vitandus est . 343.
- Clausulæ codicillaris quis sit effectus .
379.
- Coactæ aditionis poena . 289. coactio
adeundæ hereditatis quare sit superflua . 285.
- coacto adire quænam auferantur , aut non .
342. 343. coactus adire an alieno periculo
adeat . 285. 291. 335. quid amittat , quid
retineat . 291. 292. 320. an retineat quar-
tam ab his , qui non coegerunt . 300. an
falcidiā inducat . 297. an amittat heredi-
tatem per servum qualitam . 315. quare a-
mittat quartam , & retineat fructus pro
cultura & cura . 316.
- Collegium & collegiati quomodo diffe-
rant . 277.
- Commendatio an habeat vim fideicom-
missi . 385.
- Communio quæ solet esse inter virum
& uxorem . *ibid.*
- Communis opinio pro veritate habetur.
150.
- Compensatio an possit opponi ad mo-
randam actionem dotis . 108. 123.
- Con-

Conditio nuptiarum de quibus nuptiis intelligatur. 64. conditio quid. 202. conditio facti & conditio juris quomodo differant. 141. 142. 153. 193. cuius eventus nihil operatur est an sit expectanda. 162. tacita an suspendat actum. 202. deficiens an faciat deficere dispositionem. *ibid.* resolutoria an proprie sit conditio. *ibid.* collata ad praesens vel præteritum an habeat vim conditionis. 203. omnino extitura an pro conditione habeatur. *ibid.* pro pacto & lege contractus sumpta. *ibid.* conditio, demonstratio, modus & causa, in quibus differant. 203. 204. impossibilis cur vitiet in contractibus, & vitietur in testamentis. 205. quibus casibus pro impleta habeatur. 207. 212. 224. 262. an deficiat quæ casu extinguitur. 208. ut mater sit cum liberis quomodo sit accipienda. 209. an semel defecta resumatur. 210. juris jurandi quibus remittatur. 214. 217. viduitatis adscripta in testamento cui remittatur & quare. 215. 241. 242. 365. pluribus in testamento apposita, an in singulos divisa videatur. 216. 230. hæc, si in capitolium non ascenderit, cur aliter in legatis, aliter in institutionibus accipiatur. 219. quando deficiat. 220. an sit onus. 224. quando censeatur repetita in substitutione. *ibid.* existens an retro trahatur ad tempus mortis. 227. an impleri possit invito eo, in cuius persona impleta est. 229. an impleatur per æquipollens. 231. an nuda voluntate dari possit, & remitti in eodem testamento. 235. an cum semel exstitit retro trahatur ad tempus contractus. 243. an tacita faciat legatum conditionale. 344. an aliquando sumatur pro modo. 345. non faciendi an aliquando habeatur pro impleta. 250. emancipationis adscripta institutioni, an censeatur repetita in legatis. 252. disjunctiva an & quando resolvatur in conjunctivam. 254. in quibus differat a mora. 255. collata in personam pupilli an a pupillo impleri possit sine tutoris interventu. 254. si rationes reddiderit an sit mixta in dando, & faciendo. 258. semel impleta an resumatur. 262. 306. 380. adjecta heredi instituto an censeatur repetita in substituto. 262. defeta quæ resumatur in annuis legatis. 265. si sine liberis, quando deficiat 252. 306. & seqq. an & quando intelligatur in fideicomissio relicto a filio. 377. de quibus liberis intelligatur. 399. si sine liberis deceserit, quomodo differat a conditio ne si liberos non habuerit. 305. si sine herede deceserit, quare de liberis accipiatur.

306. si ab herede satis non exegerit an habeatur pro remissione cautionis. 266. existens an efficiat ne res legata sit heredis. 267. casualis quomodo differat a potestativa. 205. 211. 268. faciendi, quomodo discrepet a conditione dandi. 271. an voluntate, aut sermone fiat. 213. 214. conditiones negativæ quo remedio impleantur. 208. 213. 365. mixtae quæ sint, & quando impleri possint. 210. quo sensu dicantur individuae. 216. ad quid duæ disjunctivæ pro una habeantur. 217. qua forma implenda sint, & an sint ambulatoriae. 229. an sui natura cohærent personæ, in qua primum sunt constitutæ. 235. quæ dicantur facto consistere. 237. 238. quæ fictionem non recipient. 252. 272. quæ tacite insunt, ad quid non faciant conditionalia legata. 263. 268. quæ possint per alium impleri. 325. quæ non pertineant ad officium prætoris. 326. conditionum varia species & differentiæ. 238. disjunctivarum an indistinctæ aliam implere sufficiat. 254.

Confessi in jure an pro judicatis habeantur. 201.

Consentire an videatur, qui verecundia non contradicit. 104.

Contractibus insunt quæ sunt moris & consuetudinis. 326. contractus cur recipient incrementum fructuum, non fideicomissa. 345.

Contumacia heredis an purgetur poenitentia. 297.

Conventio, ut fructus dotis sit in dote, an valeat. 69.

Copia instrumentorum hereditariorum quibus fiat. 147. 148. copia probationum unde pendeat. 258.

Creditor institutus a debitore an detractat debitum & falcidiam. 338. institutus, & rogatus restituere quidquid ex hereditate superfluerit, an imputet in debitum quæ consumpsit. 391. onerosus & gravis non est audiendus. 23. an cogatur per partes accipere. 27.

Cretifodinæ, auri vel argenti fodinæ, an fint in fructu. 97.

Cretionis solemnitas an sublata. 191.

Culpam objicere non potest is, qui lumen ex ea sentit. 111.

Curator ultra vires bonorum dotem constitutens an teneatur in solidum. 75.

D.

Damnatus ad triremes cur amittat jus eligendi. 305.

Damnum dedisse videtur qui dedit occasionem damni. 171. damnum heredita-

Eee ij

- tis unde suppleatur. 327.
- Dare cur videatur qui non adimit quod adimere potest. 379.
- Datum heredi conditionis implenda causa an veniat in restitutionem fideicommissi. 229. an imputetur in falcidiam, & Trebellianicam. *ibid.* an ex voluntate defuncti, aut magis ex voluntate dantis capiatur. 292. an & quomodo repetatur rescisso testamento. 228. sub una conditione an sub contraria intelligatur ademptum. 225. datum vel legatum mihi videtur quod contemplatione mea alii datum vel legatum est. 180.
- Debitor an liberetur naturali interitu rei. 19. hereditarius an lucrum consequi possit ex culpa heredis in fraudem fideicommissi. 361. an liberetur solvendo heredi ante restitutam hereditatem. 363. an cogatur invitus ex delegatione mutare creditorem. 92.
- Delegatio an sit pro justa præstatione. 251.
- Deliberans an cogi possit adire & restituere. 290.
- Delictum, quod impedit indulgendum, an tollat indultum. 172.
- Demonstratio quid, & an abeat viii conditionis. 203. 212.
- Denuntiatio creditoris an constituat debitorem in mora. 21. 22.
- Deportatus an habeatur pro mortuo. 115. 305. quid amittat, quid retineat, & quid differat a damnato in metallum. 237. 238. 305.
- Desideria morientium ex arbitrio viventium colliguntur. 380.
- Detractio duplicitis quartæ quibus permittatur. 395.
- Dies interpellat pro homine. 12. non expectatur, cuius eventus nihil novi allaturus est. 172. petendæ bonorum possessionis cui & quando cedat. 179. incertus an faciat conditionem. 204. 205. 252. adjectus legato mulieri relieto, si nupserit, an sit expectandus. 249. adjectus favore heredis quid differat ab adjecto favore fideicommissarii. 307. 355. inceptus in quibus habeatur pro completo. 332. 333. pubertatis appositum legato an conditionem contineat. 376. 377.
- Difficile in jure pro impossibili habetur. 359.
- Dispositio hominis facit cessare dispositiōnem legis. 156. dispositio qualibet an explicetur actu primo. 241. quando pro parte deficiat. 378.
- Divortium an pro contractu habeatur. 79.
- Dolo non facit qui restitutus est alii, quam quem convenit. 116. dolus auctoris an noceat successori. 118.
- Dominium transfertur in ecclesiam sine traditione. 357. pignoris distracti an transferatur in heredem. 383. an permutare videatur qui rem emit ex pretio rei venditæ. 384. an transferatur in heredem sine apprehensione. 356. bonitarium quid distet a quiritorio. *ibid.*
- Dos adventitia quid. 41. cum judicio petitur, vel ultro solvitur, an patris & filiae requiratur voluntas. 93. an cedat lucro mariti. 41. quot modis dicatur perpetua. 38. an sit donatio vel contractus. *ibid.* an esse possit ubi matrimonium non est legitimum. 39. quot modis fiat proficitia, quot modis adventitia. 39. 40. 41. 42. 56. an detur titulo oneroſo. 44. quæ dicatur nulla. 44. 51. 69. an invita filia patri reddi possit soluto matrimonio. 52. an semel data filie possit adimi vel minorari. *ibid.* an promissa filiae resolvatur per emancipationem. *ibid.* an possit substitutione vel fideicommissio gravari, aut adimi per exheredationem. 52. 59. an dupletur si promissam ab alio maritus stipuletur ab uxore. 53. ubi esse debeat. 63. an minuatur propter impensas necessarias. 63. 64. quota die redderetur jure veteri. 79. receptiōnē quid. 83. 102. a patre data in quibus differat a data ab extraneo. 83. an sit vice legitime, & illius representatio. 92. an deduci possit ex bonis fideicommissi transversalis. 312. an prælegata contineatur fideicommissum. 338. 388. an cadat in fideicommissum. 338. an imputetur in falcidiam. 338. 355. an constante matrimonio reddi possit uxori. 73. an repeti possit. 105. 106. an videatur communis, & quæ colligantur ex ea communione. 63. quasi dos quid. 73. dotale prædium an constituantur sola conventione. 89. dotales dicuntur fundi pistrinorum adscripti emolumentis pistrorum, & quo jure. 85. dotatam esse filiam cur patris interfit. 38. an contra dotem sit conventio, quæ mulierem superstitem facit indotatam. 72. in dotem data quo modo repetantur. 45. dotem an numeratio an cautio faciat. 49. dotem datam repeti dum speratur matrimonium incivile est. 74. dotem promittens extraneus cui teneatur. 54. in dote quæ sumatur interpretatio. 53. an dote per acceptilationem constituta, nuptiis non secutis, pristina maneat obligatio. 58. ex dote redenda quomodo pacilci liceat. 79. an do-

te prælegata uxori , dotis usuræ legato con-
tineantur . 87. de dote actio an & quan-
do detur patri . 92. quo jure communis
sit patri & filia . 93. an denegetur patri .
104. quando fiat propria filia . 112. 113.
an constante matrimonio mulieri competat.
123. an doti compensatio possit opponi .
108. 123. dotis actio an invito domino ad-
quiratur . 60. dotis æstimata vel non æsti-
mata periculum ad quem pertineat . 46.
47. 49. 50. dotis æstimatione an sit simplex
venditio . 50. dotis conditio an pactis de-
terior fieri possit . 52. dotis datio an sit
donatio . *ibid.* dotis modus qualis constituen-
dus sit . 66. 70. dotis petitio an tacite re-
mittatur silentio longi temporis . 69. dotis
causa an deterior fieri possit dolo aut cul-
pa mariti . 79. dotis promissio an sit spe-
cies donationis . 83. dotis exigenda dilatio
quare non sit donatio . *ibid.* dotis repræ-
sentatio an sit quædam donatio . 106. dotis
prælegatum in quantum sit utile . 337. 338.
dotis legatum an sit proprio legatum . 388.
an dotis acceptio probetur ex præstatione
usurarum dotis . 1. dotis causa an semper
sit privilegiaria . 38. dotis favore ad quid
cogatur heres . 46.

Dubitans de statu testatoris , aut de sta-
tu suo , an possit adire . 153. dubitans quid
distet ab errante & ignorantie . 173. du-
bitationis tollenda causa contractibus appo-
sita an jus commune laedant . 10.

Duplicis quartæ detractio quo jure sit in-
troducing . 395.

E.

Eadem an admitti possit ad legatum
ut nupta & ut vidua . 249. 264.

Edictum de alterutro quid sit . 104. an
hodie sublatum sit . *ibid.* 338.

Effectus actus legitimi an aliqua mora
possit suspendi . 174. effectus clausulae codi-
cillaris quid sit . 379.

Electa inepta actione , an videatur per-
empta idonea . 185.

Electio an magis sit facti , quam juris.
305. electionis sumptus an debeat fieri de
mensa ecclesiae . 197.

Electio an sit legatarii cui pareat condi-
tioni . 234.

In emancipatione quid magis spectetur ,
an jus & potestas legis , an beneficium &
voluntas patris . 215.

Emere rem meam an possim . 263.

Emptor an præstet usurias medii tempo-
ris . 17. bonæ fidei an definit esse bona fidei
ob supervenientem scientiam rei alienæ . 20. fundi an teneatur stare locationi

vendoris . 109.

Enunciativa verba an sufficient ad fi-
deicommissum . 384.

Epistola quid sit . 354. an fieri possit
inter presentes . *ibid.*

Error jubentis adire an vitiet aditio-
nem . 173. in ætate an facti sit , an juris.
184. in nomine an vitiet . 212.

Evictio an præstetur pro Trebellianica .
374. an præstetur pro prælegatis . *ibid.* evi-
ctionis potestas an tollat intellectum resti-
tutionis . 344.

Exceptio doli mali opposita quam vim
habeat . 101. quæ cohæret personæ an pro-
fit fidejussionibus . 99. 100. 181. quæ possit
opponi in exceptione rei judicatae . 101. an
restitutæ vel restituenda hereditatis adju-
vet heredem . 318. bonorum maternorum
an inducat fideicommissum bonorum pater-
norum . 393. quare inutilis sit in fideicom-
missio a patre reliquo . *ibid.*

Executio sententiae quo remedio suspen-
datur . 365.

Executores testamentarii quibus in casi-
bus habeant actionem contra heredem . 381.
an possint implorare officium judicis cum
non habeant actionem . *ibid.*

Exheredatio an vires habeat non adita
hereditate ex testamento . 107. an tollat
dotem ante datam filia . 52. 59. an possit
ab uno gradu fieri . 376. exheredatus an
pro mortuo habeatur . 129.

Existentia sui heredis quid confirmet .
157. 363.

Expressa figura conditionis an plus va-
leat quam tacita . 234.

Expromissor quis . 121.

Extraneus quomodo efficiatur heres . 186.
F.

Factum an transeat a servo in domi-
num . 229. factum omne incertum
est . 9.

Falcidia non deducitur ex legato paupe-
ribus reliquo . 377. ejusdem detractio an
heredi tantum data sit . 360.

Falsa causa quando vitiet vel non vitiet
legatum . 213. 249. quæ confertur in futu-
rum an habeat vim conditionis . 378.

Falsa conditio an vitiet legatum . 250.

Falsa demonstratio an vitiet dispositio-
nem . 203. 212. an faciat legatum . 221.
250.

Fideicommissa ex quo jure profecta sunt.
273. an sint onera . 275. 372.

Fideicommissarius an sit heres . 229. 274.
an vere dominus efficiatur post restitu-
tione . *ibid.* an detrahatur quartam ex legatis .

279. an Trebellianicam. 280. cui pars hereditatis restituta est an teneatur pro rata ad onera. *ibid.* qui coagit adire quo iurc utatur. 281. an ille tantum, ad quem transeunt actiones, cogere possit. 297. an habeat fideicommissariam hereditatis petitionem adversus heredem. 319. an alium delegare possit, cui se heres obliget. 329. an possit consequi quod ad heredem pervenire non potuit. 339. an qualiscumque pro legatario habeatur quoad falcidiæ deductio nem. 342. quid juris habeat in rebus hereditariis ante restitutionem. 356. an indigeat usucapione, ut fiat legitimus & quiritarianus dominus rerum hereditiarum. *ibid.* ex quibus legis falcidiæ detrahatur. 360. ubi convenientius sit. 369. an heredis, an defuncti personam representet. *ibid.* quid amittat, quid fiscus vindicet. 370. an secundo fideicommissario imputet quartam ab herede detractam.

386.

Fideicommissum familij relictum an graduale inducat. 269. quando transmittatur ad heredem fideicommissarii. 301. an semel extinctum reviviscat. 306. quibus verbis inducatur. 308. quomodo probetur. *ibid.* an ultra vires relictum, ex fructibus supplendum sit. 321. quo jure transeat sine reali restitutione. 329. quomodo spectetur in ponenda ratione legis falcidiæ. 329. 330. an præstitum ex minus solemini testamento condicatur ut indebitum. 335. an transeat ad heredem fideicommissarii. *ibid.* relictum impuberi ad tempus pubertatis an sit purum. *ibid.* an testamento, codicillis, epistola, nutu relinqu possit. 354. 378. an verbis directis ad fideicommissarium relinqu possit. 354. an a succendentibus ab intestato relinqu possit. 361. 379. 394. quando nam pro partibus hereditariis aut virilibus debeatur. 383. a quo relinqu possit. 394. purum quid distet a conditionali & in diem. 395. quis præstare teneatur. *ibid.* ab uno herede relictum an censeatur ab alio tacite repetitum. 396. tacitum an varias habeat species. 303. an hæc verba fideicommissi, quod ex hereditate superfuerit, deminutionem hereditatis admittant, an fructuum additamentum. 351. 352. an relictum pupillo, tutori restitu possit.

192. 366. 400.

Fidejussor pro dote danda vel restituenda a quo dari possit. 62. 63. an teneatur de usuris. 22. fidejussorem idoneum accipienti an aliquid imputari possit, si postea fiat non solvendo. 250. 251. fidejussores non idoneos admittens an alias exigere possit.

57.

Fiduciarius heres an teneatur restituere quicquid minus impendit.

387.

Filiæ cur interfit, dotem potius actione de dote repeti, quam conditione indebiti. 115. filia an imputet fructus fideicommissi in dotem. 313. an paciscaens matri dotem reddi, matri querat actionem.

353.

Filius heres institutus an possit sine iussu patris adire, aut implere conditionem. 128. 129. an accipiens a statulibero conditionis implenda causa relictum postquam abstinuit, aliquando videri possit pro suo gerezre. 139. 140. quibus casibus adire possit sine iussu patris. 144. an morte sua possit facere deteriorem conditionem patris. 148. in quibus, patre furioso, pro patref. habeat. 162. an patre invito, sicut servus domino, adquirat. 174. an hodie possit adire hereditatem adventitiam sine iussu patris. 182. 187. 301. magis provocandus est meritis ad paternâ obsequia, quam pactiobibus adstringendus. 183. solvens æs alienum patris an agnoscere hereditatem videatur. 186. an si sit institutus fideicommitti patris nomine possit. 276. an amittat legitimam, vel Trebellianicam, si non fecerit inventarium. 192. quomodo probetur. 258. an mortis causa donare possit ipsi patri consentienti. 277. in quibus non sequatur jus potestatis. 295. an omnino sit adquisitionis incapax sicut servus. 301. an naturalis faciat deficere conditionem, si sine liberis. 303. an interfit qua via consequatur hereditatem. 320. cur dicatur præteritus, licet hereditas ei per fideicommissum relista sit. *ibid.* quare non amittit legatum, et si pro parte institutus abstineat.

ibid.

Fiscus an succedat cum sua causa & onere. II. III. III. an usuras exigat etiam non deductas in stipulationem. 27. an succedat ut heres in bonis vacantibus. 195. 287. an succedens in jus privati, jure privatorum utatur. 16. 239. an quartam detrahatur restituens hereditatem. 285. an heredis loco habetur. *ibid.* an dicatur adire hereditatem. 287. an omisso inventario teneatur creditoribus ultra vires bonorum.

ibid.

Fœneratores unde dicantur munuscularii.

36.

Fœnus quid sit. 32. an vetitum fuerit sacerdotibus Paganorum.

36.

Foricarii qui sint.

16.

Fratrum nomine an contineantur sorores.

383.

Fraus præsumitur ex eo quod quis emit per interpositam personam.

182.

Fructus percepti ante petitionem here-

di-

ditatis an veniant ut accessiones . 14. fructuum an esse possint , an usuræ usurarum . 12. an jure feminis , an jure soli percipientur . 19. quid distent ab usuris . 25. dotis percepti ante nuptias an convertantur in dotem . 26. 60. an retro trahantur . 94. qui sint industrielles , naturales , civiles . 28. pendentes an sint pars fundi . 97. 334. cuiuslibet rei dotalis an ad maritum pertineant . 124. an pendente conditione vel die veniant in restitutionem fideicommissi . 306. 307. an hereditati accepto ferantur . 306. an debeantur ex mora in legatis & fideicommissis , sicut usuræ . 307. an perceptis ex rebus donatis , in donatione computentur . 306. an inventi in hereditate tempore mortis pro fructibus habeantur . 307. 316. fundi dotalis , soluto matrimonio , quomodo dividantur inter virum & uxorem . 94. 95. 307. an percepti ante moram veniant in restitutionem fideicommissi . 308. 311. 316. quibus liberis non imputentur in quartam . 308. 345. 397. pendente die vel condizione percepti an iudicio testantis videantur percepti . 311. medi temporis an veniant in restitutionem fideicommissi . 321. 352. 358. an imputentur in quartam . 321. 397. an eorum usuræ & mercedes ante diem fideicommissi perceptæ cadant in fideicommissum . 351. quando omnes medi temporis veniant in restitutionem . 387. percepti post aditam hereditatem an veniant in fideicommissaria hereditatis petitionem . *ibid.* an percepti per decennium consumant quartam . *ibid.* fructum vice quæ sunt . 326.

. Frustra legis auxilium implorat qui committit in legem . 198.

. Fundus dotalis quibus casibus a marito possit alienari . 85. quasi dotalis an alienari possit . 86. ad dotem destinatus an ab sposo possit alienari . *ibid.* dotalis proprie quis sit . 90.

. Furiosus an possit adire & restituere . 327.

. Furtum rei communis an committatur a socio . 6.

G.

Generalis confirmatio an pertineat ad id quod specialiter ademptum est . 322.

Genero centum legatis a patre filiæ dotti causa an utriusque competit actio . 247.

. Gerere non videtur pro herede , qui patrem funeravit , & quare . 186.

. Gravatus non est heres satisfactionis onere , & quare . 372.

. Gravatus in uno , relevandus est in alio . 238.

Gregem ex agnatis suppleri oportet . 351.

H.

Hereditas cui possit ex Trebelliano restitui . 65. an adita semel , remaneat hereditas . 125. 141. 307. an scindi possit . 125. 173. 276. an nondum delata repudiari possit . 127. quot modis adquiratur vel amittatur . 125. an sit in operis servi . 143. an non adita transmittatur ad heredem . 148. an licet non transmittatur , jus tamen deliberandi & adeundi transmittatur . 192. non agnita in suis heredibus , ad quos transmittatur . 187. an collateralium non adita transmittatur ad suos . 188. quomodo adquiratur . 189. infanti delata , eo mortuo impubere , quo jure devolvatur ad patrem . 191. an sit individua , & per eam jus adeundi . 166. 192. 193. quomodo differat a bonorum possessione . 292. 293. an , sicut bona , non intelligatur , nisi deductis oneribus . 298. quare suspecta dicatur . 316. an per procuratorem adquiri & restitui possit . 329. 367. an pro restituta habeatur hoc ipso quod coactus heres adiit . 333. 369. 370. an servo restitui possit antequam liber factus sit . 342. an medio tempore quæsta per servum hereditarium veniat in restitutionem fideicommissi . 358. an adquiratur sine prehensione rerum hereditiarum . 367. an sine corpore , juris habeat intellectum . *ibid.* an absensis procuratori possit restitui . *ibid.* an codicillis dari aut adimi possit . 378. quibus casibus habeatur pro restituta . 391. an pupillo restitui possit sine tute , & vice versa . 400. quare possit restitui curatori furiosi . *ibid.* damnoqua quare sit hereditas .

155.

Hereditatis aditio an constat in animo . 135. V. *Aditio*. Hereditatis nomine an veniant legata & fideicomissa . 284. 387. hereditatis restitutio an spectetur ut solutio , an ut successio . 329. 330. hereditate vendita an teneatur venditor de evictione rerum singularium . 155. hereditati quare furtum non fiat . 367.

. Heredi an pro sit opinio sua . 150. cur detur tempus ad ineundum inventarium , quod non datur tutoribus & curatoribus . 195. quæ imputentur in quartam . 342. an competit conditio indebiti restituta hereditate , non deductis usuris non exactis . 348. heredis in potestate an sit probare se filium defuncti . 258. V. *Filius*. Heredis appellatio ad quos referatur in successione feudi & emphyteuseos . 306. heredis fiduciarii quis fuerit præcipuus usus . 335. herede recusante adire & restituere , an fi-

deicommissarius possit adire . 367. herede cessante in restituendo, vel morte prævento ante restitutionem , an & quo jure transirent actiones in fideicommissarium . 328.

Heres , coactus adire & restituens , an sit extra periculum interdicti fraudatorii . 370. an conventus actione personali teneatur pro portione hereditaria . 185. heres mariti quas possit compensationes opponere . 100. heres an etiam pro non idoneis prædiis debeat fiscalia onera agnoscere . 126. an possit adire institutus partim pure , partim sub conditione , & an una aditio sufficiat . 162. 163. 176. extraneus subripiens aut amovens rem hereditariam quid distet a suo . 140. an omissam quartam repeteret possit cum fructibus : 395. scriptus , qui simpliciter adiit & pure omisso inventario , quibus teneatur in solidum , quibus vero non . 194. an qui fecit inventarium , solvens creditoribus etiam posterioribus liberetur . 196. omittens vel celans sciens & dolo malo in confiendo inventario quomodo puniatur . 197. an restituatur adversus repudiationem hereditatis . 201. 202. qui semel existit , an heres esse definit restituta hereditate . 274. an post restitucionem fideicommissi convenire & conveniri possit . 274. 318. quare vel uno ex fideicommissariis postulante cogi possit adire & restituere in solidum . 276. an possit cogere fideicommissarium , ut sibi caveat de evictione fundi , quam retinet loco quartæ . 278. an possit onerari ultra vires hereditatis . 279. an solus , non fideicommissarius , possit quartam deducere . ibid. an fideicommissum præstans ante diem creditores fraudet . 329. cur omissam quartam condicere possit . 310. cur cogi possit a fideicommissario singulari . 282. cur rogatus coheredibus restituere portionem simpliciter , vel bona , vel partem bonorum , restituat prælegata : non vero rogatus restituere partem hereditatis . 284. an coactus adire & restituere in alio loco , quam ubi domicilium habet , teneatur sumptus itineris de suo facere . 288. 289. an cogatur dicere causam recusationis . 290. an audiendus sit , dicens testamentum nullum & irritum , ceteris silentibus . 294. an heredis heres cogatur adire . ibid. quandonam cogatur adire ante conditionem . 324. rogatus restituere quidquid ex hereditate bonisve testatoris ad se pervenerit , quibus in casibus etiam fructus restituat . 326. fiduciarius quis sit , & unde dicatur . 335. fideicommissum restituens ante diem an possit condicere quasi indebitum . 289. fideicommissarii , qui coegerit fiduciarium , an teneatur recipere fideicommissariam hereditatem . 332. scriptus agens vel conventus post restitutionem , quo casu non repellatur nec adjuvetur exceptione restituta hereditatis . 336. ex quibus causis nec submoveatur nec liberetur restituta hereditate . 342. quorum nominum periculum prestat . 348. an teneatur usuras æris alieni solvere ex fructibus medii temporis . 348. quæ solvens usuras æris alieni non reputetas fideicommissario . 349. an præstet periculum mancipiorum & prædiorum urbanorum . 351. rogatus restituere quod supererit ex hereditate , quos fructus restituat . 351. 352. an possit compelli per tutorem adire & restituere infanti . 366. cur simpliciter necessarius , non vero suus , cogatur adire . 287. 316. ubi convenientius sit . 369. an ex persona sua privilegio fori utatur . ibid. an cogi possit , quamvis constet hereditatem non esse solvendo . 371. an teneatur de evictione certæ rei legatae vel fideicommissæ . ibid. an teneatur cavere fideicommissario de evictione rerum hereditiarum . ibid. an teneatur satis dare de fideicommisso solvendo . ibid. an rogari possit expresse , ut aliquem heredem instituat . 375. an rogatus restituere , pignus per se vel per alium recte emet . 383. an possit gravari compensatione quartæ cum debito . 388. an cogi possit restituere , licet ei de indemnitate non caveatur . ibid. an deducat æs alienum illi remissum ultro perinde ac si solvisset . 393. quam habeat actionem , ut solutum consequatur , qui solvit æs alienum hereditarium . 394. rogatus restituere quidquid ex hereditate supersit , usque ad quam partem hereditatis alienare possit . 399. Hyperocha quid . 388. Hypotheca in quibus rebus consistit . 399. I.

IMaginaria venditio vel locatio quare sit excogitata . 68.

Impensæ necessariæ quomodo serventur . 106. an impensarum appellatione continetur pretium fundi . 225. impensas in fundo factas quatenus repeatet heres . ibid. Impossibile quid dicatur . 359. impossibilis conditio , in quibus pro non scripta habeat . ibid. V. Conditio .

Improbus est , qui sollicitus est de hereditate viventis . 292. Im-

- Impubes an semper exheredatione notetur. 253.
- Imputatio & compensatio quomodo differant. 350.
- Incapaci an legari possit, ut restituat capaci. 302. 382. incapax capit propter eum, qui capax est. 302. incapax solidi institutus ex affe cur capiat hereditatem. 302.
- Indebito fideicommissio soluto an actiones cum effectu transeant in fideicommissarium. 358. indebitum ex fideicommissio datum an possit repeti. 371.
- Indignus est judicio defuncti, qui supremam ejus voluntatem destituit. 296.
- Indotata videtur, cuius dos non servit oneribus matrimonii. 72.
- Infans potuit exheredari in odium mariti. 376.
- Inopia patris an excusat filium, qui se immisicit. 189.
- Institutio directa an & quando trahatur ad fideicommissum. 382. an codicillis fieri possit. 378. conditionalis an pro pura habeatur ubi conditio existit. 153. facta sub conditione levissima quare pro pura habeatur. 363. prima quo casu praeferatur secunda. 260.
- Institutus sub conditione quando repudiare videatur. 207. ex certa re an habeatur pro legatario. 313. institutus & substitutus impuberi exheredato, & rogatus restituere, quando cogi potest. 317.
- Interurusum quid sit. 107.
- Intestatus decedens an facile testari videatur. 287.
- Inventarii beneficium multiplex. 169. & seqq. confeccio an remitti possit. 199. an possit prohiberi. ibid. inventarium conficiendum quæ potissimum requirat. 195. & seqq.
- Judex an propitiis auribus auditurus sit mulierem dicentem, cur maritus non urserit patrem ad solutionem dotis. 54. addictus iudicio dotis recuperandæ an desinat esse judex in parte quæ superest. 108. judicis officium quantum valeat in bonæ fidei iudiciorum. 1. 2.
- In judiciis omnibus bonæ fidei periculum rei peremptæ ad quem pertineat, ad actorem, an ad reum. 109. in iisdem, & in arbitriis, an juretur in litem. ibid.
- In judicialibus quare liceat poenitere ante item contestatam. 104.
- Juris auctores an intueantur quæ raro eveniunt. 151.
- Juris ignorantia in quibus excusat. 200.
- Jus ad crescendi an locum habeat inter fideicommissarios, tum universales, tum particulares. 382. 383. quare locum habeat inter coheredes etiam partes habentes, non inter confideicommissarios. 385. an locum habeat inter invicem substitutos codicillis. 379. quid sit. 396. inter coheredes quam habeat vim. 152. 154. 163. 396. cur transmittatur ad heredes, non jus substitutionis. 176. 217. quid differat a substitutione. 177. 217. quo casu locum habeat inter confideicommissarios. 276. 332. quo jure locum non habeat inter legatos conjunctis verbis & re. 251. jus audeundi per se an sit perpetuum, & quare. 168. 188. an interponi possit voce, scripto, nutu. 183. jus agnationis repudiari non posse, quid. 133. jus aureorum annulorum quid praestet. 221. jus an amittat quis, quod scit sibi competere, ex eo quod aliud elegerit, quod sibi quoque competere putabat. 185. jus deliberandi cur petenti non denegetur. 373. jus fisci an restringendum. 239. an facilius remittatur, quam privatorum. 324. jus patronatus cur remaneat apud filium. 331. 342. ecclesiasticum an transeat cum universitate bonorum. 331. jus publicum an privatorum voluntate tolli possit. 199. jus petendæ bonorum possessionis an ad heredem transeat. 178. jus alteri quæsitum an possit alter tollere. 357. jus sepulcri an remaneat apud heredem restituta hereditate. 331. 342. quibus servetur. ibid. jus vetat tolli liberam testandi facultatem. 303. jura an dividantur. 125.
- Jussa nubere, v. g. Titio, an ceteris nubere vetetur. 241. jussio herede vel legatario monumentum extruere, an possit multam testator indicere si non faciat. 207. jussus patris in quo distat ab auctoritate tutoris. 132. 144. jussus audeundæ hereditatis an sit facti, vel juris. 145. quo casu & quomodo revocetur. 147. 160. an solventur arrogatione jubentis. 147. an possit fieri per epistolam. 161. an praecedere debat aditionem, aut sufficiat ratihabitio. 128. 144.
- L
- Apidicinæ an sint in fructu. 96. eam cum commodum an ad maritum pertineat. 97.
- Lata culpa dolo comparatur. 311.
- Latitare quis dicatur. 209.
- Legatarius an cogatur parere voluntati testatoris contra legem. 223. cur non debat esse durioris conditionis, quam heres, quoad onus præstandæ cautionis. 230. an

compellatur officio judicis implere modum, praefito legato sub modo, & omissa curatione . 245. legatarii invicem substituti quare semper pro virilibus videantur substituti . 313. 314. legatam rem subtrahentes an furtum committant. 336.

Legatum, servo dotali relictum, cui adquiratur . 67. conditionale cur ante conditionem remitti possit, non repudiari . 134. pure & simpliciter relictum an sit praesens . 204. relictum in diem certum quid distet a relichto in incertum . *ibid.* sub modo quid distet a conditionali . 213. libertatis quid distet a fideicomisso . 260. ecclesia vel pauperibus relictum cui vel quibus debeatur . 224. relictum sub conditione, si mater morietur, an sit conditionale . 225. conditionale an legari possit a legatario . 227. an debeatur ei, cuius contemplatione relictum est . *ibid.* in annos decem, quo die debeatur . 233. in annos singulos, quo die debeatur . *ibid.* impuberi, cum pubes erit, an sit conditionale . 235. 236. Titio, si voluerit, an valeat & transmittatur . 244. quid differat a stipulatione . 256. 267. libertatis an differat a pecuniariis . 262. sub conditione relictum & translatum simpliciter an videatur sub conditione translatum . 262. conditionale quae habeat propria . 267. conditionale an pro puro habeatur aliquando, & vice versa . 267. partitionis seu partiarium an intelligatur, cum quis rogatur hereditatem partiri cum alio . 308. relictum in tempus liberorum an valeat prægnante uxore, ut transeat ad postumum . 309. dotis quare sit utile . 337. 338. an valeat rei suæ . 339. legatum & fideicomissum ubi praestari debeat . 369. an praestetur ultra vires hereditarias . 371. an quod absorbet majorem partem fideicomissi veniat in restitutionem . 284. an transferri possit de persona in personam . 382. an ab instituto relictum, censatur repetitum a substituto . 396. conditionale cur non transmittatur ante conditionis existentiam . 204. collatum in mortem heredis, quam conditionem habeat . 235. duobus ex legatis an unum possimus amplecti, aliud repudiare . 126.

Legatus an tempore legationis compellatur judicium accipere de adeunda hereditate, quam suspectam dicit . 222. 368. an petens tempus ad deliberandum, & impertrans, cogatur nihilominus adire & restituere . 322. an videatur coactus adiisse adiens & restituens post deliberationem . 323. an convenire possit a legatariis, & cre-

ditoribus hereditariis, si tempore legationis ei restituta sit hereditas ex Trebelliano . 368. 369.

Legitima unde detrahenda . 308. quomodo liberis relinquenda . 320. an diem & conditionem recipiat . *ibid.* an gravari possit reciproco fideicomisso . 355.

Lex ubi deest actio danda non est . 122. lex Julia de fundo dotali non alienando an pertineat ad res mobiles . 54. 58. quare permisit alienationem fundi dotalis consentiente muliere, non hypothecam . 85.

Liberi jam concepti quo casu pro natis habeantur, ut prosumt matri . 239. an debent esse deterioris conditionis, quam liberi liberorum . 266. legitimati per rescriptum Principis an faciant deficere conditionem, si sine liberis . 304. suscepti potest deportationem patris an id faciant . *ibid.* naturales an id efficiant . 380. exheredari an possint ad arbitrium . 376. naturales & ex his nati quare non excludant substitutum si sine liberis . 380. si cum patre prearent an pater illis supervixisse presumatur . 266. quod tempus habeant ad petitionem bonorum possessionem . 361. an nepotem & filiam continent . 398.

Liberi homines an nobis adquirant actionem . 353.

Libertas a quo praestanda . 257. an servata data possit adimi . 324. an tacite detur cum hereditate . 339. si relicta sit ab uno, & hereditas ab altero coherede, quis cogatur adire & praestare . *ibid.* quae sit eius levissima conditio . 222.

Liberti an censeantur de familia patroni . 269. quibus ex causis non amittant legatum relictum dum erunt cum uxore . 209.

Litis contestatio quid . 104. aestimatio, an vim aditionis habeat . 357. aestimatiōnem praetans an habeatur pro emptore . *ibid.*

Locationes prædiorum & vestigialium quo tempore fieri solerent . 95. locationis merces an sit vice fructuum . *ibid.*

M.

Macedoniano an locus sit, cum filius jussu patris, non avi, mutuam pecuniam accepit . 182.

Major & principalior obligatio an tollat minorem . 373.

Majores arbores fundi an sint in fructu . 54.

Mandatum generale an sufficiat in omnibus indistincte . 145.

Manumissio an vim habeat tacita aditio-

nis

- nis. 186.
- Maritus an restituatur aduersus estimationem dotis. 43. ratione dotis an habeatur loco creditoris, an emptoris. 44. an liberetur naturali interitu rei dotalis. 64. an teneatur oneribus hereditariis responde-re in solidum, an juxta vires bonorum, quæ mulier omnia dedit in dotem. 72. quam præstet diligentiam, aut pater ejus, qui dotem accepit. 72. 73. an lucretur do-tem, si uxor sua culpa perierit. 99. an semper utatur exceptione in quantum fa-cere potest. *ibid.* an ultra solvens solidum habeat conditionem indebiti. 100. au post sententiam locupletior factus in solidum conveniri possit. *ibid.* quare non amittat beneficium legis ob culpam in rebus dota-libus servandis. 101. an uxorem furiosam & indotatam teneatur alere. 105. quare teneatur ultro dotem acceptam faciens. 124. an soluto matrimonio, non satisdans de sol-venda dote post diem, compellatur dotem repræsentare. 337.
- Mater in dubio præsumitur infanti su-pervixisse. 81. pro filia dotem promittens an juvetur Vellejano. 39. pro filio partem debiti solvens an teneatur solvere reliquum. 243. quare soleat instituere liberos sub con-ditione emancipationis. 261. cur differat fideicommissum in tempus mortis patris. 310. matris iratæ professioni non creditur. 385.
- Materia communionis solet excitare dis-cordias. 241.
- Matrimonio soluto præmium definit es-se dotale. 86. matrimonium sine dote ma-gis videtur concubinatus. 78. V. Redin-grato.
- Meorum & tuorum appellatione an con-tineantur actiones. 323.
- Merces locationis in quibus sit vice fru-stuum. 95.
- Metum inferens semper est in mora, & quid inde sequatur. 25.
- Meus, qui erit, an in legatis faciat con-ditionem, an demonstrationem. 222.
- Milites arma magis, quam leges, scire debent, & quid inde. 194.
- Minor an restituatur ob omissionem in-ventarii. 199. an restituatur aduersus repu-diationem hereditatis. 296. 390. an resti-tuatur aduersus dotem vel donationem propter nuptias. 44. minores, qui semel adie-tunt damnosam hereditatem, a quo jus abitinendi habeant. 133.
- Mitius agitur cum lege, quam cum ho-mine, & quare. 88.
- Mobilia hereditatis, etiam usuconsumpta, quandonam veniant in restitucionem fideicommissi. 351.
- Modus quid. 204. quare adjectus lega-tis vel fideicommissis pro conditione ha-beatur. *ibid.* libertatem infringens, quibus remittatur, vel non. 246. in quibus diffe-rat a conditione. 256. an obseruetur pro conditione. 269.
- Monasterium in quibus sit loco nuptia-rum & filii. 398. 399.
- Mora quid. 18. quomodo contrahatur. 6. an sit inculpata, si non sit cui solvatur. 17. 18. 232. rei cur noceat fideiussori. 18. semel commissa an purgari possit. 20. an prosit aut noceat heredi. *ibid.* quare ejus definitio sit difficilis. 21. quomodo coer-ceatur. 90. an esse possit sine dolo. 109. creditoris, an debitoris noceat, cum uter-que est in mora. 110.
- Morte patris an emancipatione filius exe-at de potestate quid intersit. 310.
- Mortis causa quid capit. 143.
- Mortua in matrimonio muliere an dos cedat luero mariti. 66.
- Mulier major circumventa in dote an restituatur. 43. 44. nuptura promittens vel dans, centum puta, futuro viro, an intel-ligatur pro dote dare, licet dictum nou fuerit. 52. nubendo nulla dote dicta, quæ bona censemur in dote dedisse. *ibid.* pro-missam viro dotem an possit eo delegante alteri promittere. 65. virum decipiens an amittat privilegium mulieribus concessum in exactione dotis. 106. instituta & roga-ta restituere an deducat quartam & dotem quoque. 338. quæ conditio ei remittatur. 253.
- Municipia quid fuere. 288. an & quo-modio municipiis hereditas restitui possit. 315. Municipes an per se agere vel exci-pere possint. *ibid.*
- Mutiana cautio in quibus admissa sit. 213. an in omnibus conditionibus non fa-ciendi locum habeat. 247. 248. quibus in conditionibus de illa disputetur. 248. quo casu non est illi locus. 253. an in dona-tionibus habeat locum. 256.
- Mutuum an sit gratuitum. 29. datum sub pignoribus quid habeat speciale. 32.
- Mutus, surdus, cæcus, quare dotis no-mine obligetur. 56. an possit pro herede gerere, & adire. 127.
- N
- Aturalis obligatio quare tota transfe-ratur in fideicommissarium. 362. 363. an sit duplex, directa, & utilis. *ibid.* an juris civilis præsidio nitatur. *ibid.*

Negligentia , seu culpa , cur facilius excusat in universitate rerum , quam in re particulari . 312. negligentia heredis annoceat fideicommissario . 361. negligentiae suæ & culpe periculum an præstet heres , si temporalis actio præscripta sit ante restitutam hereditatem . 361.

Negotiorum gestor an teneatur si quædam non gesserit . 348. negotiorum gestorum actio an ei competere possit , qui suum negotium gessit . 394.

Nepotem ex filia relinquens an decedat sine liberis . 266. nepos est portio paterni corporis . 398.

Nimia subtilitas reprobatur in jure . 65. 400.

Nubenti filiæ datum simpliciter an in dotem datum videatur . 52. nubere noluisse an credatur , quæ per ætatem non potuit . 264. nupta cur non videatur , quæ non ex lege nupsit . 210. his verbis , cum nupta erit , quæ nuptia intelligentur . *ibid.* nuptiarum conditio collata in alterius arbitrium cur non valeat , dotti tamen promissio valeat . 218. nuptiis permisso , quæ videntur concessa . 77.

O.

O Blatio , obsignatio , & depositio pecuniae quam vim habeant . 7. 31. quamdiu sifstat cursus usurarum . 11. 27. 29. 31.

Obligari quis an sibi possit . 352. Obligatio semel extincta non reviviscit . 51. an valeat si recidat in eum casum , a quo incipere potuit . 62. an nondum nata possit renovari . 227. usurarum an sit hereditaria . 348. an ea , quam contraxit heres , indistincte transeat in fideicommissarium . 374. 375. amissa quibus restituatur . 59. an aditione confundatur , & redintegretur . 347. quid in ea & in actione spectandum sit . 61.

Obsignari quare & quo jure debeat res , donec inventaritum fiat . 198.

Officium judicis quid . 381. an ad illud pertineat tractus futuri temporis . 6. quantum valeat in bona fidei judicis . 5. an eo suppleatur incertum voluntatis defuncti . 218. officium expletæ fidei non debet esse damnosum heredi . 372.

Onus , dandi decem conditionis impletæ causa , an scindi possit . 228. æris alieni quomodo dividatur inter heredem , & fideicommissarium . 393. ferendi nomen an habeat vim conditionis . 359. fideicommissi servandi an remittatur , & cui . 360. 398. injunctum spe majoris portionis an ea deminuta tollatur pro rata ejus quod deminutum est . 378. legatorum quid distet ab

onere æris alieni . 281. offerendi qualiter injunctum transeat vel non . 269.

Operæ fabriles , & officiales , seu obsequiales , quid sint , & in quibus differant inter se . 138.

P.

Præcisi an liceat de aliena hereditate . 107.

Pacta adjecta incontinenti contractibus stricti juris an pariant actionem . 30. pacto an effici possit ne dolus præstetur . 76. pactum , ne soluto matrimonio ob res donatas vel amotas agatur , cur non valeat . *ibid.* personale an prosit heredi . 80. ne a se dos petatur an prosit heredi . *ibid.* & 111. 112. in casum mortis , an valeat in casum ingressus religionis . 103. inter fratres , etiam minores , de mutuo fideicommisso remittendo , quare non rescindatur obtentu læsionis . 389.

Par in parem quo casu habeat imperium . 294. 295. paria delicta mutua compensatione tolluntur . 114.

Pariator quis . Pariatio quid . 221. 257.

Pars repudiantis unius domini , an ad crescatur alteri . 167. repudiantis an ad crescatur heredi coheredis , qui adivit . 176. deficientis an ad crescatur coheredi cum suo onere , & pro quibus portionibus . 219. 220. olim quomodo ad crescere . 339. maior an ad se trahat minorem . 369. partem obvenientem jure ad crescendi an fideicommissarius repudiare possit , & retinere partem sibi reliquam ex causa fideicommissi . 391. partes adiectæ in directa substitutione an censeantur repetitæ in fideicommissaria . 382. 383. partis appellatione quota significatur . 308. partis , quam restituit , an falciadim deducere possit qui ultro adiit , licet coheres coactus adierit . 367.

Partus ancillarum an sit vice fructuum . 14. in quibus sint in fructu . 312. quare veniant in restitutionem fideicommissi . 350. 351. abortivus an faciat deficere conditio nem , si sine liberis . 398.

Pastinatio quid . 97.

Pater , an fiat extraneus per emancipationem etiam quoad causam dotis . 42. quare obligetur dotem promittens , etiam falso existimans se filiæ debitorem . 60. furiosi an vice curatoris tantum sit . 93. 105. dedito agens absente filia an cavere debeat de rato . 93. 103. an minuere possit dotem in secundis nuptiis . 93. an adeundo sine filio eum obliget hereditati . 187. succedens in adventitiis filiis quare non teneatur ultra vires bonorum . 195. qui p̄gnan-

- gnantem reliquit uxorem an videatur si-
ne filii decesse. 239. fideicommissum am-
pleteens, vel legatum sub conditione eman-
cipationis relictum, quo jure teneatur e-
mancipare. 260. rogatus liberos emancipa-
re an tacite rogatus videatur maternam
hereditatem eis restituere. 261. rogatus fi-
lio restituere hereditatem quare non de-
ducat quartam. 276. restituendo an trans-
ferat actiones. *ibid.* quare cogi possit per
filium adire & restituere, & non dominus
per servum. 301. in dubio an presumatur
supervixisse impuberi filio. 306. an præci-
se cogi possit, ut emancipet. 308. quibus
casibus satisdet de servanda, & restituenda
hereditate. 337. habens usumfructum ad-
ventitiorum filii an caveat de utendo
fruendo boni viri arbitratu. *ibid.* dilapi-
dans fideicommissum relictum filios. si in
potestate esse desierit, an teneatur illud re-
præsentare. *ibid.* rogatus restituere quare
non retineat quartam, nisi ipse sit institu-
tus, & rogatus. 386. cur ei & non ma-
tri remittatur fructuaria. 398.
Patria potestas an sit individua. 244.
quanti æstimetur. 260. patris auctoritas,
& nudus consensus, quomodo differant. 277.
Patrimonii robur in quibus ponebant ve-
teres. 298.
Patronus, rescisso testamento liberti per
bonorum possessionem contra tabulas, an
præstet legata testamento relicta. 266. in-
stitutus ex debita parte, & rogatus, unciam
restituens per errorem facti, an habeat con-
ditionem indebiti. 354. quibus debeat fideicommissum. *ibid.*
Paupertatis nomine significatur hereditas.
386. ejusdem favore quam multa introdu-
cta in jure. 377.
Peculum, filii sui juris effecti, an sit
peculum. 125. castrense an mutetur mu-
tata persona. 181. accipitur aliquando pro
patrimonio liberi hominis. 297.
Pecunia amissa cur non pariat usuras.
16. sterilis que. 11.
Perempto jure agentis, an expirat judi-
cium. 102.
Periculum nominis ad quem pertineat. 334.
Permutatio dotis an fieri possit de re in
rem, vel in pecuniam. 61. 75.
Persecutio fideicommissi an realis sit, an
personalis. 369.
Persona an faciat locum repetitioni. 363.
Pervenisse quid videatur. 240. 298.
Petens tempus ad solvendum an sen-
tentiaz acquiescere videatur. 186.
- Petitio hereditatis an sit perpetua. 188.
Pluralis locutio an verificetur in uno. 384. an resolvatur in singularem, & plu-
ralis numerus geminet singularem. 222.
Plures succedentes in locum unius an
pro uno habeantur. 216. pluribus vocatis
ad fideicommissum nomine collectivo, quis
primo vocetur. 346. 392.
Plus est facto rem habere, quam ver-
bo. 93. an plus tribuatur affectui paren-
tum, quam liberorum. 77. 81. quare in
adquirenda hereditate plus sit in opinione,
quam in veritate. 135. 152.
Pigneratius creditor heres debitoris an
cogatur adire. 352. 353. quomodo jus suum
conservet. *ibid.*
Pignoris ex contractu quot nascantur a-
ctiones. 278. datio quam vim habeat. 35.
possessio, quæ penes creditorem est, an sit
civilis. 180. retentionem cur habeat heres
creditor post restitutionem. 320. 352. pi-
gnus rei alienæ an valeat, aut convalesce-
re possit. 345.
Pœna in stipulationibus deducta intra
quam modum debeatur. 32. 33. conventio-
nalis an possit excedere legitimum modum
usurarum. 33. an excedere debeat modum
delicti. 336.
Portio adjecta in institutione an cen-
seatur repetita in substitutione. 313. agni-
ta quando pro non agnita habeatur. 390.
deficiens an semper ad crescatur invito cohe-
rede. 164. 165. hereditatis an legari pos-
sit. 313. impuberis, qui se immiscuit, cur
ad crescatur invito, non portio minoris resti-
tuti. 392. legitima an possit gravari fidei-
commissio. 354. quo jure liberis & patro-
no debeatur. *ibid.* repudiantis an ad crescatur
coheredi cum onere fideicommissi. 339.
396. an ad crescatur pro hereditariis aut pro
virilibus portionibus. 382.
Possessio an adquiratur heredi vel fidei-
commissario sine apprehensione. 356. in
possessionem quis mittatur. 267.
Predator quis dicatur. 62.
Præceptum de bonis communicandis an
inducat fideicommissum. 384. 385.
Prælegata prohibita alienari an conti-
neantur generali fideicommisso. 387. an
veniant in restitutionem fideicommissi. 284.
387. prælegatum, si decem dederit, quo-
modo differat ab institutione, si decem de-
derit. 231. an sit in hereditate, an ex he-
reditate. 284.
Præscribens, solventi similis est. 393. 394.
Præscriptio semel inchoata an interrum-
patur. 362. cepta adversus heredem an

currat adversus fideicommissarium . *ibid.*
an currat agere non valenti . *ibid.* actionum hereditiarum an procedat adversus substitutum ante diem cedentem . *ibid.*

Præsumptioni juris quare standum . 64.

Prætor institutus & rogatus restituere cur se non possit cogere . 294. 295. prætoris auctoritas & scientia an suppleat tutoris auctoritatem . 187.

Princeps quibus in causis subveniat extra ordinem . 295. institutus & rogatus restituere, præcepta certa re vel summa, quid distet a privato . 324. in lucro ex alienis testamentis quo jure utatur . *ibid.*

Prior obligatio an lite contestata novetur & extinguatur . 24. prior voluntas an trahat ad se posteriorem . 313.

Privigni an pro extraneis habeantur . 101.

Privilegium tacitæ hypothecæ dotis quibus detur . *ibid.*

Prius vocati & proximiores an censeantur magis dilecti . 223.

Procurator ad recipiendam restitutionem fideicommissi quis dari possit . 331. absensis an teneatur satisdare de rato . 367. 368. per procuratorem cur adiri non possit hereditas, peti tamen possit bonorum possessio . 181. 292. 293.

Prodigus, cui bonis interdictum est, an se possit aliis aut alias sibi obligare . 127.

Profectitia dos quæ . 39. 40. an indistincte ad patrem redeat . 42. 43.

Prohibitio testandi donec liberos heres suscepit an valeat . 375.

Promiscua quæ dicantur . 211.

Promissio dotis in quibus infirmetur . 66.

Protestatio facta re integra quid operetur . 130. 138. 359.

Proximiores gradu quo ordine admittantur ad fideicommissum familiae relictum . 346. 347.

Proximus heres a filio postumo quare non possit adire dum uxor prægnans est . 151.

Publica utilitas an semper sit præferenda privatæ . 272.

Puerarum pudicitæ quare intersit eas dotatas esse . 312.

Pupillare testamentum an evanescat deferto paterno . 316. pupillares tabulae an confirmentur adita hereditate ex testamento patris per unum ex coeredibus etiam coactum . 296.

Pupillariter substitui an possit in legitima natura, & quarta D. Pii . 355.

Pupillus quare hereditatem, etiam lucrosam, nec adire, nec restituere possit si-

ne tute . 131. 181. 329. major infante cur adire non potest hereditatem, cur adquirere possit possessionem . 161. an ejus judicium suppleatur auctoritate tutoris . *ibid.* sine tute an parere possit conditioni, sub qua institutus est . 207. beneficium postulans in alterius injuriam an audiatur . 293. auctori ipsi tutori an possit restituere . 277. mutuam pecuniam accipiens an saltem naturaliter obligetur . 362. tute auctore an ei recte adquiratur . 131. 181.

Q.

Quadrimestre tempus, quod datur condemnatis judicati faciendi causa, an sit liberum ab usuris . 7. 8. 33.

Quæ possunt iterum fieri an expectetur ut fiant . 210.

Quarta Trebellianica, cur ita vocetur, cur falcidia . 228. 273. cui cedat ea, quam perdit qui coactus adiit . 281. 300. quandonam ex fideicommisso & ex legatis detrahatur . 282. in quibus detrahi debeat . 283. 284. cur statim debeatur heredi . 311. an detrahatur ex voluntate testatoris . 334. an omissa revocari possit a creditoribus heredis . 370. quo jure debeatur heredi . 374. an prohiberi potuerit & possit directo & nominativi . 388. an aliqua deducatur non deducto ære alieno . 393. quid proprium habeat utraque quarta . 394. 395.

Quasi dos quæ dicatur . 101. 102.

Quilibet rei sua legem dicere potest . 111. quilibet certus est de facto suo . 135. 151.

Quis teneatur in quantum facere potest deducto ære alieno, quis non . 119.

R.

Atihabitio an sufficiat ut valeat hereditatis restitutio . 331.

Rationes quid sint . 258. rationum reddendarum conditio libertati adscripta an censeatur repetita in legato pecuniario . 257. 258. rationum reddendarum onus an remitti possit . 249.

Recusari hereditas quando possit . 286. recusatio hereditatis quomodo differat a repudiatione . *ibid.*

Redintegrato matrimonio an dos redintegrata intelligatur . 53. 67. redintegrato matrimonio vel sponsalibus an prior culpa remissa intelligatur . 114.

Regula Catoniana an locum habeat in omnibus legatis . 263.

Relativum adjectum, quando conditio faciat, quando demonstrationem . 268.

Rem emissæ an videatur qui mandavit emi . 383. rem an habere videatur qui vel

- vel pretium vel actionem habet. 143. 372.
385.
- Remissis rationibus, quid remissum intel-
ligatur. 249. remisso pignore, quæ super-
fit actio. 35.
- Renunciatio beneficij facta ægrotanti præ-
sumitur in fraudem ejus, qui primum va-
caturum expectabat. 120.
- Repetitionis an vim habeant hæc verba,
hoc amplius. 253.
- Repræsentatio legati vel fideicommissi
an sit species donationis. 243. 289. 337.
- Repudiare an possit qui non potest adi-
re. 127. 132. repudiare an videatur ex
priore qui putat posterius valere. 184. re-
pudians bona superstitis quid agat. 136.
183. repudians institutionem an possit sub-
stitutionem agnoscere. 174. 193. repudia-
tio quid differat a remissione. 184. 201.
hereditatis a rogato facta an valeat. 296.
repudiatum an redintegrari possit. 262.
- Repudium missum ægrotanti præsumitur
in fraudem patris. 120.
- Res, alienata ab herede ob justam cau-
sam, an possit revocari a fideicommissario.
372. abesse an videatur, quæ per actio-
nem salva fieri potest. 189. dotales an sint
mulieris. 108. emptæ ex pretio rerum he-
reditiarum, vel permutatae ab herede,
quare veniant in fideicommissum. 241. em-
ptæ ex pecunia dotali quandonam videan-
tur dotales. 54. 62. quomodo æstimanda
sit. 278. quæ dicebatur cognitionis. 376.
- Respublica in quibus cum tutele conve-
niat. 13.
- Restituendum an sit quod heres conse-
cutus est ex pacto vel sententia erronea.
353.
- Restituens majorem partem quam roga-
eus sit, quomodo differat ab eo qui reti-
net certam rem vel summam quam percip-
ere jussus erat. 358. non retenta quarta
an credatur hoc facere per errorem. 371.
- Restituitur, an non, qui jure commu-
ni utitur. 132.
- Restituta hereditate an instantia trans-
feratur in fideicommissarium. 388. ex Tre-
belliano, quæ transferantur actiones. 273.
274. 318.
- Restitutio hereditatis, quæ sit coacte per
patrem filio existenti in potestate, an sit
inanis. 301. sine jussu patris vel domini
facta cur convalescat ratihabitione, non
autem aditio. 323. ex Trebelliano an fiat,
licet non adsit voluntas defuncti. 358. qua-
re volenti, non invito fieri possit pro par-
te. 364. an magis sit facti quam juris, ut
solutio. *ibid.* an spectetur tantum ut solu-
tio, an etiam ut successio. *ibid.* quare
fieri possit ipsi domino sine consensu vel
ministerio servi, non autem aditio, aut
petitio bonorum possessionis. 364. 365. an
sit necessaria. 372. restituta hereditate an
solvatur confusio obligationum & actionum
per aditionem contracta. 375.
- Restitutio minoris in integrum an prole
fidejussori. 181.
- Restitutionis auxilium in eadem causa an
iterum concedatur. 198.
- Retentio dotis ex quibus causis fiat. 100.
- Reus capitis ante sententiam quid reti-
neat, quid amittat. 179.
- Rogatus restituere hereditatem, si sine
herede decesserit, cur censeatur rogatus, si
sine liberis. 266. hereditatis portionem re-
stituere an prælegatum restituat. 284. post
mortem suam restituere an possit ante.
291. 334. in diem vel sub conditione an
cogi possit adire ante diem vel conditio-
nem. 293. quid si sit ex parte tantum in-
stitutus. *ibid.* restituere an cogi possit in-
distincte, licet dubitet de jure testamenti,
vel fideicommissi. 294. rem certam vel quan-
titatem restituere an cogi possit oblata
cautione indemnitas. 297. generaliter pe-
cuniæ vel peculium restituere quare cogi
possit adire. *ibid.* restituere deducto ære
alieno & legatis an censeatur rogatus de
universitate juris. 298. restituere hereditatem
Mavii cur non transferat actiones restitu-
to fideicommisso. 318. 319. adoptare, an
cogatur adoptare, & restituere. 303. qui
restituit omisa quarta quam conditionem
habeat. 309. 310. restituere, quam culpam
præstet. 311. 312. simpliciter restituere, ad
quem modum alienare possit. 340. resti-
tuere quod ex hereditate supererit, quan-
tum alienare possit. 340. 351. restituere
accepta certa summa, quid imputet in fal-
cidiam. 349. 350. restituere acceptis cen-
tum ab eo, cui nihil ante relictum est,
quo jure ea capiat. *ibid.* restituere cohæ-
di accepta certa summa, quid distet a ro-
gato restituere retentis certis prædiis. *ibid.*
bona communicare, quomodo possit pete-
re fideicommissum. 381. V. *Heres.*
- S.
- S**Atis lucratur qui discedit a lite. 389.
- Scientia filii vel servi in quibus spe-
ctetur. 151.
- Secundus creditor sortem & usuras fol-
vens primo creditori an imputet debitori
usurarum solutarum usuras. 349.
- Sæpe in jure evenit, ut quod quis non.

- habet per se , id habeat per alium . 251.
- Sævitia in propriis culpanda , in aliis coercenda . 108.
- Sententia dicta cum herede , aut heredis renuntiatio , seu litis cessio , an noceat fideicommissario . 344. 357. lata adversus heredem quare sit executoria adversus substitutum . 344. iniqua , post decendium ad quem effectum transeat in rem judicatam . 365. venalis quæ dicatur , & an valeat . ibid. adversus contumacem absentem an fieri possit . 286. uorouepas interposita quam vim habeat . 392. sententia non jure dñe quare parendum sit . 365.
- Servitus quare morti comparetur . 120.
- Servitutem an quis sibi debere possit . 375. servitutes an extinguantur confusione . ibid.
- Servus pœnae quare non adquiret hereditatem fisco . 144. dotalis quid marito , quid uxori adquirat . 159. 160. institutus an a coherede libertatem accipiat . 165. redemptus ab hostibus , & a redemptore institutus , an fiat necessarius . 170. semel liber redire an possit in servitutem . ibid. institutus an semper fiat necessarius . ibid. , & 171. an obligetur ex contractu . 226. communis duorum an duorum vicem gerat . 230. quare necessitudinem seu cognationem & affinitatem non habeat . 257. actor an præstet nomina esse idonea in futurum . 270. quo loco rationes reddere debeat . 272. an habeat aditum ad prætorum . 311.
- Simplicitas vana an noceat . 165.
- Socius præsumitur in dubio in re communi suo jure uti . 174.
- Solemnia nuptiarum quomodo implebantur olim . 212.
- Solutio an probetur redditione chirographi vel cautionis . 53. per partes facta ad quid valeat in totum . 172. partis an libet debitorem . ibid. solutum ex naturali obligatione an condici possit quasi indebitum . 362.
- Spado , & castratus in quibus differant . 56.
- Species lucri est beneficii debitorem sibi adquirere . 393.
- Spes legati conditionalis vel institutionis quare non an transmittatur , spes vero stipulationis conditionalis transmittatur . 243. 251.
- Stipulatio an assumat naturam contractus , cui apponitur . 10. usurarium simpliciter facta cur non valeat . 21. cum morieris dotis nomine tot dari cur valeat . 51. alteri facta quibus in casibus valeat . 77. 353. quam facit pater defensibi reddi , filia mortua in matrimonio , ad quas nuptias pertineat . 82. conditionalis an & quando pro pura habeatur . 268. si sit interposita fideicommissi causa an origo obligationis ex testamento inspicatur . 357.
- Subrogatum sapit naturam ejus , cui subrogatum est . 219. 355.
- Substituti causa an potior sit causa coheredis . 167.
- Substitutio non dum delata an sit in bonis nostris . 162. 176. vulgaris vel fideicommissaria an vitietur interruptione graduum . 169. reciproca nominibus appellativis facta quomodo differat ab ea , quæ propriis nominibus facta est . 313. 314. fideicommissaria quid dittet a directa . 346. 379. quid a vulgari . 360. quibus verbis inducatur . 378. directa codicillis facta an trahatur ad fideicommissum . 379. pupillaris collata post mortem duorum an valeat uno mortuo . 384. reciproca inter coheredes qualis sit ex sui natura . 392. una an declaretur per aliam . ibid. unde recipiat interpretationem . ibid.
- Substitutus an renuntiare possit juri non dum quæsito . 134. an præferatur coniunctio . 142. directo , & per fideicommissum , an possit eligere . 288. filio impuberi modo , quisquis mihi heres erit , an coactus adiens , & paternam , & pupillarem hereditatem restituat . 316. in partem supremi morientis , & substitutus supremo morienti , quid differant . 327. an teneatur ante restitutionem cavere de indemnitate heredi , qui administravit . 328. an præferatur coheredi , & excludat jus ad crescendi . 396. substituere patrem filiæ cur nemo intelligatur . 261. substitui idem an possit & vulgariter , & per fideicommissum . 360.
- Succedens in alterius locum an ex ejus persona debeat quasi ex sua . 58.
- Successio in universum jus quid distet a successione in bonis . 125. ex voluntate defuncti an sit potior legitima . 169. ex testamento , unde reguletur , seu ordinetur . 347.
- Sumptus facti in præsentem quid differant a factis in perpetuam utilitatem . 225. an repetantur , deducantur , aut compensentur cum fructibus . 309.
- Superficium prædii dotalis an possit alienari . 54.
- Suus heres an effectus sit qui nec se imiscet , nec pro herede gerit . 133. an post abstentionem possit conveniri a creditoribus hereditariis . 139. in quibus distet ab extra-

franeo . 179. 207. an desinat esse heres post abstentionem . 201. qui semel abstinuit an facile redintegratur . 201. 202. an possit institui sub conditione . 239. 363. impubes se immiscens quid distet a pubere . 390.

T.

Tempora quot spectentur in institutione . 267. an media noceant . *ibid.* Tempus, post sententiam judicatis a legge datum, an sit liberum ab usuris . 8. an sit modus inducendæ & tollendæ obligacionis . 11. existentis conditionis an spectetur in dispositionibus . 175. 263. adeundi, quibus instantibus praefigi soleat a judice . 189. ad deliberandum an sit definitum . *ibid.* & 126. 198. quod spectetur in contractibus aut legatis conditionalibus . 190. heredi datum ad inventarii confectionem an liberum sit & tutum a creditoribus hereditariis & legatariis . 197. an possit per illud tempus convenire debitores hereditarios . *ibid.* ad deliberandum volenti & petenti datur . 198. ad parendum conditioni, a qua die computetur . 231. 232.

Testamentum a quo gradu possit incipere . 168. an aliquando sumatur pro hereditate ex testamento . 169. patris an sustineatur uno ex coheredibus adeunte . 316. superius an rumpatur per posterius, in quo ex certis dumtaxat rebus heres institutus est . 322. superius quo jure valeat, cum voluit testator in posteriori, ut valeret . *ibid.* in testamentis voluntas defuncti totum facit, & pro lege habetur . 213. testamento si quis confessus sit, se centum debere, nec appetat de debito, an detur actio de debito . 226. pro parte resciso per querelam inofficiosi, an pro parte exoneretur heres legatis & fideicommissis . 228. relicta sine die & conditione, qua die peti possint . 204. 378.

Testator, ex continentia an presumatur recessisse a priori voluntate . 200. an intersit cum quo loquatur ad fideicommittendum . 354. testatoris voluntas an suppletatur interpretatione prudentum . 265. ejusdem consilium & præceptum quomodo differant . 375.

Testes in contractibus noti esse debent contrahentibus . 196. quot requirantur in ultimis voluntatibus . 396.

Totum dicens, nihil excludit . 284.

Tradita mihi res an videatur, quæ tradita sit procuratori meo . 366. traditione rerum, & jussu fideicommissarii, an fideicommissum restitutum intelligatur . *ibid.*

Tom. VIII. Vol. II.

Transactio de hereditate an rescindatur ob lassionem ultra dimidiām justi pretii . 389. an bona fide facta rescindatur praetextu instrumentorum postea repertorum . *ibid.* quomodo valeat facta de his, quæ pendent ex testamento . *ibid.* de fideicommisso testamento relicto an excludat petitionem fideicommissi reliqui codicillis . *ibid.* transactioni de certa re adiecta clausula generalis, ad quas lites pertineat . *ibid.*

Trebelliano an locus sit in fideicommisso ab intestato . 274. an indistincte locus sit in testamento militis . 275. an semper locus sit quoad retentionem quartæ, & translationem actionum . 276. an locus sit in heredibus ab intestato . 286. quando locus sit, quando non . 284. 313. Trebellianica cujus gratia inducta sit . 313. Trebellianum quare non habeat locum in fideicommisso hereditatis, quæ pervenerat ad testatorem . 312.

Tutor, solus sine pupillo an adire possit hereditatem pupillo delatam . 188. 329. an illi soli restitutio fieri possit fideicommissi nomine . 192. quando liberetur periculo tutelæ . 270. ubi sit convenientius & rationes reddere debeat . 272. quare tutori pupillus non possit restituere, adultus vero possit curatori . 277. tutori an tuto dari possit quod pupillo dandum est implende conditionis causa . 211. quæ nomina praestat . 348. quas res pupilli vendere teneatur . 351. an repellatur a legato, si tutela non subeat . 381.

V.

Vendere an videatur, qui pretium venditionis exacturus non est . 48. 49.

Venditio simplex, & venditio dotis causa in quibus differant . 50. 62. prædicti dotalis & traditio, quæ non valuit ab initio, an possit convalescere . 90.

Versum quid videatur . 240.

Via, quæ dicit ad libertatem, non est angustanda . 220.

Vir & uxor an recte paciscantur, ut partus dotalium ancillarum sint communes . 47.

Viventis hereditas an esse possit . 183.

Una & eadem res an possit diverso iure censeri . 82. 230. una aditio an sufficiat in utramque causam & institutionis & substitutionis . 163.

Voluntas coacta an sit voluntas, & quid a simulata differat . 178. 291. voluntas testatoris regit conditiones . 231. intuenda magis an sit in fideicommissis, quam verba . 285. 346. unde colligatur . 303. an

G g

potentior sit lege.

Usucapio quomodo usurpetur absentis gratia.

Usuræ an debeantur ex mora & pacto.
3. 6. an præstentur a donatore propter moram. 8. an debeantur ex quantitate, aut ex corporibus, seu speciebus. 9. an præstentur ex auro vel argento facto. *ibid.*
& 35. an debeantur in futurum ex diuturna præstatione. 11. 31. an debeantur promissæ ultra modum legitimum. 10. 27.
28. 29. an debeantur si sint præstitæ aliquando ex pacto. 11. 31. quare præstentur fructuum perceptorum ante petitionem hereditatis. 14. quare & a quo tempore debeantur pretii fundi venditi. 15. an rete exigauntur ab eo, qui fructus fundi venditi non percepit. *ibid.* an omissæ per decem annos vel viginti, postea peti possint præteritæ. *ibid.* an propter lucrum petentium, aut moram non solventium infligantur. *ibid.* quibus casibus debeantur ex nudo pacto etiam in strictis judiciis. 21. an debeantur ex mutuo in stipulationem deductæ, non expresso modo. 27. an indebitæ, sortis debitæ, repeatantur. 30. an ex nudo pacto servari possint per retentionem pignoris in usuras obligati. *ibid.* an majores promissæ, tacite remittantur receptione minorum. 30.
31. frumenti & aliarum specierum quare ex nudo pacto præstari soleant. 32. 33. in

396. actione dotis, ex qua mora debeantur. 22. an earum causa potior sit causa sortis. 34. an aliquo pacto in sortem redigi possint, ut pariant usuras. 37. an deberi possint ultra duplum. *ibid.* provenientes ex contractu defuncti quomodo differant a provenientibus ex contractu heredis. 333. 334. an præteriti temporis debita mortis tempore, veniant in actionem fideicommissi, quasi pars hereditatis. 347. an posteriores, id est quæ currunt a die, quo actio confusa est aditione, usque ad diem fideicommissi, præstentur fideicommissario. *ibid.* cur post mortem testatoris perceptæ non veniant in restitutionem, non perceptæ veniant.

348.

Ususfructus jus quid differat a perceptione & commido fructuum. 68. ususfructus, si in dotem datus sit, quare fructus percepti constante matrimonio non restituantur. 44. semel extinctus an restituatur. 68. quæsus patri per filium an morte aut capitis deminutione patris extinguatur.

175.

Utile per inutile in quibus vivetur, vel non.

18.

Uxor rogata restituere partem hereditatis non deductis legatis, quid deducat. 338. quibus ex causis amittat legatum sibi relatum, dum erit cum filio.

209.